Lion Feuchtwanger

Goya

Galérie klasiků

Odeon

13 21 01-019-81
Cena váz. 36 Kčs

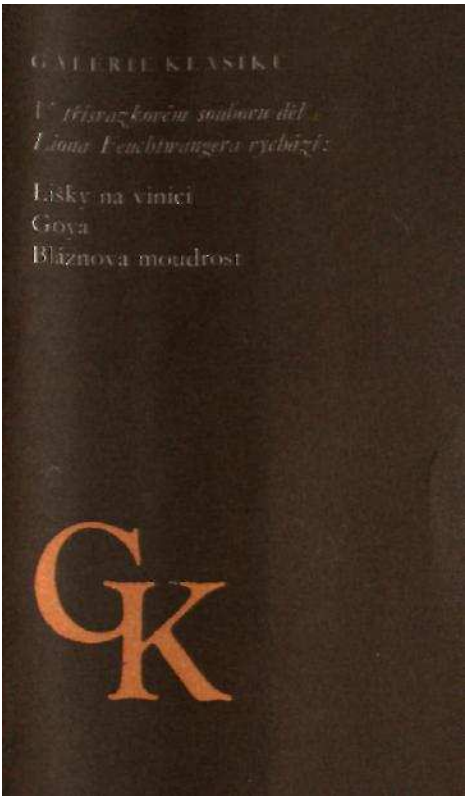
GALERIE KLASIKŮ
V třísvazkovém souboru děl
Liona Feuchtwangera vychází:
Lišky na vinici
Goya
Bláznova moudrost
GK

Odeon

Galérie klasiků

Lion Feuchtwanger

LION FEUCHTWANGER

Goya

ČILI TRPKÁ CESTA POZNÁNÍ

ODEON

Přeložili Emanuel Tilsch a Emanuela Tilschová
© 1951 Lion Feuchtwanger, Goya oder Der arge Weg der Erkenntnis

ČÁST PRVNÍ

Ke sklonku osmnáctého století byl středověk téměř v celé západní Evropě již vykořeněn. Na Iberském poloostrově, jejž ze tří stran obepíná moře a ze čtvrté hory, trval dál.

Královská moc a církev musely už před kolika stoletími uzavřít nerozlučný spolek, aby z poloostrova vytlačily Araby. Vítězství bylo možné jen tehdy, podaří-li se králům a knězi m národy Španělska nejpřísnější kázní stmelit dohromady. To se jim podařilo. Sjednotili je v zuřivé, žhavé víře v trůn a v oltář. A tato tvrdost, tato jednota vytrvaly.

Ke konci osmnáctého století byla iberská tradice tragicky směšně strnulá. Z tohoto chmurně groteskního sklonu k lpění na starém čerpal látku už před dvěma sty lety největší básník své země. Příběhem o rytíři, který se nedokáže vzdát starých, nyní již nesmyslných rytířských zvyklostí, vytvořil navěky platné podobenství; a věhlas jeho svrchovaně pomilováníhodného hrdiny, dojemného i směšného, se rozšířil po celé zeměkouli.

Španělé se Donu Quijotovi smáli, ale lpění na tradici se nevzdali. Středověké rytířství se udrželo na poloostrově déle než kde jinde v západní Evropě. Bojovný vznět, až bláznivě hrdinské jednání, spontánní služebnost ženám, jež měla svůj pramen v uctívání Panny Marie – tyto vlastnosti zůstaly ideály Španělska. Rytířský mrav, dávno beze všeho smyslu, se udržoval dál.

K tomuto bojovnému duchu se pojilo tiché pohrdání věděním a rozumem. A také nezřízená hrdost, proslulá i smutně proslulá po celém světě, hrdost celku na národ, hrdost jednotlivce na svou kastu. Samo křesťanství ztratilo ve Španělsku svou pokoru a radostnost a přijalo zuřivý, pochmurný, panovačný ráz. Církev zhrdla, zbojovněla, zchlapštěla, zukrutněla.

Tak bylo Španělsko ještě na přelomu osmnáctého století nejstarobylejší zemí celého světadílu. Jeho města, kroje, pohyby jeho obyvatel, ba i samy jejich tváře připadaly cizincům prapodivně strnulé – pozůstatky dávnověku.

Ale na druhé straně severních hor, oddělena od Španělska pouze těmito horami, ležela nejosvícenější, nejrozumnější země světa: Francie. A přes ty hory se navzdory všemu uzavírání drala její

rozumnost a hybnost. Pod strnulým povrchem se měnili, velmi pomalu, i obyvatelé poloostrova.

Španělsku tehdy vládli cizí králové, vládcové francouzského původu. Jistěže je mohli Španělé nutit, aby se jim přizpůsobili, stejně jako předtím donutili Habsburky, aby se pošpanělštili. Ale španělská šlechta poznávala prostřednictvím francouzských králů a jejich francouzského okolí cizí mravy a některým jejím členům se zalíbily.

Celek však – zatímco se šlechta pomalu měnila – zarytě lpěl na starém. S vážnou dychtivostí se lid ujal práv a povinností, jichž se velcí páru vzdali. Nejvznešenější kratochvílí bývaly býčí zápasy, privilej nejvyšší šlechty. Zápolení s býky stejně jako i přihlížení zápasům bývalo výhradou urozených. Nyní, protože se grandové býčími zápasy už nezabývali, věnoval se tomuto divokému obyčeji o to náruživěji lid. A když grandové ve svých způsobech polevili, tím víc zupjatěla etika lidu. Ševci kladli váhu na to, aby se na ně pohlíželo jako na nižší šlechtice, na hidalgy, a krejčí se navzájem zdravili sáhodlouhými tituly. Don Quijote odstoupil, Don Quijote se přeměnil v elegantního pána z Versailles; jeho štít a jeho zchátralého válečného oře přejal lid. Donem Quijotem se stal Sancho Panza, hrdinský a směšný.

Na druhé straně, tam za Pyrenejemi, francouzský lid srazil svému králi hlavu a vyhnal velké panstvo od vesla. Tu, ve Španělsku, lid své vladaře zbožňoval, jakkoli byli francouzského původu a svrchovaně nekrálovští. Král zůstal lidu králem, grand mu zůstal grandem; a zatímco se tito grandové, francouzským mravům stále oddanější a oddanější, smířili již s tím, že se paktovali i s Francií republikánskou, španělský lid bojoval proti bezbožným Francouzům nadšeně i nadále a nechal se pro krále, pro grandy a pro kněze zabíjet.

> Byli arci Španělé, již
> tento rozpor vytušili
> v srdci vlastním, a ti boj svůj
> bojovali mezi mravem
> novým a tím starým, boj to
> mezi rozumem a citem,
> vášnivý a bolný, často
> vítězný sic, lež ne vždycky.

Doña Cayetana, třináctá vévodkyně z Alby, pořádala v madridském paláci pro své přátele divadelní večer. Družina royalistických pařížských herců, která musila před republikánským terorem uprchnout přes Pyreneje, předváděla kus spisovatele Berthelina „Mučednictví Marie Antoinetty“ – drama, jež se přes svůj časový obsah přidržovalo klasického stylu.

Diváci – nebylo jich mnoho, většinou pánové a dámy z nejvyšší šlechty – se ztráceli v prostorném sále, který byl jen mírně osvětlen, aby o to jasněji vynikalo osvětlení děje na jevišti. Uhlazeně a jednotvárně zněly ze scény ty šestistopé jamby. Jejich nadnesená francouzština nebyla španělským uším vždy zcela srozumitelná, v sále bylo teplo, diváků se v pohodlných židlích ponenáhlu zmocňovala melancholická příjemná ospalost.

Královská trpitelka na jevišti dávala nyní svým dětem, čtrnáctileté Madame Royale a devítiletému králi Ludvíku Sedmnáctému, ušlechtilá ponaučení. Potom se obrátila ke své švagrové, princezně Alžbětě, a zapřísahala se, že ať ji už osud postaví před cokoli, ponese to s klidem, který bude jejího zavražděného manžela, Ludvíka šestnáctého, plně hoden.

Vévodkyně z Alby se sama ještě neukázala. Rozumí se ovšem, že v první řadě seděl její muž, markýz de Villabranca, který ke svým četným ostatním titulům podle platných zvyklostí připojil i titul její. Ten tichý elegantní pán, spíš štíhlý, ale s plným obličejem, pozoroval přemítavým pohledem hezkých tmavých očí hubenou herečku, která tam nahoře deklamovala sentimentální patetické verše předstírajíc, že je mrtvou Marií Antoinettou. Vévoda z Alby byl choulostivý na umělecké výkony nikoliv nejvyšší kvality a byl už předem skeptický. Jeho drahá vévodkyně však prohlásila, že smutek, jejž dvůr pro strašlivou smrt královny Marie Antoinetty nařídil, učinil život v Madridě smrtelně nudným a ona že musí něco podniknout. Takové divadelní představení jako „Mučednictví“ vnese do domu život a bude projevem účasti na smutku nad zánikem francouzských králů. Vévoda dovedl pochopit, že se jeho žena, která byla pro své vrtochy proslulá na všech evropských dvorech, v širé osamělosti svého madridského paláce nudí; bez

okolků projevil souhlas a nyní ponechával tomuto představení trpělivě a skepticky volný průběh.

Jeho matka, vdova po desátém markýzi de Villabranca, se děla vedle něho a lhostejně poslouchala. Je ta Habsburkovna na jevišti ale hlučná a larmoyantní! Ne, taková Marie Antoinetta nebývala, markýza de Villabranca ji přece svého času ve Versailles viděla a mluvila s ní. Marie Antoinetta z Habsburku a Bourbonu bývala rozkošná dáma, veselá a líbezná, snad trochu příliš nápadná a trochu hlučná. Ale koneckonců byla právě jenom Habsburkovna a neměla nic z nevtíravé urozenosti Villabrancoven. Ten poměr Marie Antoinetty k jejímu mlčenlivému, nevtíravému Ludvíkovi – nebylo na něm něco podobného s poměrem Cayetany de Alba k jejímu donu Josému? Kradmo se zadívala na syna, byl to s tou svou jemností a útlostí její nejmilejší syn, a co viděla a prožívala, všechno vztahovala na něho. Miluje svou ženu, a to chápe každý, kdo ji jednou viděl; není ale sporu, stojí v jejím stínu, pro svět je manželem vévodkyně z Alby. Ach, jen málo lidí zná jejího syna Josého. Vidí a chválí jeho tichou vznešenost. Ale o jeho niterné harmoničnosti, o podivuhodně vyrovnaném chvění jeho bytí ví málokdo, i jeho žena o tom ví příliš málo.

Nahoře na jevišti byl nyní předseda revolučního tribunálu, brutální muž, aby královně oznámil rozsudek. Nejdříve jí ještě jednou vytýkal všechny její hanebnosti – předčítal jí stejně hloupý jako ohavný seznam neslýchaných zločinů.

Povadlý a pohublý, ve své široké židli ztracen, seděl tu v nabubřelé vyslanecké uniformě monsieur de Havré, plnomocník následníka trůnu, který vládl z italské Verony místo malého, od republikánů zajatého krále Francie. Bylo nesnadné vládnout zemi a nemít jedinou píď půdy v moci, a ještě nesnadnější být velvyslancem takového vládce. Monsieur de Havré byl starý diplomat, reprezentoval lesk Versailles kolik dlouhých desetiletí a do své nové, žalostné situace se vpravoval těžko. Poselství, jež měl na příkaz svého pána, regenta, madridskému dvoru tlumočit, někdy velice honosná, se vyjímala podivně v ústech muže, jehož diplomatická uniforma byla nyní otřepená a který by si bez podpory španělského dvora nebyl mohl zaplatit ani vlastní oběd. Tu seděl monsieur de Havré, nejodřenější místa kabátu si zakrývaje dvourohým kloboukem, se svou útlou, pobledlou, hezkou šestnáctiletou dcerou vedle sebe. I ta by byla mohla dobře

potřebovat nové šaty, v zájmu Francie i v zájmu vlastním. Ach, jak člověk klesl! Musí být rád, když ho vévodkyně z Alby pozve.

Nahoře na jevišti muž z tribunálu vyhlásil královské trpitelce rozsudek smrti a ta mu odpověděla, že dychtí po tom, aby byla se svým chotěm spojena. Ale tak lehkou smrt jí ti bezbožní padouši přece jen nepopřáli, nýbrž vymyslili si ještě jednu poslední potupu. Marie Antoinetta, prohlásil ten hrůzostrašný muž na jevišti ještě stále ve verších, celými těmi dlouhými lety své bezuzdné chlípnosti Francii v očích světa ponižovala; je tudíž vůlí lidu, aby, sama zneuctěna, byla na popraviště vedena po pás obnažena.

Diváci četli o té strašlivé události hodně zpráv, toto však bylo nové. Natahovali uši, polechtáni se děsili, setřásli ze sebe ospalost, divadelní hra spěla za všeobecného zájmu ke konci.

Konečně spadla opona a ozvat se zdvořilý potlesk. Hosté vstávali, rádi, že si mohou protáhnout údy, a promenovali se po sále.

Sloužící rozžali víc svěc. Bylo vidět, kdo tam vůbec je.

Nápadný byl muž, který se mezi všemi těmi pěstěnými pány a dámami přes svůj pečlivý, ba drahocenný oblek vyjímal trochu hromotlucky. Nebyl velký, oči pod těžkými víčky měl hluboko zapadlé, spodní ret plný a násilnicky vysunutý; nos masitý a plochý, mu čněl rovně zpod čela, hlava měla do sebe cosi lvího. Loudal se sálem, bezmála všichni ho znali a opětovali jeho pozdrav s úctou. „Je příjemné vás vidět, done Francisco," slyšel znovu a znovu.

Dona Francisca de Goyu těšilo, že ho vévodkyně z Alby mezi tyto vybrané hosty pozvala; těšila ho úcta, jíž ho považovali za hodná. Byla to z vesnice Fuendetodos dlouhá cesta až sem do albovského paláce, nebyla to jistě nijak snadná cesta, ale zde je ten malý Francho, nyní králův malíř, pintor de cámara, a jestliže tyto velké pány a dámy portrétuje, pak nelze s jistotou rozhodnout, kdo vlastně komu prokazuje přízeň.

Hluboko se uklonil staré markýze de Villabranca. „Jak se vám zamlouval kus a provedení, done Francisco?" zeptala se. „Nedovedu si představit," odpověděl, „že by královna Marie Antoinetta byla takhle mluvila. A kdyby ano, pak bych její smrti litoval méně." Markýza se usmála. „Ale stejně je škoda," poznamenala, „že tady nebyla Jejich Veličenstva." Jejím tónem však prokmitával slabý nádech taškářství; dívala se na něho svýma hezkýma neostýchavýma očima, široká ústa s tenkými rty o maličko

protažená. Také on se usmíval a myslil si totéž, co markýza nevyslovila – že by totiž španělští Bourbonové byli pravděpodobně pocítili nepříjemné lechtání, kdyby byli musili celý večer poslouchat, co potkalo vznešené krky jejich francouzských příbuzných.

„Kdy mě konečně budete malovat, done Francisco?“ pokračovala markýza, „Vím, jsem stará žena a vy máte lepší věci na práci.“ Popřel to, náruživě a s přesvědčením. Markýza byla ve svých pětapadesáti letech ještě stále hezká, vyzařovalo z ní fluidum bohatého, dosud dávno neuzavřeného života. Goya viděl ten zkušený, přívětivě rezignovaný obličej, viděl ten jednoduchý, drahocenný tmavý šat, jemný bílý šál, z něhož trčela růže. Byla přesně to, co si v mladistvých snech představoval pod pojmem velké dámy. Těšil se, až ji bude moci malovat.

Majordomus zval společnost do velkého přijímacího sálu, kde hosty očekává vévodkyně. Goya doprovázel markýzu. Pomalu kráčeli obrazovou galérií, která spojovala divadelní sál s přijímacím salónem. Visely tam vybrané obrazy starých španělských, vlámských a italských mistrů a bylo těžké nezastavit se hned před tím obrazem, hned před oním – tak pronikavě zářil v blikavém světle svíček ze starých stěn starý život.

„Nemohu si pomoci,“ řekla markýza Goyovi, „ale já toho svého Raffaela miluji. Ze všeho, co tady visí, mi je ’Svatá rodina‘ nejmilejší.“ Goya, na rozdíl od všeobecného soudu, nebyl Raffaelovým přívržencem a chystal se odpovědět něco přívětivě nezávazného.

Vtom však právě došli do ohybu chodby a dvoukřídlými dveřmi velkého přijímacího sálu spatřili Cayetanu de Alba. Seděla po starém mravu na nízké, koberci potažené estrádě* kterou od ostatního sálu dělila nízká mřížka se širokým průchodem, a neměla na sobě jako ostatní dámy šaty moderní, nýbrž španělský šat starého střihu. Markýza se usmála. Taková je doňa Cayetana: bere si od Francie, co z Francie přichází dobrého, ale nechce zapírat, že je Španělka. Je to její večer, pozvánky se rozesílaly jejím jménem, nikoli jménem jejím a manželovým, a nikdo jí nesmí zazlívat, jestliže na první, francouzskou část večera navazuje druhou část španělskou. Ale ukazovat se ve vlastním domě při večerní společnosti ve španělském kroji, skoréma jako maja, to je efekt, který bije trochu ostře do očí. „Copak naše doňa Cayetana, ta má

pořád nové nápady,“ řekla markýza malíři. „Elle est chatoyante,“ pokračovala francouzsky.

Goya neodpověděl. Oblouzen mlčky stál ve dveřích a bez hnutí civěl na Cayetanu de Alba. Přes stříbrošedý šat měla přehozeny černé krajky; hnědobíle svítila teplá bledost nenalíčeného oválného obličeje, který bohatě rámovaly kadeřavé černé vlasy, korunované vysokým hřebenem; titěrně malé, v těch špičatých střevíčcích půvabné, vypadaly nohy, vykukující zpod dlouhých řasnatých sukní. Na klíně měla směšně malého, bílého, chundelatého psíka a levou rukou v rukavičce ho hladila. Ale její pravá ruka, obnažená, úzká, buclatá, dětská, ležela zpola na opěradle křesla a v štíhlých, lehounce napjatých prstech nedbale držela svěšený drahocenný vějíř, skorém úplně složený.

Protože Goya ještě stále mlčel, markýza se domnívala, že jejím francouzským slovům nerozuměl, a přeložila: „Je měňavá jako kočka.“ Don Francisco hleděl a hleděl zatím dál. Viděl se už s vévodkyní často, namaloval už její portrét, bez zájmu, a také se mu nijak kloudně nevyvedl; a hračkářsky použil obličeje velké dámy, o níž Madrid tolik a tak rád povídal, na galantních nezávazných kartónech, které zhotovoval jako návrhy pro gobelíny k výzdobě královských zámků. Nyní ji však nepoznával, nikdy ji takovou neviděl, je to vůbec Alba?

Kolena se mu třásla. Každý její vlas, každičký pór její pleti, silné vysoké obočí, ňadra, pod černými krajkami zpola obnažená, to vše v něm vzněcovalo bezmeznou vášeň.

Markýzina slova se mu v nitru vracela ozvěnou, aniž jejich smysl správně pochopil – a odpověděl mechanicky: „Ano, z doni Cayetany člověk okřeje, jak je samostatná, skrz naskrz španělská.“ Stál dosud ve dveřích, oči upřené na tu ženu. Nyní však pozvedla hlavu v jeho stranu. Vidí ho? Dívá se nepřítomně někam přes něho a za něho? Hovořila dál a dál, hladila levou rukou svého malého psa. Ale pravá ruka nyní pozdvihla vějíř, celý ho rozložila, takže bylo vidět obraz na vějíři – zpěváka, kterak vzhlíží k balkónu a zpívá – opět ho zavřela a znovu zase rozložila.

Radostný úlek ochromil Franciscovi dech. Existovala vějířová mluva, jíž se majas, ty dívky z lidu, v kostele, při veřejných slavnostech a v hospodách dorozumívaly s neznámými – a znamení, které tu nyní z estrády přišlo, bylo silnou pobídkou.

Možná že stará markýza zatím něco hovořila dál, možná že on něco odvětil. Nevěděl to. Rozhodně ji však nyní nechal stát, zhurta, nezpůsobně, a kráčel přes sál k vévodkyni nahoru na estrádu.

Všude kolem se ozývaly tlumené hlasy, smích, cinkot talířů a sklenic. Tu do tichého hlučení pronikl z estrády hlas, trochu tvrdý, ale přesto nikterak ostře pronikavý, hlas velmi mladý, hlas její. „Nebyla Marie Antoinetta celkem vzato trochu hloupá?“ zeptala se Alba, a protože si zjevně uvědomila, jak jsou tato směllá slova pohoršlivá, s přívětivým posměškem vysvětlila: „Mám samo sebou na mysli Antoinettu v kuse monsieur Berthelina.“

Zatím došel na estrádu. „Jak se vám náš kus líbil, seňore de Goya?“ zeptala se. Neodpověděl. Pouze stál a bez ostychu se na ni díval. Nebyl již mladý, bylo mu už pětačtyřicet, a nebyl hezký. Kulatý obličej s plochým masitým nosem, hluboko nasazenýma očima a s plným, vysunutým spodním rtem prapodivně věnčila bohatá, módně napudrovaná hříva a v těle, ušněrovaném do elegantního kabátu, byl obtloustlý. Celý muž s tím lvím obličejem působil právě svou pěstěností neotesaně – sedlák ve výstředně módním dvorním úboru.

Nevěděl, zda nakonec přece jenom odpověděl, nevěděl, zda promluvil někdo z ostatních. Nyní se však z hnědavě bílé, vysokomyslné, rozmarné tváře ozval ten znepokojivý hlas znovu: „Líbí se vám moje krajky?“ zeptala se. „Před třemi sty lety je ukořistil polní maršálek Alba ve Flandřích nebo v Portugalech, už nevím kde.“ Goya neodpovídal. „Co na mně objevujete jiného?“ pokračovala. „Maloval jste mě, měl byste mé znát.“ – „Ten portrét je nic, jako by nebyl,“ vyhrklo z něho a jeho hlas, jinak melodický a modulovaný, zněl křaplavě a nepřístojně hlasitě. „Také ty obličeje na gobelínech nejsou nic než hračkaření. Rád bych to zkusil ještě jednou, doňo Cayetano.“

Neřekla ano, neřekla ne. Dívala se na něho, matně zářivý obličej nehybný, ale tmavé, kovově tvrdé oči plně a důrazně na něho upřené. Dívala se na něho tak celé tři okamžiky a po věčnost těchto tří okamžiků byli v tom sále, plném lidí, sami dva.

Vzápětí však tu čarovnou pospolnost porušila. Pro nejbližší dobu nebude pravděpodobně mít na sezení bohužel čas – má plné ruce práce se stavbou a zařizováním letohrádku v Moncloji. O tomto plánu se v Madridu hodně mluvilo; vévodkyně, soupeříc s mrtvou francouzskou královnou, si chtěla postavit vlastní Trianon,

malý zámeček, a příležitostně tam strávit několik dní sama, nikoli s přáteli rodiny, nýbrž s přáteli svými.

Ihned však promluvila opět dřívějším tónem. „Nechtěl byste mi prozatím namalovat něco jiného, done Francisco?“ zeptala se. „Třebas vějíř? Nechtěl byste mi namalovat ’E1 abate y la maja‘[*]?“ (Byl to však „El fraile y la maja“, „Mnich a dívka“, mezihra od Ramóna de la Cruz, odvážná krátká komedie, která byla pro veřejné předvádění na indexu a hrávala se při tajných ochotnických představeních.)

Vévodkyně z Alby žádala dvorního malíře Francisca de Goyu, aby jí namaloval vějíř. Na tom nebylo nic neobyčejného, často si dávala dáma namalovat vějíř, doña Isabel de Farnesio byla svou sbírkou víc než tisíce vějířů proslulá. Na pódiu se nedělo nic mimořádného. Přesto okolní společnosti připadalo, jako by přihlížela opovážlivému, nedovolenému divadelnímu kusu.

„Chudák don Francisco,“ myslila si dole v sále stará markýza a před duševním zrakem jí tanul Rubensův obraz, který právě viděla v obrazové galerii – Herkules, kterému Omfalé přikazuje příst. Stará dáma si potrpěla na způsoby, ale přesto malíři, v celé té společnosti grandů ostatně jedinému prostému občanu, nijak nezazlívala, že ji tak nevychovaně nechal stát. A také jen málo zazlívala ženě svého syna, že se baví takovým povážlivým, ba nestoudným způsobem. Chápala doňu Cayetanu, sama přece hodně zažila, sama miluje život. Její syn, který je slabý a delikátní, potřebuje, aby skrovnou stružku jeho života napájel silný přítok – je pro něho docela dobré, že mu po boku stojí tahle žena, člověk musí té ženě mnohé prominout. Slavné španělské rody upadají, muži jsou stále křehčí a slabší, a pokud ještě nějaká síla zbývá, pak zbývá v ženách, například v téhle, v ženě jejího nejmilejšího syna, která si tady nahoře tak drze a roztomile hraje s tím malířem, jedním z mála mužů v celé zemi.

Sám vévoda z Alby, s těma velkýma zamyšlenýma očima, sledoval hru, jíž si jeho žena s malířem zahrávala. Tam seděl, don José Álvarez de Toledo, třináctý vévoda z Berwicku a Alby, jedenáctý markýz de Villabranca a majitel četných dalších titulů; mezi sto devatenácti grandy celého království byli jen dva hodností jemu rovní, štěstěna mu bohatě popřála všech pozemských statků.

[*] *El abate y la maja* (šp.) – opat a maja.

Tam seděl štíhlý, vznešený, velmi elegantní, a vůbec netoužil zasahovat do osudů tohoto světa, k čemuž by mu byly jeho původ i získané jméno poskytly právo – ono slavné, pyšné, ponuré jméno Alba, které ve Flandřích budí hrůzu dodnes. Naopak, tohoto Albu vznešenost a dlouhé přemýšlení o složitostech života unavovaly a nevábilo ho někomu něco předpisovat nebo zakazovat. Vskutku šťastný se cítil pouze tehdy, když poslouchal hudbu nebo ji sám provozoval. Šlo-li o hudbu, pak v sobě cítil sílu – a směle se postavil králi, když ten otálel s dalším subvencováním opery v Coliseo del Principe; vyzývavě vzal tehdy vydržování opery na vlastní bedra, až mu to nakonec král zakázal. Nyní se tedy díval na svou krásnou vévodkyni, jak líčí vnadidlo na malíře. Byl si vědom, že sám má malou silu, a chápal, že se Cayetana cítí přitahována donem Franciscem, který je umělec a muž. Jeho vévodkyně k němu cítí oddanost, ale přesto dobře vyciťoval, že tato oddanost není docela prosta soucitu – nikdy mu ještě nevěnovala takový pohled, jakým se zadívala na dona Francisca. Cítil v nitru tichý smutek. Až bude sám, chopí se svých houslí a nějakým Haydnem nebo Boccherinim si z duše vymaže „Mučednictví Marie Antoinetty“ i všechno, co následovalo potom. Cítil na sobě něžný, starostlivý pohled matčin a s takřka nepostřehnutelným úsměvem k ní otočil hlavu. Rozuměli si beze slov; ona věděla, že don José ženě na estrádě její hru přeje.

Goya, dosud na estrádě, si uvědomil, že se jím ta žena už dál nezabývá, a věděl, že se na něj toho večera již nepodívá. Odešel tedy, neslušně brzo.

Venku ho uvítal nehostinný čas, jedna z oněch nepříjemných madridských lednových nocí, samý vítr a přeháňka, sněhové plískanice, smíšené s deštěm. Jeho vůz s olivrejovanými sluhy čekal, tak se to patřilo na dvorního malíře, když byl pozván k vévodkyni z Alby. Ale k údivu služebnictva poslal vůz pryč. Raději šel domů pěšky a nic nedbal, on, šetrný muž, že třebas jeho hedvábný cylindr nebo střevíce utrpí nějakou škodu.

Divě, vábivě, vyzývavě a strašidelně před ním vyvstávala jeho nejbližší budoucnost. Teprve před dvěma dny psal svému příteli Martínu Zapaterovi do Zaragozy, jak dobře má nyní konečně upravený život a poměry, a tehdy to také byla pravda. Mezi ním a jeho ženou Josefou není už svárů; jeho děti mu dělají jen radost; ze všech mnoha dětí, které mu povila, zůstaly sice naživu jenom tři,

ale jsou to děti pěkné, zdravé. Bratr jeho ženy, ten nesnesitelný Bayeu, první králův malíř, mu už do jeho umění ani způsobu života nemluví a smířili se spolu – Bayeu má ostatně těžký žaludeční neduh, a nebude tady tak jako tak dlouho. Také už na něho, Francisca, pletky s ženami nedoléhají tak prudce jako dřív; Pepa Tudó, s kterou teď drží už osm měsíců, je rozumná. Těžkou nemoc, která ho před rokem přepadla jako boží navštívení, překonal a je nyní nedoslýchavý jen tehdy, když chce. Ani s financemi si nestojí špatně. Jeho Veličenstva mu dávají při každé příležitosti najevo, jak vysoce si ho cení, stejně si počíná i don Manuel, vévoda z Alcudie, královnin milec, a všechno, co v Madridě má jméno a peníze, se jen dere, aby mělo portrét od něho. „Přijeď brzy, Martíne, srdce moje," uzavřel dopis, „abys na vlastní oči viděl, jak spokojeně žije Tvůj blahobytný věčný přítel, Tvůj malý Francho, Francisco de Goya y Lucientes, člen Akademie a dvorní malíř." Nahoře a dole však označil dopis křížkem, aby jeho štěstí potrvalo, a v doušce přítele požádal, zda by svaté Panně del Pilar nevěnoval dvě mnohalibrové svíce, aby mu jeho štěstí ochránila.

Ale křížky ani svíce nepomohly, a co bylo pravda před dvěma dny, dnes už pravda nebylo. Bylo to blaženství, cítit ty velké, kovové oči z toho rozmarného, vysokomyslného obličeje upřené na sebe – zaplavil ho nový život. Viděl však, že co je dobré, musí se zaplatit, a čím je to lepší, tím dráž. Věděl, že bude musit o tu ženu bojovat a pro ni trpět, neboť člověka napořád obklopují zlí duchové, a když si člověk nedá pozor a svým přáním a snům se oddá, aniž dbá opatrnosti, pak se na něho ty stvůry vrhnou.

Viděl špatně. Udělal z té ženy rozmarnou loutku. To ona kromě ostatního také je; ale to ostatní, to za tím, to neviděl. Přitom už tehdy nebyl žádný špatný malíř, rozhodně byl lepší než všichni ostatní, také než ti oba, co u dvora stojí výš než on, Bayeu a Maella. Ti se možná od svého Mengse a ze svého Winckelmanna naučili víc, on však má lepší oko a za učitele měl Velázqueze a přírodu. Ale přes to všechno byl až dosud packal. Viděl na člověku jen to jasné a zřejmé, ale všechnu mnohotvárnost a změť, která v každém člověku je, to nebezpečné, to v něm dosud neviděl. Popravdě malovat začal teprve v posledních letech, vlastně teprve před několika málo měsíci, až po své nemoci. Musil překročit čtyřicítku, dřív než začal i jen chápat, co malování vlastně znamená. Ale teď už to pochopil, teď pracuje každý den mnoho hodin. A do toho se

mu musela připlést tahle žena! Je to velkolepá žena a bude to velkolepý zážitek a bude ho vydatně podněcovat k tvorbě a bude mu ukrádat čas i myšlenky na práci – a zlořečil sobě i jí i osudu, protože ji bude musit tak draho zaplatit.

Sněhovou plískanicí k němu dolehlo slabé cinkání a potom spatřil, jak se nečasem prodírá ministrantíček a kněz s nejsvatější svátostí, zřejmě na cestě k umírajícímu. S tichým proklínáním vytáhl kapesník, rozprostřel ho do marastu a poklekl, jak to mrav, inkvizice i jeho srdce vyžadovaly.

Bylo to špatné znamení, že potkal monstranci se svátostí na její pouti k umírajícímu. S tou ženou se to nevyvede dobře. „Líp vběhnout v slepé uličce do cesty devítiletému býku," reptal hluboko v nitru, „než nějaké ženě, když v srdci hoří touhou!" Byl z lidu a hýčkal v srdci plno starých lidových průpovědí a názorů.

Funěl nevrle nosem, zatímco se prodíral nečasem dál – podle domovních zdí, protože uprostřed ulice bylo po kotníky bláta. Člověk nemá nic než zlost. Vzápětí se vzpomněl na francouzského vyslance monsieura de Havré. Namaloval mu portrét a Francouz dosud nezaplatil. Když poslal svůj účet potřetí, ještě ke všemu mu u dvora naznačili, že by viděli neradi, kdyby francouzského pána obtěžoval dál. Francisco měl objednávek, kolik jen mohl chtít, ale přesto, když došlo na otázku dostat peníze domů, často se naskýtaly těžkosti. Krom toho jeho výdaje rostly. Vůz a koně byli nákladná věc, sluhové byli nestydatí a žádali stále víc a také kradli, ale nedalo se nic dělat, dvorní malíř si nemohl dovolit skrblit. Kdyby jeho nebožtík otec věděl, že on, ten malý Francho, ve dvou dnech vydá tolik, kolik ve Fuendetodosu spotřebovala celá Goyova rodina za rok, obracel by se v hrobě. Ale není to nádherné, že on, Francisco, tolik vydávat může? A po tváři se mu rozestřel spokojený úsměv.

Došel ke svému domu; sereno, noční vrátný, mu odemkl vrata. Goya vstoupil po schodech, shodil ze sebe mokrý oděv a lehl si na pastel. Nemohl však usnout. V županu zamířil do ateliéru. Bylo zima. Tichounkými šlapkami se kradl chodbou. Škvírou ve dveřích sluhy Andrése prosvítalo světlo. Goya zaklepal – když už ten chlapík svých patnáct reálů dostává, ač aspoň rozdělá oheň. Napůl oblečený muž učinil, jak mu bylo poručeno.

Goya se posadil a díval se do ohně. Po stěně šplhaly a zase slézaly stíny – pitvorné, strašidelně vábivé, hrozivé. Na jedné stěně visel gobelín představující procesí a plápolavé světlo z něho

vytrhávalo kusy – obrovského svatého, neseného na vysoké podlážce, hned zas obličeje divokého, roznícenéhо davu. Kardinál s kozí bradkou, kterého maloval Velázquez a který temnýma, poněkud znuděnýma očima shlížel z druhé stěny, nabýval v plápolu strašidelné podoby, ba i sama prastará, hnědavě černá socha svaté Panny, obhrouble spanilá Virgen de Atocha, Franciscova patronka, zjizlivěla a zhrozivěla.

Goya vstal, protáhl se a prudkým prolomením v zádech se vytrhl ze snění. Přecházel po místnosti. Popadl posýpací písek a rozestřel ho po stole.

V sypký písek začal kreslit.
Z kontur vyšla nahá žena,
na podlaze sedí líně,
nohy křížem. V písek zpátky zas
ji Goya smazal, začne kreslit
druhou, nahou též a
v póze tance. Také tu hned Goya
smaže, kreslí ještě
ženu třetí. Ta zas zpříma
kráčí, hrdě, pyšnou chůzí,
na temeni džbán. I ta však
v tříšti písku zmizet musí.
Uhel vezme Goya, kreslí čtvrtou:
Na temeni hřeben, hřeben
vysoký, a z něho mantila jí
černou krajkou
přes běl nahé krásy spadá.
Vzdychne don Francisco Goya,
vzteklá bezmoc nitro jímá –
v črtu zírá, běsně funí,
potom rázem kresbu trhá.

3

Pracoval. Z plátna hleděla dáma, velmi hezká, s podlouhlým obličejem maličko posměvačným, jakoby zastřeným maskou, s očima daleko od sebe rozsazenýma a s širokými ústy s úzkým horním rtem a silným spodním rtem pevně sevřeným. Již třikrát mu

dáma seděla. Kromě toho si načrtl několik jejích skic. Nyní pracoval na dokončení obrazu. Ovládal techniku svého řemesla a dovedl pracovat rychle. S tímto portrétem se však piplal už čtvrtý týden a obraz se mu ne a ne vydařit.

Přitom však bylo všechno „správné“. To byla dáma, kterou chtěl zobrazit, znal ji dokonale už dlouhou dobu a maloval ji už několikrát – byla to žena jeho přítele Miguela Bermúdeze. Všechno na plátně bylo, všechno to zamlčené, posměvačné, hluboce obojaké, co za svou maskou dámy skrývala. Ale jedna mizivá maličkost chyběla a tato maličkost byla pro něho rozhodující. Viděl ji v jedné společnosti u dona Manuela, vévody z Alcudie, onoho všemocného milce, jehož osobním tajemníkem je Miguel Bermúdez; měla na sobě světle žluté šaty a na nich bílou krajkovinu – a tu ji zčistajasna spatřil najednou celou, to prchavé a matoucí, to propastné, na čem záleží. Když tenkrát pohlédl na tuto doňu Lucíu Bermúdezovou v oněch světle žlutých šatech s bílou krajkovinou navrch, naráz si uvědomil, že to je ten jistý stříbřitý tón, který zastírá celý její zjev, co chce udělat, co udělat musí. Teď se s tím mořil a všechno tam bylo – obličej a pleť a držení a šaty a světlé, šedé pozadí, které bylo určitě správné. A přesto tam nebylo nic – nebylo tam ono přitónování, na kterém záleží; co chybělo, byla mizivá maličkost, a co chybělo, to bylo všechno.

V nejtajnějším nitru věděl, proč se mu obraz nedaří. Víc než dva týdny už uplynuly od onoho divadelního večera v albovském paláci, a dodnes nemá od té ženy na estrádě žádnou zprávu. Byl roztrpčený. Když ta žena nejde, proč si ho aspoň nezavolá a nežádá ten vějíř? To se rozumí, má práci se svým nestoudným, směšným zámkem v Moncloji. Mohl k ní ovšem také zajít bez zavolání a ten vějíř jí přinést. To však jeho hrdost nestrpěla. Ta žena ho musí zavolat. Ta žena ho zavolá. To, co se stalo na estrádě, se přece nedá jen tak jednoduše smazat jako postavy, které kreslívá do písku.

Francisco nebyl v ateliéru sám. Jako skorém vždycky byl s ním jeho žák a pomocník Agustín Esteve – místnost byla dost velká, aby jeden druhého nerušil.

Dnes maloval don Agustín na jezdeckém portrétu generála Ricardose. Chladný, mrzoutský obličej starého generála namaloval Goya, koně a nesčetné podrobnosti uniformy a medailí, na jejichž přesné vystižení kladl generál váhu, ponechal svému svědomitému Agustínovi. Agustín Esteve, hubený člověk na prahu třicítky,

hrbolatá hlava, vysoké vyklenuté čelo pod ustupujícími vlasy, vpadlé tváře, tenké rty, celý obličej protáhlý, hodně do špičky vybíhající, nebyl mnohomluvný, kdežto Francisco, od přírody sdílný, rád klábosil také při práci. Dnes však byl zamlklý i on. Proti svému zvyku nevypravoval dosud o večeru u Alby ani svým nejbližším.

Agustín přistoupil svým tichým způsobem za Goyu a prohlížel si stříbřitě šedé plátno se stříbřitě šedou ženou. Bydlil nyní již sedm let u Francisca a bývali téměř celý den pohromadě. Don Agustín Esteve nebyl žádný velký malíř a byl si toho s bolestnou zřejmostí vědom. Rozuměl však malování hodně, a nebylo druhého člověka, který by byl věděl tak přesně, co je na Goyovi silné a co dětinské. Goya ho potřeboval – potřeboval jeho mrzoutskou chválu, jeho mrzoutskou hanu, jeho němé výtky. Goya kritiku potřeboval, naproti tomu však na kritika láteřil, posmíval se mu, tupil ho a kydal na něho hanu; ale potřeboval ho, potřeboval jeho souhlas a nesouhlas. Potřeboval svého mlčenlivého, ustavičně omrzelého, hluboce rozvážlivého, zkušeného, znaleckého, vyzáblého Agustína, který se motal kolem jako sedm hubených let; pustě ho tupil, posílal ho ke všem čertům, a miloval ho. Nemohl bez něho v životě vyjít o nic víc než Agustín bez svého velkého, dětinského, obdivovaného, nesnesitelného přítele.

Agustín se díval na obraz dlouho. Také on znal dámu, která se na něho tady z plátna tak posměvačně dívala, znal ji velice dobře, miloval ji. Neměl u žen štěstí a věděl, jak málo má sám půvabů. Doña Lucía Bermúdezová byla známá jako jedna z mála madridských paní, které nemají kromě manžela žádného corteja, žádného veřejně přiznaného milence. Francisco, který dostal každou ženu, jen když si dal záležet, jistě by byl mohl jejím cortejem být, a že o to očividně nestál, to Agustína uspokojovalo, ale zároveň ho to i mrzelo. Při tom všem však byl natolik znalcem, aby obraz posuzoval jedině podle jeho umělecké hodnoty. Viděl, že je dobrý a že na něm Francisco nedocílil právě toho, oč usiloval. Litoval toho a měl radost, vrátil se zase ke svému velkému plátnu a pracoval mlčky dál na zadku svého generálského koně.

Goya na to byl už zvyklý, že Agustín stojí za ním a dívá se mu do plátna. Portrét doni Lucíe nebyl zdařilý, ale přesto bylo to, co tady dělal, nové a smělé a Goya čekal na Agustínův soud s napětím. Ale když ten nyní zase němě seděl před svým generálem na koni, v

Goyovi prudce vzplanul hněv. Jak je drzý tenhle zkrachovaný student, který se musil krmit žebráckými polévkami, dobročinně rozdávanými! Kam by to byl ten ubožák dopracoval, kdyby se ho nebyl on, Francisco, ujal? Ten kastrát, který jen po všech ženách nyvě prahne, a nic si netroufne a ničeho taky nedosáhne! A takový tvor se odvažuje beze slova se od jeho obrazu odvrátit! Nechal si to však pro sebe. Stavěl se, jako by si nebyl všiml, že si jeho druh obraz prohlížel. Pracoval dál.

Vydržel to dvě minuty a potom se hrozivě, nebezpečně mírně zeptal přes rameno: „Jakpak se uráčíš vyslovit? Víš přece, že na tom jsem dnes s ušima zase hůř. Mohl jsi klidně ty své líné pysky otevřít kousek víc!“ Don Agustín odvětil velmi hlasitě a velmi suše: „Neřekl jsem ani slovo.“ – „Když od tebe chce člověk něco slyšet,“ huboval Francisco dál, „tak si hraješ na solný sloup, a když se tě nikdo neptá, tak spustíš hotový vodopád.“ Agustín neodvětil nic. Goya však hněvivě pokračoval: „Slíbil jsem generálovi Ricardosovi, že mu tu mazanici dodám ještě tenhle týden. Kdy budeš konečně s tím svým koněm hotov?“ – „Ještě dnes,“ odpověděl Agustín suše. „Ale potom uvidíte, že máte ještě spoustu práce na generálově duši.“ – „Je to tvoje vina,“ vzplanul Goya, „jestli to nebudu moci dodat včas. Myslel jsem,“ posmíval se, „že sis osvojil aspoň tolik řemeslné zručnosti, abys na jeden koňský zadek nemusel vyplýtvat celý týden!“

Agustín neměl svému příteli tu hrubost za zlé. Co Francisco říkal, to nic neplatilo; platilo jen to, co maloval. Do obrazu vmaloval své pocity a názory věrně a pravdivě až na samou mez karikatury. Ne že by Agustínovy podobizny, které Francisco namaloval, věnování „Donu Agustínu Estevovi jeho přítel Goya“ pouze nesly, nýbrž vskutku také dílem přítele byly.

Goya přistoupil opět k portrétu a oba zase pracovali chvíli mlčky. Potom se ozvalo zaklepání na dveře a dovnitř vstoupil neohlášený host, abbé don Diego.

Goyu nerušilo, když mu někdo při práci přihlížel; byl ukázněný a posmíval se oněm malířům, kteří – jako Antonio Carnicero, ten mazal nicneuměl – mají tolik řečí o harmonickém rozpoložení. Franciscovi přátelé a jeho děti mohli kdykoli přijít do ateliéru, ptát se ho a po libosti klábosit, zatímco on maloval. Uzavřený byl jeho ateliér teprve po velmi časné večeři; potom do něho vpouštěl, když

se pro to sám rozhodl, pouze jednoho přítele nebo přítelkyni nebo také zůstával úplně sám.

Nebyl tedy zrovna rozmrzelý, když abbé vešel, jeho návštěva mu dnes byla bezmála vítaná. Cítil, že to, co mu tane na mysli, dnes přece ještě „neuvidí“ – patřilo to k tomu málu, co se nedá prací vynutit, nýbrž nač musí člověk čekat.

Zahálčivě sledoval očima abbého, jak přechází po ateliéru. Ten těžký pán nikdy klidně neposeděl, nýbrž nápadně lehkým krokem chodil po místnosti; don Diego měl jakousi docela samozřejmou manýru, ať byl kde byl, všechno prohlížet, brát věci do rukou a zase je odkládat, knihy, písemnosti, předměty všeho druhu. Goya, který uměl lidi rychle prohlédnout, znal abbého už dlouho, ale nikdy si ještě docela neujasnil, co v něm v podstatě vězí – připadalo mu, jako by ten velmi inteligentní muž ustavičně nosil přeumělou masku. Zpod vysokého hezkého čela dona Diega vyhlížely chytré, veselé oči; pod nimi byl plochý, rovný nos a pod ním se táhla značně široká, plná, poživačná ústa. Celý obličej se vyjímal nad tím černým kněžským rouchem bledě, žoviálně, chytře a velice nemístně. Abbé byl člověk spíš drsný, ale přesto všechno na něm bylo pěstěné a dovedl i černému kněžskému rouchu dodat elegance; z těžkého černého hedvábí vyčuhovaly drahocenné krajky a přezky na střevících, posázené kameny, se mu třpytily.

Jak se tak potuloval po ateliéru, vyprávěl abbé rozličné tlachy a klepy – s přívětivou ironií, někdy také kousavě, nikdy však nudně. Byl dobře informovaný, byl stejně doma u pánů od inkvizice jako v kruzích svobodomyslných.

Francisco mu věnoval málo pozornosti. Vtom však zaslechl jeho slova: „Když jsem dnes ráno byl u petit lever doni Cayetany…“ Náhlým rozčilením sebou prudce škubl. Ale co to? Viděl, jak abbé pohybuje rty, ale neslyšel jediné slovo. Přepadl ho strašlivý děs. Vrátila se snad zase ta nemoc, kterou považoval za provždy překonanou? Je hluchý? Vrhl zděšený a bezmocný pohled na starou dřevěnou podobu svaté Panny de Atocha. „Před tím kéž mě svatá Panna a všichni svatí ochrání!“ pomyslil si, pomyslil si to několikrát, bylo to všechno, na co pomyslit dokázal.

Když opět slyšel, vypravoval abbé o doktorovi Joaquínu Peralovi, který byl zřejmě při petit lever, ranním přijetí, u Alby přítomen také. Doktor Peral se teprve nedávno vrátil z ciziny a přes noc se stal zázračným lékařem madridské společnosti; říkalo se, že

hraběte Espaju vzkřísil z mrtvých. Kromě toho, vyprávěl abbé, je doktor kovaný ve všech uměních a vědách a znamenitý společník, lidé se o něho derou. Je však zhýčkaný a dělá drahoty. K vévodkyni z Alby dochází ovšem denně a ona si ho mimořádně váží.

Francisco se snažil udržet klidný dech. Doufejme, že Agustín a tenhle don Diego nic z jeho záchvatu nezpozorovali – oba mají oči jako rys. „Mně," řekl zlobně, „žádný z těchhle pucifousů a žilopichů ještě nepomohl." Nebylo tomu však ještě dlouho, co se lékaři směli dát z lazebnického cechovního pořádku vyškrtnout. Abbé se usmál. „Myslím, done Francisco," řekl, „že doktoru Peralovi křivdíte. Ten své latině a anatomii rozumí. O jeho latině to mohu tvrdit se vší určitostí."

Potom se však na krátkou chvíli odmlčel. Stál za Goyovými zády a díval se na portrét, na němž Goya pracoval. Agustín abbého bystře pozoroval. Abbé patřil ke kroužku přátel doni Bermúdezové a Agustín se domníval, že se nemýlí, když považuje pozornosti, jež don Diego krásné Lucíi říká a prokazuje, leckdy za víc než za obvyklé dvornosti nějakého mondénního abbého.

Nyní stál tedy don Diego před obrazem doni Lucíe a Agustín čekal napjatě na to, co o něm řekne. Ale pán jinak tak řečný se o něm nevyslovil.

Místo toho vypravoval dál o doktoru Peralovi, onom velkém lékaři. Přivezl si z ciziny nádherné obrazy, nemá je však ještě vybaleny a hledá pro svou sbírku vhodný dům. Prozatím si doktor Peral opatřil nádherný kočár, povoz dokonce krásnější, než v jakém jezdí don Francisco. Skříň karosy je podle anglického stylu, zlacená, obrazovou výzdobu navrhl Carnicero, který ostatně byl na ranní audienci u doni Cayetany také. „Ten taky?" neubránil se Goya, aby nevykřikl. Přikazoval si, že musí zachovat klid, že nesmí připustit žádný nový záchvat vzteku a hluchoty. Podařilo se mu to, i když s námahou. Viděl je všechny, svýma malířskýma očima je viděl – abbého, toho pucifousa, a také Carnicera, toho mazala a fušera, který si titul dvorního malíře podloudně vyškemral, jak sedí kolem, ti tři protivové, zatímco tu ženu oblékají a češou. Viděl je klábosit, viděl jejich toporná gesta, viděl je pást se pohledem na tu ženu a viděl, jak se na ně ta žena usmívá, povýšeně sice, ale přesto povzbudivě.

Mohl se přece také jednoduše sebrat a na ranní lever u té ženy jít. Pro něho by jistě měla významnější, přívětivější úsměv než pro

ostatní. Ale na tuhle kost ať si naláká jiného psa. Nebyl by za ní šel, ani kdyby byl měl jistotu, že mu rovnou skočí do postele. Ne, ani za všechny poklady světa by za ní nebyl šel!

Abbé mezitím oznamoval, že vévodkyně zamýšlí, jakmile doba dvorního smutku vyprší, tedy za několik málo neděl, sezvat společnost a zasvětit tak svůj zámeček v Moncloji, palác Buenavista. Pro včerejší zprávy vojenského rázu je ovšem nyní těžké dělat nějaké plány napřed.

„Pro jaké vojenské zprávy?“ zeptal se Agustín rychleji než jindy. „V jakémpak světě to žijete, milí přátelé?“ zvolal abbé. „Přináším vám opravdu tu špatnou zprávu první?“ – „Pro jaké zprávy?“ naléhal Agustín. A abbé odvětil: „Opravdu nevíte, že Francouzi dobyli zpátky Toulon? U ranního lever u doni Cayetany se nemluvilo o ničem jiném. Když ovšem nepřihlížím,“ dodal s přívětivou zlomyslností, „ke Costillaresovým vyhlídkám v příštím býčím zápase a k novému kočáru doktora Perala.“ – „Toulon padl?“ zeptal se sípavě Agustín. „Zpráva o tom, jak se zdá, došla už před několika dny,“ odpověděl abbé, „ale ovšem že ji zadrželi. Pevnosti dobyl zpátky jeden docela mladý důstojník, naší a anglické flotile zrovna před nosem, obyčejný setník. Jmenuje se Buonafede nebo Buonaparte, tak nějak.“

Goya řekl – a nebylo možno poznat, skrývá-li se v jeho hlase smutek nebo cynismus: „Hm, tak to tedy budeme mít brzo mír.“ Agustín se na něho mračně podíval a zavrčel: „Málo lidí ve Španělsku si bude přát, aby se míru dosáhlo na takovém podkladě.“ – „Někteří si to jistě přát nebudou,“ přisvědčil abbé.

Promluvil ledabyle a dvojsmyslně a druzí dva zvedli hlavu. Kolem abbého se vznášelo mnoho dvojakého světla. Už léta měl titul „sekretář inkvizice“ a i nový, silně fanatický velký inkvizitor mu ten titul ponechal. Někteří lidé říkali rovnou, že don Diego pro inkvizici špehuje. Na druhé straně pak byl zase úzce spřátelen s pokrokovými státníky; říkalo se, že je autorem jistých děl, vydaných pod jménem těchto státníků, a někteří lidé dokonce tvrdili, že je tajným přívržencem francouzské republiky. Docela chytrý nebyl z toho posměvačného, trpělivého pána ani Goya; jedno však bylo jisté: poživačný cynismus, jejž don Diego stavěl na odiv, byla maska.

Když abbé odešel, řekl Agustín: „Ted se bude muset váš přítel don Manuel přece jenom uvolit vládu převzít, a pak budete v sedle

usazený ještě pohodlněji.“ Povídalo se totiž, že don Manuel Godoy, vévoda z Alcudie, ten milec, byl hned od začátku odpůrcem války a odmítal oficiálně převzít vládu.

Goya maloval dona Manuela už kolikrát, pokaždé k jeho nejvyšší spokojenosti, a vychloubal se před Agustínem svou domněnkou, že u nejmocnějšího muže Španělska něco znamená. Proto vyciťoval v Agustínově posměchu dvojí ostří. Ten se totiž s myslí prostoupenou vřelým zájmem zabýval veřejnými záležitostmi, rozumně a se zápalem o nich mluvil a trpce příteli zazlíval, že si starost o ně nepřipouští a ponechává ji jiným. To, co nyní Agustín vyslovil, svrbělo Goyu palčivě. Opravdu bylo jeho první myšlenkou, že teď bude brzy mír a že se jeho příznivec don Manuel ujme vlády. Ale není jen přirozené, že mu to dělá radost? Už jednou prostě politikem není, politické věci jsou pro něho tuze spletité. Válka nebo mír, to se týká krále, jeho rádců a jeho grandů. Jeho, Franciscova věc to není – on je malíř.

Neodpověděl. Přistoupil před obraz, před portrét doni Lucíe. „Neřekl jsi o tom obraze jediné slovo,“ postěžoval si. „Víte přece sám od sebe, co s ním je,“ odpověděl Agustín a postavil se před obraz také. „Nechybí nic, a chybí všechno,“ prohlásil mrzutě a autoritativně. „Příjemnějšího společníka pro černé chvíle bych si nebyl mohl najít,“ řekl Goya posměšně. A protože Agustín zůstal před obrazem a malbu pozoroval, pokračoval: „Ale tady je ta tvá Lucía, člověk ji přece vidí, no ne?“ A uvažuje, jak by mohl druha potrápit, potutelně dodal: „Jen se na ni pokoukej! Nic jiného si s ní přece nemůžeš začít, ty pla-to-ni-ku!“ Vypravil to slovo ze sebe nucené, po slabikách roztrhané. Agustín stiskl rty. Sám nikdy o své lásce k doně Lucíi nemluvil, ale přesto mu ji Goya, kdykoli měl špatnou náladu, posměšně předhazoval. „Vím, že nejsem přitažlivý,“ odpověděl a jeho hlas chrastil ještě ponuřeji než jindy. „Ale ani kdybych byl vámi, s těmi vašimi vlohami a tituly, jaktěživ bych se nepokusil ženu našeho přítele dona Miguela Bermúdeze svést.“

„Jaká zásad ušlechtilost!“
posmívá se don Francisco.
„Hrdá slova! Od nohou až
k dlouhé hlavě, každým coulem
vejlupek všech světa ctností!

Škoda jenom převeliká,
že ta žena vytoužená
ctnost tvou zkoušce nepodrobí!“
Esteve však mlčí. Chmurně
sobě bradu hladí, němě
v malované patří líce
ženy nyvě milované.
Tu se Goya čertit začne:
„Ne, ni nejlepšímu zdařit
nemůže se barva, tóny,
rytmus štětce v morovém tom
vzduchu, jenž tvým dechem kysne!“
Zlostně plášť a klobouk bere,
z dílny vyjde rozmrzele.

4

Když neměl, jako zrovna toho dne, žádný zvláštní program, s požitkem trávíval večer s rodinou; měl svou ženu rád a kochal se svými dětmi. Bál se však, že by mu při jeho dnešním rozpoložení to neškodné klábosení u rodinného stolu bylo těžko snesitelné. Rozhodl se proto zajít raději ke své přítelkyni Pepě Tudó.

Pepa byla příjemně překvapena. Nebyla nikdy ošuntěle ustrojená, jako bývalo tolik jiných Madriďanek; také dnes měla na sobě hezký modrý župan, od něhož se její bílá pleť zářivě odrážela. Lenivá, bujná, seděla zvrácená, zády na pohovce, pohrávala si s vějířem a vedla s Goyou rozvláčný hovor.

Vešla její dueňa, Conchita, a ptala se, co si bude don Francisco přát k večeři. Hubená Conchita opatrovala Pepu hned od jejího narození a vydržela u ní přes všechny zvraty toho mladého a pohnutého života. Uradily se, jak sestaví večerní jídlo, a potom se starší žena vzdálila, aby potřebné obstarala, především světlé sherry manzanilla, poněkud obyčejné; to víno měl ale Francisco nejraději.

Seděl dál mlčky, i když Conchita už odešla. V Pepině hezkém obývacím pokoji bylo velmi teplo, uhlák byl vrchovatě plný a oba se cítili líní a v příjemné náladě, i když věděli, že si musejí o ledačem promluvit. Pepa měla nadmíru nestoudný zvyk upřeně hledět na člověka s nepohnutým obličejem – velmi bílým obličejem

s širokým nízkým čelem pod krásnými rudosvětlými vlasy a se zelenýma, daleko od sebe posazenýma očima.

„Co jsi poslední dny dělala?“ zeptal se konečně Francisco. Zpívala, naučila se tři hezké kuplety, které zpívá María Pulpillo v té nové zarzuele*, a taky hrála karty s dueňou; je to úžasně zajímavé, Conchita je poctivá jako ryzí zlato, ale při kartách fixluje – není o tom sporu, o tři reály ji ošidila. Potom byla Pepa také u švadleny, u mademoiselle Lisette u Puerta Cerrady. Její přítelkyně Lucía ji ujistila, že jí mademoiselle Lisette udělá výjimečnou cenu. Ale i při výjimečné ceně by ten plášť, co potřebuje, přišel tuze draho. Musí si tedy i nadále dávat šít u Bucety. „Taky jsem ještě byla u Lucíe,“ vyprávěla Pepa, „a jednou byla Lucía tady.“

Goya čekal, že se doví, co Lucía o tam portrétu říkala. Ale Pepa ho nechávala čekat, musil se jí přímo zeptat. Ano, o tom portrétu mluvila taky, víckrát. „Maluješ ji přece v těch žlutých šatech. Ty má od mademoiselle Lisette. Ulehčila jí za ně o osm set reálů. Aspoň vidíš, jaké má ceny.“ Goya se krotil. „A co říká doña Lucía tomu portrétu?“ zeptal se. „Diví se,“ vyprávěla Pepa, „takhle že ho vůbec nedoděláš. Zdá se jí, že se to táhne už ukrutně dlouho, a nerozumí tomu, že se ho zpěčuješ jejímu muži ukázat. Já se divím taky, k tomu se upřímně přiznám,“ klábosila Pepa dál. „To se rozumí, s donem Miguelem je těžko vyjít, na všem vidí chlup. Ale jindy se s tím přece nikdy tak nemoříš. A kolik ti vůbec don Miguel zaplatí? Pravděpodobně ani vindru, protože to je tvůj přítel. A jistě ne tvých tři tisíce reálů.“

Goya vstal a začal přecházet po pokoji. Snad by bylo bývalo přece jen lépe, kdyby si byl poseděl s rodinou.

„Řekni mi, Francisco,“ naléhala Pepa, „proč se vlastně tak týráš? Na mém portrétu pro admirála jsi nepracoval ani celé tři dny, a ten ti zaplatil čtyři tisíce. Je Lucía o tolik těžší než já? Nebo co je v tom? Chceš se s ní vyspat? Nebo jsi s ní už spal? Je moc hezká, to je pravda.“ Pepa mluvila jen tak jako mimochodem, bez vzrušení.

Goyův plný obličej se chmuřil. Chce si ho Pepa dobírat? Pravděpodobné ne. Bývá často tak příšerně věcná. Kdyby to opravdově chtěl, jistě mohl doňu Lucíu i při vší té její masce dámy

* *Zarzuela* – španělský typ lidové zpěvohry, pak i jednotlivá píseň z takové hry.

už dávno mít. Ale… je mnoho „ale“. Pepu člověk někdy těžko snáší. A v podstatě vlastně Pepa ani není jeho vkus. Je kulaťoučká, jamona-šunčička, hezké půvabné prasátko s tou svou hebkou pletí, kůstka.

Pepa si přinesla kytaru a zpívala. Zpívala tiše, odevzdaně. Byla krásná, když tam tak seděla, trylkovala své staré lidové romance a doprovázela se na kytaru. Goya věděl, že Pepa těm starým poetickým veršům v duchu podkládá vlastní zážitky.

Třiadvacetiletá Pepa zažila již hodně. Vyrostla v koloniích, v Americe, jako dcera zámožného plantážníka. Když jí bylo deset, přišel její otec o všechny lodě i majetek. Vrátil se s celou rodinou do Evropy – z volného, blahobytného života byla Pepa přesazena do života stěsnaného, nuzného. Šťastná letora ji uchránila, aby tímto zvratem nějak vážně utrpěla. Potom do jejího života vstoupil ten mladý důstojník, Felipe Tudó; byl hezký a dal se lehko ovládat, bylo to příjemné manželství, ale byl chudý a musil kvůli ní dělat dluhy. Natrvalo by spolu byli pravděpodobně užili málo radosti. Felipe však na jedné plavbě své eskadry v mexických vodách zahynul a jistě je v ráji, byl to dobrý člověk. Když potom Pepa šla admirálu de Mazarredovi předložit svou žádost o zvýšení penze, ten tlustý postarší pán se do ní bezmezně zamiloval. Říkal jí viudita, vdovička k nakousnutí, a zařídil jí ten hezký byt na calle Mayor. Pepa to chápala, že ji admirál neuvádí mezi své přátele z vysoké šlechty: znamenalo už dost, že ji dal portrétovat u toho slavného dvorního malíře. Tecf, ve válce, křižoval don Federico se svou *armádou* po dalekých mořích a bylo jen dobře, že se setkala se svým malířem, který ohnivě vyznal ochotu dělat jí osamělé společníka.

Pepa byla klidného duševního založení a čerpala potěšení z toho, co má; ale často vzpomínala na volný život v koloniích, na obrovské lány pozemků, na nespočet otroků. Ze všeho toho nadbytku jí nezbylo nic než stará věrná Conchita, která je poctivá jako ryzí zlato a šidí jenom při kartách. Francisco, Francho, je úžasný přítel, správný muž, s jakým může taková viudita dosyta užít radosti, a velký malíř – má ale mnoho práce, jeho umění na něj klade požadavky, dvůr na něj klade požadavky, jeho četní přátelé a ženy na něj kladou požadavky a jeho myšlenky nepatří vždycky jenom jí, ani když je přímo u ní.

O tom všem snila Pepa Tudó, když trylkovala své romance. Snila jistě, že je sama hrdinkou takové romance, například hezkou mladou ženou, kterou přepadli Mauři nebo kterou Maurům prodal její milenec. Musilo to mít své výhody, být zbožňovanou bílou milenkou nějakého udatného hnědého knížete. Snila jistě také o tom, že ji tady v Madridě třebas jednou ještě potká štěstí, a viděla se jako jedna z těch dam, které třikrát či čtyřikrát za rok odjíždějí z městských paláců na své venkovské zámečky a zase se vracejí na královský dvůr, stále obklopeny rodinnými hofmistry, panskými a kadeřníky a vyšňořeny nejelegantnějšími pařížskými toaletami a šperky, jež možná před staletími ukořistili vojevůdcové Isabelly Katolické nebo Karla Pátého.

Dueňa požádala Pepu, aby jí pomohla s přípravou stolu. Jedli. Večeře byla dobrá a bohatá, pochutnávali si.

Dolů na ně shlížel obraz admirála Federica de Mazarreda. Admirál si dal od Goyi namalovat portrét pro sestru a potom si ji pro Pepu objednal kopii. Agustín Esteve kopii svědomitě provedl a nyní tedy admirál přihlíží, jak Pepa a malíř jedí.

Goyu nepřivedla k Pepě žádná prudká vášeň – ale samozřejmost a vřelost, s níž se mu oddala, ho těšila a plnila ho uspokojením. Jeho selsky realistický smysl chápal, že Pepa přináší své lásce oběti. Znal dobře její majetkové poměry. Po smrti svého námořního důstojníka brala u slavné Tirany hodiny hereckého umění a na to padlo všechno to málo, co jí zbylo. Teď, od počátku války, jí měsíčně poukazovali patnáct set reálů. Nebylo docela jasné, kolik z toho dělá státní penze a kolik osobní dar admirálův. Patnáct set reálů bylo mnoho a bylo to i málo. U mademoiselle Lisette si z toho nemohla dávat šít šaty. Goya nebyl skoupý a přinášel své hezké, roztomilé přítelkyni často dary, malé, ale někdy také vzácné. Ale znovu a znovu propadal skrblickým sklonům aragonských venkovanů a často, když se dověděl cenu některého daru, který pro ni zamýšlel, raději ho nekoupil.

Se stolu bylo už sklizeno, v pokoji bylo velmi teplo a doña Pepa, na své pohovce pohodlně opřená, krásná a mdle žádostivá, se pěkně formovanou rukou liknavě ovívala. Zřejmě myslila opět na doňu Lucíu a na její portrét, protože ukázala vějířem na obraz admirálův a řekla: „S tímhle sis taky moc námahy nedal. Jak se na něj podívám, pokaždé si myslím, ta pravá ruka je tuze krátká.“

Zčistajasna si Goya uvědomil všechna rozličná protivenství, jež v těchto posledních dnech zakusil: to drásavé čekání na Albu, nemohoucnost před obrazem doni Lucíe, vztek kvůli politice a kritickému Agustínovi. A teď mu s pošetilými drzostmi přijde ještě také Pepa. Musí muž, na kterého se Alba v přítomnosti španělských grandů dívala, jako by s ním už ležela v posteli, poslouchat takovéhle pitomé tlachání? A od takové jamony-šunčičky, kůstky, k tomu? Popadl svůj šedivý cylindr a narazil jí ho přes oči. „Teď vidíš z obrazu admirála právě tolik jako předtím," řekl zlostně na vysvětlenou.

Vyhrabala se z klobouku – vypadala s tím pocuchaným vysokým účesem komicky a hezky. „Conchito," křikla rozvztekleně, a když se stará žena objevila, dodala, „odemkni donu Franciscovi domovní dveře!" Ale Francisco se pouze smál. „Nesmysl, Conchito," řekl. „Jen se zase vrať do kuchyně!" A když odešla, omlouval se. „Je dnes se mnou trochu těžko vyjít, měl jsem moc zlobení. Ale to, co jsi o tom obraze říkala, nebylo opravdu moc chytré. Dobře se na něj podívej a uvidíš, že ti ta ruka krátká připadat nebude!" Naspulila se a trvala na svém: „A přece je krátká!" – „Jsi slepá, ale s těmi rozcuchanými vlasy hezká," řekl dobromyslně. „A na novou frizúru ti věnuju taky."

Později, v posteli, mu řekla: „Víš, že se don Federico v nejbližších dnech vrátí? Přinesl mi to kapitán Morales jako vzkaz od něho, a taky pozdravy." To přivádělo Francisca do nové situace. „Co uděláš, až se admirál vrátí opravdu?" zeptal se. „Řeknu mu, co je," odpověděla. „Řeknu mu: 'Mezi námi dvěma / je všemu konec'," citovala jednu ze svých romancí. „To bude pro něho nepříjemné," uvažoval Goya nahlas. „Napřed ztratí Toulon, a potom tebe." – „Toulon neztratil vlastně on," hájila Pepa věcně svého admirála, „ale Angličani. Jenže jemu se dává vina, tak to už na světě chodí."

Po chvíli vyslovil Francisco nahlas myšlenku, která ho celou tu dobu zaměstnávala. „A co bude s tvou penzí?" zeptal se. „To nevím," odpověděla celkem bezstarostně. „Něco mi přece nechají."

Pro Goyu nemělo smysl, aby si nějakou ženu vydržoval – velký malíř neměl nic takového zapotřebí. Přemítal také o tom, že by si docela dobře dovedl Pepu ze svého života odmyslit. Na druhé straně zase shledával přirozeným, že hezká žena chce žít v příjemných poměrech, a bylo by ho rmoutilo, kdyby Pepa jen proto,

že by jí on nedával dost peněz, nakonec připadla někomu jinému, nebo se dokonce zase vrátila k admirálovi.

„Tohle všecko vypusť z hlavy!
Já přec o to postarám se,
abys mohla žít jak dosud.“
Řeči ale oheň chybí.
„Díky,“ řekla Pepa suše.
„Admirál však půjde se zdi,“
živěji už Goya dodá.
„Pročpak?“ ptá se Pepa. „Že má
krátkou ruku? Ne, ne, vůbec
krátká není. Já to řekla
jenom proto, že s Lucíou
sobě tolik práce dáváš.“

5

Stál před portrétem, sám, prohlížel si ho a zbystřeným okem slídil po vadách. *Je to* doña Lucía, žádná mýlka. Celá ona, tělem duší ona – tak ji viděl. Všechno tam je, ta maskovitost, to trochu umělé, to, co u ní vězí v pozadí. Neboť něco v pozadí u ní bylo – a mnozí se domnívali, že tu ženu, které mohlo nyní být asi tak třicet, někdy dřív už viděli bez té masky dámy.

Jestli by se chtěl s tou ženou vyspat, ptala se ho Pepa. Pošetilá otázka. Každý zdravý muž v plné míze by se ochotně vyspal s každou i jen trochu hezkou ženou a doña Lucía Bermúdezová je dráždivě hezká, pansky hezká, jinak hezká než ostatní.

Její muž, don Miguel, je jeho přítelem. Ale Goya si poctivě přiznal, to že není ono, co ho zdržuje, aby na dobytí Lucíe věnoval potřebnou námahu a čas. Spíš mu v tom brání právě ono trochu záhadné, nejisté. To dráždí jeho ambice malířské, ne však mužské. Co ta žena je a co není, to obojí se prolíná, nedá se to oddělit, je to strašidelné, příšerné. Jednou to spatřil, tehdy v plesovém sále dona Manuela. Byl to ten stříbřitý tón na žlutých šatech, to mihotavé, to zatracené, požehnané světlo. To byla její pravda, jeho pravda, to je obraz, který chce udělat.

A najednou to viděl znovu. Najednou věděl, jak může stvořit tu měňavou, třpytivou, stříbřitě se rozplývající šeď, kterou tehdy viděl.

To nedělá to pozadí, nedělá to ta bílá krajkovina na žlutých Šatech. Tuhle linii tady musí změkčit – a tuhle taky pleťové odstíny musí spolupůsobit, taky světlo, které vyzařuje z ruky, z obličeje. Je to maličkost, ale přesto je to všechno. Zavřel oči a viděl. Věděl, jak to má udělat.

Pracoval. Měnil. Maličkost ubral, maličkost přidal. Všechno vyplývalo samo, bez námahy. V neuvěřitelně krátkém čase to bylo tady.

Prohlížel si své dílo. Je dobré. Dokázal to. Tady je něco nového, něco velkého. To je žena, jaká je doopravdy, s celou svou mihotavostí. Podařilo se mu to rozplývavé, to prchavé pevně zachytit. To je jeho světlo, jeho vzduch, svět jeho oka.

Obličej se mu uvolnil a jeho výraz samým zadostiučiněním málem zpozdile zhloupl. Goya si dřepl do křesla, trochu vysílený, lenivý.

Vešel Agustín. Mrzutě pozdravil. Udělal několik kroků. Šel bez povšimnutí kolem portrétu. Musilo ho však něco napadnout. Jedním trhnutím se otočil, pohled se mu zostřil.

Díval se dlouho. Odkašlával si. „To je ono, done Francisco," řekl nakonec sípavě. „Teď to máte. Teď máte ten vzduch a to světlo. Teď máš svou správnou šeď, Francisco!" Goya zářil chlapecky celou šíří obličeje. „Myslíš to vážně, Agustíne?" zeptal se a objal ho rukou kolem ramen. „Žertuju zřídka," řekl Agustín.

Byl hluboce dojat, bezmála víc než Francisco. Nenaučil se kolem sebe rozhazovat citáty z Aristotela a Winckelmanna, jako to dělali don Miguel Bermúdez a abbé. Neuměl nic, byl mizerný malíř, ale rozuměl malování víc než kdo jiný a věděl, že tento Francisco Goya, jeho Francho, zde dosáhl něčeho velkého, o čem celé století nemělo dosud ani tušení – odpoutal se od linie. Ostatní se pořád jenom snažili vypiplat linii čistěji, jejich malování nebylo pak nakonec nic víc než kolorovaná kresba. Tenhle Francisco učí svět vidět nově, vidět mnohotvárněji. A přes všechnu svou domýšlivost neví pravděpodobně ani sám, co velkého a nového tady udělal.

Goya nyní vzal, nápadně pomalu, své štětce a se zdlouhavou důkladností je vypíral. Mezi touto prací řekl s tichým jásotem, ale přesto pomalu: „Budu tě ještě jednou malovat, Agustíne. Musíš si vzít ten hnědý ošuntělý kabát a nasadit nejmrzutější obličej. S tou mou šedí to dopadne báječně, nemyslíš? To tvoje mrzoutské a to

moje zářivé, uvidíš, to bude efekt úplně mimořádný.“ Přistoupil před obrovský obraz jízdního generála, na němž Agustín ještě stále pracoval. „Moc dobrý, ten koňský zadek,“ vyslovil uznale. Potom se pustil, docela zbytečně, znovu do vypírání štětců.

Agustína zatím radost
prochvívá, že přítelem je
muže toho, jeho druhem.
Ba, vždyť po svém, nešikovně,
jemu pomáhal a přiměl
ho, by došel k cestě pravé.
Přátelství pln, na Francisca,
svého Francha, pohled stáčí,
pohled málem otcovský jak
na děcko své přenadané,
rozmilé, jež stále tropit
bude nové kousky divé,
potřeštěné. Zapřisáh se,
druha nesnesitelného,
přítele tak mileného,
snášet nadosmrti, za hrob.

Nazítří, vyrozuměni o tom, že portrét je konečně hotov, dostavili se do Franciscova ateliéru don Miguel a doña Lucía Bermúdezovi. Francisco Goya a Miguel Bermúdez, ačkoli mohli jeden druhému ledacos vytýkat, byli blízkými přáteli. Don Miguel, první sekretář všemocného dona Manuela, vévody Alcudského, spravoval ze zákulisí osudy Španělska. Pokrokový, v podstatě Francouzům nakloněný muž musil vynakládat mnoho dovednosti, aby se v té době přes intriky inkvizice udržel, a Francisco se obdivoval skromnosti, s níž Miguel svou moc víc skrýval, než ukazoval. Naproti tomu jakožto vědec, především jakožto dějepisec umění, byl Miguel méně skromný a jím vydaný umělecký lexikon se jevil naveskrz autoritativní. Seňor Bermúdez, vycházeje z teorií jistého Winckelmanna a Rafaela Mengse, uznával za platnou jedině jednoduchou, zdůrazněnou linii, napodobující staré vzory. Rafael Mengs a Goyův švagr Bayeu pro něho byli největšími současnými mistry Španělska a svého přítele Francisca káral zdvořile pedantským litováním, že se poslední dobou od této klasické teorie stále častě}i odchyluje.

Francisco se s uličnickou nedočkavostí těšil na to, že svému příteli právě na portrétu jeho ženy ukáže, co všechno se dá porušením toho pravidla dokázat; byl přesvědčen, že Miguel dovede přes své přísné doktríny vycítit pravé umění. Chtěl korektnímu příteli, který je při vší strojené lhostejnosti jistě na nové dílo nejvýš zvědavý, ještě jednou zevrubným rozkladem své znamenité zásady vyložit, dřív než ho překvapí mihotavou Lucíou. Obrátil proto namalovanou dámu i se vší její vzdušností a s její září a krásou ke stěně, takže bylo vidět pouze hrubý, holý, šedohnědý rub obrazu.

Stalo se, jak předpokládal. Don Miguel tam seděl, jednu nohu přehozenu přes druhou, a se slabým úsměvem na bílém, lehce napudrovaném, hranatém obličeji s nejasným čelem ukázal na velké desky, které s sebou přinesl. „Podařilo se mi," hovořil, „i když máme válku, získat tyhle pařížské rytiny. To budete otvírat oči, moji milí, ty, Francisco, i vy, done Agustíne. Jsou to rytiny od Morela a reprodukují to nejdůležitější, co v posledních letech

vytvořil Jacques Louis David.“ Byl to ovšem Jacques Louis David, nejznámější francouzský malíř a hlava oné klasické školy, kterou seňor Bermúdez tak vysoko cenil.

Rytiny představovaly kromě výjevů ze starověku i lidi a události nejnovější doby, také ty zobrazené antickou manýrou; například francouzské poslance, kterak v míčovně přísahají, že žádnou další zvůli tyranie trpět nebudou, dále portréty Dantonovy a Desmoulinsovy, a především tam byl Marat, zavražděný ve vaně.

Dílo francouzského malíře a bytí a dílo Franciscovo byly navzájem v rozporu. Přesto nikdo nemohl poznat lépe než on, s jak velkým uměním jsou ty obrazy dělány. Například ten mrtvý Marat. Mdle se mu kloní hlava ke straně, mdle mu visí pravá ruka z vany, zatímco levá ještě drží písemnou žádost, kterou mu zákeřná vražedkyně přinesla. Bylo to uděláno chladnou mistrovskou rukou, s uváženým klidem, ale přesto, jak vzrušující to je! Jak ten ohyzdný obličej mrtvého při vší realističnosti působí na člověka krásně a mohutně! Jak musel malíř tohoto „přítele lidu“ milovat! Goya se díval a výjev na obraze působil svou strašlivou a velkolepou skutečností tak silně, že na chvíli přestal být umělcem, který kriticky zkoumá dílo umělce jiného; naopak, svírala ho stísněnost, úzkost před osudem, který na každého číhá, aby ho úkladně napadl, před štaflí, zatímco pracuje, v posteli, když miluje, v koupeli, když uvolňuje svaly.

„Člověka mrazí, když se na jeho obrazy dívá,“ řekl konečně. „Velký, opovrženíhodný muž.‘“’ A všichni myslili na to, jak malíř a revolucionář David v Národním konventu hlasoval pro smrt svého příznivce, Šestnáctého Ludvíka. „Ani na jediný měsíc,“ dodal Goya s rozhodností, „bych si nechtěl vyměnit jeho život za svůj, ani za slávu Velázquezovu ne.“

Seňor Bermúdez však vysvětloval, jak z Francouzových obrazů vyplývá opět nový důkaz, že se všechno pravé umění zakládá na studiu antiky. Nezáleží na ničem než na linii. Barva je nutné zlo a má jen jednu jedinou funkci: poslouchat.

Francisco se dobromyslně šklebil. Tu se však do hovoru vmísil don Agustín. Choval úctu, ano, dokonce obdiv k statečné, a přesto ohebné politice seňora Bermúdeza. Ale všechno ostatní na tom muži ho odpuzovalo. Především v něm budila nevoli jeho suchost, jeho pedantské, zanícené školometství. Nedalo se pochopit, že se dáma tak delikátní a roztomile svěží jako doña Lucía mohla provdat

za člověka, který není nic jiného než dvounohá encyklopedie a v nejniternějším ledví je sterilní. Zuřivě se těšil na to, jak Franciscovým dílem přivede jeho i celou tu jeho pošetile učenou teorii před očima doni Lucíe v posměch.

Otevřel široká, tenká, mrzutá ústa a řekl svým drolivým hlasem nadobyčej zdvořile: „Davidovy obrazy, které jste nám tady ukázal, done Migueli, se zdají opravdu vrchol."

„Jsou vrchol," opravil ho Bermúdez. „Jsou vrchol," připustil Agustín. „Přesto bych si dovedl představit," pokračoval s potměšilou přívětivostí, „že by se i tou barvou, na kterou tolik hubujete, daly docílit nové, překvapivé efekty. Vrcholné efekty." A dlouhým neohrabaným krokem přistoupil ke stěně a prudkým pohybem zdvihl plátno, šedohnědě tam opřené.

„Dovedu si dobře domyslit," řekl don Miguel s úsměvem, „o čem mluvíte, done Agustíne. Oba, doña Lucía i já, jsme zvědavi na portrét, který tak dlouho –" Větu nedopověděl. Neboť malovaná, mihotavá Lucía již shlížela ze štafle.

Stál a mlčel. Znalec umění, zvyklý hodnotit obrazy podle svých dobře promyšlených teorií, zapomněl na své principy. Žena na plátně byla Lucía, kterou znal, a současně Lucía znepokojivě jiná. Opět v rozporu se svými zásadami pohlédl na Lucíu z masa a krve, jen s námahou skrývaje svůj zmatený úžas.

Tehdy, před lety, když si ji bral, byla Lucía maja, děvče z lidu, impulzivní, nevypočitatelná, a oženit se s ní bylo rozhodnutí stejně rychlé jako odvážné a nebezpečné. Ale instinkt, zkušenosti a studium klasiků ho naučily, že kdo dlouho vybírá, často přebere, a že bohové poskytují velkou příležitost každému smrtelníkovi jen jednou. Nikdy také svého činu nelitoval. Miloval svou krásnou ženu a žádal si jí dnes stejně jako první den; nadto se ještě z pochybného děvčete z ulice proměnila v reprezentativní seňoru Bermúdezovou, kterou mu kdekdo závidí. Jako dáma ze společnosti, žádoucí a reprezentativní, na něho také shlížela z obrazu, ale obklopovalo ji cosi nepostižitelného, stříbřitého, mihotavého, a don Miguel najednou věděl: ta Lucía, o níž se přece domníval, že ji za ta dlouhá léta prozkoumal až do nejhlubšího nitra, je pro něho ještě dnes tak dráždivá a cizí, tak nebezpečně nevypočitatelná jako první den, ještě i dnes maja.

Goya pozoroval zaražení na přítelově tváři, jindy tak ovládané, s radostným zadostiučiněním. Ano, můj milý Migueli, metody tvého

monsieura Davida jsou dobré – jasné linie jsou dobrá věc a jasné věci se jimi dají jasně zobrazit. Ale svět a lidé už prostě jasní nejsou. To zlomyslné, to nebezpečné, skřítkovské a čarodějnické, to v pozadí, to se tvými prostředky namalovat nedá, to člověk těm uctívaným starým odkoukat nemůže. V tom si tvůj Winckelmann a tvůj Mengs rady nevědí a nevíš si jí ani ty.

Také Francisco pohlédl z malované ženy na živou. Stála tam v hlubokém mlčení a také ona se dívala. Její úzké, šikmé oči pod vysokým, zdvořile udiveným obočím se dívaly na mihotavé světlo, které kolem ní na obraze prokmitávalo, její rozmarný obličej pozbyl trochu ze své ta jemnosti masky, široká ústa měla lehce pootevřená a kolem nich pohrával úsměv, nikoli však jemný a uštěpačný jako zpravidla vždy, nýbrž hlubší, nebezpečnější a také vulgárnější, neřestnější. A zčistajasna si Francisco Goya vzpomněl na jednu epizodu, kterou zapomněl a dlouho v paměti hledal. Procházel se kdysi s jednou ženou v Pradu, už před mnoha lety, a tu se k němu přitočila jedna avellanera, prodavačka mandlí, ještě nedospělá, mohlo jí být čtrnáct patnáct. Chtěl své dámě koupit mandle, dítě na něm požadovalo přemrštěnou cenu, on nabídl za mandle méně a mladá prodavačka, pravá maja, ho zahrnula proudem posměchu a hany: „Dva reály. Půjdu se zeptat svého patrona. Počkejte tady, krásný pane, v půl roce jsem s odpovědí zpátky!“ A s křikem si přivolala další sběr svého ražení: „Honem sem, miláčkové! Tady je jeden, který vyhazuje peníze. Je kavalír, dovede se praštit přes kapsu. Chce na svou dámu špendýrovat dva reály.“ A zahanbeně a hněvivě hodil tomu drzému spratkovi jeho pět reálů. Bylo pro něho triumfem, že do své Lucíe vmaloval něco z té dávno prožité chvíle, něco z té vulgární uličnické Lucíe a z její ošemetné záliby v opovážlivých odpovědích a obhroublých žertech. A bylo pro něho triumfem, že ji jeho obraz přinutil, aby masku trochu nadzdvihla.

Don Agustín pak, když nyní Lucía stála před portrétem, viděl, jak krása ženy z masa a krve krásu obrazu jen ještě zvyšuje, jakož i nádhera obrazu nádheru ženy, a srdce se mu svíralo žádostivostí a rozkoší.

Ještě stále všichni mlčeli. Konečně však doña Lucía otevřela ústa. „Vůbec jsem nevěděla,“ řekla svým maličko protáhlým hlasem donu Franciscovi, „že jsem také neřestná.“ Tentokrát však její šprýmovný tón i její úsměv prozrazovaly víc, než skrývala. Hodila Franciscovi výzvu, o tom nebylo vůbec pochyby,

připravovala se právě v přítomnosti svého muže, jeho přítele, začít s ním povážlivou hru. Goya se však spokojil tím, že velice zdvořile odvětil: „Těší mě, doňo Lucío, že se vám můj portrét líbí.“

Tato výměna slov vytrhla Agustína z jeho oblouzení a přivedla ho zpátky k záměru pokořit dona Miguela. „Jsem zvědavý,“ řekl svým drolivým hlasem, „je-li také pan manžel s obrazem tak spokojený jako vy.“

Don Miguel se po prvním zaražení snažil odsunout všechna příliš osobní hlediska do pozadí, ale přesto stál před olejem zmateně stejnou měrou jako teoretik umění i muž doni Lucíe. Nemohl to popřít: tento výtvor, ač se všem pravidlům naveskrz příčil, na něj působil, mluvil k němu, byl krásný. „Je to všechno úplně falešné,“ pravil konečně, „ale připouštím, že to je velkolepé.“

„Jste uznalý,“ řekl Agustín a zašklebil se celým kostnatým, vyzáblým obličejem.

Poctivý Miguel se však probojoval k uznání ještě většímu. „Přece jsem tě viděl, Lucío,“ řekl, „v těchhle žlutých šatech na plese u dona Manuela a ve světle těch mnoha svící jsi vypadala báječně. Ale na tom *obraze* vypadáš ještě krásnější. A při tom se ten čertovský chlapík tady drží navaskrz faktů. Jak jsi to vlastně provedl, Francisco?“ – „To vám mohu říci,“ prohlásil suše Agustín, „je právě ještě něco víc než pouhá fakta.“

Ale Agustínovo popichování nedokázalo dona Miguela rozzlobit a ani tíseň a úvahy, do nichž ho portrét uvrhl, ho už netrápily. Byl fanatickým sběratelem vysoce uměleckých děl a jeho srdce se rozehřívalo radostí, že tento sice všem pravidlům odporující, ale vzrušující a uměleckohistoricky významný olej má za málo nebo vlastně zdarma připadnout jemu.

Nejdůležitější záležitosti dona Manuela ležely v Miguelových rukou, jeho čas byl odměřený. Přesto však v přítelově ateliéru otálel. S nohou přehozenou přes nohu a pohrávaje si mechanicky s davidovskými rytinami řekl: „Jsem zvědavý, Francisco, jestli té své metody taky použiješ, až teď budeš portrétovat mého vévodu.“ A protože Goya zvedl hlavu, pokračoval velmi ležérně: „Budeme tě muset totiž samozřejmě požádat, když teď don Manuel předsednictví vlády převzal, abys namaloval přinejmenším dva další jeho portréty, a potřebujeme celou řadu kopií pro ministerstva a veřejné instituce.“ Goya měl radost. Jeho přítel Miguel si nenechá nic darovat; za Lucíin portrét mu nezaplatí nic,

ale opatří mu čestnou a výnosnou zakázku. Pád Toulonu zasáhl do jeho života věru silně – vnutil mu sice starost o Pepu, ale přinesl mu také tuto tučnou zakázku.

Don Miguel zatím pokračoval týmž lehkým, jakoby nahodilým tónem: „Jestli ti to vyhovuje, smluvím ti tedy v nejbližších dnech delší sezení, hned od ranního lever.“ – „To je od tebe obzvláštní laskavost,“ poděkoval se Francisco.

Ale seňor Bermúdez nebyl ještě s řečí u konce. „Ledaco se změní,“ besedoval dál, „když se teď don Manuel ujal řízení státních věcí osobně. Země si na to bude muset zvyknout, dívat se na francouzskou republiku jako na činitele, který se už ze světa sprovodit nedá.“ Agustín vzhlédl. „Rozumím vám správně,“ zeptal se dychtivě, „že se don Manuel ve vnitřní politice země opět vrátí k dřívějším zásadám? Hodlá snad jistá opatření proti liberálům zrušit?“ – „Právě to,“ odpověděl Bermúdez, a stále ještě si pohrávaje s rytinami, oslovil Francisca, aniž přitom na něho pohlédl. „Ostatně bys nám mohl pomoci, Francisco. Víš, jak rád tě u sebe don Manuel vidí. Mohl bys mu třebas při těch sezeních jedno určité politické opatření nadhodit.“

A ještě nenuceněji, konverzačním tónem a kývaje přehozenou nohou, zakončil: „Myslím, že by bylo načase povolat zpátky dona Gaspara.“

Klidný Agustín rozčileně vstal. Goya silně funěl plochým nosem, celý obličej zastřený nevolí.

Šlo totiž o dona Gaspara Melchora de Jovellanose, nejváženějšího liberálního státníka a spisovatele země, všeobecně zvaného „španělským Voltairem“. Jakožto ministr předešlého krále prosadil celou řadu blahodárných reforem. Ale Čtvrtému Carlosovi a donu Manuelovi se tento přísný muž s věčnými požadavky stal brzy nepohodlným, neboť přiváděl korunu do stále nových různic s inkvizicí a reakcionářskou vysokou šlechtou, a propuknutí Francouzské revoluce poskytlo vítanou záminku tohoto vůdce liberálů, toho převratníka, odsunout stranou; vyhostili ho do jeho vzdáleného domova v horách a další vydávání jeho děl zakázali. Nebyl to žádný příjemný úkol, prosit dona Manuela o omilostnění toho muže.

Francisco mlčel. Agustín přecházel po ateliéru, nezpůsobně, rozčileně, čápovitým krokem. Doña Lucía, pohrávajíc si s vějířem, si svýma zatuženýma očima zvědavě prohlížela Goyův sklíčený

obličej. „Jak to, že potřebuješ, abych s takovým podnětem přišel já?“ zeptal se Francisco konečně. „Proč se o Jovellanose nevezmeš sám?“ – „Požadovat rehabilitaci svých liberálních učitelů a přátel,“ odvětil don Miguel s vlídnou umírněností, „jsem byl rozhodnut hned tím okamžikem, jak se můj vévoda ujal vlády. Ale don Manuel ví samozřejmě jako každý jiný, jak velice jsem donu Gasparovi zavázán, že mu vděčím za celou svou kariéru a stejně tak i za svou filozofii, Na tebe, Francisco, není podezření, ty platíš za politicky neutrálního, a rozhodně ne za straníka dona Gaspara, i když, pokud se dobře pamatuji, udělal ledaco také pro tebe. Bylo by bezesporu účinné, kdyby první popud vyšel od tebe. Potom zatlačím taky já, a až tady budeme mít zpátky napřed Jovellanose, potom si prosadím taky rehabilitaci hraběte Cabarrúse a ostatních.“

Francisco si dál sklíčeně shraboval husté vlasy před ucho. Narážka na služby, které mu Jovellanos prokázal, ho zlobila. Byla to pravda – když přišel, chudý jako myš, do Madridu, Jovellanos mu zadal velkou portrétní zakázku a dal mu vlivná doporučení. Přesto mu však ten neúprosně přísný muž zůstal v základě cizí a on k němu cítil touž mrazivě chladnou úctu jako k malíři Davidovi; chápal, že lehkovážný don Manuel nemohl snést strašlivého Jovellanose, který ho všude provázel jako živá výčitka. Nyní tedy ten ctnostný Miguel žádá, aby se on, Francisco, ukázal velkodušný a vděčný. „Za dobré skutky,“ opakoval si v duchu starou lidovou moudrost, „dojde člověk odplaty obyčejně až v nebi, za špatné už na zemi.“

Don Miguel mu domlouval: „Právě teď, protože don Manuel směřuje k míru s Francií, má takový popud vyhlídku na úspěch.“

To patrně souhlasilo. Přesto však zůstávala podstata Miguelovy prosby domněnkou a Goyův neovládnutý obličej zrcadlil zřetelně jeho neochotu. Jeho vzestup byl pomalý, musil si ho svým dílem, houževnatostí, lstí a opatrností vybojovat. Nyní má to, čeho dosáhl, ohrozit zasahováním do veřejných záležitostí. „Koneckonců jsi politik ty,“ řekl rozmrzele, „já jsem malíř.“ – „Ale chápej přece,“ vysvětloval mu ještě jednou trpělivě seňor Bermúdez, „že v tomhle případě je tvoje přímluva lepší – právě proto, že žádné politické ambice nemáš!“

Doña Lucía pozorovala dosud Francisca upřeně. Vějíř držela nyní skoro úplně složený a namířený na ňadra – v řeči mají to znamenalo posměvačné odmítání – a úsměv kolem protáhlých rtů

se prohloubil. Také Agustín hleděl na Goyu napjatě, přímo výsměšně, a Goya věděl, že ani ten věrný přítel jeho váhání neschvaluje. Je od Miguela ničemné, že mu ten trapný návrh předkládá v přítomnosti doni Lucíe a dona Agustína.

„Budiž," pravil rozmrzele,
bez elánu, „udělám to.
Nechť však za mne oroduje
svatá Panna de Atocha,
aby zle to nedopadlo!"
Pohled stáčí ve tvář z dřeva,
křižuje se. Leč Lucía
muži svému s úsměvem dí:
„Věděla jsem, don Francisco
tvůj že ochotný je přítel,
statečný a nesobecký,
ušlechtilý, že hidalgo
vždy je od hlavy až k patě!"
Goyova tvář hněvem srší.
Potom s portrétem Lucíe
hosté odešli a Goya
zlobně Agustínu laje:
„Dřepíš si tu, škodolibě
jen se směješ!" začal zhurta.
„S tou svou velectností to máš
věru lehké, hladomřivče!
Co máš ty co ztratit?" vzdychne.
„Kam se vrtneš, všude samé
zlobení," tak hudruje si
Goya starým pořekadlem.
„Kam se vrtneš, věčně stejné:
žentour, dluhy, děti, svinstvo."

7

Když se Goya pozítří objevil u ranního lever dona Manuela, aby s objednaným portrétem začal, našel předpokoj hustě naplněný. Otevřenými dveřmi bylo vidět do přepychové ložnice, kde vévodu oblékali a česali.

Byli tam všemožní dodavatelé, obchodníci s krajkami, klenotníci, jeden kapitán, který se právě vrátil z Ameriky a chtěl vévodovi darovat vzácné ptáky. Byl tam seňor Paván, který redigoval nově založený, donem Manuelem subvencovaný zeměpisný časopis „Světový cestovatel“, a byl tam také don Roberto Ortega, slavný botanik, aby vévodovi odevzdal svůj nejnovější spis; don Manuel věnoval podpoře botanické vědy velkou pozornost a péči. Většina návštěvníků však byly mladé hezké ženy, které chtěly ministru předložit své prosebné petice.

Sotva mu Goyu ohlásili, vyšel don Manuel do předního pokoje, napůl oblečený, s županem narychlo přehozeným a se suitou sekretářů a sloužících. Lokajové měli červené punčochy – výsada to vyhrazená pouze královskému domu, ale čtvrtý Carlos udělil vévodovi povolení, že smí tytéž výsadní červené punčochy nechat nosit i svému služebnictvu.

Don Manuel uvítal Goyu srdečně. „Čekal jsem na vás,“ řekl a nechal ho odejít do zadního pokoje, kdežto sám ještě chvíli setrval v předním. Promluvil tu s tím, tam s oním, nenuceně, nikoliv nepřívětivě, měl pár vlídných slov pro kapitána, který prorazil nepřátelskou blokádu, poděkoval roztomile botanikovi, s bezostyšným odhadováním si žoviálně prohlížel čekající ženy, dal od sekretářů vybrat jejich žádosti, poslal potom celé shromáždění pryč a vrátil se zase do oblékárny ke Goyovi.

Zatímco ho dostrojovali a zatímco mu seňor Bermúdez předkládal k podpisu rozličné listiny a jejich obsah vysvětloval, pustil se Francisco do díla. Ministrův hezký obličej, plný, lenošný, s malými, plnými, silně červenými rty, měl do sebe něco podivuhodně strnulého. Zatímco Goya pracoval, usmíval se v duchu všem četným hudlařským obrazům toho obličeje, které namalovali jiní. Vyzněly fiaskem, protože se snažili ten obličej heroizovat. Nebylo snadné vidět dona Manuela správně, obklopovalo ho mnoho nenávisti. Veřejné věci si stály špatně a králi věrní Španělé nepřikládali vinu za to svému vladaři, nýbrž spíš královně, té cizince, Italce, a především jejímu příteli, jejímu cortejovi, donu Manuelovi. Ten pocházel zdola, neměl nic než své nestydaté štěstí a měl se chovat jako oni, ne jako velký pán nebo sám král.

Goya smýšlel jinak. Právě jeho štěstí, jeho pohádkový vzestup mu činily mladého pána sympatickým.

Manuel, narozený z malé rodiny v Badajozu, v stády oplývající Extremaduře, přišel jako mladý gardový důstojník ke dvoru a tam svou švarnou, urostlou postavou a příjemným hlasem padl do oka ženě následníka trůnu, princezně Asturské. Života lačná dáma od něho už neupustila, ani jako korunní princezna, ani jako královna. Dnes, v sedmadvaceti letech, se tento statný mladík honosil titulem Manuel de Godoy y Álvarez de Farie, vévoda Alcudský, a byl generálním setníkem valonské tělesné gardy, osobním sekretářem královniným, předsedou korunní rady, rytířem Zlatého rouna, vlastníkem všeho bohatství, po němž kdy zatoužil, a otcem obou nejmladších králových dětí, infantky Isabelly a infanta Francisca de Paula, jakož i četných bastardů.

Goya věděl, že je těžké tak velké štěstí unést a nepropadnout přitom srdcem zlu. Don Manuel zůstal dobromyslný, měl úctu k umění i vědám, měl smysl pro krásu a sahal ke sprostotě a krutosti jen tehdy, když mu někdo neudělal po vůli. Nebude to jednoduché, do toho širokého obličeje mladého vévody vmalovat život – neboť si na sobě dával záležet, a nasazoval si za tím účelem povzneseně blazeovanou masku. Francisco však s pomocí sympatie, kterou k němu cítí, už dokáže viditelně zobrazit onu lásku k životu a zálibu v smíchu, která se za tou lehce znuděnou tváří skrývá.

Don Manuel předložené listiny podepsal. „A nyní," řekl seňor Bermúdez, „mám pro Vaši Excelenci několik sdělení, která nejsou vhodná pro uši veřejnosti." A podíval se usměvavým pohledem na Goyu. „Don Francisco není žádná veřejnost," řekl roztomile vévoda a don Miguel se chystal referovat.

Diplomatický zástupce francouzského regenta monsieur de Havré žádal osobitým tónem, aby Španělsko vedlo válku proti bezbožné Francouzské republice s větší intenzitou. To dona Manuela spíš pobavilo, než pohoršilo. „Náš tlustý princ Louis může být ve svém hotelovém pokoji ve Veroně snadno bojechtivý," prohodil a na malířovu adresu poznamenal: „Bydlí v hostinci 'U tří hrbáčů', a když mu nepošleme peníze, bude muset jeden ze svých dvou pokojů pustit. Klade nějaké určité požadavky?" obrátil se opět na Bermúdeze. „Havré mi dal na srozuměnou," odpověděl don Miguel, „že deset miliónů franků a dalších dvacet tisíc mužů je to nejmenší, co jeho knížecí pán od španělské koruny očekává." – „Havré má hezkou dceru," rozjímal don Manuel, „ovšem hubenou, ukrutně hubenou. Já proti hubeným nic nemám, ale příliš vyzáblá,

to taky nic není. Co říkáte vy, done Francisco?“ Nečekal však ani na odpověď a dal hned Miguelovi instrukce: „Sdělte monsieuru de Havré, že jsme udělali všechno, co bylo v našich silách. A pro boha živého, poukažte mu ještě jednou pět tisíc franků. Mimochodem, zaplatil vám za ten váš portrét?“ obrátil se opět na Goyu. A protože Goya odpověděl záporně, poznamenal k tomu: „Tady to vidíte. Ještě před pěti lety byl tenhle monsieur de Havré jedním z nejskvělejších pánů na versailleském dvoře, a dnes nezaplatí ani svému malíři.“

„Monsieur de Havré,“ referoval Bermúdez dál, „není bohužel jediný, kdo požaduje, aby na frontu byly poslány posily. Generál Garcini to žádá ještě mnohem důtklivěji. Zprávy z bojiště jsou špatné,“ pokračoval a listoval ve svých aktech. „Figueras padl,“ řekl závěrem.

Vévoda až dosud zachovával svou pózu. Nyní však s bolestným překvapením vzhlédl a obrátil se k Bermúdezovi. Ale hned zas otočil hlavu zpátky do své pózy. „Promiňte, done Francisco,“ řekl.

„Garcini se bojí,“ vysvětloval don Miguel, „když jsou nyní naši spojenci poraženi, že Francouzi stáhnou vojska z ostatních front a pošlou je do Pyrenejí. Garcini se bojí, když nedostane žádné posily, že by Francouzi mohli ve třech týdnech být na Ebru.“

Goya očekával, že nyní ho don Manuel pošle pryč. Ten však zůstal sedět v póze. „Nemyslím,“ uvažoval nahlas hebkým hlasem, „nemyslím, že Garcinimu nějaké posily pošlu.“ A protože Bermúdez chtěl něco odvětit, pokračoval: „Vím, církev na to bude hubovat. Ale to už musím na sebe vzít. Udělali jsme víc než naši spojenci. Má země vykrvácet? Dvůr se čím dál tím víc uskrovňuje. Doña María Luisa propustila dva štolby a deset lokajů. Žádné další odříkání nemohu na královně žádat.“ Zvýšil maličko hlas, ale hlavu ponechal v pozici, kterou mu Goya určil. „Co mám tedy generálu Garcinimu sdělit?“ zeptal se Bermúdez věcně. „Francouzská republika,“ odpověděl don Manuel, „má ve zvyku posílat generály, kteří zklamali, na gilotinu; my se spokojujeme tím, že jim neposíláme posily. To, prosím, sdělte generálu Garcinimu, ale zdvořilou formou.“

„Naši spojenci,“ referoval don Miguel dál, „se zřejmě vzdali všech nadějí, že Francii porazí. Pruský vyslanec vypsal názor své vlády na válečnou situaci v memorandu, v dlouhém memorandu.“ – „Řekněte mi to krátce, prosím,“ vyzval ho don Manuel. – „Herr von

Rohde,“ odpověděl Bermúdez, „nám dává na vědomí, že jeho vláda hodlá uzavřít mír, jen když se jí podaří dosáhnout podmínek jakžtakž snesitelných. Radí nám, abychom se zachovali stejně.“ – „Co pokládá za podmínky jakžtakž snesitelné?“ zeptal se don Miguel. „Jestliže nám Francouzská republika,“ odpověděl Bermúdez, „vydá děti mrtvých Veličenstev, pak by to Prusko považovalo za čestný mír.“ – „Padesát miliónů reálů a dvanáct tisíc mrtvých Španělů,“ prohlásil don Manuel, „je za francouzské královské děti trochu moc vysoká cena, jestliže s nimi jako při vážek nejde žádná země. Nemyslíte, done Francisco?“ Goya se zdvořile usmál; cítil se polichocen, že ho don Manuel zatahuje do rozhovoru. Maloval dál, ale napjatě poslouchal. „Jestliže malý král Louis a Madame Royale budou zachráněni a dostanou se pod naši ochranu,“ dovozoval Bermúdez, „pak bude idea francouzské monarchie žít na naší půdě dál. To není žádný nečestný mír.“ – „Doufám, done Migueli,“ odpověděl vévoda, „že nám pro ty děti vyrazíte přinejmenším aspoň ještě království Navarrské.“ Bermúdez odvětil roztomile: „Já se přičiním, seč budu, Excelence. Ale bojím se, když Garcinimu neposíláme posily, že se budeme muset spokojit jenom s dětmi.“ Shrnul akta dohromady, rozloučil se a odešel.

Goya zapomněl při politickém rozhovoru na účel, za nímž don Miguel tuto jeho schůzku s vévodou sjednal. Nyní ho začala věc s Jovellanosem tížit na srdci.

Uvažoval, jak má svou prosbu přivěsit na přetřes, ale než stačil promluvit, ujal se slova don Manuel. „Mnoho lidí bude požadovat,“ řekl přemítavě, „abych Garciniho odvolal. Mnoho lidí taky požaduje, abych odvolal admirála Mazarreda, protože nezabránil pádu Toulonu. Ale válka je otázka štěstí a já nejsem mstivý. Nemaloval jste ostatně pro admirála pár portrétů?“ pokračoval živěji. „Připadá mi, jako bych byl u něho v domě viděl viset nějaký obraz od vás. Ano,“ potvrdil sám sobě, „bylo to u admirála, kde jsem ten mimořádně dobrý dámský portrét viděl.“

Goya poslouchal s údivem. Kam vlastně don Manuel míří? Žena, kterou pro admirála maloval, byla Pepa Tudó, při sezeních k tomu portrétu se seznámili. Byl ve střehu. „Ano,“ řekl opatrně, „maloval jsem pro admirála jednu dámu z kruhu jeho známých.“

„Ten obraz se báječně vyvedl,“ pravil don Manuel. „Ta dáma je ostatně taky ve skutečnosti pravděpodobně velice hezká. Vdovička, viudita, myslím, že mi říkal admirál. Její muž prý zahynul, v

Mexiku nebo kde, a ministr námořnictví jí vyměřil penzi. Nebo se v tom snad mýlím? Neobyčejně hezká dáma.“

Nyní Goya svým selsky realistickým rozumem pochopil, kam don Manuel míří, byl zmaten, zmítaly jím protichůdné pocity. Viděl se najednou zapleten do složité intriky. Pochopil, proč se Miguel nepřimlouval za Jovellanose sám, nýbrž nastrčil jeho – Miguel nemá žádnou Pepu, aby ji za starého liberála nabídl. Francisco si připadal trochu tupohlavý. Možná že za celým tím obchodem vězí dokonce doña Lucía. Proto ho možná s tím drzým úsměvem tak ničemně napjatě pozorovala – že neřekl ihned ano. Při všem hněvu ho však zase bavilo, jakými podivnými cestami se ten ctnostný pokrytec Miguel Bermúdez ubírá, aby z vyhnanství vysvobodil někoho ještě ctnostnějšího. Pravděpodobně pokládá Miguel za jeho, Goyovu, povinnost vzdát se té přítelkyně, když se tím dá dosáhnout něčeho tak velikého, jako je zpětné povolání Jovellanose. Pravděpodobně také nepokládá Miguel oběť, kterou od něho požaduje, za nadměrně velkou, a v tom má pravdu – dovede si konečně svůj život představit také bez Pepy. Ale úloha, kterou mu tady vnucují, je protivná, uráží jeho hrdost. Nijak přehnaně mu na Pepě nezáleží, ale nechat si ji vzít násilím, nechat si ji odkoupit, to ne. Tomuhle domýšlivému klackovi Manuelovi ji neodstoupí jen proto, že po ní šilhá.

Na druhé straně zas je donu Gasparovi zavázán díky, a není správné, aby Jovellanos zůstával trčet ve svých horách odsouzen k zahálce v době, kdy Španělsko je ve psí, jenom proto, že on, Francisco, lpí na ženě, na jamoně-šunčičce, na které mu nijak zvlášť nezáleží.

Tedy především, začne sám a přivede Jovellanosovu záležitost na přetřes. Don Manuel se bude šklebit – ale kdo podává kyselé víno, nesmí se divit, když se mu kyselé víno k pití nabídne, jak praví přísloví. Jak to s věcmi teď dopadá, bude don Manuel těžko moci říci ne, a potom on, Francisco, uvidí, co dál.

Goya pracoval vytrvale dál, a aniž se k tématu Pepa Tudó vůbec vyslovil, po chvíli řekl: „Země vám bude vděčná, done Manueli, když jí dáte mír. Madrid bude zase vypadat jako dřív a člověku okřeje srdce, až znovu uvidí obličeje, které tak dlouho postrádal.“ Don Manuel, jak Francisco očekával, užasl. „Postrádal?“ opakoval otázkou. „Myslíte to vážně, done Francisco, že Madrid postrádal těch několik přespříliš horlivých pokrokářů, které jsme musili

požádat, aby přesídlili na venkov?“ – „Člověku něco chybí,“ odpověděl Goya, „když tady určití lidé nejsou. Víte, Excelence, moje obrazy by ztratily půlku svého života, kdyby neměly svá jistá nepatrná světla. Tak také chybí něco v Madridě, když tady není, řekněme například, hrabě Cabarrús nebo seňor de Jovellanos.“ Don Manuel pohodil hněvivě hlavou vzhůru. „Držte prosím hlavu klidně, Excelence,“ poručil však Goya nebojácně.

Don Manuel poslechl. „Kdyby takové věci říkal náš přítel Miguel,“ pravil potom, „nijak by mě to neudivovalo. Z vašich úst však znějí překvapivě.“ Goya maloval. „Jsou myšlenky,“ prohodil ledabyle, „které mě napadly, když jste mi prokázal tu čest, že jsem směl být vaší rozmluvě s donem Miguelem přítomen. Prosím za odpuštění, done Manueli, jestliže jsem byl příliš smělý – měl jsem však pocit, že si smím dovolit mluvit před vámi otevřeně.“

Vévoda zatím již pochopil, odkud v tom obchodě vane vítr. „Otevřené mínění slyším vždycky rád,“ řekl roztomile, trochu blahosklonně. „Podrobím váš podnět shovívavé úvaze.“ A potom, bez přechodu, pokračoval mnohem živěji: „Abychom se ale vrátili k té dámě, o jejímž zdařilém portrétu jsme právě mluvili – nevíte náhodou, jestli je pořád ještě tady v Madridě? Viděl jste se s ní snad poslední dobou?“

Goyu bavilo, jak nešikovné okliky považuje vévoda za nutné. O tom, co člověk dělá a čte, se přece vedou přesné záznamy jak v policejních aktech, tak v rejstřících inkvizice, té Santa Casy, a don Manuel má samozřejmě vědomost o všem, co se týká Pepy Tudó a jejího vztahu k němu, Franciscovi. Pravděpodobně o tom také mluvil s Miguelem. Don Francisco zůstal zdrženlivý. „Zajisté, done Manueli,“ odpověděl značně chladně, „občas tu dámu vídám.“

Vévodovi nezbývalo nic jiného než jasná řeč. Držel hlavu statečně ve směru, v němž si ji Goya přál mít, a řekl ledabyle: „Bylo by od vás hezké, done Francisco, kdybyste mi zprostředkoval seznámení s tou dámou. Mohl byste jí snad také říci, že nejsem tak nevybíravě lačný, jak mě nepřátelské pověsti líčí, naopak, že mám vřelé a spolehlivé srdce pro opravdovou krásu. Portrét té seňory je obraz inteligentní ženy. Není pochyby, že s ní člověk může mluvit. Většina žen nedovede nic než si lehnout, a když s nimi člověk byl potřetí, pak neví, co si s nimi má dál počít. Nemám pravdu?“ V hloubi nitra si Goya myslil něco nehorázně necudného. Nahlas řekl: „Ano, Excelence, filozofovat může člověk jen s málo ženami.“ Tu

odhalil don Manuel myšlenky úplně. „Co kdybychom," navrhl Franciscovi, „jednou dohromady strávili zábavný a rozumný večer, vy, ta roztomilá vdovička a několik dalších přátel, s kterými se vy, platí společně si pojíst, popít, popovídat a zazpívat? Pakliže se neklamu, zná tu vdovičku také naše doña Lucía. Předpokladem ovšem zůstává, že se takové tertulie zúčastníte i vy, můj milý done Francisco."

Jasnější ten obchod být nemohl: don Manuel byl ochoten mluvit o Jovellanosovi, jestliže Goya bude ochoten mluvit o vdovičce. V duchu už Francisco viděl Pepu, jak tam lenošně sedí, šťastná a žádostivá, a těma zelenýma, daleko od sebe rozsazenýma očima po něm pokukuje. Teprve nyní by ji dovedl správně namalovat, například v těch jejích těžkých zelenavých šatech s krajkami navrch, to by bylo pro tu jeho novou stříbřitou šeď to pravé. Špatně nedopadl ani ten její druhý obraz, který namaloval pro admirála Mazarreda, byl tehdy do Pepy po uši zamilovaný a vmaloval to do obrazu. Je to vlastně šprýmovné, že chuť na ni v donu Manuelovi vzbudil sám, svým dobrým obrazem. Úplně zřetelně nyní viděl Pepu, jaká je a jak ji měl namalovat a jak ji možná namaluje. A třebaže se s ní hodlal ještě několikrát vyspat, Francisco Goya se v té chvíli se svou přítelkyní Pepou Tudó loučil. „Pro seňoru Josefu Tudó," řekl formálně, „bude jistě ctí i potěšením, když Vaši Excelenci pozná."

Brzy potom se objevil jeden ze sluhů v červených punčochách a hlásil: „Dáma čeká již deset minut, Excelence." Mužův nehybný, diskrétní, uctivý obličej prozrazoval, kdo ta dáma je: královna. „Škoda," vzdychl don Manuel, „to tedy musíme přestat."

S rozpolcenými pocity se vracel Goya domů. Špatně jednal v minulosti s ženami, kvůli kariéře se žen vzdával. Ale nikdo se ještě nikdy neodvážil vznést na něho požadavek jako tento a Goya si nedovedl představit, že by byl takovému požadavku vyhověl, kdyby nešlo o Jovellanose.

V ateliéru zastihl Agustína. Ten s tím kyselým, ustavičně naléhavým obličejem přispěl také svým dílem k tomu, aby se nechal do tohoto trapného obchodu veštvat. Francisco vytáhl skici, na nichž měl dona Manuela. Kreslil dál; z vévodova masitého obličeje mizela dobromyslnost, mizel duch – stával se čím dál tím faunovštějším, prasečtějším. Goya skicu přetrhl, nasypal si na stůl písek, kreslil do písku. Náruživou, hluboce zaujatou Luciu s

obličejem zlé kočky, lstivého, hranatého Miguela s obličejem jako liška. Rozmrzele si vzdychl a obličeje smazal.

V rozladění strávil Goya
tuto noc a v rozladění
strávil noc též příští, ale
třetího dne z domu Alba
lokaj v livreji se hlásí.
Lístek nese, který zve ho
na slavnostní otevření
paláce Buenavisty,
nového to letohrádku
vévodkyně Cayetany.
Dále na kartičce stojí:
„Kdypak dostanu svůj vějíř?
Zapomněl snad don Francisco?“
Zpřehluboka dýchá Goya,
usmívá se, v písmo hledí,
v kudrlinky zaoblené,
drobné jako perel šňůrka.
To je tedy potvrzení,
nebes odplata, že sebe,
sebe i svou hrdost zapřel,
že se zapřel v zájmu vlasti,
v zájmu Jovellanosově.

8

Pruský vyslanec, Herr von Rohde, hlásil o donu Manuelu Godoyovi, vévodovi Alcudském, do Postupimi toto:

„Vstává brzy a dává svým štolbům a ostatním sloužícím podrobné instrukce pro ten den i nejbližší dobu. V osm hodin se potom odebere do jízdárny svého venkovského sídla; každé táno, kolem deváté, ho tam přichází navštívit královna a dělá mu při projížďce společnici. Je znamenitý jezdec. Projížďka trvá do jedenácti. Když se král vrátí z lovu, projíždí se s nimi. Na vévodu zatím čeká bezpočet lidí, kteří s ním chtějí projednat nejrůznější záležitosti. Ve čtvrt hodině je všechny odbude. Potom se koná jeho oficiální lever, obyčejně je přítomno půl tuctu dam z vysokých

kruhů a koncertují nejlepší hudebníci. V jednu hodinu se don Manuel odebere do královského paláce. Tam má vlastní velké apartmá, obývací salón, pracovnu, ložnici. Ve své hodnosti komořího se účastní oficiálního diner králova. Po diner se odebere do svých soukromých pokojů, které leží přímo pod křídlem královniným. Tam potom usedá don Manuel k svému skutečnému obědu, v přítomnosti královny, která k němu schází po tajných schodech, kdežto král je již opět na lovu. Při těchto schůzkách doña María Luisa a don Manuel projednávají opatření, která navrhnou králi.

Kolem sedmé hodiny se don Manuel odebere ke králi, aby mu podal zprávy. V osm hodin se vrátí opět do svého soukromého bytu, kam se zatím dostavilo třicet až čtyřicet žen všech stavů a tříd se svými písemnými žádostmi. Vyřízení těchto žádostí mu zabere víc než dvě hodiny času. Na desátou hodinu večer si objednává své pány a s nimi se pak pouští do vlastní práce. Zpravidla pro ni má pouze tyto dvě noční hodiny. Trvá však na tom, aby se běžné záležitosti vyřídily rychle a přesně. Na dopisy, které nevyžadují delšího času na rozmyšlenou, odpovídá skorém vždy ještě týž den. Vyniká bystrou a přesnou chápavostí, a třebaže mívá agendy brzy dost, jistotou úsudku vyrovnává škody, které by snad z jeho rychlé práce mohly vyplynout.

Celkem vzato, přes své mládí nezastává svůj těžký úřad špatně a Evropa by na tom byla dobře, kdyby všechny státy měly na nejodpovědnějším místě takové úředníky.“

9

Společnost k seznámení dona Manuela s viuditou Josefou Tudó se konala u doni Lucíe Bermúdezové.

Dům seňora Bermúdeze byl velký a rozlehlý; a byl přecpaný uměleckými předměty. Po stěnách shora až dolů visely hustě vedle sebe obrazy, staré i nové, velké i malé, v hojnosti, která až mátla, podobny koberci.

Tam tedy přijímala doña Lucía hosty, sedíc podle starošpanělského zvyku na své estrádě pod vysokým baldachýnem. Byla celá v černém a zpod vysokého hřebene vykukoval její úpravný a maskovitý obličej jako hlava ještěrky. Tak tedy seděla,

útlá a zdrženlivá, přesto však šibalsky rozčilená, a těšila se na věci, které se tu mají dít.

Don Manuel se objevil brzy. Byl pečlivě ustrojen, elegantně, a ne přehnaně. Byl bez paruky, ba neměl rudosvětlé vlasy dokonce ani napudrované. Ze všech četných řádů mu na prsou viselo pouze Zlaté rouno. Na širokém obličeji nebylo ani stopy po obvyklé blazeovanosti. Snažil se s paní domu zapříst galantní konverzaci, nešlo mu to však valně; a čekal.

Abbé stál před Goyovým portrétem doni Lucíe. Zprvu chtěl Miguel obrazu vyhradit oddělené místo, ale potom zjistil, že jeho zvláštnost ještě víc vyniká, je-li obklopen jinými vzácnými díly. Nyní tedy visel mezi mnoha ostatními obrazy zde v pokoji. Don Diego pocítil, že před ním už nemůže déle prodlévat němě. Mnohomluvně, okrašluje řeč latinskými a francouzskými citáty, velebil novost a znamenitost díla a jeho slova zněla jako vyznání lásky k doně Lucíi. S rozpolceným potěšením poslouchal don Miguel chvalozpěv na živou i malovanou Lucíu a musil při tom připustit, že don Diego velebí dílo a jeho nové tónování snad ještě znalečtěji, než by to byl dokázal sám.

Přišla Pepa. Měla na sobě zelené šaty se světlým krajkovým přehozem a jako jediný klenot drahokamy posázený kříž, dar od admirála. Tak ji Goya viděl ve chvíli, když mu don Manuel dával ten nestoudný návrh, tak ji chtěl svým novým uměním malovat. Omlouvala se nenucené, že přichází tak pozdě – její dueně dalo práci, než sehnala nosítka. Goya nad její drzou nenuceností žasl. Jen v tichých narážkách spolu mluvili o tom, k čemu má dnes večer dojít. Čekal, doufal, že ho Pepa zahrne nářkem a zlořečením. Nic takového z hovoru nevyplynulo, pouze tiché, posměvačné, mnohoznačné věty. Jak se chová nyní, to je samozřejmě nastudováno a zcela úmyslné. Úmyslně přišla tuze pozdě, úmyslně ukazuje nuznost svých poměrů. Chce ho před vévodou zostudit, že jí skoupě odměřoval. Přitom nepotřebovala přece nic než otevřít ústa a on by jí byl poskytl víc služebnictva – rozumí se, že by bručel. Je to od ní podlost.

Don Manuel ovšem sotva slyšel, co Pepa říká. Civěl na ni, neslušně, přesto však pln obdivné úcty, jíž by ho ostatní nebyli nikdy považovali za schopna. Když ho doña Lucía konečně představila, uklonil se hlouběji, než jak se kdy uklonil královně nebo infantkám. Bez rozpaků jí vykládal, jak úžasně ho Goyův

obraz okouzluje hned od prvního okamžiku a o kolik ten portrét, i když pochází od mistra tak velkého, v tomto zvláštním případě pokulhává za skutečností. Jeho pohled byl odevzdanost a ochota sloužit.

Pepa byla přehnanému dvoření zvyklá – vtom si byli všichni Španělé rovni, madridští majové, provinciální hidalgové, dvorští grandové. Měla však cit pro nuance a poznala rychle, že jí tento velký pán propadl hlouběji než admirál Mazarredo, který se má co nevidět vrátit, a možná dokonce i hlouběji než její v Pánu a v moři odpočívající muž, námořní poručík Tudó. Když ji Francisco zradil a prodal, pak ať vidí, že se vzdal něčeho vzácného; a rozhodla se udělat se hodně drahá. Její široká ústa s velkými, zářivě bílými zuby se přívětivě a nezávazně usmívala, její vějíř sice neodmítal, přesto však nezval, a Pepa s potěšením viděla, že se Francisco k nim dívá a s pozornou nevolí sleduje Manuelovo dvoření.

Páže (hlásilo, že tabule je připravena. Hosté přešli do jídelny. Také tam byly stěny shora dolů pokryty obrazy, zátišími a kuchyňskými žánry vlámských, francouzských a španělských mistrů. Byli tam mužové zaměstnaní u krbu, namalovaní Velázquezem, byla tam jedna svatba v Káni Galilejské od van Dycka, byly tam drůbež, zvěřina, ryby a ovoce tak šťavnatě malované, že se divákovi až sbíhaly sliny v ústech. Tabule sama byla vybraná, přesto však ne příliš bohatá; byly saláty, ryby, koláče a sladkosti, bylo malaga a jerez, punč a slazená voda s ledem. Nebyli přítomni žádní sloužící, pouze páže; muži obsluhovali ženy.

Don Manuel se horlivě zabýval Pepou. Je plna onoho jasného klidu, ujišťoval ji, který vyzařuje z Franciscova portrétu. Netušil prý však vůbec, kolik se v jejím klidu skrývá dráždivosti. Jak je při vší své mírnosti vzrušující, émouvante, bouleversante! Mluví francouzsky? „Un peu,“ odpověděla s těžkým přízvukem. Ano, očekával, že je vzdělanější než ostatní Madriďanky. Ostatním, dvorním dámám a všem těm petimetrám a majám, může člověk říkat jenom plytké galantnosti, s ní ale může mluvit o otázkách života a ducha. Pepa jedla a pila a poslouchala; krajkami rukavice prokmitávala hebce a bíle plet její paže.

Později mu dala na srozuměnou, vějířem, že jí není nemilý. Na to odpověděl don Manuel bouřlivým prohlášením, že Goya musí namalovat ještě další její obraz; musí ji namalovat tak, jak tady

sedí, musí na to vynaložit všechny své schopnosti; musí ji namalovat pro něho, pro Manuela.

Goyu zabrala do hovoru doña Lucía. Seděla tu, klidná, povýšená, a dívala se přes stůl k donu Manuelovi, jak se uchází o Pepu. Ze způsobu, jak se na ni díval, jak se nad ni nakláněl, musil nyní každý poznat, jaké náruživosti propadl, a doña Lucía se tou podívanou nesmírně kochala.

Srkajíc svůj ledový nápoj, velmi nonšalantně řekla: „Těší mě, že se naše Pepa baví. Ubohé dítě. Tak mladá a už vdova, a ke všemu bez rodičů. Snášela ty střídavé osudy svého života s úžasným klidem, nezdá se vám?“ A stále s občasným pohledem přes stůl k donu Manuelovi pokračovala: „Jak pozoruhodné, done Francisco, že to byl v podstatě váš obraz, co u dona Manuela vzbudilo zájem o naši ubohou Pepu. Jste strůjcem osudů, done Francisco. Svými obrazy, myslím.“

Goya se předtím domníval, že ví o ženách víc než všichni ostatní muži, s nimiž se zná. Ale tu seděla tato Lucía, roztomilá, tenká, dlouhá, bohaprázdná, ta maska dámy, a tropila si z něho své drzé posměšky. V uších mu zněly ty nestoudné, křiklavé věty, jimiž na něho tehdy ta prodavačka mandlí v Pradu, tahle avellanera, ta všivá holka, štvala ostatní spolusběř, a připadal si hloupý. Nevěděl dokonce ani, jak podrobnou vědomost o pozadí celé té záležitosti má Pepa, zda se mu Lucía a ona mezi sebou nesmějí. Zachvátila ho hluboká nevole, ale ovládl se, odpovídal jednoslabičně, stavěl se slaboduchým a opětoval tupým zrakem pohledy jejích zastřených, daleko rozsazených očí. „Jste dnes ještě pichlavější než jindy, done Francisco,“ řekla vlídně. „Copak vás Pepino štěstí vůbec netěší?“

Byl rád, když k nim přistoupil abbé, takže měl příležitost z toho neradostného hovoru vyváznout.

Sotva však Lucíu opustil, už ho zavolala Pepa. Požádala ho, aby jí přinesl sklenici punče. Don Manuel si povšiml, že by chtěla zůstat sama s Goyou; chápal to a nechtěl ji rozladit. Odešel k ostatním.

„Jak vypadám?“ zeptala se Pepa. Seděla ve svém křesle lenivě a milostně. Francisco si nebyl jist. Býval vždycky ochoten mluvit s ní otevřeně; je to její vina, když se nyní rozcházejí bez vzájemného dorozumění a ne tak přátelsky, jak mohlo být. Jestli někdo má důvod se zlobit, pak to je on.

„Nerada bych zůstala dlouho,“ pokračovala. „Mám dnes večer přijít k tobě, nebo přijdeš ty ke mně?“ Jeho obličej úžasem až

zpozdile strnul. Jak to myslí? Tak hloupá přece není, aby nebyla pochopila, o co jde, když dostala pozvání na tenhle večer! Nebo jí to Lucía přece jen nevysvětlila? Je to koneckonců možná právě on, kdo všechno zpackal.

Ve skutečnosti věděla Pepa už kolik dní, oč jde, ale rozhodnout se nebylo pro ni tak lehké, jak si to Francisco představoval. Celé dny se v duchu ptala, proč on nemluví, a nemá-li se o vypořádání a vysvětlení celé té věci přičinit sama. Přes všechnu mírnost své povahy byla roztrpčena, že se jí tak lehko vzdává, ať už kvůli své kariéře, ať už proto, že jí chce dát volnost a nechce stát v cestě jejímu úspěchu v životě. Při všem tom uvažování poznala, jak silně na něm lpí.

Přes všechny četné zážitky zůstala po citové stránce prostá. Házívala sice po mužích koketně očima a miliskovala se s nimi, ale její Felipe Tudó byl první, s kým spala. Když se muži později, především za jejího hereckého studia, začali o „viuditu“ ucházet makavěji, spíš je krotila, než povzbuzovala. Potom do jejího života plnými plachtami veplul admirál a tím její sebevědomí velmi stouplo. Ale co je rozkoš, hluboká opravdová rozkoš, to jí dával pocítit teprve Francisco Goya. Je škoda, že jeho láska není větší, než je.

Když jí Lucía vypravovala, že všemocnému ministru mnoho záleží na tom, aby se s ní poznal, samozřejmě pochopila, že se jí tu otvírá široká, velmi slunečná cesta; sen jejích romancí o nádherných zámcích a poníženém služebnictvu se mohl uskutečnit. Utápěla se ve fantaziích, co a jak bude, kdyby se vévoda Alcudský, královnin cortejo, nyní stal cortejem jejím, a nechávala se při hraní karet od dueni šidit ještě víc než dřív.

Při tom všem byla rozhodnuta zůstat Franciscovou přítelkyní, bude-li on jen chtít, a k tomu byla rozhodnuta dosud.

Nyní mu tedy položila jasnou otázku: „Mám dnes večer přijít k tobě, nebo přijdeš ty ke mně?“ A on si tady sedí a dělá tak hloupý obličej, že by hloupější nedokázal.

Protože mlčel, zeptala se s vlídnou roztomilostí: „Našel sis nějakou jinou, Francho?“ A protože mlčel dál: „Byla jsem ti na obtíž? Proč mě strkáš vévodovi?“ Mluvila přívětivě, ne hlasitě, ostatní si musili myslit, že vede bezvýznamný hovor.

Seděla tu před ním, krásná, žádoucí, pro jeho mužské i malířské oko líbivá, a jen jemu pro zlost měla ke všemu pravdu: našel

nějakou jinou, ne, nenašel ji, ona prostě do jeho života vkročila, ta druhá, a spoutala ho od hlavy k patě, a proto se jí, Pepy, ve prospěch vévody vzdává. Má ale pravdu jenom zčásti. O všech souvislostech, o oběti, kterou přináší pro dobro Jovellanose a Španělska, nemá ani tušení. Rázem v něm vzkypěl prudký hněv. Pořád má člověk samé zneuznávání, Nejraději by ji byl uhodil.

Agustín Esteve se díval z Pepy na Lucíu a z Lucíe na Pepu. Tušil všechny spojitosti. Francisco je v nesnázích. Francisco ho potřebuje, jinak by ho dnes večer nebyl sem přivedl s sebou, a to mu ukazuje, jak pevně jsou spolu spjati. Přesto měl Agustín z toho večera málo potěšení. Postával ztraceně kolem, záviděl Franciscovi jeho svízele.

Lucía dala přinést šampaňské. Agustín, proti svému zvyku, začal pít. Střídavě upíjel z malaga, které mu nechutnalo, a ze šampaňského, které mu nechutnalo, a byl smutný.

Don Manuel uznal, že nyní učinil již slušnosti zadost a že se smí opět věnovat viuditě. Ta to neviděla nerada. Nabídla se Franciscovi, jasně a zřetelně, ponížila se, a když jí Francisco zhrdá, dobrá, půjde si tedy cestou, kterou jí on ukazuje. Ale pak ať se také stane jako v těch jejích romancích. Pak tady bude stát, možná zhrzená, ale obdivovaná a vyvýšená nad ostatní. Tak to není, že by si velký pán jako tenhle vévoda mohl jednoduše přijít a klidně si ji sebrat. Naopak, bude od tohohle Manuela požadovat svou cenu, slušnou cenu, venkoncem vysokou cenu, protože se zdá ochotný ji zaplatit.

Pepa Tudó a Lucía Bermúdezová byly přítelkyně. Pepa přicházela často na její tertulie, ale neúčastnila se reprezentačních večerů, které seňor a seňora Bermúdezovi čas od času pořádali. Byla rozumná a chápala, že vysoká společnost do svého kruhu vdovu po nízkém námořním důstojníkovi nepřijímá. Ale to se teď změní. Naváže-li poměr s donem Manuelem, pak nechce být jednou z jeho malých, kradmých přítelkyň, nýbrž jeho oficiální metresou, rivalkou královninou.

Don Manuel pil, byl nyní rozpálený šampaňským a blízkostí viudity. Chtěl se jí předvést. Jezdí-li na koni, zeptal se jí. To byla neobyčejně pošetilá otázka – na koních jezdily pouze dámy grandů a z nejbohatších kruhů. Odpověděla nenucené, že na otcových plantážích občas na koni seděla, ale tady ve Španělsku jenom na oslech a na mezcích. Je mnoho, co má dohánět, odpověděl. Musí

jezdit na koni, bude v sedle vypadat božsky. Sám není zrovna špatný jezdec.

Pepa viděla svou příležitost. „Celé Španělsko ví," odvětila, „jaký jste dobrý jezdec, done Manueli." A dodala: „Nemohla bych vás jednou vidět na koni?" Tato nevinná otázka však byla v jádře naveskrz smělá, byla to opovážlivost, vskutku přemrštěný požadavek, i z úst nejkrásnější viudity celé země – neboť projížděk dona Manuela se pravidelně účastnila královna a často také král. Copak seňora Tudó neví to, o čem mluví celý Madrid? Na okamžik vévoda zavětřil; ba víc než to, vystřízlivěl, před sebou viděl otvírat se velkou klec, do níž ho pobízejí krásná ústa. Ale potom viděl ta krásná, široká, vábivá ústa, viděl Pepiny zelené oči na sebe upřené, klidné, vyčkávavé, a věděl: řekne-li nyní ne, ucouvne-li nyní, pak tu ženu ztratil, 2tratil tu nádhernou ženu, jejíž rudé vlasy, bílá pleť, jejíž vůně ho tak příjemně omamují. Ovšem, vyspat se s ní bude moci, i kdyby řekl ne; ale on chce víc, chce ji mít kolem sebe stále, kdykoli jen po ní zatouží, a stále znamená stále, chce ji mít celou jen pro sebe. Polkl, napil se, polkl znovu a řekl: „Ovšem, seňoro. Samozřejmě, doňo Josefo. Bude mi ctí jízdu vám předvést. Dvůr se v nejbližších dnech odebere do Escorialu. Ale najde se ráno, kdy se váš oddaný služebník Manuel Godoy vrátí do Madridu do svého letohrádku a kdy ze sebe na několik hodin setřese všechny veřejné starosti a záležitosti a předvede vám jízdu na koni, předvede ji vám, doňo Pepo." To bylo poprvé, kdy použil lichotné zkratky jejího jména.

Pepa Tudó v duchu z hloubi srdce triumfovala. Myslila na své romance: co tady řekl don Manuel, to znělo poeticky jako její romance. Mnoho v jejím životě se teď změní, ledaco také v životě dona Manuela. A něco také v životě Franciscově. Bude mít možnost služby mu prokazovat nebo odpírat. Rozumí se ovšem, odpírat je nebude. Ale – a v zelených očích se jí ukázal pomstylačný lesk – dá mu pocítit, že to je ona, kdo jeho kariéře napomáhá.

Seňor Bermúdez viděl, s jak temperamentním zápalem se don Manuel Pepou zabývá, a do duše se mu vkrádala starost. Bouřlivě se jeho vévoda choval často, ale nikdy se do toho ještě nevrhal s vervou tak překotnou jako nyní. Člověk na něho musí dávat pozor, aby nespáchal nějakou hloupost. Někdy si je královnou příliš jist. Doňa María Luisa nemá nic proti tomu, aby si občas vyhodil z kopýtka, není však ženou, která by donu Manuelovi strpěla nějaký

vážný poměr, a věc s vdovou Tudó nevypadá na to, že by měla trvat jenom přes neděli. Když se doña María Luisa vybičuje k hněvu, pak nezná žádné meze; pak by byla s to hatit i politiku dona Manuela, hatit politiku jeho, Miguelovu.

Nechtěl si připouštět žádné předčasné úzkosti; odvrátil se od Manuela a Pepy a zadíval se přes pokoj k doně Lucíi. Jak je krásná, jaká dáma! Od té doby ovšem, co mezi jeho obrazy visí Franciscův portrét, mu její krása dámy nepřipadá už tak jednoznačná jako dřív. V dlouhých letech nekonečného studia si přece vynašel pevná pravidla – prostudoval si Shaftesburyho a bylo mu úplně jasné, co krásné je, a co ne. Nyní se mu však začínaly hranice rozplývat a z obou Lucií, z malované i živé, vyzařovalo mihotání, které ho plnilo neklidem.

Od chvíle, kdy mezi Pepou a donem Manuelem došlo k dorozumění, že jí dovolí, aby ho na jízdárně navštívila, se Pepa chovala důvěrněji. Vyprávěla mu o svém dětství, o třtinových plantážích – a otrocích, také o své dobré známosti, ano, o přátelství s Tkanou, tou slavnou herečkou, a o tom, jak u ní brala hodiny.

Musila by na jevišti být skvělá, prohlásil ihned ohnivě don Manuel: její skoupá a současně výmluvná gesta, její výrazný obličej, její hlas, který rozehřívá krev v žilách, v něm hned v prvním okamžiku vzbudily myšlenku, že je vlastně stvořena pro jeviště. „Jistě také zpíváte," prohlásil. „Trochu," odpověděla. „Směl bych vás někdy slyšet zpívat?" prosil. „Zpívám jenom pro sebe," řekla, a protože se mu v tváři zračilo zklamání, ještě svým plným, lenivým hlasem dodala: „Když zpívám někomu, pak mi připadá, jako bych si ho pouštěla blízko k sobě," a pohlédla na něho zplna. „Kdy mi zazpíváte, doño Pepo?" ptal se tiše, žádostivě. Ale Pepa neodpověděla, nýbrž sklapla odmítavě vějíř. „Zpívala jste donu Franciscovi?" zeptal se žárlivě. Nyní uzavřela také tvář. Tu ji Manuel s bouřlivou lítostí prosil: „Promiňte mi, doño Pepo, nechtěl jsem vás urazit, to přece víte. Ale já miluju hudbu. Nemohl bych milovat žádnou ženu, která není muzikální. Sám také trochu zpívám. Dovolte mi, abych vám směl zazpívat," prosil.

Po Madridě se vyprávělo, že největším potěšením doni Marie Luisy, královny, je slyšet svého miláčka zpívat, ale že se don Manuel dává dlouho prosit, než jí vyhoví, a třikrát ze čtyř případů že odmítne. Pepa byla proto v srdci velmi pyšná, že si vévodu hned při prvním setkání tak cele podrobila, ale dávala najevo pouze

mírnou přívětivost. „Pomysli si, Lucío," zvolala, „vévoda nám chce zazpívat." Všichni jevili překvapení.

Páže přineslo kytaru. Don Manuel přehodil nohu přes nohu, naladil kytaru a zpíval. Nejdříve s vlastním doprovodem zazpíval starou sentimentální romanci o chlapci, vylosovaném pro vojenskou službu, který musí táhnout do války: „Dál, dál pluje *armada*[*], / čeká moje Rosita, / ach má Rosito?" Zpíval dobře a s citem, měl cvičený hlas. „Ještě, ještě!" prosily polichocené dámy a don Manuel zazpíval kuplet, seguidillu boleru, sentimentálně ironickou melodii o toreadorovi, který se v aréně blamoval, takže se teď už nemůže ani před lidmi ukázat, natož pak před býky. Dvě stě krásných a elegantních Madriďanek, maj, petimeter, dokonce dvě vévodkyně, si předtím kvůli němu vyškrábaly oči, a teď musí být rád, když ho holky v jeho rodné vesnici vůbec ještě pustí na svůj slamník. Ozval se hlučný potlesk a don Manuel měl radost. Odložil kytaru stranou.

Ale dámy prosily: „Ještě, ještě!" Ministr, zváben, projevil zdráhavě ochotu přednést nějakou pravou tonadillu, ale k tomu by prý potřeboval ještě druhého zpěváka – a podíval se na Francisca. Goyovi, který miloval zpěv a byl vínem rozjařen, nebylo zapotřebí o tonadillu říkat dvakrát. Vévoda a Francisco se spolu Šeptem radili, zkoušeli, dohodli se. Zpívali, hráli, tančili tonadillu o mezkaři. Mezkař spílá svému cestujícímu, ale ten je stále náročnější a náročnější. Štve zvíře i mezkaře, odmítá sestoupit, když cesta prudce stoupá, a nakonec je ještě skrblický a nechce k sjednané ceně přidat ani jediný cuarto, čtyrák. Do hádky a nadávek obou mužů zní řev zvířete, hned Manuelem, hned Franciscem úplně věrně napodobený.

Zpívali a tančili s náruživostí, první ministr a dvorní malíř Jejich katolických Veličenstev. Oba elegantně oblečení velcí páni nadávajícího mezkaře a skoupého pasažéra nejenom hráli, oni jimi byli. Byli jimi mnohem víc, než byli ministerským předsedou a královým dvorním malířem.

Dámy přihlížely, ale abbé a seňor Bermúdez se šeptem bavili. Jak se však don Manuel a Goya rozehřívali do stále větší vervy, zmlkli i oni, při vší moudrosti a znalosti světa udivení, a cítili k oběma tiché, úsměvné pohrdání, vyvěrající z vědomí vlastní

[*] *Armada* (šp.) – válečné loďstvo

duchovnosti a vzdělanosti. Jak se ti barbaři namáhají, aby se ženám líbili, jak se ponižují, a ani to nepozorují!

Potom se konečně Manuel a Francisco už nazpívali i naskákali dost a celí šťastní a vysílení oddychovali.

Tu však k všeobecnému překvapení vystoupil ještě někdo jiný – don Agustín Esteve.

Opilost platila u Španělů za něco opovrženíhodného, ubírala člověku jeho důstojnost. Don Agustín se nepamatoval, že by ho kdy bylo víno připravilo o jasnost myšlení. Dnes však pil víc, než pít měl, a byl si toho vědom. Byl rozhořčen na sebe, ale ještě víc na ostatní hosty. Hle, tady ti oba muži, Manuel Godoy, který se nazývá vévodou Alcudským a ověšuje si břicho zlatými řetězy, a Francisco Goya, který sebe i své umění volně rozlívá, jako by to byly pomyje! Štěstí vyneslo oba z jejich nízkosti k nejvyšší výši a zahrnulo je vším, o čem mohli jen snít, bohatstvím, mocí, vážností, žádoucími ženami. A místo aby nebi a osudu vzdávali pokorné díky, zesměšňují se a řvou a křepčí tady dokola jako píchnutá prasata – před tváří nejskvělejší ženy na světě. A on, Agustín, tady musí jenom trčet. Aspoň je teď ale v správné náladě, aby abbému důkladně řekl své mínění, abbému a také donu Miguelovi, tomu učenému, pergamenovému oslovi, který nechápe, co v doně Lucii má.

Svým drolivým hlasem začal Agustín řečně vykládat o prázdné učenosti jistých pánů. Zdlouha a zeširoka, řecky a německy klábosit o svém Aristotelovi a Winckelmannovi, to dovedou. To není nic těžkého, když člověk měl dost peněz na studie a taky dost času a když patřil mezi ty „colegiales“ se šviháckým límcem a s přezkami na střevících a když se nemusel jako jistý Agustín Esteve co „manteista“ utahat, aby si svou řídkou večerní polévku vysloužil nebo vyžebral. Ano, jistí pánové měli potřebných dvacet tisíc reálů na svůj slavnostní banket a na svůj býčí zápas a na svůj doktorský diplom. „A našinec, který žádný doktorát nemá, ale v jediném malíčku má pro umění víc pochopení než všechny čtyři univerzity a celá akademie se všemi těmi rozličnými doktory dohromady, ten tady sedí a musí pít šampaňské, až už nemůže, a malovat pod šunky poražených generálů koně!“ Agustínova sklenice na víno se už předtím převrhla, teď se svalil na stůl i on, těžce dýchaje. Abbé řekl přívětivě. „No vida, teď svou tonadillu zazpíval i don Agustín.“

Don Manuel měl pro hubeného pomocníka svého osobního malíře porozumění. „Ožralý jako Švýcar," řekl blahovolně; vojáci švýcarské gardy byli totiž proslulí tím, jak se za volných večerů, když neměli službu, potloukali v dlouhých řadách ulicemi, do sebe zavěšeni a opilí, a hulákali a obtěžovali chodce. Don Manuel si s uspokojením uvědomoval rozdíl mezi těžkou, zlomyslně popudlivou opilostí Agustínovou a mezi podroušeností svou, lehkou, dobrosrdečnou, příjemně hřejivou. Posadil se ke Goyovi, aby si při dalším popíjení malíři, tomu chytrému, staršímu, soucitivému příteli, vylil srdce.

Don Miguel se zabýval Pepou. Poněvadž zjevně bude mít jistý čas na jeho vévodu vliv, pokládal v zájmu Španělska a pokroku za zcela místné, aby si zajistil její přízeň.

Don Diego se posadil k doně Lucíi, domníval se, že zná lidi, domníval se, že zná doňu Lucíu. Hodně zažila, musí být blazeovaná, je u cíle – dobýt ženy jako ona je těžké. Byl však vědec, filozof, teoretik a vypracovat si vlastní systém, vlastní strategii. Jestliže někdy doña Lucía projeví tiché, sotva znatelné pohrdání, právě když by člověk čekal spíš uspokojení, pak jistě proto, že si uvědomuje svůj původ a je na tento původ hrdá. Patřila ke spodní vrstvě lidu, k majám, na to nezapomíná, v tom tkví její síla. S nikým si v ničem nezadají, ti madridští „majos" a „majas", cítí se právě tak ryzími Španěly jako grandové, možná ještě ryzejšími. Abbé pokládal tuto velkou dámu Lucíu Bermúdezovou za tajnou revolucionářku, která by bývala v Paříži hrála svou roli, a na tom stavěl svůj plán.

Nevěděl, zda s ní don Miguel o ostatních záležitostech mluvívá, ba ani, zda ona má o ně zájem. Přesto dělal, jako by to byla ona, kdo řídí osudy Španělska, ze své estrády, ze svého salónu. První tápavé krůčky na cestě k míru neměly mnoho úspěchu – Paříž je nedůvěřivá. Nezdá se rozumné, že by duchovní, který se těší u pánů inkvizice značné přízni, a elegantní dáma, která má jeden z nejpřednějších salónů celé Evropy, pravděpodobně mohli španělské záležitosti s Pařížany projednávat nezávazněji, a právě proto i úspěšněji než dvorští státníci? Don Diego naznačil, že má v Paříži jistý vliv, přístup k mužům, kteří jsou ostatním stěží přístupní. Obezřele, promíchávaje řeč mnoha galantnostmi, ji prosil o radu a žádal ji, aby s ním uzavřela spolek. Chytrá Lucía ovšem zpozorovala, že jeho cíle leží mimo oblast politiky. Přesto však

důvěra tohoto vzdělaného, tajnůstkářského pána i obtížná, delikátní úloha, kterou jí nabízel, zhýčkané dámě lichotila. Její šikmé, mnohoznačné oči si ho poprvé prohlížely s vážným zájmem.

Potom se ale přihlásily stopy únavy – je už pozdě a ona si potrpí na vydatné vyspání. Vzdálila se a odvedla s sebou Pepu, která se chtěla upravit.

Don Manuel a Goya zůstali. Nepozorovali nic z toho, co se kolem nich děje, pili a zabývali se jen sami sebou. „Jsem tvůj přítel, Francho,“ ujišťoval vévoda malíře, „tvůj přítel a tvůj ochránce. My, španělští grandové, jsme byli odjakživa ochránci všech umění a já mám pro umění smysl. Slyšel jsi, jak dovedu zpívat. My dva patříme k sobě, ty a já, malíř a státník. Ty pocházíš ze selského rodu, viď, z Aragonu, je to slyšet na tvé řeči. Já mám matku šlechtičnu, ale mezi námi, pocházím taky ze selského lidu. Udělal jsem ze sebe něco velkého a udělám něco velkého taky z tebe, na to můžeš spolehnout, můj Francho. My dva jsme muži, ty a já. U nás v zemi už mnoho mužů není. ’Španělsko rodí velké muže, ale rychle je odklízí‘, říká přísloví, a tak to taky je. To dělají ty četné války, proto zbývá jen tak málo mužů. Ty a já, my jsme zbyli. Proto se o nás taky ženy perou. Grandů je u dvora sto devatenáct, muži jsou tam jenom dva. Můj otec mě vždycky volával: ’Manueli, můj bejčku.‘ ’Bejček‘ mi říkal a měl pravdu. Ale toreador na tohohle býka tady ještě není, ten se musí teprv narodit. Něco ti řeknu, done Francisco, můj Francho; štěstí musí člověk mít. Musí ho mít od narození, to později nepřijde. Štěstí je vlastnost – jako máš nos, nohu, zadnici a všechno ostatní – člověk ho prostě má nebo nemá. Jsi mi sympatický, Francho. Já jsem vděčný člověk a ty sis mě zavázal díkem. Nemám od přírody zrovna špatné oko, ale správně vidět jsi mě naučil teprv ty. Kdo ví, jestli by mi bez tvého obrazu byla ta viudita vůbec přeběhla přes cestu? A kdo ví, jestli bych bez tvého obrazu byl bohyni v téhle ženě poznal. Kde vůbec je? Zdá se, že tady není. Nevadí, ona zase přijde. Mne štěstí neopustí. Říkám ti, ta je správná, tahle seňora Josefa Tudó. Ta je pro mne ta správná. Ale ty to už víš, nepotřebuju ti to teprv říkat. Chytrá, inteligentní, mluví francouzsky. A nejenom to, je taky umělkyně, spřátelená s Tiranou. A neservíruje se člověku rovnou na talíři, je zdrželivá, jedna z moc mála opravdových dam. Kolik v sobě má hudby! To smí poznat jen ten, kdo se s ní doopravdy sblíží. Ale on už jednou

přijde den, nebo spíš noc, kdy to budu smět poznat. Je už tady, ta noc, nebo ne, co myslíš?“

Goya poslouchal s dvojakými pocity, nikoli bez opovržení, ale přesto zase nikoli bez přátelství k tomu opilému muži. Co ten projevoval, to byla jeho nejniternější pravda. A uprostřed vší té opilosti se před ním Manuel cítil jistý, pokládal ho za přítele, byl jeho přítelem. Pozoruhodné, jak se věci na sebe pojí. Chtěl přece docílit, aby Jovellanose povolali zpátky, a přemohl se a vzdal se za to Pepy, a teď najednou je don Manuel, nejmocnější muž ve Španělsku, jeho přítelem. A taky už dál nepotřebuje toho pedantického pyšného Bayeua, bratra své ženy, nýbrž má teď po tom spojení s vévodou jistotu, že se proti všemu odporu stane prvním malířem královým. Samozřejmě, osud nesmí člověk uhranout, a co tady říkal don Manuel, že štěstí je vlastnost, to je opovážlivé. On, Francisco, opovážlivý není. Je si vědom temných mocností, které člověka ustavičně obklopují. Pokřižoval se v duchu a pomyslil na staré přísloví: „Štěstí má rychlé nohy, neštěstí má křídla.“ Může se přihodit ještě ledaco, dřív než z něho bude první králův malíř. V tom ale měl don Manuel pravdu určitě: oni dva patří k sobě, jsou muži. A proto si je navzdory všem temným mocnostem svou věcí jist. Dnes totiž pro něho existuje jenom jedno štěstí, a není to diplom s královskou pečetí, nýbrž má to bledě snědý, oválný obličej a úzké, dětské, buclaté ruce a je to chatoyantní, měňavé jako kočka. A i když ho nechala k zoufání dlouho čekat, nakonec ho přece jen pozvala do Moncloje, do paláce Buenavista, píšíc vlastní rukou.

Don Manuel zatím klábosil dál. Nyní se však zarazil. Pepa byla najednou zase v pokoji, nově nalíčená.

Svíce už skoro dohořívaly, místností se nesl pach zvětralého vína, páže sedělo na smrt unaveno na své stoličce a napůl spalo. Agustín dřepěl u stolu, rozvalený rameny po desce, velkou boulovatou hlavu na rukou, oči zavřené, a chrápal. Také don Miguel se zdál unavený. Ona však, Pepa, tu seděla, lenošná jako vždycky, ale přesto s pletí jedna svěžest, jeden skvost.

Seňor Bermúdez se chystal zažehnout nové svíce. Ale don Manuel, nyní nápadně střízlivý, ho zadržel. „To už ne, done Migueli,“ zvolal, „neobtěžujte se. I nejkrásnější zábava musí jednou skončit.“

Přistoupil k Pepě, úžasně svižně, a hluboce se uklonil. „Prokažte mi tu čest, doño Josefo,“ řekl lichotivým hlasem, „abych vás směl doprovodit domů.“ Pepa se na něho dívala s přívětivým klidem v zelených očích a pohrávala si s vějířem. „Vřelé díky, done Manueli,“ řekla a uklonila se hlavou.

Franciscovi před očima
Pepa s Manuelem kráčí.
Venku choulí se dueňa,
Pepa ze spánku ji vzbouzí
a sereno svižně skočí.
Zazní dusot pyšných koní,
Manuelův krásný kočár
k vratům předjíždí a lokaj
s červenými punčochami
dvířka drží. Madridskou pak
nocí spolu domů jedou
doña Pepa s Manuelem.

O několik dní později, zatímco Goya, ostatně bez vzletu, pracoval na obraze dona Manuela, se dostavil neočekávaný návštěvník: don Gaspar Jovellanos. Ministr splnil svůj slib bez průtahů.

Agustínův hubený obličej se samými rozpaky, radostí a poctou mračil, když viděl obdivovaného státníka vstupovat do ateliéru. Sám Goya cítil zmatek, pýchu i zahanbení, že k němu ten slavný muž ihned po svém příjezdu přichází, aby mu poděkoval.

„Mohu říci," prohlásil don Gaspar, „že jsem za celou dobu svého vyhnanství ani jedinkrát nepochyboval o tom, že mě nakonec mí protivníci budou muset povolat zpátky. Pokrok je silnější než tyranská vůle zkažených jedinců. Ale bez vašeho zásahu, done Francisco, by to ovšem bylo trvalo o hezkou chvíli déle. Je to potvrzení a útěcha, když se přátelé odvažují statečného slova pro dobro vlasti. Blaží to dvojnásob, když taková slova pronese muž, od něhož se to, otevřeně řečeno, nečekalo. Přijměte můj dík, done Francisco." Mluvil s důstojností, jeho přísný, tvrdě zbrázděný, kostnatý obličej zůstával zachmuřený. Když domluvil, uklonil se.

Goya věděl, že v kruzích liberálů jsou honosná slova zvykem; jemu samému byl však patos proti mysli, návštěvníkovy obřadné věty ho přiváděly do rozpaků. Odpověděl netečně. Potom pravil živěji, že don Gaspar vypadá potěšitelně zdráv a při síle. „Ano," odpověděl Jovellanos hrozivě, „jestliže se někteří lidé domnívali, že se ve svém vyhnanství hořem a svízelemi strávím, pak se klamali. Miluji své hory. Lezl jsem po nich, lovil jsem, v klidu jsem studoval, a jak říkáte sám, nesvědčilo mi to špatně."

„Tvrdí se," řekl uctivě Agustín, „že jste v této době klidu sepsal několik významných knih." – „Měl jsem prázdeň," odpověděl Jovellanos, „a svěřil jsem některé své myšlenky papíru. Jsou to eseje o filozofických a národohospodářských problémech. Blízcí přátelé považovali mé rukopisy za dost důležité, aby je propašovali do Holandska. Ale do Madridu se jistě dostalo málo nebo vůbec nic." – „Myslím, že se mýlíte, done Gaspare," řekl Agustín s úsměvem, chraplavě a zaníceně. „Je tady například rukopis, nikoliv obsáhlý, ale závažný. Jeho titul je 'Chléb a býčí aréna'. Jako autor je sice podepsán jistý don Cándido Nocedal, ale kdo jednou četl

nějaké dílo od Jovellanose, ten ví, kdo ten Nocedal je. Tak píše ve Španělsku jen jeden člověk.“ Hubený, zbrázděný obličej Jovellanosův se zalil červení. Agustín však nadšeně pokračoval: „Inkvizice se po díle pídila, a kdo se nechal s tím spisem přistihnout, tomu se nevedlo dobře. Ale naši Madriďané se nedali zastrašit, znovu a znovu rukopis opisovali, mnozí ho znají nazpaměť.“ A začal citovat: „Madrid má víc kostelů a kaplí než obytných domů, víc kněží a mnichů než laiků. Na každém rohu ulice člověku někdo nabízí falšované ostatky svatých a povídačky o vylhaných zázracích. Náboženství se skládá z nesmyslných vnějšností, pro samá bratrstva vymřelo bratrství. V každém koutě prohnilého, zchátralého, nevědomého, pověrčivého Španělska visí zašpiněný obraz Madony. Ke zpovědi chodíme každý měsíc, ale ve své neřestnosti a nepravostech setrváváme po všechny dny svého života až do smrti. 2ádný pohan není tak barbarský a zločinný jako my, španělští křesťané, čeho se bojíme, to jsou žaláře inkvizice, soudného dne se však nebojíme.“ – „Don Cándido Nocedal má pravdu,“ řekl Jovellanos s úsměvem.

Francisco zatím poslouchal ty zvonivé věty s nevolí a obavou a hněval se na Agustína, že je pronáší pod jeho střechou. Goya neměl sice církev a její úřady v lásce, ale takovéto opovážlivé až rouhavé řeči byly nebezpečné, mohly člověku na krk poštvat inkvizici. Také vyzývaly osud. Podíval se na svatou Pannu de Atocha a pokřižoval se.

Ale jeho malířské já si nemohlo nepovšimnout změny, která se s Jovellanosem udála. Jeho tvrdý obličej zmírněl; vychutnával humornost situace, že mu tady někdo cituje pěkné věty, které ze svého vyhnanství propašoval pod cizím jménem do Madridu. Goya viděl, co se pod zkornatělými rysy Jovellanosovými děje, a věděl nyní, jak ho namaluje přes všechnu výstřední tvrdost jeho ctnosti.

Přímo bezstarostně se pak Jovellanos pohroužil do vzpomínání na svou politickou minulost. Vypravoval, kolika zchytralých oklik musil použít, aby prosadil pokroková opatření. Dosáhl například nařízení, že se nadále nesmějí všechny madridské splašky a odpadky vyhazovat jednoduše na ulici. Vzápětí předložili jeho protivníci lékařská dobrozdání, že řídký madridský vzduch působí nebezpečné nemoci, jestliže ho výpary z odpadků nezhušťují. On, Jovellanos, je ale porazil jinými lékařskými dobrozdáními: madridský vzduch je sice příliš řídký, přesto jej však sdostatek

zhustí kouř a saze z průmyslových podniků, které do Madridu přivedl.

Brzy se však jeho přívětivá nálada rozplynula a don Gaspar se začal rozohňovat k stále prudším obžalobám současného režimu. „Svého času“, rozhorloval se, „jsme snížením daní zlepšili životní poměry spodních vrstev. Dosáhli jsme toho, že alespoň každé osmé dítě mohlo chodit do školy, a když z Ameriky přijížděly naše lodí se zlatem, ukládali jsme dokonce malé rezervy. Dnešní režim ale zase všechno promrhal. Tito pánové a dámy nepochopili, že rozmařilost Marie Antoinetty byla jednou z hlavních příčin revoluce. Rozhazují ještě marnotratněji. Vydržují si milce a anglické a arabské koně, místo aby posílili armády. My jsme podporovali vzdělání a blahobyt, tihle se jí nevědomost a bídu a nyní sklidili spoušť a porážku. Za nás byly španělské barvy žlutá a červená, za těchhle tady jsou zlatá a krvavá.“

Franciscovi připadaly Jovellanosovy řeči pokroucené a přehnané. V jednotlivostech má možná pravdu, ale celkový obraz mu zkresluje nenávist – a kdyby ho byl měl Goya malovat teď, byl by ho udělal jako pochmurného, úzkoprsého horlivce a nic jiného. Přitom je tenhle Gaspar Jovellanos bezesporu jedním z nejchytřejších a nejspravedlivějších mužů v zemi. Kdo se věnuje politice, ten prostě přehánět musí, ať už na tu stranu, nebo na druhou. Goya byl rád, že sám nemá s politikou co dělat.

Celou tu dobu si Jovellanos chmurnými pohledy prohlížel obraz dona Manuela. Nyní zvedl prst a ukázal obžalobně na vévodu, který, jen z poloviny hotov a povznesený, na něho shlížel z plátna. „Kdyby tento pán a jeho dáma,“ horlil, „nebyli tak bezuzdní marnotratníci, pak by bylo víc peněz na školy. Ale právě to páni nechtějí. Podporují nevědomost, aby lid nepoznal, v čem vězí příčina jeho strastí. Jak to přijde, že ta chudá Francie vítězí proti celému světu? Já vám to povím, pánové. Je to proto, že se francouzský lid drží rozumu, ctnosti, že má ducha. Co ale máme my? Krále bez mozku, královnu, která nedá na nic než na chtíče svého podbřišku, a prvního ministra, který si přináší jediný průkaz způsobilosti: svižná stehna.“

Francisco byl pobouřen. Čtvrtý Carlos, připusťme, se vtipné kaše zrovna nepřejedla doña María Luisa je rozmarná a vilná – ale král je dobromyslný a svým způsobem důstojný a královna je po čertech chytrá a obdařila zemi celou řadou žijících infantů a

infantek. A co se dokonce dona Manuela týče, s tím se přece dá znamenitě vyjít, když ho člověk nedráždí. Bud jak bud, on, Francisco, je rád, že ho tyto osobnosti poctívají svou přízní. Je přesvědčen, že moc je králům propůjčena z milosti boží, a jestliže Jovellanos opravdu věří tomu, co tady vykládá, pak není žádný španěl a měl by se uklidit do Francie, do< té země bezbožníků a buřičů.

Ale Goya se ukrotil a řekl pouze: „Nejste k vévodovi trochu nespravedlivý, done Gaspare?“ – „Trochu?“ odpověděl Jovellanos otázkou. „Hodně, doufám, hodně. Nechci být k tomu lumpovi spravedlivý. Že byl nespravedlivý ke mně, to je špatnost, kterou mu ze všech jeho zlých skutků zazlívám nejméně. Politika se spravedlivě dělat nedá. Ctnost a spravedlivost nejsou totožné. Ctnost vyžaduje, aby člověk byl občas nespravedlivý.“

Ještě stále mírně, ba ironickou obojakost svého postavení zplna vychutnávaje, Francisco pravil: „Ale koneckonců se don Manuel přece jen snaží napravit, čím vám ublížil. Proč by vás byl jinak povolal zpátky?“ Jovellanos upřel na rozdělaný portrét hněvivý pohled a odpověděl: „Pomyšlení, že mám být tomuhle člověku zavázán díkem, mě okrádá o noční spánek.“

Ale s jedním z oněch náhlých obratů, které mnoha lidem vymazávaly provždy z paměti všechno, co na něm bylo tvrdé, hranaté a odpudivé, pokračoval: „Ale nemluvme o tom, mluvme o umění, o vašem umění. Jsem vám zavázán díky, done Francisco, a když pomyslím na vaše umění, jsem tomu rád. Slyšel jsem, že nyní patříte k největším portrétním malířům v zemi.“ Obličej dona Gaspara, když takto mluvil, byl zářivě, úchvatně laskavý a Goyu jeho slova ze srdce těšila.

Ne dlouho. Protože ihned se stal don Gaspar zase nesnesitelným a poznamenal: „Jak jsem slyšel, některé vaše práce dosahují skorém Bayeua a Maelly.“ I Agustín sebou škubl.

Jovellanos se procházel po ateliéru a vážně, svědomitě, dlouho, mlčky si prohlížel Goyovy obrazy a skici. „Dlužím vám díky, done Francisco,“ řekl konečně, „proto právě vám dlužím otevřenost. Umíte hodně, možná opravdu tolik jako Bayeu a Maella, možná dokonce víc. Ale příliš mnoho experimentujete s velkými tradičními pravdami. Hrajete si s barvou, uvolňujete linii. Tím svůj talent kazíte. Vezměte si za vzor Jacquesa Louise Davida. Takového malíře bychom tady v Madridě mohli potřebovat.

Takového Jacquesa Louise Davida, aby roznítil hněv na dvůr a jeho prohnilost. Ten by nemaloval žádné elegantní dámy, ale rozběsněného Dia.“ – „Starý blázen,“ myslil si Francisco, a ještě přísloví: „Rozum člověka opustí, když hněv do srdce připustí.“ Nahlas, a nijak svůj výsměch neskrývaje, řekl: „Mám namalovat váš portrét, done Gaspare?“

Okamžik se zdálo, že se Jovellanos strašlivě rozzvteklí. Ale ovládl se a odpověděl pouze, bezmála přívětivě: „Je škoda, že neberete moje námitky vážně, done Francisco, protože já je vážně myslím. Kromě politiky neleží mému srdci nic blíž než umění. Umělecké nadání, spojené s politickým zápalem, by mohlo dosáhnout nejvyšších cílů, jaké jsou pro člověka dosažitelné. Nějaký Jacques Louis David by nebyl téhle zemi s menším prospěchem než nějaký Mirabeau.“

Když Jovellanos odešel, Francisco zprvu jen krčil rameny, ale potom v něm nevole prudce vzplanula. Muset tady němé poslouchat školometské blábolení toho vejlupku všech ctností! „Měli ho nechat dřepět v těch jeho zasloužených horách,“ rozbouřil se a obrátil se k Agustínovi. „Ty na tom máš vinu! Ty ses na mě díval těma svýma hloupýma, fanatickýma, vytýkavýma očima a já byl dost velký blázen, abych řekl ano! A teď musím toho koženého pedanta kdovíjak dlouho kolem sebe trpět! Člověku úplně zasýchá paleta, když ’se on na ni dívá.“

Tentokrát Agustín nemlčel. „Takhle nemluvte,“ odpověděl nevrle a vyzývavě. „To se rozumí, co říkal o vás a o Davidovi, to je mýlka. Ale že chce umění zpolitizovat, teď, dnes, ve Španělsku, v tom má pravdu. A to byste si měl dobře zapamatovat.“ Čekal, že se Goya rozeřve. Ten to však neučinil. Tlumeným hlasem, ale přesto plným nejjedovatějšího výsměchu, odpověděl: „A to mi káže člověk, který když má světlou hodinku, svede koňský zadek! Je v tvých koňských zadcích politika? Španělský David! Je to ale nehorázný nesmysl! Španělským Davidem můžeš být ty, done Agustíne Esteve! Na to tvůj talent stačí.“

Ale Agustín, vyhublou velkou lebku nastrčenou kupředu, řekl ponuře a zarytě: „Něco vám povím, done Francisco, něco ti povím, Francho, něco ti povím, pane dvorní malíři a člene Akademie! Don Gaspar má tisíckrát pravdu, ať se kroutíš sebevíc a ať soptíš sebevíc jedu. Tvoje obrazy, done Francisco Goyo, jsou při všem tvém nadání mazanice a v mých koňských » zadcích je víc smyslu a

politiky než v těch chlípných držkách tvých velkých dam! A dokud zůstaneš tak zbaběle neutrální a dokud nebudeš žádný názor mít a ani žádný ukazovat, tak dlouho zůstane celé tvoje malování svinstvo a veteš.“ Ukázal na obraz dona Manuela. „Troufáš se sem vůbec podívat? Hanba, je to hanba. Qué verguenza! Mažeš se tady s tím už celý týden a nikam to nevede a ty to víš. Tady děláš v nádherných barvách nádhernou uniformu a nádherné řády, a obličej je prázdný a celý je to prázdný. Sraný, ne malovaný! A proč? Protože chceš svého dona Manuela udělat krásného. Svého Manuela, ten je totiž ze stejného těsta jako ty, pyšný a ješitný a k pláči choulostivý na tu svou trochu reputace. Proto si ho netroufáš namalovat takového, jaký je. Máš strach před pravdivostí, před jeho pravdivostí a před tvou pravdivostí. Jsi srala.“

Teď už toho ale bylo dost. S kulatou, selskou, lví hlavou kupředu nastrčenou a se silnýma rukama zaťatýma v pěst se Goya k němu rozehnal, zarazil se až těsně u něho a nebezpečně tiše poručil: „Drž hubu, ty ubohý auguste!“

„Na to nemám pomyšlení,“ odpověděl Agustín. „Tady si svých deset hodin denně kaňháš a jsi pyšný na to, jak jsi pilný a kolik stovek obrazů jsi už namaloval. Povídám ti, jsi lenoch, lehkomyslník, chlípník, lajdák. Uhýbáš, jsi zbabělý, vůbec si svoje nadání nezasluhuješ. Namaloval jsi tuhle doňu Lucíu a našel jsi své nové světlo a svůj nový vzduch. A co s tím děláš dál? Místo aby ses soustředil, místo aby ses s tím novým bil, jako ses bil odjakživa, spoléháš na svou ruku a mažeš ostošest dál, brutálně, se starým šlendriánem.“

„Zavřeš konečně tu svou hubu, ty pse jeden?“ řekl Goya tak hrozivě, že by každý jiný byl ucouvl. Ne však Agustín. Viděl, jak těžce Goya dýchá, věděl, že jeho přítel-nepřítel v tom rozvzteklení každým okamžikem propadne hluchotě, a zesílil hlas. „Tvůj Manuel,“ křičel, „bude možná s tím tvým svinstvem spokojený. Ale svinstvo to je, efektní svinstvo, a proto extra svinstvo. A ty to víš. A proč tak žalostně selháváš? Protože jsi líný, až smrdíš. Protože se nechceš koncentrovat. Protože jsi tak chlípný, že se koncentrovat nemůžeš. Hanba, qué vergüenza! Protože čekáš na ženu, která ti hned neřekne ano a která pravděpodobně za to nestojí, abys čekal.“

Poslední, co Goya slyšel, bylo: „Qué vergüenza!“ Potom ho pohltil tmavorudý oblak vzteku a vevalil se mu do uší a do mozku, takže už dál nic neslyšel. „Ven!“ zařval. „Běž si k svému

Jovellanosovi. Namaluj ho. Namaluj ho, jako tvůj David namaloval Marata, ve vaně, zamordovaného! Ven, povídám! Ven! A navždycky!“

Co Agustín odpověděl, to Francisco neslyšel, viděl ho jenom pohybovat rty. Chtěl se na něho vrhnout. Ale tu odešel Agustín opravdu. Spěšným, neohrabaným čápovitým krokem vyšel ze dveří.

Sám a tupě stojí Goya
před obrazem nehotovým
premiéra Manuela.
„Qué vergüenza,“ vztekle sípe,
zas a znovu v zubech cedí:
„Qué vergüenza qué vergüenza!“
Vybíhá pak divě, volá,
křičí, běží za Estevem –
nezná hlasu svého míru,
neb mu dosud selhává sluch.
„Zůstaň přece!“ řve a křičí.
„Zůstaň, osle, člověka nech
mluvit aspoň do konce až!
To jsi celý ty, jak jinak!
Sprostoty mi laješ hrubě,
a když já též něco řeknu,
urazíš se jako bába,
jako tetka infantčina!“

11

Ze sto devatenácti španělských grandů portrétoval Francisco Goya bezmála už polovičku. Znal jejich slabosti, jejich drobné lidské křehkosti, pohyboval se mezi nimi jako mezi sobě rovnými. Přesto mu nyní, při jízdě do Moncloje k vévodkyni z Alby, nitro překypovalo ostychem, jemuž podobný pocítil dosud jedinkrát – když měl jako malý chlapec poprvé v životě předstoupit před hraběte de Fuendetodose, před tu všemocnou pachtýřskou vrchnost otcovu.

Sám se sobě smál. Čeho se vlastně bojí a več doufá? Jede k ženě, která mu zřetelně naznačovala přízeň; to nemohla od ní být lež. Ale proč tedy tak dlouho mlčela?

Byla v posledních týdnech velice zaneprázdněná, to je pravda. Slyšel o ní hodně, celé město mluvilo o tom, co Alba dělá a co nedělá. Ať byl kde byl, všude musel očekávat, že padne její jméno, a bál se toho a toužil po tom.

Věděl, že to jméno vyvolává stejný účinek v krčmách majů a maj jako v salónech grandů. Lidé hanebně nadávali, vyprávěli o ní nejpustší věci, a současně byli u vytržení, že pravnučka nejkrvavějšího muže Španělska, polního maršálka Alby, je tak zářivě krásná, tak dětská, tak pyšná, tak rozmarně hravá. Hned se pouští s madridskými uličníky do rozprávky o příštím býčím zápase, hned zas pyšně přehlíží všechny pozdravy. Hned vyzývavě ukazuje zálibu ve francouzských mravech, hned se zas chová naveskrz španělsky jako pravá maja. A ustavičně vyhledává spory s královnou, s tou Italkou, cizinkou.

Celkem vzato nežila Cayetana de Alba o nic méně pyšně a výstředně než královna, měla stejně nákladné vrtochy a o mnoho ctnostnější taky asi nebyla. Ale když toreador Costillares věnoval svého býka královně, zůstávalo ticho, kdežto věnoval-li ho Albě, celá aréna jásala a třeštila.

Byla to nestoudnost, že si nyní, zatímco si země kvůli válce ukládá nejvyšší odříkání, dala postavit ten nový zámek. Nebyla rozmařilost, s níž si Marie Antoinetta postavila svůj Trianon, jednou z příčin, které ji přivedly pod gilotinu? Přesto s úsměvem a směle, se svou bezmeznou pýchou, doña Cayetana pokračovala v kratochvílích Marie Antoinetty tam, kde ta jich musila zanechat. A ne mnoho lidí, ani Francisco ne, by nebylo mohlo říci, zda k ní proto chovají obdiv nebo nenávist. Zlobili se na ni. Smáli se jí. Milovali ji.

Zámeček byl malý; byli pozváni pouze Cayetanini nejbližší přátelé a nejvýš postavení grandové. Že mezi tu společnost počítala i jeho, plnilo Francisca pýchou a radostí. Je ale nevypočitatelná jako počasí v příštím roce; nemá už třebas ani ponětí, že ho vůbec pozvala. Jak ho přijme? Bude mít svůj vějíř? Co mu dá tím vějířem na srozuměnou? A bude mu říkat ’Goya‘ nebo ’don Francisco‘ nebo snad jednoduše ’Francisco‘?

Kočár projel mřížovou branou Buenavisty a vyjížděl po rampě nahoru. Průčelí, v Herrerově estilo desornamentado, vynechávajíc všechno nepotřebné a vedlejší, se tyčilo zdrženlivě, bezmezně, vznešeně. Dvojkřídlé dveře se otevřely, ušlechtilou křivkou

stoupalo vnitřní schodiště do patra a shora, od hlavy schodů, pyšně přehlížel návštěvníky velký portrét jednoho z dávných předků vévodkyně. Goya nemohl zabránit, aby ho při jméně Alba, při tom prvním jméně ve Španělsku, starším, slavnějším a vznešenějším než jméno Bourbonů, nesevřela tíseň. Tak stoupal, krojem dvořan, nitrem sedlák, v doprovodu zámeckého hofmistra po velkém schodišti mezi dvěma řadami sluhů. Tiše a důležitě, šeptem od úst k ústům, před ním letělo jeho jméno „Seňor de Goya, králův malíř“, až nahoře uvaděč ve dveřích zvučně ohlásil: „Seňor de Goya, králův malíř!“

Tento po schodech stoupající seňor de Goya při všem svém ostychu i důstojenství s překvapením vnímal, že vnitřek zámečku je smělým, výsměšným protikladem jeho klasicky přísné architektury. Tam vládl nejrozmařilejší přepych onoho druhu, jejž před jedním lidským pokolením vytvořil francouzský dvůr, dvůr Patnáctého Ludvíka a madame Dubarry. Chce majitelka tohoto paláce ukázat, že je obojí, nositelkou nejpyšnějšího a nejhrozivějšího jména ve Španělsku i stoupenkyní galantní životní moudrosti svržené francouzské aristokracie?

Po stěnách svého paláce však Alba rozvěsila obrazy velmi odlišné od těch, jaké zdobívaly podobné zámky francouzské šlechty – žádné obrazy Boucherovy a Watteauovy ani nic, co by odpovídalo gobelínům od Goyi nebo od jeho švagra Bayeua. Nikoliv, visely tam pouze obrazy starých, slavných španělských mistrů – tmavý, sveřepý portrét granda z ruky Velázquezovy, ponurý svatý od Ribery, fanaticky chmurný mnich Zurbaránův.
Pod těmito obrazy seděli všichni nečetní hosté. Z oněch dvanácti nejvyšších pánů, kteří měli privilegium, že si směli v králově přítomnosti ponechat klobouk na hlavě, jich tam bylo pět, se svými dámami. Byl tam také Goyův věčný dlužník, monsieur de Havré, vyslanec královského chlapce francouzského a jeho regenta; seděl tu reprezentativně, trochu ošumělý a vyzývavý, a vedle něho jeho hezká, tenká, šestnáctiletá dcera Geneviève. Byl tu však také abbé don Diego. A dále tu byl ještě světlovlasý, statný pán s ostře řezaným, ale přesto klidným obličejem – a ještě než mu byl představen, Goya věděl: to je doktor Peral, ten nenáviděný lékař, ten pucifous.

Kdo se to tu však ještě ukázal, důstojný, zachmuřený, ctnostný, ono živoucí popření všeho toho titěrně parádního harampádí, jímž

byl palác naplněn? Ano, je to on, don Gaspar Jovellanos, ten oponent církve a trůnu, ten s nelibostí zpět povolaný, jemuž král dosud nepovolil, aby mu na poděkování za opětnou přízeň přišel políbit ruku. Byla to opovážlivost, která neměla sobě rovné, že ho doña Cayetana pozvala – dnes, kdy se očekávají Jejich katolická Veličenstva. Proto také shromáždění pánové a dámy nevěděli dobře, jaké stanovisko mají k donu Gasparovi zaujmout. Zdvořile a chladně ho pozdravili a vyhýbali se rozhovoru s ním. Jemu to připadalo správné. Bylo to vítězství jeho věci, že ho první šlechtična říše při takové příležitosti k sobě pozvala – jinak o přátelení s urozenou sebrankou nijak nestál. Osaměle a vzdorovitě seděl na své zlaté židličce a Goya měl pocit, že se ten titěrný kus nábytku musí pod tou horou důstojnosti rozsypat.

Vévoda z Alby a jeho matka, markýza de Villabranca, vítali hosty. Vévoda byl čilejší než jindy. „Zažijete malé překvapení, můj milý," vyprávěl Goyovi. Abbé Goyovi vysvětlil, že vévodkyně hodlá divadelní sál v Buenavistě zasvětit komorní hudbou a že bude hrát sám vévoda. Goya o to nejevil velký zájem. Byl nervózní, postrádal hostitelku; je to zvláštní, že není tady, aby své hosty přijímala. I pro to měl abbé vysvětlení. S prohlídkou domu je nutno volky nevolky počkat, až se dostaví Jejich Veličenstva. Doña Cayetana však nechce čekat, ani na královské manžele ne. Proto si zařídila spolehlivou hlásnou službu a vkročí do sálu teprve těsně před Jejich Veličenstvy, současně s Jejich Veličenstvy.

Vtom tu stála. Mnohokrát si Francisco poručil, že musí zůstat klidný, až ji spatří, ale bylo to s ním jako tenkrát, když ji zahlédl na estrádě. Všechno ostatní, hosté, to zlato na zlato kolem dokola, obrazy, zrcadla, lustry, všechno se propadlo a ona tu stála sama. Byla do nejzazší, až vyzývavé krajnosti jednoduchá. Šaty měla bílé a bez ozdob, jak je nyní pravděpodobně nosily republikánské dámy v Paříži – od úzkého, širokou šerpou obepjatého pasu spadaly do široka bledým zlatým lemem k zemi. Na zápěstí měla širokou obroučku z hladkého zlata, jinak byla bez skvostů. Vlasy jí spadaly hustou černou houští, odbojnými prstenci, na nahá ramena.

Goya se jen díval. Bez zřetele na ostatní, kteří měli přednostnější právo ji pozdravit než on, už se chystal k ní protlačit. Ale vtom, přesně jak zamýšleno, ozvalo se na schodišti volání, které ustavičně *sílilo:* „Jejich katolická Veličenstva!" Přítomní utvořili špalír a Cayetana vyšla příchozím vstříc.

Zámecký hofmistr zvedl svou dlouhou hůl a oznámil naposledy: „Jejich katolická Veličenstva a Jeho Výsost vévoda Alcudský!“ A vtom vcházeli. Král, Čtvrtý Carlos, statný, břichatý, objemný šestačtyřicetiletý pán, byl v červeném, stříbrně vyšívaném fraku, přes něj měl mohutnou řádovou stuhu a řád Zlatého rouna, pod paždím třírohý klobouk a v ruce hůl; a jeho červený, přívětivě blahobytný obličej s velkým masitým nosem, poživačnými ústy a trochu ustupujícím, v malou pleš vybíhajícím čelem se snažil vypadat impozantně. Vedle něho, o půl kroku za ním, celé dvojkřídlé dveře vyplňujíc širokou krinolínou, poseta klenoty jako socha světice a s mohutným vějířem v ruce se objevila doña María Luisa Parmská, královna, a obrovská péra, která se jí třepotala na klobouku, bezmála otírala vysoký dveřní oblouk. Za manžely však bylo vidět dona Manuela, na hezké, poněkud smutné tváři obvyklý, lehce blazeovaný úsměv.

S dvorskou poklonkou políbila Cayetana ruku napřed králi, potom doně Marii Luise. Ta jen s námahou zastírala úžas, když si malýma, pronikavýma černýma očima měřila vyzývavě jednoduché šaty, v nichž se pyšná Alba opovážila Katolická Veličenstva přijmout.

Konal se cercle. Tu stál, jako by sem patřil, Gaspar Jovellanos, ten buřič. Král, kterému mozek pracoval pomalu, ho hned nepoznal. Potom s pokašláváním pravil: „Dlouho jsme se neviděli. Nu, jak se pořád vede? Vypadáte znamenitě.“ Ale doña María Luisa nedovedla pro první okamžik své trapné překvapení skrýt; potom si však řekla, když už jednou toho muže povolali zpátky, že by měli přinejmenším využít jeho finančnických schopností. Proto si také dala od buřiče milostivě líbit rukypolíbení. „V této těžké době, seňore,“ řekla, „potřebuje naše ubohá země služeb každého, ať už to je kdokoli. Proto jsme se, král a já, rozhodli poskytnout také vám příležitost, abyste se osvědčil.“ Mluvila svým nikoli nepříjemným hlasem zvučně, takže se všichni mohli obdivovat dvojsmyslné líbeznosti, jíž se z trapné situace vyvlekla. „Děkuji vám, Veličenstvo,“ odpověděl Jovellanos, a také on využil svého zkušeného řečnického hlasu, takže i jeho bylo slyšet po celém sále. „Doufám pouze, že moje schopnosti za té dlouhé doby, kterou jsem byl nucen strávit v nečinnosti, neutrpěly ani trochu rzi.“ – „To všechno mi splatíš,“ myslila si María Luisa a měla při tom na mysli Albu.

Začalo se s prohlídkou domu. „Velice hezký, velice útulný,“ chválil don Carlos. Královna si však prohlížela drahocenné jednotlivosti rozmařile zdobného zařízení závistivě a se znaleckým zaujetím. Poukázala na mistrovské výtvory starých španělských malířů, které na tu líbeznou nicotnost kolem shlížely neobyčejně studeně a velkolepě. „Podivné věci jste si tady pověsila na zeď, má milá,“ pravila. „Mne by pod těmi obrazy mrazilo.“

V divadelním sále se ve výkřicích nadšení rozplývali dokonce i sami chladní, uzavření grandové. Nádherně, a přesto diskrétně se třpytil jeho modrý a zlatý prostor ve světle nesčetných svěc. Lóže a sedadla, zhotovené z nejušlechtilejšího materiálu, byly milostně a obřadně vábivé. Sloupy však, které podpíraly balkón, vybíhaly v heraldická zvířata a připomínaly, že člověk je hostem dámy, která svou osobou slučuje tituly sedmi španělských grandů.

A nyní nadešla chvíle, na kterou se vévoda z Alby těšil už kolik neděl. Zámecký hofmistr vyzval dámy a pány, aby se posadili. Na jeviště vstoupili vévoda, jeho švagrová doña María Tomasa a malá Geneviève, dcera monsieura de Havré. Vévodova švagrová, černovlasá ztepilá dáma, působila vedle Genevièvy a vévody robustním dojmem; hrála však na nejmenší ze tří nástrojů na jevišti, na violu, kdežto Geneviève seděla tenká, líbezná, maličko chudobná v těle i ošacení, před velkým violoncellem. Vévoda sám hrál na nástroj, který bylo nyní stále řidčeji a řidčeji slyšet i vidět, na baryton, violu di Bordone, jakousi gambu s mnoha strunami, nepříliš velký, jitřivě tvrdého a měkkého, hlubokého zvuku.

Všichni tři si zkusili nástroj, přikývli si navzájem a potom začali jedno Haydnovo divertimento. Doña María Tomasa hrála na svou violu s klidem a s jistotou, Geneviève se činila se svým mohutným cellem horlivě a stydlivě, oči široce rozevřené. Vévoda však, jinak chladný a nepřítomný, při hře oživl; prsty, které tiskly struny a brnkaly na ně, se proměnily v bytosti, žijící vlastním životem, hezké melancholické oči zářily a celé, jinak tak ovládané tělo se uvolnilo, kývalo kupředu a dozadu, zatímco muž z nástroje dobýval své skryté já. S dojetím a vytržením se dívala stará markýza de Villabranca na svého milého syna a zeptala se Goyi, který seděl vedle ní: „Není můj José umělec?“ Goya však viděl jen na půl oka a slyšel jen na půl ucha. Nepromluvil dosud s Cayetanou jediné slovo, ba nevěděl ani, zda ho vůbec zpozorovala.

Hudba se hostům líbila a chvála, jíž posluchači úsměvného a vyčerpaného vévodu z Alby obdařili, byla poctivá. I král Carlos zapomněl, že mu don José pod průhlednými, chatrnými záminkami již několikrát odbojně odmítl, když ho on, král, vyzval, aby s ním hrál v jeho kvartetu, a chystal se mu říci něco milostivého. Obtloustle a neohrabaně stál vladař před svým štíhlým prvním grandem. „Jste opravdový umělec, done José," prohlásil. „To se vlastně na pána ve vašem významném postavení nesluší. Ale co je pravda, to se musí přiznat – proti vašemu barytonu se, svými skromnými houslemi nemohu nic pořídit."

Alba prohlásila, že její jeviště patří diletantům, a zda by některý z hostí nechtěl něco předvést? Královna se zeptala mimochodem, ale přesto tak, že to mohl slyšet každý: „Co tomu říkáte, done Manueli? Nechtěl byste dát k lepšímu jednu ze svých romancí nebo některou seguidillu boleni?" Don Manuel kratičkou chvíli váhal. Potom pokorně odpověděl, že v prostředí tak vytříbeném a po přednesu tak znamenitém není jeho ubohé umění na místě. Tu se však doña María Luisa vzepřela. „Neupejpejte se, done Manueli," domlouvala mu, a to už neprosila královna, nýbrž žena, která chtěla známým předvést mnohostranné nadání svého milence. Don Manuel však – možná že myslil na Pepu – nebyl v náladě nechat se předvádět. „Věřte mi, Madame, prosím," odpověděl, „nejsem při hlase a zpívat nebudu."

To bylo příkré. Tak nesměl odpovědět grand své královně, ani cortejo své dámě, alespoň ne v přítomnosti jiných. Nastalo krátké, zaražené mlčení. Ale vévodkyně z Alby měla dost taktu, aby se na královnině porážce popásla jen několik málo vteřin. Potom vyzvala hosty líbezně k tabuli.

Goya seděl u stolu nižší šlechty, spolu s Jovellanosem a abbém. Jinak to ani dobře nešlo. Přesto byl sklíčený, mluvil málo a jedl mnoho. Ještě stále s vévodkyní nepromluvil. Po jídle – vévoda se ihned vzdálil – se Francisco schoulil sám v koutku. Nehněval se už, ovládlo ho malátné zklamání.

„Přímo se mi vyhýbáte, done Francisco," slyšel promluvit poněkud tvrdý hlas – jím přesto pohnul hlouběji, než jím pohnula hudba rakouského mistra. „Napřed se celé týdny ani neukážete," pokračovala vévodkyně, „a potom mi jdete jednoduše z cesty." Civěl na ni jako tenkrát, bezostyšně, ona se na něho dívala

přátelsky, rozhodně ne jako tenkrát. Pohrávala si s vějířem, nebyl to sice jeho vějíř, ale aspoň vějíř, který hovořil vlídně.

„Posaďte se ke mně," poručila. „Měla jsem v těchhle posledních týdnech málo času," vyprávěla mu, „stavba toho letohrádku mě zaneprazdňovala. Ani v nejbližší budoucnosti nebudu mít mnoho času, musím spolu s dvorem do Escorialu. Ale hned, jak se vrátím, musíte konečně namalovat můj portrét, tím svým novým způsobem. O vašich nových portrétech horuje celý svět." Goya poslouchal, uklonil se, mlčel.

„Neřekl jste mi o mém domě ani slovíčko," hovořila Alba dál. „Nejste zdvořilý. A co soudíte o mém divadélku? Samozřejmě nic valného. Vám se líbí jeviště pro drsné, mužské kusy, pro ženy samá ňadra a plný hlas. Mně se takové věci líbí také, občas. Ale na svém jevišti bych raději dala hrát něco jiného; mělo by to být také hodně opovážlivé, ale zároveň jemné, elegantní. Co například říkáte Calderónovu 'Běda tomu, kdo si s láskou zahrává'? Nebo byste pokládal 'Děvče Gómeze Ariase' za lepší?"

Franciscovi vypovídal sluch, dělaly se mu mžitky před očima. „Děvče Gómeze Ariase", to je ta pestrá, sladká a bujná komedie o muži, který se bezmezně zamiluje do jedné dívky, unese ji, vzápětí se jí nabaží a prodá ji Maurům. Franciscovi vynechávalo srdce. Alba zřejmě zná celou jeho věc s donám Manuelem a Pepou. Tropí si z něho posměch. Vykoktal něco, zvedl se, neohrabaně se uklonil, odešel od ní.

Zuřil. Opakoval si, co řekla. Promýšlel si to. Uvažoval o tom. Gómez byl lump, to se rozumí, ale lump jistého formátu, lump, na kterého se všechny ženy lepily. Co mu tady Alba řekla, to jen potvrzuje, že u ní má všechny vyhlídky. Ale takhle se sebou jednat nenechá, není žádný mladíček, s kterým si ženy hrají.

Don Manuel se k němu posadil, mluvil do něho, začal důvěrný hovor, mužský hovor. Rozpovídal se o žertu, který si dovolil ztropit z královny, ke všemu v domě vévodkyně z Alby. „Nedám se přemluvit," vykládal, „od nikoho. Zpívám, kdy chci já. Zpívám lidem, kteří mají pro mne porozumění, ne těmhle grandům. Jsem sám jeden, ale co je to za společnost tady! My oba jsme lehko vznětliví, Francisco, vy i já, ale ty ženy tady – chtěl byste jich hodně z nich mít v posteli? Já ani pět. Tahle malá Geneviève je docela roztomilá, ale dítě, a já nejsem ještě dost starý, aby mě bavilo špásování s dětmi. Ostatně, bez naší líbezné hostitelky to

mohu vydržet také. Je pro mne tuze komplikovaná, tuze rozmarná, tuze náročná. Vyžaduje, aby se o ni člověk ucházel celé týdny a měsíce. To není nic pro dona Manuela. Já o žádné dlouhé předehry nestojím, já mám rád, když se opona hned zvedne.“

Goya poslouchal s tupým, trpkým souhlasem. Don Manuel má pravdu, ta žena není nic než hravá, domýšlivá loutka. Má jí dost, vyrve si ji z nitra. Dokud tady jsou Jejich Veličenstva, musí ovšem zůstat také on. Ale jakmile odejdou, odejde hned také a Alba a její zámek Buenavista, který je stejně bláznivý jako ona, za ním zapadnou jednou provždy.

Prozatím se přidružil ke skupince kolem obou dam, které účinkovaly v triu. Mluvilo se o hudbě a doktor Peral, ten lékař, se znalecky rozpovídal o baryton, o onom nástroji, který bohužel vychází stále víc a víc z módy, a o seňoru Josém Haydnovi, onom rakouském hudebním skladateli, který pro tento nástroj velmi mnoho složil. „Poslyšte, doktore,“ ozval se hlas doni Cayetany, „existuje vlastně něco, čemu byste nerozuměl?“

Poněkud tvrdý hlas vévodkyně z Alby zněl lehce posměšně, ale přesto v něm Goya slyšel jistou něžnost, jakousi spřízněnost s lékařem, která ho rozzuřila. Ihned poté, s nuceným klidem, vypravoval historku o tom, jak si jeden mladý pán, jeho známý, ve všech salónech jednoduchým receptem získal pověst nejvyšší učenosti. Tento mladý pán znal všeho všudy tři učená fakta, ale dovedl je při všem uplatnit. Citoval větu z jednoho spisu svatého Jeronýma. Potom příležitostně vypravoval, že Vergilius udělal svého hrdinu Aeneu larmoyantního a pověrčivého jenom proto, aby polichotil císaři Augustovi, který měl tytéž povahové rysy. Potom mluvil o zvláštním složení krve jednohrbých velbloudů. Chytrým využíváním těchto tří vědomostí si řečený mladý pán získal pověst nejvyšší učenosti.

Rozhostilo se krátké, užaslé mlčení. Doktor Peral se svým mírným hlasem zeptal tlumeně abbého: „Kdo je ten tlustý pán?“ Potom s krátkým, pobaveným povzdechem pravil: „Pán dvorní malíř má pravdu: lidské vědění jsou kusé drobty. V mém oboru například ví i nejučenější s jistotou pouze málo. Existuje v něm sotva čtyři sta pět set faktů, které jsou bezesporu nevývratné. Ale co všechno vskutku seriózní medikus neví a prozatím ani vědět nemůže, tím by se daly vyplnit celé knihovny.“ Lékař mluvil beze

vší osobitosti, s přívětivou nadřazeností znalce, který bez námahy vykazuje hrubého nevědomce do patřičných kolejí.

Prudkost, s níž malíř její přátele napadal, Albu bavila. Chtěla mu ukázat, jakou má nad muži moc. Bez přechodu, líbezně, se obrátila na vévodu Alcudského. „Chápala jsem," řekla, „že jste předtím, v mém divadélku, odmítl zpívat. Ale tady není žádné náročné jeviště, tady jsme docela nenucená společnost. Zazpívejte nám teď nějakou píseň, done Manueli, udělejte nám tu radost. Všichni jsme o vašem hlase tolik slyšeli!" Don Carlos, zatímco se ostatní napjatě a slabě zaraženě dívali na dona Manuela, pravil: „Znamenitá myšlenka. Teď to přijde náramně vhod." Don Manuel na okamžik zaváhal: je to nemoudré, královnu ještě víc dráždit. Ale jestliže ucouvne, nebude se přede všemi těmi dámami a pány kompromitovat? Není hrdina pod pantoflem. Usmál se milostivě a polichoceně, uklonil se Albě, zaujal pozici. Odkašlal si. Zpíval.

Malé černé oči doni Maríe Luisy se dívaly zlobně, ale přesto snášela toto druhé pokoření v domě své sokyně s důstojností. Seděla tu ve své široké, skvosty poseté sukni, pěkně se držíc, ostrou bradu zvednutou, a pomalu mávala obrovským vějířem. Pouze její rty se přívětivě usmívaly.

Goya, který Maríu Luisu už často maloval, ji znal dokonale, každou vrásečku jejího obličeje, zbrázděného chtivostí života, rozkoší a neukojenou touhou. Krásná nebyla nikdy, ale dokud byla ještě mladá, vyzařovalo z ní tolik divokého, nespoutaného života, že jistě mohla přitahovat muže. Byla také dobře rostlá; nyní ovšem, po tolika porodech, měla tělo ochablé a zbývaly jí už jen krásné paže. S trpkým pobavením a slabým dojetím viděl Goya, jak politováníhodná je při vší své pýše ta kdejakou nádherou vyšňořená královna, sedící tu proti kvetoucí Albě a její skvostné jednoduchosti. Stárnoucí María Luisa má bystřejší rozum a neomezenou moc, ale ta druhá je krásná, až se srdce svírá. Zlé jsou obě, čarodějnické, a je otázka, která z obou těch čarodějnic je nebezpečnější, ta krásná, či ta ohyzdná. Jak zbytečné, jak hloupé a kruté bylo, že Alba svou sokyni pokořila podruhé! Není mu nijak na prospěch, aby se na tu ženu ještě déle díval. Chmurně rozhodnut, již podesáté si poručil, že půjde, jakmile, odejde král.

Věděl však, že zůstane. Věděl, že tato krásná zlá žena je nejsilnějším pokušením a nejpropastnějším nebezpečím jeho života, osudovou jedinečností, jaká ho už nadosmrti víckrát nepotká,

pramenem vrcholné rozkoše a vrcholného žalu. Ale jmenuje se Francisco Goya a této osudové jedinečnosti z cesty neuhne.

Don Manuel zazpíval tentokrát pouze tři písně. Sotva byl s třetí u konce, řekla královna: „Chtěl jste zítra ráno co nejčasněji na lov, Carlosi. Myslím, že bychom se měli chystat.“

Ale král si rozepjal svou nádhernou vestu a pod ní se ukázala jiná, jednoduchá, s několika hodinkovými řetízky. Vytáhl dvoje hodinky, prohlížel je, odposlouchával je, srovnával je; miloval hodinky a přesnost. „Je teprve deset hodin dvanáct,“ konstatoval. Opět oboje hodinky zastrčil, zapjal se a seděl dál, vyplňuje celé křeslo; lenivý, objemný, zažívající, pohodlný. „Malou půl hodinky,“ pravil, „můžeme ještě zůstat. Je to tak útulný večer!“

Králův výrok byl pro abbého, dona Diega, vítanou nápovědí. Byl z celého srdce odpůrcem války a věděl, že se don Manuel a královna chystají uzavřít mír, že se však až dosud obezřetně vystříhají takové záměry veřejně projevit. Nyní počítal chytrý abbé s tím, že temperamentní María Luisa, podrážděná svou porážkou jakožto žena, jenom uvítá příležitost ukázat státnické umění a blýsknout se na poli, kam ji její sokyně následovat nemůže. Chopil se tedy příležitosti a promluvil: „Vaše Veličenstvo ráčilo pochválit radostnou náladu, která na dnešním dni spočívá, onu ’útulnost‘, jak Vaše Veličenstvo uznalo za libo se vyjádřit. Takovou úlevu, Sire, uznamenáte všude, kdekoli se dnes Španělé shromáždí, buď též stavu vysokého nebo nízkého, neboť všichni cítí, že zásluhou moudrosti vaší vlády tato krutá válka spěje posléze ke konci.“

Don Carlos hleděl udiveně na těžkého, hromotluckého pána, který se ve svém černém, duchovenském úboru vyjímal tak elegantně. Co je vůbec ten prazvláštní pták zač, dvořan nebo kněz? A tím spíš král nevěděl, co si má vybrat z podivných vět, které z jeho úst vycházejí. Ale vskutku tak, jak abbé zamýšlel, doña María Luisa po vnadidle chňapla a využila příležitosti se blýsknout, když už ne jako žena, tedy aspoň jako královna. Ukázala se jako dobrotivá matka vlasti, která volí raději shovívavý mír než sice čestné, ale na krev a zlato nákladné pokračování ve válce. „To, co zde říkáte, pane abbé,“ prohlásila svým zvučným hlasem, „nás naplňuje zadostiučiněním. Hájili jsme, král a já, svatou zásadu monarchie proti buřičským Francouzům déle a ohnivěji než všichni ostatní. Důtklivými prosbami a též hrozbami jsme se snažili své spojence přidržet k jejich povinnosti, navrátit Francii opět pod žezlo

jejích Bohem seslaných vládců. Ale naše spojenecká knížata a národové nejsou bohužel tak obětaví jako my a naši Španělé. Jsou ochotni Francouzskou republiku uznat, ať už s námi, nebo bez nás. Jestliže však vytrváme sami, pak musíme očekávat, že se na nás, zatímco budeme na svých zemských hranicích zabráni do boje na život a na smrt, vrhne jistý jiný chtivý národ, žárlivý na naši námořní moc. Došli jsme, král a já, proto k závěru, že jsme cti své i cti svého národa učinili zadost a že jsme před Bohem i před světem oprávněni vrátit svým národům zase mír. Bude to zajisté mír ve cti uzavřený.“

Tak pravila María Luisa z Parmy a Bourbonu. Nevstala, nýbrž se svými Širokými sukněmi, skvosty a pery trůnila podobna modle. Z portrétů svých předků odpozorovala královský postoj, měla dobrý, cvičený hlas; a slabý italský přízvuk, s nímž mluvila, odstup mezi ní a jejími posluchači jen zvyšoval.

Ubohého monsieura de Havré, vyslance francouzského královského chlapce a jeho regenta, přepadlo při její řeči zoufalství. Těšil se na ten večer. Bylo pro něho zadostiučiněním, že ho vévodkyně z Alby pozvala a že jeho ubohé, krásné a tak nadané dítě smělo v tom divertimentu spoluúčinkovat. Avšak Genevièvino krátké vystoupení na jevišti bylo jediným světlem v černotě tohoto večera. Napřed musil popatřit na obličej lišáckého abbého, toho tlustého hada, který svůj jed rozstřikuje proti jeho královskému pánu, a potom dokonce na nenáviděnou tvář Gaspara Jovellanose, toho arcibuřiče, jehož hlavu neměla prezentovat vévodkyně z Alby, nýbrž popravčí mistr Jejich katolických Veličenstev. A to vůbec nemluvě o pohledu na toho drzého malíře, který ho plebejsky stále znovu a znovu upomíná o peníze, místo aby se radoval ze cti, že směl na plátně zachytit vyslance malého, dojemného Veličenstva francouzského. A nyní ho stihla rána nejhroznější. Na vlastní uši musil slyšet, jak královna této země v přítomnosti svých grandů nezahalenými, nestoudnými slovy zrazuje zásadu monarchie, jejíž je první představitelkou. A on tady musí sedět, zachovat klid a držet se, nesmí padnout hlavou na lokte a rozeřvat se. Ach, kéž by byl zůstal v té buřičské Paříži a spolu se svým králem zemřel pod ostřím gilotiny!

O to větší byla radost, kterou pociťoval abbé a Jovellanos. Abbé byl pyšný na to, že s duševznaleckou obratností vystihl pravý okamžik. V podstatě byl vlastně jediným státníkem na té straně

Pyrenejí. Možnost, že dějiny jeho zásluhu o pokrok třebas nikdy vůbec nezaznamenají, dusila jeho triumfální pocit jen málo. Co se týče Jovellanose, ten samozřejmě věděl, že tuto Maríi Luisu, tu mesalínu, tu korunovanou nevěstku, nepohnuly k vyhlášení jejích mírových úmyslů ohledy na blaho země, nýbrž obavy, že ona a její souložník nebudou při stoupajících válečných výdajích mít třebas dost zlata, aby mohli otročit své bezuzdné rozhazovací mánii. Ale ať už byl důvod jakýkoli, prohlásila, a to všem srozumitelně, ochotu válku ukončit. Mír přijde, a s ním čas, kdy muž, zapálený horlivostí konat dobro, bude mít možnost prosadit reformy pro jeho lid blahodárné.

Pro většinu hostí nebylo prohlášení doni Marie Luisy zcela nečekané, ale přesto je překvapilo. Pokládali rozhodnutí koruny za nikoli slávyhodné, ale za rozumné. Byli tomu rádi, že konec války je na dohled; její další vedení znamenalo pro každého jednotlivce hospodářské omezení. Taktéž bylo nutno královně přiznat, že své málo slavné předsevzetí chytře a důstojně přioděla.

Doña María Luisa se tedy líbila svým grandům. Ale přesto se nelíbila doně Cayetaně de Alba. Ta nechtěla strpět, že by ta žena, její sokyně, měla mít velké, pyšné poslední slovo, ke všemu ještě v jejím novém domě. Odpověděla, odporovala: „Velmi mnoho Španělů," řekla, „se bude zajisté moudrosti královského rozhodnutí obdivovat. Ale já osobně a se mnou patrně i mnohý jiný Španěl pocítí zároveň hluboký zármutek, že se pomýšlí na uzavření míru, zatímco nepřátelská vojska ještě stojí na naší půdě. Pamatuji se, jak se ti nejchudší vzdávali posledního, aby přispěli na výzbroj; pamatuji se, jak lid táhl do války rázným krokem, se zpěvem, s tancem, s nadšením. Jsem jistě velmi pošetilá mladá žena, ale nemohu se ubránit, po všem tom velikém zanícení mi tenhle konec připadá trochu, jak tomu říkám, trochu střízlivý."

Vstala předtím. Bílá a štíhlá, jednoduchost sama, stála před široce vyzařující pompou královny.

Ubohému francouzskému vyslanci, monsieuru de Havré, poskočilo srdce. Dosud zaznívají ve Španělsku hlasy, které horují pro ušlechtilost a svatou věc, dosud žijí v této zemi lidé, kteří hájí monarchii proti buřičství a bezbožectví! S pohnutím hleděl na tuto iberskou Pannu orleánskou a něžně hladil ruku své Genevièvy.

Ani ostatní se neubránili dojmu z Cayetany. Královna má samozřejmě pravdu, a co tu Alba povídá, to je romantika, nad slunce jasnější hrdinský nesmysl. Ale jak je krásná a jak smělá!

Je ve Španělsku někdo druhý, muž či žena, který by se byl odvážil před Katolickou královnou otevřít ústa tak, jak se odvážila Alba? Srdce všech shromážděných patřilo Albě.

Nikdo nepromluvil, když skončila. Pouze don Carlos pokýval velkou hlavou a řekl chlácholivě: „No, no, no. Ale, má milá."

Trapně zřetelně cítila doña María Luisa, jak se jí i toto vítězství obrací v porážku. Mohla by tu drzou odpůrkyni ztrestat, má k tomu moc, ale nesmí ztratit vládu nad sebou, nesmí dát znát, že ji slova té druhé ťala, nesmí se rozhorlit. „Váš nový dům, má milá mladá přítelkyně," řekla mírně, „má sice fasádu v nejlepším starém španělském stylu, ale uvnitř jste si ho zařídila, jak žádá nová doba. Možná že byste se toho měla přidržet i pro svou osobu." Těžko by se byla dala najít lepší odpověď, královna udělila své první šlechtičně důstojným způsobem důtku. Ale doně Marii Luise bylo jasné: nic naplat, ona sama zůstává pro ostatní tou ošklivou starou a ta druhá bude pravdu mít, i kdyby ji tisíckrát neměla.

To věděla zřejmě také Alba. Udělala královně poklonku a řekla s drzou pokorou: „Hluboce lituji, že jsem vzbudila nelibost Vašeho Veličenstva. Brzy jsem osiřela a byla nedbale vychována. Proto se stává, že se občas nevolky proviním proti přísnému a moudrému ceremoniálu španělského dvora." Zatímco takto mluvila, podívala se letmým, kosým pohledem nahoru na portrét svého předka, onoho krvavého vévody z Alby, polního maršálka, který na královu výzvu, aby podal vyúčtování, odeslal pouze tento výčet:

Pro španělskou korunu
dobyto 4 království,
vybojováno 9 rozhodujících vítězství,
úspěšně provedeno 211 obležení,
odslouženo 60 let.

S rozpolceným srdcem poslouchal Goya slovní půtku obou velkých dam. Věřil v božský původ královlády, povinnost poddaných zachovávat poslušenství mu byla svatá jako úcta k svaté Panně a Albina slova mu připadala hříšně zpupná; pokřižoval se v duchu, když ji slyšel, tak nehorázná pýcha musí na hlavu té ženy

přivolat neštěstí. Přesto se mu srdce svíralo, bezmála bolestně, vytržením nad Albinou hrdostí a krásou.

Veličenstva se vzdálila brzy, pompézně, ne příliš milostivě. Goya zůstal. Také většina ostatních zůstala.

A nyní považoval don Gaspar Jovellanos za potřebné vévodkyni poučit. Chtěl tak učinit ihned po její řeči – jenže ta hrdá a krásná dáma mu ve své žhavé lásce k vlasti, jakož i ve své zpozdilosti vystoupila před očima jako alegorie jeho rodné země a on nemohl přenést přes srdce, aby jí své mínění řekl v přítomnosti její sokyně. Nyní však otevřel ústa významně: „Seňoro," řekl, „doňo Cayetano, chápu vaši bolest nad zprávou, že se chystá ukončení války, ukončení nikoli vítězné. Věřte mi, moje srdce nebije méně španělsky než vaše. Ale můj mozek myslí podle zákonů logiky. Pro tentokrát mají rádcové koruny pravdu. Další vedení války by mohlo zplodit jenom škodu a neexistuje strašlivější zločin než zbytečná válka. Tíží mě, mám-li prosit dámu, aby si představila hrůzy války. Ale dovolte mi, abych vám ocitoval několik vět jednoho spisovatele, největšího spisovatele našeho století." A citoval: „Candide přelezl přes hromadu umírajících a mrtvých a dorazil do vesnice, která se rozpadala v suť a popel – nepřátelé ji vypalovali podle všech pravidel mezinárodního práva. Muži, zkrouceni pod ranami, přihlíželi, jak jejich rdoušené ženy umírají, zatímco si tisknou své děti na krvácející prsa. Dívky s rozpáraným břichem dokonávaly, když napřed ukojily chtíče několika hrdinů; jiné, napůl uhořelé, úpěnlivě prosily o poslední ránu z milosti. Všude po zemi ležel rozstříkaný mozek, všude se válely usekané ruce a nohy.' Odpusťte, dámy a pánové, to nepříjemné líčení. Přesto vám mohu z vlastní zkušenosti říci: ten muž má pravdu. A dále vám smím říci, že věci, jaké líčí on, se dějí právě dnes, této noci, v našich severních provinciích."

Bylo to od něho nešetrné, ale nechybělo tomu na pikantnosti, že seňor Jovellanos beze strachu před inkvizicí cituje nejzakázanějšího spisovatele světa, monsieur de Voltaira, a to v paláci vévodkyně z Alby. Byl to rušný večer a společnost poseděla déle.

Goya však vnímal Jovellanosova slova jako výstrahu před Albou. Co ta žena činí, co mluví, všechno čiší zlem. Nechce s ní mít co dělat. Chystal se odejít, neodvolatelně.

Tu se k němu obrátila Cayetana. Jednou rukou mu lehce spočinula na rukávu, druhá si pohrávala s vějířem, lákavě.

Řekla: „Provedla jsem něco.
Prosila jsem, víte přece,
abyste mě vymaloval,
až se vrátím ode dvora.“
Úžas v očích, zmatek v duši,
Goya čeká čertovinu
její novou. Ale ona,
blízko něho, důvěrně a
naléhavě mluví dále:
„Byl to omyl, velká chyba,
mrzí mě a prosím, byste
odpustil, done Francisco!
Nemohu tak dlouho čekat.
Povím vám, co. Opatřím vám
přístup k dvoru nebo sama
brzy zase přijedu sem.
Musíte mě malovat, a
hned, Francisco, slyšíte mě?
Musíme přece stvořit dílo,
aby známí zkoprněli
a jen otvírali ústa!“

Když Goya, jako po většinu dní, zasedal k hlavnímu jídlu v kruhu svých nejbližších, pak byl od hlavy až k patě otec rodiny a těšil se ze své ženy Josefy, z dětí, z jídla a z pití i z hovoru u stolu. Dnes však probíhal oběd velmi smutně a všichni stolovníci, Goya, Josefa, tři děti a suchý Agustín, trousili jen slabiky. Došla zpráva, že Franciscovi Bayeuovi, Josefinu bratru, dlouho už nemocnému, zbývají nanejvýš dva tři dny života. Goya pozoroval po straně svou ženu. Seděla zpříma, jako vždycky, dlouhý obličej neprozrazoval nic z toho, co cítí. Jasné živé oči hleděly rovně kupředu, úzkoretá ústa pod velkým nosem měla přísně sevřená, maličko vtahovala horní ret a bradu měla snad ještě špičatější než jindy. Zlatorudé vlasy měla v silných copech stočeny nad vysokým čelem; podobny starověké kněžské infuli trčely šikmo nazad. V Zaragoze, dokud jejich manželství bylo ještě mladé, ji jednou maloval jako svatou Pannu, s dvěma jejich dětmi jako s Jezulátkem a s malým svatým Janem. Od té doby s ní už prožil dvacet let, léta nadějí i zklamání, časy špatné i časy dobré, a ona mu rodila děti, živé i mrtvé. Ale jak ji viděl tenkrát, tak ji občas vídal i nyní; přes všechna ta těhotenství bylo na té třiačtyřicetileté ženě cosi panensky něžného, dětského, jakási přísná milostnost.

Věděl přesně, co se dnes v Josefě děje, a cítil soustrast. Ztrácí s bratrem mnoho. Když se do něho, do Francisca, zamilovala, zamilovala se do něho pouze jako do muže, do jeho síly, do jeho vzdoru, do celého bohatství jeho bytosti – ale malíře Goyu si nikdy valně necenila. O to víc věřila v génia svého bratra; ten, Francisco Bayeu, první králův malíř, prezident Akademie, nejproslulejší umělec v zemi, pro ni zůstával hlavou rodiny; od něho vycházela i všechna vážnost domu Goyova, a to, že se Goya jemu i jeho teoriím vzpíral, bylo Josefiným ustavičným žalem.

Byla si s bratrem nepopiratelně podobná. Ale co na něm bylo Goyovi nesnesitelné, to se mu na Josefě líbilo. Tak dráždivě domýšlivý a neústupný mu připadal švagr! – ale že Josefa byla na svou váženou rodinu hrdá, že byla tvrdošíjná a uzavřená, to její půvab jen zvyšovalo. Miloval ji, protože byla, jaká byla, protože byla Bayeuová ze Zaragozy. Často přijímal nevítané zakázky,

jenom protože jí chtěl ukázat, že dokáže opatřit prostředky pro honosný život, jaký se na takovou Bayeuovou sluší.

Nikdy mu Josefa nevytkla jeho uměleckou neschopnost, nikdy ani jeho četné poměry s ženami. Jemu byla její přísná oddanost samozřejmá. Žena, která si brala Francisca Goyu, si přece musela být jasně vědoma toho, že si nebere žádnou vtělenou povinnost, nýbrž že si bere mužského.

O to častěji se však do Goyova života zkoušel míchat Bayeu. Ale Goya dal švagrovi, panu prvnímu královu malíři, panu školmajstrovi a vtělené povinnosti, důkladně co proto! Co švagr vlastně chce? Nespí snad Goya se svou ženou, kdykoli si to ona přeje, ba ještě častěji? Nedělá jí snad rok co rok dítě? Nesdílí s ní snad stůl? Nepopřává jí snad lepší poměry, než odpovídá jeho stavu? Je šetrná, mohlo by se skoréem říci lakomá – žádný div u sestry pana Vtělené Povinnosti. Nemusel ji snad přímo nutit, aby snídala v posteli? Čokoládu, po aristokraticku? Nejlepší čokoládu, bolívijskou čokoládu moho, od kupce přímo v domě před Josefinýma očima mletou? Bayeu odpověděl povýšeně, pronesl narážku na Goyův vesnický původ, označil pohrdavým slovem dámu, s níž se Goya stýkal – a Goya viděl, že mu nezbývá než popadnout švagra za krk a zatřást jím; při tom se na švagrově stříbrem pošitém fraku objevily trhliny.

Nyní se doña Josefa připravovala na to, že bratra ztratí, a s tím z jejího života mizel velký lesk. Seděla však s nehnutým obličejem, dobře se držela a Goya ji proto miloval a obdivoval.

Zamlklost a zármutek stolovníků ho stále víc tísnily. Bez úvodu prohlásil, že mají oběd dojíst bez něho, on jde k Bayeuovi. Doña Josefa vzhlédla. Potom se domnívala, že chápe. Byla uspokojena – zřejmě chce Francisco v hovoru bez svědků umírajícího poprosit za odpuštění všeho, čím mu ublížil.

Goya zastihl švagra uloženého na nízkém lůžku, podepřeného mnoha polštáři. Hubený, žlutavě šedý obličej byl ještě zvrásněnější než jindy, sklíčený, přísný, trpící.

Goya si všiml, že dobře známý obraz, představující svatého Františka, visí na stěně hlavou dolů; stará lidová pověra tvrdila, že pouze takovéto násilné opatření může světce podnítit k účinné pomoci. Sotva si asi ten vzdělaný, suše rozumový švagr sliboval od něčeho takového pomoc, konzultoval přece i nejlepší lékaře, přesto

se však neštítil ani nejscestnějšího prostředku, aby rodině, zemi a umění uchoval svůj život.

Goya si umiňoval, že bude umírajícího litovat – je to bratr jeho ženy, dobře to s ním myslil a několikrát mu účinně pomohl. Nemohl však ze sebe soucit vynutit. Tento nemocný mu ze všech sil ztrpčoval život. Jako nějakého hloupého, vzpurného školáka ho tento Bayeu ustavičně opravoval a peskoval před celou chrámovou kapitulou, když tenkrát malovali ty fresky v zaragozské katedrále. Ještě nyní ho pálí ta sarna, ta hanba, ten svrab, ten svědivý strup onoho zážitku. A potom mu tenhle umírající ještě ke všemu chtěl odcizit jeho ženu, Josefu, chtěl jí ukázat, jaké pohrdání lidé cítí k jejímu muži a jak vysoce ctí jejího bratra. Jeho dílem bylo, že chrámová kapitula jemu, Goyovi, hodila jeho odměnu pod nohy a s tupením ho vyhnala, kdežto jeho ženě věnovali tíž duchovní hodnostáři zlatou medaili „jakožto sestře našeho velkého mistra Bayeu“. Goya shlížel na umírajícího trpitele a při tom si v duchu přeříkal staré poctivé přísloví: „Švagr a pluh jsou k něčemu, jen když jsou v zemi.“

Silně ho dráždilo, aby mohl namalovat švagrův portrét. Nebyl by nic potlačil z jeho důstojnosti, z jeho cílevědomé pracovitosti ani z jeho inteligence, ale byl by do obrazu vmaloval jeho zkostnatělost, jeho vodopitecky střízlivou omezenost.

Mezitím začal Bayeu mluvit, namáhavě, ale v pěkně ucelených větách jako vždycky. „Umírám,“ pravil, „dělám ti volnou cestu. Budeš prezidentem Akademie – domluvil jsem to s ministrem a také s Maellou a s Ramónem. Maella by si byl prezidentství zasloužil víc než ty, také můj bratr Ramón, to ti musím říci otevřeně. Jsi sice nadanější, ale nemáš kázeň a máš tuze mnoho drzého sebevědomí. Jinak ale doufám, že se z toho před Bohem zodpovím, že jsem sestře pro radost dal přednost malíři horšímu.“ Odmlčel se, mluvení ho namáhalo, lapal po dechu. „Blázen,“ myslil si Goya. „Byl bych se do Akademie dostal i bez něho. Don Manuel by mi to byl zařídil.“

„Znám tvé nezkrotné srdce, Francisco Goyo,“ pokračoval Bayeu v řeči, „a je pro tebe možná dobré, že neexistuje žádný tvůj portrét z mé ruky. Ale přijde čas, kdy budeš litovat, že ses mou nevítanou radou neřídil. Připomínám ti to naposledy: drž se klasické tradice! Přečti si každý den několik stránek z Mengsovy teorie! Zanechávám ti svůj výtisk s jeho věnováním a s mnoha

poznámkami ode mne. Vidíš, co jsme on a já dokázali. Kroť se! Možná že dokážeš totéž.“

Goya cítil pohrdavou útrpnost. Ten ubohý člověk tady napíná ještě poslední zbyteček sil, aby sobě i jiným namluvil, že je velký malíř. Neúnavně usiloval o „pravé umění“ a ustavičně si v knihách ověřoval, počíná-li si vůbec správně. Měl dobré oko a dovednou ruku, ale jeho teorie mu všechno kazila. „Ty a tvůj Mengs,“ myslil si Goya, „vy dva jste mě hodili o léta zpátky. Mrknutí okem a křivá huba mého Agustína mají pro mne větší cenu než všechna vaše pravidla a principy. Ztěžoval sis to, ty ubohý první malíři, sobě i jiným, bude nám na zemi lehčeji, až budeš pod ní.“

Zdálo se, jako by Bayeu byl čekal pouze na to, aby svému švagru udělal ještě poslední přednášku. Vzápětí započal smrtelný zápas.

Se smutným výrazem stáli Bayeuovi nejbližší přátelé a příbuzní, Josefa, Ramón, malíř Maella, kolem nízkého lůžka. Francisco Goya pozoroval chroptícího muže nevlídným okem. Ten nos nedovedl nikdy větřit, tyhle vrásky, co běží dolů k ústům, mluví o námaze, která není požehnaná, z těchhle rtů mohla vycházet jen kantorsky přísná slova. Ani sám dotyk smrti nedodává tomu hubenému obličeji víc výraznosti.

Král Carlos si svého prvního malíře velice vážil; přikázal mu vystrojit pohřeb jako jednomu ze svých grandů. Mrtvý Francisco Bayeu byl pochován v kryptě kostela svatého Jana Křtitele po boku největšího malíře, jakého kdy poloostrov zrodil, po boku dona Diega Velázqueze.

Příbuzní mrtvého a jeho nečetní přátelé se sešli k prohlídce jeho ateliéru, aby se poradili, jak se má s jeho zanechanými díly naložit. V ateliéru byl velký počet dokončených i nedokončených obrazů. Nejvíc ze všech poutal diváky olej, na němž Bayeu zobrazil sám sebe před malířským stojanem. Třebaže byly některé detaily, paleta, štětec, vesta, provedeny s obzvláštní pečlivostí, přesto nebyl obraz očividně ještě dokončen; svědomitý muž nedodělal ještě svůj obličej. Nedodělaná hlava, jakoby už před narozením odumřelá, civěla na diváky mrtvýma očima. „Ukrutná škoda,“ politoval po chvíli Ramón, „že našemu bratru nebylo dopřáno ten obraz dodělat.“ – „Já ho dodělám,“ řekl Goya. Ostatní vzhlédli, překvapeně, nikoli bez obav. Ale Goya se už plátna zmocnil.

Dlouho maloval na švagrově obraze, pod dohledem Agustínovým. Dbal piety, na hotových partiích mnoho neměnil. Jen o maličko zchmurnělo obočí, o maličko se prohloubily a zemdlely rýhy od nosu k ústům, o maličko ztvrdošíjněla brada, o maličko mrzoutštěji sklesly koutky úst. Jistěže na díle pracovaly nenávist a láska, ale chladné, odvážné, neúplatné malířovo oko nekalily. Co nakonec povstalo, to byl portrét nevrlého, neduživého, postaršího pána, který se po celý život bez ustání mořil a který je nyní důstojností a věčnou námahou už unaven, ale přesto je příliš prosáklý vědomím povinnosti, než aby si odpočinul.

Agustín stál vedle Goyi a prohlížel hotové dílo. Z plátna hleděl reprezentativně muž, který od světa žádal víc, než mu příslušelo – a od sebe víc, než mohl poskytnout. Všechno se však stápělo v stříbřitém jasu, vyvěrajícím z Franciscovy nově objevené, světlé, mihotavé šedi, a Agustín si potutelně uvědomoval, jak tato suverénní, stříbřitá lehkost podtrhuje tvrdost obličeje i tvrdost kantorsky střízlivé ruky, držící štětec. Jak málo byl přitažlivý muž, jejž portrét představoval, o to přitažlivější byl obraz. „To jsi udělal skvěle, Francho," vyhrkl Agustín s obdivem a potěšením.

Dlouho Josefa tu stojí,
němě hledíc v portrét bratrův.
Ptá se Goya: „Učinil jsem
zesnulému švagru zadost?"
Josefa jen ret si hryže:
„S obrazem tím co se stane?"
Goya: „Tobě patří, tvůj je!"
„Vřelé díky," šeptne ona.

Dlouho žena uvažuje,
kde by dílo viset mělo.
Nenachází vhodné místo,
nakonec pak posílá je
bratru Manuelu Bayeu,
který bydlí v Zaragoze.

13

Goya čekal úzkostlivě na zprávu z Escorialu, ale Cayetana de Alba mlčela a jednotvárnost smutečních týdnů jeho nervozitu jen stupňovala.

Tu se nenadále dostavila návštěva z rodného kraje, jeho Martín Zapater.

Jakmile Goya svého zlatého Martína spatřil, bouřlivě ho objal, svolával všechny svaté za svědky své radosti, líbal ho, vtlačil ho do křesla, postavil ho zase na nohy, popadl ho pod paždí a vláčel ho po ateliéru.

Při vší hrdosti byl Goya sdílného založení. Často a rád se před Josefou, před Agustínem, před Miguelem dosyta vypovídal. Ale o tom nejniternějším, o nejtajnějších ctižádostech a nejtajnějších zklamaných tužbách, mohl mluvit jen se svým přítelem a arcipřítelem, s Martínem. Sta otázek kladl tomu statnému, blahobytnému, dobromyslnému, důstojnému muži a sám vypravoval překotně páté přes deváté, zatímco Agustín závistivě a žárlivě poslouchal.

Jeho přátelství s Martínem Zapaterem se datovalo od té chvíle, kdy šestiletý Francisco přišel ze své vesnice Fuendetodos do Zaragozy. Ve škole frátera Joaquína se spolu učili číst a psát, ale patřili k dvěma nepřátelským bandám, Goya k družině svaté Panny del Pilar, Zapater k družině svatého Ludvíka. Když jednou malý Goya malého Zapatera strašlivě zmlátil, přešel Zapater pln obdivu k jeho bandě a od té doby byli nejbližšími přáteli. Francisco poskytoval Martínovi dráždivou blízkost svá silné, nevypočitatelné osobnosti, rozumný Martín poskytoval praktické rady a konal věcné služby. Francisco byl z chudé rodiny, Martín ze zámožného, váženého měšťanského domu. Od nejútlejšího mládí věřil Martín v umělecké životní poslání Goyovo; na přímluvu Zapaterova otce dal zarogozský mecenáš hrabě Pignatelli malého Francisca učit kreslení a malování.

„Vůbec ses nezměnil, můj maličký,“ řekl nyní Goya Zapaterovi, který ho převyšoval o celou délku hlavy. „Jen ten obrovský frňák, el narigón, máš ještě větší. Vypadáš s ním mohutně, důstojně, člověk za tebou vidí všechny slavné zaragozské rodiny, Salvadorovy, Grasovy a Aznárezovy.“ – „Doufám,“ podařilo se

Martínovi prohodit slůvko, „že taky kostel a lonju a puente.“ – „Všechno,“ odpověděl srdečně Francisco a opravdu viděl v duchu zřetelně město svého mládí, Zaragozu, s jeho unavenou velkolepostí, špínou a prachem, s jeho maurskými kostelními věžemi, s prastarým mostem přes lenivou, zelenošedou řeku Ebro, s prašnou, matově zbarvenou rovinou a vzdálenými horami vzadu.

Oba, když nyní byli spolu, se proměnili v chlapce. Opět před nimi ležel život dobrodružně, dráždivě a za každým rohem číhalo něco nového, co člověk musí objevit, s čím se musí rvát, co musí dobýt. Oba cítili, jak jeden druhého navzájem potřebují. Francisco potřeboval přítelův pozemský reálný rozum, jeho vždy pohotovou ochotu posloužit; pro Martína nabýval kalný svět barvy, nechal-li ho Goya nahlédnout do zjevení svého oka a srdce.

Ve dnech, které následovaly, maloval Goya přítele – byly to požehnané dny. Bylo to potěšení a velká rozkoš nechat Martína vyrůstat na plátně tak, jaký je, chytrý, důstojný, člověk k pomilování, maličko šosácký, vřelého srdce. Rozumně, s bezstarostnou veselostí se dívaly lišácké oči nad masitými tvářemi a mohutným nosem. „To jsem tedy já,“ řekl Martín a mlaskl jazykem.

Francisco nevěděl, co je milejší, malování nebo ty dlouhé přestávky, které s přítelem proklábosil. Tu rád pod nějakou záminkou posílal Agustína pryč, a potom teprve pořádně rozvázal. V nevybíravé změti vyvolával staré vzpomínky, děvčata, zoufalé chvíle bez peněz, opletačky s policií, dobrodružný útěk před inkvizicí, divoké výzvy k souboji, nebezpečné rvačky na nože a na šavle, rozmíšky s pyšnou rodinou Bayeu. S naivním chvastounstvím se rozpovídal o rozdílu mezi svým nuzným mládím a nynějším blahobytem. Ano, tady teď sedí ve svém bytelném madridském domě s drahým nábytkem a uměleckými předměty a olivrejovanými sluhy, přicházejí k němu vznešení přátelé, které k sobě dokonce ani vždycky nepouští, a má ten velkolepý kočár, tu zlacenou berlinu v anglickém stylu, jen tři takové jsou v Madridě. Ano, ten kočár, ta carroza, byl Goyovou pýchou; vydržování provozu, především koní, bylo v Madridě drahé, ale přesto se Goya těm obětem nevyhýbal, vyplácely se. A jakkoli se to v domě smutku nehodilo, vyvezl přítele na procházku do Prada.

Občas Francisco a Martín zpívali a muzicírovali, hráli seguidilly, tirany, bolera, oba vášnivě milovali lidovou hudbu. Často se ovšem přeli o hodnotu jednotlivých hudebních kusů,

obyčejně Francisco Martína přesvědčil a potom se mu posmíval, jak dlouho mu trvá, než tomu přijde na chuť. Také si z něho tropil šašky, protože Martín byl přívržencem toreadora Costillarese, kdežto on, Goya, přísahal na Romera. Nasypal písek na stůl a nakreslil do něho oba toreadory, malého, siláckého Romera se svým vlastním lvím obličejem a velkého blahobytného Costillarese s nehorázně obrovským nosem, a oba se smáli, až se třásl strop.

Náhle však, uprostřed smíchu, se Francisco zarazil a jeho obličej se hněvivě zachmuřil. „Tady se směju," řekl, „a holedbám se ti, jak daleko jsem to přivedl. Nádherně daleko. Jsem pintor de cámara a v několika dnech budu prezidentem Akademie, mám nejlepší oko ve Španělsku, nejmistrnější ruku, kdekdo mi závidí, a já ti povídám, Martíne: to všechno je jenom fasáda a za tím je hovno."

Martín přítelovy nenadálé obraty a nehorázné výbuchy znal. „Francho, Francho," zkoušel ho uklidnit, „nemluv přece tak nevázaně a hříšně!" Francisco pohlédl spěšně k svaté Panně de Atocha a pokřižoval se, ale přesto pokračoval. „Ale je to pravda, chico.* Všechny dary štěstěny mají svou zlou stránku, za všemi vězí nepřátelští duchové a šklebí se na mne. Tady mám to štěstí, že můj švagr, ten morousovatý kantor, konečně zmizí ze světa – ale Josefa mi posedává pořád celá bledá a ve dne v noci se souží. Tady mám to štěstí, že se se mnou don Manuel blízce spřátelí, a je to nejmocnější muž ve Španělsku a znamenitý mladý pán – ale je taky lump a povážlivě nebezpečný. A kromě toho mě pálí způsob, jak se se mnou spřátelil. Nedostanu se z toho, co mi lidé přišili kvůli tomu případu dona Gaspara, a přitom mi ten vejlupek všech ctností leze z krku. A nikdo mi za to nic nedá. Pepa se na mne těma zelenýma očima dívá jenom pohrdavě a dělá povznesenou, jako by se byla nahoru vyškrábala sama. Kdekdo ode mne něco chce, ani jediný se nesnaží mi rozumět." A ostrými slovy se rozpovídal o té nestoudnosti, jak na něho každý druhý týden Miguel a Agustín chodí a cpou do něho, že by měl taky zasahovat do královych a veřejných záležitostí. Je dvorní malíř, patří ke dvoru a tak je to dobře, to on chce, je na to hrdý. Ale svým malířstvím prokazuje zemi větší služby než všichni ti pupkové světa a političtí reformátoři svým otevíráním huby. „Malíř má malovat," řekl zlobně

* *Chico* (šp.) – chlapec, kluk; maličký.

a rozhodně, celý ten mohutný obličej zahalený chmurností, „malíř má malovat, konec, puntík!

A o svých peněžních záležitostech musím taky jednou mluvit s někým, kdo tomu trošku rozumí,“ pokračoval. To byl překvapivý a potěšlivý přechod. Martín přece čekal, že Francisco od něho bude chtít slyšet radu; měl v Zaragoze vlastní banku a Francisco ho považoval za znalce. „Jsem rád, když ti můžu poradit,“ řekl srdečně a obezřele dodal: „Pokud můžu věci posoudit, tak si tvoje finance nestojí nijak znepokojivě.“

To však nechtěl Goya připustit. „Nejsem žádný kverulant,“ odpověděl, „a nerad skuhrám. Já o peníze nestojím, jenže je mít musím. Tady v Madridě to opravdu dopadá tak, jak říká přísloví: ’Kdo nemá peníze, tomu zbývá jen trojí: vězení, špitál a hřbitov.‘ Musím za šaty a šejdířské sluhy vyhazovat hříšné peníze. Musím se reprezentovat. Nevystupovat takhle, hned mě budou mí grandové mačkat s cenou dolů. Kromě toho se dřu jako mezek, a tak z toho chci taky něco mít. A v tomhle životě to už jednou tak chodí, že bez peněz není žádná legrace. Ne že by ode mne peníze žádaly ženy – ale tu a tam spím s velkými dámami a ty mají právo na to, aby jejich milenec vystupoval jako velký pán.“

Don Martín věděl, že Franciscovo srdce prahne po tom, mít kolem sebe samou nádheru a rozhazovat peníze, ale že ho pak zase hryže svědomí a přepadají záchvaty selské lakotnosti. Jeho přítel Francisco potřebuje domluvit, a Martín mu domlouval. Dvorní malíř Francisco Goya vydělá za jedinou hodinu tolik jako aragonský pastýř ovcí za celý rok. Nedostává snad za portrét, který může naplácat ve dvou dnech, čtyři tisíce reálů? Takový člověk, co vydělá zlata jako hnoje, nemusí přece mít o budoucnost žádný strach. „Tvůj ateliér,“ ujišťoval Goyu, „je mnohem solidnější finanční základ než celá moje banka v Zaragoze.“

Goya však chtěl podobné útěchy slyšet víc. „To je všechno náramně krásné a hezké, nosáči,“ řekl, „ale nezapomínej na ty bezmezné nároky, co na mne v Zaragoze vznášejí, víš přece, především moji bratři. ’Tučný sýr chutná červům nejlíp‘,“ citoval trpce staré přísloví. „Matka nesmí ovšem mít v ničem nedostatek – za prvé ji miluju a za druhé musí matka dvorního malíře žít v blahobytu. Ale bratr Tomáš je drzý jako potkan. Nezařídil jsem mu snad tu pozlacovačskou dílnu na Calle de Morería? Nezaopatřil jsem mu zakázky? Nedaroval jsem mu snad k svatbě tisíc reálů a při

narození každého dítěte dalších tři sta? A s Camilem je to ještě horší. Raději bych si ukousal pysky, než bych pro sebe o něco prosil, a kvůli němu jsem se pokořil a vyprosil jsem mu to farářství v Chinchónu. Ale spokojený není pořád. Hned chce něco pro kostel, hned zas něco pro faru. Když s ním jdu na hon, tak mě jeden zajíc stojí tolik jako kůň.“

To všechno slyšel Martín už kolikrát. „Nemluv nesmysly, Francho,“ řekl dobromyslně. „Nemáš příjmy jako nějaký arcibiskup? Pojď, projděme si tedy přece tvoje konto,“ navrhl. „Uvidíš,“ prorokoval Goya, „že nemám ani celých třicet tisíc reálů.“ Martín se usmíval; jeho přítel měl ve zvyku podle toho, jakou měl náladu, nechat cifry nafukovat nebo splaskovat.

Ukázalo se, že Goya má, nehledě k domu a domácímu zařízení nějakých osmdesát tisíc reálů. „I to je žalostně málo,“ konstatoval. „Ale přesto,“ utěšoval ho Martín, „za to může člověk ledaco pořídit.“ Chvíli uvažoval. „Možná, že by ti španělská banka odprodala několik přednostních akcií. Kdyby mohl hrabě Cabarrús banku znovu převzít, pak jedině tak, že by to zprostředkoval seňor Jovellanos, na jehož povolání zpátky,“ končil s úsměvem, „nejsi tak docela bez účasti.“ Goya chtěl vznést nějaké námitky, ale Martín ho ujistil: „Spolehni na to, Francho, udělám to čestně a diskrétně.“

Franciscovi se ulehčilo a potěšilo ho, že Martín tak dobře poslouchal a dal mu tak rozumnou radu. Chystal se mu svěřit také s tím posledním, s tím nejtajnějším, se svými sny o Cayetaně. Ale nešlo to, nenacházel pravá slova. Jako nevěděl, co je barva, dokud neobjevil tu svou šeď, tak ani nevěděl, co je vášeň, dokud nespatřil Albu na její estrádě. Vášeň bylo hloupé slovo, nevyjadřovalo nic z toho, čím překypoval. Nedalo se to právě slovy vyjádřit a nikde nebyl nikdo, ani jeho Martín, kdo by byl dovedl jeho koktání porozumět.

Ke Goyově radosti došlo ještě v době, kdy Martín byl v Madridě, k jeho jmenování prezidentem Akademie. Do jeho domu se dostavil dvorní malíř don Pedro Maella a ještě dva další členové Akademie, aby mu odevzdali jmenovací dekret. Tak často se na něho tito mužové dívali přes rameno, protože pro ně nemaloval podle pravidla dost klasicky, a teď tady stojí a předčítají mu ze svého pergamenu s pyšnými pečetěmi obřadné věty pocty a slávy! Poslouchal je s potěšením.

Když se však deputace vzdálila, nedal Francisco před ženou Josefou a před přáteli Agustínem a Martínem zprvu nic ze svých pocitů znát, nýbrž pouze pohrdlivě řekl: „Celá ta historie nese pětadvacet dublonů ročně. To dostanu za jediný obraz. A za to se teď mám přinejmenším jednou týdně ustrojit do dvorního úboru, prosedět s nudnými hudlaři jednotvárně dlouhé hodiny, poslouchat honosné nesmysly a sám honosné nesmysly mluvit. ’Mnoho cti, žádný pospěch‘,“ citoval jedno staré přísloví.

Potom však s Martínem osaměl a: „Štěstí a požehnání,“ řekl Martín srdečně. „Štěstí a požehnání, seňore done Francisco de Goya y Lucientes, králův malíři a prezidente Sanfernandskč akademie! A nechť nad tebou naše svatá Panna del Pilar drží ochrannou ruku!“ – „A naše svatá Panna de Atocha,“ připojil spěšně Goya a podíval se přes místnost na svou Madonu a pokřižoval se. Potom se však rozesmáli a radostí nesmírně hlučeli a popleskávali se navzájem po zádech. A potom zpívali seguidillu s refrénem:

A teď tančit, tančit, tančit,
my jandango budem tančit.
Ano, smí jandango tančit,
peníze kdo má, ať tančit
umí nebo ne, jen tančit!

A tančili své fandango.

Když skončili a vyčerpaní dřepěli v křeslech, měl Goya k příteli prosbu. Má, řekl, hodně odpůrců, páterů a vtipálků, kteří si při lever u velikých dam tropí z jeho nejasného původu posměšky. Nedávno mu dokonce jeho drzý sluha Andrés s poťouchlou nahodilostí předložil dokumenty, které dokazují, že on, Andrés, je hidalgo, hijo de algo, syn Někoho, šlechtic. Martín přece ví, že čistota krve a starokřesťanský původ Goyova rodu jsou povzneseny nad veškerou pochybnost a že Franciscova matka, doña Ingracia de Lucientes, pochází z rodiny, jejíž rodokmen lze sledovat až do šerodávných časů gótského panství. Bylo by však dobře, kdyby měl v domě nějakou listinu, která by tento jeho čistý původ potvrzovala. Nemohl by mu Martín prokázat tu laskavost a přimluvit se u frátera Jerónima, aby mu na základě farních matrik ve Fuendetodosu a v Zaragoze sestavil rodokmen jeho matky? Tak by potom mohl v

budoucnu každému, kdo by o něm, Franciscovi, zapochyboval, ten rodokmen omlátit o hlavu.

Příští dny přivedly mnoho gratulantů.

Přišly také, v doprovodu abbého dona Diega, obě dámy: Lucía Bermúdezová a Pepa Tudó. Goyu to překvapilo, cítil se svrchovaně nesvůj a v rozporu se svým běžným zvykem mluvil málo. Zapater besedoval uctivě a s potěšením. Agustín, jímž lomcovaly dvojaké pocity, na obě krásné ženy mračně civěl. Pepa si našla příležitost, aby si s Franciscem promluvila sama. Svým lenivým hlasem, poněkud ironicky, vypravovala. Bydlí nyní v tom malém paláci na Calle de Antorcha, na Pochodňové třídě; don Manuel ho pro ni získal z pozůstalosti zesnulé hraběnky Bondal Reál. Don Manuel přijel už několikrát z Escorialu do Madridu, aby ji navštívil; také ji už pozval do jízdárny svého letohradu, aby jí předvedl své jezdecké umění Goya o vzestupu seňory Tudó slyšel, snažil se to vždycky neslyšet, ale nyní musil vzít všechny ty události na vědomí.

Ostatně, referovala Pepa dál, don Manuel jí oznámil, že v nejbližších dnech hodlají do Escorialu pozvat Goyu. „Velmi jsem se za to přimlouvala," řekla ležérně a s potěšením viděla, kolik stojí Goyu námahy, aby se na ni nevrhl pěstmi.

Potom řekla táhlým hlasem,
přívětivě: „Já přec sama
Escorial navštívila."
Když však bledý, rozezlený
nepromluvil, připojila:
„Děláme svou kariéru,
done Francisco, my oba."

„Hombre!" zvolal bujně Martín
po odchodu obou paní,
lusknul jazykem a znovu
opakoval: „Hombre, hombre!"

Nazítří pak přišel posel,
červeň punčoch v oči bila.
Poselství své odevzdal, že
Escorial navštívit má
prezident Francisco Goya.

Třicet mil na severozápad od Madridu se zvedá proti temnému pozadí Sierry de Guadarramy zdaleka široka viditelný zámek Escorial. Tyčí se tam jako obrovský, impozantní kamenný masív, chladně pompézní, zasmušilý, odmítavý.

Kromě Vatikánu a zámku ve Versailles byl Escorial nejproslulejším stavitelským dílem v Evropě; pro Španěly pak byl samým osmým divem světa.

Zámek postavil v druhé polovině šestnáctého století Druhý Filip, onen strašlivý, fanatický, rozkošnický, nedůvěřivý, umělecky založený, byrokratický panovník. K trojímu účelu. Když jeho vojáci u Saint-Quentinu porazili francouzskou armádu, mimoděk rozstříleli klášter svatého Vavřince; ale svatý Vavřinec byl rodem Španěl, pro svou strašlivou mučednickou smrt – uškvařením na roštu zaživa – byl španělským srdcím obzvlášť drahý a král Filip mu chtěl na usmířenou zbudovat svatyni, že druhou takovou svět ještě neviděl. Dále chtěl splnit rozkaz svého otce Karla, který v poslední vůli nařídil, že pro kosti jeho císařovny má být zbudována důstojná hrobka. A konečně pak chtěl Filip strávit poslední léta života v odloučenosti, pouze ve společnosti sebe sama a svého Boha, obklopen mnichy a modlitbami.

Nic mu nebylo dost drahocenné, aby tuto svou odloučenost, samotu vládce světa, učinil důstojnou. Ze svých Západoindických ostrovů si dal přivézt nejušlechtilejší druhy dřev, ze svých lesů v Cuence nejlepší stromy. V horách u Granady a Araceny dal lámat hnědý a zelený, červeně žilkovaný mramor, bílý v horách Filabréských, jaspis v lomech u Burga de Osma. Pracovali pro něho nejlepší malíři a sochaři nejen ve Španělsku, ale i ve Flandřích, ve Florencii, v Miláně. Po dalekých silnicích hrčely, po sedmi mořích se plavily náklady pro jeho zámek. Rukou i okem zkoumal král každý detail; byl-li na válečném poli, musilo za ním být denně posíláno hlášení. Prostavět důchody celých zámořských provincií.

Půdorys Escorialu byl rozvržen tak, aby zámek ve svém celku symbolicky představoval nástroj, kterého se Bohu zlíbilo pro mučednictví svatého Vavřince použít, to jest roštové podnožky, na níž byl upálen. Sama mohutná čtyřhranná stavba se svými četnými dvory měla být obráceným zobrazením tohoto roštu, čtyři rohové

věže měly být čtyři nohy roštu, vybíhající palacio de Infantes měl představovat rukojeť.

Tu se nyní tyčila ta budova v přísné, zbožné nádheře, vzdorovitá, myšlená a vystavěná pro nejdelší budoucnost, rovna pyramidám, ale z pevnějšího kamene, z bělavě šedé žuly peralejoské. Šestnáct uzavřených dvorů měl Escorial, 2673 oken, 1940 dveří, 1860 komnat, 86 schodišť, 89 fontán, 51 zvonů.

Escorial měl nádhernou knihovnu, 130 000 svazků a přes 4000 rukopisů. Zvlášť drahocenné arabské rukopisy byly nalezeny na ukořistěných lodích, které přes moře převážely poklady marockého sultána Zidiana. Král Maurů nabízel za navrácení rukopisů dva milióny reálů, Španělé však požadovali navíc ještě propuštění všech jeho křesťanských zajatců. Protože k tomu sultán nesvolil, byly nyní rukopisy v Escorialu.

V zámku byly 204 sochy a 1563 obrazů, mezi nimi mistrovská díla Leonardova, Veronesova a Raffaelova, Rubensova a van Dyckova, Grecova a Velázquezova.

Víc než na všechna tato umělecká díla byli však Španělé pyšni na poklady, nahromaděné v escorialském „Relicario“, na ostatky svatých. V něm bylo 1515 schránek ze zlata, ze stříbra, zlaceného bronzu a nejušlechtilejších dřev, mnohé z nich hustě posázené drahými kameny. V těch bylo chováno deset úplně zachovalých koster světců a mučedníků, 144 lebek, 366 dlouhých kostí končetinových a 1427 jednotlivých prstů z rukou i nohou. Byla tam ruka svatého Antonína, noha svaté Terezy, kostřička jednoho z kojenců vyvražděných Herodesem. Dále tam byl kus provazu, jímž byl svázán Ježíš Kristus, dva trny z jeho koruny, kus houby, namočené v octě, kterou mu podal voják na stráži, a kousek dřeva z kříže, na němž trpěl. Byla tam také hliněná nádoba, v níž Ježíš proměnil vodu ve víno, dále kalamář svatého Augustina a konečně kámen z měchýře svatého Otce Pia Pátého. Zlomyslná pověst vyprávěla, že jeden mnich, jemuž ďábel zmátl smysly, jednou mnoho těchto nádherných schránek vyprázdnil a jejich obsahy sesypal na hromadu tak beznadějně promíchanou, že pak už nebylo možno rozeznat, která ruka patří svatému Isidru a která svaté Veronice.

Ve zvláštní kapli byla chována největší pýcha escorialské sbírky relikvií, „Santa Forma“, hostie, oplatka, v níž se božství projevilo omračujícím a povznášejícím způsobem. Této hostie se zmocnili

kacíři, zuinglianos, hodili ji na zem a pošlapali ji. Ale hostie začala krvácet, zřetelně se na ní objevily krvavé stružky, božství projevilo, že v té oplatce žije. To se stalo v Holandsku, z jednoho tamního kláštera se hostie dostala do Vídně a odtamtud později do Prahy na dvůr císaře Rudolfa Druhého. Od toho ji získal vládce světa Filip, zaplatil za ni velkou cenu – tři města ve svém Nizozemí a důležité obchodní koncese. A nyní tedy odpočívala „Santa Forma“ v Escorialu a žádné kacířovo oko na ni nesmělo pohlédnout.

Dvorní ceremoniál, právě tak přísný a honosný jako Escorial, španělským panovníkům předpisoval, že v každém ze svých zámků musí strávit určitou přesně vymezenou dobu. V Escorialu měl král a jeho dvůr pobýt 63 dní, data byla přesně vymezena. Třetího Carlose, otce právě vládnoucího krále, přivedl tento předpis do hrobu; nedbal varování svých lékařů a přes počínající zápal plic v předepsanou dobu do Escorialu přesídlil.

Pohodlného Čtvrtého Carlose ponurá velkolepost zámku tísnila. Proto si pro oněch devět týdnů, které tam musil strávit, své apartmá zařídil útulně podle vlastního vkusu, a zatímco dolní pokoje, v nichž Druhý Filip strávil poslední desetiletí života, vypadaly přísně a mnišsky, bydlil Čtvrtý Carlos v pohodlných komnatách nahoře uprostřed veselých nástěnných koberců a obrazů, které představovaly děti při hře, laškující pastýřky, kypré, rozpovídané pradleny.

Ale jednou týdně, jak kázal mrav, chodil i tento vladař do escorialského kostela, aby navštívil své mrtvé předky. Kráčel přes patio de los Reyes, kde stáli žuloví králové judští: David s harfou a mečem, Šalomoun s knihami, Hezekiáš s modloboreckým katapultem, Manasé s měřidly, Josafat se sekyrou. To byly nástroje, s nimiž tito králové zbudovali jeruzalémský chrám, a nyní udržoval Escorial tradici dál a byl pro křesťanský svět tím, čím kdysi lidu Starého zákona býval chrám Salomounův.

Kolem těchto králů přešel Čtvrtý Carlos. Před ním se rozevřela hlavní vrata kostela, která se otvírala jen pro osoby královské hodnosti, živé a mrtvé. Nesvůj, s tváří důstojnou a chmurnou, kráčel tělnatý král hrdou a smělou harmonií ušlechtilé stavby, a jakkoli byl statný, v ohromné prostoře pod gigantickou kupolí působil dojmem trpaslíka.

Mezi zdmi a klenbami z vybraného mramoru sestoupil nejdříve do panteón de los Infantes, hrobky to princů, princezen a oněch

královských žen, jejichž děti nedosedly na trůn. Potom ještě níž, stále po žulových stupních, do panteón de los Reyes. Tam stanul, v tom osmibokém prostoru, v onom nejpyšnějším, nejnádhernějším mauzoleu celé Evropy, mezi zdmi obloženými jaspisem a černým mramorem. A hrobka byla umístěna pod hlavním oltářem escorialské Capilla Mayor, takže kněz, který pozdvihoval hostii, stál přesně nad mrtvými králi a ti se mohli na oné milosti podílet.

Tam tedy, uprostřed bronzových rakví, v nichž odpočívaly pozůstatky jeho předchůdců, stál Čtvrtý Carlos.

Hledí v prosté litery, jež
jména jejich ladně značí,
na obě též rakve zírá,
prázdnotou jež dosud zejí.
Nápis jedné zní: „Don Carlos,
čtvrtý toho jména,“ kdežto
nápis rakve druhé čte se:
„Královna María Luisa.“

Jak mrav žádá, po pět minut
postojí tu. Do tří set když
napočítal, z krypty zase
stoupá vzhůru, po schodišti,
stále rychleji, ven na vzduch.

Duní kroky svatou síní,
přes dvůr, kolem judských králů,
bez pohledu, v spěchu vejde
do svých komnat plných jasu.
Tam pak, mezi příjemnými
obrazy, jež zdobí stěny,
chmurný, těžký úbor svléká,
na lov sobě bere šaty.

15

Goyu neubytovali ve vlastním Escorialu, nýbrž v hostinci San Lorenzo. To musil očekávat – Escorial přes všechnu svou velikost

nestačil všechny hosty dvora pojmout. Přesto byl Francisco rozladěný.

Přišel don Miguel. Goya se ptal na doňu Lucíu. Ano, je tady, daří se jí dobře; Miguel byl poněkud zdrželivý. Oživl, když řeč přešla na politiku. Mírové jednání, vypravoval, které se s Francouzi vede v Basileji, nijak valně nepokračuje. Francie se zdráhá malého syna a dceru mrtvého Ludvíka Šestnáctého vydat. Španělsko však už jednou rozhodlo považovat osvobození těchto královských dětí za věc své hrdosti a don Manuel nechce v tomto bodě povolit.

Později se Goya sešel s abbém donem Diegem a s doňou Lucíou. Abbé vyprávěl o ožehavé politické situaci další podrobnosti. Vojensky je válka prohraná. Ale pouze královna je rozumná a jeví ochotu vzdát se francouzských dětí, aby konečně nastal mír. Carlos váhá, don Manuel ho podněcuje. Ten si totiž zahrává s myšlenkou, že by se mohl s malou francouzskou princeznou oženit a tak získat titul suverénního knížete.

„A naše Pepa ho v jeho záměrech podporuje," vypravovala Lucía a její zastřené, daleko od sebe rozsazené oči se Goyovi zdály dvojnásob posměvačné a prohnané. „Je Pepa ještě pořád tady?" zeptal se, nepříjemně překvapen. Abbé vysvětlil. „Od propuštění admirála Mazarreda má seňora Tudó potíže se svou penzí. Je tady, aby u dvora suplikovala." – „Královna se diví," doplnila Lucía, „že seňora Tudó nečeká na rozhodnutí v Madridě. Ale vy naši Pepu znáte. Je už jednou tady a zpátky jet nechce. Vzala si do hlavy, že se její Manuel musí oženit s dcerou francouzského krále. Každý druhý den mu zpívá tu baladu o mladém Ramirovi, který směle unese infantku." – „Tolik je jisté," pravil abbé, „přítomnost seňory Josefy Tudó v Escorialu nijak úkol našeho mírového poselstva neusnadňuje."

Goyovi se nelíbilo, že jeho bývalá Pepa zasahuje do záležitostí knížat. To se nepatří, to je prohřešek proti řádu z vůle boží. „Měl byste ji navštívit, done Francisco," řekla Lucía přívětivě a potutelně. „Bydlí v dolním hostinci." Francisco se rozhodl jít Pepě z cesty.

Druhý den ráno se odebral do Escorialu, aby se účastnil královnina lever, jak to předpisoval mrav. Nevěděl, bude-li doňa Cayetana mít službu, ani stojí-li o to ji vidět, nebo bojí-li se toho.

Předpokoj byl plný vyšňořených pánů a dam. Byl tam abbé, byl tam vyslanec královské Francie, 'monsieur de Havré, byl tam také –

Franciscova nálada se zachmuřila – Carnicero, jeho kolega v povolání, ten fušer, který se nevyzná v ničem než v efektech a mastných cenách.

Dvojkřídlé dveře budoáru se otevřely. U svého toaletního stolku seděla královna Španělska. Obřadně, přesně předepsanými pohyby, ji obsluhovaly dámy z vysoké šlechty; tato vévodkyně podávala sukni, tato hraběnka živůtek, tato markýza stuhy. Krouživými pohyby, s obličeji maskovitě nalíčenými přecházely ty skvělé loutky sem a tam, melancholické se svým zmrazeným úsměvem, a Goya se díval a nevěděl: je toto staleté, barevně okázalé počínání směšné, nebo velkolepé?

Byla tam i Alba a jemu bušilo srdce. Pohybovala údy stejně jako všechny ostatní, byla upravená jako loutka. Ale když ty ostatní tady v Escorialu nad kryptou mrtvých světovládců zachovávaly tradiční zvyklosti, hrály komedii a byly směšné – ona, doña Cayetana, sem patřila, u ní bylo její počínání zděděné, rodové.

Don Manuel zabral Goyu pro sebe. Řekl mu, jak se na to těšil, že mu bude sedět k dalšímu portrétu. Bohužel se mu však k tomu prozatím nedostává čas. Mírové jednání, beztak obtížné, komplikují osobní problémy. „Naše společná přítelkyně, seňora Tudó," vysvětloval, „by ze mne ráda měla hrdinu. To je roztomilé a vlastenecké. Ale nemohu přece nechat zemi vykrvácet jenom proto, abych ze sebe v očích svých a v očích naší přítelkyně Pepy udělal hrdinu. Jsem státník. Musím se řídit rozumem, politickými nutnostmi, nikoli citem."

Goya poslouchal s rozmrzelostí. Určitě je tady na cestě zase nějaká žádost, nějaký přemrštěný požadavek, něco zneucťujícího.

„Kromě toho," pokračoval ministr, „je královna nervózní, tísní ji závažnost rozhodnutí, ke kterým se musí odhodlávat, a je nedůtklivá na nevinné maličkosti jako například na přítomnost naší přítelkyně Tudó. Seňora se samozřejmě podřizuje přání koruny, ale přesto se právem cítí dotčena. Chtěl bych jí teď, dřív než se vrátí do Madridu, udělat malou radost. Co tomu říkáte, co kdybychom opakovali ten nenucený večer, kterým se s vaší laskavou pomocí moje utěšená známost se seňorou začala?"

„To je nápad Pepy?" zeptal se v odpověď Goya, s námahou skrývaje svou nechuť. „Napůl její, napůl můj," připustil don Manuel. „Pepa si to představuje tak, že ten večer uspořádáme tady,

v mých pokojích v Escorialu. Slibuje si od toho zvlášť zdařilé povyražení.“

Goyovo rozladění zesílilo. Co to stouplo Pepě do hlavy? Proč pořádá svou pochybnou tertulii v nejvznešenějším domě Španělska? „Slepice nepatří do katedrály,“ pomyslil chmurně na staré rčení. A proč u toho musí mít jeho? Ale neviděl možnost ministrovo pozvání odmítnout.

Příštího večera tedy, po slavnostním schodišti a dlouhými vážnými chodbami, kráčel znovu k donu Manuelovi.

V předpokoji se krčila Pepina dueňa, suchá Conchita. Pozdravila Francisca poníženě, ale přesto se jí po vyzáblém obličeji prostíral drzý, důvěrně sprostý úsměv.

Společnost u dona Manuela byla táž jako tenkrát u doni Lucíe, chyběl pouze Agustín a obezřetný don Miguel. Pepa, v hladkých zelených šatech, byla velmi krásná, zpola s nechutí jí to Francisco přiznal. Chápal přesně, co se v ní děje, její dotčenost i triumf. Stačilo jí prostě od něho se odpoutat, a dostává se jí všeho, po čem jen může žena toužit. Tam stála, Pepa Tudó, drzá, pyšná, v nejpyšnějším paláci říše, nad kryptou s mrtvými králi, a pořádala svou tertulii a jemu přikázala sem přijít a on se nemohl zpěčovat. „Trágala, perro – Spolkni to, pse.“

Pepa ho přijala lhostejně, přívětivě cize: „To je hezké, že mi je zase jednou dopřáno vás vidět, done Francisco. Slyšela jsem, že jste tady, abyste portrétoval Jejich Veličenstva. Je mí líto, že vás nechávají čekat. Taky já tady mám řízení. Co jsem chtěla, skorém jsem už docítila a mohu se zítra vrátit do Madridu.“

Goya měl chuť popadnout ji za ramena, důkladně jí zatřást, vmést jí do tváře několik drsných, necudných slov; ale v přítomnosti dona Manuela se musel krotit.

Ten si počínal, jako by to byla nejsamozřejmější věc na světě, že dal Pepě Tudó pro její tertulii k dispozici své okázalé apartmá v Escorialu, byl veselý, hovorný, hlučný. Jeho nenucenost však nebyla opravdová. Doña María Luisa mu sice dosud mnohé promíjela, ale nezašel tentokrát tuze daleko?

Nezkalené potěšení z večera měl abbé. Kochal se přítomností Lucíe. Ponenáhlu, mnoha chytrými oklikami, se jí přiblížil, nyní vidí Lucía politické otázky jeho očima, má jako on taškářský požitek z ironického svatokrádežnictví této tertulie. O tom se Druhému Filipovi, tomu znamenitému kalkulantu budoucnosti, jistě

ani nesnilo, že se první ministr říše bude nad jeho hrobem bavit s přítelkyní.

Na tom večírku zpívala Pepa jednu ze svých romancí, zpívala druhou, třetí. Zpívala romanci o králi donu Alfonsovi, který se v Toledu zamiluje do jedné židovky, Raquel la Fermosa, do „krásné Rahel“, a prožije s ní sedm let, zatímco nechává svou královnu, anglickou Leonoru, samotnou. Potom se však jeho grandové vzbouří a židovku ubijí. Král bezmezně truchlí. „O židovku oloupen svou,“ zpívala Pepa, „lká Alfonso, hlavu v rukou, /a po Rahel stesk a touha/ vražedně mu srdce hryžou.“ Potom se však snese anděl a vytýká mu jeho vinu. Alfonso toho lituje a za pokání pobije tisíc Maurů.

Tak zpívala Pepa. Ostatní zamyšleně poslouchali. „Naše Pepa,“ řekl don Manuel zdánlivě bez vší souvislosti, „ze mne chce mermomocí udělat starošpanělského reka.“ A Pepa, právě tak bez souvislosti, odpověděla: „Nemám v žilách ani jedinou kapičku židovské neboť maurské krve. Jsem odpradávna ryzí starokastilské krve,“ a pokřižovala se. „Vím,“ pospíšil si don Manuel s odpovědí, „všichni to dobře víme.“

„Zpíváš ještě líp než dřív, Pepo,“ řekl Goya, když se mu naskytla příležitost promluvit si s ní sám. Zadívala se mu svýma zelenýma očima zplna do tváře, jak už byl její nestoudný zvyk. „Moje romance jsou hezčí než skutečnost,“ řekla. „Zajímáš se teď o politiku, jak slyším, že?“ řekl on. Odpověděla přívětivě: „Zajímám se o Španělsko. A o dona Manuela. Dokud nebožtík můj Felipe ještě žil, a taky za té doby s admirálem, jsem se zajímala o námořnictvo. Když jsme se vy a já přátelili, zajímala jsem se i o malířství. Nepamatujete se, jak jsem vás upozornila na to, že ruka seňora Mazarreda na vašem portrétu vypadla tuze krátká? Teď se zajímám o dona Manuella. Je to největší státník Španělska, proč by neměl být největším státníkem celého světa? Ale nemyslete si, že na staré přátele zapomínám. Don Manuel dal na můj popud králi na srozuměnou, že by měl znovu obsadit místo prvního malíře. Bohužel je don Carlos prozatím neústupný a chce právě tuto gáži ušetřit.“

Goya zachoval klid. „Já na tvém místě, Pepo,“ řekl, „bych to, co se má « dětmi Šestnáctého Ludvíka stát, ponechal Španělskému králi a konventu Francouzské republiky.“ Stejně jako předtím z něho nespouštěla oči. „Jste chytrý, done Francisco,“ odpověděla.

„Nejste jako ti muži z mých romancí. Vždycky jste rozuměl tomu, jak svou práci užitečně uplatnit. Pravděpodobně je dobrá také ta rada, kterou mi dáváte. Ostatně jsem se jí řídila ještě dřív, než jste mi ji dal.“

Goya si myslil: „Pomoz ženě z vody a bude tvrdit, že jsi do ní spadl.“ Zároveň, ačkoli by to byl sotva dovedl vyjádřit slovy, svým dobrým, selským, mužských instinktem vytušil, co Pepa cítí. Právě to, že se ho snaží pokořit, dokazuje, jak silně na něm lpí. Nepotřeboval by nic než mrknout, aby mu při vší té lhostejnosti skočila do postele. Ať se mu třeba posmívá, ať se považuje za nadřazenější, cítí k ní útrpnost.

Čekal na to, jak Manuel a Pepa večer zakončí. Odváží se zůstat přes celou noc spolu v Escorialu pod jednou střechou s královnou, nad hrobkou Karla Pátého a Druhého Filipa?

Lucía a abbé se loučili. Pepa; se nijak nepřipravovala k odchodu. Také Goya musil ovšem domů. „Dobrou noc, done Francisco,“ řekla Pepa svým lenivým, příjemným hlasem. „Dobrou noc, Francho,“ řekla a podívala se mu zplna do obličeje.

Předpokojem jde Francisco.
Stará choulí se dueňa,
ospale a šklebně kývá,
vstává, hluboce se kloní.
Goya křížem znamená se.
Přítomnost té soušky staré
pod Escorialu střechou
připadá mu neřestnější
než noc dona Manuela
s jeho Pepou.

16

Do hostince posada San Lorenzo byl pro dvorního malíře dona Francisca de Goya y Lucientes doručen z Escorialu dopis. Zněl: „Zítra nemám službu u královny. Proč Vás nikdy nevidím u svého lever? Vaše přítelkyně Cayetana Alba.“

Na tento vzkaz čekal, srdce plné hořkosti. Nyní se rozplynuly všechny nedobré pocity. „Vaše přítelkyně Alba.“ – „Elle est chatoyante,“ myslil si, spíš něžně.

Příští den, sotva přišel, hned si ho pokynem přivolala. „To je hezké, že jste konečně přišel, done Francisco,“ pozdravila ho, „máme hodně o čem mluvit. Jen zůstaňte, až ostatní odejdou.“ Její dětský, trochu tvrdý hlas zněl bezstarostně hlasitě, takže její slova slyšeli i ostatní; a překypoval nestrojenou srdečností.

Bylo tam bohužel mnoho jiných lidi a leckdo, koho tam Goya nerad zastiňoval. Byl tam samo sebou světlovlasý dlouhán doktor Peral, byl tam kolega z povolání, ten fušer Carnicero, byl tam hezký, hejskovský markýz de San Adrián, v jehož roztomilém chování Goya vždycky větřil stín blahosklonnosti, byl tam toreador Costillares, jemuž, ví Bůh, měl Escorial zůstat na sedm západů zamčen.

A ta žena měla roztomilý pohled pro všechny. Franciscova radost, zatímco čekal, ochládala. Každého, kdo ho oslovil, stroze odbyl.

Obrátil se k společnosti zády, prohlížel si pestré gobelíny, rozvěšené po stěnách.

Manželé Albovi obývali jedno z oněch málo apartmá, jež dal král zařídit podle radostného vkusu posledního desetiletí. Mezi gobelíny byl jeden podle návrhu, který udělal on sám, Francisco, ještě v době, kdy bezstarostně vesele maloval ostošest. Byl to veselý lidový výjev, čtyři děvčata se bavila tím, že si pohazovala s pelele, s paňácou, vymršťovala ho napínanou plachtou do výše. Kompozice skupiny nebyla špatná, pohyby byly přirozené. Přesto se mu nyní jeho tehdejší dílo nelíbilo. Tyto majas, tyto dívky z lidu, které si vyhazovaly panáka do vzduchu, byly falešné. Nebyly to žádné majas, byly to dvorní dámy, které si na majas jenom hrají, a jejich veselí bylo ono našminkované, mrazivé veselí, které pozoroval při královnině lever. Směšné, bolestné pohyby paňácovy byly pravdivější než pohyby dívek.

Jemu samému se ta veselá maškaráda svého času velice líbila a horlivě se tehdy činil. Všichni se činili. Jeho kolegové v Paříži malovali versailleské pány a dámy jako pastýře a pastýřky – stejně toporně a vyumělkovaně jako on své majos a majas. Někteří z těchto galantních pastýřů a hezkých pastýřek byli zatím o svou elegantní loutkovitou hlavu kratší. Také on, ačkoliv se mu vedlo

spíš líp než tehdy, se něčemu přiučil a veselost jeho lidových výjevů mu nyní připadala hloupá, křečovitá, k zlosti.

Radostné prázdné tváře na gobelínech nebyly vlastně přímo portréty, a přesto to portréty byly. Mohl sice oprávněně popřít, že by třetí z těch dívek s loutkovitými tvářemi byla Alba, ale přece to ona byla. V této technice byl daleko přede všemi, dovedl podobu naznačit, a přesto ji ponechat anonymní. Pohrává si se svým pelele s rozkoší, tahle Alba.

„Milí pánové a dámy, byla bych hotova," prohlásila nečekaně brzy Alba a sice roztomile, ale rozhodně své návštěvníky propustila. „Vy zůstaňte, done Francisco," opakovala.

„Půjdeme se projít, Eufemio," dala pokyn své dueně, když všichni ostatní odešli, a představila ji: „To je doña Luisa María Beata Eufemia de Ferrer y Estala." Francisco se hluboce uklonil a řekl: „Je ctí a potěšením s vámi se seznámit, doño Eufemio." Při milostných pletkách s velkou dámou byla dueňa důležitou osobou, která může po libosti nechat zářit slunce nebo vrhat stín.

Komorné přivezly na toaletním stolku nové kelímky s mastmi a lahvičky s toaletní vodou; chystaná procházka vyžadovala ochranná opatření proti slunci. Goya viděl, jak se Cayetanin hnědavě bledý, oválný obličej zbarvuje velice bíle; i tak, s tím omráčivě vysokým obočím, to stále zůstával týž jedinečný obličej Albin. Kde jen měl oči, když maloval to třetí děvče pro svůj gobelín s paňácou?

„A které šaty si moje beruška na tu procházku poroučí?" obrátila se dueňa na Cayetanu. „Ty zelené z Paříže, nebo ty andaluské, nebo ty bílé mušelínové z Madridu?" – „Samozřejmě ty bílé," poručila Alba. „A tu červenou šerpu."

Na něho už nyní nemluvila, nechat se obléci vyžadovalo její nerozptylovanou pozornost. Madridské dámy byly zvyklé mít kolem sebe muže, zatímco se oblékaly, a ukazovaly štědře paže, ramena, záda, ňadra; dbaly po starém mravu pouze na to, aby jejich nohy zůstaly neviditelné. Doña Cayetana ale neschovávala ani nohy. „Neříká-li nožka ne, pak je děvče brzo tvé," táhl Goyovi hlavou refrén jedné staré tonadilly.

Zkušeným pohledem, přes všechnu vášeň a žádostivost věcným, celou tu sáhodlouhou ceremonii oblékání do sebe vstřebával. Obezřele ji vedla dueňa. Doña Eufemia byla hubená a dlouhá, na krku jako tyčka seděla široká hlava s šikmým čelem, placatým nosem a pyskatými ústy. Alba jednala s černě oblečenou, důstojnou

starou dámou hned pánovitě jako s otrokyní, hned zase s rozpustilou, bezmála ostudnou důvěrností.

Bílé mušelínové šaty byly kratší, než bylo dovoleno, nevláčely se vzadu po zemi, byly to vhodné šaty na procházku. Nyní měla také červenou šerpu už uvázanou a bujné černé vlasy chráněné teničkou síťkou.

Dostavili se průvodci, které doña Cayetana brávala zpravidla s sebou – páže Julio, mladíček s těstovitým obličejem, špičatým nosem a drzýma očima, jemuž mohlo být kolem deseti let, a snad pětiletá ašantka María Luz. Dueña vzala slunečník, páže schránku s pudrem a voňavkami, černouše si zdvihlo malinkého, chundelatého bílého pejska Dona Juanita na ruku.

Malý průvod, Cayetana a Goya v čele, kráčel honosnými chodbami, po velkých schodištích dolů a ven do zahrady. Šel po kroucených křemílkovaných cestách mezi květinovými záhony a zimostrázovými a tisovými živými ploty, vzadu se tyčila obrovitá vážnost zámku. Potom opustila doña Cayetana oblast zahrad a zamířila po stezce, která se rychle úžila a vedla nahoru, k „Silla del Rey“, ke Královu stolci, k onomu skalnímu výběžku, který skýtal proslulý pohled na Escorial.

Vzduch byl radostně svěží, na jasném nebi stálo bledé slunce, vál slabý větřík. Alba šlapala v půvabných střevíčcích pevně a s požitkem, obracejíc nohy, jak to předpisovala móda, špičkami od sebe; vějíř držela zavřený v levé ruce a zlehka jím mávala. Tak, malá, líbezná a rozhodná, šla po úzké, kameny poseté pěšině, která vedla šedohnědou pustinou pomalu vzhůru do předhoří Guadarramy.

Koso za ní šel Goya. Pro každého, kdo vstupoval do Escorialu jako host, bylo příkazem přijít v dvorním úboru; v poněkud těsných šatech šel toporně, klobouk, kord a paruka mu překážely. Před sebou viděl malé tělo Albino, Červená šerpa pružně obepínala něžně vyklenuté boky. Tak šla před ním, maličká, napřímená a útlá, nekráčela, neubírala se, nehupkala; pro způsob, jak se pohybovala, bylo těžko najít pravé slovo.

Cesta stoupající šedohnědou, bělavou, sluncem zalitou kamennou pouští připadala Goyovi dlouhá. Černě oblečená dueña hýbala důstojně a bez stýskání starými údy, páže Julio nesl znuděně lahvičky s voňavkami a pudrem, malá černoška María Luz běhala hned dopředu, hned dozadu, psíček nevrle a velitelsky ňafal a co

chvíli chtěl na zem, aby se vyčural. Goya si byl vědom směšnosti tohoto malého procesí, které tu barvitě, módně, šaškovsky táhlo předvěkou pustinou.

Přes rameno s ním mluvila Alba. „Bydlí seňora Tudó v stejném hostinci jako vy?“ vyptávala se. „Seňora Tudó odcestovala, pokud jsem slyšel,“ odpověděl s námahou lhostejně. „Já slyšela,“ pokračovala Alba, „že jste pro seňoru Tudó uspořádal pěknou zábavu. Nebo to byl don Manuel? Vypravujte přece trošku sám. Nebuďte tak pedanticky diskrétní. Don Manuel je houževnatý, ale ani ta Italka není povolná. Kdo myslíte, že svého býka skolí?“ – „Jsem příliš málo zasvěcen, paní vévodkyně,“ odpověděl suše. – „Neříkejte mi aspoň ’paní vévodkyně‘,“ požádala.

Tu konečně byl skalní výstupek. „Silla del Rey“ zamilované místečko krále Filipa, z něhož pozoroval svůj zámek růst kámen po kameni. Alba si sedla, lvíjí jí ležel zavřený v klíně, dueňa a obě děti se usadily za (jejími zády. Goya zůstal stát. „Posaďte se přece také,“ poručila přes rameno. Dřepl si na zem, nemotorně, protože mu vadil kord, vadily mu ostré kamínky. „Cubríos, dej na hlavu,“ poručila dál a Goya nevěděl, použila-li úmyslně či neúmyslně, vážně, šprýmovně či ironicky obvyklé formule, jíž král vyznamenával pouze svých dvanáct prvních grandů.

Tam seděla, rozmarná něžná figurka, na kamenném sedadle a hleděla přes mihotavou pustinu na zámek. Tak tam možná seděl její předek, jemuž fanatický Filip několikrát poručil sem přijet; tam možná ten dávný Alba promýšlel rozkazy, jež mu král svým tichým, zdvořilým způsobem udělil, rozkazy vtrhnout do některé vzpurné země, obrátit některý kacířský kraj v suť.

Alba seděla úplně tiše a také ostatní zůstávali bez hnutí. Mihotání té velké pustoty, z níž zámek vyrůstal strnulý a mrtvý jako ta pustota sama, je ochromovalo.

Goya zíral přes kamennou poušť stejně jako všichni ostatní. Vtom spatřil z pustoty, přes tu pustotu, něco se pohybovat, tvora, mátožného, a přece velmi zřetelného, bělavě šedohnědého jako ta poušť, obrovskou ropuchu, nebo to byla želva? – prostě Něco s lidskou hlavou, z níž se boulily hrozitánské oči. Pomalu, ale nezadržitelně lezl tvor blíž: široký, přívětivý, pekeně rozšklebený, sám sebou i svou obětí si jistý, valil se směrem na člověka. Měli by jít, proč zůstávají sedět? Jsou duchové, kteří vycházejí jen v noci, a pak takoví, kteří mají moc ve dne. Těch je méně, ale jsou

nebezpečnější. Goya zná to strašidlo, co tady k němu teď za bílého dne leze, slyšel o něm už jako malé dítě, má neškodné, ano, příjemné jméno, jmenuje se „El yantar,“ oběd, nebo ještě mileji „La siesta“. Je to ale s tím šklebem a mihotáním a s tou přívětivostí duch potměšilý, ukazuje se jen ve slunci a člověk by měl mít tu sílu a vstát a odejít.

Tu začala Alba mluvit a rázem želví přízrak zmizel, poušť byla zase prázdná. „Víte,“ řekla Alba, „že se mi tentokrát za mého pobytu v Escorialu přihodí něco mimořádného?“ – „Podle čeho tak soudíte?“ zeptal se Goya. „Řekla mi to moje Eufemia,“ odpověděla Cayetana, „a na tu se může člověk spolehnout. Ta ví hodně o budoucnosti. Drží s čarodějnicemi. Až mě jednou rozzlobí, udám ji inkvizici.“ – „Nemluvte přece tak bezbožně, beruško mé duše,“ prosila dueňa. „Pan dvorní malíř je chytrý muž a rozumí žertu. Ale když se nekrotíte, mluvíte tak někdy i před jinými.“ – „Vypravuj nám něco, Eufemio,“ poručila Alba. „Vypravuj o těch, oo jsou zaživa pohřbeni v základech Escorialu.“ – „To jsou staré historky,“ odpověděla dueňa, „a don Francisco je pravděpodobně zná.“ Ale Cayetana poručila: „Neupejpej se,“ a tu Eufemia začala vypravovat.

Jeden mladý člověk ve vesnici San Lorenzo, jistý Mateo, huboval na vysoké desátky, které klášterní řeholníci požadovali od sedláků, a byl vůbec kacíř. Mniši ho udali. Tu se Mateo proměnil v černého psa a celé noci vyl, aby obyvatele vesnice poštval proti mnichům. Nakonec pověsili mniši psa na štít kláštera. Tu se pes proměnil znovu, objevil se ve vesnici v podobě statného mladého válečníka, tvrdil, že pobil sto sedmadvacet Maurů, a také štval proti klášterníkům. Ale jeden učený mnich objevil, že válečník, pes a někdejší Mateo jsou jedna a táž osoba, a udal ho inkvizici. Když pro něho přišli pochopové, proměnil se válečník zase v psa. Tu mniši psa chytili a zazdili ho zaživa do základů přístavby; stalo se to totiž v době, kdy byl klášter přestavován na Escorial. „Ještě dnes,“ končila stará dueňa, „je slyšet toho psa někdy výt, když je úplněk.“ – „Zajímavá historka,“ prohodil Francisco.

„Ostatně,“ obrátila se Alba přes rameno na Francisca, „mám ještě jednu jinou, kterou mi věštila jedna komorná mé babičky. Tu komornou, jmenovala se Brígida, svého času upálili jako čarodějnici. Mnoho lidí říkalo, že je nevinná, ale když ji kat žádal o polibek odpuštění, nepolíbila ho – neklamné znamení, že čarodějnice byla. Ta ke mně občas chodí a zjevuje mi, co se stane.

Je na věštění znamenitá.“ – „Co vám tedy věštila?“ zeptal se. Odpověděla věcně: „Že se nedožiju velkého stáří, a když chci ze života něco mít, že musím využít času.“

Tvář svou ve tvář jeho stáčí,
zraky hledu kovového
velce na něj patří, ptá se:
„V čarodějnice pán věří?“
Drsně Goya dí: „Co by ne,
v čarodějnice já věřím!“
Mluví hrubě, po venkovsku,
nářečím, jak někdy činí.
„Samozřejmě,“ opakuje,
„v čarodějnice já věřím!“

17

Dny ubíhaly, Francisco ji neviděl, a ani od ní nedostával zprávu. Seděl ve svém pokoji v hostinci, čekal. Nakreslil to polední strašidlo, nakreslil je podruhé, potřetí. „Elle est chatoyante,“ myslil si.

Nečekaně mu došlo vyzvání, aby přesídlil do zámku. S vřelým, radostným úlekem se domníval, že mu tu přízeň vymohla ona. Ale ne ona, nýbrž sám král si ho přál mít v zámku. Trapné politické napětí bylo to tam, rozmíška mezi doňou Marií Luisou a donem Manuelem byla u konce, král měl čas i chutí dát se od Goyi portrétovat.

Carlos si svého Goyi vážil. Přes všechnu pohodlnou lhostejnost měl král smysl pro reprezentaci. Také cítil tradiční úkol španělských vladařů, podporovat umění a zvlášť malířství, nikoliv jako břemeno. Představa, že bude v obrazech dobrých malířů žít dál, mu byla velmi příjemná.

Bedlivě s Goyou uvažoval, jak se má dát tentokrát portrétovat. Přál si tři velmi reprezentativní obrazy udělané tak, aby každému poddanému ihned v paměti vyvolaly králův podpis „Yo el rey. Já král“.

Goya se už odedávna obdivoval tomu, jak Velázquez na svých obrazech Filipa docílil, že královský plášť vyzařuje svou

majestátnost zpátky do obličeje nositelova. Od Velázqueze se naučil sladit člověka a oděv v jednotu. Maloval už Carlose v červeném, modrém a hnědém kabátě, pošitém zlatem a požitém stříbrem, s šerpami a s hvězdami, v purpuru a v hermelínu, také v uniformě tělesné gardy, vstoje i na koni. Častěji se mu už podařilo z toho dobromyslného, trochu drsného, namáhavě povzneseného obličeje svého krále Carlose a z toho vladařsky výsostného oděvu, z dvojité brady přitisknuté na prsa, z blahobytného břicha a ze zářivých řádových hvězd vytvořit něco nového, organického, co divákovi skýtalo pojem královlády, aniž však přitom Carlosovu pohodlnou tělesnost nějak zfalšoval. Těšil se, že u tohoto již dobře známého námětu připadne na nové obměny.

Carlos si uvědomoval svůj úkol malíři pomáhat a vydržet v pózách, někdy únavných. Nedával k přestávkám podnět, ale byl za ně vděčný. V takových chvílích s Goyou přívětivě rozprávěl, jeden Španěl s druhým. Svlékl si ovšem také těžký královský kabát, rozložil se mohutně v širokém křesle nebo v kazajce a kalhotách vláčel nohy po místnosti. Tu se pak ukázaly hodinkové řetízky a často také král o svých hodinkách mluvil. V jednom, říkal, půl žertem, půl vážně, vyniká nad svého velkého předchůdce, císaře Karla: přivedl to tak daleko, že jeho hodinky ukazují na vteřinu stejný čas. A pyšně vytáhl několikerý hodinky, srovnával je, poslouchal je, ukazoval je Goyovi, dával poslechnout také jemu. Podstatné je, podával mu výklad, aby se hodinky ustavičně nosily. Mají-li hodinky dosáhnout plného výkonu, potřebují přímou blízkost lidského těla, hodinky jsou cosi lidského. Dbá toho, aby se jeho nejmilejší hodinky stále nosily; ty, které nenosí sám, dává nosit komorníkovi.

Goyovi by byla pro objednané tři portréty stačila pouze tři čtyři sezení; na základě pořízených skic a podle kabátu a uniforem, které by mu byli poslali do ateliéru, by se mu pravděpodobně bylo pracovalo rychleji a lépe. Ale Carlos měl v Escorialu dlouhou chvíli, sezení ho těšila, seděl svému malíři pět dní, seděl mu osm dní, ráno co ráno, dvě až tři hodiny. Také rozprávka s Franciscem ho očividně bavila. Vyptával se ho na děti a vyprávěl mu o svých. Nebo mluvil o lovu. Nebo popisoval svá zamilovaná jídla, přičemž nikdy nezapomněl vychvalovat znamenitou jakost šunek, které přicházejí z Estremadury, z domova jeho milého Manuela.

Posléze královna prohlásila, že Carlos nechal pro sebe Goyu pracovat už dost dlouho, teď ho chce mít zase ona.

Doña María Luisa byla v dobré náladě. Zprávu o Pepiných „orgiích“ v Escorialu přijala ne tak rozhořčeně, jak se čekalo. Pro ni bylo nejdůležitější, že ta ženština je teď pryč, takže sama se může zase z Manuelovy blízkosti těšit, aniž si nějak zadá. Don Manuel pak cítil úlevu, poněvadž María Luisa mu neudělala scénu, jíž se obával, a přicházelo mu vhod, že po jistou dobu nemusí poslouchat Pepino ponoukání k hrdinství. Kromě toho mu chytrá María Luisa osvědčovala vrcholnou velkomyslnost. Dělala, jako by byl na smíření s Francouzskou republikou pracoval už odedávna, vychvalovala ho před grandy a před ministry jakožto muže, který Španělsku přinese mír. Přátelství mezi královnou a jejím prvním ministrem bylo těsnější než kdykoli předtím.

Goya tedy našel Mariu Luisu veselou a velmi milostivou. Maloval ji už před deseti lety, dokud ještě byla korunní princeznou. Tenkrát mohla přes svou ostrost a ošklivost některého muže ještě dráždit. Nyní byla starší a ošklivější, ale přesto se snažila něco platit nejenom na trůně, ale i jako žena. Objednávala si ze všech evropských hlavních měst Šaty, prádlo, drahocenné masti, oleje, voňavky, celou noc měla na obličeji masku z těsta a vzácných olejů, cvičila s tanečním mistrem, s řetízkem kolem kotníků na nohou přecházela před zrcadlem, aby si zlepšila chůzi. Se suverénní nestoudností mluvila s Goyou o námaze, kterou ji to stojí, aby obstála jakožto žena. Její dravá energie mu imponovala a chtěl ji namalovat, jaká je: ošklivou a zajímavou.

Postrádal pomůcky své dílny a ještě víc Agustína, jeho rady, jeho mrzoutskou hanu, jeho četné služby. Ale při tom, jak málo zbývalo v Escorialu místa, mohl těžko žádat, aby mu ho povolali.

Stalo se, že don Manuel, jako jednu známku smíru, královně daroval hřebce Marciala, chloubu svých stájí, a na tom koni se pro něho chtěla dát vymalovat. Zvládnout podobná velká plátna bez pomocníků, ke všemu ještě v té krátké vyměřené době, bylo takřka nemožné. Goya mohl proto oprávněně žádat, aby si směl svého přítele a žáka dona Agustína Esteva přibrat.

Přišel Agustín. Zeširoka se zubil, když zdravil přítele, trpce ho postrádal, bylo pro něho zadostiučiněním, že mu Francisco pozvání do Escorialu vymohl.

Brzy si však nemohl nevšimnout, jak Goya uprostřed vší práce zničehonic vynechává, jak trýznivě čeká na něco, co nepřichází. Brzy také, ze slov Lucíe, Miguela, abbého, uhádl souvislosti, poznal, jak beznadějně hluboko Francisco tentokrát zabředl.

Začal přítelovu práci šťouravě kritizovat. Z těch královských portrétů prý není ani zdaleka to, co z nich být mohlo. Goya jim sice věnuje hodně pilné práce rukou, avšak málo soustředění niterného. Jsou to čisté reprezentační obrazy, to je na dnešního Goyu málo. „Znám taky příčinu, proč selháváte," prohlásil. „Zabýváte se vedlejšími věcmi. Nejste srdcem u své práce." – „Ty mudrlante, závistivče jeden, ty študente zkrachovaná," vrátil mu Goya, ale byl poměrně klidný. „Víš docela dobře, že tyhle obrazy jsou stejně dobré jako všechny ostatní, které jsem s donem Carlosem už udělal." – „Správně," odpověděl Agustín, „a proto jsou špatné." Myslil na Lucíu a rozvztekloval se. „Jste na malicherné milostné pletky tuze starý," řekl nepřátelsky. „Máte se toho ještě spoustu co přiučit a čas se vám krátí. Jestli to takhle povedete dál, tak všechno, co jste udělal, bude jenom kusé torzo a vy sám nebudete nic než vyrubaný důl." – „Jen tak dál," opáčil Goya tiše a zle. „Dnes slyším dobře, dnes si můžu jednou poslechnout tvoje mínění celé." – „Máš pravděnepodobné, nezasloužené štěstí," nelenil don Agustín s odpovědí. „Král ti sedí a sedí ti znova a ukazuje se ti v kazajce a dává ti poslouchat, jak mu tikají hodinky. A jak téhle jedinečné možnosti, do toho člověka úplně nahlédnout, využiješ? Vmaloval jsi do tváře toho svého Carlose to, co v ní vidíme my vlastenci? Samou lichou smyslností slepý, nevidíš ani to, co vidí každý laik. Qué vergüenza! Protože s tebou Carlos mluvil přívětivě o estremadurských šunkách, pokládáš ho za velkého krále a namaluješ k jeho slavnostnímu fraku a Zlatému rounu důstojný obličej." – „Tak," řekl Goya, ještě stále nápadně klidný. „Teď jsi řekl své. A teď tě pošlu domů, a na nejstarším mezkovi, jaký se dá v San Lorenzu sehnat."

Očekával nehoráznou odpověď. Očekával, že Agustín uteče, že za sebou práskne dveřmi, až se celý Escorial rozduní.

Nic takového se nestalo. Agustín vzal do ruky list, jejž Francisco, když ze zásuvky vytahoval skici ke královým obrazům, z neopatrnosti mezi ně zamíchal; byla to ona kresba „El yantar", polední strašidlo. Tu tedy stál Agustín a díval se a civěl.

Goya však, a proti svému zvyku bezmála nesměle, řekl: „To nic není. To je jenom taková čmáranice. Rozmar. Capricho.“

Od té chvíle už Agustín nemluvil ani o Franciscově nové milostné pletce, ani o tom, že zanedbává své umění. Naopak, i když šlo pouze o technickou stránku jejich práce, volil vždycky slova jemně a opatrně. Francisco nevěděl, je-li mu milé nebo nemilé, že Agustín vidí do jeho zabřednutí tak hluboko.

Královna María Luisa parádovala před Goyou na ohnivém hřebci Marcialovi jakožto majitelka pluku tělesné gardy. Seděla na koni po mužsku, byla dobré jezdkyně, vysoko, pyšně a směle se tyčila hlava nad vojenskou uniformou.

Bylo by stačilo, kdyby při dalších sezeních byla pózovala na dřevěné koze. Goyovi to však skýtalo jízlivou rozkoš, nechat ji předvádět své jezdecké umění podruhé a potřetí, a to v přítomnosti Agustínově. Komandoval královnu, aby otočila koně hned sem, hned tam, aby držela hlavu takhle a zase jinak. A strkal Agustína do popředí, zdůrazňoval jeho podíl na vytvářeném díle, ptal se: „Co myslíš, Agustíne, máme to tak nechat? Nebo ti to připadá lepší takhle?“

Poprvé když portrétoval
vznešeného pána, dávno
tomu již, tu do pozadí
vpašoval co stín též sebe,
maličkého, grandovi jak
dílo svoje odevzdává.
Dnes, když příteli a žáku,
pomocníku přemilému, připravit chce kratochvíli,
Španěl královně tu velí
um svůj jezdecký mu předvést,
dříve nežli její obraz
uráčí se namalovat.
Škoda, přeškoda, že otec
Goya nedožil se toho!
Škoda, přeškoda, ach, poulil
by ten starý otec oči!

18

Kráčel chodbou, která vedla od komnat doni Maríe Luisy k jeho pokoji. Odcházel od královny, lokaj v červených punčochách mu nesl malířské náčiní. Proti němu přicházela Alba, malá, půvabná, pevným krokem, provázena doňou Eufemiou.

Kolena se mu roztřásla, podlaha pod ním se potácela. Alba se zastavila. „Dobře, že vás potkávám, done Francisco," řekla. A pomalou, zřetelnou francouzštinou pokračovala: „Nemohu to tady v Escorialu už déle vydržet, na den na dva jedu do Madridu. Odjíždím ve středu. Budete tam taky?"

Goyu popadl nehorázný, šťastlivý úlek. Tady je to, splnění! Slíbené na přesnou dobu, na středu, na středu večer. Ihned však, v týž okamžik, mu jeho selsky počtářský rozum řekl, že právě ten čas mu nepatří. Královna ho očekává, bude mu sedět, ve čtvrtek, časně ráno. Když nepřijde, celá jeho budoucnost se zhroutí. Nikdy už nebude smět žádného člena dvora malovat, nikdy se nestane královým prvním malířem. Zřítil se zpátky do propastné nicoty. Když ale té ženě tady, do toho jejího pyšného, výsměšného, skvostného obličeje neřekne své blažené ano, dokud se její poslední slovo nese ještě vzduchem, pak půjde chodbou dál a rozplyne se mu v dálce navždycky.

Už učinila slabounký, sotva znatelný pohyb, jako by chtěla jít dál, a o maličko se také prohloubila výsměšnost jejích výsměšných úst. Věděl, že ta démonická žena přesně poznala, co se v jeho nitru děje. Zmocnila se ho úzkost: prohrál. Rychle, sípavě, koktavě, řekl španělsky: „Rozuměl jsem správně? Smím vám ve středu večer v Madridě přijít složit poklonu?"

Ona, stále ještě francouzsky, odpověděla: „Rozuměl jste, můj pane."

Nevěděl, jak se vůbec do svého pokoje dostal. Dlouhou chvíli seděl tupě, bezmyšlenkovitě. Nevnímal nic než: „Rozhodlo se to, je rozhodnuto."

Potom ale začal selsky mazaně počítat. Uznával za přiměřené, že od něho osud za jeho noc s Albou požaduje vysokou cenu; ale musí to být hned celá jeho kariéra? Musí se přece najít nějaký pádný, případný důvod, proč královnino sezení odřeknout. Kdyby například někdo byl nemocný, na smrt nemocný, někdo z jeho

nejužší rodiny… Depeši podobného obsahu bude muset předložit vrchnímu královninu komorníkovi!

„Kdy se konečně vypravíš do Madridu, k Ezquerrovi?“ zeptal se o hodinu později s poněkud nucenou drsností Agustína. „Jak dlouho mě ještě chceš nechat na ty barvy čekat?“ Agustín se na něho podíval udiveně. „Přinejmenším tři čtyři dny ještě s barvami vystačíme,“ řekl. „Ostatně je může obstarat každodenní posel. Když mu dám s sebou jasné instrukce, bude si Ezquerra vědět rady.“ Ale Goya trval zamračeně na svém: „Do Madridu půjdeš ty! Ještě dnes!“ – „Zbláznil ses?“ odpověděl Agustín. „Slíbil jsi napevno, že ten obraz do svátku dona Manuela doděláš. Sám jsi od královny ta čtyři sezení žádal. A teď mě chceš poslat pryč?“ – „Pojedeš do Madridu!“ poručil Goya. A chraplavě, ještě nevrleji a rozhodněji, dodal: „Dovíš se tam, že moje malá Elena vážně onemocněla a že Josefa naléhá, abych se okamžitě vrátil.“ Agustín, ještě užaslejší, odpověděl: „Nerozumím ani slovo.“ – „Nepotřebuješ rozumět,“ odpověděl Goya netrpělivě. „Máš mi přinést zprávu, že moje Elenita onemocněla. To je všechno.“

Agustín rázoval neohrabaně sem a tam, omráčený, usilovně si rovnal myšlenky. „Ty tedy chceš královně odřeknout,“ došel konečně k logickému závěru, „ty chceš do Madridu.“ Goya, zmučený, řekl skoro úpěnlivě: „*Musím* do Madridu. Závisí na tom můj život.“ – „A na jinou záminku jsi nepřipadl?“ zeptal se zdráhavě Agustín. Samému Goyovi bylo nyní až nevolno, že si vymyslil tuto záminku, ale jiná ho nenapadla. „Nenechávej mě teď na holičkách,“ prosil naléhavě. „Víš, jak pracuju, když máme lhůtu. Obraz hotový bude a bude dobrý. Nenechávej mě teď na holičkách!“

Od té chvíle, kdy viděl kresbu poledního strašidla, Agustín věděl, že se Francisco chystá provést jedno ze svých vskutku největších bláznovství a že nikdo a nic ho nemůže zadržet. „Pojedu do Madridu,“ řekl nešťastně, „svůj dopis dostaneš.“ – „Děkuji,“ řekl Goya. A zaprosil: „Pokus se pochopit.“

Zatímco byl Agustín pryč, Goya se snažil pracovat. Byl ukázněný, ale přesto nemohl udržet myšlenky pohromadě, kroužily kolem noci v Madridě a kolem toho, jak bude probíhat. Go chvíli mu nitro rozechvívala blouznivá zamilovanost; a hned si zase říkal a představoval největší oplzlosti, jaké kdy slyšel a viděl v předměstských putykách.

Byl ve společnosti Lucíe a abbého. Cítil na sobě vědoucí, lehce posměšný pohled Lucíin. Jistěže si osvojil techniku jednání s ženami, s vévodkyněmi i s nevěstkami, ale ve středu v noci, obával se, bude si počínat dětinsky pošetile. Záviděl abbému jeho obratnost, záviděl mu jeho eleganci, které se tak často pošklebovaL. Měl strach před Albiným smíchem a ještě větší před jejím usmíváním.

Dlouho po půlnoci, když Goya ležel v neklidném spánku, přišel Agustín. Zaprášený, v cestovním obleku, stanul ve dveřích, sluha s pochodní za ním. „Tady máte svůj dopis," řekl, dopis mu připadal v ruce těžký. Francisco se trochu pozvedl. Přijal dopis, držel ho, aniž ho otevřel, i on jako by potěžkával velkou váhu. „Dopis je takový, jak ho potřebujete," řekl Agustín. „Děkuju, Agustíne," odpověděl Goya.

Druhý den ráno oznámil Goya vrchnímu královninu komorníkovi, markýzi de Vega Inclán, že se k svému nejbolestnějšímu politování musí vzdát sezení, doňou Mariou Luisou mu nejmilostivěji povolených, objasnil mu důvody a odevzdal svůj dopis. Markýz dopis přijal, nečtený ho položil na stůl a řekl: „Její Veličenstvo by bylo musilo ta sezení tak jako tak odříci. Infant Francisco de Paula právě vážně onemocněl."

Na markýze Goya civí,
bledý koktá slova sporá,
vrávoravě s neuctivým
spěchem ze dveří ven chvátá.
Komorník jen zoškliveně
za ním hledí, v duchu říká:
„Tihle umělci, chm, tyhle
manýry náš Escorial
trpět musí! Láj a verbež,"
myslí sobě, „chusma, chátra!"

19

„Půjdeme do divadla, do Cruzu,"' prohlásila Alba, když se u ní objevil. „Dávají 'Nepřátelské bratry', je to hloupý kus, pokud jsem slyšela, ale blázna hraje Coronado a subreta je Gizmana a tonadilly

jsou určitě dobré.“ Goyu hněval lhostejný tón, s nímž mu to oznamovala. Je tohle úvod k noci lásky? Co má za lubem?

U vchodu do divadla stál houf mladíků, aby viděli, jak ženy vystupují z kočárů a nosítek; to byla jediná příležitost, kdy bylo ženské nohy vidět. Alba vystoupila z nosítek. „To jsou slaďounké nožičky,“ volali na ni, „jemňoučké, baculaté, k nakousnutí!“ Goya stál nečinně vedle, mračil se. Byl by se rád rozehnal, ale bál se výtržnosti.

Aby se dostali dovnitř, musili projít dlouhou, tmavou chodbou. Byla tam špína a tlačenice, prodavači nabízeli vodu, sladkosti, texty písní, byl tam hluk a puch. Člověkem strkali sem a tam a jen s námahou se daly střevíce a šaty uchránit před blátem. Nepočetné lóže – ženy v doprovodu mužů měly přístup pouze do lóží – byly zadány a Goyu to stálo dlouhé dohadování a nestydatou cenu navíc, než přece jednu lóži získal.

Sotva se usadili, zvedl se povyk v patio, v parteru. Lidé v přízemí, „mosqueteros“, ihned poznali Albu. Volali na ni, tleskali. Ještě vřelejší zájem, ačkoliv méně hlučný, projevovaly ženy; ty seděly ve své vyhrazené části divadla, v „gallinero“, všechny v stejném úboru pro „kurník“ předepsaném, v černých šatech, s bílým šátkem na hlavě, a všechny byly nyní obráceny k té lóží a kvokaly a smály se.

Goya krotil svůj velký, zachmuřený obličej do křečovité nehybnosti. Cayetana si počínala, jako by ta vřava platila některé jiné, a povídala si s ním přívětivě, nenucené.

Kus „Nepřátelští bratři“ byl opravdu hloupý, slabý odvar divadelní hry od Lope de Vegy. Lotrovský mladší syn vytlačil šlechetného staršího syna z lásky otcovy i ze srdce jeho dívky. Již v prvním jednání se konal souboj na hřbitově, zjevila se rozličná strašidla, zlý bratr zahnal hodného do lesů a zavřel otce do hladomorny. Sedláci se proti novému špatnému pánovi vzbouřili, publikum také, a když představitel policejního hejtmana, alguazila, vystoupil z hlediště, aby zlému bratrovi přispěl na pomoc, diváci na něho plivali a chtěli ho zmlátit; musil je ujistit, že je přece pouze herec Carro.

„Jste vlastně ’chorizo‘ nebo ’polaco‘?“ zeptala se Alba malíře. Madridské publikum se již půl století dělilo na dva tábory: jedni si říkali podle dávno zemřelého komika „Buřtíka, Chorizose“, druzí „polacos“ podle jména jistého abbého, který sepsal polemický

pamflet na obranu soupeřící skupiny. Goya přiznal, že je chorizo. „To jsem si myslila," řekla Alba hněvivě. „My Albové jsme polacos, už můj děd byl polaco."

Tonadilla, kterou zpívali po prvním dějství, byla veselá a sjednotila oba tábory v bouřlivém potěšení. Potom začalo druhé jednání, ve věži, řinčením řetězů a chrastěním slámy. Mužský anděl, v kalhotách pod kolena, jak odpovídá době, přesto však na ramenou okřídlený, utěšuje žalářovaného starce. Dívka, která nactiutrhačnému zlému bratru nedůvěřuje, se v nevlídném lese setkává s hrabětem, napjaté a dojaté publikum ztichlo. Alba vyslovila názor, že nyní je možno bez rozruchu odejít.

Dýchali svěží večerní vzduch. „Půjdeme do jedné z vašich hospod," poručila Alba. Goya úmyslně nerozuměl a navrhl elegantní restaurant. „K Celerinovi?" – „Do jedné z *vašich* hospod," opakovala Alba. „Ve večerních šatech do Manoleríe nemůžeme," namítl Goya rozpačitě; Manolería byl onen městský okres, kde bydlili majos a majas. „To mi nemusíte vysvětlovat," řekla Alba rychle svým slabým hlasem. „Dám se donést domů, převleču se a budu vás čekat."

Goya šel domů ve špatné míře. Pro tohle si tedy naložil tolik trápení, vymyslil ten nebezpečný dopis o malé Eleně, dal v sázku celou kariéru? „Qué vergüenza," myslelo to v něm drolivým hlasem Agustínovým.

Než se převlékl, zašel se po špičkách podívat do dětského pokoje, co dělá malá Elena. Pokojně spala.

Vzal si svůj starý majovský úbor. Jeho rozladění se rozplývalo, šťastné očekávání v něm začalo kypět. Pravda, jednotlivé kusy oděvu byly opotřebované a kalhoty, křiklavě zelená vesta, krátký červený kabát mu byly těsné, ale zažil v tom úboru hodně a byly to zážitky pěkné. Když si pak nakonec uvázal širokou šerpu a za ni zastrčil navaju, nůž, cítil se jako jiný člověk, mladý, chtivý dobrodružství. „Vem si kutnu na sebe, hned se vyznáš v latině," myslil si staré přísloví. Potom se zahalil do obrovského pláště, který bylo vlastně zakázáno nosit, do capa, a nasadil si širák, chambergo, stínící mu hluboce obličej.

Tak, až k nepoznání zahalen, se vydal na cestu. Spokojeně se smál, když ho Albin dveřník nechtěl vpustit. Ukázal mu obličej a muž se zazubil. Také Alba se usmívala, když ho spatřila, jak se zdálo jemu, uznale. Sama na sobě měla bohatou pestrou sukni a

barevně vyšívaný vystřižený živůtek. Vlasy měla v síťce. Celek jí pěkně slušel a bylo ji možno považovat za maju.

„Kam půjdeme?“ zeptala se. „Do Rosalíiny vinárny na Barquillu,“ odpověděl Goya. „Ale s tím závojem budete mít nepříjemnosti,“ upozorňoval; Eufemia jí totiž přehazovala mantilu a tapadas, a zahalené ženy neviděla čtvrť Manolería ráda. Cayetana si bez odpovědí stáhla závoj hlouběji přes obličej. „Dovolte, abych šla s vámi, beruško moje,“ prosila dueña. „Budu umírat strachy, dokud budu vědět, že jste v Manolerii.“ – „Nesmysl, Eufemio,“ řekla Cayetana přísně. „Don Francisco je dost mužný, aby mě ochránil.“

Vinárna byla plná. Sedělo se, pilo se, kouřilo se, zamlkle, se snahou o kastilskou vážnost. Většina mladíků měla širák na hlavě. Ženy byly drsného typu, mnohé hezké, všechny bez závoje. Na místnosti ležel hustý kouř. Někdo hrál na kytaru.

Nové hosty si společnost prohlížela se zdvořilou zvědavostí, ne zrovna přívětivě. Jeden muž nabídl Goyovi pašovaný tabák. „Kolik má stát?“ zeptal se Goya. „Dvaadvacet reálů,“ žádal muž. „Máš mě za nějakého gabacha?“ zeptal se Goya; tímto hanlivým slovem se označovali cizinci, zejména Francouzi. „Šestnáct reálů, zaplatím jako každý jiný.“ Do hovoru se vmísila jedna z dívek. „Nekoupíte své dámě aspoň doutník, milý pane?“ zeptala se. „Já nekouřím,“ řekla Alba pod svým závojem. „To byste ale měla,“ řekla dívka. A mladík vedle ní prohlásil: „Kouření čistí mozek, dráždí chuť a udržuje zuby zdravé.“ – „Dáma by samo sebou musela spustit závoj,“ popichovala dívka. „Buď zticha, Zanco,“ řekl mladík, „a nedělej žádný poprask, čapinoho.“ Ale Zanca trvala na svém: „Řekněte přece své dámě, seňore, že si má mantilu sundat. Do parku se v závoji vstupovat nesmí, tady se to sluší ještě míň.“ A jeden mladík u jiného stolu nadhodil: „Dáma je třeba gabacha.“

Francisco Cayetaně předpověděl, že její mantila bude dělat zlou krev. Znal své majos, patřil k nim. Nespolkli žádný dotěrný pohled; pokládali se za nejlepší Španěly, za nejšpanělštější Španěly, a nebyli ochotni ponižující zvědavost cizinců trpět. Kdo přišel k nim, do jejich výčepů, musil se přizpůsobit jejich zvykům a ukázat obličej.

Mladík s kytarou přestal hrát. Všichni se dívali na Goyu. Nesměl nyní za žádných okolností povolit. „Kdo řekl to o té gabache?“ zeptal se. Nezvýšil tón, promluvil vyrovnaně, mezi dvěma bafy z doutníku. Nastala chvilka mlčení. Hostinská, statná

Rosalía, řekla mladíkovi s kytarou: „Nebuď líný, zahraj nějaké fandango.“ Ale Francisco opakoval: „Kdo řekl to o té gabache?“ – „Já to řekl,“ přihlásil se jeden majo. „Požádáš seňoru za odpuštění?“ zeptal se Goya. „To nemusí,“ řekl jiný majo, „protože seňora si mantilu neshrnula.“ To bylo správné, ale Goya to nesměl připustit. „Kdo se tě na tvoje mínění ptal?“ řekl naopak a pokračoval: „Buď hezky zticha, jinak ti ukážu, že dovedu svoje fandango zatančit na mrtvole každého, ať je to ten nebo ten.“ To byl nejsprávnější obrat, jaký se jen mohl do Manoleríe hodit, a potěšil srdce všech přítomných. Ale mladík, který nazval Albu gabachou, řekl: „Počítám do deseti. A jestli do té doby tu svou nepohneš, aby ten drzý závoj sundala, tak ty, lidumile jeden, který jsi mě až dosavad ušetřil, dostaneš kopanec, že odletíš až do Aranjuezu.“

Goya viděl, že nyní se od něho očekává čin. Vstal, capa, dlouhý plášť, se mu sesmekl úplně na zem, hmatal po své navaje, po noži.

Tu se však rozlehl silný, překvapený křik. Alba sundala mantilu. „Alba,“ znělo volání, „naše Alba.“ A mladík řekl: „Odpusťte, seňoro. Ví Bůh, že nejste gabacha, seňoro, patříte k nám.“

Goyovi byly tento hold a dotěrnost ještě víc proti srsti než dřívější váda. Neboť to bohužel nesouhlasilo, co ten mladík řekl: Alba sem nepatří. Je v nejlepším případě dáma od dvora, která maju hraje. Styděl se před těmi pravými majami, že ji sem přivedl. Zároveň myslil na to, že on sám, Francisco Goya, pro lidové výjevy na svých gobelínech nenamaloval žádné majas, nýbrž kostýmované vévodkyně a hraběnky, a zlobil se ještě víc.

Povídala si s ostatními, po jejich způsobu. Slova jí plynula z úst nenucené, roztomile, a kromě něho jako by nikdo jiný necítil, že její počínání není přirozené, že za ním vězí přezírání, blahosklonnost.

„Pojďme,“ řekl znenadání; vyznělo to pánovitěji, než zamýšlel.

Na jediný okamžik Alba překvapeně vzhlédla. Ale vzápětí, s přívětivou povzneseností, s nepatrným posměškem, ostatním vysvětlila: „Ano, seňores, musíme se bohužel zvedat. Pan dvorní malíř očekává jednoho velkého pána, který se chce dát portrétovat.“

Ozval se smích. Nesmyslnost této omluvy všechny bavila. Goya kypěl bezmocným vztekem.

Přivolali nosítka. „Přijďte zase brzo,“ volali za ní, srdečně, velmi pochvalně.

„Kam jdeme?“ zeptal se trpce. „Samozřejmě do vašeho ateliéru,“ odpověděla, „kde očekáváte svůj model.“

Její příslib ho zbavil dechu. Je ale vrtkavá! Možná že ještě cestou změní svůj úmysl.

Rozčilený, pln bezradného vzteku na to, co se právě udalo, na její vrtochy a na svou bezmocnost, zmítán hněvem, očekáváním, vášní, kráčel nocí vedle jejích nosítek. Nyní se ještě ke všemu ozvalo slabé cinkání, přicházel kněz s posledním pomazáním. Nosiči postavili nosítka na zem. Alba vystoupila, on jí rozprostřel svůj kapesník a všichni si klekli, dokud kněz s chlapcem nepřešli.

Konečně dorazili k jeho domu. Sereno, vrátný, jim otevřel. Vystoupili nahoru do ateliéru. Goya, nepříliš obratně, zažehl svíčky. Alba seděla netečně v křesle. „Je tady tma," konstatovala, „a zima." Goya vzbudil sluhu Andrése. Ten přinesl dva stříbrné svícny s mnoha svícemi a rozdělal oheň, s okolky, mrzutě. Alba, bez závoje, mu přihlížela. Dokud byl Andrés v pokoji, Alba a Goya mlčeli.

Konečně mladík odešel. Pokoj se nyní stápěl v teplém, ne příliš jasném světle. Gobelín s průvodem obrovského svatého a s rozčileným davem zůstával nezřetelný a nezřetelný byl i Velázquezův ponurý kardinál s kozí bradkou. Alba přistoupila k obrazu blíž. „Kdo vlastně měl tohohle Velázqueze před vámi?" ptala se sebe i jeho. „Je to dar vévodkyně z Osuny," odpověděl. „Ano," řekla, „vzpomínám si, že jsem ho v^Alamedě viděla. Spal jste s ní?" zeptala se bez přechodu, přívětivě, svým poněkud tvrdým dětským hlasem.

Goya neodpověděl. Stála dosud před obrazem. „Hodně jsem se od Velázqueze naučil," řekl po chvíli, „víc než od koho jiného." Ona řekla: „Mám jednoho Velázqueze v letohrádku v Montefríu, malý, pozoruhodný obraz, skorem neznámý. Až se jednou octnete v Andalusii, done Francisco, tak se na něj prosím podívejte. Myslím, že by sem dobře zapadl."

Prohlížela si skici, které ležely na stole, návrhy na královnin portrét. „Zdá se," řekla, „že hodláte tu Italku namalovat bezmála tak ošklivou, jaká je. Dovolí to ona?" – „Doña María Luisa je chytrá," odpověděl Goya, „a proto chce mít své obrazy sobě podobné." – „Ano," přisvědčila Alba, „když žena vypadá takhle, pak musí být alespoň chytrá."

Posadila se na divan. Seděla pohodlně opřena dozadu, malá, s matně hnědavým obličejem, jenom lehce napudrovaná. „Myslím, že vás budu malovat jako maju," řekl. „Nebo přece ne. Nerad bych se znovu vydával v nebezpečí, že bych vás namaloval maskovanou.

Musím na to přijít, která Cayetana je ta pravá.“ – „Na to nepřijdete nikdy,“ slibovala Alba. „Ostatně to nevím sama. Vážně věřím ještě nejspíš, že jsem maja. Nic nedbám na to, co si ostatní lidé myslí, a není to zvykem také maj?“

„Ruší vás to, když se na vás tak dívám?“ zeptal se. Ona řekla: „Nemám vám to za zlé, protože jste malíř. Jste ostatně jenom malíř? Vždycky jenom malíř? Trošku hovornější byste přece být mohl.“ Goya mlčel dál. Ona se vrátila ke svým dřívějším slovům: „Jsem vychovaná jako maja. Můj děd mě dal vychovávat podle zásad Rousseauových. Víte, kdo byl Rousseau, done Francisco?“ Goyu to víc pobavilo, než se ho to dotklo. „Mí přátelé,“ odpověděl, „mi dovolují občas si číst v Encyklopedii.“ Letmo vzhlédla. Encyklopedie byla inkvizici zvlášť solí v očích; to dílo mít, v něm číst, bylo nesnadné a nebezpečné. Nenavázala na jeho slova, nýbrž vyprávěla dál: „Můj otec zemřel velmi brzy a děd mi ponechával úplnou volnost. Mimoto mě občas navštěvuje mrtvá komorná mé babičky a říká mi, co dělat mám, a co ne. Vážně, done Francisco, měl byste mě namalovat jako maju.“

Goya prohraboval oheň v krbu. „Nevěřím vám jediné slovo,“ řekl. „Ani se za maju nepovažujete, ani nevedete noční rozhovory s mrtvou komornou.“ Otočil se a zadíval se jí vyzývavě do obličeje. „Já mluvím, co si myslím, když mě to baví. Já jsem majo, i když občas čtu v Encyklopedii.“ – „Je to pravda?“ zeptala se Alba přívětivě a vyrovnaně, „že jste kdysi při střetnutí na nože a ze žárlivosti sprovodil čtyři nebo pět lidí? A musel jste opravdu prchnout do Itálie, protože vás hledala policie? A opravdu jste v Římě unesl tu jeptišku, takže vás z toho mohl vytáhnout jenom náš vyslanec? Nebo jste to jenom všechno pustil do oběhu, abyste se udělal zajímavý a dostával víc zakázek?“

Goya si řekl, že ta žena asi sotva přišla v tuto hodinu k němu do ateliéru jenom proto, aby ho pokořovala. Chce ho ponížit, aby si později, po všem, nepřipadala ponížená sama. Ovládl se a odpověděl klidně, vlídně a žertovně: „Každý majo miluje silná slova a chlubnou řeč. To vám přece musí být známo, paní vévodkyně.“ – „Jestli mi ještě jednou řeknete ’paní vévodkyně‘, tak odejdu,“ odpověděla Alba. „Nevěřím, že odejdete, paní vévodkyně,“ řekl Goya: „Věřím, že jste si umínila mě –“ Goya hledal slovo – „mě zničit.“ – „A pročpak bych tě měla chtít zničit, Franeho?“ zeptala se Alba měkce. „To nevím,“ řekl Goya. „Jak

mám vědět, co chcete udělat?“ – „To čpí filozofií a kacířstvím,“ řekla Alba. „Bojím se, že jsi kacíř, Franeho. Bojím se, že věříš víc v ďábla než v Boha.“ – „Když už jedním z nás,“ odpověděl Goya, „pak by se inkvizice musela zabývat vámi.“ – „Vévodkyní z Alby se inkvizice nezabývá,“ odpověděla tak samozřejmě, že to neznělo ani povýšeně. „Ostatně,“ pokračovala, „nesmíš to brát tuze vážně, když ti někdy říkám zlé věci. Víckrát jsem ’se už modlila k Virgen del Pilar, aby na tebe seslala jenom všechno hezké, Franeho, protože tě zřejmě ďábel tak trpce mučí. Ale –“ podívala se přes pokoj na dřevěný obraz Naší seňory de Atocha – „ty už vůbec Virgen de Pilar nedůvěřuješ. A přitom jsi v ni jistě důvěřoval více než jiní, protože jsi ze Zaragozy. Nevěrný jsi tedy taky.“

Mezitím vstala, přešla před prastarou, hnědavě černou dřevěnou sochu a shora dolů si ji prohlížela. „Nechci ale o Virgen de Atocha mluvit neuctivě,“ řekla, „a tím méně o téhle, která je vaší svatou patronkou. Jistě má i ona velkou moc a rozhodně ji člověk nesmí urážet.“

A pak něžně, starostlivě,
v černý řásný závoj halí
tvář Seňory de Atocha,
mantilou svou obtáčí ji.
Nesmí zraky svaté Panny
vidět, co se teď tu děje.
Veliký hřeben, pyšný hřeben
z černých vlasů uvolňuje,
ze střevíčků vyklouzává,
nadále je ještě menši.
Před plápolem ohně v krbu
těžkou sukni na zem spouští,
vážně, věcně, beze studu,
pestrý živůtek pak za ní.

ČÁST DRUHÁ

1

Roku 1478 zřídili katoličtí panovníci Ferdinand a Isabella zvláštní tribunál ke stíhání všech provinění proti církvi. To se stalo po porážce Arabů, kdy šlo o to, namáhavě vytvořenou jednotu říše chránit jednotou víry. „Jedno stádo, jeden pastýř, jedna víra, jeden král, jeden meč," zpíval tehdy básník Hernando Acuña.

Tento duchovní soud, inkvizice, svaté oficium, svou povinnost splnil. Vyšpehováni, vyhnáni, vyhlazeni byli Arabové a Židé a stejně i všichni ti, kdo se snažili podvratné smýšlení skrýt pod maskou katolické víry: tajní Maurové a Židé, moriscos,* judaizantes**, marranos.***

Než však inkvizice tento úkol splnila, vyrostla zatím v samostatnou moc uvnitř státu. Omezovala sice svou činnost podle jména na odhalování a trestání kacířství – ale co všechno nebylo kacířství? Kacířstvím byl předně každý názor, který se prohřešoval proti některému dogmatu katolické církve, a tím připadl inkvizici úkol cenzurovat všechno psané, tištěné, mluvené, zpívané a tančené. Kacířstvím byla dále každá veřejně důležitá činnost, pakliže ji vykonával potomek kacíře. Tím pak mělo svaté oficium povinnost přezkoumávat čistokrevnost všech, kteří se ucházeli o nějaký úřad. Každý žadatel musil prokázat svou limpiezu, svůj původ z čistě křesťanských rodičů a prarodičů; mezi jeho předky nesměl být žádný Maur ani Žid. Takováto dobrozdání mohla vystavovat pouze inkvizice. Mohla vyšetřování po libosti protahovat, mohla za ně počítat libovolně vysoké poplatky; poslední rozhodnutí, může-li kterýkoli Španěl být zaměstnán v státní službě, bylo vloženo do jejích rukou. Kacířstvím bylo však také klení, zpodobování nahoty, dvojženství, nepřirozené smilstvo.

---

* *Moriscos* (šp.) – Mauři, kteří se dali pokřtít, aby se nemuseli ze Španělska vystěhovat.

** *Judaizantes* (šp.) – novokřtěnci, kteří potají vykonávali zvyklosti svého původního židovského náboženství. Později byli takto označováni také přívrženci nebo ochránci Židů.

*** *Marranos* – staré označení Židů a někdy i Maurů, kteří se sice dali pokřtít, ale v skrytu zůstali věrni svému původnímu náboženství.

Kacířstvím byla lichva, protože ji bible zakazovala. Kacířstvím byl dokonce koňský obchod s nešpaněly, protože takový obchod mohl přinést výhody nevěřícím na druhé straně Pyrenejí.

Takovýmto výkladem své úřední kompetence na sebe inkvizice strhovala stále víc práv koruny a podrývala autoritu státu.

Každoročně ustanovovalo svaté oficium zvláštní svátek a toho dne pak vyhlašovalo takzvaný edikt víry. Tento výnos nabádal všechny, kteří se cítí vinni kacířskými sklony, aby se během třicetidenní milostivé lhůty sebeobžalobou před svatým tribunálem očistili. Dále vyzýval všechny věřící, aby udali každé kacířství, o němž zvěděli. Edikt vypočítával dlouhý seznam podezřelého počínání. Na tajné kacířství poukazovaly všechny židovské zvyky, zažíhání svíček v pátek večer, výměna prádla k sobotě, zdržování se vepřového masa, umývání rukou před každým jídlem. Na kacířské sklony poukazovala četba cizojazyčných knih stejně jako horlivé čtení světských spisů vůbec. Děti měly udat rodiče, manželé jeden druhého, jakmile zpozorují něco podezřelého‘, jinak propadali vyobcování z církve.

Tísnivá byla tajnost, s níž tribunál postupoval. Očišťovací sebeobžaloba se musila konat potají; těžce trestného skutku se dopouštěl, kdo obviněného vyrozuměl o nařčení. Soudu stačily nepatrné příznaky, aby nařídil zatčení; a po lidech, kteří zmizeli v žalářích inkvizice, se nikdo neodvažoval ptát. Udavači, svědkové, obvinění byli přísahou zavázáni mlčet; porušení této přísahy podléhalo témuž trestu jako kacířství samo.

Jestliže obviněný zapíral nebo ve svém bludu setrvával, pak bylo použito skřipce. Aby mzdu katovských pacholků ušetřila, inkvizice někdy obesílala a vyzývala vysoké civilní úředníky, aby tuto bohulibou činnost vykonávali zdarma. Jako všechny fáze celé procedury i mučení postupovalo podle puntičkářsky přesného reglementu a za přítomnosti lékaře a sekretáře, který každou podrobnost protokoloval. Po celá staletí duchovní soudcové důtklivě zdůrazňovali, že protismyslného prostředku útrpného práva používají z útrpnosti – aby totiž zatvrzelce vymanili ze zhoubného kacířství a zavedli ho na cestu pravého poznání.

Jestliže se obžalovaný přiznal a činu litoval, byl tím „s církví smířen“. Smíření se vázalo na pokání; „smiřující se“ byl třebas zmrskán nebo v potupném rouchu veden ve veřejném průvodu přes město, nebo ho inkvizice odevzdala světským úřadům k odpykání

tříletého až osmiletého, někdy i doživotního trestu na galejích. Kajícníkovo jmění propadlo konfiskaci, někdy byl také jeho dům zbořen; on a jeho potomci až do pátého pokolení zůstávali nezpůsobilí zastávat jakýkoli úřad nebo vykonávat jakékoli vážené povolání.

Svatý tribunál se pevně držel zásady dobrotivosti, i když se kacíř nepřiznal vůbec nebo učinil pouze částečné doznání viny. Církev hříšníka neusmrcovala; zato ovšem vyloučila zarytého nebo opětně provinilého zlosyna ze své obce a odevzdala ho světským úřadům. Také těm doporučovala nepoužít popravního meče, ale nabádala je k rozjímání o verši Písma: „Nezůstal-li by kdo ve mně, vyvržen bude ven jako ratolest, a uschne, a budou sebrány, a na oheň uvrženy, a shoří.“ Následek toho byl, že světský úřad vyvržené ratolesti, to jest vyobcované z církve, spaloval, a to zaživa. Šlo-li o kacíře již mrtvého, pak vyhrabali mrtvolu a spálili tu. Jestliže se kacíř po odsouzení ještě přiznal, byl pak zardoušen a spálili jeho mrtvolu. Uprchl-li kacíř, byl spálen jeho obraz. Vždycky bylo jeho jmění zkonfiskováno; jeden díl propadlého majetku dostal stát, jeden díl inkvizice.

Inkvizice byla velice zámožná, k zproštění obžalovaného docházelo zřídka. Úhrnný počet těch, jež španělská inkvizice od svého založení až do korunovace Carlose IV. upálila nebo jimž uložila nejtěžší tresty, činil 348 907.

Čím tajnější vedla inkvizice řízení, s tím veřejnější pompou své rozsudky vyhlašovala a vykonávala. Vyhlášení a vykonání rozsudku se zvalo „aktem víry, vyhlášením víry, manifestem víry, autodafé“. Účastnit se ho platilo za bohulibé počínání. Táhly nádherné průvody, slavnostně byla odhalována korouhev inkvizice, na obrovských tribunách seděli civilní a duchovní hodnostáři. Každého jednotlivého provinilce předvolali a předvedli samostatně, oblékli ho do potupné košile a vysoké, špičaté kacířské čepice, zvučným hlasem mu přečetli jeho ortel. Na quemadero, na popraviště ohněm, byli odsouzení vedeni v doprovodu početné vojenské eskorty. Upalování kacířů přihlížel dav s rozdychtěním, které překonávalo zanícenou rozkoš z býčích zápasů, a když se po odsouzení tuze mnoho hříšníků kálo, takže vyvázli se zardoušením a nemusili zemřít v plamenech, diváci repotali.

Často se takovéto „akty víry“ konaly k oslavě radostných událostí, nastoupení na trůn nebo královy svatby nebo narození

následníka trůnu; v tom případě pak zapálil kacířovu hranici některý člen královské rodiny.

O každém autodafé se vydávala tiskem vylíčení, jež skládali zběhlí duchovní spisovatelé. Tato líčení se těšila velké oblibě. Padre Garau například vypravuje o jednom autodafé na ostrově Mallorca. Jak tři hříšníci zamřeli smrtí upálením a jak se, když je plameny začaly olizovat, zoufale snažili odtrhnout od kůlu. Kacíř Benito Terongi se vskutku vyprostil, ale zhroutil se pak do plamenů po levé straně. Jeho sestra Catalina, která se předtím holedbala, že se vrhne do plamenů sama, skučela a ječela, aby ji odvázali. Kacíř Rafael Valls stál zprvu v dýmu bez hnutí jako socha, ale jakmile se ho plameny dotkly, kroutil se a sníjel. Byl tlustý a růžový jako podsvinče, které dosud cucá, a zatímco zvenčí na jeho těle nebylo už vidět žádné plameny, hořel uvnitř dál, břicho mu puklo a vnitřnosti se mu vyvalily jako kdysi Jidášovi. Knížka padre Garaua, La fé triunfante, Vítězná víra, měla obzvláštní úspěch, dosáhla čtrnácti vydání, posledního v době Francisca Goyi.

Některé inkvizitory poháněl ryzí zápal pro víru, ostatní využívali své autority k tomu, aby ukájeli touhu po moci, chamtivost, tělesné chtíče. Vyprávění obětí, které vyvázly, jsou možná přehnaná; ale manuál inkvizice, její procesní řád, přesto ukazuje, jakou měrou duchovním soudcům usnadňoval naprostou volnost jednání, a akta dokazují, jak svévolně si počínali.

Inkvizice se chlubila, že sjednocujíc všechny obyvatele Hispánie v katolické víře, uchránila poloostrov před náboženskými válkami, které sužovaly ostatní Evropu. Ale tento výsledek byl draze vykoupen. Inkvizice vštípila Španělům přesvědčení, že důležitější než mravný život je neotřesitelná víra v dogmata. Cizinci, kteří procestovali Španělsko, hlásili bezmála jednomyslně, že právě v zemi inkvizice má náboženství málo společného s morálkou a že vřelý zápal pro dogma bývá zhusta spojen s nemravným životem. Často trestal svatý tribunál zločiny, které ostatní svět pokládal za odporné, jako například svedení kajícných během zpovědi, velmi mírně. Ale sebemenší technické prohřešky proti dogmatu mstil ve všech případech krutě. V Córdobě bylo například při jediném přelíčení odsouzeno na hranici sto sedm lidí, mužů, žen a dětí, protože poslouchali kázání jistého Membrequa, jehož inkvizice uznala za kacíře.

V době, kdy se Goya narodil, došlo při obzvlášť pompézním autodafé k upálení řády judaizantů, mezi nimi jednoho osmnáctiletého děvčete, protože zachovávali jisté židovské zvyky. Montesquieu, největší spisovatel tehdejší Francie, vkládá jednomu z obžalovaných do úst obhajovací řeč, jím samým složenou: „Mohamedánům vytýkáte," píše Montesquieu, „že své náboženství šířili mečem – proč šíříte vy svoje náboženství ohněm? Abyste prokázali božskou podstatu svého založení, přikládáte krvi svých mučedníků nevímjaký význam; teď jste ale úlohu Diokleciánovu převzali sami a úlohu mučedníků přenášíte na nás. Vyžadujete na nás, abychom byli křesťany, a sami se zříkáte jimi být. Když už však křesťany nejste, jednejte alespoň tak, jako byste měli onen chabý smysl pro spravedlnost, jímž příroda vybavila i nejnižší tvory, kteří mají lidskou tvář. Tolik je jisté: vaše působnost poslouží budoucím dějepiscům za důkaz toho, že Evropu naší epochy obývali divoši a barbaři."

Ve Španělsku samém kolovaly v druhé polovici osmnáctého století spisy, které hlavní vinu na úpadku země, na jejím vylidňování, na jejím úpadku duchovním i mocenském svalovaly na inkvizici. Také panovníci oné doby, Bourbonové francouzského původu, chápali, že bez jistých moderních „kacířských" reforem musí země dospět k zániku. Ponechali tedy, zbožně a plni hluboké úcty k tradici, svatému oficiu podle litery všechnu autoritu, ale odebrali mu jeho nejdůležitější funkce a výsady.

V neztenčené míře se však udržoval vliv inkvizice na lid; a temno a tajemnost, jež její moc obestíraly, její přitažlivost jen stupňovaly. Den, kdy byl edikt víry vyhlašován, byl velkolepý a vábivý právě pro ponuré hrozby výnosu. Ještě vábivější pro svou směs neřestnosti, děsu a ukrutenství byla autodafé.

Z temna všude inkvizice
okem bdělým špehovala,
tíha její duši každou
tížila jak těžké omen.
Člověk musil masku nosit,
říci nesměl to, co cítí,
leda známým spolehlivým,
pošeptmu jen, srdcem k srdci.

Věčná tato hrozba lidu
kořením však žití byla.
Španělé svou inkvizici
nebyli by dali za nic.
Skýtala přec lidu Boha,
Boha sice lidí všechněch,
Španělům však patřil více.
Na inkvizici lpěl proto
národ stejně křečovitě,
stejně úporně a pevně,
jako lpěl vždy na svém králi.

2

Mírové jednání, jež madridský dvůr vedl v Basileji s Francouzskou republikou, se vleklo, Španělé, ačkoli potají rozhodnuti od vydání francouzských královských dětí upustit, považovali z důvodů cti za svou povinnost právě tuto podmínku hájit až do posledního okamžiku. Paříž však ani nenapadlo, aby vydáním capetovského dědice vytvořila středisko royalistického odporu, nýbrž trvala na svém mrazivém ne. Přesto a proti všemu rozumu doufal francouzský royalistický vyslanec v Madridě, monsieur de Havré, že si houževnatý nátlak Španělů nakonec odnese vítězství. Ve svých snech již viděl malého krále zachráněného v Madridě a sebe sama jako učitele a poručníka, jako tajného regenta velké, mocné, pyšné, milované Francie.

Vtom došla strašlivá zpráva: královský chlapec Ludvík Sedmnáctý zemřel. Monsieur de Havré o jeho smrti pochyboval. Pravděpodobně chlapce unesli royalisté a schovávají ho teď. Ale doña María Luisa a don Manuel byli velice ochotni smrt malého Louise přijmout, ba potají madridský dvůr tuto špatnou zprávu vítal s úlevou. Nyní byl dvůr, aniž si nějak zadal na cti, tíživého sporného bodu zproštěn.

Přesto však mírové jednání nepokračovalo k cíli. Republika, úspěchy svých vojsk zpupně zpyšnělá, žádala odstoupení provincie Guipúzcoa s hlavním městem San Sebastiánem a válečnou náhradu čtyři sta miliónů. „Počítám s tím," vysvětlovala doña María Luisa svému prvnímu ministru, „že nám mír dovolí trochu volnější život,"

a don Manuel pochopil, že těch čtyři sta miliónů nebude smět zaplatit. Pepa na druhé straně říkala: „Doufám, done Manueli, že docílíte, aby Španělsko vyšlo z války větší," a Manuel poznal, že tu baskickou provincii nesmí vydat všanc. „Jsem Španěl," prohlásil zvysoka a chmurně k svému donu Miguelovi. „Ani neodstoupím San Sebastián, ani nezaplatím tu nehoráznou náhradu."

Jenže lstivý Miguel již rozestřel svá tykadla až do Paříže, aniž při tom svého pána kompromitoval, a byl brzy s to podat zajímavé zprávy: pařížské direktorium usiluje nejenom o mír, ale nadto i o spojenectví se Španělskem – kdyby se mu o takovém spojenectví dostalo ujištění, pak by byla republika ochotna mírové podmínky podstatně zmírnit. „Pokud jsem slyšel," končil don Miguel obezřele, „Paříži by možná stačilo, kdybyste jí osobně slíbil, že žádané spojenectví uvedete ve skutek."

Don Manuel vzhlédl. „Já osobně?" zeptal se s příjemným překvapením. „Ano seňore," potvrdil don Miguel. „Kdybyste některému z direktorů, řekněme abbému Sieyésovi, poslal vlastnoruční list s takovým ujištěním, samozřejmě důvěrně, potom by republika už déle na obou sporných klauzulích netrvala."

Význam, jejž jeho osobě v Paříži přikládali, donu Manuelovi lichotil. Troufá si, řekl královně, dosáhnout uzavření přijatelného, ano, dokonce čestného míru, jestliže se mu dostane zmocnění navázat neoficiální, osobní výměny názorů s pařížskými pány. María Luisa byla skeptická. „Myslím, že se přeceňuješ, pico, můj maličký," odpověděla. Dona Manuela se to dotklo. „Dobrá, doňo Mario Luiso," řekl, „potom ponechávám záchranu říše vám," a přes všechno naléhání dona Miguela dopis abbému Sieyésovi neodeslal.

Francouzi, dlouhým dohadováním unavení, dali svému generálu Perignonovi rozkaz, aby postupoval. Rychlým vítězným tažením dobyla republikánská armáda Bilbaa, Mirandy, Vitorie, pronikla až na hranice Kastilie. V Madridě vypukla panika. Kolovaly pověsti, že se dvůr chystá uprchnout do Andalusie. „Já vás zachráním, Madame," prohlásil don Manuel, „vás i Španělsko." A napsal.

O týden později došlo k podpisu prozatímní mírové smlouvy. Francie se spokojila s odstoupením španělské části arttilského ostrova San Domingo a upustila od baskické provincie. Také vyslovila souhlas se španělským návrhem, aby se válečná náhrada rozdělila na deset ročních splátek a aby ji Španělsko mohlo zaplatit věcnými dodávkami. Dále se republika zavázala vydat princeznu

Marii Terezii, dceru Ludvíka Šestnáctého, samozřejmě do Rakouska.

Země se zmocnil obrovský úžas a velký jásot, že z prohrané války vyšla takřka bez jakéhokoli odstoupení území. Ten Manuel Godoy! „Jsi mi pašák," řekl don Carlos a poplácal ho silně po ramenou. „Mám ti povědět, jak jsem toho dosáhl?" zeptal se Manuel královny. Odpověděla však: „Ne, ne," tušila souvislosti a nechtěla je znát.

Protože za příznivý mír bylo co děkovat jedině donu Manuelovi, dostalo se mu poct, jaké nebyly nikomu prokázány už dávno. Darem mu bylo připsáno jedno korunní panství u Granady, byl obdařen titulem „Principe de la Paz", Kníže míru, a jmenován generalissimem všech vojsk říše.

V uniformě generalissima vykonal panovnickým manželům návštěvu, aby se jim poděkoval. Těsně mu padly bílé kalhoty na stehnech, hrdě mu obepínal kabát prsa; z klobouku, který měl pod paždím, pyšně vlálo pero. „Vypadáš báječně," řekl don Carlos a rychle dodal: „Dej na hlavu!" Pouze dvanáct prvních grandů říše mělo právo nasadit si klobouk ještě dřív, než odpověděli. Grandové druhého stupně si směli klobouk nasadit teprve po odpovědi, grandové třetího stupně teprve pak, když je král vybídl, aby se posadili.

Doña María Luisa tušila, že Manuel nedosáhl tohoto míru sám, nýbrž jeho rádcové, ti podezřelí, osvícení, rebelští afrancesados, ti frankofilové, a že ten zdánlivě tak skvělý výsledek s sebou jednou přinese nové války a nedozírné následky, pravděpodobně špatné. Přesto, prozatím to byl mír skvělý a čestný a podepsal ho Manuel. Do té uniformy navlékla toho mladého člověka sama, v té své nové, mužné nádheře jí imponoval, její srdce mu tlouklo vstříc.

Bylo ještě dvanáct grandů prvního stupně, potomků oněch rodů, které na poloostrově vládly od dob Sancha Velikého, toho času tedy již devět set let a víc; oslovovali se navzájem bratrským tykáním. Nyní, když králova milost zařadila mezi tyto nejvyšší šlechtice jako třináctého jeho, překonal Manuel, Principe de la Paz, zděděnou uctivou bázeň a tykal vévodům z Arca, Béjaru, Mediny, Sidonie, Infantada a jak jinak se jmenovali. Projevili slabounký údiv a potom mu tykali také; tonul v štěstí.

A řekl vévodovi z Alby; „Těší mě, José, že dnes vypadáš tak svěže." Bez hnutí zůstal klidný, plný obličej štíhlého, elegantního

pána, bez hnutí jeho hezké, tmavé, zamyšlené oči a řekl přívětivě: „Děkuji vám za váš zájem, excelentísimo seňor.“ Ano, *excelentísimo seňor*[*] řekl a neodpověděl tykáním.

A Manuel řekl donu Luisi Mariovi de Borbón, hraběti de Chinchón, arcibiskupu sevillskému: „Dlouho jsem tě už neviděl, Luisi.“ Velmi mladý a velmi vážný mladý pán se na něho podíval, jako by byl vzduch, a šel dál. Přitom byl tento don Luis María de Borbón jen poloviční Bourbon; byl sice synem jednoho kastilského infanta a pokrevným bratrancem královým, ale jeho matkou byla obyčejná doña María Teresa de Vallabriga z nízké aragonské šlechty a král donu Mariovi titul infanta nepřiznal. Ačkoli tedy je don Luis María z královské krve, má vlastně dnes on, don Manuel, titul i právo vyšší. Jistě není domýšlivý, ale tomuhle levobočkovi, tomu polovičnímu Bourbonovi jeho aroganci neodpustí.

María Luisa, aby vynahradila příkoří, jejímu miláčkovi způsobená, vymýšlela pro něho nové pocty. Dvorní astrolog sestavil sáhodlouhé výpočty, z nichž vyplývalo, že rod Godoyův je spřízněn s rodem bavorských kurfiřtů a s královským rodem Stuartovců. Královský genealog na základě obsáhlých tabel prohlásil, že don Manuel Godoy je potomkem starých gótských králů – neboť jméno Godoy lze odvodit ze slov „Godo soy, jsem Gót“.

Dále pak Carlos nařídil, že před Principem de la Paz, ukáže-li se na veřejnosti v oficiální funkci, má herold nést vztyčenou Janusovu hlavu na znamení, že správně vyčetl a vyložil minulost i budoucnost.

Toto nové vyznamenání vystavil don Manuel na odiv poprvé u příležitosti otevření Akademie věd.

Ne však přímou cestu volil
pro svůj kočár se čtyřspřežím.
Oklikou jel takou, by ho
ve dvouhlavém lesku novém
ze všech přátel uviděla
doña Pepa Tudó první.
S hlubokou ji zdraví úctou,
když naň Pepa z okna hledí.

[*] *Excelentísimo seňor* (šp.) – slovutný pane.

Ta však hrdou pýchou plane,
ten lesk jejím že je dílem,
rek že tento vyrovná se
rekům z romancí a písní.
Španěl zachránce je nyní
kavalírem v říši prvním.
Don Francisco, rozhodla se,
musí pro ni namalovat
obraz jeho v této slávě.

3

Podněcován osvícenskými přáteli a rádci, don Manuel využil své překvapující popularity, aby nařídil pokroková opatření. Odjakživa si potrpěl na to, aby platil za ochránce věd a umění; kromě toho ukazoval takovou liberální politiku pařížským držitelům moci svou dobrou vůli připravit pro slíbené spojenectví půdu.

Ale jeho nařízení zůstala bez účinku, protože církev je vším svým vlivem potírala. Jeho přátelé mu radili, aby soudní pravomoc svatého oficia ještě dále omezil a požadoval z příjmů inkvizice pro stát daleko větší podíl; ba mohl by, když si je nyní láskou a obdivem lidu jist, dokonce i zrušit osvobození církve od daní a tím nejen splnit dávný sen, ale současně i sanovat státní finance a jednou provždy zlomit odpor církve proti modernizaci země.

Taková otevřená válka byla však založení dona Manuela proti mysli. A Pepa se činila, seč byla, aby ho od rozhodných opatření odvrátila. Jako dítě byla kdysi svědkem jednoho autodafé a jeho fanatická, pochmurná slavnost, prapory a kněží, bídní hříšníci i plameny, v nichž hořeli, byli jednou z jejích nejhlubších vzpomínek. Její zpovědník se vytrvale snažil zaměstnávat jejího ducha temnou mystikou svatého tribunálu. Páni od inkvizice si u ní podávali dveře; za svého posledního pobytu v Madridě ji přijal dokonce granadský arcibiskup Despuig, který stál blízko velkému inkvizitoru.

V šedesátých a sedmdesátých letech vliv inkvizice poklesl. Ale přesto, zatímco na druhé straně povstalectví a bezbožectví nabývalo vrchu, znovu zesílil. Liberální velký inkvizitor Sierra byl sesazen a na jeho místo nastoupil fanatický kardinál arcibiskup toledský,

chmurný Francisco de Lorenzana. Se souhlasem vlády pronásledovalo svaté oficium jakožto bezbožný, jakožto „filozofický“, každý duchovní směr, který jevil porozumění pro francouzské teorie, a zahájilo řízení proti četným frankofilům, afrancesados. Nyní však uzavřel dvůr s republikou mír, ano, zabýval se dokonce plány na spojenectví, svobodomyslní nabývali opět vrchu, nově získaná moc inkvizice byla ohrožena.

Lorenzana, chytrý politik a pletichář, činil protiopatření. Bezmála všichni ministři a vysocí rádcové, V jejich Čele don Manuel, byli podezřelí z „filozofismu“ a z „naturalismu“, z toho naroveň stavění Boha a přírody. Lorenzana sbíral materiál proti pánům, v archívech jeho tribunálů se hromadila udání. Dobrovolní i placení pomahači špehovali, jaký život vede Principe de la Paz, přátelství jistých prelátů s Pepou Tudó obstaralo zbytek, každý den a každá noc prvního ministra byla v rejstřících svatého oficia pečlivě zaznamenána. Bedlivě zkoumal a měřil velký inkvizitor, jak vřelost milcova poměru ke královně stoupá či klesá podle toho, jakou teplotu vykazuje jeho milostná pletka s Pepou Tudó. A dospěl k závěru, že pozice dona Manuela není tak silná a pozice svatého oficia rozhodně zase ne tak slabá, jak se všeobecně má za to.

Vyrazil proti bezbožeckému ministerskému předsedovi, rozháněl se proti kacířům. V několika hlavních městech provincií zahájila inkvizice stíhání velmi vážených mužů, profesorů, vysokých státních úředníků a vinila je z filozofismu. Dala zatknout a odsoudila bývalého vyslance ve Francii, hraběte de Azora, dále filologa Yereguiho, který byl za Třetího Carlose hofmistrem královských infantů, a slavného matematika na univerzitě v Salamance, Luise de Samaniego.

S napětím čekal velký inkvizitor, zda první ministr zakročí, zda se pokusí tyto své druhy ve svobodomyslnictví z jeho moci vyrvat. Don Manuel se toho neodvážil. Podal svatému oficiu vlažné rozklady se žádostí, aby se při výkonu trestu nad těmito muži postupovalo shovívavě, poněvadž se zasloužili o korunu.

Lorenzana se rozpřáhl k rozhodnému úderu: k sražení jednoho vůdce svobodomyslných, který slynul slávou po celé Evropě, spisovatele a státníka Olavida.

Don Pablo Olavide se narodil v Limě v Peru. Platil za zázračné dítě a již ve velmi mladém věku byl jmenován soudcem. Když strašlivé zemětřesení srovnalo město Limu se zemí, byla mu

svěřena správa statků a peněz, jejichž vlastnictví se stalo smrtí majitelů sporným. Peněz, jejichž dědicové nemohli dostatečně prokázat svou legitimaci, použil tento velmi mladý pán k postavení kostela a divadla. Jeho čin mrzel duchovenstvo. S podporou mocných peruánských duchovních se obrátili ti dědicové, jejichž nároky byly odmítnuty, se stížností do Madridu. Madrid si Olavida povolal, pohnal ho před soud, zbavil ho úřadu, v několika případech ho uznal povinným náhradou škody, odsoudil ho do vězení. Brzy byl však pro churavost propuštěn a španělští osvícenci ho slavili jako mučedníka. Jedna velmi vlivná vdova si ho vzala. Dosáhl prominutí dosud neodpykaného trestu. Vydal se na cesty. Pobýval hodně v Paříži. Získal jeden palác ve francouzském, jeden ve španělském hlavním městě. Uzavřel přátelství s Voltairem, s Rousseauem, dopisoval si s nimi. Vydržoval v Paříži divadlo, v němž ve vlastním překladu provozoval moderní francouzské hry. Aranda, liberální ministerský předseda Carlose Třetího, se ho ve *vsáných* otázkách dotazoval na radu. Evropa viděla v Pablu Olavidovi jednoho z vůdčích pokrokových duchů.

Tou dobou se na jižním úbočí Sierry Moreny táhly velké rozlohy země, kterou kdysi vzdělávali Maurové a moriskové a která po jejich vyhnání zúhorovatěla. Města, svaz pěstitelů dobytka, dosáhla toho, že jí tyto pozemky byly natrvalo zdarma ponechány jako pastviny pro její velká kočovná stáda ovcí. Nyní, na naléhání Olavidovo, vláda městě jmenovanou výsadu odňala a zmocnila Olavida, aby na pustých rozlohách zřídit nové osady, nuevas poblaciones. S pomocí bavorského plukovníka Thürriegla osídlil území desetitisíci zemědělci, převážně Němci, také pěstiteli bource morušového a tkalci hedvábí z Lyonu. Sám byl jmenován guvernérem kraje a dostal dalekosáhlé plné moci. Dostal dovolení dát své kolonii liberální statut. Vymohl si souhlas, aby si noví osadníci směli z dřívějšího domova přivést faráře; ba přístup byl dovolen i protestantům. Za několik málo let proměnil Olavide poušť v žírnou krajinu se samotami, vesnicemi, městečky, s hostinci, dílnami, továrnami.

A falčtí osadníci si s sebou přivedli jednoho kapucína, bratra Romualda z Freiburgu, aby pečoval o jejich duše. Ten se s liberálním Olavidem nesnášel. Když rozporů přibývalo, nařkl ho Romuald u svatého tribunálu z ateismu a materialismu. V tajnosti, a jak zněl předpis, aniž o tom Olavide věděl, inkvizice vyslýchala

svědky a shromažďovala materiál. Přesto se nikdo neodvážil vznést proti tomu vysoce váženému muži jasně formulovanou obžalobu. Ale města měla mocného ochránce v osobě granadského arcibiskupa Despuiga. Ten a králův zpovědník, biskup osemský, dosáhli od Carlose vydání zdráhavého prohlášení, že se nebude stavět inkvizici do cesty, jestliže Olavida zatkne, aby nedošlo k dalšímu zatemňování skutkové podstaty.

To všechno se stalo, ještě než k moci přišel don Manuel. Přísného velkého inkvizitora vystřídal liberální, toho pak ještě liberálnější Sierra a po celou tu dobu zůstával Olavide v žalářích inkvizice. Stát nechtěl svaté oficium propuštěním Olavida zdiskreditovat, ale ani ho neodsoudil.

Třiačtyřicátý velký inkvizitor, právě don Francisco Lorenzana, byl však muž jiného ražení než jeho předchůdci. Rozhodl se dát nad kacířem Olavidem vynést rozsudek. To bude posměváčkům, i těm v nejvyšších úřadech, výstrahou, že inkvizice dosud žije a vládne.

Lorenzana váhavou nerozhodnost dona Manuela už poznal. Přesto se chtěl krýt podporou Vatikánu; byl si jist, že u energického Pia Šestého najde pochopení. Považuje za svou povinnost, psal papeži, Olavidovy zločiny zahladit smírným autodafé. Avšak i při bezbožnosti dnešního světa veřejné odsouzení kacíře, pseudofilozofy tak vysoce ctěného a chráněného, vyvolá útoky – na španělskou inkvizici jistě, na církev celého obydleného světa pravděpodobně. Prosí Svatého otce o pokyny.

Abbé, jeden ze sekretářů svatého oficia, se o záměru velkého inkvizitora dověděl. On a don Miguel na Príncipa de la Paz důtklivě naléhali, aby učinil potřebné opatření a dal Lorenzanovi včas na vědomí, že vláda takové autodafé nestrpí.

Na okamžik projevil Manuel zděšení. Ale ještě stále se chtěl otevřenému boji s Lorenzanou vyhnout. Pablo Olavide, prohlásil, byl zatčen za vlády pokrokového prvního ministra Arandy a král postup inkvizice schválil. Za těchto okolností není věcí jeho úřadu tomuto odsouzení zabránit. Ostatně se domnívá, že Lorenzana chce pouze vládu zastrašit; dá-li vůbec rozsudek vyhlásit, stane se tak za zavřenými dveřmi, nikoli na veřejném autodafé. Myslil na Pepu, zůstával k Miguelovu zapřísahání hluchý, setrvával v bezstarostné sebejistotě.

Starostlivě, silně z míry,
sedí abbé don Diego,
don Miguel s donem Gasparem
pospolitě na poradě.
Usnesli se pomoc hledat
u malíře, u přítele
dona Francisca, neb právě
v těchto týdnech portrétuje
Manuela, Kníže míru,
pro seňoru Pepu Tudó.

4

Goya vězel ve své náruživé lásce ke Cayetaně hluboko. Bál se a doufal, že se jeho vášeň, tak nepochopitelně rychle vzkypělá, stejně rychle vypaří; stalo se už častěji, že se považoval za bezmezně zamilovaného do některé ženy, a po dvou třech nedělích se potom divil, co na ní vlastně vůbec hledal. Ale Cayetana pro něho byla pokaždé něco nového, nikdy se nedobral jejího pravého jádra. Svým přesným malířským okem propátral všechny nejmenší podrobnosti jejího zevnějšího já, takže ji mohl nakreslit úplně zpaměti. Přesto mu připadala jiná, kdykoli se s ní setkal, zůstávala pro něho nevyzpytatelná.

Ať dělal cokoli, ať přemýšlel, maloval, mluvil s jinými, stále mu někde v hlavě vězela Cayetana. Vztah k ní byl velmi odlišný od klidného, jistého svazku mezi ním a Josefou a velmi odlišný od šťastných či mučivých náklonností, jež předtím cítíval k té či oné ženě.

Její proměny se dály náhle a čím byla, tím byla celá. Měla mnoho tváří, viděl všechny ty mnohé, onu poslední pod těmi mnohými však neviděl. Byla tam, cítil jí, tušil ji, ale přesto nenalézal to, co je těm beznadějně rozdílným maskám společné, co je spojuje. Byla hned tou kamennou sochou, hned onou, ale vždy a znovu se obracela v takový kámen, jejž nedovedl vystihnout ani pochopit. Oddával se své staré hře, kreslil do písku tu její tvář, pak onu – její pravá tvář se mu rozplývala jako jeho písek.

Maloval ji. Postavil si ji do plenéru a maloval s jemnocitnou pečlivostí krajinu, ale přece tak, že krajina mizela a na obraze

nebylo nic než Cayetana. Tu stála, bílá, pyšná a jemná, s neuvěřitelně vysokým obočím, v černé záplavě vlasů, s šerpou vysoko opásanou, červenou mašli na prsou, a před ní stál nevyslovitelně hloupě její malinkatý, bílý, chundelatý pejsek s červenou mašličkou na zadní noze, s tou směšnou napodobeninou mašle její. Ukazovala však pevně, půvabně a hrdě dolů před své nohy; tam bylo možno číst slabými, jemnými literami „Vévodkyni z Alby Francisco de Goya“. A litery se v holdu obracely k očím vévodkyně.

Potom ji maloval tak, jak ji poprvé spatřil na její estrádě, potom tak, jak ji viděl na procházce před Escorialem, maloval ji často a znovu a znovu. To, co ho přemohlo tehdy na estrádě, co ho mátlo tehdy na procházce, co ho na ní bez ustání zlobilo a vábilo, to však na jeho obrazech nebylo.

Přitom ovšem byl šťastný. Ukazovala se s ním bez ostychu a Goya byl pyšný, že on, ten obtloustlý, ne už mladý muž, který pochází zdola, je jejím cortejem. Oblékal se s nejnovější elegancí, také při malování, zvlášť při malování. To míval ve zvyku, když prvně přišel do Madridu; ale Josefa na něho naléhala, že si nemá ty drahé šaty špinit a má používat obvyklé pracovní haleny, a její domlouvání i jeho vlastní šetrnost ho ponenáhlu do haleny navlékly. Nyní halena opět zmizela. Přitom věděl, že v těsném módním obleku vypadá směšně, a tropil si sám ze sebe žerty. Namaloval třebas šviháka, který se prohlíží v zrcadle; ukrutánský límec ho tísní, nemůže vůbec pohnout hlavou, ani zápěstím v obrovité rukavici, ani paží v uzoučkém rukávu, dokáže jen s námahou šlapat v nízkých zobákovitých střevících.

Byl shovívavý k sobě i k ostatním. Snášel Miguelovy pedanterie, elegantní snaživost učeného abbého, ustaranou tvář Agustínovu. V kruhu rodiny byl pozorný a v dobré míře. Přál si, aby se na jeho štěstí podílel celý svět.

Cayetana byla možná dětinská, on byl dětinštější. Přišla-li nečekaně, pak se třebas postavil na hlavu a pozdravil ji zamáváním nohou. S potěšením využíval svého umění, aby ji rozesmál. Kreslil jí svůj vlastní obličej jako bláznivou pitvoru, kreslil jí nádherně zkarikované hlavy její dueni Eufemie, hejskovského markýze de San Adrián, dobrácky nemotorného, důstojného krále. Chodili zhusta do divadla a Goya se šťastně smál naivním žertům v

tonadillách a sainetech. Často chodili do Manoleríe, vítaní hosté ve vinárnách majů.

Na prahu stáří cítil nové mládí. Předtím bylo všechno opotřebované, to dobré jako zlé, pořád bylo všechno stejné, známé jako chuť jídel. Nyní mu svět pojednou zbohatěl a znověl, bylo to druhé mládí, zkušenější v žádostech i rozkoších.

Ale přitom si byl vědom, že zlí duchové číhají a že toto velké štěstí musí zplodit velké zlo. Neviděl snad to polední strašidlo? Ale mít ve svém životě Cayetanu bylo bezmezné štěstí a on byl plně ochoten za to zaplatit.

Jeho štěstí se přenášelo na jeho práci, maloval hodně a s požitkem. Ruku měl lehkou, pohled rychlý, bystrý, přesný. Namaloval portrét vévody de Castro Terreno, obraz dona Miguela, obraz abbého; také don Manuel si objednal ještě dva další portréty, v jiných pózách.

A potom maloval obraz, který si u něho nikdo neobjednal, obraz jenom pro své vlastní potěšení, obtížný obraz, který vyžadoval ohromnou spoustu drobnomalby, maloval romeríu, pouť, k poctě svatého Isidra, patrona hlavního města.

Veselé pouti na louku a k poustevně svatého Isidra bývaly oblíbenou zábavou Madriďanů; on sám, Francisco, pořádal na oslavu posledního šťastného slehnutí své Josefy na Isiderské louce hostinu pro tři sta přátel, jedl se krocan a poslouchala se mše, jak bylo zvykem. Malovat takovéto romeríe zvlášť silně dráždilo umělce hlavního města odjakživa, Maella ji maloval, jeho švagr Bayeu také, on sám již jednou zobrazil lidovou veselicí svatého Isidra, před deseti lety, v době, kdy pracoval pro královu gobelínovou manufakturu. Ale slavnostní veselí onoho gobelínu byla umělá rozjařenost maskovaných kavalírů a dam; nyní maloval svou osobní, původní radost a radost svého Madridu.

V dálce, v pozadí se zdvíhá
město předrahé co kupa
domů bělostných a zámků,
kupolí a věží chrámů;
v popředí však, plna míru,
skví se řeka Manzanares
a kol břehů raduje se

Madrid z přízně patronovy.
Davy lidí chodí volně,
pohodlně procházejí
mezi povozy a jezdci,
postav drobných velké množství,
každá s péčí zobrazena.
Jiní sedí, leží, jedí,
pijí, laškují a mluví,
jinoši i mladé dívky,
zazobaní měšťané i
blahobytní kavalíři,
nade vším tím veselý jas
bez mráčku a těžké chmury.
V obraz pouti vmaloval tu
Goya všechnu bystrost oka,
nezkalenou radost srdce,
umnou jistotu své ruky.
Dogma strohé o linii
pryč zahodiv, jež tak dlouho
tlačilo ho jako můra,
je teď volný, je teď šťastný,
jeho romería svit je,
jas a všechněch barev vidmo.
Vpředu dav a řeka, vzadu
Madrid bílý, vzduch i město
v celé šíři vjedno splývá,
lid tu v barvách prolíná se
jasně, lehce, volně, šťastně.

5

Franciscovi došel od dona Gaspara Jovellanose dopis se zdvořile naléhavým pozváním „na čaj“. Liberálové totiž dávali přednost čaji před aristokraticky reakcionářskou čokoládou – neboť přece právě záliba v čaji a odpor proti zdražení absolutistickým režimem přinesly americkým koloniím Anglie revoluci a svobodu.

Goya nemiloval ten vlažný nápoj a nemiloval ani pedanticky ohnivého Jovenallose. Ale nešlo dobře odříci, když muž jako Jovellanos zval člověka s tak zdvořilou důtklivostí.

U Jovellanose se sešla pouze malá společnost. Byl tam don Miguel Bermúdez a hrabě Cabarrús, ten velký finančník, samozřejmě také abbé don Diego. Jediným hostem, kterého Goya neznal, byl advokát a spisovatel José Quintana. Přesto mu byly Quintanovy verše stejně běžné jako každému; básník je prý sepsal jako šestnáctiletý. Ještě nyní se zdál velmi mladý, sotva starší než dvacet nebo jedenadvacet. Goya, sám vyzrálý pomalu, měl nedůvěru k výkonům dosaženým v takovém mládí; ale skromný a zároveň živý José Quintana se mu líbil.

Na zdi visel velký portrét pána domu, maloval jej Goya hned potom, jak přisel do Madridu, asi před dvaceti lety. Tu seděl u zdobně jednoduchého psacího stolu ulízaný, zdvořilý Jovellanos. Muž, jeho oděv i nábytek měly do sebe něco hledaného, afektovaného; nebylo na něm ani zbla oné chmurné ctnosti Jovellanose dnešního. Býval tehdy možná daleko mírnější, ale tak hladký a přívětivý jistě nebyl a tak hladce a falešně ho vlastně neměl vidět ani Francisco Goya mladý.

Mluvilo se, jak Goya očekával, o politice. Prudké výtky stíhaly Príncipa de la Paz a jeho jednání. To se rozumí, první ministr je sebevědomý až hrůza; Goya měl právě nyní, poněvadž mu don Manuel seděl k portrétům, příležitost z největší blízkosti pozorovat, s jak samolibou nonšalancí vystavuje svou důležitost na odiv tváří i gesty. Ale je tato ješitnost zemi ke škodě? Neukazuje spíš don Manuel dobrou vůli podporovat věc pokroku? Nevyužívá své popularity k blahodárným reformám?

Opatření, která činí Principe de la Paz, tvrdil Jovellanos, jsou vlažná. Podstatným je a zůstává boj proti inkvizici, proti církvi, a před duchovenstvem ministr couvá s touž pověrčivou hrůzou, jakou prostý lid jeví před svatým oficiem. Avšak každý vážný pokus o reformu, horlil dál svým hřímavým, fanatickým hlasem, musí jako svůj první cíl vytyčit právě zbavení duchovenstva moci. Základem všeho zla je totiž církví střežená a podporovaná nevědomost širokých mas. Co člověk zažije v Madridě, to je smutné dost, ale ignorance a pověrčivost v provinciích přímo drásá srdce. Ať si jen don Francisco dá jednou od doktora Perala ukázat jeho sbírku jistých voskových sošek Jezulátka; doktor je získal prostřednictvím jednoho klášterního zahradníka. „Jeptišky," vypravoval Jovellanos, „si s těmi svatými figurkami hrály jako s panenkami. Hned si své Jezulátko' oblékly jako kněze, hned jako soudce, hned jako doktora

s parukou a s holí se zlatým knoflíkem. A jak má člověk v této zemi prosadit hygienické předpisy, když dokonce jedna vévodkyně, z Mediny Coeli, svému onemocnělému synu podává prst svatého Ignáce, na prášek roztlučený, dílem v polévce, dílem jako klystýr? Inkvizice však postupuje tvrdě a neúprosně proti každému, kdo se opováží o zázračnosti takových prostředků pochybovat.“ Ale tu se nenadále přerušil a pravil s úsměvem: „Odpusťte, jsem špatný hostitel. Předkládám vám hořký nápoj své nevole, místo abych vám nabídl víno a něco k jídlu.“ A dal přinést hipocrás,* pajarete,** ovoce, paštiky a sladkosti.

Mluvilo se pak o obrazech a o knihách. Abbé vyzval mladého Quintanu, aby přečetl několik svých básní. Quintana se neostýchal dlouho. K přečtení si však raději zvolil kousek prózy poněkud odvážného nového stylu. Je to krátký životopis, vysvětlil svým posluchačům, odpovídající oněm malým podobiznám, oněm „miniaturám“, jež bývalo dříve zvykem umisťovat v čele knihy a jež nyní opět přicházejí do módy.

A protože všichni souhlasili, přečetl životopisný medailon dominikána Bartolomého Carranzy, arcibiskupa toledského, nejzářivějšího mučedníka inkvizice.

Tři sta let již uplynulo,
co Carranza dotrpěl, leč
dosud bylo zakázáno
jakýkoli hold mu vzdávat.
Přesto o něm lid však mluvil,
o všech jeho svatých slovech,
o všech jeho svatých skutcích,
velebil ho, oslavoval.
Rozumí se, že jen šeptem.

* *Hipocrás* (šp.) – nápoj z vína a cukru s přídavkem skořice a jiného koření.
** *Pajarete* (šp.) – velmi jemné a lahodné španělské víno.

6

Don Bartolomé Carranza vynikl již v mladých letech jako profesor teologie a platil brzy za prvního církevního učitele Španělska. Karel Pátý ho vyslal jako svého zástupce na koncil tridentský, kde Carranza prokázal své zemi i církvi mimořádné služby. Karlův nástupce, král Filip Druhý, o nějž v Anglii a ve Flandřích pečoval jako duchovní a politický rádce, ho dosadil na stolec arcibiskupa toledského, a tím také primasa říše. Velmi přísné názory na povinnostíí kněžstva a mimořádná dobročinnost získaly Carranzovi po celé Evropě jméno nejváženějšího církevníka své doby.

Nebyl však politik; jeho vysoké postavení, jeho sláva, jeho neúprosně tvrdé názory, šlo-li o povinnosti vysokého duchovenstva, vzbudily závist a nepřátelství.

Jeho nejzarytějším protivníkem byl don Fernando Valdés, arcibiskup sevillský. Garranza ho donutil, ovšem nepřímo, teologickým rozkladem, aby z příjmů svého arcibiskupství odvedl králi Filipovi padesát tisíc dukátů válečné daně – a don Fernando Valdés byl člověk na peníze lakotný. Později mu dokonce Carranza shrábl nejbohatší beneficium celé země, právě arcibiskupství toledské s jeho roční prebendou osmi až deseti miliónů. Don Fernando Valdés čekal na příležitost, jak Carranzu pokořit.

Tato příležitost se naskytla, když byl Valdés jmenován velkým inkvizitorem. Arcibiskup Carranza sepsal komentář ke katechismu, který požíval velké slávy, ale byl také velmi napadán. Dominikán Melchor Cano, jehož si Carranza odlišnými názory na teologické otázky rozhněval, prohlásil devět pasáží této knihy za podezřelé z kacířství. Docházely další podobné úsudky a také udání ve věci podezřelých výroků z Carcanzových úst. Velký inkvizitor tato oznámení četl, studoval je, shledal, že materiál stačí k podání obžaloby.

Carranza varován, že se vede vyšetřování proti jeho knize, si dal od vysoce vážených teologů vystavit dobrozdání, která silnými slovy vychvalovala příkladnou zbožnost a pravověrnost jeho díla, a obrátil se o ochranu na svého odchovance, krále Filipa, který tou dobou právě meškal ve Flandřích. Velký inkvizitor Valdés věděl, že po králově návratu už Carranzu nebude moci napadnout. I rozhodl se uhodit.

Carranza byl na služební cestě v Torrelaguně. Inkvizice nařídila, že po dva dny nesmí žádný obyvatel obce opustit dům, a obklíčila malý palác, v němž arcibiskup bydlil, silnou ozbrojenou mocí. Zaznělo zavolání: „Otevřte svatému oficiu!“ Se slzami v očích poklekl inkvizitor de Castro před lůžkem arcibiskupovým, předložil mu zatykači rozkaz. Carranza se pokřižoval, nechal se zatknout.

Zmizel lidským očím, jako by byl zmizel z povrchu země.

Velký inkvizitor odcestoval spěšně do Flander ke králi Filipovi a podal mu zprávu. Preláti od biskupa výše nepodléhali soudní pravomoci inkvizice, pouze pravomoci papežově. Ale Valdés si dal předtím od Svatého otce vystavit plnou moc, aby ve zvlášť nebezpečných případech směl zahájit vyšetřování, aniž si k tomu napřed vyžádá z Říma svolení. Takový případ, vysvětloval králi, právě nastal. Předložil mu materiál. Zdůraznil, že příjmy toledského arcibiskupství již sekvestroval a že inkvizice po úhradě procesních výloh odevzdá tyto příjmy koruně. Tu pak Filip uznal, že jeho rádce a duchovní učitel Carranza silně čpí kacířstvím, a vyslovil s postupem velkého inkvizitora souhlas.

Carranzu převezli do Valladolidu. Tam, v předměstí San Pedro, byl s jedním jediným průvodcem uvězněn ve dvou dusných a tmavých místnostech.

Začalo zdlouhavé vyšetřování. Tribunál vyslýchal třiadevadesát svědků, prošťourával celý obrovský archív toledského arcibiskupství. Našly se koncepty kázání, která si student Carranza připravoval před čtyřiceti lety; pasáže z kacířských knih, které si jako přísedící znalec na tridentském koncilu opsal, aby je mohl potírat; našel se nespočet podobných podezřelých dokumentů.

Plná moc, kterou Svatý otec inkvizici udělil, zmocňovala Valdése pouze k zajištění obviněného a k zajištění materiálu. Papež Pavel žádal, aby mu byl zatčený spolu s akty poslán do Říma. Velký inkvizitor se vytáčel, že výnosu toledského arcibiskupství požívá král. Papež Pavel zemřel, po něm nastoupil Pius Čtvrtý. Plná moc, kterou Řím udělil, byla omezena na lhůtu dvou let. Papež Pius žádal vydání zatčeného, jakož i procesního materiálu. Velký inkvizitor se vytáčel, že král platí z výnosu toledského arcibiskupství papežovu synovci penzi. Papež Pius prodloužil platnost plné moci o dva roky. Potom ještě o rok.

Zatím se Carranzův případ vyvinul v evropský skandál. Tridentský koncil spatřoval v těžkém bezpráví na arcibiskupu

Carranzovi páchaném potupu církve a útok španělské inkvizice na imunitu prelátů. Koncil nejenže nedal Carranzův komentář ke katechismu, ono dílo, jež španělská inkvizice považovala za hlavní důkaz jeho kacířství, na index zakázaných knih, nýbrž uznal toto dílo za ryze katolické a hodné toho, aby je všichni zbožní lidé celého světa četli a o něm rozjímali.

Poté dal papež Pius koncilu a celému světu na srozuměnou, že zatvrzelý postoj Katolického krále Svatou stolici uráží.

Zplnomocnění inkvizice případ Carranzův vyšetřovat vyprší s konečnou platností prvního ledna příštího roku a zajatý arcibiskup spolu se vším listinným materiálem má být odevzdán římským úřadům. Ale král Filip inkvizici kryl. Nechtěl se vzdát příjmů z toledského arcibiskupství a považoval to za oslabení svého prestiže, kdyby nyní papeži povolil. Carranza zůstával v pevné vazbě ve Valladolidu.

Papež prohlásil slavnostně: mělo-li by se vydání arcibiskupa ještě dále protahovat, pak propadají všichni viníci ipso facto klatbě, ztrácejí své hodnosti i funkce, je na ně dlužno pohlížet jako na zločince a jako na osoby nezpůsobilé k tomu, aby kdy v životě byli do svých úřadů znovu dosazeni. Carranza sám má být bez průtahů vydán papežskému nunciovi. Král Filip neodpověděl; Carranza zůstával ve svém vězení ve Valladolidu.

Konečně došlo k dohodě, že Carranzův případ bude vyšetřovat papežské poselstvo společně se španělskými inkvizitory na španělské půdě. Řím vyslal čtyři legáty tak vznešené, že takové Svatá stolice ještě nikdy k žádnému panovníkovi nevypravila. Prvním z nich byl pozdější papež Řehoř Třináctý, druhým pozdější papež Urban Sedmý, třetím kardinál Aldobrandini, bratr pozdějšího papeže Klementa Osmého, čtvrtým pozdější papež Sixtus Pátý. Velký inkvizitor přijal vysoké pány s hlubokou uctivostí, jaká jim přináležela, ale trval na tom, že mají soudit v kolegiu Supremy, nejvyššího to tribunálu inkvizice, tedy spolu s patnácti Španěly; to znamenalo, že by byli měli pouze čtyři hlasy z devatenácti.

Zatímco se o tom vedlo dohadování, papež Pius Čtvrtý zemřel. Na smrtelném loži prohlásil, že se v případě arcibiskupa Carranzy prohřešil proti kanonickým zákonům a proti vůli koncilů a kardinálů, jen aby nenasytného Katolického krále uspokojil; nic prý netíží jeho svědomí víc než selhání v případě Carranzově.

Nástupcem zesnulého papeže se stal Pius Pátý, muž, s nímž se těžce vycházelo. Již velmi brzy si španělský vyslanec Zúniga stěžoval svému králi, že Svatý otec nemá žádné zkušenosti ve veřejných záležitostech a ani žádné soukromé zájmy; dělá bohužel pouze to, co považuje za spravedlivé, jinak nic. Nový papež totiž také prohlásil soudní pravomoc velkého inkvizitora a jeho pánů s okamžitou platností za zaniklou. Velký inkvizitor Valdés má bez průtahů zajatého arcibiskupa propustit na svobodu; ten pak se má odebrat do Říma, kde ho bude osobně soudit sám papež. Průvodní akta mají být do tří měsíců dopravena do Říma. To vše pod trestem božího hněvu, nevole apoštolů Petra a Pavla a papežské exkomunikace.

Starý, peněz, pomsty a moci chtivý Valdés byl ochoten zvednout boj i proti novému papeži. Ale Katolický král, který tonul v těžkých vnitropolitických i zahraničně politických jednáních, se bál interdiktu, zákazu všech bohoslužebných úkonů. Carranza byl papežskému legátu vydán a odjel do Itálie.

Osm let strávil arcibiskup ve španělském zajetí; nyní žil v Castelu Sant‘ Angelo, pohodlně, ale přesto ve vazbě. Neboť Pius Pátý, jak už byl důkladný, nařídil, aby se vyšetřování vedlo od začátku znovu. Celý obrovský materiál byl přeložen do italštiny a do latiny. Zvláštní soud, sedmnáct prelátů, z toho čtyři Španělé, zasedal za papežova předsednictví týden co týden. Katolický král sledoval přelíčení s nejvyšším zájmem a posílal stále nový materiál.

Proces se vlekl. Po osmi letech zajetí španělského následovalo pět let zajetí italského.

Potom však už měl Svatý otec všechna pro i proti zvážena. On a jeho soud shledali, že se arcibiskup Carranza kacířstvím neprovinil. Nález byl za papežova dohledu pečlivě, s množstvím odůvodnění, formulován. Ale přesto svatý Otec rozsudek nevyhlásil, nýbrž jej, ze zdvořilosti, napřed sdělil králi Filipovi.

Ihned po konceptu rozsudku, který vyhlašoval a odůvodňoval nevinu obžalovaného, došla do Španělska zpráva, že papež Pius Pátý zemřel. Rozsudek nebyl vyhlášen. Zmizel.

Nástupce Pia Pátého, Řehoř Třináctý, samozřejmě o tomto zproštění viny věděl. Ale jako jeden ze čtyř legátů, jež Svatá stolice svého času v Carranzově věci do Španělska poslala, znal houževnatost Katolického krále. Prohlásil, že celou záležitost osobně znovu přezkoumá.

Král Filip poslal další materiál. Potom, velmi brzy, papeži napsal, že je podle svého nejlepšího vědomí a svědomí o Carranzově kacířství přesvědčen a že žádá jeho rychlé odsouzení. Po třech týdnech napsal papeži podruhé, vlastnoručně, prudce a výřečně. Žádal, aby kacíř byl postaven na hranici. Jakýkoli mírnější trest by Carranzovi umožnil, aby byl, i když v pozdější době, znovu dosazen na svůj arcibiskupský stolec; král španělský nemůže strpět pomyšlení, že by nejvyšší duchovní hodnost v jeho říši zastával kacíř.

Papež však dříve, než mu tento dopis došel, rozsudek nad arcibiskupem vynesl, a to rozsudek diplomatický. Uznal Carranzu vinným šestnácti případy lehkého kacířství. Měl se svých bludů veřejně odpřisáhnout a zůstat po pět let ze svého arcibiskupského úřadu sesazen. Po tuto dobu měl žít v jistém klášteře v Orvientu s měsíční rentou jednoho tisíce zlatých korun. Kromě toho mu bylo uloženo lehké duchovní pokání.

Papež Řehoř oznámil králi Filipovi rozsudek osobním dopisem. „Litujeme," psal, „že Jsme tohoto muže chováním, učeností a dobročinností tak vynikajícího musili odsoudit a že Jsme ho, jak Jsme doufali, nemohli viny zprostit."

Sedmnáct let strávil don Bartolomé Carranza, arcibiskup toledský, člověk, jehož tisíce pokládaly za nejsvětějšího muže, jaký kdy šlapal půdu iberského poloostrova, ve španělských a italských vězeních a papežové Pavel čtvrtý, Pius Čtvrtý a Pius Pátý zemřeli, dříve než mu byl přečten jeho ortel.

Když se arcibiskup ve Vatikáně svých bludů odpřisáhl, podrobil se duchovnímu pokání, které mu Svatý otec uložil. Záleželo v tom, že měl vykonat pouť do sedmi římských kostelů. Na znamení své úcty i účasti mu papež Řehoř pro tyto pouti propůjčil vlastní nosítka a také koně pro jeho suitu. Carranza však nabídku odmítl. Chodil pěšky. Desetitisíce se shromáždily, mnozí přišli zdaleka, aby ho viděli přejít kolem a mohli mu projevit svou hlubokou úctu. Jeho pokání se změnilo v triumf, jaký se zřídkakdy přiházel i samému papeži.

Když se Carranza ze své kajícné pouti vrátil, pocítil prudké bolesti a musil ulehnout. Po několika málo dnech nebylo pochyby, že s ním je konec. Papež mu poslal generální odpuštění všech hříchů a apoštolské požehnání. Carranza si k sobě pozval sedm vysokých duchovních hodnostářů. V jejich přítomnosti, když už

přijal papežské rozhřešení a těsně předtím, než přijal poslední pomazání, prohlásil slavnostně: „Přísahám při počtu, jejž budu v krátkosti skládat Všemohoucímu, a při králi všech králů, jenž přebývá v svátosti, kterou se chystám přijmout, že jsem po celou dobu, kdy jsem učil teologii, i v čase následujícím, kdy jsem ve Španělsku, v Německu, Itálii a Anglii psal, kázal, disputoval a úřadoval, vždy usiloval zjednat náboženství Krista Ježíše vítězství a potírat kacíře. Vždyť jsem z milosti boží také mnohé na katolickou víru obrátil. Král Filip, dlouho můj zpovídanec, byl toho svědkem. Miloval jsem ho, miluji ho ze srdce, žádný syn mu nemůže být poctivěji oddán.

Ujišťuji dále, že jsem jaktěživ neupadl do žádného z bludů, z nichž mě soud prohlásil podezřelým; moje slova byla překrucována, soud jim podkládal falešný smysl. Přesto však, poněvadž jej vynesl zástupce Kristův, uznávám za správný rozsudek, jenž můj soud uzavřel. V hodině své smrti odpouštím všem, kteří v tomto procesu proti mně vystoupili, nikdy jsem k nim nechoval záští a budu, až dojdu tam, kam z milosrdenství Páně dojít doufám, za ně prosit.“

Bylo nařízeno mrtvolu pitvat. Lékaři prohlásili, že třiasedmdesátiletý stařec zemřel na jakýsi rakovinový neduh. Ale nikdo tomu nevěřil. Všichni měli za to, že tuto smrt, která přišla Katolickému králi tak vhod, dlužno přičítat jemu. Ten pyšný muž, jak sám psal, by nebyl snesl, aby Carranza byl znovu dosazen na svůj arcibiskupský stolec. Král a arcibiskup nemohli žít pod jednou oblohou a král považoval za své právo, Bohem mu propůjčené, svého odpůrce se zbavit, ať už způsobem jakýmkoli.

Papeži psal, rozsudek ten
španělským že kněžím mnohým,
zkušeným a valně moudrým,
tuze umírněný zdá se.
Přesto papežovu snahu
ctí, neb o soud spravedlný,
bohulibý usiluje.
Ba tím spíš, že ruka Boží
použila zatím léku,
další zlo jak předejít, jež
papežův ten mírný ortel
vyvolat by třebas mohl.

7

Příběh arcibiskupa, světce a kacíře dona Bartolomého Carranzy byla próza, kterou mladý Quitana ve formě jedné ze svých „miniatur“ předčítal Jovellanosovi a jeho hostům.

Všichni ten příběh znali, ale zněl cize nově, jak ho Quintana četl. Neostýchal se události, které člověk nemohl vědět, které mohl nejvýš předpokládat, uvádět jako fakta. Ale kupodivu: jak je vypravoval, opravdu jimi byly, nic jiného vůbec být nemohly.

Goya, jako ostatní, uneseně poslouchal. Události, jak je ten mladý muž člověku předkládal, se nepřihodily před čtvrt tisíciletím, to byly události dnešní, rozčilující, pobuřlivé. Ale právě proto: není všechno, co se tu děje, vlastně odbojné a nadmíru ožehavé? A není nerozumné, jestliže nyní, kdy mu život skýtá naplnění a nejslibnější vyhlídky, mezi těmi rebely a fanatiky takhle vysedává? Při tom se mu ten bláznivý mladík, který tady tu svou historku s namáhavě potlačovaným pobouřením přednáší, docela líbí. A byl by poslouchal dál, i kdyby to bývalo možné, aby se zvedl a odešel.

Když mladý Quintana skončil, rozhostilo se stísněné ticho. Posléze si Jovellanos odkašlal a pravil: „Vaše poklesky proti ryzí kastilštině, můj milý done José, nelze vůbec spočítat. Ale síla ve vašich větách je, a jste přece dosud velice mladý, ledaco se jistě ještě obrousí.“

Abbé už chvíli stál. Quintanův přednes se dotýkal snad ze všech nejvíc jeho. „My od inkvizice, my jsme chytří,“ řekl. Měl právo říci: „My od inkvizice,“ protože dosud – ačkoliv jeho ochránce, velký inkvizitor Sierra, upadl v nemilost a byl pro pochybné teologické názory přeložen do stavu obviněných – požíval titulu „sekretář svatého oficia“. Nyní tedy přecházel po prostorném pokoji dona Gaspara sem a tam, tu a onde vzal do ruky nějaký předmět, aby si ho prohlédl, a držel přitom svou krátkou přednášku. „My od inkvizice,“ pokračoval, „my byli odjakživa chytří. Nebyli jsme to my, kdo arcibiskupa Carranzu přivedli do vězení a na prkno, to byli papež a král Filip. A když teď velký inkvizitor konečně dovede případ Olavidův k rozhodnutí, byl to snad on, kdo dal toho velkého muže zatknout? Cožpak není přímo *nucen* případ, který se tak dlouho táhne, konečně jednou vyřídit?“

Goya nastražil uši. Letmo dona Pabla Olavida znával; otřáslo jím, když tehdy před lety toho statečného, oslnivě chytrého muže zatkli a jeho velký podnik na úbočích Sierry Moreny tak ohrozili. Také on již v posledních týdnech slyšel, že se teď inkvizice chystá definitivně zničit dokonce i Olavida, zavíral však před tím uši, nechtěl si nechat své štěstí pověstmi rušit. Nyní, pod dojmem Quintanova přednesu, se nemohl ubránit, aby se nezeptal: „Odváží se opravdu –“

„Určitě se odváží,“ odpověděl abbé a jeho chytré veselé oči rozhodně nebyly nyní už veselé. „Lorenzana měl hned od začátku ctižádost v boji za čisté učení se proslavit právě tolik jako velký inkvizitor Valdés. Pro zničení Olavidovo si už opatřil požehnání od Svatého otce. Jestliže bude don Manuel ještě dál setrvávat ve své letargii a jestliže král nezadrží nakonec velkému inkvizitorovi ruku, pak tohle hlavní město uvidí autodafé, jaké nevidělo už celá století.“

Goya cítil zřetelně, že zlé prorokování abbého, že možná i sám přednes mladého Quintany byly určeny jenom pro něho. Vtom se už na něho také beze všech okolků obrátil Jovellanos: „Pracujete teď na jednom portrétu Príncipa de la Paz, done Francisco. Doň Manuel je prý při takových sezeních velice přístupný. Co kdybyste s ním jednou o Olavidově případu promluvil?“ Ačkoli se Jovellanos snažil mluvit nahodile, znělo každé jeho slovo závažně. Bylo ticho, všichni čekali na Goyovu odpověď.

Rozpačitě řekl: „Pochybuji, že by mě don Manuel bral vážně v otázkách, které se netýkají malířství. Otevřeně řečeno,“ pokračoval chabě žertovně, „mně na tom také nezáleží, aby mě někdo bral vážně, když nejde o moje malování.“ Ostatní mlčeli, s nesouhlasem. Jovellanos však řekl přísně a přímo: „Děláte se lehkomyslnější, done Francisco, než jste. Jste nadaný – a kdo je nadaný, je nadaný ve všech směrech. Caesar byl nejenom velký státník a vojevůdce, ale také velký spisovatel. Sokrates byl filozof, zakladatel náboženství, voják, byl všechno. Leonardo byl kromě svého malířství také vědec, technik, stavěl pevnosti a létací stroje. A mám-li mluvit o vlastní skromné maličkosti, pak si přeji, aby mě lidé brali vážně nejenom v oboru národního hospodářství, nýbrž i v otázkách malířství.“

I přes nebezpečí, že ze sebe v očích těchto pánů udělá smutnou postavu, se Goya nesměl nechat podruhé svést k tomu, aby se

míchal do politických záležitostí. „Lituji, že vám přesto musím říci ne, done Gaspare,“ odpověděl. „Tažení proti donu Pablu Olavidovi mě nepobuřuje o nic méně než vás, ale,“ prohlásil s rostoucí rozhodností, „s donem Manuelem o tom mluvit nebudu. Jistě s ním tu zlou věc už probíral náš přítel don Miguel a jistě jste mu vy, done Diego,“ obrátil se k abbému „se vším uměním chytrého přemlouvače přizvukoval. Když nic nesvedete vy, oba zkušení politikové, čeho v tom mohu dosáhnout já, prostý malíř z Aragonu?“

Don Miguel tuto výzvu přijal. „Když tě mnoho velkých pánů,“ pravil, „zvlášť rádo u sebe vidí, pak to není jenom kvůli tvým portrétům. Mají celý den kolem sebe odborníky, hospodáře, techniky, politiky, jako například mne. Umělec je ale víc než odborník, ten působí na všechny, zná založení všech, mluví za všechny, mluví za národ jako celek. To don Manuel ví, a proto na tebe dá. A proto s ním taky máš ty o tomhle bohaprázdném a šíleném procesu s Pablem Olavidem promluvit.“

Skromně, a přesto zaníceně se do řeči vmísil mladý Quintana. „Co zde říkáte, done Migueli,“ zvolal, „cítil jsem často sám. Ne my ubozí spisovatelé, ale vy, done Francisco, vy mluvíte řečí, které všichni rozumějí, vy mluvíte idioma universal. Z vašich obrazů vysvítá divákovi podstata člověka jadrněji než přímo z živého obličeje a než ze slov spisovatelů.“ – „Vzdáváte mému umění velkou *čest*, mladý pane,“ odpověděl Goya. „Ale bohužel se na mně přece chce, abych s donem Manuelem mluvil, a v tom případě mi není mé idioma universal nic platné. Jsem malíř, seňores,“ řekl bezmála nezdvořile hlasitě. „Pochopte přece, jsem malíř, nic než malíř.“

Když pak byl sám, snažil se trapnou vzpomínku na Jovellanose a jeho společnost ze sebe střást. Opakoval si důvody svého odmítnutí, byly to dobré důvody, „Oír, ver y callar, slyšet, vidět a mlčet,“ to bylo z mnoha dobrých starých přísloví jedno z nejmoudřejších. Ale mrzutost ho neopouštěla.

Musil se vypovídat někomu důvěrně známému, ospravedlnit se. Vyprávěl svému Agustínovi, jak na něho Jovellanos i ostatní už zase naléhali, aby se míchal do královych záležitostí, a jak on, samozřejmě, odmítl, „člověk,“ končil s poněkud nucenou živostí, „potřebuje dva roky, než se naučí mluvit, a šedesát, než se naučí mlčet.“

Agustín byl ustaraný. Zdálo se, že o té záležitosti už ví. „Quien calla, otorga,“ opáčil svým drolivým hlasem, „kdo mlčí, souhlasí.“ Goya neodpověděl. Agustín se přemáhal, nekřičel, snažil se mluvit klidně. „Bojím se,“ řekl, „když si zastřeš okna před dobou, Francho, že pak budeš brzy hůře vidět i ve vlastním domě.“ – „Nemluv nesmysly,“ vyjel Francisco. „Maluju teď hůř než dřív?“ Ale i on se nutil ke klidu. „Někdy mi ten tvůj ctnostný Jovellanos tou svou kostnatostí a svými oracemi imponuje,“ přiznal věcně. „Ale častěji mi připadá směšný.“

„Směšný je, kdo žije v světě,
jaký měl by být, ne v tom však,
který je! Přec přizpůsobit
musíme se, jinak nelze!“
rozkřikl se Goya, ale
Agustín mu tiše praví:
„Vy že tím se řídíte, chm!“
Goya odpoví již mírně:
„Mezi těmi dvěma svět
přece jistě cesta vede,
chci ji najít, já ji najdu!
Věř mi jenom, Agustíne!
Trpělivost měj, můj milý!“

8

Goya maloval na veselém obraze pouti k svatému Isidru. Maloval celou bytostí, radostně. Byl sám. Pojednou vycítil, že někdo je v ateliéru.

Ano, byl tam někdo, vstoupil, aniž zaklepal, muž v úboru známých nuncios, poslů svatého oficia. „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus,“ řekl muž. „Až na věky amen,“ odpověděl don j Francisco. „Byl byste prosím tak laskav, done Francisco,“ řekl nuncio zdvořile, „a potvrdil mi, že jsem vám odevzdal dopis od svatého oficia?“ Podal mu potvrzenku a Goya ji podepsal. Muž mu odevzdal dopis. Goya ho přijal a pokřižoval se. „Požehnána budiž svatá Panna,“ řekl nuncio. „Třikrát požehnána,“ odpověděl don Francisco a nuncio se vzdálil.

Goya se posadil, neotevřený zapečetěný dopis v ruce. Poslední dobou se hodně mluvilo o tom, že inkvizice zamýšlí vyhlásit rozsudek nad donem Pablem Olavidem nikoli veřejně, nýbrž v *auto particular*, v projevu určeném pouze pro zvané hosty. Dostat k němu vyzvání byla pocta, bylo to nebezpečné, rovnalo se to výstraze. Goya si byl jist, že dopis v jeho ruce obsahuje takové pozvání. Teprve nyní cítil v plné síle úlek, s nímž ho tiché a náhlé objevení poslovo překvapilo. Dřepěl na židli vysílený, s malátnými koleny; trvalo dlouho, než dopis otevřel.

Josefa, když jí Francisco o pozvání pověděl, se hluboce zděsila. Nyní se tedy vyplnilo, co její bratr předpovídal: Franchův nemravný život ho postavil do světla kacíře. Příčinou, která pány od inkvizice k tomuto nebezpečnému pozvání přiměla, je ještě spíš než jeho obvyklý styk s bezbožníky to, s jakou okázalostí staví na odiv ten milostný poměr s Albou. Zlé na tom je, že její Francho opravdu kacíř je. A to nejhorší: sama na něm lpí tak pevně, jak jen jeden člověk na druhém lpět může. A kdyby ji inkvizice mučila, nikdy nevypoví proti Franckovi ani slůvko. Snažila se obličej, ten uzavřený, hrdý bayeuovský obličej, udržet v klidu, pouze ústa stiskla o maličko víc. Potom řekla: „Kéž tě chrání svatá Panna, Francho.“

Dokonce Alba, když jí o pozvání vyprávěl, udělala gesto bolestného úžasu. Ale ihned se zase ovládla. „To ukazuje, done Francisco,“ řekla, „jak důležitý jste muž.“

Velký inkvizitor Lorenzana sezval nejváženější a nejvýznamnější muže říše, aby byli svědky triumfu inkvizice – nejenom dona Miguela, Cabarrúse, Jovellanose, ale dokonce i dona Manuela. Řím mu důtklivě doporučoval nekonat v Olavidově případě žádné *auto público*, aby nedráždil korunu, avšak uvést přitom kacířovo odsouzení v širokou známost. Proto Lorenzana nařídil *auto particular* „při otevřených dveřích“, takže přes vyloučení veřejnosti mohli pokoření kacíře zhlédnout všichni obyvatelé Madridu.

Týden před slavností projížděli městem Madridem na koni sluhové a notáři inkvizice s bubny, rohy a trubkami a hlasatel dával všemu lidu na vědomí, že k vyšší slávě boží a k vyšší slávě katolické viry bude svaté oficium v kostele San Domingo el Real celebrovat auto particular „při otevřených dveřích“. Vyzýval všechny věřící, aby se svaté slavnosti zúčastnili, je to bohoslužba.

Den před auto particular byl do kostela dopraven velký zelený kříž a korouhev svatého oficia. Zelený kříž nesl převor dominikánů, kráčející uprostřed suity mnichů s rozžatými pochodněmi, kteří zpívali Miserere. Na bohatě vyšívané korouhvi z purpurového damašku bylo vidět znak králův a znak svatého oficia, kříž, meč a metlu. Za korouhví následovaly rakve s exhumovanými mrtvými kacíři, jejichž ortel měl být vyhlášen, jakož i obrazy kacířů uprchlých. Obrovské davy vroubily ulice a klekaly před korouhví a zeleným křížem.

Nazítří ráno, za nejčasnějšího jitra, se v kostele San Domingo el Reál shromáždili pozvaní hosté, ministři, generálové, rektor univerzity, čelní spisovatelé, všichni ti význační mužové, kteří byli podezřelí z pokrokovosti; nevyhovět pozvání k takovéto slavnosti by se bylo, i v případě nemoci, rovnalo otevřenému doznání ke kacířství.

Dále pozvala inkvizice, aby se mohli ze svého vítězství radovat, také ony muže, kteří se o Olavidův pád zasloužili – granadského arcibiskupa Despuiga, biskupa osemského, bratra Romualda z Freiburgu, podílníky městy, jež Olavidova osidlovací akce připravila o jejich bezplatné pastviny.

Ti všichni, přátelé i nepřátelé, seděli na velké tribuně, proti nim čekala druhá tribuna na pány od inkvizice. Nahoře na zdi visel proslulý obraz svatého Dominika; světec ležel na zemi, od mrskání vysílený, a svatá Panna ho milosrdně napájela mlékem z vlastního prsu.

Uprostřed kostela se tyčilo pódium, na něm stály rakve s mrtvými kacíři a obrazy uprchlých kacířů, přivázané na černě zahalené kříže; druhé pódium čekalo na kacíře z masa a krve.

Venku se zatím blížil kondukt soudců a provinilců. Murcijský jezdecký pluk tvořil čelo, africká jízda závěr průvodu, celá ostatní madridská posádka tvořila špalír. Dvěma dlouhými řadami kráčeli inkviziční soudcové, mezi nimi hříšníci.

U vchodu do kostela uvítalo velkého inkvizitora a jeho suitu sandomingské duchovenstvo. Přímo za Lorenzanou kráčel předseda svatého tribunálu hlavního města, doktor don José de Quevedo, jakož i všichni tři čestní sekretářové, vesměs grandové prvního stupně, potom všech šest sekretářů úřadujících, mezi nimi abbé don Diego. Jakmile družina vkročila do kostela, hosté klekli a sklonili se.

Když opět vzhlédli, bylo již obsazeno také lešení s živými kacíři. Proti pódiu s rakvemi mrtvých kacířů seděli na nízké lavici kacíři živí, i oni u paty černě zahaleného kříže.

Byli čtyři a měli na sobě sambenko, zamarru, potupné roucho. Jako pytel na nich visela ta žlutá, hrubá košile s černým ondřejským křížem, kolem krku se jim klátila konopná oprátka, na hlavě jim seděla vysoká špičatá čepice, coroza, bosé nohy jim trčely v hrubých, žlutých látkových pantoflích, v rukou drželi zhaslé zelené svíce.

V hlubokém rozčilení se díval Goya na kajícníky v jejich sambenitu. Taková potupná roucha visela na všech kostelích a živě mu vytanula v mysli vzpomínka na ono sambenito, před nímž ho jako malého chlapce poprvé poučovali o tom, co takové potupné roucho znamená. Bylo to tenkrát nějaké starodávné sambenito, pomalované hrůzostrašnými čerty, kterak vrhají hříšníky do pekla; nad ním bylo vyznačeno jméno a zločin kacíře, který je před sto nebo ještě více lety měl na sobě. Zřetelně si vzpomínal Francisco na hrůzu a rozkoš, jež v něm tenkrát vzbudila představa, že potomci tohoto kacíře jsou ještě dodnes vyloučeni z obce čistých.

Přímo s dychtivostí, se zájmem posedlého pátral po obličeji Pabla Olavida, neboť ve svých sambenitech a pod špičatými čepicemi vypadali všichni čtyři kacíři skorém stejně; seděli s šedou, vyhaslou tváří kupředu naklonění, zdálo se, že mezi nimi je jedna žena, bylo ji sotva možno rozeznat od mužů. Francisco měl na tváře bystrou paměť, zřetelně před sebou v duchu viděl toho Pabla Olavida, s kterým se před lety setkal, byl to štíhlý, elegantní mrštný pán s přívětivou, bystrou tváří. Nyní potřeboval Francisco delší dobu, než mohl rozhodnout, kdo z těch čtyř je Olavide; žádnou tvář totiž už neměl, byla smazaná a vyhaslá.

Na kazatelnu vystoupil jeden sekretář a předčítal přísežnou formuli, jíž se všichni přítomní zavazovali k naprostému poslušenství vůči svatému oficiu a k neúnavnému pronásledování každého kacířství. A všichni řekli amen.

Potom kázal převor dominikánů. Vybral si text: „Povstaniž, ó Bože, a sud soud svůj," a kázal krátce a divoce. „Svatý tribunál," hlásal, „a toto lešení s hříšníky, jimž je určeno trpět, jsou názorným obrazem toho, co my všichni budeme jednou v den posledního soudu s hrůzou prožívat. Ale, ptají se pochybovači, nemáš ještě jiné nepřátele, ó Pane, než židy, mohamedány a kacíře? Nezneucťují

den co den také nesčetní jiní tvou svatost hříchy a zločiny? Zcela jistě, odpovídá Bůh, ale to jsou vlažné poklesky, které promíjím. Nesmiřitelný odpor cítím pouze k židům, mohamedánům a kacířům, neboť ti špiní mé jméno a mou čest. Toto chtěl říci David, když vzýval Pána: ’Probuď se z dobrotivosti, do níž tě přílišná útrpnost uspává! Povstaniž, ó Bože, a sud soud svůj! Sraz silou svého hněvu pohany a nevěřící!‘ A těmito slovy se dnes řídí svaté oficium.“

Potom se četly rozsudky nad všemi čtyřmi kacíři. Ukázalo se, že Pabla Olavida zamíchali mezi lidi bezvýznamné a bezejmenné, zřejmě proto, aby ukázali, že před soudem inkvizice je pán roven kmánu.

Jako první byl předvolán José Ortiz, bývalý kuchař v palencjském semináři. Vyslovil se pochybovačně o zázračné moci obrazu svaté Panny del Pilar. Kromě toho řekl, že nejhorší, co se mu může po smrti stát, je to, že ho sežerou psi. Výrok o psech považoval soud za kacířství lehčího rázu, poněvadž za oběť psům, dravým ptákům, dokonce i sviním padly také některé mrtvoly mučedníků. V druhém výroku však spatřoval soud monstrózní popírání dogmatu. Rozsudek zněl, že muž bude ve veřejném průvodu veden městem a dostane dvě stě ran bičem; potom bude odevzdán světským úřadům, aby si odpykal pět let trestu na galejích.

Po něm předvolal soud obchodnici s knihami Constanciu Rodríguezovou. V jejím skladě se našlo sedmnáct knih, které byly na indexu, tři z nich ve falešných vazbách s nezávadnými tituly. Kromě k „vedlejším trestům“, jako k vyhnanství, konfiskaci jmění a podobně, byla žena odsouzena k trestu vergüenzy, to jest měla být s obnaženou horní půlí těla vedena městem, zatímco hlasatel bude vyvolávat její vinu i trest.

Studiosus Manuel Sánchez Velasco se provinil v obvodu kostela San Cayetano rouhačskými výroky v tom smyslu, že světec mu přece nemůže pomoci, a podobnými. Vyvázl s mírným pokáním. Vyhostili ho na doživotí z Madridu a zbavili ho práva zastávat jakýkoli čestný úřad nebo vykonávat vážené povolání.

Rozsudky byly čteny pomalu, s pedantickým vypočítáváním důvodů a důkazů. Pozvaní hosté poslouchali znuděně a rozčileně, čekali na ortel Olavidův. Nemohli se však ubránit tísnivému soucitu se žalostnými postavami v groteskních sambenitech, jimž jediné

neprozřetelné slovo zničilo provždy život, a nemohli se také ubránit bázni před inkvizičním soudem, který milióny ušima odposlouchává lehkovážné výroky, a může zničit každého, koho si vyhlédl.

Konečně vyvolali Pabla Olavida, a to se všemi jeho tituly: bývalý auditor místokrálovství Peru, bývalý guvernér sevillský, bývalý guvernér kraje Nuevas Poblaciones, bývalý komandér řádu santiagského, bývalý rytíř ondřejského kříže.

V kostele, do posledního místečka zaplněném lidmi, vládlo hluboké ticho, když malého zlomeného muže, kacířskou čepicí nestvůrně protáhlého, předváděli před soudce. Snažil se jít, ale kněz po pravici a dozorce po levici ho musili podpírat a táhnout, bylo slyšet, jak se jeho nohy v směšných žlutých hadrových pantoflích šourají po kamenné dlažbě kostela.

Protože se očividně nemohl udržet na nohou, přikázali mu, aby si sedl. Nyní tam seděl, trup mu visel malátně přes nízké zábradlí, které ohraničovalo lavici obžalovaných, špičatá vysoká čepice trčela groteskně dopředu a koldokola seděli první ministr a rektor univerzity a mnoho vysokých pánů a učenců a spisovatelů, kteří byli jeho přáteli, a také oni bídáci, jeho nepřátelé, a všichni byli svědky jeho hanby.

Rozsudek byl obšírný, dobře rozmyšlený, pevně podložený spoustou teologie. Obžalovaný se přiznal, že pronesl neprozřetelné výroky, přesto však tvrdil, že se nikdy od pravé katolické víry neodchýlil a zločinu kacířství nedopustil. Svaté oficium však spisy a knihy obžalovaného prozkoumalo, vyslechlo dvaasedmdesát svědků a vina Pabla Olavida se prokázala. Prohlásil, že nevěří v zázraky. Popíral, že by nekatolíci byli propadlí peklu. Vyjádřil se, že mnozí císařové pohanského Říma byli lepší než leckterá knížata křesťanská. Obvinil církevní Otce a scholastiky, že brzdili pokrok lidského ducha. Vyjádřil pochybnost o tom, že modlitba může zabránit špatné úrodě. To je víc než neprozřetelné výroky, to je kacířství. Kromě toho měl Olavide v majetku mnoho zakázaných spisů, ba dokonce vyhledal ve Švýcarech nejčelnějšího harcovníka Antikristova, toho vyhlášeného Voltaira, osvědčoval mu úctu a přátelství a v jeho písemnostech se nalezly dopisy, které mu tento arcikacíř psal. Dále obžalovaný před svědky řekl, že vyzvánění zvony, hrozí-li bouřka, není k ničemu. Taktéž za jednoho moru nařídil, aby se mrtví nepohřbívali v kostelích, nýbrž daleko od osad

v nedostatečně posvěcené půdě. Zkrátka Pablo Olavide byl ve sto šedesáti šesti případech neklamně usvědčen z kacířství.

Čtění těchto sto šedesáti šesti případů trvalo déle než dvě hodiny. Ke konci druhé hodiny se Olavide svezl šikmo ke straně a každému bylo zřejmé, že omdlel. Kropili ho vodou, a když po několika minutách přišel zase k vědomí, ve čtení rozsudku se pokračovalo.

Konečně se dospělo ke konci. „Z těchto důvodů," zněl závěr, „ho Prohlašujeme za usvědčeného kacíře, za nakažený úd křesťanské obce a Odsuzujeme ho, aby se svého kacířství odpřisáhl a tím se s církví smířil." Jako pokání mu soud uložil strávit osm let v kapucínském klášteře v Geroně. K tomu se vázaly obvyklé vedlejší tresty. Jeho jmění propadá konfiskaci. Na doživotí se musí vyhýbat půdě Madridu a všech královských rezidencí, stejně tak i království Peru a Andalusii, jakož i osadám na úbočí Sierry Moreny. Taktéž nesmí užívat žádného čestného titulu ani zastávat jakýkoli úřad. Zakazuje se mu vykonávat povolání lékaře, lékárníka, učitele, advokáta, nájemce daní. Nesmí nikdy vsednout na kůň, nesmí nosit klenoty, také ne šaty z hedvábí nebo jemné vlny, nýbrž pouze šaty z hrubého serže nebo jiného hrubého sukna. Po propuštění z kláštera v Geroně bude jeho kacířská košile, sambenito, pověšena v kostele v Nuevas Poblaciones spolu se seznamem jeho kacířských skutků, aby o tom věděl celý svět. Vedlejším trestům podléhají také všichni jeho potomci až do pátého kolena.

Pálilo se mnoho *svěc*, vzduch v kostele byl špatný, chladný a dusný zároveň. Duchovní ve svých štolách, kutnách, řízách a velcí pánové v nádherných gala uniformách seděli tiše, unaveni a rozčileni, povětšině ztěžka dýchali a poslouchali.

Abbé, jakožto jeden ze sekretářů svatého tribunálu madridského, seděl v řadě pod inkvizičními soudci. Byl přítelem velkého inkvizitora Sierry, jehož Lorenzana svrhl a obvinil, a Lorenzana samozřejmě věděl, že ho tento svržený velký inkvizitor pověřil vypracováním memoranda o metodách, jak procesní řízení inkvizice přizpůsobit duchu doby. Abbému bylo proto úplně jasné, že se mohl právě tak jako Olavide v potupném rouchu na stoličce krčit sám. Když se ho Lorenzana prozatím neodvážil napadnout, pak ne proto, že je důvěrníkem a oficiálním knihovníkem dona Manuela. Jistě však figuruje na seznamu těch, kteří jsou vyhlédnuti,

že musí sdílet osud toho muže tady dole, a po tomto autodafé musí každý den čekat, že ho přijdou zatknout. Měl už dávno zmizet, měl už dávno mezi sebe a inkvizici postavit Pyreneje. Důvod, proč tak nečiní, má jedno jméno: doña Lucía. Nemůže Španělsko opustit, dokud její politickou výchovu nedokončí, nemůže se bez jejího zjevu obejít.

Don Manuel seděl v první řadě hodnostářů. Chtělo se mu vstát a dunivým krokem odejít z kostela. Jeho přátelé mají pravdu: neměl tohle hanebné divadlo vůbec připustit. Podcenil však Lorenzanovu drzost, a když ten už jednou autodafé ohlásil, bylo pozdě. Ohlášené autodafé zakázat, to by býval násilný čin, který by byl vyvolal pobouření a vedl k jeho jistému pádu. Ale skandálem zůstává, že tenhle Lorenzana, co tady naproti trůní v plném lesku své božské soudcovské důstojnosti, smí šlapat po muži, jako je Olavide, po muži, jehož malíček u nohy má větší cenu než celá Lorenzanova nabubřelá hlava. Na druhé straně má zase Pepa samozřejmě pravdu a ten, co tamhle naproti trůní v nadutém triumfu, není seňor Francisco Lorenzana, to je Řím a oltář, to je sama církev. Od toho okamžiku, kdy po právu vězí v říze velkého inkvizitora, je dokonce i tak zavržitelný člověk jako Lorenzana ztělesněním božské spravedlnosti a postupovat proti němu je na pováženou. Hnát věci dál, než se děje na tomto žalostném divadle, Lorenzanovi nedovolí; nestrpí, aby Olavida štval dál, nestrpí, aby ho uštval k smrti.

Francisco Goya se díval na odsouzence s horoucí účastí. Co se děje tomu tam dole, to by se mohlo dít nám všem. To ti zlí duchové, co všude kolem číhají, navlékli nešťastnému Pablu Olavidovi tu potupnou košili a kacířskou čepici a oni se mu posmívají v podobě velkého inkvizitora a jeho tovaryšů. „Trágala, perro, spolkni to, pse.“ A Goya seděl a díval se a vnímal každičký sebenepatrnější detail toho, co se tu v kostele San Domingo el Reál dalo. Současně však prožíval znovu příhody svého útlého mládí. Tenkrát, ve své domovské Zaragoze, byl svědkem jednoho autodafé ještě slavnostnějšího, strašlivějšího a groteskněji dnes než tehdy viděl Goya ony zaragozské soudce a hříšníky[3] a svědky, cítil puch upalovaných, kacíři tehdejší a odsouzenci dnešní mu splývali v jedno.

Kleče nyní, s pohledem upřeným na černě zahalený kříž, ruku na rozevřené bibli, Olavide se odpřísahal. Kněz mu předříkával a on opakoval, že se odříká veškerého kacířství vůbec a obzvlášť takových forem kacířství, jakých se myšlením, slovem a činem dopouštěl. Kněz mu předříkával a on opakoval, že se při Bohu a svaté Panně zapřísahá všechno uložené pokání s pokorou a trpělivostí na sebe vzít a ze všech sil je plnit. Kdyby selhal nebo kdyby se dopustil nějakého dalšího poklesku, bude sám sebe považovat za nekajícného a notorického kacíře, bez jakéhokoli dalšího řízení propadlého přísnosti kanonického práva a hranici.

Zdušeně se otevřeným
vchodem dovnitř nese neklid
obrovského davu venku.
V chrámě však, kde lidí plno,
hlava na hlavě, jen ticho
vládne jako v temnu hrobu,
takže každý hrůzou strnul,
klepnutí když halapartny
ozvalo se o dlaždici,
lehkým škrábem vyrušilo.
Přes vše ticho slyšet pouze
slova, kněz jež předříkává.
Olavida není slyšet
ani hlesnout, je jen vidět
ve zhaslé jak šedé tváři
rty se hýbou namáhavě.
Konec posvátného aktu…
Jasně, zřetelně teď zvenčí
povely a pochod vojska
zní, a v stejném pořadí, jak
vtáhl dovnitř, vychází teď
průvod soudců s odsouzenci
ze San Dominga el Real.

9

Goyu nutkalo vypovědět, co v kostele San Domingo zažil. Agustín se ho na to neptal, ale očividně čekal, že Francisco bude sám vypravovat.

Ten mlčel. Nenacházel potřebná slova. Co zažil, to bylo tuze zmotané. Viděl víc než bědu Olavidovu a brutální fanatismus jeho soudců. Viděl démony, kteří létali, plazili se, číhali kolem soudců, kacířů, hostí, ony zlé duchy, kteří člověka obklopují ustavičně, a viděl jejich pitvornou radost. Ano, on sám – a to by ten čacký piják čaje Agustín nepochopil nikdy – on sám, při všem soucitu, zášti a hnusu, jež v něm *to* strašidelně groteskní divadlo budilo, on sám se radoval touž radostí jako ti démoni. Víc než to: probudila se v něm opět ona dětsky dychtivá, úzkostlivá radost, kterou cítil jako chlapec, tehdy při pohledu na ty odsouzené a hořící kacíře. Ale tuhle motanici, ty propletené staré a nové tváře a pocity nebylo možno vypovědět slovy.

Maloval. Všechno ostatní od sebe odstrčil a maloval. Odřekl sezení, která mu povolil Principe de la Paz. Zdržoval se Cayetany. Nepouštěl nikoho do ateliéru. Prosil i samého Agustína, aby se na jeho malování vůbec ani nepodíval; až bude hotov, bude Agustín první, komu výsledek ukáže.

Oblékl se k práci do svých drahocenných šatů, někdy se však také navlékl, přes všechno nepohodlí, i do svého majovského úboru.

Maloval rychle, ale přesto s vypětím. Maloval také v noci; to pak nosíval nízký cylindrovitý klobouk s jakýmsi kovovým stínítkem, na něž si připevnil svíčky, které mu tak ustavičně svítily, kam právě potřeboval.

Cítil, že se za tu krátkou dobu, co domaloval „Pouť k svatému Isidru“, jeho škála vidění a barev rozrostla. Cítil radostné rozčilení. S vítězoslavnou skromností napsal milovanému Martínovi, že teď maluje rozličné malé obrazy, jen sám sobě pro radost, a tu se řídí, docela jinak než to lze u obrazů objednaných, jenom vlastním srdcem, vlastním pozorováním a náladou, popouští fantazii uzdu a maluje svět tak, jak ho vidí. „Dopadá to báječně,“ psal, „a já ty obrazy vystavím napřed pro přátele tady, potom v Akademii, a jenom bych si přál, Martíne, drahá duše moje, aby ses na ně přijel brzy podívat.“ Udělal na dopis velký kříž, aby se do toho na špatný

konec nevložili zlí duchové a pro jeho smělou sebedůvěru mu všechno ještě nezmařili.

A nadešel den, kdy Agustínovi řekl s takřka vzteklým uspokojením: „Tak hotovo! Teď se na ně můžeš podívat, a když chceš, můžeš se k nim taky vyslovit.“

Tady ty obrazy byly.

Jeden z nich představoval ubohý venkovský býčí zápas. Tu byla aréna se zápasníky, koňmi, diváky a několika bezvýznamnými domy v pozadí. Býk sám byl uštvaný a krvácel, byl to zbabělý, špatný býk, který se tiskl k ohradě, pouštěl moč a nechtěl už dál bojovat, nýbrž chtěl už jen zemřít. A diváci pobouřeni zbabělostí býka, který jim neskýtal podívanou, na jakou měli nárok, pobouřeni býkem, který chtěl nikoliv znovu na kolbiště do plného slunce, nýbrž raději hanebně *zůstat* ve stínu a zcepenět. Býk nezabíral na obraze mnoho místa, Francisco nechtěl namalovat býka, nýbrž jeho soud, a k tomu patřili ostatní, zápasníci, diváci a koně, právě tak jako sám býk. Byl to obraz velmi bohatě figurální, ale přesto na něm nebylo nic přebytečného, nic nepodstatného.

Druhý obraz předváděl houf chromyslných v jejich přístřeší. Je to sklepní haluzna, nic než kámen, oblouk a klenba; oblouky a zamřížovaným oknem padá dovnitř světlo. Tam jsou tedy chromyslní společně zamčeni, hodně jich, každý beznadějně sám. A každý tropí vlastní bláznovství. Uprostřed stojí mladý silák a s divokým šermováním rukama metá důtklivé a hrozivé výtky ve tvář protivníka, který neexistuje. Jsou tu další polonazí lidé, okrášlení korunou, býčími rohy, pestrými pery, jak je na hlavě nosí Indiáni. Sedí, stojí, leží schouleni do klubíčka ve věčně kamenném klenutí. Ale obestírá je hodně jasného světla.

Třetí obraz představoval procesí na Velký pátek. Není na něm sice vidět nadměrně mnoho lidí, ale přesto člověk vidí, cítí to celé prudké hemžení praporů, křížů, účastníků, diváků, kajícníků. Před černě ověšenými domy se vrávoravě blíží těžká podlážka, nesená silackými zpocenými muži, a na ní obrovská socha svaté Panny se svatozáří. Za ní zdáli úplně stejná podlážka se svatým Josefem a ještě víc vzadu třetí a na ní gigantický Ukřižovaný. Prapory a kříže jsou v průvodu daleko vpředu. Nejzřetelněji však vystupují flagelanti, disciplinantes, polonazí a bílí, jedni s bílými špičatými čepicemi kajícníků, druzí s čertovskými škraboškami a šaty, všichni fanaticky rozjitření, mávající mnohoocasými důtkami.

Na autodafé, jehož byl tenkrát v Zaragoze jako devítiletý chlapec svědkem, spolu s ostatními viděl a slyšel odsouzení jednoho duchovního, padre Arevala, který své zpovídance bičoval na nahé tělo a také se od nich dával bičovat na oněch částech, které zhřešily. Rozsudek nad padrem vynesený byl mírný, ale přesto dlouhý, s obšírným odůvodněním, a četlo se do všech podrobností zacházející líčení neregulérního, zakázaného pokání, jež padre sobě a svým zpovídancům ukládal. Celá desetiletí už na to Goya nepomyslil. V kostele San Domingo el Real však poznovu zřetelně pocítil onen tísnivý, dychtivý, horoucí zájem, s nímž předčítání rozsudku poslouchal tenkrát. A vytanula mu v mysli vzpomínka na množství flagelantů, jež od té doby viděl, na průvody oněch podivných kajícníků, kteří si působí utrpení, aby budoucí utrpení zažehnali. Mrskají se s rozkoší. Na důtkách mají stužky v barvách své milované, a když kolem ní táhnou, snaží se ji postříkat svou krví; to je pocta a projev lásky nejen k svaté Panně, ale i k jejich milované. A nyní tedy ty kajícníky namaloval. Vpředu na jeho obraze kráčejí a tančí nazí, s ohnutými svalnatými zády, s bílými rouškami kolem beder a s bílými Špičatými čepicemi flagelantů. Pronikavě nad nimi sálá světlo. Ale ze svaté Panny vyzařuje mírně a jemně.

Docela jiný průvod zobrazovalo čtvrté plátno: „Pohřeb sardinky,“ onu bujnou slavnost, jíž se končil masopust, poslední zábavu před dlouhou, krušnou dobou postu. Hustě se tady tísní dav, snaží se být veselý, houpá se tu velká korouhev s ďábelským úplňkem, několik mladíků je v divokých maskách, které straší děti, dvě dívky, vypadající jako přestrojení muži, tančí s třetím maskovaným mužem obtížný tanec. Je to nucená, posedlá veselost, co z tohoto obrazu zírá, fanatická nevázanost, člověk cítí, že hned po ní nastane čas žíně a popela.

Také do tohoto obrazu vmaloval Goya osobní hněv. Angličané totiž využívali postní doby k tomu, že do Španělska dováželi velká množství sušených ryb, a papež, aby zisky nenáviděných Britů oklestil, přiznal těm, jimž lékař a zpovědník vystavili vysvědčení, právo jíst maso také v postní době. Kdo se chtěl této výsadě těšit, musil si koupit tištěný text papežské povolovací buly, každoročně nový, podepsaný farářem svého farního obvodu; farář vybíral za tuto’dispens poplatek podle výše žadatelových příjmů. Na výši

tohoto poplatku se Francisco zlobil rok co rok a tak se mu veselost „Pohřbu sardinky“ vyvedla zvlášť divá.

Pátý obraz konečně představoval autodafé. Nekoná se v kostele San Domingo, nýbrž ve světlém kostele s jasnými, vysokými klenbami a oblouky. Vpředu na svém pódiu sedí v potupné košili kacíř, vyvýšený nad ostatní, světle a groteskně trčí špičatá čepice šikmo do vzduchu. Celý člověk je svezlý jako žok, hromádka neštěstí a hanby, jeho vyvýšení činí jeho bědnost dvojnásob žalostnou. Odděleně od něho, mnohem hlouběji, sedí tři další hříšníci, jako on mají ruce spoutané, jako on jsou v potupném šatě a mají na hlavě vysokou čepici, jeden z nich se zhroutil, druzí dva drží tělo ještě zpříma. V pozadí, před trůnícím soudem, předčítá sekretář ortel. Kolem dokola sedí hodnostáři, duchovní i světští, dřepí tu v parukách a temenních čepičkách, značně neúčastní, tlustí, zbožní, reprezentativní a maskovití, a v jejich středu muž, kterého polapili, kacíř, jemuž předčítají ortel.

Před těmito obrazy tedy nyní stál Agustín. Stál a díval se. Hltal ty obrazy. Byl ochromen. Zděšen.

Bylo to radostné zděšení. Bylo to jiné malování, než člověk dosud viděl. To byl jiný Francisco, který tohle namaloval, a přece to byl Francisco týž. Na těchto obrazech bylo vidět složité události s mnoha lidmi, ale nebylo na nich už nic přebytečného. Byla to úsporná hojnost. Co se nepodřizovalo celku, to bylo vynecháno, jednotlivý člověk, jednotlivá věc nebyly nic než funkční složky. A ještě podivnější: všech pět obrazů, Agustín to cítil dobře, všech pět obrazů, ať už se jejich obsah zdál seberozličnější, patřilo dohromady. Umírající býk, ztřeštěný karnevalový průvod, flagelanti, blázinec, inkvizice, to byl jeden celek, to bylo Španělsko. Byla v tom divokost, hrůza, tísnivost, temnost, která je dokonce i ve Španělské veselosti. Přesto, a to mohl namalovat jenom jeden člověk, jenom jeho přítel Francisco, přesto se nad tím vznášelo cosi lehkého, okřídleného: hrůzu událostí dusilo měkce jasné nebe, tetelivé, odstupňované světlo. A co by Francisco nikdy nebyl dokázal svému Agustínovi srozumitelně vyložit slovy, to cítil Agustín nyní z obrazů: že totiž tomuto prapodivnému Franchovi jsou vítaní dokonce i zlí duchové. Neboť celou zasmušilost toho, co tu Francisco namaloval, prozařovala jeho chuť žít, vidět, malovat, jeho bezmezná radost ze života, ať už je jakýkoli.

Nebouří se tyto malby
proti vládě? Nebo jí snad
proti oltáři a trůnu?
akového nic v nich vidět
ani cítit, vyčíst nelze.
Přesto jitří člověka a
nitro jeho mnohem více
nežli slova nejbouřnější.
Ten býk, který před svou smrtí
pouští moč, a divá chmurná
bujnost masopustní noci
vzněcovali srdce a též
dráždili žluč navlas stejně
jako inkviziční soud a
jako bílí kajícníci
v nahotě se mrskající.
„Nu, co říkáš?“ ptá se Goya.
„Nic neříkám, ani slovo,“
Agustín mu odpovídá,
„tu se nedá říkat pranic.“
Zubí se však zeširoka
celým dlouhým obličejem,
kostnatým a vyhublým, jenž
chmurný jindy, dnes jen září.

10

Přišla Josefa a podívala se na obrazy a stáhla se do koutka ještě víc. Z muže, kterého miluje, ji jímal děs.

Přišel Jovellanos s mladým básníkem Quintanou. Jovellanos řekl: „Patříte k nám, done Francisco. Jen o chloupek, a byl bych vám křivdil.“ Mladý Quintana se radoval: „Idioma universal. Vašim obrazům, done Francisco, rozumí každý, od mezkaře až dolů k prvnímu ministrovi.“

Obrazy si prohlédli don Miguel, Lucía, don Diego. Bylo nesmyslné chtít takové obrazy měřit podle pravidel Mengsových a Bayeuových. „Obávám se, done Migueli, že se musíme přeučit,“ řekl abbé.

Ale nazítří ráno přišel don Miguel ke Goyovi znovu. Franciscovy obrazy mu nedaly spát. Znepokojovaly Bermúdeza politika stejně jako Bermúdeza znalce umění. A nevycítí skrytou odbojnost těch obrazů také ostatní lidé, nepřátelé, například velký inkvizitor Lorenzana? Ti budou málo dbát umění, které v těch obrazech vězí, ti pouze shledají, že tyto výtvory jsou podryvné, buřičské, kacířské.

To tedy chtěl nyní Miguel příteli ujasnit. Těmito obrazy, vykládal mu teď, Francisco dostatečně prokázal svou odvahu a ochotu politicky správně myslit. Jít však dál, obrazy vystavit, by bylo ztřeštěně smělé! Kdyby muž, kterého inkvizice pozvala, aby se účastnil autodafé v San Domingu, takovéto obrazy vystavil, byla by to vyzývavost, kterou svaté oficium jistě nestrpí.

Goya si se spokojeně usměvavým překvapením prohlížel své obrazy. „Nemůžu na těch obrazech nic najít," řekl, „co by mohlo svatému oficiu zavdat podnět, aby proti mně zakročilo. Nebožtík švagr mi Pachecovy předpisy vtloukl dobře do hlavy. Nikdy jsem nemaloval nahotu. Nikdy jsem nemaloval nohy svaté Naší Seňory. V mém celém malování není nic, co by zákazy inkvizice porušovalo." Ještě jednou přeletěl zrakem po obrazech. „Nevidím na těch obrazech nic závadného," opakoval a vrtěl při tom vážně hlavou.

Miguel vzdychl nad Franciscovou naivní selskou mazaností. „Ta odbojnost není sice hmatatelná," vysvětloval trpělivě, „ale z formy těch obrazu rebelantství přece skorém čiší." Francisco vůbec nechápal, co vlastně Miguel chce. Zřejmě se nemůže příteli nikdy úplně zavděčit. Napřed pro něho byl tuze umělec, teď pro něho je tuze politik. Co, pro všechno na světě, mají jeho obrazy s politikou co dělat? Copak nemalovali inkviziční tribunál už mnozí před ním? „Ale ne teď!" zvolal Miguel. „Ale ne tak!"

Goya pokrčil rameny. „Nedovedu si představit," prohlásil, „že by mi tyhle obrazy měly způsobit nesnáze. Já je namalovat musel. Jsou to, co umím, a nechci je schovávat, chci je ukázat, vystavím je." Protože si všiml úzkosti a zármutku v přítelových rysech, jinak tak jasných, s vřelostí dodal: „Ty sám ses už tolikrát vystavoval nebezpečí. Je od tebe velice přátelské, že mě teď chceš uchránit před neopatrnostmi." Potom však rozhodl jadrně: „Nevymluv si hlas. Ty obrazy vystavím." Miguel se všech pokusů vzdal. „Přičiním se," pravil starostlivě, „aby sem aspoň přišel don Manuel

a ty obrazy ti pochválil. Možná že to velký inkvizitor přijme jako výstrahu.“

Don Manuel přišel brzy, doprovázela ho Pepa. Ukázalo se, že Pepa, když Francisco dostal pozvání k auto particular, jevila o něho úzkost. „Odjakživa jsem vám to říkala, done Francisco,“ vysvětlovala mu, „vaše názory čpí kacířstvím. Když don Manuel není někdy tak katolický, jak bych ho ráda měla, tak má jednu omluvu: je státník, musí hájit jistá přednostní práva koruny. Ale ty, Francho, jsi přece jenom malíř.“ – „Nedejte si od ní nahnat žádné strachy,“ utěšoval ho veselé Manuel. „Já vás už ochráním. Jednou jsem pánům od svatého oficia nechal jejich velké divadlo projít, podruhé to ale už neudělám. A teď nám ukažte ty obrazy! Miguel mi o nich hodně vypravoval.“

Dívali se na obrazy. „Nádherné,“ řekl Manuel. „Musíte mi vlastně být vděčný, done Francisco, že jsem to autodafé připustil. Jinak byste nebyl své obrazy namaloval.“ Pepa si prohlížela obrazy dlouho, mlčky. Potom řekla svým zvučným, lenivým hlasem, poněkud vlekle: „To jsi udělal opravdu znamenitě, Francho. Samozřejmě nechápu, proč je ten býk tak malý a ten torero tak velký, ale ty už budeš své důvody mít. Jsi domýšlivý a člověk by tě neměl tuze mnoho chválit, ale myslím, že jsi opravdu velký malíř.“ A zadívala se na něho svýma zelenýma očima zplna a nestoudně.

To se nelíbilo Manuelovi. „Musíme jít,“ řekl. „Pošlete mi prosím ty obrazy, done Francisco. Koupím je.“

Goyu příjemně překvapilo, že mu obrazy, které maloval jen pro vlastní potěšení, mají nyní vynést ještě peníze, a od Manuela mohl požadovat vysokou cenu. Ale maloval ty obrazy nikoliv pro něho a určitě ne pro Pepu, nechtěl je vidět v majetku lidí, kteří mají tak málo pochopení. Bylo to opovážlivé a nemoudré, Principa de la Paz rozladit, ale přesto řekl: „Je mi to sice ukrutně líto, done Manueli, ale nemůžu vám ty obrazy postoupit, už jsem je slíbil.“ – „No,“ řekl Manuel nemilostivě, „dva nám budete přesto moci přenechat, jeden seňoře Tudó, jeden mně.“ Mluvil pánovitě, takže námitka vůbec nebyla možná.

Když se loučili, řekla Pepa: „Ten býk je tuze malý, však vy to ještě sám uznáte, Francisco. Jste ale chlouba Španělska.“ Manuel prohodil, trochu nevlídně: „Naše Pepa mluví pořád jako v těch svých romancích.“

Obrazy viděli teď už všichni Goyovi přátelé, jenom Cayetana ne. Čekal. Velkou vlnou ho zavalovala jeho vášeň, černý běs mu stoupal do hrdla.

Konečně přišla. Nebyla však sama, byla ve společnosti doktora Perala, toho lékaře.

Řekla: „Postrádala jsem vás, Francho.“ Dívali se na sebe, žhavě, beze studu, šťastně, jako by to bylo shledání po věčnosti.

Potom stála před obrazy. Její velké, kovové oči pod tím vysokým, pyšným obočím do sebe vpíjely jeho dílo; dětsky pozorná a zaujatá se dívala. Nadýmal se rozkoší a pýchou. Víc nemůže člověku život dát. Tady, mezi svými čtyřmi zdmi, má v nejtěsnějším prostoru pohromadě dílo, které dokáže jen on, a ženu, tu jedinou, tu pro něho určenou.

„Chtěla bych se na tom podílet,“ řekla. Pochopil ihned a zalila ho hluboká radost. Právě to při malování cítil a právě ten pocit chtěl vzbudit. „Podílet“ se chtěl na býčím zápase, na karnevalu, dokonce na inkvizičním soudě. Víc než to: jestliže člověka před tím blázincem také nenapadá temná touha, jednou sám být všeho prost, šatů, mravu, rozumu, pak maloval nadarmo, pak jsou jeho obrazy fiasko. „Chtěla bych se na tom podílet.“ Ona, Cayetana, to vycítila.

Na doktora Perala zapomněli. Nyní se přihlásil. Svým mírným hlasem promluvil: „Co jste tu řekla, duquesito, je moudřejší, než co ze sebe vydávají znalci umění v tlustých knihách.“ To, že ji tenhle mládeneček s drzou důvěrností nazval duquesitou, malou vévodkyní, vytrhlo Francisca rázem z jeho štěstí. Jak to vlastně mezi těmi dvěma chodí? „Ze všeho nejvíc se obdivuji tomu,“ obrátil se nyní Peral na Francisca, „že vaše malby jsou přes všechen pochmurný obsah tak netěžké, tak volné, skorém bych mohl říci radostné. Doña Cayetana má úplně pravdu: hrůza, jak ji malujete vy, done Francisco, má do sebe něco vábivého.“ A bez přechodu zakončil slovy: „Prodal byste *mi* jeden z těch obrazů, done Francisco?“

V nitru se Goya zuřivě šklebil. Tenhle Peral má pro jeho obrazy pochopení, to musí člověk přiznat, není žádný tupohlavec jako Pepa. Ale přesto odpověděl přímo hrubě: „Jsem náramně drahý, doktore.“ Peral odvětil náramně zdvořile: „Nejsem docela chudý, pane dvorní malíři.“ Ale vévodkyně svým přívětivým a rozhodným tónem poručila: „Přenechte dva obrazy *mně*, Francisco.“

Goya zuřil. S úsměvem, obzvlášť roztomile, řekl: „Dovolte mi, abych vám dal dva obrazy darem, amiguita de mi alma.“ Touto „malou milou přítelkyní“ musil tomu „pucifousovi“ jeho duquesitu splatit. „Potom bude na vás, komu obrazy darujete.“ – „Děkuji,“ řekla Alba klidně a přívětivě.

Sběratele umění Perala nepřivedla Goyova hrubost z míry; potěšen vyhlídkou, že jeden z těch obrazů nebo možná i dva třebas dostane, horoval dál. „Tyto obrazy,“ prohlásil, zřejmě s přesvědčením, „jsou první výtvory nového umění, první obrazy nastávajícího století. Necítí člověk, jak ho k tomuhle muži něco přitahuje?“ řekl před kacířem na inkvizičním soudě. „Je to šílenství, ale máte docela pravdu, doño Cayetano, člověk by chtěl být na jeho místě.“

Vytrhl se z nadšení a vypravoval, přesto rozčileně: „Dějinné události, done Francisco, vaše cítění potvrzují. Existovali judaisanti, bílí židé, marranové, kteří by byli snad mohli ještě prchnout, ale zůstali v dosahu inkvizice, čekali, až je přijde sebrat. Muselo je to vábit, v takovém sambenitu si tam sednout.“ – „Máte podivuhodné znalosti,“ řekl Goya zle, „co se týče cítění bílých židů. Dejte si pozor, aby inkvizice nepokládala za jednoho vás!“ – „Jakpak mohu vědět,“ pravil doktor Peral klidně, „jestli v sobě doopravdy nemám židovskou krev? Kdo z nás všech to může s jistotou tvrdit! Tolik je jisté: Židé a Mauři dali světu nejlepší lékaře. Mnoho jsem se z jejich děl naučil. Jsem rád, že jsem je mohl za hranicemi studovat.“ Goya si musil přiznat, že je odvážné po Olavidově pádu vypouštět taková slova z úst, a jeho nevole sílila.

Brzy potom přivezli seňoře doně Josefě Bayeu de Goya z albovské klenotnice zásilku starého stříbra s pozdravy od vévodkyně. Josefa stála nad tou hojností drahocenných kusů zmateně. Byla počtářka a přebohatý dar ji těšil, ale zároveň byla i dotčena. Goya vysvětloval: „Okolnosti mě donutily dva z těch obrazů vévodkyni darovat. Je docela přirozené, že ten dar oplácí. Tady to vidíš,“ končil spokojeně. „Kdybych si byl nechal ty obrazy zaplatit, nebyl bych mohl žádat víc než šest tisíc reálů. Co tady před námi leží, to má cenu svých třicet tisíc. Říkám ti to vždycky, velkodušnost se odjakživa vyplácí víc než šetrnost.“

Vystavil obrazy v Akademii. Nikoli bez úzkosti čekali Goyovi přátelé, jak na to inkvizice odpoví.

Dostal vyrozumění, že si znalci svatého oficia přijdou jeho obrazy prohlédnout, a zároveň i výzvu, aby byl na místě.

V čele duchovních hodnostářů se objevil arcibiskup Despuig. Goya věděl, že Pepa a tento prelát jsou přátelé. Řekl si, to ona ho možná poslala. Aby mu pomohla? Nebo aby ho zahubila?

Církevní kníže si prohlédl obrazy: „Jsou to dobrá, zbožná díla," usoudil. „Z této ‚Inkvizice' vyzařuje ona blahodějná hrůza, o jakou svaté oficium usiluje. Měl byste nám ten obraz věnovat, synu, měl byste ho darovat panu velkému inkvizitorovi." Goya cítil zmatek a štěstí.

S ledabylou nahodilostí vyprávěl Josefě, že „Soud nad kacíři" věnoval svatému oficiu.

Smělostí tou ohromena,
Josefa však praví muži:
„Na hranici hodí obraz,
v žalář uvrhnou pak tebe!"
Na to Goya tónem stejně
ledabyle nahodilým:
„O ten obraz poprosil mě
sám pan velký inkvizitor."
V úžasu teď žena strne:
„Jak to, Francho, dokážeš jen,
vymyká se pochopení!
Čáry s lidmi provozuješ!"

11

Od té chvíle, kdy viděl Pabla Olavida sedět na stoličce odsouzenců, cítil abbé přímo fyzicky, jak se to nebezpečí plíží také k němu, hodinu za hodinou stále blíž. Věděl, že ho Lorenzana nenávidí, jeho, přítele svrženého Sierry, vnitřního nepřítele inkvizice. Čas, který abbému ještě k útěku zbýval, uplýval, ale abbé se nemohl od Madridu a od Lucíe odtrhnout.

Manuel mu honosnými slovy sliboval ochranu, ale na tom abbé nestavěl. Zbýval pouze jediný prostředek, jak Lorenzanovu ruku zadržet. Don Manuel by musil ještě teď, právě teď, Pabla Olavida inkvizici vyrvat.

Abbé a Miguel na něho naléhali, aby Olavidovi dopomohl k útěku. Ministra samého dále svědila a pálila ta sarna, ta potupa onoho divadla v kostele San Domingo el Reál, a toužil silně po tom, aby Olavida vypínavým církevním pánům vyrval. Uvědomoval si však, jak nebezpečný je to podnik, nemohl se ho bez závazného schválení královny odvážit a zdálo se mu nemožné její souhlas získat.

María Luisa, rozhněvaná tím, že jeho poměr s Pepou se vleče dál, mu právě tou dobou zase dělala často scény. Snažila se ho týrat. Posmívala se mu pro porážku, kterou v Olavidově případě utržil. Určitě mu řekne, že si má bryndu, kterou si sám nadrobil, taky sám vylízat.

Ujistil své liberální přátele, že nedopustí, aby Olavide v geronském klášteře zahynul; únos odsouzeného kacíře je však choulostivá věc, potřebuje čas, aby pro to získal Carlose. Prozatím vede proti inkvizici boj na jiné frontě.

Španělská měna, od doby války den ze dne chatrnější, potřebovala totiž zpevnění a zahraniční obchodní kruhy projevily ochotu nikoliv nepatrnou španělskou půjčku přivést pod střechu. Tito velice odvážní finančníci byli však bohužel židé. Již kolik století trvala inkvizice na tom, že půdu Španělska nesmí poskvrnit noha žádného žida; ale židovští páni, kteří byli ochotni španělské finance sanovat, kladli váhu na to, že se chtějí o hospodářských poměrech země informovat sami přímo na místě. Don Manuel královně referoval, jmenoval jí částku půjčky, dvě stě miliónů. María Luisa neměla nic proti tomu, aby její ministr se zdvořilým důrazem požádal velkého inkvizitora, aby oběma pánům přístup do země povolil.

Lorenzana řekl ihned a rozhodně ne. Byl pozván ke králi a v přítomnosti Manuelově se konala rozprava, při níž se don Carlos choval méně vlídně než obvykle. Velkému inkvizitoru se nepodařilo dosáhnout ničeho víc, než že do *země* budou smět přijet pouze dva židé a že budou po celou dobu svého pobytu, samozřejmě nenápadně, podléhat dozoru inkvizice.

Židovští páni, jistý monsieur Bohmer z Antverp a jistý mynheer Pereira z Amsterodamu, vzbudili v Madridě senzaci, všichni pokroková se v projevech laskavosti k nim předháněli. Jovellanos pro ně uspořádal čajový večírek. Sama vévodkyně z Alby pro ně uspořádala recepci.

Při této příležitosti si Goya oba židy prohlédl. Byl zklamán, že vypadají tak docela jinak než židé na Rembrandtovýoh obrazech. Monsieur Bohmer, dvorní klenotník tak strašlivou smrtí skonalé Marie Antoinetty, byl elegantní Francouz, jakých viděl už stovky, a mynheer Pereira mluvil nejčistší kastilštinou, jakou si mohl člověk představit. S grandy obcovali oba židovští pánové, jako by jim byli úplně rovni.

Lorenzana, kterého do krajnosti dráždilo, že v době jeho úřadování vzduch hlavního města otrávil židovský dech, zostřil svůj boj proti liberálům. V posledních letech se mlčky trpělo, že vlivné osoby mají v držení zakázané knihy. Nyní se domovní prohlídky množily a s nimi i materiál inkvizice.

Když se abbé jednou v neobvyklou hodinu vracel domů, spatřil ze svých dveří vycházet jistého Lopeze Gila, o němž věděl, že je špehem inkvizice. Prosil dona Manuela, aby žádný druhý Olavidův případ nepřipustil, zapřísahal ho, aby Lorenzanu předem varoval, nebo ještě lépe, aby Olavidovi umožnil útěk.

Rozklady dona Diega ministrem pohnuly. Dal polovičaté přísliby. Ale zůstal nerozhodný.

Tu mu přišel na pomoc sám velký inkvizitor. Poslední dobou totiž duchovní spisovatelé v celé řadě spisů vyzývali obyvatelstvo, aby buřičské knihy Jovellanosovy, Cabarrúsovy a Quintanovy spálilo a jejich autory důrazně poučilo, že Španělsko je katolickou zemí. Nyní v jedné obzvlášť jedovaté brožuře dokonce stálo, že už nadále není co se divit, proč se nečisté a neznabožské knihy trpí a velebí, když sám první úředník říše dává spolu s první dámou říše příklad neslýchané bezuzdnosti.

Don Manuel, když mu policie tuto brožuru předložila, měl radost; nyní se ten Lorenzana odvážil výpadu tuze smělého. Přinesl hanopis královně. María Luisa četla. „Lorenzanovi by se měla dát jedna přes prsty," řekla nebezpečně klidně. „Vaše Veličenstvo má pravdu jako vždycky," odpověděl Manuel. María Luisa řekla: „Ty jsi samo sebou rád, že já teď zase napravím, co jsi ty zpackal a zkazil." – „Myslíte případ Olavidův, madame?" zeptal se Manuel nevinně a hned pokračoval: „Ano, rozhodně soudím, že by jim *měl* člověk Olavida vydrápnout." – „Promluvím si s Carlosem," odpověděla.

María Luisa mluvila s Carlosem, potom mluvil Manuel s Miguelem, potom Miguel s abbém, potom mluvil abbé s velkým inkvizitorem.

Tato rozmluva se vedla v latinské řeči. Abbé úvodem prohlásil, že mluví nikoli jako pokorný služebník svatého oficia k jeho nejvyššímu úředníku, nýbrž jako soukromá osoba; ovšem don Manuel a sám Katolický král mají na výsledku této rozmluvy a na jejích následcích zájem. Lorenzana odpověděl, že je dobře to vědět. Snad by mohl don Diego sdělit samozřejmě také neoficiálně donu Manuelovi a ten Jeho Veličenstvu donu Carlosovi, že se důvody podezření proti předešlému velkému inkvizitorovi Sierrovi bohužel rozrostly a že jeho odsouzení je absolutně nevyhnutelné. „Ty, ó bratře," řekl, „jenž tohoto muže dobře znáš, jsi něco podobného jistě předvídal." – „Znám jeho a znám tebe, ó otče," odpověděl abbé, „proto jsem to předvídal." Velký inkvizitor se zeptal: „Pracuješ ještě o spise, ó bratře, jímž tě onen pověřil?" Rozum donu Diegovi poroučel, aby řekl ne, ale jeho buřičské srdce mu to nedovolilo. „Nebylo mi přikázáno," odpověděl zlatou latinou, „tuto práci přerušiti." A pokračoval: „Všemohoucí poroučí měsíci dorůstat a ubývat. Všemohoucí napájí svaté oficium hned mírností, hned přísností. Jsem tudíž toho skromného mínění, že moje práce bude možná přece ještě jednou upotřebitelná." – „Obávám se, ó bratře," odpověděl Lorenzana, „že jsi pevnější v naději než v pravé víře. Ale vyřiď mi své poselství," dodal pánovitě. Abbé odpověděl: „Kníže míru by rád obrátil tvou pozornost k tomu, ó otče, že tělesná schránka odsouzeného kacíře Pabla Olavida je velice choulostivé soustavy. Kdyby však tělesná schránka neodolala, dokud jmenovaný meška pod ochranou svatého oficia, tu se Kníže míru obává, že celá Evropa bude této zemi a Katolickému králi činit trpké výtky. Kníže míru tě tudíž prosí, reverendissime, abys kacířovu zdravotnímu stavu poskytl obzvláštní péči." – „Víš přece, bratře můj," odpověděl velký inkvizitor, „že počet dní, jehož který člověk dosáhne, nestanoví svaté oficium, nýbrž svatá Trojice." – „Tak jest, otče můj," odpověděl don Diego.

„Kdyby však svatá Trojice vyměřila tomuto kacíři dny tak krátce, že by se odebral na onen svět, zatímco je dosud pod ochranou svatého oficia, pak by v tom, reverendisime, Katolický král spatřoval znamení nelibosti Nejvyššího. Jeho Veličenstvo by se pak vidělo nuceno Svatému otci navrhnout, aby ve vedení svatého

oficia provedl změnu.“ Lorenzana setrval půl minuty v mlčení. „Co tedy don Manuel svatému oficiu poroučí?“ zeptal se potom drsně. Abbé odpověděl obzvlášť zdvořile: „Ani Kníže míru, ani Katolický král nepomýšlejí zasahovat do záležitostí Krále králů, jehož soudní pravomocí vládneš na španělské půdě ty, otče můj. Avšak obě tato světská knížata tě prosí, abys velice vážně promyslil, že tělesná schránka zmíněného kacíře je slabá a potřebuje léčivých vod. Nechť tudíž otec můj uváží, nebylo-li by vhodné poslat tohoto kacíře do léčebných lázní. Knížete míru by těšilo, kdybys mu výsledek svých úvah oznámil nejpozději do tří dnů.“ Lorenzana řekl: „Děkuji ti za tvé sdělení, bratře můj, a nikdy tobě ani tvému pánu tuto starostlivost nezapomenu.“ Po celou dobu rozmluvy vychutnával abbé s požitkem rozdíl mezi pěstěnou latinou svou a mezi hrubou latinou velkého inkvizitora.

Stručně a věcně oznámil Lorenzana prvnímu ministru, že svaté oficium pošle kajícího kacíře Pabla Olavida pro posílení oslabeného zdraví do Caldas de Montbuy, aby tam bral teplé lázně.

„Nu, seňores?“ ptal se don Manuel pyšně svých přátel Miguela a Diega. „Udělal jsem vám to teď vhod?“ – „Jak si představujete to další?“ zeptal se abbé. Don Manuel se spokojeně usmíval s přívětivou mazaností. „Obmyslil jsem vás jednou úlohou, můj milý,“ odpověděl. „Pro jednání o spojenectví s Francií mám už dlouho v úmyslu poslat do Paříže zvláštního vyslance s důvěrným poselstvím. Prosím vás, abyste se tohoto úřadu podjal, done Diego. Vybavím vás plnými mocemi, které vám dají k dispozici služby všech královských poddaných. Je to pro vás sotva nějaká zajížďka, když po cestě vyhledáte svého přítele Olavida v jeho lázních. Jistě vám nebude zatěžko pohnout ho k delší procházce. Jestliže pak zabloudí na francouzskou půdu, je to jeho věc.“

Abbé, který jindy měl vždycky chytrou odpověď pohotově, zbledl a ztratil řeč. Vřele si přál nabídku dona Manuela přijmout, těmahle svýma rukama Olavida Lorenzanovi vyrvat a zachránit ho do bezpečí za Pyrenejemi. Ale učiní-li tak, bude nucen sám zůstat ve Francii, ne nakrátko, nýbrž provždycky. Neboť odváží-li se vrátit se do země po zločinu tak nehorázném, jako je únos odsouzeného kacíře, pak ho nebude moci ochránit žádný člověk ve Španělsku, ani král ne, pak ho velký inkvizitor popadne a – viděl tu zuřivou nenávist v jeho očích! – za fanatického jásotu celé země ho pošle na hranici. „Mnohokrát vám děkuji, done Manueli,“ řekl. „Prosím o

jeden den na rozmyšlenou, jsem-li pravý muž pro takovéto dobrodružství.“

Mluvil s Lucíou. Vykládal jí, že jeho sklony a filozofie mu přikazují, aby se nabídnutého poslání podjal, že však nemůže přenést přes srdce, navždy se tím vyhostit ze Španělska a z její blízkosti. Lucía byla zamyšlenější než jindy. „Cožpak si,“ domlouvala mu, „Olavide svého času nevytvořil v Paříži nové Španělsko? Sám jste mi o tom vypravoval. Proč byste vy a Olavide neměli dnes dokázat totéž?“ A protože mlčel, pokračovala: „Znávala jsem dobře madame Tallienovou, dokud žila ještě tady a jmenovala se Teresa Cabarrúsiová; mohu říci, že jsme byly přítelkyně. Mám velkou chuť zase jednou ji vidět. Má prý v Paříži vliv. Nemyslíte, Diego, že bych mohla být v Paříži věci Španělska užitečná?“

Don Diego, ten politik, ten mírný, duchaplný cynik, zčervenal jako mladík, kterému poprvé řekne děvče ano. „Vy byste mohla –? Vy byste chtěla –?“ bylo všechno, co odvětil. Lucía se však zeptala věcně: „Jak dlouho, myslíte, že bude trvat, než dorazíte do první francouzské obce?“ Abbé chviličku přemýšlel. „Čtrnáct dní,“ odpověděl. „Ano, do čtrnácti dnů budeme v Cerbère,“ – „Kdybych se měla vydat na cesty,“ uvažovala Lucía, „potřebuji trochu času na přípravu.“ Podívala se na něho. „Než pojedete dál do Paříže, dejte si prosím v Cerbère týden odpočinku,“ řekla.

Těžký muž nebyl nyní už vůbec uhlazený a rozumný, funěl chlapecky šťastně.

„Kdyby se to splnit mělo,“
praví abbé don Diego,
„na francouzské že bych půdě
vedle vás, doňo Lucío,
spolu s Pablem Olavidem
v bezpečí a na svobodě
v Cerbère směl nohou stanout
a obzírat Pyreneje,
pak bych věru začal znovu
věřit v Boha Všemocného!“

Asi o tři týdny později přišel Miguel za Goyou. „Máme důvod, proč se radovat,“ hlásil. „Pablo Olavide je v bezpečí. Don Diego ho převedl přes hranice.“

Jakkoli hluboce se Goya utápěl v sobě a ve svém štěstí, Olavidovo zachránění jím prudce otřáslo. A skorém stejně i útěk abbého. Bylo mu jasné, že se abbé nebude moci hned tak brzy vrátit, snad už vůbec nikdy. Vzpomínal, jak on sám, docela mladý člověk, musil uprchnout – tenkrát když našli toho mrtvého. Zřetelně, jako by to bylo dnes, viděl mizet bílé pobřeží u Cádizu, cítil onu palčivou bolest, že nyní má za sebou nechat své Španělsko, kdoví na jak dlouho. Přitom byl tenkrát mladý, prchal před smrtelným nebezpečím, modře a čarovně se před ním táhly dálky. Ale don Diego už mladý není, odchází z prostředí, které miluje, do nejistoty. Kdyby on, Francisco, musil dnes uprchnout, nedovedl by si představit nic strašlivějšího. Opustit Madrid, Zaragozu, dvůr, býčí arénu, Josefu a děti, svou slávu, majas, svůj dům, karosu a ji, Cayetanu, to se nedá vůbec domyslit, to by přes srdce nepřenesl.

Miguel u něho seděl ve své oblíbené pozici, nohu přehozenou přes nohu, bílý, lehce napudrovaný obličej s jasným čelem velice klidný. Ale Goyovi, když se nyní vracel ze vzpomínek a svýma přesnýma očima se na něho díval, přesto připadalo, že v jeho obličeji pozoruje slabounký, sotva znatelný neklid.

Hrabě Cabarrús, vypravoval don Miguel s nucenou lhostejností dál, už dlouho naléhal, aby doña Lucía navštívila jeho dceru, svou starou přítelkyni madame Tallienovou, a protože teď jsou v Paříži také Olavide a abbé, don Miguel pozvání přijal. Spolu s oběma muži může doña Lucía nejvýš pravděpodobně u své vlivné přítelkyně politicky ledaco dosáhnout.

Goya byl zaražen. Potom prohlédl souvislosti. Litoval přítele. Sebral Lucíu, malý třpytivý kousek bláta, a udělal z ní jednu z prvních žen celého města. Chudák Miguel. A jak rytířsky ji hájí a kryje!

Jinak by se u ní však Francisco nebyl takové vášně vůbec nadál. Ano, kdyby byla běhala za nějakým floutkem, za markýzem de San Adrián, nebo za některým jiným šlechtickým hejskem! Ale za abbém, za obtloustlým stárnoucím mužem bez peněz, bez

predikátu? A jak teprv žalostně se bude vyjímat v Paříži: dobrodružný, zběhlý úředník inkvizice. Nepochopitelné jsou ženy. Všechny.

Toho večera seděl seňor Bermúdez sám ve svém kabinetě a studoval poznámky ke svému velkému lexikonu umění. Doufal, že ho toto zaměstnání přivede na jiné myšlenky. Ale odehnalo ho od jeho milovaných papírů, zahnalo ho před obraz Lucíe.

Francisco má pravdu. To mihotavé světlo obrazu a ta hluboká obojakost, zchytralost pod maskou dámy, to je pravá skutečnost. Linie není k ničemu, jasnost není k ničemu, všechno je zmatek, uvnitř i venku. A on, Miguel, byl ten hloupý – protože věřil, že může tu nezkrotitelnou maju předělat.

Odjakživa se přeceňoval. Jako opozdilý, nepoučitelný humanista, jako Don Quijote věřil v božskou moc rozumu, v poslání Ducha překonat hloupost davů. Jaká šílená domýšlivostí Rozum zůstává věčně neúčinný, zatracen k životu v chladu a prázdné osamělosti.

Vzpomněl si na jeden večer s Olavidem. Tehdy mu Olavide blouznil o tom, jak ze Sierry Mořeny vypudí divou zvěř a promění poušť v obdělávanou půdu. Dva tři roky se zdálo, jako by se mu měl ten pokus zdařit; ale potom musil zaplatit vlastní záhubou, a nyní ta půda pustne jako předtím. Přesně tak se vede jemu, Miguelovi. Nikdy se vědoucím nepodaří z lidského nitra vypudit drsnost, zpustlost, násilnost, nikdy rozum nedokáže proměnit barbarství v kultivovanost.

Poprvé pocítil, jak bídně selhal, když viděl Olavida sedět v sambenitu v kostele San Domingo el Real. Podaří se to pokaždé pouze na krátký okamžik, potom lidé znovu padnou a stanou se zase zvířaty, jimiž v jádře jsou. Po dva noky vlekl ve Francii masy ke světlu, potom ta divost, nezkrotnost, ta noc propukla znovu a černěji.

Pouze v umění lze najít
jasnost, naději a světlo.
Ale ani tam přec nejsou!
Mengsové a Bayeuové,
to je samá řídoła a
samá vyumělkovanost.

V liniích těch není pravda,
lidé vskutku tací nejsou,
všechno je v nich neprůhledné,
nejasné a samé temno.

Tíseň jala tu Miguela,
sklesle seděl v strachu, bázni
před cizotou, jež ho čeká,
před cizotou Lucíe a
přítele Francisca Goyi.
Tolik je v nich neznámého,
temného a nejasného,
nepřátelsky zmateného!
Seděl, civěl na Lucíu
malovanou přítelem a
cítil chlad a osamění.

13

Když velký inkvizitor Lorenzana pomyslil na to, s jak nestoudnou otevřeností mu Manuel Godoy, ten vyvrhel, udělil ordre dát kacíře k dispozici, aby ho mohl pohodlněji unést za hranice, když si dokonce vzpomněl na latinskou rozmluvu, kterou musil vést s abbém, s tím odpadlíkem, pak stárnoucího muže spalovala bílá výheň vzteku. Po celou dobu svého trvání ještě nikdy svaté oficium tak drzou výzvu nezakusilo.

Lorenzanovi nejbližší přátelé a rádci, granadský arcibiskup Despuig a biskup osemský, ho zapřísahali, aby rázně zakročil. Jestliže inkvizice nehorázný zločin dona Manuela snese, aniž jej uloženým pokáním zahladí, pak je už provždycky bezmocná. Velký inkvizitor, naléhali, má dát drzého kacíře bez prodlení zatknout a postavit ho před svatý tribunál. Celé Španělsko mu bude vzdávat díky.

Nic by nebyl Lorenzana udělal raději. Ale bál se, že si doña María Luisa nenechá svého souložníka urvat. Zatknout dona Manuela, toho si byl vědom, by znamenalo zdvihnout boj proti koruně, jaký svaté oficium dosud ještě nikdy nevedlo. Přesto se

nakonec uvolil zahájit proti prvnímu ministru kroky – leč pouze tehdy, jestliže to Svatý otec výslovně povolí.

Arcibiskup Despuig se obrátil na jednoho přítele v Římě, na kardinála Vincentiho. Ten papeži vyložil, před jak nebezpečná rozhodnutí je velký inkvizitor postaven. Papež Pius Šestý byl sám v tísnivé situaci. Generál Bonaparte vtrhl do jeho zemí a hrozil, že ho zajme. Ale papež byl muž, u něhož hrozby budily pouze bojovnost, a v takovém rozpoložení Lorenzanovi radil. Uložil kardinálu Vincentimu, aby dotaz kardinála arcibiskupa Despuiga bod za bodem zodpověděl, ten nechť pak papežův názor tlumočí velkému inkvizitorovi. Zločiny takzvaného Knížete míru, stálo v této latinsky sepsané odpovědi, volají do nebe, a je hanba, že Katolický král má takového muže jakožto prvního rádce. Proto Svatý otec chystané záměry kardinála velkého inkvizitora výslovně schvaluje. Učiní-li Lorenzana nepravostem Manuela Godoye přítrž, osvobodí od sveřepého nepřítele nejenom Španělsko, ale i zástupce Kristova.

Stalo se však, že kurýra, který měl tento dopis Vatikánu dopravit do Sevilly, blízko Janova lapili vojáci generála Napoleona Bonaparta. Ačkoliv nebyl žádný velký latiník, ihned pochopil komplot, jejž velký inkvizitor s papežovou pomocí strojí proti Principu de la Paz. Mladý francouzský generál cítil pouto mezi sebou a mladým španělským ministrem, který zažil podobný pohádkový vzestup jako on. Kromě toho mu záleželo na tom, aby jednání o francouzsko-španělské spojenectví, stále ještě neuzavřené, uspíšil. Dal pořídit opis papežova listu, poslal tuto kopii se srdečnými pozdravy Manuelovi a oznámil mu, že vlastní dopis po uplynutí tří týdnů odešle adresátovi.

Manuel měl z významné přátelské služby, kterou mu generál Bonaparte prokázal, velkou radost. Radil se s Miguelem. Ten v nitru jásal. Přes všechny protichůdné politické názory cítil k velkému inkvizitorovi nenávist. Lorenzana přece ze země vyhnal abbého – a s ním i Lucíu. Ano, Lorenzana mu zničil život. Teď má zákeřného nepřítele v moci.

Dokumenty, vyložil donu Manuelovi, jednoznačně dokazují, že Lorenzana a oba biskupové zneužívali svých svatých úřadů k tomu, aby Katolickému králi vnucovali svou protišpanělskou politiku. Za zády krále intrikovali se zahraniční mocí, která vede válku proti republice se španělskou korunou spřátelené. Don Manuel má

všechny tři zatknout a dát je nejvyšší radou kastilskou odsoudit jakožto velezrádce.

Ale tak energických opatření se don Manuel hrozil. Musí si to dobře rozvážit, pravil, a prozatím má přece tři neděle času.

Uplynulo několik dní, týden, don Manuel váhal dál. Vlastnictví zrádného dopisu v něm budilo pocit dostatečného bezpečí; aby sám přešel k útoku, k tomu zřejmě neměl chuť.

Mírný Miguel nemohl svou nevoli ukrotit. Trpce si stěžoval příteli Goyovi. „Tady máme skvělou příležitost toho zlovolného zvířete.“ Lorenzany se zbavit, osvobodit španělskou církev od závislosti na Římu, zasadit inkvizici smrtelnou ránu. A všechno troskotá na Manuelově nerozhodnosti. Očividně jedná, jestliže se teď svého úhlavního nepřítele nezhostí, proti vlastním zájmům. Je ale na boj příliš líný a pokládá svou shovívavost, Pepou v tom podporován, za starošpanělskou velkomyslnost.

Zasmušile a zuřivě vyléval před Franciscem všechen hněv a žal, který v něm nashromáždil. Těžko si představit, jak zatvrzelý je ten přívětivý, dobromyslný don Manuel, měkký a tuhý zároveň, líná vláčná hmota, s kterou nikdo nehne z místa. Přitom je bezmezně ješitný. Každý návrh, který mu člověk předkládá, musí pocukrovat lichotkami. Jeho, Miguelův, život je každodenní kapitulace, každodenní potupné padání na kolena před domýšlivostí a zvůlí. „Jak se mi hnusí ty kompromisy,“ vybuchl, „ty věčné okliky, kterými se musím kroutit, abych se o píď přiblížil svému cíli! Zestaral jsem od toho života, unavil mě. A když se to nepodaří ani tentokrát,“ končil, „když Manuel nevyžene Lorenzanu ke všem čertům, pak toho nechám. Pak nechám politiku politikou a budu se zabývat jedině svými obrazy a knihami.“

Nikdy ještě neviděl Goya vyrovnaného, trpělivého Miguela tak zarmouceného a zdrceného. Přemýšlel, jak by mu pomohl. Měl nápad.

Maloval tou dobou na posledním z portrétů, které si Principe de la Paz objednal. Když don Manuel stál modelem, měl obzvlášť sdílnou náladu. Bylo pravděpodobné, že mu Manuel bude svým blazeovaně ironickým tónem vypravovat, jaký komplet velký inkvizitor strojil a jak se mu nevyvedl. Potom mu hodlal Francisco předložit svůj návrh.

A Manuel mu opravdu o Lorenzanovi povídal a také o veselém a čestném způsobu, jak se o jeho úkladu dověděl. Smál se, stavěl se, jako by tu ohavnou intriku bral lehce a žertovně.

Goya do jeho veselosti zapadl. „Muž jako vy," řekl, „zlý kousek pana kardinála velkého inkvizitora splatí určitě s humorem."

Manuel stál ve své póze, vypjatý, v gala uniformě, skvěl se řády a stuhami, pravou nikou ukazoval na alegorické znázornění své záslužné činnosti, prozatím ještě nezřetelně nahozené. S hlavou vysoko vztyčenou se zeptal: „Jak si to představujete, Francisco?" Goya pracoval klidně dál a odpověděl pomalu: „Svatý otec se přičiněním generála Bonaparta octl v nejvyšší tísni. Neměl by mu proto španělský dvůr poslat těšitele? Například pana velkého inkvizitora a oba pány biskupy?" Chviličku don Manuel uvažoval, potom nechal pózu pózou a pleskl malíře na rameno. „Ty jsi povedený taškář, Francho," zvolal, „máš znamenité nápady." A s hlučnou upřímností spustil: „My dva jsme přátelé, ty a já, já to věděl hned od prvního okamžiku. Navzájem si pomáháme. Patříme k sobě. Ostatní jsou všichni jenom grandové. Z nouze se dokážou s nějakou ženou vyspat – ale ženské si brát, hníst je, jaké je chceš mít, to dokážeme jen my. Proto taky máme tolik štěstí. Štěstěna je taky jenom ženská."

Teď si byl Manuel svou věcí jist. S klidnou myslí šel ke Carlosovi a Marii Luise a vyprávěl jim na základě dopisu 0 machinacích záludných kněží.

Carlos vrtěl hlavou. „Tak nesměl vlastně Lorenzana jednat," pravil. „Když si na tebe chtěl stěžovat, Manueli, měl přece povinnost obrátit se na mne, ne na papeže. Za mými zády! Máš docela pravdu. To je nepřístojné, to je velezrada. Tak nesměl vlastně jednat." Oči doni Marie Luisy však zle jiskřily a Manuel viděl, jak ji těší příležitost, že může velkému inkvizitorovi onen hanopis oplatit.

„Představuji si to tak," řekl Manuel. „Pošleme jeho i oba jeho biskupy Svatému otci, který ve své tísni potřebuje rady a útěchy." Král ihned neporozuměl. Doña María Luisa se však usmála. „Znamenitě," řekla a obrátila se na ministra s otázkou: „Pochází ten nápad od tebe, Manueli, nebo od tvého seňora Bermúdeze?" – „Přísahám při svaté Panně," odpověděl podrážděně Manuel, „že nepochází od dona Miguela."

Lorenzanovi a oběma biskupům bylo dáno na srozuměnou, že se mají z příkazu krále odebrat k Svatému otci. Poněvadž Bonaparte zamýšlí prohlásit církevní stát republikou, mají Svatému otci nabídnout ostrov Mallorcu jako azyl, a jakkoli se rozhodne, mají mu po všechna svá zbývající léta stát věrně po boku a skýtat útěchu.

Když se kardinál a velký
inkvizitor Lorenzana
přišel loučit s Veličenstvy
před odjezdem do vyhnanství
v Římě, královna mu řekla
slovy obzvlášť líbeznými:
„Svatý otec nechať přijme
hlubokou mou zbožnou úctu!
Vyřiďte mu vzkaz můj, pozdrav!
Cestou uvažujte, zda snad
muž jak vy, jenž krále svého
choť tak pustě očerňuje,
nemá spoluvinu na tom,
že duch odboje se žene
Evropou jak smršti vichr.
Nuže, Vaše Milosti, buď
Bůh vždy s vámi!
Vítr v zádech!“

14

Úzký svazek s Cayetanou skýtal Franciscovi zpočátku pocit spokojenosti, stálosti, jaký předtím ještě nikdy neměl. Ale potom stále častěji, uprostřed rozkoše a naplnění, ho přepadal horečný nepokoj. Jakkoli byl přesvědčen, že ho miluje, její nevypočitatelnost mu nedopřávala klidu. Nikdy se nedalo předvídat, jak nějakou příhodu, nějakého člověka nebo obraz přijme. Někdy pro ni bylo důležité, co jemu připadalo malicherné; někdy zůstávala zdvořile netečná k osobám a událostem, které na něho působily.

Hledal útočiště v práci. Měl mnoho objednávek, dílo mu šlo snadno od ruky, zákazníci byli spokojeni, peníze se hrnuly.

Maloval kněžnu de Montijo s jejími čtyřmi dcerami. Obraz dopadl strnulý, vypadal, jako by ho byl vytvořil před patnácti lety. Agustín se nemohl udržet, aby nepoznamenal: „Když maluješ lid, skupiny majů a maj, pak je tvoje kompozice přirozená. Ale jak jde o šlechtické rodiny, hned je skupina prkenná.“ Francisco vystrčil hněvivě spodní ret. Potom se zasmál: „Konečně v tobě zase vidím kus starého Agustína,“ řekl, přemaloval obraz dvěma tlustými šmouhami, takže byl nepoužitelný, a začal znovu.

Vévodkyně z Osuny prosila Goyu o několik obrazů s fantastickým námětem pro své venkovské sídlo Alamedu. Byl prací přetížen, ale Osuna byla dávná přítelkyně, dávala mu zakázky a doporučení, dokud ještě velmi málo znamenal, uvolil se tedy. Cayetana se slabým, nelibným překvapením řekla: „Projevujete se jako věrný přítel, done Francisco.“

Pro Osunu maloval Goya kouzelnické a čarodějnické výjevy. Na jednom obraze byla čarodějnická kuchyně, v níž čarodějnice právě proměňuje adepta ve zvíře, psí hlavu a ocas už má. Na druhém byly čarodějnice v letu, v tanci, s obnaženou horní částí těla a špičatými klobouky, zatímco po zemi ťápe stínovitá havěť. Na třetím obraze bylo vidět ďábla v podobě vztyčeného obrovského kozla s ozdobně mohutnými rohy, obklopeného a uctívaného kruhem čarodějnic. Všechno bylo lehké a volné, fantastické, podněcující.

Obrazy si prohlížel Agustín. „jsou mistrně malované,“ řekl. „Ale?“ zeptal se Goya. „Dřív,“ odpověděl Agustín a opatrně hledal slova, „když jsi objevil něco nového, tak tě to začalo brzo nudit a začal jsi hledat zase něco nového, pro každý nový nápad něco nového. Tohle tady“ – a ukázal s opovržlivým gestem na čarodějnické obrazy – „je totéž jako na těch obrazech s inkvizicí, jenže bez obsahu, prázdné.“ – „Děkuju,“ řekl Francisco.

Před obrazy stála Alba. „Pěkné,“ řekla. „To Osuně nezávidím.“ Goya se zlobil. „Pokládáš ty obrazy za špatné?“ zeptal se. Opáčila otázku: „Věříš na čarodějnice?“ – „To ses mě už jednou ptala,“ odpověděl nespokojeně. Alba pokračovala: „Tehdy jsi řekl, že ano. A proto pokládám tyhle obrazy za – pěkné.“

Goyu její slova těšila i mrzela. Někdy chápala jeho malbu hlouběji než kdokoli jiný a jindy se zase lhostejně odvrátila od obrazu, o němž předpokládal, že na ni musí zapůsobit. Řekla-li ano, pak to řekla hned a bez výhrady; nechávalo-li ji něco chladnou, pak provždycky. Někdy, proti svému zvyku, se jí pokoušel vysvětlit,

proč něco udělal tak a ne jinak, ale ona pořádně neposlouchala, nudila se a on toho nechal.

Nechal také malování její osoby. Jeho portréty vévodkyně z Alby přijímala sice pochvalně ona i celý svět, nikoli však on. Jemu připadalo, že podávají pravdu neúplnou, tedy žádnou. Naléhala na něho, aby ji maloval jako maju, jako pravou maju, ne kostýmovanou. Ale tak ji on neviděl, a proto ji nemaloval.

Májou byla potud, že své přátelství s ním stavěla bezstarostně na odiv. V divadle, na býčích zápasech, na promenádě v Pradu, všude se ukazovala s ním. Zpočátku na to byl hrdý, ale ponenáhlu mu začalo být líto, že jeho vášeň skýtá celému světu podívanou; bál se také nepříjemností. Ona, když jí něco podobného slabě naznačil, jen zdvihla obočí ještě výš. Ona je Alba, jí se řeči nemohou vůbec dotknout.

Dostával pozvání na všechny společenské události, které se pořádaly v paláci staré markýzy de Vallabranca. Ani vévoda, ani markýza neprozradili jediným svalem v tváři, vědí-li něco o jeho poměru ke Cayetaně. Vévoda byl Franciscovi cizí, Francisco se na něho díval s jakýmsi soucitným přehlížením. Potom zase viděl, jak jeho obličej, když šlo o hudbu, vždy oživne. To na něho dělalo dojem a imponovalo mu to; většina grandů neměla nic než svou pýchu.

Ke staré markýze cítil Goya úctu a sympatie. Vyznala se v lidech; „elle est chatoyante,“ řekla o Cayetaně, a jak to bylo správné, mezitím už poznal sám. Byl by s ní rád mluvil o Cayetaně víc, ale při vší přirozené roztomilosti byla markýza tak úžasně velkou dámou, že se toho neodvážil.

Z těch, kteří byli kolem Cayetany, stále mu nejvíc vadil doktor Joaquín Peral. Krásný kočár, ve kterém doktor všude jezdil, ho mrzel; mrzela ho znalecká jistota, s níž ten muž mluvil o všech věcech na světě, o vévodově hudbě i o jeho, Franciscových, obrazech. Nade všechno ho však mrzelo, že si on, který jinak lidské vztahy obyčejně brzy prohlédne, nemůže dobře ujasnit, jakého asi rázu je vztah Cayetany k jejímu lékaři.

Ze zdvořile ovládaného obličeje lékařova bylo možno vyčíst právě tak málo jako z ironické důvěrnosti Cayetaniny. S postupem času začala Francisca zlobit i jen pouhá lékařova přítomnost. Kdykoli se s donem Joaquínem setkal, energicky si umiňoval zachovat klid, ale hned vzápětí pronesl nějaký dětinsky hulvátský

výrok, jejž ostatní přijali s údivem, sám Peral pak s vlídně chlácholivým úsměvem.

Protože nemohl pro své obrazy, které v zahraničí nasbíral, najít žádný důstojnější stánek, dala mu vévodkyně k dispozici dva sály svého obrovského palacio Lira a pozvala přátele jeho i své, aby si Peralovu sbírku prohlédli.

Visely tam vedle sebe obrazy velmi rozmanité: vlámští a němečtí mistři, staří, málo známí Italové, jeden Greco, jeden Mengs, jeden David, také onen Goya, kterého vévodkyně darovala svému lékaři. Přesto bylo v té rozmanitosti vidět jednotnost, a to vyslovený, třebaže samorostlý vkus.

„Jedno se mi ale získat nepodařilo," stěžoval si lékař v přítomnosti Cayetany a jiných, „a to je Raffael. Naši potomci budou možná soudit, že zhusta Raffaela přeceňujeme, ale já osobně si nemohu pomoci: z obrazů, které tady visí, bych za Raffaela dal bez váhání každý. Zdá se, že vy s tím nesouhlasíte, done Francisco," obrátil se přívětivě na Goyu, „a máte jistě pravdu. Ale povězte nám aspoň své důvody." – „Bylo by tuze zdlouhavé, done Joaquíne, kdybych vám měl ty důvody vykládat," odpověděl Francisco hrubě, „a mělo by to jistě stejně málo smyslu, jako kdybyste vy chtěl vysvětlovat své lékařské názory mně." Doktor Peral nezměnil nic na vlídném výrazu a mluvil s jinými o jiném. Také Cayetana si podržela úsměv v tváři, ale ani ji nenapadlo, aby Franciscovo klackovství spolkla, aniž ho potrestá. Na začátek obvyklého plesu dala zahrát menuet, tanec, který vycházel z módy, a vyzvala Goyu, aby jí při něm dělal protějšek. Obtloustlý Goya dobře věděl, že v těsném gala úboru nebude v půvabném menuetu skýtat zrovna nejladnější podívanou, a nechtěl jí dělat pelele, tatrmana. Bručel. Ale Alba se na něho jen jednou podívala a on tančil. Tančil zarputile. Vzteklý odešel domů.

V polovici července odjížděl dvůr na horský zámek San Ildefonso, aby tam ve svěžím vzduchu přečkal parné měsíce; Cayetana jakožto první královnina dáma musila jet také a Francisco se bál dlouhého léta, které bude musit v Madridě přebýt sám. Jednoho dne mu však oznámila: „Don José je letos tuze churavý, aby horké měsíce strávil u dvora. Požádala jsem o dovolení, abych směla přes léto dělat donu Josému společnici na našem venkovském sídle v Piedrahitě. Vy, done Francisco, jste zván, abyste s námi jel do Piedrahity. Budete portrétovat dona Josého a doňu Mariu

Antoniu, možná že se také uráčíte malovat mne. Času tam máme dost, každého z nás si můžete nechat sedět, kolikrát jen budete chtít.“ Francisco zářil. Věděl, že mu Cayetana přináší oběť; neboť přes všechnu antipatii ke královně měla život u dvora raději než dlouhé, nudné letní měsíce na venkově.

Nazítří, po lever, si doña María Luisa vévodkyni z Alby na chviličku zadržela. Přeje si ze srdce, pravila, aby pobyt v Piedrahitě šel zdraví dona Josého k duhu. Vítá také, že se doña Cayetana rozhodla dělat svému choti společnici. „Tak aspoň,“ končila přívětivě, „budou dvůr i město mít méně příležitosti roznášet o jedné z prvních dam říše řeči.“

Alba, drzá a sladká, odpověděla: „V tom máte zajisté pravdu, madame, na tomto dvoře se může člověk řečem těžko ubránit. Nestačím se divit, s kým vším mě klepy svádějí dohromady. Hned je to hrabě z Teby, hned don Agustín Lancaster, hned hrabě z Fuentes, vévoda z Trastamary, mohla bych vypočítat ještě tucet dalších.“ Všichni, které jmenovala, byli považováni za milence královniny.

Doña María Luisa, stále přívětivá, odpověděla: „Vám i mně, doño Cayetano, se občas zachce nechat ceremoniál ceremoniálem a hrát maju. Vy si to můžete dovolit, protože jste mladá a ne ošklivá, já proto, že jsem z milosti boží královna. V ostatním to mám těžší, protože moje mládí je pryč a v očích mnohého muže nevypadám pěkně. Tento nedostatek musím vyvažovat rozumem a uměním. Jak víte, musela jsem si dát některé zuby nahradit diamantovými, abych mohla chňapat a držet,“ – udělala pauzu a usmála se – „když chňapnout chci.“

Také Alba se usmála; byl to však onen strnulý úsměv, který měly na tváři přestrojené majas na gobelínech. Co ta Italka tady říká, to zní jako hrozba.

„V Piedrahitě,“ řekla Alba, „budeme mít málo společnosti. Pozvali jsme k nám na návštěvu pouze malíře Goyu. Shledává,“ zakončila vesele, „že nebude s mými portréty nikdy hotov.“ – „Rozumím,“ odpověděla doña María Luisa. „Milujete umění a dáváte svému malíři příležitost, aby vás mohl studovat.“ A docela zlehka k tomu dodala: „Dbejte tedy toho, paní vévodkyně z Alby, aby o vás už nekótovaly žádné řeči.“

„Královský to má být rozkaz
nebo jenom varování?“
zeptala se Cayetana
zlehka, ale oči z očí
královniných nespustila.
Druhá žena roztomile
v odpověď jí praví na to:
„Prozatím to berte jako
radu přítelkyně, která
s vámi cítí jako matka.“
Albu lehce zamrazilo.
Na čas před sebou však myslí,
na dny, týdny s Franciscem, a
střásá ze sebe ta tichá,
ostrá slova královnina
jako kapky vodní tříště

15

Když dvůr už sídlil v letní rezidenci u San Ildefonsa, shledala pobyt v horkém Madridě škodlivým také doña Josefa Tudó. Don Manuel se nijak nerozpakoval ji pozvat do San Ildefonsa.

Bydlila v obci, v hostinci de Embajadores, a trávila horké týdny v příjemné nudě se svou dueňou Conchitou. Hrála s ní karty nebo se učila francouzsky nebo brnkala na kytaru. Don Manuel vymohl, že měla v určitých hodinách přístup do zámeckých zahrad. Potom sedávala blaze celé hodiny před některou z proslulých fontán, před Studní pověsti nebo před Dianinou lázní nebo před Kašnou větru, poslouchala šplouchání vodometů, pobzukovala si některou ze svých romancí, myslila lenivě, blaženě a smutně na svého mladého manžela, pohrouženého v oceánu, nebo také na svého malíře Francisca.

Společně s donem Manuelem dělala výlety do nádherných horských lesů, uprostřed nichž zámek leží; cesty byly v dobře udržovaném stavu, aby král mohl hovět lovu. Jezdívali do lozoyského údolí nebo do valsainských lesů, v Madridě se naučila jezdit na koni.

Leckdy mluvil Manuel o Goyovi, o jeho letním pobytu u Albů, a pronášel žertovné oplzlosti o úzkém svazku mezi býkem Franciscem a malou, půvabnou doňou Cayetanou. Pepa poslouchala s lhostejnou tváří, ale přesto pozorně, a neodpovídala. O Piedrahitě mluvil don Manuel dost často. Bylo pro něho zadostiučiněním, že domýšlivý vévoda, který mu odmítl jeho tykání oplatit, je k všeobecnému posměchu v tak intimním poměru k Franciscovi. Také mu bylo vhod, že malíř, tak hluboce této vášni propadlý, už neusiluje o Pepu. Jinak však nechápal, co muž, který se mohl těšit lásce téhle Pepy, v takové Cayetane vidí. Jemu byla ta podivínská, přeumělkovaná, afektovaná loutka protivná. Jednou – to však Pepě nevypravoval – když se Alby při královnině lever žertovně důvěrně zeptal: „A co dělá dnes náš přítel Francisco?“, přeslechla to s přesně stejnou přívětivou tváří jako svého času vévoda jeho tykání.

Jednoho dne, na projížďce k zřícenině starého loveckého zámečku ve Valsainu, si opět tropil žerty z toho, že se Francho, dosud hostem v Piedrahitě, ještě pořád nemůže Alby dost nabažit. Ani tentokrát Pepa nic neodpověděla. Ale později se k jeho překvapení k těm slovům vrátila. Sestoupili předtím s koní, tábořili právě na zemi, štolba jim připravil malé občerstvení, jedli. „Vlastně,“ prohodila nenadále, „by mě měl Francisco vymalovat na koni.“

Don Manuel si právě podával do úst kousek zaječí paštiky. Ruka mu zase sklesla. Pepa nebyla sice jezdkyně zkušená, ale vypadala na koni báječně, to musil přiznat každý; bylo víc než pochopitelné, že se chce dát vymalovat v jezdeckém úboru. Na druhé straně však bývala jízda na koni až donedávna výsadou grandů; osobám, které nepatřily k vysoké šlechtě, nebylo sice výslovně zakázáno dát se portrétovat na koni, ale přesto se to dosud nedalo, bylo to přinejmenším neobvyklé. A co tomu řekne královna, co celý svět, jestliže první ministr dá mladou vdovu Tudó vymalovat na koni? „Don Francisco,“ nadhodil k úvaze, „je v Piedrahitě, na prázdninách, u Alby.“ Pepa, maličko udivená, odpověděla: „Kdybyste si to přál, Manueli, don Francisco se možná uráčí strávit svůj venkovský pobyt v San Ildefonsu místo v Piedrahitě.“ – „Vous avez toujours des idées surprenantes, ma chérie,“ řekl don Manuel. Pepa však, těžkou francouzštinou, opáčila otázkou: „Alors, viendra-

t-il?“ – „Naturellement,“ odpověděl, „comme vous le désirez.“ – „Muchas gracias,[*]“ řekla Pepa.

Čím déle Manuel o jejím přání přemýšlel, tím žertovnější mu připadala představa vzít malíře té pyšné sebrance Albů. Ale jak Francha zná, je ten s to jeho výzvu pod nějakou záminkou odmítnout; chce-li ho sem dostat opravdu, musí ho pozvat za velmi pádným důvodem.

Poprosil Mariu Luisu, aby prázdně v San Ildefonsu využila konečně k tomu, že se pro něho dá zase jednou vymalovat, a to rukou Goyovou; také on si u něho pak hodlá objednat portrét, pro ni. Myšlenka, pastýřskou selanku drzé Alby rozrušit, doňu Mariu Luisu vábila. To není zrovna špatný nápad, usoudila. Manuel může Goyovi oznámit, že má přijet; najde pravděpodobně čas, aby mu seděla k portrétu.

Aby svému poselství dodal důležitosti, poslal Principe de la Paz do Piedrahity jednoho ze svých zvláštních kurýrů.

Francisco prožíval v Piedrahitě klidné, radostné týdny. Tichá, vznešená přítomnost vévody sice ukládala jemu i Cayetaně zdrženlivost, ale don José a stará markýza zřejmě viděli v Cayetaně roztomilé hravé dítě, jehož rozmary, i když zacházela daleko, přijímali vlídně a nechávali oba o samotě, jak jen si přáli.

Dvakrát nebo třikrát v týdnu dával vévoda k lepšímu svou hudbu. Markýza poslouchala pozorně a s obdivem, ale přesto očividně pouze z lásky k synovi. Francisco a Cayetana však měli smysl jen pro lidové písně a tance, pro tonadilly a seguidilly, a vévodovy melodie jim byly příliš vznosné. Jediný, kdo jim rozuměl, byl doktor Peral.

Don José požádal Francisca, aby ho maloval. Goya mu vyhověl, zpočátku maloval nikoliv bez zábran, později s rostoucím zájmem, nakonec se zápalem. Povstal obraz vysoce vznešeného, trochu zádumčivého pána s hezkýma, velkýma, přemítavýma očima, jemuž člověk jeho vášeň pro jeho clavicembalo a noty velmi ochotně přizná.

---

[*] *Vous avez toujours des idées surprenantes, ma chérie,* (fr.) – Vy máte vždycky překvapující nápady, má drahá. – *Alors, viendra-t-il?* – Tak co, přijde? – *Naturellement, comme vous le désirez* – – *Samozřejmě,* jak si přejete. – *Muchas gracias.* – (šp.) – Mnohokrát děkuji.

Goya maloval také markýzu, a zatímco ji maloval, propracovával se k hlubšímu pochopení její povahy. Byla onou velkou dámou, kterou v ní viděl hned od začátku, byla stále stejně veselá a roztomilá, ale nyní viděl v jejím hezkém, dosud ne starém obličeji i tu tichou melancholii. Jistě chápala a promíjela způsob, jak žena jejího syna žije, ale přesto si doña María Antonia, vdova po desátém markýzi de Villabranca, potrpěla na důstojnost a Goya se chvílemi domníval, že v jejích slovech zaslechl sotva znatelnou starost, aby snad Cayetanina vášeň nebyla hlubší a nebezpečnější, než se sluší; její slova mu zněla jako výstraha a její portrét mu nešel od ruky tak hbitě, jak očekával.

Ale konečně byl na světě a Goya shledával, že ten tíživý, jemný a jasný obličej, delikátní modré stuhy a růže, kterou markýze dal, z něho udělaly obraz v základě radostný. Ona se však postavila před portrét a s úsměvem řekla: „Vmaloval jste mi do obličeje mrzoutské stárnutí, done Francisco. Vůbec jsem nevěděla, že je dávám v tváři tak zřetelně najevo.“ Potom dodala živě: „Je to ale nádherný obraz, a když najdete pro dámu mého stáří ještě čas, musíte mi namalovat druhý.“

Cayetana sama byla nepřetržitě dětsky veselá. Goyovi zařídili malou vedlejší budovu, casino, palacete, a tu obýval sám. Tam ho Cayetana navštěvovala den co den. Obyčejně přicházela krátce před večerem, když se už ochladilo; provázela ji její dueňa Eufemia, která se po celé léto nosila důstojně v černém, někdy si také přiváděla malou černošku Mariu Luz a páže Julia a skoréem vždycky ji provázely dvě nebo tři z jejích koček. Chovala se přirozeně, téměř dětsky. Přinášela s sebou někdy také kytaru a žádala, aby Francisco zpíval serguedilly a sainety, které spolu slyšeli.

Někdy musila stará dueňa vypravovat o čarodějnicích. Cayetana shledávala, že Francisco má čarodějnické vlohy, a nabádala ho, aby vstoupil k nějaké renomované čarodějnici do učení. Doña Eufemia však jeho způsobilost popírala, poněvadž prý nemá přirostlé uši. Lidé se špičatými ušními lalůčky se mají všech čarodějných pokusů vystříhat; stalo se už, že takoví adepti uprostřed proměny ustrnuli a potom bídně zahynuli.

Jednou přijala Cayetana návštěvu své mrtvé komorné Brígidy. Mrtvá jí předpověděla, že její svazek s panem dvorním malířem bude trvat dlouho a skončí teprve po několika nedorozuměních a po hojnosti lásky a trápení.

Vyhověl jejímu naléhání a znovu se ji pokoušel malovat. Maloval pomalu, ona znetrpělivěla. „Nejsem Hbitý Lukáš," řekl hněvivě; pod tím jménem byl znám Luca Giordano, který namaloval mnoho pro Druhého Carlose, malíř vysoce ceněný, vysoce placený a rychlý. Ale přes všechnu snahu nevyšel Franciscovi její obraz ani tentokrát. „To je tím," prohlásila, pouze napolo žertem, „protože nechceš vidět, že ze všech madridských dam jsem já jediná opravdová maja."

Že se mu Cayetanin portrét nezdařil, to byl na Piedrahitě jediný neutěšený mráček. Všechno ostatní bylo jas a radost.

Do tohoto veselého klidu přinesl kurýr v červených punčochách dopis, jímž Principe de la Paz zval Goyu do San Ildefonsa.

Francisco pocítil pýchu a zděšení. Známá věc, pobyt v Segovijských horách, ve svém letním sídle u San Ildefonsa, věnují španělští králové výhradně odpočinku a zotavení, vládní záležitosti se vyřizují vlažněji, přehnaný ceremoniál se zjednodušuje. Jejich Veličenstva se stýkají pouze s grandy prvního stupně a důvěrnými přáteli; dostat pozvání do klidné prázdně zámku San Ildefonso je jistě vysoké vyznamenání. Ale přesto a přes všechnu radost cítil Goya vrcholnou nelibost. Tyto týdny v Piedrahitě jsou nejkrásnější týdny jeho života, nic se jim nevyrovná – a co tomu řekne Cayetana, když bude chtít odjet?

Ukázal jí dopis. Neprokázala dosud své nepřítelkyni tu čest. aby mu o její zlomyslné hrozbě vypravovala. Nepověděla mu o ní ani teď, ovládla se. „Musíte své odmítnutí odůvodnit náramně zdvořile a opatrně, Francho," řekla klidně. „Ta Italka se jistě domnívá, že si tímhle tady vymyslila úžasně chytrý a vznešený způsob, jak mně a vám zkazit léto. Zezelená vzteky, až dostane váš odmítavý dopis."

Goya se na ni podíval bezmála troupovsky. Nenapadlo ho, že mu ten dopis třebas nenapsali kvůli jeho umění, nýbrž proto, že doña María Luisa chce své nepřítelkyni Cayetaně provést nějaký špinavý kousek. Velmi pomaloučku začal nyní tušit skutečnou pravdu – že za tím pozváním vězí Pepa.

Cayetana zatím svými jemnými, špičatými, a přesto buclatými dětskými prsty dopis dona Manuela lenivě, hravě roztrhala. Přihlížel, aniž si její pohyby uvědomoval, ale přesto okem tak pozorným, že se mu obraz jejích gest vštípil do mysli nadosmrti. „Jsem dvorní malíř," řekl váhavě, „a on se odvolává na královnu." – „Pokud vidím, dopis není od královny," odpověděla Alba. A nikoli

hlasitě, ale svým dětským tvrdým hlasem dodala: „Musíte skákat, když Manuel Godoy poručí?“

Goyu plnil bezmocný vztek. Copak ona nevidí, že ještě stále není prvním malířem královým? Že je závislý na přízni doni Marie Luisy? Na druhé straně zase trčí Alba tady v té nudné Piedrahitě jen kvůli němu, dotkne se jí to trpce, když odjede. „Mohu svůj odjezd,“ odpověděl zdráhavě, „snad o dva tři dny odložit, snad o čtyři nebo o pět. Mohu prohlásit, že tady mám dodělat ještě jeden portrét.“ – „To je od vás laskavé, done Francisco,“ řekla Cayetana s onou děsivou roztomilostí, jakou do hlasu dovedla vložit pouze ona sama. „Řekněte, prosím, majordomovi, kdy si přejete vůz!“

Tu v něm nenadále oživla všechna úzkost oné noci, kdy kvůli ní musil čekat na zprávu o smrtelném onemocnění své malé Eleny. „Chápejte přece,“ vybuchl, „já *nejsem* grand. Jsem pouhý malíř, docela obyčejný malíř, který je na objednávkách doni Marie Luisy závislý. A také na zakázkách dona Manuela,“ dodal ještě, zplna a temně se na ni dívaje. Neodpověděla na to; ale víc, než by se to podařilo slovům, ho dráždilo slabé, bezmezně povýšené pohrdání v jejím výraze. „Nic ti nezáleží na mém úspěchu,“ zuřil, „nic ti nezáleží na mém umění. Záleží ti jenom na vlastním potěšení.“

Odešla, ne rychle, svým drobným, pevným, a přece velmi plavným krokem.

Odporoučel se markýze, donu Josému

S přemáháním šel se také
odporoučet Cayetaně.
Dueňa však řekla suše:
„Její Výsost nepřijímá,
nemá právě volnou chvíli.“
„Kdy s ní tedy mohu mluvit?“
táže se pak don Francisco.
„Její Výsost nemá volnou
chvíli dnes ani zítra.“
řekla doňa Eufemia
s neúčastnou zdvořilostí.

16

V šestnáctém století existovali dva význační představitelé španělského člověka; jedním z nich byl grandovský rytíř, druhým pícaro, ten neprivilegovaný, ten lump, který se lstí, podvodem a vtipnou pohotovostí ducha protloukal životem v ustavičném podzemním boji proti všem. Lid a jeho básníci ctili reka a rytíře, ale nechválili méně a milovali víc pícara a pícaru, tu mazanou, nikdy malomyslnou, vždycky veselou, životachtivou chátru spodních vrstev. Pícaro byl pro lid stejně platným symbolem Španělska jako grand, oba se navzájem doplňovali a velcí básníci uchovali pícary Guzmána a Lazarilla, ty taškáře a lumpy, s jejich šťavnatým, žádnou morálkou neohryzaným materialismem a s jejich čiperným, radostným a pozemsky zdravým rozumem stejně živé jako představitele rytířství, Cida a Dona Quijota.

V osmnáctém století se z pícara a pícary stali majo a maja.

Jejich založení a zvyklosti, majismo, si nebylo možno z tehdejšího Španělska odmyslit o nic víc než absolutní monarchii a inkvizici.

Majové byli ve všech městech. Hlavním sídlem majismu však zůstával Madrid, určitá část Madridu, čtvrť Manolería. Majos byli kováři, zámečníci, tkalci, krčmáři, řezníci, nebo se živili podloudnictvím, podomním obchodem, hrou. Majas vedly buď nějakou vinárničku, nebo spravovaly šaty a prádlo, nebo to byly pouliční prodavačky a nabízely ovoce, květiny, potraviny všeho druhu; ony a jejich krámky nechyběly na žádné pouti a na žádném jarmarku. Také nepovažovaly nijak za opovrženíhodné, tahat z bohatých mužů peníze.

Stoupenci majismu lpěli pevně na tradičním španělském kroji. Majo nosil těsné kalhoty pod kolena, střevíce s přezkami, krátkou kazajku a širokou šerpu, obrovský měkký klobouk, nikdy nechyběl dlouhý plášť, capa, nikdy navaja, zavírací tesák, nikdy tlustý černý doutník. Mája nosila nízké střevíčky, vystřižený, vyšívaný živůtek, přes prsa překřížený pestrý šátek; při slavnostech se blýskala krajkovou mantilou a vysokým hřebenem. Velmi často nosila za levým podvazkem malou dýku.

Úřady pohlížely na dlouhý plášť a obrovský měkký klobouk, zastírající obličej majů, s nelibostí. Majové dlouhý plášť milovali,

protože se pod ním dala bez námahy schovat špína jejich řemesla a někdy také ledaco jiného, co nechtěli ukazovat, a milovali měkký klobouk, protože vhodné stínil obličej, který se nechtěl dát poznat. „Moji Madriďané," stěžoval si Třetí Carlos, „se plouží ulicemi, obličeje zahalené jako spiklenci, ne jako pokojní poddaní civilizovaného vladaře." Jeho první ministr, státník Squillace, kterého si přivezl s sebou z Neapole, konečně plášť a klobouk *zakázal*. Ale tu se majové vzbouřili a ministr cizozemec byl ze Španělska vyhnán. Jeho chytřejší nástupce nařídil, aby kat nosil při výkonu povolání onen nežádoucí klobouk na hlavě; to způsobilo, že někteří od klobouku upustili.

Stejně jako vlastní kroj měli majos a majas také vlastní mrav, vlastní filozofii, vlastní řeč. Majo ctil starošpanělskou tradici a fanaticky hájil absolutní moc královskou a kněžskou, ale nenáviděl věčnou změnu v zákonech a nařízeních a nezachovával je. Považoval podloudnictví za svou privilej, kouřit jenom pašovaný tabák bylo pro něho otázkou cti. Majové si potrpěli na důstojnost, byli mlčenliví. Když však mluvili, používali nadnesených, zvučných slov a jejich tlučhubovství a barvitá chvástavost byly látkou pro písemnictví a proslulé až za hranice.

Majo byl i hrdý. Nikdo ho nesměl odstrkovat stranou, ba ani se na něho křivě podívat. ˇŽil v ustavičném boji s hejskem středních vrstev, s petit maitrem, s petimetrem. Zřídit měšťanskému synku parádní oblek, rozdrchat petimetře pečlivý účes patřilo k hlavním potěšením majů a maj. Policie šla majovi z cesty, protože byl svárlivý a se silnými slovy a také ovšem s ranami a s nožem velmi pohotový.

V boji proti osvětě a rozumu, proti francouzskému duchu, proti revoluci a všemu, co s tím souviselo, byl majo nejlepším spojencem monarchie a církve. Majo miloval okázalou nádheru královských zámků, pestré obleky grandů, pompu církevních průvodů, miloval býky, prapory, koně a kordy a jeho nezkrotná národní pýcha pohlížela s nedůvěrou a nenávistí na vzdělance, na liberála, na frankofilského afrancesada, který chtěl to všechno odstranit. Nadarmo slibovali pokroková spisovatelé a státníci majovi lepší bydlení a hojnější chléb a maso. To si rád odpouštěl, jen když mu byly ponechány jeho velké hry a slavnosti.

Neboť majos a majas byli pestrým a fanatickým publikem těchto velkých slavností. Mačkali se v parteru divadel, tvořili

úderné jádro chorizů a polaců, tropili hlučné výtržnosti, když byly zakázány autos sacramentales, lidové svaté hry, při nichž třebas Kristus sestoupí s kříže, vymění si trnovou korunu a bederní roušku za majovský kostým a s ostatními představiteli pašijové hry zatančí seguidillu. Majové byli zanícení stoupenci, apasionados, všech autodafé a stejně zapálení stoupenci, aficionados, býčích zápasů, pobouření, když některý‘ toreador, býk nebo kacíř špatně umíral. Potrpěli si vždycky na pěknou pózu.

Ve věcech lásky byl majo ohnivý, velkého a širokého srdce. Dával své milované pestré dary, zpráskal ji, když ho sebemíň rozzlobila, a požadoval dary zpátky, když nechal on ji nebo ona jeho. Mája se nijak nerozpakovala zamilovaného petimetra dohola oškubat; i vdaná maja si ráda udržovala nějakého blahobytného corteja nebo i dva. Španělští mužové chválili maju za ony vlastnosti, jež u ženy cenili nejvýš: je nepřístupně hrdá na ulici, andělská v kostele, ďábelská v posteli. I cizozemci se shodovali v tom, že žádná žena na světě nedokáže přislibovat a poskytnout tolik rozkoše, dychtivosti a naplnění jako pravá maja. Vyslanec Ludvíka Šestnáctého, Jean-Francois de Bourgoing, našel ve své proslulé knize o Španělsku velmi mnoho slov, aby nestoudnost a nezávaznost maj odsoudil, a ještě víc slov, aby vychválil vábivost a rozkoš, kterou rozsévají.

Majo se cítil nejlepším zastáncem španělství, hrdého españolismo, v němž si nijak nezadal s žádným grandem. A tak o něm smýšlela celá země. Každý pravý Španěl musil v sobě mít majismus, majové a majas byli nejoblíbenějšími postavami sainetů a tonadill, nejoblíbenějším námětem spisovatelů a výtvarných umělců.

Dvorští pánové a dámy
ale málo dbali toho,
že je přísný zákaz váže
neobléknout úbor majů.
V pestrý jejich oděv rádi
vklouzávali a též řeč svou
pikovali hojně slovy
honosnými, majové jež
v také lásce vždycky měli.
Mnohý grand i mnohý měšťan

blahobytný rád hrál maja,
mnohá jejich žena maju;
ano, našli se i tací,
kteří jimi vskutku byli.

17

V San Ildefonsu se Goyovi dostalo velice zdvořilého přijetí. Neubytovali ho v hostinci, nýbrž v zámku. Měl připraveny knihy, sladkosti, víno, zřejmě se znalostí jeho vkusu. Jednoho z červeně opunčochovaných lokajů mu přidělili jako stálého sluhu. Jeho apartmá se skládalo ze tří pokojů, z nichž jeden si mohl zařídit jako ateliér.

Manuel mu vzkázal pozvání, aby se večer v šest dostavil do jízdárny, to bylo pro tu večerní hodinu neobvyklé místo schůzky. Chce se Manuel nebo chce se snad sama doña María Luisa dát znovu portrétovat na koni?

V jízdárně zastihl Manuela a Pepu. Pozdravila ho rozzářeně. „Byl to od dona Manuela znamenitý nápad vás sem pozvat," řekla. „Strávili jsme v téhle nádherné horské krajině báječné týdny. Doufám, Francisco, že i vy jste se dobře bavil." Manuel stál vedle, v jezdeckém úboru, vypjatý, spokojený, vlastnický.

Cayetana měla tedy pravdu. Sehráli s ním sprostý, hloupý kousek. Co mu tím provedli, ti dva, že mu totiž rozmetali největší štěstí jeho života, to pravděpodobně sami ani nevěděli. Ale možná že to udělali právě proto. Bylo směšné a pobuřující, že mu rozmar Pepy, té ničemnice a odložené děvky, rozbil to jeho nádherné léto na padrť.

„Hodlám na vás, Francho," řekl Principe de la Paz spokojeně, „vznést mnohé nároky. Předně bych byl rád, abyste mi vymaloval seňoru Tudó. Na koni. Nezdá se vám také, že jí to v jezdeckém báječně sluší?" Uklonil se Pepě. A už běžel štolba, aby předvedl koně, již předem osedlaného.

Goya by byl nejraději Pepě vyťal důkladný políček, pořádně po majovsku. Jenže už žádný majo nebyl, úspěch a život u dvora ho zkazily. Říkal si, že když sem už jednou přišel, nesmí si vztekáním zase všechno zkazit. Ale malovat ji, tuhle jamonu-šunčičku na koni,

to ho samozřejmě taky ani nenapadlo. „Orel patří do azuru, svině na hnůj.“ Co je to za nestoudnost od tohohle nafintěného tvora, chtít si sednout na koně a dát se tak vymalovat! Jako granda! A od něho! „Takový úkol přesahuje bohužel moje síly, done Manueli,“ řekl zdvořile. „Nejsem totiž malíř krásy. Když mám malovat něco takového jako seňoru Tudó na koni, pak se obávám, že můj obraz zůstane daleko za skutečností, jak ji na vlastní oči vidíte, done Manueli.“

Pepin bílý, klidný obličej se maličko zpitvořil. „Mohla jsem si myslet, že mi tu radost zkazíš, Francho,“ řekla. „Každou radost mi chceš zkazit.“ Na Širokém nízkém čele jí naskočily vrásky. „Prosím, done Manueli,“ řekla, „zadejte tu zakázku Maellovi nebo Carnicerovi.“

Manuel chápal, že ten podnik připadá malíři tuze nebezpečný. V podstatě byl vlastně sám rád, že se tímhle způsobem té odvážné věci vyhne. „Rozmysleme si to důkladně, seňoro,“ řekl chlácholivě. „Když si vás netroufá na koni malovat takový Goya, jak by vám mohl učinit zadost nějaký Maella nebo Carnicero?“

Pico de Peñalara* shlížel dolů, foukal slabý příjemný větřík, ale zdravě svěžím vzduchem se neslo rozladění. „Smím se, doufám, vzdálit,“ řekl Francisco. „Nesmysl, Francho,“ odpověděl Manuel.

„Na dnes večer jsem se uvolnil. Pepa se umoudří, zůstanete samozřejmě s námi na jídlo.“

Při večeři seděla Pepa klidně, mlčenlivá a krásná. Goya měl chuť se s ní vyspat; to by bývala pomsta Albě, Manuelovi, Pepě samé. Nechtěl jí však ukázat, že ho přitahuje teď jako předtím. Také on zůstával zamlklý.

Zato Manuel byl až trapně veselý. „Vím,“ napadlo ho, „jak nám musíte Pepu vymalovat: s kytarou.“ To nepřipadalo Franciscovi špatné. Orel do azuru, svině na hnůj a Pepa, s blbě zasněným obličejem, s kytarou.

S chutí se pustil do práce. Pepa byla tvárný model. Seděla tam lenivě, budila žádostivost a dívala se mu svýma nestoudnýma očima zplna do obličeje. Velmi po ní toužil. Věděl, že by se mu napřed posmívala, ale jen proto, aby potom byla tím povolnější. On však

* *Pico de Peñalara* – Peñalara je hora v pohoří, které polokruhem obklopuje královské sídlo San Ildefonso. Je 2406 m vysoká. „Pico“ znamená „vrchol, štít“.

překypoval Cayetanou. „Teď zrovna ne," myslil si. Přesto vmaloval do portrétu všechnu svou žádostivost. Pracoval rychle; kdyby si na tom byl dal záležet, mohl s Hbitým Lukášem závodit. Za tři sezení byla „Dáma s kytarou" hotova. „To jsi udělal dobře, Francho," řekla Pepa s uspokojením. Manuel byl okouzlen.

Doña María Luisa si pozvala Francisca k sobě. Má tedy opravdu v tom komplotu prsty taky. S hořkostí v srdci se k ní odebral.

Uvítala ho přívětivě a rozvaha se mu opět vrátila. Neměl důvod, proč se na královnu hněvat. Ne jemu chtěla zkazit léto a radost, nýbrž výhradně té sokyni, té Albě, a to bylo podle toho, jak ji Alba stále znovu a znovu provokovala, zcela pochopitelné. V nejtajnějším koutku duše cítil Francisco jisté zadostiučinění z toho, že se královna a Alba o něho sváří. To musí napsat svému milému Martínovi do Zaragozy.

María Luisa měla upřímnou radost, že tu má Goyu. Vážila si jeho chytrého, samorostlého a zároveň skromného úsudku a měla pro jeho umění pochopení. Také jí působilo povyražení, že Goya je teď tady, a ne v Piedrahitě. Ne že by byla toho obtloustlého, stárnoucího Francisca Albě nepřála; sama chtěla do postele svižné, mladé chlapíky, ne tuze inteligentní, ale takové, kteří se uměli v uniformě elegantně nosit. Ale ta dvorní dáma je poslední dobou přespříliš drzá, potřebuje občas srazit hřebínek. Proto nyní maluje Francisco Goya ji, Mariu Luisu de Borbón y Borbon, a ne Cayetanu de Alba.

Myšlenka na Albu ji přivedla na dobrý nápad. Navrhla Goyovi, aby ji namaloval jako maju.

To ho nepříjemně překvapilo. Napřed měl malovat Pepu na koni, teď má malovat královnu jako maju. V duchu jí přiznal, že v sobě má ledaco majovského pro ten způsob, jak pro svou osobu přehlíží ceremoniál a nic nedbá na lidské řeči, a především pro ten bezuzdný hlad po životě. Ale kroj maj směla granda obléci nejvýš při maškarních zábavách; dá-li se doña María Luisa tak portrétovat, bude to přinejmenším neobvyklé. A určitě mu to vynese jen nové nepříjemnosti s Cayetanou.

Opatrnými slovy ji od toho zrazoval. Ona však trvala na svém. Udělala pouze jediný ústupek, že kostým nebude pestrý, nýbrž černý. Jinak byla, jako vždy, dobrý model, který mu víc pomáhal, než ho brzdil. Znovu a znovu mu opakovala: „Udělejte mě takovou, jaká jsem. Neidealizujte mě. Chci být taková, jaká jsem."

Přesto nešla práce na portrétu kloudně kupředu. Nejenže požadovala hodně ona od něho a on hodně od ní, ale byla také nervózní, jistě ze žárlivého hněvu na Manuela, jehož milostný poměr s tou osobou ještě stále trval, a často odříkala sezení.

Když nepracoval, znuděný a popudlivý se potuloval po zámku a po parcích. Postával před Maellovými a Bayeuovými freskami se spodním rtem posměvačně, kriticky vysunutým. Postával před fontánami s mytologickými postavami a viděl vodní proudy tryskat vzhůru a padat a hrát a skrz ně, přes ně viděl obrovský, zářivě bílý palác, španělské Versailles, s nekonečnou námahou vystavěný tak vysoko, ten zámek ve vzduchu. Lépe než ostatní dovedl vycítit úmyslný kontrast francouzské vyumělkovanosti zámecké stavby a zahrad proti divokosti španělské přírody. A lépe než ostatní chápal Pátého Filipa, který s bezmezným vynaložením času, peněz a námahy tento palác zbudoval a který, nabaživ se svého rozmaru, prohlásil, když vodomety začaly poprvé tryskat: „Za ty fontány jsem zaplatil pět miliónů, bavily mě pět minut.“

Styk s dámami a pány u dvora byl pro Goyu nesnesitelný a společnost Manuela a Pepy ho tísnila. Když však byl uprostřed té toporné, jasné, vypočítané, protivně francouzské nádhery sám. pak ho, jakkoli se je snažil od sebe zapuzovat, přepadaly myšlenky na Cayetanu. Proti všemu rozumu očekával, že mu Cayetana napíše, že si ho zavolá k sobě zpátky. Nebylo myslitelné, že by mezi nimi bylo všemu konec; ona je vázána na něho, on na ni.

Toužil po tom, aby byl ze San Ildefonsa pryč; připadalo mu, že by ve svém madridském ateliéru našel víc klidu. Ale práce na portrétu se táhla. María Luisa, stejně nervózní jako on, odříkala sjednaná sezení stále častěji.

Potom došlo k neblahé události, která odsunula dokončení díla o další týdny.

V Parmě totiž zemřel jeden královnin malý bratranec, a protože jí záleželo na tom, aby zdůraznila důstojnost a vysokost velkovévodského rodu, z něhož pochází, byl přes regulérní požadavky ceremoniálu vyhlášen za malého prince dvorní smutek. To znamenalo, že sezení k portrétu byla nanovo přerušena. Goya písemným podáním požádal, aby se směl vrátit do Madridu; portrét je prakticky hotov, a co zbývá, to může snadno doplnit v Madridě. Dostal však strohé vyřízení, že si Její Veličenstvo přeje, aby práci

dokončil zde. Do deseti dnů mu bude možná povoleno nové sezení a černé šaty si může dát poslat z Madridu.

Protože mu z Madridu zapomněli s ostatním poslat také černé punčochy, objevil se, když byl konečně znovu vyzván k sezení, v punčochách šedivých. Markýz de la Vega Inclán mu dal na srozuměnou, takhle že nemůže před tvář Jejího Veličenstva předstoupit. Goya se rozhořčeně vrátil do svých pokojů.

natáhl si bílé punčochy, namaloval si tuší na pravou punčochu muže, který byl podezřele podobný dvornímu maršálkovi, na levou punčochu tvář druhého muže, s markýzem povahou spřízněného komorníka. Drze a zlostně se nedal tentokrát zadržet a prodral se k Marii Luise. Zastihl ji ve společnosti králově. Ten nepochopil, a zeptal se poněkud popuzeně: „Co je to za podivné, neslušné mužíčky, co máte na punčochách?“ Goya, v mohutném obličeji hněv, odpověděl: „Smutek, Vaše Veličenstvo, smutek.“ María Luisa se bouřlivě rozesmála.

Pracoval další týden. Potom byl portrét konečně hotov. „Královna doña María Luisa jako maja v černém,“ představil svou královnu královně z masa a krve.

A tu tedy stojí, s přirozeným a zároveň reprezentativním držením těla, maja a královna. Oči nad nosem jako dravci zobák jsou chytré a chtivé, ústa nad tvrdou bradou drží stisknutá kvůli těm diamantovým zubům; Celý našminkovaný obličej srší vědomostí, chtivostí a násilnictvím. Mantila, splývající z paruky, je překřížená přes ňadra, mladě a hluboce obnažený výstřih u krku láká, paže jsou masité a pěkně formované, levá ruka s prsteny visí ležérně dolů, pravá drží na ňadrech maličký vějíř zavřený – lákavým a vyčkávavým gestem.

Goya se snažil nenamalovat příliš mnoho a ani příliš málo. Jeho doña María Luisa byla ošklivá, ale on udělal tuto ošklivost životnou, třpytivou, bezmála přitažlivou. Dal jí do vlasů modravě červenou mašli a jasnost této mašle pyšnou čerň krajek osvětlila. Udělal jí zlaté střevíce, které ze vší té černi zářivě vyrážely, a všechno přitónoval matnou třpytivostí pleti.

Královna konečně nenacházela nic, co by mohla vytknout. Lichotivými slovy vyjádřila uspokojení a vyzvala Goyu, aby ještě zde v San Ildefonsu vlastní rukou zhotovil dvě kopie.

Uctivě, ale rozhodně odmítl. Když na nějaké dílo vynaložil tolik vážné a opravdové námahy, nemůže je sám kopírovat. Dá však

žádané kopie zhotovit svému pomocníku donu Agustínovi Estevovi, jehož zručnost a spolehlivost doña María Luisa zná.

Konečně se mohl vrátit do Madridu.

Ale tam se mu nevedlo o nic lépe než v San Ildefonsu. Říkal si stokrát, že by bylo nejmoudřejší, kdyby Cayetaně napsal nebo se jednoduše rozjel zase do Piedrahity. Jenomže si to nedokázal na své hrdosti vybojovat.

Proklínal sám sebe divě.
Co jen to je za člověka,
že se musel zamilovat
rovna do té Cayetany?
Jedna oběť stíhá druhou,
jež si od něho ta hloupá
vášeň žádá, těžce, draze
musí všechno na ní platit!
Všechna síla jeho hněvu
obrací se proti Albě.
Démoni, ty příšery, jež
zle se krčí v každém koutě,
číhají a slídí po něm,
by se na něj mohli vrhnout,
splývají mu v jedno s Albou.

18

Na sklonku léta se Albové vrátili do Madridu. Cayetana se neukazovala a neposílala ani žádnou zprávu. Několikrát potkal Francisco některý z albovských kočárů. Umiňoval si, že se do něho nepodívá. Podíval se. Dvakrát to byl vévoda, dvakrát někdo cizí, jindy stará markýza.

Byl mu doručen lístek, který zval dvorního malíře de Goya y Lucientes a seňoru doňu Josefu k účasti na vévodově hudebním večeru; bude se hrát opera seňora Josého Haydna „Svět na měsíci“. Celou hodinu byl Francisco pevně rozhodnut odmítnout, příští hodinu právě tak pevně rozhodnut jít. Josefa pokládala za samozřejmé pozvání přijmout.

Opět jako onoho večera, kdy se Goyova neblahá zápletka s ní začala, nebylo zpočátku Albu nikde vidět. Napřed si musil Francisco vyposlechnout celou operu seňora Haydna. Tu tedy seděl, vedle Josefy, stravován netrpělivostí, bázní i nadějí, mučen vzpomínkami na hodiny v Piedrahitě, kde při podobných vévodových hudebních představeních sedával vedle Cayetany.

Přitom byla opera lehká a půvabná. Předváděla, jak podvodný šarlatán Eccletico vemluví bohatého pána, posedlého vášní po astronomii, Bonefeda, otce dvou hezkých dcer, do víry, že žije na měsíci; jeho zážitky na tomto nebeském tělese ho přimějí, že své dcery provdá za ženichy, jimž by je na zemi nikdy nebyl dal. Italský text přeložil do španělštiny sám vévoda, ještě s pomocí abbého, zatím již zmizelého, inscenace byla dobrá, hudba ne tak povznesená, jak se Goya obával – za jiných okolností by se byl tím líbezným představením kochal. Ale takhle v duchu huboval a bručel.

Konečně opera skončila, majordomus zval hosty do hlavního sálu.

Jako tehdy přijímala doña Cayetana své hosty po starošpanělském zvyku, na své estrádě. Tentokrát však vysoký baldachýn, pod nímž seděla, zdobila pomalovaná dřevěná socha svaté Panny, výtvor Juana Martíneze Montañése. Se sepjatýma rukama, s hlavou cudně sklopenou, s docela slabým, hrdým, španělským úsměvem stála svatá Panna spanile na podnožce půlměsíce, neseného půvabnými andělskými hlavičkami. Zjev Albin, jak tak líbezně seděla pod touto líbeznou sochou, měl do sebe cosi neřestného a uchvacujícího. Byla tentokrát nalíčená a napudrovaná, měla na sobě nádhernou toaletu starého versailleského střihu, od nejútlejšího pasu spadaly doširoka sukně. Vypadala záměrně loutkovitě a bezmála směšně pyšně. Bílý obličej, strnule se usmívající, zatímco kovové oči pod vysokým obrvím působily ohromivě živě, se zdál dvojnásob hříšný svou spanilou a drzou podobou s tváří svaté Panny, která s úsměvem a s cudným zadostiučiněním naslouchá zvěstování.

Francisco, jímž lomcoval vztek a okouzlení, choval divokou touhu říci jí něco, co se týká jen jich dvou, něco bezmezně zamilovaného nebo bezmezně nestoudného. Neposkytla mu však příležitost, aby s ní mohl promluvit sám, naopak, chovala se k němu s nesmírnou, oddalující zdvořilostí.

I jinak mu večer připravoval jen samou mrzutost. Byl tam samozřejmě Carnicero, ten druh v povolání, ten fušer. Dekorace ke „Světu na měsíci“ navrhoval on; Goyu bolely dosud od té limonádové sladké mazaniny oči. Vévoda a stará markýza ho zlobili právě svou přívětivostí. Don José, ačkoliv shledával kulisy mistra Carnicera velice hezké, přece jen litoval, že dekorace nenavrhl on, Goya, je však poslední dobou tak velice těžce přístupný, jak mu říkala Cayetana. Také stará markýza pokládala za kormutlivé, že Goya má tak málo volného času, aby se někdy objevil v paláci Villabranca a namaloval ten její druhý portrét. Francisco vyciťoval z jejích slov slabou ironii: markýza jistě tuší, co se mezi ním a Cayetanou udalo.

Docela nesnesitelný byl doktor Peral. S odporně protivnou znalostí věci zeširoka rozbíral hudbu dona Josého Haydna. Vévodův jindy tak uzavřený obličej zářil, zatímco lékař s velkým zápalem a za odborného používání technických výrazů vykládal, jak nápaditě a vtipně Haydn mění pokaždé instrumentaci, když se Bonafede dívá dalekohledem, aby zvěstoval svá pozorování na měsíčním světě, nebo jak realisticky jeho hudba interpretuje pocity letu. Ale ještě víc než přemoudřelé klábosení učeného tlučhuby pálila Francisca důvěrná, pro něho neslyšitelná slova, jež viděl Cayetanu vyměňovat si s lékařem, a Cayetanin smích nad lékařovým vtipem, jemuž jistě mohla rozumět jen ona a Peral. Celý způsob, jak ten „pucifous“ s Cayetanou mluvil, měl do sebe cosi popudlivě vlastnického.

Všechny ty dny se Goya ze samé radosti a trýzně nemohl tohoto večera dočkat. Nyní byl s hořkostí rád, když se mohl odporoučet a z Cayetanina ovzduší vyplout. Při jízdě domů řekla Josefa, že to byl obzvlášť vydařený večer, don José je vskutku velký hudebník a opera velmi hezká.

Nazítří začal Francisco malovat malý obraz na dřevě: Cayetana pod svatou Pannou na půlměsíci. Zdokonalil se zatím v umění udělat obličej anonymní, a přesto znatelný. Bíle nalíčená dáma pod baldachýnem měla do sebe cosi lascívního, zlomyslně posměšného, rouhavého. Goya maloval tajně, když Agustín nebyl v ateliéru, a malý obraz před ním schovával. Maloval se zápalem a spěchem. Jednou zapomněl desku se stojanu sejmout. Když se vrátil, zastihl Agustína před obrazem. „Je to nádherné,“ řekl Agustín, „je to

pravda pravd.“ – „Už to, žes to viděl ty, je až dost,“ odpověděl Francisco a odklidil obraz pryč, navždycky.

Opět uplynul týden a stále se Cayetana neozývala. Tu Goya věděl, že se neozve ani za tři měsíce, ani za celý rok, a palčivěji, než kdy dosud litoval čeho v životě, litoval nyní toho, že utekl z Piedrahity a od ní.

Tu se u něho v ateliéru objevila dueňa Eufemia a nejpřirozenějším tónem na světě se ptala, zda by měl don Francisco čas a chuť jít zítra večer do Cruzu, hraje se Comellův „Podvedený podvodník“ a doña Cayetana si od seguidill slibuje všechno na světě.

Šli do divadla, dělali, jako by se byli rozloučili včera, nic se navzájem neptali, nepromluvili jediné slovo o tom, co se přihodilo v Piedrahitě. Bylo to, jako by se nebylo nic stalo.

V následujících týdnech se vídali často, žili jeden druhým, milovali se navzájem jako před časem své rozmíšky v Piedrahitě.

Když chtěla Cayetana přijít, obyčejně se ohlásila; potom se Goya postaral, aby byl sám. Jednou, když přišla bez ohlášení, pracoval Agustín zrovna na kopii obrazu „Královna jako maja v černém“.

Cayetana si prohlížela portrét sokyně. Tady tedy stojí, klidně reprezentativní. Francho její ošklivost nepotlačil, to mu musí člověk přiznat, ale snažil se tu trochu, co María Luisa má, pleť jejích paží a šíje ve výstřihu, s výhodou uplatnit a vyzdvihnout. A dal jí formát. Tak, jak tady stojí na tom plátně, je přes všechnu svou podobnost maja a velká dáma, a rozhodně ne směšná. Cayetana pocítila ono slabé zamrazení, které jí projelo tělem, když ji královna varovala.

„Proč jsi ji namaloval takhle?“ zeptala se hněvivě a bez obalu, aniž se starala, že u toho je Agustín. „Je to dobrý obraz,“ odpověděl Francisco rozhořčeně a věcně. „Nerozumím ti,“ řekla Cayetana. „Tahle žena nám zkazila léto, tvou i mou radost, laciným a sprostým způsobem. Oba jsme poznali, co je: italská šička. A ty ji namaluješ jako královnu, španělskou od hlavy k patě.“ – „Když ji tak namaluju, pak tedy taková je,“ odpověděl Francisco klidně, přesto však s pýchou, která si s Albinou nijak nezadala. Agustín měl ze svého přítele radost.

Od té chvíle si dávala Cayetana záležet, aby královnu hněvala ještě trpčeji než dosud.

Dověděla se třebas, že si María Luisa v Paříži objednala zvlášť odvážné šaty. Alba si opatřila vzor a den po audienci, při níž měla María Luisa tyto šaty na sobě, se na promenádě v Pradu objevily dva albovské kočáry s Cayetaninými komornými, oblečenými navlas stejně jako den předtím královna. Lidé se smáli, María Luisa se zlobila, ale sotva tolik, jak Cayetana doufala. Stará markýza nepovažovala ten žert za zdařilý; ještě méně zdařilým ho shledával Francisco.

V bytosti té dětsky ženské,
v jejím ovzduší a zjevu
brzy však se rozmrzelost
jeho rozplynula vniveč.
Prociťoval štěstí svoje
ještě silněji než předtím;
avšak rovněž rostla hrozba,
jež štěstím prolínala.

19

Tou dobou propukla v Madridě epidemie, krční nemoc, která napadala především děti. Zpočátku to byl jakýsi zánět mandlí. Dětem zduřely mandle, brzy mohly jen s potížemi polykat a jíst. Později začal tep klesat, srdce bilo slaběji, z nosu vytékala odporně zbarvená, zapáchající tekutina. Postižené děti trpěly stoupajícím nedostatkem dechu, hrozilo jim zadušení. Mnohé umíraly.

Z Goyových tří dětí onemocněl María no a po něm jeho nejmladší, malá Elena.

Francisco, ačkoliv jenom rušil, se nemohl od lůžka nemocné Eleny, bojující o dech, vůbec odtrhnout. Se stále větším zděšením pozoroval, jak potíže rostou. Hned od prvního okamžiku věděl, že se mu onen dopis, provokující démony, dopis, jímž si vykoupil první noc s Albou, nakonec vymstí.

Rodinný lékař, doktor Gallardo, ordinoval horké nápoje a obklady, později, když horečka stoupla, studené koupele. Citoval Hippokrata. Počínal si s jistotou a očividně tápal v temnu.

Goya se utekl k náboženským prostředkům. Papírové proužky, které byly posvěceny „pro uzdravení svatou Pannou“ a obsahovaly vzývání „Salus infirmorum! Spáso nemocných!“, hnětli do malých kuliček a podávali je dětem, aby je ve sklenici vody vypily. Bylo špatné znamení, že je děti nemohly spolknout. Z kláštera, kde byla relikvie chována v úschově, si Francisco za mnoho peněz vypůjčil pro Elenu pokrývku, která obsahovala části oděvu její svaté patronky, aby do ní mohl nemocné dítě zabalit.

Vzpomínal, co všechno se podnikalo, když Josefa nosila to dítě pod srdcem. Jak přinesli do domu obrazy svatého Ramóna Nonnata a svatého Vicenta Ferrera a oba pomocníky z nouze vzývali, aby těhotné udělali její hodinku slehnutí krátkou a lehkou. A jak potom radostně vytáhli na pouť k svatému Isidru, aby jemu i ostatním svatým poděkovali, že všechno dobře dopadlo. A bylo by to dobře dopadalo i dál, kdyby nebyl tehdy sám dítě rouhavě obětoval temným mocnostem.

Rozběhl se do předměstí Atocha a před svatou Pannou de Atocha se obviňoval. Pro svou rozkoš zradil vlastní dítě. Kál se a úpěnlivě ji vzýval, aby jeho kajícné prosby vyslyšela a pomohla mu. Vyzpovídal se neznámému knězi selského a tupého vzhledu. Doufal, že kněz nepochopí, z čeho se mu vyzná, ale zřejmě to pochopil. Byl mírný. Uložil mu dny postu, mnoho otčenášů a zakázal mu další cizoložství s onou ženou. Goya se zapřísáhl, že své oči už nikdy pohledem na čarodějnici a nevěstku Cayetanu neposkvrní.

Věděl, že to všechno je šílenství. Umiňoval si, že musí své divoké pocity spoutat rozumem. Nechá-li člověk rozum spát, pak člověka zavalí sny, obludné sny, snové příšery s netopýřími křídly a kočičími tvářemi. Musí své šílenství uzavřít v sobě, musí je zkrotit, ututlat, nesmí je nechat propuknout, nesmí je nechat projevit se slovy. A také mlčel; mlčel před Agustínem, před Miguelem, před Josefou. Napsal však příteli Martínu Zapaterovi. Napsal mu, jak si tenkrát kvůli vlastní rozkoši vymyslil tu prokletou hříšnou výmluvu a jakou má vinu na smrtelně nebezpečném onemocnění svého milovaného dítěte a jak ví, že nic z toho nemůže před rozumem obstát a není to vůbec pravda, ale jak to přesto prese všechno je pravda jeho. A opatřil dopis třemi kříži a prosil přítele, aby svaté Panně věnoval mnoho tlustých svěc, aby jeho i jeho děti před tou nemocí ochránila.

O nemoci Franciscových dětí se doslechla Alba. Nikdy jí nic neřekl o výmluvě, jíž tenkrát použil, ale tušila, jaký zmatek v jeho duši vládne. Poslala svou dueňu a ohlásila po ní svou návštěvu. Nedivila se, když ji Goya odmítl vidět. Vyhledala Josefu a vyprosila si dovolení, aby směla poslat svého lékaře, doktora Perala.

Když Peral přišel, Goya se neukázal. Josefa ho chválila jako klidného, chytrého, znalého věci. Goya mlčel. Po dvou dnech se Marianovi očividně ulevilo, lékaři ho prohlásili za zachráněného. Třetího dne malá Elena umřela.

Goyovo zoufalství, jeho rozhořčení na osud bylo bezmezné. Od smrtelného lůžka své maličké se rozběhl do ateliéru, proklínal svaté, kteří nepomohli, proklínal sebe, proklínal tu, která všechno zavinila, tu čarodějnici, děvku a vévodkyni, která ho z pyšného vrtochu a chtíče donutila obětovat nejmilejší dítě. Když se zase vrátil k smrtelnému lůžku, vzpomínal na ty hrůzostrašné záchvaty dusnosti u dítěte a jak musil bezmocně přihlížet. Jeho mohutná, lví tvář se proměnila v masku vrcholného žalu; nikdy ještě člověk nezakusil to, co vytrpěl a co trpí on. Potom se rozběhl zase zpátky do ateliéru a jeho zármutek se obrátil v zuřivost a pomstylačnost, v touhu všechen svůj hněv, všechno pohrdání i poznání vmést jí prokleté do toho pyšného loutkovitého obličeje.

Agustín byl skorém pořád s ním. Ale úplně se ztrácel a mluvil pouze to nejnutnější, bylo to, jako by chodil po špičkách. Vyřizoval bez dotazování a na vlastní odpovědnost obchodní věci, které se právě nyní obzvlášť hromadily. Franciscovi přicházel velmi vhod způsob, jímž mu přítel osvědčoval účast. Byl mu vděčný, že ho chápe a že ho neodbývá lacinou, svobodomyslnou útěchou.

K takřka rozhořčenému úžasu Josefinu objednal pro Elenu pohřeb jako pro nějakou infantku.

Potom seděli v ztemnělém sále. Mnoho lidí přicházelo vyslovit svou soustrast. Druhého dne nemohl už Goya ty prázdné, nucené smutné tváře návštěvníků snést, odešel do ateliéru.

Tak posedával, polehával, pobíhal bez klidu po místnosti. Črtal ovšem také uhlem na papír sny a trhal kresby dřív, než je dokončil.

Vstoupila Alba.

Čekal ji, bál se jí, toužil po ní. Byla krásná. Neměla obličej maskovitý, byl to obličej milující ženy, která přichází svého přítele v jeho neštěstí utěšit. Goya to svým přesným okem viděl a řekl si,

jestliže ona ublížila jemu, on ublížil jí hůř. Ale všechen jeho rozum smetla vlna zuřivého, pudového vzteku z pohledu na ni. Co kdykoli proti ní cítil od té chvíle, kdy ji tenkrát spatřil sedět na její estrádě, jeho zlost na její drzé, kruté rozmary, nevole nad vlastní vázaností, panika před osudem, který používá této ženy, aby ho trýznil, to všechno v něm prudce vzkypělo.

Vysunul silný spodní ret, jeho masitý obličej, jakkoli se ho snažil zkrotit, se třásl přemírou bezuzdné nenávisti. Proti své vůli ucouvla.

„Ty! Ty si troufáš přijít!“ řekl. „Napřed mi zahubíš dítě, a teď se mi přijdeš posmívat!“

Dosud se ovládala. „Seber se, Francho,“ prosila. „Nedej se svým zármutkem připravit o rozum.“

Samozřejmě. Ona nechápe, co on trpí. Je neplodná. Ona nemůže nic vytvořit, v ní nic nevzniká, jen jalový chtíč. Je neplodná, čarodějnice, kvintesence zla, ďáblem poslaná na svět.

„Všechno jsi úplně přesně věděla,“ popustil uzdu své zlosti a zaslepenosti. „Tak sis to vypočítala. Ty jsi mi vnukla myšlenku, abych tu nemoc na svou Elenu přivolal. Měl jsem obětovat buď svou Elenu, nebo kariéru, své umění. To byla cena za to, abych tě směl pojmout. A pak jsi to zkusila podruhé, v Piedrahitě, a nechtěla jsi mě pustit ke dvoru, abych přišel o svou pověst a o své umění. Ale do té léčky jsem ti neupadl. A teď na mně žádáš, abych z Marie Luisy udělal hanlivý obraz. Všechno mi chceš ukradnout, mé děti, mou kariéru, mé malování. Pro chtíč svého proklatého, neplodného klína“ – použil oplzlého slova – „mě chceš připravit o všechno.“

Popadl ji bezmezný hněv. Z milující ženy, z utěšitelky se proměnila v Albu, pozdní vnučku dávného maršálka Alby, toho zhoubce. Byl to dar a velká milost, že tomuhle člověku dovolila, aby na ni vůbec i jen promluvil, že ho nechala dýchat týž vzduch jako ona. A teď nenachází ten neotesaný sedlák pro svou hloupou lítost nad hloupou výmluvou žádné lepší východisko než hanobit ji. „Hned od začátku,“ řekla tiše, urážlivě roztomile, „jste se nehodil k ničemu jinému, seňore Goyo z Fuendetodosu, než dělat dvorního blázna. Chcete být majo? V každém kostýmu zůstáváte chám. Pročpak myslíte, že si vás ty ostatní pustily blíž, ta Osuna, Medina Coeli? Chtěly se tím troupem a jeho chováním pobavit. Člověk nepotřebuje být žádná čarodějnice, abyste tancoval podle jeho, vy

pelele, vy paňáco.“ Dosud mluvila tiše, ale její dětský hlas zpronikavěl a zohyzdněl.

Viděl, jak se její vysoké obočí zlostí stáhlo, svraštilo, a měl radost, že ji dokázal takovou měrou rozzlobit. Ale jeho zadostiučinění se rozplynulo v zběsilosti, protože ho ranila v bolavém místě, posmívala se mu s něčím, na co sám měl kolikrát v nejtajnějších myšlenkách podezření. Ale není to pravda, nemůže to být pravda. Ne ze žertu a pro pouhé ukrácení chvíle si ho pozvaly do své postele, ani Osuna, ani Medina Coeli a taky ne ona sama. Myslí na to, jak pod ním taje, stokrát, rozplynulá v rozkoši, a chce jí do té prokleté, krásné, drzé, pyšné, hněvivé tváře vmést nejsprostší, nejoplzlejší slova. A potom ji popadne a donese ke dveřím a v pravém slova smyslu ji vyhodí ze dveří.

Vidí ho, jak jde k ní. Uhodí ji. Přeje si, aby ji uhodil. Potom bude samo sebou všemu konec. Potom, možná, ho zahubí. „Jen pojď, cháme!“ provokuje ho. „Buď jen pyšný, že máš silnější ruce než já! Buď jen –!“

Ale nedošel k ní. Neuhodil ji a nepopadl ji. Vprostřed kroku se zarazil. Viděl, jak se její rty otvírají a zavírají, ale slova neslyšel. Ta nemoc ho znova přepadla, je hluchý.

Do křesla se vrhl těžce.
Zoufale si zastřel tváře.

Pochopila. Zděsila se.
Rozběhla se chvatně k němu,
hladí ho, jak byl by dítě.
Co mu říká, v uchu nezní;
vidí jenom rty se hýbat,
rozumí však, že to mluví
něžnost ženská. Zavřel oči,
zhroutil se a rozplakal.

20

Don Miguel měl dny vyplněné politickou činností, ale ta mu nyní skýtala méně radosti než dříve. Večer se zabýval uměním ve snaze

odvést myšlenky od starostí o Lucíu a od rostoucího hněvu na ustavičné pokořování, jež s sebou služba u dona Manuela nesla.

Znovu a znovu pročítal onen dopis, v němž jeho velký učitel Niccolo Machiavelli líčí, jak po svém pádu žije na svém statečku u San Caciana. Vstává se sluncem, jde do lesa a dá svým drvoštěpům příkazy. Potom se jde na hodinku projít, sedne si k odpočinku u některého pramene nebo čihadla, vytáhne nějakou knihu, Danta, Petrarku, Tibulla, Ovidia nebo nějakého podobného mistra, čte si jejich milostné příběhy, myslí na svoje a chvíli se takovými vzpomínkami kochá. Potom jde do hostince na hlavní silnici, vyptává se cestujících na novinky a snaží se zjistit jejich mínění o nich. Vrátí se do svého obydlí a spoře se nají. Jde znovu do krčmy a hraje tam s hostinským, s řezníkem, s mlynářem a s dvěma cihláři vrhcáby nebo karty; pravidelně vznikají spory o nepatrné částky, hádky se rozléhají až do vesnice San Caciano. Večer svléká Macchiavelli nuzné šaty, obleče se slavnostně a odebere se ke svým knihám, do společnosti starých velikánů. S těmi se baví a oni mu ochotně odpovídají. Tak stráví ve svém pokoji čtyři žaluprosté hodiny, zapomene na všední mrzuty den, nestará se o svou chudobu, smrt ho už neděsí. Žije se svými klasickými autory, ptá se a oni odpovídají, ptají se oni a odpovídá on, čte jejich knihy a píše svou.

Jeho se pokoušel Miguel Bermúdez napodobit. Obklopen obrazy, knihami a rukopisy pracoval na svém lexikonu umění a občas se mu podařilo vydržet u práce hodinu nebo dokonce i dvě, aniž se šel podívat na portrét Lucíe.

Lucía ostatně psala často a nepředpojatě. Dělala, jako by byla cestu do Paříže podnikla opravdu na jeho příkaz, a psala hodně o politice. Byla ve spojení s vlivnými muži a ti všichni byli užaslí a rozzlobení, že Španělsko ještě stále uzavření spojenectví oddaluje.

Referovala také o pařížských malířích, především o vývoji malíře Jacquesa Louise Davida. Ten se od svržení Robespierrova octl dvakrát ve vězení, choval se důstojně a chytře, uměl se přizpůsobit novému režimu, oné revizi volnosti a rovnosti, aniž se svých klasických republikánských ideálů vzdal. Nyní opět zasedá mezi těmi pěti sty, organizuje umělecké sbírky republiky a je ze všech francouzských malířů nejváženější a nejvlivnější. Pracuje na velkém plátně „Sabinky“. Malba má klasickými liniemi a klasickou nahotou zobrazit, jak uloupené ženy prostředkují mezi nepřáteli;

tímto způsobem chce umělec znázornit nutnost smíření všech protikladů. Monsieur David si rozvrh obrazu načrtl už ve vězení, maluje na něm již několik měsíců, je pomalý, důkladný pracovník. Celá Paříž, psala Lucía, sleduje s náruživým zájmem, jak dílo pokračuje, každý druhý týden se vydává úřední bulletin.

Později své zprávy o pařížských mistrech doplnila tím, že Miguelovi poslala rytiny, potom dokonce malby, které prý levně získala, jednou také obraz Davidův. Miguel stál před těmi drahocennými díly se smíšenými pocity. Jejich vlastnictví dychtivého sběratele těšilo. Říkal si však, že se od něho očekávají politické služby, především to, že vykoná všechno, co je v jeho moci, aby uspíšil uzavření spojenecké smlouvy. Taková politika odpovídala jeho přesvědčení, ale bylo mu nemilé, že by se snad toto jeho přesvědčení mohlo nyní nesprávně vykládat.

Přitom bylo nabíledni, že spojenectví s Francií je nutno uzavřít, i kdyby onoho písemného závazku dona Manuela nebylo. Tento spolek mohl sice mít za následek povážlivou závislost španělského království na silnější Francouzské republice, ale bez pomoci Francie nebylo už Španělsko s to své kolonie proti přesile anglického loďstva uhájit. Principe de la Paz mohl tedy konečně slib splnit, aniž se vystaví jakýmkoli výtkám.

Ale don Manuel se zdráhal dál a hledal stále nové záminky, jak Paříž zdržovat. Před královnou i před svým donem Miguelem se rozplýval ve vlasteneckých ujišťováních, jak se bojí uvázat Španělsko v pouta, z nichž se po dlouhou dobu nebude moci osvobodit. María Luisa se usmívala celou tváří, Miguel pouze v duchu. Oba věděli, že postoj prvního ministra určují velice osobní důvody.

Don Manuel si začal milostnou pletku s malou Genevièvou, dcerou royalistického vyslance monsieur de Havré.

Zapletl se do toho poměru bez elánu, napůl proti své vůli. Jednou večer, při nudné, oficiální společnosti, pocítil k Geneviève letmou náklonnost; dětská hubenost dívky, jinak mu spíš nepříjemná, ho přitahovala a kromě toho také pomyšlení, že pochází z nejstarší francouzské šlechty. Byl také, aniž si to dost poctivě přiznal, v duchu trochu žárlivý na Goyu, měl nejasný pocit, že se Pepa ze své lásky k malíři ještě stále úplně nevymanila; bylo docela vhodné jí ukázat, že si jím, Manuelem, nemůže být nijak bezprostředně jista. Pozval si tedy Genevièvu pod jistou záminkou

k sobě a bez jakýchkoli okolků se na ni vrhl. Geneviève zděšeně utekla a celá bledá otci o tom brutálním přepadení vypravovala. Monsieur de Havré se viděl před trnitým problémem. Republika naléhá, aby Španělsko už déle royalistické francouzské emigranty nepodporovalo; ba koluje pověst, že direktorium žádá jejich vypovězení. Docela možné, že to je jedna z podmínek chystaného spojenectví. Jeho královský pán, Osmnáctý Ludvík, se potlouká jako uprchlík v žalostných zevních poměrech po Německu, odkázán na finanční podporu, kterou mu musí jeho ubohý vyslanec vyžebrávat od ministrů Katolického krále. Je to možná řízení osudu, že se tenhle zvířecí Kníže míru zamiloval do jeho ubohé dcery. Není jeho vlasteneckou povinností svou sladkou Genevièvu tomu Minotaurovi předhodit?

Tak byla tedy Geneviève de Havré zařazena do galérie milenek dona Manuela. Manuela sice zalíbení k maličké rychle přešlo, zvlášť proto, že Pepu, jak se zdálo, jeho nová milostná pletka spíš rozveselovala, než hněvala, ale hubené děvče se ukázalo jako tuhé sousto, za ní stál zdvořile a hrozivě otec; a představa takového monsieura de Havré, který putuje po Evropě a trpce si stěžuje, že Španělsko využívá tísně francouzské monarchie k tomu, aby poskvrňovalo čest francouzských šlechtičen, nebyla Manuelovi příjemná. Bylo sice lákavé uzavřením spojenectví a vyhoštěním royalistů se vyčítavé Genevièvy a jejího otce zbavit – ale jaké obličeje budou dělat ti stavem jemu rovní, těch dvanáct grandů prvního stupně, s kterými je ty a ty, jestliže Principe de la Paz vyžene svou maličkou přítelkyni ze země! A jak ho budou špičkovat Pepa a María Luisa!

Ale pařížské direktorium nejevilo ochotu nechat si svou politiku mařit milostnými pletkami Manuela Godoye. Odvolalo vyslance generála Pérignona, protože se ukázal vůči Španělsku tuze poddajný, a nahradilo ho občanem Ferdinandem Pierrem Guillemardetem.

Zprávy španělských agentů v Paříži o dosavadní životní dráze občana Guillemardeta dolehly do jasného letního klidu v zámku San Ildefonso trapným dojmem. Guillemardet, dosud mladý muž, býval lékařem v jedné vsi v blízkosti Paříže; departement Saône-et-Loire vyslal tohoto fanatického republikána do konventu. Při procesu proti Ludvíku Šestnáctému prohlásil: „Jako soudce hlasuji pro trest smrti. Jako státník hlasuji taktéž pro trest smrti. Hlasuji

tedy pro trest smrti dvakrát.“ Když byl jmenován zvláštním komisařem tří severních departementů, nadekretoval, že se veřejných budov, dosud známých pod jménem „chrám, kostel nebo kaple“, nadále nesmí používat k účelům pověrečným, nýbrž pouze k účelům veřejného blaha. A takového muže, kralovraha a neznaboha, posílá nyní republika do San Ildefonsa, aby vynutil vyhnání royalistů a uzavření spojenectví.

Občan Guillemardet dojel a představil se nejdříve sboru španělských ministrů. Projevil se jako muž pěkného vzhledu, korektní, pyšný, obřadný, zkrátka se vším hotový. Tak ho alespoň viděli ministři Katolického krále. On pak na druhé straně hlásil do Paříže, že se španělský kabinet skládá ze čtyř pitomců vedených krocanem.

Když občan Guillemardet vstoupit do služeb republiky, složil v souhlase s předpisy slavnostní přísahu: „Zavazuji se k upřímné oddanosti republice a k věčné nenávisti ke králům.“ Ale jako vyslanec u dvora Katolického krále mohl těžko tomuto vladaři svou nenávist otevřeně projevovat, a žádal proto direktorium o pokyny, jak si má počínat. Bylo mu naznačeno, že aby mohl tím energičtěji na svých politických požadavcích trvat, má se ve všech směrech přizpůsobit španělskému dvornímu ceremoniálu. To mělo za následek, že se nový vyslanec musil podrobit lecjakému pokoření.

Předně musil Katolickému králi při slavnostní audienci odevzdat svůj pověřovací list a celé královské rodině se představit. V trůnním sále se kromě královských manželů shromáždili i všichni infanti a infantky a kralovrah musil uctivě políbit ruku nejen pitomci Carlosovi a mesalíně Marii Luise, nýbrž také každému tomu všivému klukovi a každé všivé holce. Kromě toho se k němu nejmenší všiváček, malý Francisco de Paula, bastard krocana, rozběhl a radostně ho vítal: „Táta, táta!“

Velmi brzy musil také Guillemardet spolknout laciný posměch dona Manuela. V jedné notě si vyprošoval, aby upustilo od zvyku oslovovat ho jakožto „Excelenci“, a to s poukazem na nařízení direktoria, podle něhož se úředníci republiky mají zvát „občany“. Don Manuel odpověděl: „Musím Vaší Excelenci sdělit, že oslovení ’Vy ’ není ve španělštině obvyklé. Obvyklé oslovení pro osoby nižšího stavu zní ’Vaše Milosti‘, pro výše postavené ’Vaše Excelence‘. Osoby nejvyššího stavu oslovují jim na roven postavené ’Ty‘. Jelikož už nyní nesmím Vaši Excelenci nazývat

’Vaší Excelencí‘, prosím o sdělení, mám-li při styku s Vaší Excelencí v budoucnu používat oslovení ’Ty‘“

Nepříjemnosti, jimž se musil Guillemardet pro blaho republiky podrobovat, se maličko napravily tím, že král uspořádal na jeho počest gala hostinu.

María Luisa našla v novém francouzském vyslanci zalíbení. Měl pyšné, vyhraněné, poněkud chmurné rysy a pestrá, pompézní uniforma, kterou pařížské direktorium vysokým úředníkům republiky nedávno předepsalo, mu k obličeji slušela. Vypadal hezky, v každém případě značně lépe než suchý, postarší, ošuntělý Havré. Prohlásila, že je důležité udržet občana Guillemardeta v dobré náladě, hodlá proto pro něho uspořádat gala hostinu. Tento nápad nepřišel Principu de la Paz vhod. Slyšel už napřed nářky a výčitky malé Genevièvy, která bude smrtelně uražena, jestliže připustí, aby dvůr přiznal katu jejího krále takovou neobyčejnou poctu, a i jeho samého mrzelo, že se tomu protivnému plebejci má dostat takové oslavy. Vy[illegible]světloval královně, že takové vyznamenání toho gabacha znamená hladkou kapitulaci před požadavky republiky. María Luisa důvody svého Manuela znala a docela se z jeho ti snivých rozpaků těšila. „Nevymluv si hlas, chéri,“ řekla přívětivě. „Mně se občan Guillemardet líbí.“ Don Manuel navrhl, aby byl alespoň pozván také monsieur de Havré. María Luisa, předvídajíc nové těžkosti, které z toho musí Manuelovi vyplynout, s úsměvem svolila.

U příležitosti této galatabule rozvinul San Ildefonso všechen lesk, s nímž před krátkými deseti lety podobné slavnostní hostiny pořádalo ještě Versailles. Nyní však seděl nahoře u tabule, v nabubřelé nádheře, kralovražedný plebejec, kdežto zástupce zapuzeného krále seděl v obnošené uniformě daleko dole vedle své hubené dcery. Temné pohledy vrhal pestrý občan Guillemardet na ubohého royalistu, ten je však s vrozenou důstojností přehlížel.

Po tabuli držela Veličenstva cercle.* Jakožto důvtipná pocta občanu Guillemardetovi se podávalo jedno lidové jídlo, jistá olla podrida; bylo to královo zamilované jídlo a poskytovalo mu vítanou látku k hovoru. „Co říkáte našemu národnímu jídlu, můj milý markýzi?“ zeptal se bodře monsieura de Havré. Markýz, jemuž přebohatý, plebejsky kořeněný pokrm nebyl zrovna zvlášť po chuti,

* *Cercle* (fr.) – kroužek, schůzka, klub. Zde: rozprava.

ze sebe s námahou vynutil několik uznalých slov. Král, který nemohl toho prkenného fadiána odjakživa ani vystát, ho nechal stát a obrátil se k druhému vyslanci „Nuže, Excelence," zeptal se hlaholivě, „jaké shledáváte naše národní jídlo vy? Podávali jsme je na vaši počest." A zeširoka a zevrubně se rozpovídal o rozličných způsobech, jak klasickou ollu podridu připravit. Co se týče devíti zelenin a sedmera koření, jichž se má použít, v tom vládne jednotnost; ale mají-li podstatu pokrmu tvořit hovězí, skopové, kuřata, klobásy a slanina nebo pouze tři druhy masa a které, o tom se mínění rozcházejí. „Já osobně," prohlásil, „do toho dávám zadělat všech pět druhů masa. Pokud možná rozmanité a dobře promíchané. A když to jím, myslím si: To je podobenství, jaké pouto váže krále se všemi vrstvami národa."

Vyslanci! Guillemardetovi lichotilo, že se ten tyran a tyranka kvůli němu tak namáhají. Ale pobuřovala ho beztaktnost, že zároveň s ním pozvali také toho royalistického zrádce. Rychle zapomněl na poctu, rychle v něm vzkypěl hněv nad utrpěnou pohanou. Posadil se a s odvoláním na dřívější žádosti napsal ostrou notu, v níž výhružnými slovními obraty požadoval okamžité vyhoštění royalistických francouzských uprchlíků.

María Luisa upozornila přívětivě dona Manuela, že jím navržené pozvání monsieur de Havré je příčina, která toto přiostření starého konfliktu zavinila. Manuel dobře nevěděl, co na to odpovědět. Právě proto by to byl cítil jako potupnou porážku, kdyby měl požadavku toho plebejce povolit.

Raději všechno jiné.

Ve svém slavnostním kočáře se rozjel ke Guillemardetovi, Janusovu hlavu dal nést před sebou. Rozvláčně mu vysvětloval, že porušit pohostinské právo, jednou již poskytnuté, odporuje nejzákladnějším pravidlům španělské zdvořilosti. „Kdyby měla vláda Katolického krále," řekl chladně občan Guillemardet, „royalistické zrádce nadále na své půdě trpět, nebo je dokonce podporovat, pak by v tom republika musela spatřovat nepřátelský postoj." Don Manuel maličko zbledl, ale byl připraven. Monsieur de Havré, odpověděl závazně, bude diskrétně vyrozuměn, že španělskému dvoru ulehčí od těžkých nesnází, jestliže, řekněme během jednoho roku, vyhledá svého pána, který, pokud je známo, prodlévá v Německu. „Republika," řekl Guillemardet ledově a ještě výhružněji, „by nemohla takovýto nový odklad…" – „Nechte mě,

prosím, domluvit, Excelence,“ vpadl mu Principe de la Paz do řeči. „Vláda Jejich katolických Veličenstev, aby nemusila proslulou pověst své pohostinnosti ohrozit, by v jiném směru vyšla republice daleko vstříc.“ Vstal, řády mu cinkaly, slavnostně přednášel: „Jsem pověřen učinit vůči Vaší Excelenci jménem svého královského pána toto prohlášení: Bude-li Vaší Excelenci libo vzít na vědomí, že monsieur de Havré neopustí zemi před uplynutím jednoho roku, pak je Katolický král ochoten do dvou týdnů uzavřít spojeneckou smlouvu v oné formě, v níž ji republika ve své poslední notě navrhla.“

Tak se dospělo k dohodě, že dlouho připravovaná aliance mezi Katolickým králem a Jednotnou a nedílnou Francouzskou republikou, ten spolek na odboj a výboj, bude uzavřena, a španělská koruna ochotně přijala nádavkem konflikt s Velkou Británií, nezbytně z toho vyplývající.

Celé flotile i všechněm
přístavům pak nařízena
válečná hned pohotovost.
Slavnostně v San Ildefonsu,
v letním zámku suveréna,
podepsána, zpečetěna
jest pak smlouva, která krále
spojeneckým váže poutem
s republikou. Lord Saint Helens,
vyslanec všech Britů krále,
požádal však o své pasy.

21

Několik dní zůstal Goya úplně hluchý, spoután svým běsněním. Byl bezuzdný, zuřivě odmítal všechny sbližovací pokusy, snažil se před ostatními své šílení přehánět. Všichni se nyní chovali jako Agustín a lehce našlapovali, když byl na dohled; věděli, že si nenechá pomoci.

Přišla Alba. Služebnictvo mělo nejpřísnější rozkaz každého návštěvníka zadržet, nikoho nenechat ke Goyovi proniknout.

Vévodkyni přijala Josefa. Mluvila s ní zdvořile a s odporem. Bylo jí jasné, že vinu na Franchově zhroucení má nikoliv smrt dítěte, nýbrž tato žena. Don Francisco, oznámila jí, nebude dlouho, možná kolik měsíců, schopen práce ani pobytu ve společnosti.

Celé dny, déle než celý týden, k sobě Goya nepouštěl nikoho než Josefu a Agustína; a i před těmi ustavičně překypoval dusnou nevolí.

Neúnavně pilný Agustín, který měl tou dobou málo práce, vyplňoval den tím, že se zdokonaloval v technice leptání. Mědirytec Jean-Baptiste Leprince vynalezl postup, jak měditiskem rozmnožovat lavírované perokresby. Po čas života to držel v tajnosti, ale po jeho smrti byl jeho postup uveřejněn v Encyklopedie Méthodique a nyní se snaživý Agustín Esteve o to pokoušel. Goya se díval hned pryč, hned na něho, většinou duchem nepřítomný. Sám v mladých letech dělal rytiny podle Velázqueze, s nevalným zdarem. Agustín se domníval, že nová technika musí mít půvab také pro mistra, ale obezřetně se vystříhal na něho mluvit. Ani Francisco se na nic neptal, ale znovu a znovu se vracel k Agustínovu pracovnímu stolu a přihlížel mu. Tu a tam přišel don Miguel. Při prvních návštěvách nemluvil skorém nic, později se tlumeným hlasem bavil s Agustínem. Nevěděli, zda Francisco může jejich rozmluvu sledovat nebo ne.

Jednou však neutajil, že napíná uši. To bylo, když Miguel podrobně vyprávěl, jak malíř Jacques Louis David přešel k novému režimu. Když Miguel skončil, neodpustil si Agustín posměšné poznámky. Měl prý odjakživa dojem, že Davidova díla mají přes všechnu formální dokonalost do sebe cosi prázdného, povrchního; nijak ho nepřekvapuje, že David od volnosti, rovnosti a bratrství odpadl a přesedlal k vládnoucí moci, k velkoměšťanským obchodníkům. Goya se zle zašklebil. Tedy taky Jacques David, ten vzorný republikán, modla afraneesadů, se přizpůsobil okolnostem! A to přátelé žádají, aby se on, Francisco, stal revolucionářem! „Když rezaví zlato, co si má počít železo?“ – „Pokládám to za pochopitelné,“ řekl nakonec zlostně, „že se mu na popraviště nechtělo. Ale klasičtější a spíš v jeho linii by bývalo, kdyby se byl dal odpravit.“

Poprvé se Goya rozjasnil, když nečekaně přišel Zapater, jeho milovaný Martín. Josefa mu napsala do Zaragozy; ale ani Martín,

ani Josefa Franciscovi neprozradili, že přítel přijel pouze kvůli němu.

Konečně tady byl někdo, s kým mohl Francisco bez jakékoli výhrady mluvit o všem svém neštěstí i hněvu. Jak ho ta žena donutila ke lži, že jeho dítě je na smrt nemocné; protože nikdo jiný než ona, ta mrzká dračice Cayetana, mu ten nápad do hlavy nevčaroval. A jak se mu potom, když už to dítě zahubila, přišla ještě posmívat. A jak se na něho, když jí jasně vmetl její vinu do tváře, osopila sprostými slovy jako nevěstka, která není se svou odměnou spokojena. A jak ho přepadl vztek a hluchota.

Martín kouřil a klidně a pozorně poslouchal. Nic na to neodpověděl; jeho mazané, přívětivé oči nad mohutným nosem hleděly přemítavě, účastně. „Už vím, myslíš si, že jsem pomatený," běsnil Francisco. „Všichni si myslí, že jsem šílený, všichni kolem mne chodí tiše jako kolem pominutého. Ale já nejsem pominutý," běsnil. „To je urážka. A jestli jsem pomatený, tak to mě očarovala ona, ta mi to naočkovala. Když se tehdy dívala na můj obraz blázince, řekla: 'Člověk by se na tom chtěl podílet.'"

„Musím ti něco povědět," začal Francisco po chvíli znovu, a kdežto dosud byl spíš hlučný, nyní se nahnul docela blízko k Martínovi a mluvil tiše, tajemně. „*Ještě* pomatený nejsem," řekl. „Ale může být, že se pomátnu. Někdy, často cítím, že k tomu mám blízko," Martín Zapater byl opatrný a neodpovídal mnoho; ale již jen jeho pouhá, klidná přítomnost působila konejšivě.

Krátce předtím, než se Martín musil vrátit zase do Zaragozy, došla zpráva od staré markýzy. Doña María Antonia se dotazovala, má-li nyní Goya čas namalovat onen druhý její portrét, o němž byla v Piedrahitě řeč.

Před Martínem, který mu domlouval, aby tuto zakázku přijal, se Goya stavěl, jako by ho to stálo přemáhání. Ale v základě byl ihned od začátku pevně rozhodnut přijmout. Možná že za tou zakázkou vězí Cayetana, a když ne, pak ji možná do markýzina domu zavede náhoda právě v době, až tam bude pracovat. Hořel netrpělivostí ji zase vidět, vztekem i touhou. Co udělá potom, to nevěděl, ale vidět ji zase jednou musí. Přijal.

Velmi brzo poznal, že doña María Antonia de Villabranca tuší o tom, co se mezi ním a Cayetanou udalo, víc, než mu je milé. Někdy, když se mu svýma přívětivě vysokomyslnýma očima bezostyšně

zahleděla zpříma do obličeje, mu bylo, jako by před ní stál nahý, holý. Litoval, že zakázku přijal.

Přesto práci protahoval. Nejenže se bál a doufal, že Cayetana možná přijde, ale nyní, tváří v tvář markýze, také poznával v Cayetanině životě a založení to šerosvitné a v pozadí skryté, co se dosud zpěčoval vnímat a promýšlet. Ve svém rozvzteklení ji nazval neplodnou. Je opravdu neplodná? Kdyby s jedním z těch mužů, s nimiž spí, přivedla na svět dítě, zůstavili by vévoda a markýza tomu bastardovi jména Villabranca a Alba? Aby se takovým problémům vyhnula, možná že používá služeb doktora Perala nebo Eufemie nebo obou. Možná že tak se vysvětluje její důvěrnost s lékařem. Zatímco maloval na obraze markýzy, došel Goya k úsudku, že v albovské rodině není život tak jednoduchý, jak ho chtěl mít.

Kromě toho se mu portrét doni Antonie nechtěl dařit. Sotvakdy předtím udělal k nějakému obrazu tolik skic, sotvakdy předtím mu bylo tak nejasné, co vlastně chce udělat. Ke všemu na tom byl se sluchem stále bídně. Dovedl snadno odčítat slova ze rtů pouze těm, v jejichž přítomnosti se cítil jistý; z toho, co říkala markýza, rozuměl jen málo. Také se vzdal naděje, že se u ní setká s Cayetanou.

Martín odjel zpátky do Zaragozy. Ale přicházel nyní ovšem stále častěji don Miguel a poznal možná i bez toho, že by byl Francisco snad mluvil, jeho starosti a duševní zmatek. Udělal mu návrh, který zaobalil formou prosby o laskavost; ve skutečnosti však chtěl přítel, který se dovedl do druhého vcítit, svému Franciscovi pomoci.

Poměr mezi donem Manuelem a vyslancem Francouzské republiky je prý stále nezměněně mrazivý. Politická moudrost by však vyžadovala udržování občana Guillemardeta v dobré náladě, ale Principe de la Paz si nedovede odříci, aby plebejci, který mu připravil osobní porážku, nedával svou nenávist otevřeně najevo. Seňor Bermúdez činí pro svou osobu všechno, aby toho významného muže usmířil, a využívá každého podnětu, aby mu posloužil. Nu, a Guillemardet jeví zájem o umělecké otázky, hněte ho, že nejvyšší španělský malíř portrétoval royalistického vyslance Havré, a naznačil donu Miguelovi, že by ho těšilo, kdyby seňor de Goya namaloval také jeho. Kdyby Francisco tu zakázku přijal, pak by prokázal věci španělských liberálů službu; možná že by jemu samému byla ta práce vítaným rozptýlením. Jenom by se musel do

díla pustit brzy. Ten Francouz je netrpělivý člověk, podrážděný, protože ho Manuel často a rád nechává čekat.

Francisco byl rád, že má záminku, proč práci na portrétu markýzy přerušit. Všechny jeho omluvy přívětivé odbývala. Kdykoli bude mít čas a chuť, dodávala mu mysli, může zase v práci dál pokračovat.

Přes její přívětivost opouštěl palacio Villabranca se stísněnou myslí. Styděl se před ní i sám před sebou, že portrét nedovedl ke konci. Něco podobného se mu snad dosud nestalo a myšlenka na ten nedodělaný obraz ho v budoucnu často trápila.

S tím větší horlivostí se vrhl do nové práce. Guillemardet, jemuž lichotilo, že Goya jeho žádosti bez meškání vyhověl, se choval přívětivě. Chtěl se dát vymalovat v uniformě, se všemi patřičnými znaky svého úřadu. „Nemalujte mne, vážený mistře," žádal, „malujte republiku. Republika," vykládal mu se vznosným gestem, „prošla v běhu let rozličnými proměnami. Jistě jste už slyšel, občane Goyo, o Aristotelově dynamismu a enteleohii, o prvozárodku, o možnosti, která se hned od začátku ve všech věcech skrývá a usiluje o své splnění. Tak zrála republika ke stále vyspělejšímu republikánství, tak s ní Ferdinand Pierre Guillemardet ztál ve stále vyspělejšího občana Guillemardeta."

Francisco vyrozuměl z těch přepjatých francouzských slov pouze málo. Ale pomyslil letmo na malíře Davida a pochopil, že kralovrah a chrámoborce Guillemardet musil bojovat a trpět, když se dožil, že se republika vymkla z rukou lidu a padla do rukou velkoměšťanů, chtivých obchodu. Viděl, jak se Guillemardet snaží tuto proměnu sám před sebou skrývat. Viděl ustavičnou, vypjatou námahu ve vyslancově postoji, viděl bezmála nepříčetnou pýchu v jeho očích, vycítoval, že toho muže musí sebeklam, k němuž se utíká, vrhat do zaslepenosti stále hlubší.

Malovat toto byl úkol, který ze srdce vítal, a tak, aniž muži vlastně správně porozuměl, maloval, co od něho muž chtěl. Maloval vítěznou republiku, maloval to, co na ní bylo velkolepé a co na ní bylo teatrální, její okázalou, takřka šílenou domýšlivost.

To, že Francisco neslyšel, bystřilo jeho postřeh. Protože se musel obejít bez zvuku hlasu, odškodňoval se barvou. Namaloval barvy republiky, jak je před ním ještě nikdo nikdy nenamaloval, učiněné opojení bílou, červenou, modrou.

Tu sedí Ferdinand Guillemardet, ten malý venkovský lékař, nyní vyslanec Jednotné a nedílné republiky, který odsoudil krále Ludvíka Šestnáctého dvakrát k smrti a přinutil španělskou monarchii k vazalské závislosti na své zemi, tu sedí v černavě modré uniformě, s poněkud nabubřelým držením těla, postavu skorém celou v profilu, ale hlavu zplna otočenou k diváku. Úplně vpředu, k diváku nejblíž, se třpytí jilec šavle, svítí modrobíločervený pruh jeho šerpy. Na stůl pohodil nádherný dvourohý klobouk s modrobíločerveným perem a s modrobíločervenou kokardou. Jedna ruka obepíná opěradlo židle, druhou si opřel pevně, koketně a působivě o stehno. Všechno světlo se ale zrcadlí v jeho obličeji. Krátce zastřižené černé kadeře má sčesané do širokého, dobře stavěného čela, rty jsou vykrojené, nos trčí rozhodně ven. Je to podlouhlý, pěkně formovaný obličej, chytrý, prostoupený vědomím vlastní důležitosti. Rekvizity, židle, stůl, stolní pokrývka s třásněmi, svítí matně, zlatožlutě, modře přitónovány. A všechny ty ostré barevné disonance se spolu protkávají v umělecky spořádané změti.

V počátečním misantropickém rozpoložení namaloval Goya vyslancův obličej i postoj ještě nadutější, ještě afektovanější, postavil velikášství muže i republiky do ještě ostřejšího světla. Ale Miguel a Agustín mu opatrně objasnili Guillemardetovu cílevědomou energii a úžasné úspěchy republiky. A Goya zmírnil na muži to, co mohlo dráždit k posměchu, a vyzdvihl to, co na něm bylo silné.

Ferdinand P. Guillemardet
z masa, krve stanul proti
občanovi Ferdinandu
Guillemardetovi z barev,
sedícímu na obraze.
Do očí druh druhu patřil.
Uchvácen pak velikostí
svou i Francie, své vlasti,
pravil její ambasador:
„Ano, to je republika!“

Francisco to nepochytil,
nezaslechl slova přesně.

Mužovy však viděl oči,
viděl rty se pohybovat,
v duchu přitom slyšel dunět
Marseillaisu.

22

Ona epidemie, která v Madridě skosila tolik dětí, bezmála již doznívala, když vtom onemocněl nejmladší syn doni Marie Luisy, infant Francisco de Paula. Osm dětí porodila María Luisa; z šesti, které jí zůstaly, byl tento malý princ její nejmilejší. Byl rudě světlovlasý, bezesporu synáček dona Manuela, A tento její nejmilejší syn ležel nyní bezmocně v posteli, bojoval o dech, bojoval se smrtí.

Starý osobní lékař Vicente Piquer ordinoval ledovou vodu a studené obklady. María Luisa nakrabatila temně obličej a přibrala na poradu nejproslulejšího a nejosočovanějšího lékaře v Madridě, doktora Joaquína Perala. Ten pozorně a zdvořile vyslechl starého kolegu a nařídil potom opatření takového druhu, že osobní lékař nemohl úžasem a pobouřením vůbec ani zavřít ústa.

Dítě se zotavovalo, uzdravilo.

Doña María Luisa se doktora Perala zeptala, zda by nechtěl ošetřovat malého infanta dál, jeho, ji a její rodinu.

Královnina nabídka byla velké pokušení. Znamenala, že by mohl vykonávat vliv, v čem a jak by chtěl, v otázkách politických i osobních, znamenala také, že by mu patřily nádherné umělecké sbírky španělských králů. Ale jestliže ji přijme, bude mu zbývat málo času pro jeho vědu a obrazy a bude se musit nadobro vzdát své rozkošné trpké důvěrnosti s Cayetanou de Alba. Požádal uctivě o čas na rozmyšlenou.

Jinak velice jasnoduchý, klidný pán byl zmaten. Odmítne-li, pak nejenže zavře oči před jedinečným úsměvem štěstěny, jaký se člověku v životě neopakuje, ale také si znepřátelí královnu. Nechtěl však svou duquesitu ztratit.

Nikdo, ani ona sama, neznal Cayetanu lépe než on. S bezostyšnou věcností mu stokrát nabídla své tělo k prohlídce, svěřila se mu s potížemi tohoto těla a žádala si jeho pomoc a přijala

ji. Ale vzdělaný doktor věděl, že dámy v antickém Římě se k učeným řeckým otrokům, které si koupily jakožto své lékařské pomocníky a rádce, nechovaly nijak jinak; dávaly si od nich své krásné tělo pěstit, ale obratné ruce ošetřovatelů pro ně nebyly nic víc než jejich kartáče a houbičky s olejem. A třebaže s ním duquesita jednala jako s přítelem, rádcem, důvěrníkem, don Joaquín byl často na pochybách, znamená-li pro ni něco víc než takový řecký otrok lékař.

Doktor Peral považoval sám sebe za svobodomyslníka nejryzejší školy. Jeho učiteli byli Lamettrie, Holbach, Helvétius, byl hluboce přesvědčen, že pocity a myšlenky jsou produkty těla stejně jako moč nebo pot. Anatomie lidského těla je stále stejná, pocity rozkoše zůstávají stále stejné, mezi vjemy býka, který pojímá krávu, a Dantovými pocity k Beatrici je pouze rozdíl v gradaci, a pokládá-li člověk lásku za něco zásadně odlišného od pudu, pak je to idealizující pověra. Doktor Peral se označoval za materialistického hédonika, prohlašoval, že jediným smyslem života je požitek, rád si podle Horácova vzoru říkal „prasátko z Epikurova stáda“.

Avšak před Cayetanou de Alba jeho filozofie selhávala. Věřil, kdyby se do toho opravdově vložil, že by mohl svou duquesitu „mít“. Ale kupodivu, a v základě vlastně proti jeho přesvědčení, mu to nestačilo. Od ní chtěl víc. Viděl, jak si své muže vybírá a že se při tom řídí jediným vodítkem: svým citem. Tento cit trval třebas pouze jedinou hodinu nebo ještě kratčeji, ale musil být, existovat – nikdy nechtěla mít kteréhokoli muže, nýbrž vždycky pouze toho určitého. Jenže tím určitým bohužel nikdy nebyl on.

Protože tomu bylo tak, bylo by šílenstvím, kdyby nyní nabídku doni Marie Luisy odmítl. Ani sebevětší oběť nezmění Cayetanino rozmarné cítění tak, aby bylo jemu příznivé, a jestliže nyní odmítne, pak jen hodí nejlepší šanci života napospas větru. Přesto věděl: odmítne. Jeho život by ztratil všechen smysl, kdyby nadále nedýchal v Cayetanině ovzduší, kdyby nadále z nejbližší blízkosti nepozoroval nevyzpytatelné rozmary jejího pružného těla.

Vypravoval Cayetaně o nabídce Marie Luisy, mluvil lehce, jakoby nahodile. „Z nezbytné zdvořilosti,“ řekl, „jsem požádal o čas na rozmyšlenou. Samozřejmě odmítnu.“

Cayetana neměla poslední týdny dobré. Trpce postrádala Francisca; ztratit ještě Perala, to by nesla těžce. Nepřítelkyně, ta Italka, si zvolila čas k úderu dobře. Konverzačním tónem, jako on,

řekla: „Víte, že mě bude těšit, když zůstanete se mnou; ale doufám, že se tak nestane kvůli mně, jestliže odmítnete.“ A svýma kovovýma očima pod vysokým obočím se na něho klidně zadívala, zplna, chladně přátelsky.

Jasně rozeznával, co se v ní děje: Čeká, že na ní bude odměnou požadovat, aby s ním spala. Snad, pravděpodobně by to udělala; ale zůstal by její krvi cizí, ztratil by ji navždycky.

„Máte jistě přesvědčení,
že jsem nevděčnice,“ řekla.
„Vím to,“ pravil klidně Peral.
„Nepřijmu-li její návrh,
učiním tak kvůli sobě,
a ne kvůli vám.“ A potom
jako dítě natáhla se
na špičky a políbila
lehounce sic, přec však vážně
čelo muže, jenž se klaněl.

23

Žila životem, jaký vedla odjakživa. Byla v jednom víru, měla bezpočet schůzek, bylo ji vidět v divadle, na býčích zápasech, pořádala i navštěvovala společnosti a žila v přátelském společenství s donem Josém a s markýzou.

Ale v dobře vychovaném soužití těch tří byla nyní jistá slabá podrážděnost.

Když markýza zasnubovala svého syna Josého s poslední a jedinou nositelkou slavného a chmurného jména Alba – oba byli tehdy skorém ještě děti – chtěla nejen spojit tituly a bohatství obou rodů, ale cítila se také přitahována silnou, svéhlavou a líbeznou osobností Cayetaninou a doufala, že jemnou, slabou stružku života jejího Josého bude napájet plný, bohatý život dívčin. Zajisté, Cayetana byla už od útlého mládí „chatoyante“, trochu výstřední, její děd ji dal vychovat podle zásad Rousseauových; ale doña María Antonia počítala s tím, že žena z rodu Alba, ať už má vychování jakékoli, bude mít pevný smysl pro tradici a pro to, co se sluší a patří.

A při všech svých rozmarech a vzplanutích se doña Cayetana vskutku také osvědčila jako dáma. Ať se již zapletla do kdovíkolika milostných poměrů, nikdy ještě nepostavila markýzu a dona Josého před obtížný problém, má-li být ten či onen bastard uznán za nositele nejslavnějšího jména ve Španělsku. Naopak, s velkým taktem, aniž se na markýzu obracela s trapnými dotazy nebo prosbami o radu, si našla prostředky, jak takové situaci zabránit.

A teď najednou Cayetana selhala. Ona, která se předtím lehce vyvlékla z mnoha obtížných pletek, aniž vzbudila pohoršení. Nikdo velké dámě nezazlíval, když měla corteja. Nikdo nezazlíval ani vévodkyni z Alby, že si za corteja vybrala dvorního malíře Francisca de Goyu. Ale už jen ten způsob, jak stavěla poslední dobou svou vášeň na odiv, byl sotva vhodný. A že nyní dokonce toto přátelství, místo aby je tiše a ponenáhlu rozvazovala, tak náhle přerušila, to překračovalo mez. Teď si celý Madrid uvědomoval, že tu jde o víc než o laškovnou hru, a s úsměvem litoval vévodu. Teď byla markýza nucena proti své vůli otevřít oči a zřetelně vidět, jak hluboké má ta náruživost kořeny.

Podobně jako jeho matka cítil i vévoda. Lásku mu Cayetana nepředstírala nikdy, osvědčovala mu však přátelství a soucítění, a proto přijímal její vrtochy klidně. Teď se nenadále jedno z jejích vzplanutí proměnilo v palčivou vášeň, která se jeho smyslu pro míru, jeho vznešenosti trpce dotýkala. To ho rozrušovalo a bylo příčinou, že byl přes všechno své ovládání popudlivý.

Tato popudlivost ho dovedla k tomu, že učinil překvapující, dalekosáhlé rozhodnutí. Odedávna miloval hudbu a trpěl hlaholivými banálnostmi, *s* nimiž se o ní král vyjadřoval, a nejapnými žerty, jimiž si ho dobíral. Ted to už nesnášel. Jednoho dne po tom, když musel vyposlechnout jedno kvarteto, v němž don Carlos vrzal první housle, oznámil matce, že králova brutální tupost udusila ve Španělsku všechnu pravou hudbu. Nemůže to už déle u dvora a v Madridě vydržet. Rozjede se do Itálie a do Německa, aby si propláchl uši a srdce.

Obával se, že ho matka bude od té cesty zrazovat. Pomyšlení, jakou námahu bude syna taková jízda stát, doňu Mariu Antoniu vskutku zneklidnilo. Ale zase doufala, že ta změna a hudba ho oživí; především však, to si říkala v duchu, taková cesta vyřeší problém Cayetany sama od sebe, mezi italskými a německým; muži

brzy na madridského malíře zapomene. Bez váhání a důraznými slovy projevila tedy s plánem dona Josého souhlas.

Rozhodli se, že se vydají na cestu velmi brzy. „Myslím," řekl don José, „že pojedeme v nejužší společnosti, jenom vy, mamá. Cayetana a já, vezmeme s sebou málo služebnictva." – „A samozřejmě doktora Perala," poznamenala markýza. „Doktora raději ne," řekl don José. Markýza vzhlédla. „Myslím," opakoval don José přívětivě, „že Perala s sebou nevezmeme. Rozumí příliš hudbě," pravil s úsměvem, „rád bych si našel sám, co se mi líbí." Také markýza se usmála. Pochopila: co jí tady povídá José, to je poloviční pravda. Jistěže by měl na té cestě rád svou hudbu jen pro sebe; ale především by měl rád jen pro sebe Cayetanu, bez toho důvěrníka tolika jejích tajemství. „Dobře," řekla, „nechme dona Joaquína tady."

Cayetana, když jí don José svůj záměr oznámil, pocítila trapný úlek. Je vůbec jeho křehká tělesná soustava s to takovou dlouhou a namáhavou cestu vydržet, ptala se opatrně, a nebylo by snad moudřejší strávit léto v Piedrahitě nebo na některém panství u moře? Ale byl to nový José, jenž jí odpověděl, oživený, cílevědomý José, jenž její námitky s přívětivou rozhodností odbyl.

Všechno se v ní vzpíralo. Nebylo pro ni života mimo Španělsko, ano, poobakrát, kdy byla pouze ve Francii, teskně toužila po domově a naléhala na rychlý návrat; již jen jména oněch německých měst a německých hudebníků, jež don José jmenoval, jí připadala barbarská. A ke všemu Francisco si bude tu cestu vykládat falešně, v nejhorším smyslu, bude se domnívat, že odjíždí z Madridu jenom proto, aby ho trápila, neposkytne jí vůbec ani příležitost, aby mu všechno vysvětlila, navždy ho ztratí. Ale když s neduživým mužem na tuto cestu nepojede, pak bude proti sobě mít dvůr, celou zemi. Neviděla žádnou možnost, jak donu Josému svůj doprovod odepřít.

Obrátila se na doňu Mariu Antoniu. Markýza jevila pro ni vždycky porozumění; musí pochopit, že nyní nemůže ze Španělska odjet. Rozkládala jí, jak škodlivá musí ta námaha pro dona Josého být, naléhavě ji prosila, aby ho od jeho úmyslu odvrátila.

Ale tentokrát doňa María Antonia pochopení neměla. Naopak, Cayetana se neubránila, aby z jejího zasvěceného, bezmála dobrotivého obličeje nevyčetla lehké nepřátelství, a úsměv jejích dlouhých, úzkoretých úst nebyl přívětivý.

Ano, markýza cítila slabý, škodolibý triumf. Poznala život, věděla, co je láska, chápala Cayetaninu vášeň, cítila úpěnlivost její prosby. Ale José je její syn, je její všechno, miluje ho – a José nebude dlouho naživu a tato žena by měla mít dost taktu, aby mu poslední léta života ulehčila. Měla by se přinejmenším pokusit donu Josému předstírat, že jí na něm záleží. „Já vaše obavy nesdílím, doňo Cayetano," řekla s lhostejnou přívětivostí. „Já si od této cesty slibuji pro dona Josého jenom to nejlepší."

V touž hodinu oznámil vévoda doktoru Peralovi, že odjede na delší dobu do ciziny. Perala ta zpráva ohromila. Posílá Cayetana vévodu pryč? Chce zůstat sama? Opatrně se zeptal, zda se Jeho Výsost nebojí únavy z takové cesty. Don José odpověděl zlehka, že věří, že ho pohled na nové lidi a účinek nové hudby osvěží. Peral, dosud váhavě – neboť nevěděl, pojede-li duquesita s sebou – se zeptal, zda si vévoda přeje, aby ho doprovázel. Don José, stále s touž neobvyklou, takřka hravou lehkomyslností, odpověděl, že donu Joaquínovi velice děkuje, ale nechce se nechat hýčkat, nýbrž rád by zkusil, jak se obejde bez něho.

Doktor Peral se odebral ihned k vévodkyni. Nevěděla, že ho nechtějí vzít s sebou, pouze s námahou skryla trapné překvapení. Oba tu stáli bezradně. Zeptal se, je-li její rozhodnutí, vévodu provázet, konečné. Neodpověděla, udělala pouze malý, odevzdaný, takřka beznadějný posunek; poprvé byl svědkem, že v jejích očích je smutek, prosba o pomoc. Ještě nikdy, i když měla jeho pomoci mnohem víc zapotřebí, před ním tato žena, ze všech španělských grand nejnezávislejší a nejpyšnější, cit podobného druhu neprojevila. Bylo pro něho tichým, chmurným zadostiučiněním, že se Cayetana de Alba se svou tísní jako jedinému svěřuje jemu.

Pouze dva krátké okamžiky trvalo volání jejího obličeje o pomoc. Ale v těchto okamžicích, zdálo se mu, vládlo mezi nimi hlubší srozumění než kdy předtím.

Cesta se začala chystat. Když se měly vydat na cestu osoby tak vysoce postavené jako Albové a Villabrancové, třebas i s nejmenší suitou, znamenalo to vykonat mnoho příprav.

Běhali a potili se
kurýři a intendanti,
komorné a lokajové,

posli, krejčí. Vyslancové
Modeny a Bavor, Rakous,
Toskánska i Parmy plno
měli práce, listy psali,
depeše ven posílali.
K píli větší vévoda je
ustavičně popoháněl
s neobvyklou horlivostí –
neboť toužil rychle, rychle,
jak jen možno nejrychleji
tuto cestu nastoupiti.

24

Cestu nenastoupili. Během příprav si začal vévoda stěžovat na zvláštní úbytek sil. Napřed cestu odložili, potom se jí vzdali vůbec.

Neduživý byl don José odjakživa. Nyní ho však zemdlenost ochromovala takovou měrou, že se mohl sotva pohybovat. Posilující nápoje nepomáhaly. Lékaři nedovedli stálou, hlubokou únavu nijak vysvětlit.

Většinu času proseděl don José v křesle, zahalen do širokého županu, se zavřenýma očima, v bolestné vysílenosti. Když otevřel oči, zdály se ještě větší v obličeji, který ustavičně hubl. Jeho rysy tvrdly, přijímaly jistou přísnost, bolestivost. Kdekdo viděl, jak mu životní síly prchají.

Vůči doně Cayetaně jevil tichou, zdvořilou, vysokomyslnou zdrželivost. S touž zdvořilou, uzavřenou cizostí se k ní chovala markýza. Ta klidně radostná doña María Antonia se nyní, když trpěla, připodobnila synovi. Ani jediným slovem nedala na sobě znát, že vinu na synově chřadnutí připisuje posledním událostem; ale Cayetana poznala, že v doně Marií Antonii nebude už nikdy mít přítelkyni.

Když bylo očividné, že se blíží konec, přál si don José, aby ho dopravili do palacio Villabranca. Doposud nedovolil, aby ho uložili do postele, nyní se už nezdráhal. Ležel v ní, ošetřován matkou, bratrem Luisem a švagrovou Mariou Tomasou, syt vznešenosti a důstojnosti, a Cayetana se cítila jako cizí.

V předpokojích palacio Liria a palacio Villabranca byly vyloženy archy, a návštěvníci, kteří se přicházeli poptat na zdravotní stav urozené nemocné Jasnosti, se do nich zapisovali. V okolních ulicích postával lid a šeptal si. Don José byl jeden ze tří prvních grandů říše, manžel Alby, město se jím zabývalo. Povídalo se, že byl odjakživa nedužívý a neměl nikdy vyhlídku, že by se mohl dožít vysokého věku, ale tenhle náhlý konec přichází přece jenom jako překvapení. Povídalo se, že jeho podivnému zeslábnutí a ochabnutí napomohly interesované ruce; byl mu prý podán zdlouhavě působící jed. Pověsti podobného rázu se rychle rozlétly po Madridě a ochotně se jim věřilo. Nejslavnější Alba, onen polní maršálek, a jeho král, zbožný a chmurný Druhý Filip, pokládali za státnicky moudré i bohulibé jisté odpůrce tiše a účinně odstranit, a od těch časů vzal pochybným způsobem za své leckterý velký pán na poloostrově. Povídalo se ovšem také, že se don José stal Albě nepohodlný; nemluví snad o jejích četných milostných poměrech celá říše?

Konec nastal za jasného poledne. Kněz odříkal předepsané latinské modlitby, Misereatur a Indulgentiam, a podal umírajícímu podobu Ukřižovaného. Don José neplatil sice zrovna za nejzbožnějšího, také se zdálo, že se zabývá něčím jiným, snad slyšel hudbu – ale jakkoli ho to zjevně stálo námahu, políbil kříž, jak se slušelo, uctivě a zbožně. Potom vzal kněz ze zlaté misky vatové kuličky a olej a pomazal umírajícího na očích, na nose, na rtech, na rukou a na nohou.

Ihned po smrti dona Josého se započaly slavnostní přesně stanovené smuteční úkony. Mrtvý byl nalíčen, františkáni ho oblékli do hábitu svého řádu. Pokoj, v němž zemřel, byl potažen černým damaškem, byly do něho postaveny tři oltáře s prastarými, drahocennými krucifixy z pokladnic Albů a Villabranců, po stranách lůžka a na oltářích hořely ve zlatých svícnech vysoké svíce. Tak ležel slavnostně a přísně mrtvý don José Alvarez de Toledo, třináctý vévoda z Berwicku a Alby, jedenáctý markýz Villabranca.

Dostavil se patriarcha obou Indií, král poslal členy své dvorní kapely, aby zpívali rekviem. Zádušní mše se zúčastnila rodina, zástupce králův a zástupce královny, nejvyšší grandové, nejbližší přátelé. Zpěváci a hudebníci si dávali záležet, mrtvý býval jejich bratrem v umění. Vznešení hosté stáli s obličejem nehybným,

důstojným, jak předpisovala zvyklost. Doña María Antonia klečela se strnulou tváří. Dvě ženy však plakaly nahlas, což vlastně mrav nedovoloval. Jedna z nich byla doña María Tomasa; mívala k švagrovi velice přátelský vztah, vídala, když spolu s ním hrávala hudební skladby, jak mu jeho důstojností a zdrželivostí prosvítá duše. Druhá byla malá, nuzná Geneviève de Havré. Ještě několik málo týdnů a pak tuto temnou zemi opustí. Zažila tady strašlivé věci, podřídila se otcovu přání a pro francouzské lilie se obětovala chtíčům toho zvířete dona Manuele. Šťastných dní měla na tomto poloostrově málo a k těm počítá ony, kdy směla hrát hudební kousky spolu s přívětivým a dobře vychovaným mužem, který tady teď leží v rakvi.

Později byl povolen přístup širokému davu, aby mohl defilovat před mrtvolou, a po celou noc se na všech třech oltářích kaple sloužily mše.

Potom byl mrtvý uložen do rakve, potažené černým sametem a okrášlené zlatými hřeby a zlatými lištami, a tato rakev byla znovu uzavřena do další, umělecky zdobené rakve z bronzu. Tak byl mrtvý dopraven do Toleda, aby tam byl podle zvyklosti pohřben do rodinné hrobky vévodů z Alby.

V prastaré, svatosvaté katedrále ho očekávali grandové prvního stupně bezmála v plném počtu, také četní jiní grandové, k tomu opět jeden zástupce králův a jeden královnin, konečně kardinál arcibiskup toledský, jakož i katedrální kapitula.

Uprostřed presbyteria se tyčil mohutný katafalk, z pravé i levé strany svítilo dvanáct obrovských stříbrných kandelábrů s nesčetnými svícemi. Tam rakev postavili. A pak se konaly slavnostní, okázale nádherné smuteční bohoslužby podle rituálu, vyhrazeného prvním grandům říše. Zvony hlaholily, celá nádhera chrámu, víc než jedenáct set let starého, se plně rozvinula. A pak byl, v kryptě pod katedrálou, don José de Alba y Villabranca spuštěn k odpočinku po boku starých vévodů z Alby.

Jejich titul nyní nesla
doña Cayetana sama.
Prastarý erb Villabranců
byl však z domu zesnulého
sňat a s velkou obřadností

vsazen na dům bratra Luise.
Markýzem de Villabranca,
oho jména dvanáctým již,
pak don Luis María zval se –
čekaje, že po úmrtí
švagrové své Cayetany
bude také on smět nosit
titul vévody de Alba.

25

V palacio Villabranca přijímali členové nejužší rodiny soustrastné návštěvy přátel a známých.

Přišel také Goya. Jinak by se byl dopustil těžké urážky.

Když se Albové chystali na cestu za hranice, Francisco se o jejich přípravách doslechl. Byl tehdy přesvědčen, že se tak děje pouze proto, poněvadž mu Cayetana chce ukázat, že si z něho nic nedělá. Potom se dověděl o vévodově smrtelném onemocnění a o oněch pověstech, to že není jen tak samo sebou, v tom že vězí něco nekalého. To byly samozřejmě pošetilé tlachy, jeho rozum je rozehnal jako páru. Ale nemohl se ubránit: tyto pověsti, které ne a ne utichnout, v něm vzbudily úzkost a odpor, jakož i tichou radost.

Od oné nesmyslné hádky se Goya s Cayetanou ještě neviděl. Přišel do palacio Villabranca citově rozháranější, než sotvakdy v životě dosud byl.

Zrcadla a obrazy ve velkém sále byly zakryty. Na nízkých židlích, v hlubokém smutku, seděli truchlící; byli čtyři: markýza, doña Cayetana, don Luis María a jeho žena.

Goya, jak to žádal mrav, se napřed mlčky posadil. Seděl tiše a vážně, ale v nitru mu vířila změť polovičatých, tísnivých myšlenek a drásavých pocitů. Cayetana je určitě na vévodově smrti bez viny, ty pověsti jsou jalové. Ne, nejsou jalové. V tom, co říká lid, je vždycky zrnko pravdy a Cayetana v této náhlé, záhadné, zhoubné nemoci prsty měla. Kdyby byl don José musil umřít kvůli němu, bylo by to hrůzyplné. Bylo by to oblažující. „Krvavá ruka a chytrý mozek se v rodě dědí z pokolení na pokolení," vytanulo mu v mysli staré pořekadlo a v tom ponurém sále ho popadla jako do kleští

bázeň a přitažlivost, která v prapodivné směsi z jména Alba vyvěrala.

Vstal, předstoupil před starou markýzu, uklonil se, pronášel tlumeným hlasem obvyklá, nic nepovídající slova soustrasti. Doña María Antonia poslouchala se soustředěným obličejem. Ale za touto maskou odměřenosti vidělo jeho přesné malířské oko jistou strnulou divokost, která dosud nikdy v té tváři nebývala. A jediným pohledem uznamenal ještě něco jiného, děsivého. Židle truchlících nestály daleko od sebe, snad malé dva lokte: ale zdálo se, jako by ty dva malé lokte mezi židlí markýzinou a Cayetaninou byly celý širý svět. Tak bezmezné, němé, dobře vychované nepřátelství leželo mezi oběma ženami.

A pak popošel před Cayetanu a sklonil se k ní, velice zdvořile. Obrátila k němu zplna obličej, viděl ho shora; bíle nalíčený vystupoval z černých roušek velice malý, černý závoj měla stažený do čela až k obočí, krk zahalený až k bradě.

Jeho rty pronášely patřičná slova soustrasti. V duchu si myslel: „Ty čarodějnice, ty vražedkyně, ty zhoubná, vznešená, přinášíš každému jenom neštěstí. Zahubila jsi moje dítě, co ti udělalo? Zahubila jsi svého muže, co ti udělal? Běda mně, že jsem propadl tvému klínu! Ale teď jsem tě prohlédl skrz naskrz a teď tě vidím naposledy. Nikdy tě už neuvidím, nikdy už s tebou nebudu spát. Nechci to, zapřísáhl jsem se a dodržím to.“ A zatímco tak uvažoval, věděl, že s ní zůstane spoután po zbytek života. A zároveň se svou nenávistí a zoufalostí cítil v nitru divokou, sprostou, triumfující radost, že ji zná také jinak než v podobě, v níž před ním nyní sedí. Vyvolal si jasně obraz jejího malého, nahého těla, jak sebou v jeho objetí škube. Představoval si, jak tuto hrdou, nedosažitelnou vznešenou ženu znovu ve svých pažích rozdrtí, jak rty toho pyšného obličeje rozkousá, až se jeho tvář úplně rozplyne, a ty pohrdavé výsměšné oči zmizí a zavřou se. Nebude ji hladit, nebude jí říkat žádná lichotivá, obdivná slova, pojme ji jako poslední nevěstku.

Tak myslil a cítil, zatímco pronášel své odměřené věty soustrasti a útěchy. Jeho oči se však nořily pánovitě do jejích. Zachytil těma svýma očima tolik lidského bytí, tolik ho v nich nahromadil a uchoval, že se druhý člověk, jeho pohledem přepaden, často tomu hledícímu, zpytujícímu vydal. Chtěl vidět, chtěl vypátrat, co v té malé, smělé, půvabné, pyšné, násilnické lebce vězí.

Dívala se na něho upřeně, zdvořile neúčastně, jak musilo ostatním v sále připadat. Ve skutečnosti však za jejím nalíčeným čelem vířily divoké myšlenky, jí samé ne docela jasně zřejmé a podobné, jak si to představoval on.

Až dosud totiž, když jí Eufemia vyprávěla o klepech, které mezi lidem o smrti dona Josého kolují, sotva vůbec poslouchala. Teprve nyní, když se dívala do Goyova klidného obličeje a do jeho zpytavých očí, jí svitlo, že těm tlachům nevěří jenom luza. Pocítila k Franciscovi pohrdání i radost z toho, že jí tu vraždu připisuje. Triumfovala, že se od ní nemůže odpoutat, třebaže ho prostupuje odpor, div ho nejímá hrůza. Překypujíc podobnými pocity, odpověděla mu bezvýznamnými slovy díků.

Vzdálil se bezmocně hněvivý. Připisoval jí všechno zlo na světě, říkal si, že je to šílenství, věděl, že jí to bude ustavičně znovu připisovat a že jí to proti své vůli také řekne.

Po několika dnech přišla k němu do ateliéru doña Eufemia a vyřídila mu vzkaz, že toho dne večer k němu přijde doña Cayetana; má učinit opatření, aby je nikdo nerušil.

Rozčilením se sotva zmohl na odpověď. Pevně si umínil, že nebude mluvit ani o tom, co se mezi nimi událo, ani o smrti dona Josého.

Přišla, hluboce zakuklená. Nepromluvili, ba ani slova na pozdrav ne. Vykuklila se ze závoje; hnědavě bíle, nenalíčeně svítila vlahá bledost jejího obličeje. Strhl ji na sebe, strhl ji na lůžko.

Ani potom ještě dlouho nemluvili. Nevěděl už, co jí při poslední schůzce řekl, a jen nejasně si vzpomínal, co si myslil v smutečním sále v palacio Villabranca. Ale tolik věděl: všechno se vyvinulo tak docela jinak, než si to umínil, a v základě vzato je to vlastně porážka. Byla to však porážka nanejvýš radostná, cítil se vyčerpaný a šťastný.

Ona – uplynuly zatím minuty nebo hodiny? – řekla: „Věděla jsem napřed, že přijdou mráčky. Hned potom, co jsme byli v divadle na tom ’Podvedeném podvodníkovi‘, ke mně zase přišla Brígida, jistě se pamatuješ, ta mrtvá komorná, a vypravovala mi, že přijdou mráčky. Neřekla nic přesného, zůstala neurčitá. Dovede být úžasně jasná, když chce, ale někdy, aby mě poškádlila, zůstává nejasná. Ale bud jak buď: když potom ty mráčky přišly, nepřekvapily mě.“ Mluvila svým mírným, tvrdým hlasem, velice věcně.

„Mráčky!“ Ty strašlivé různice mezi nimi, ty okolnosti kolem smrti dona Josého, to pro ni jsou „mráčky“. Svaluje všechnu vinu ze sebe, svaluje všechno na osud. „Mráčky!“ Rázem v něm zase vyvstaly zlé domněnky, jimiž ji opřádal v smutečním sále v paláci Villabranců. Znovu viděl, jak stará markýza sedí od ní odtažená a ponechává ji v jejím slabém pachu krve samotnou. Ještě dokud si to myslil, říkal si, že to je nesmysl, to je proti všemu rozumu. Ale povídačky lidu, povídačky z vinárničky doni Rosalíe byly silnější než jeho rozum. „Mysli si o každém to nejhorší, a myslíš si pravdu.“

Mluvila dál: „A pryč nejsou ty mráčky ještě pořád. Budeme se smět vidět jen zřídka, musím teď být dvojnásob opatrná. Lidé jsou nevyzpytatelní. Buď člověka jásavě slaví, nikdo neví proč, nebo ho nenávidí a zatracují, nikdo neví proč.“

„Krev se dere na světlo,“ myslil si, „musí o tom mluvit, ať chce nebo nechce. Ale ať si říká to nebo ono, nic jí nevěřím. Jestli řekne, že to neudělala, neuvěřím jí, a jestli řekne, že to udělala, neuvěřím jí. Protože není druhá žena, která by dovedla lhát jako ona, a sama ani nikdy neví, co je pravda a lež.“

„Víš to přece taky a často jsi o tom mluvil,“ pokračovala, stále klidně a věcně. „Všude na člověka číhají zlí démoni, a když se to podaří jednomu jedinému, pak se na člověka vrhnou všichni. Kdybych nebyla Alba, snad by se opravdu přihlásilo svaté officium a soudilo mě jako čarodějnici. Nevaroval jsi mě snad před inkvizicí už ty sám, Francho?“

„Nemluvit!“ poroučel si v duchu. „Nenechám se k žádné rozprávce zlákat. Přísahal jsem si to.“ Vtom však řekl: „Nejmoudřejší by samozřejmě bylo, kdybys poslala svého Perala pryč. Až u tebe nebude doktora vídat, pak brzo všechny pověsti zmlknou.“

Odtáhla se od něho, nadzvedla se. Tak pololeže seděla, opřena o loket, nahá ve vlnité záplavě černých vlasů, a prohlížela si ho. Tady teď leželi tělo na těle, a on o tom, co je v ní, neví nic. Zřejmě od ní očekává, že se bude cítit vinnou. Nemá však ani sebeslabší pocit viny. I kdyby byl Peral při ošetřování dona Josého opravdu něco udělal, aby té cestě zabránil, pak to neučinil proto, aby pomohl jí, nýbrž pouze proto, že ho don José chtěl tou pošetilou cestou na dlouhou dobu oloupit o její přítomnost. Když don Joaquín svého času odmítl postavení královnina osobního lékaře, sám přece

výslovně prohlásil, že tak činí o své újmě, nikoli kvůli ní. Oč lépe rozumí don Joaquín její povaze než Francisco, oč je hrdější! Nechce být nikomu zavázána, nesnáší žádnou závislost, on to chápe, a ani sebeslabším dechem nenaznačil, že by snad mezi nimi bylo těmi zpozdilými pověstmi vzniklo nějaké nové pouto. Klidně si chodí, aniž si těch šeptaných drzostí, vší té špinavé zvědavosti vůbec všímá.

Franchova neznalost ji zarážela, mrazila. Je umělec a jako umělec má patřit k nim, ke grandům a většinu času se také tak cítí, nebetyčně povznesený nad prosťáctvo. A potom najednou spadne a je úzkoprsý a plebejský jako nějaký mezkař. Co si to tady o ní myslí? Jestli to Joaquín udělal, má ho v tom nebezpečí nechat na holičkách? Cítila se Franciscovi hvězdně vzdálená. Ale v příštím okamžiku se sama sobě vysmála. Je přece majo, to na něm právě miluje, majo musí být žárlivý, majo se stává sprostým, když žárlí.

„Je škoda, Francho,“ řekla, „že dona Joaquína nenávidíš. On k tobě nenávist necítí, myslím, a je to nejchytřejší muž, jakého znám. Proto pouští inkvizice do oběhu, že je židovského původu a ve dne v noci nemyslí na nic jiného než na dýku a jed. Je opravdu velice chytrý. A zmužilý. Je škoda, že ho nenávidíš.“

Goya se na sebe hluboce zlobil. Zase jednou provedl všechno chybně. Cayetana si už prostě nenechá v ničem domluvit, to měl konečně vědět. Dělá si, co chce, mluví a spí, s kým chce. Nemohl udělat nic hloupějšího než chtít jí Perala zošklivit.

Přestal nyní alespoň debatovat a rozešli se v míru.

V následujících týdnech se vídali často. Nemluvili ani o svém velkém sváru, ani o smrti dona Josého. To nevyslovené činilo jejich přátelství temnějším, divočejším, nebezpečnějším.

Pracoval v té době mnoho, Agustín mu vytýkal, že pracuje jen rukou a okem, ne však duchem. Agustínova nevrlost a hádavost opět zesílila a Francisco mu odpovídal zlomyslným tupením.

V duchu uznával, že Agustín má pravdu. Několikrát ho mučivě napadla představa onoho nedokončeného portrétu staré markýzy. Cítil touhu ten obraz dodělat.

Dotázal se doni Marie Antonie, zda by mu laskavé povolila ještě dvě tři sezení, aby mohl její portrét dokončit. Markýza mu dala svým správcem odepsat, že nebude mít celá léta čas; připojena byla poukázka na částku, sjednanou za hotový portrét.

Dopis ho zasáhl jako rána do obličeje. Nikdy by ho nebyla markýza tak hluboce pokořila, kdyby nebyla přesvědčena o Cayetanině vině a o jeho spolu vině.

Také Cayetana, ta stále se ovládající, zbledla, když jí o tom Francisco vyprávěl.

Několik málo dní potom byla veřejně oznámena věnování a dary, jež vévodkyně z Alby u příležitosti úmrtí svého manžela rozdělila institucím a jednotlivcům. Doktor don Joaquín Peral dostal z galérie paláce Liria Raffaelovu ’Svatou rodinu‘.

Ale Raffael Sanzio byl z mistrů všech dob právě onen, kterého si Španělé vážili nejvíc, a tento kruhový obraz Svaté rodiny platil za jedno z nejslavnějších uměleckých děl, jehož vlastnictvím se Iberský poloostrov honosil. Jeden vévoda z Alby, když byl neapolským místokrálem, odvezl tuto drahocennou malbu z Nocery, od té doby viděli vévodové z Alby v tomto obraze perlu svých uměleckých sbírek, tato Raffaelova Svatá Pana byla svatou patronkou dam z rodu Alba. Když doña Cayetana věnovala podezřelému lékaři takovýto vpravdě královský dar, ke všemu do jisté míry jako odkaz svého manžela, pak to mohlo znamenat pouze to, že se celou váhou své osoby za něho staví. Je-li vinen, pak je vinna také ona.

„Zachovat klid,“ poroučel si v duchu Goya, když mu Miguel a Agustín vyprávěli o tomto novém, nehorázném Cayetanině činu. Cítil, jak se ta obávaná, obrovská, rudá a černá vlna na něho valí a chce ho ohlušit. Vypjal všechnu sílu vůle, jakou měl. Vlna se roztříštila, dřív než ho zavalila: slyšel, co druzí povídají.

Podíval se přes místnost na svatou Pannu de Atocha a pokřižoval se. Tím, že se své svaté patronky tak opovážlivým darem zbavila, vyzývá ta žena nebesa. Provokuje markýzu, královnu, inkvizici, celou zemi. Ze všeho, co kdy udělala, je toto čin nejlehkomyslnější, nejhloupější, nejvelkolepější.

Pocítil tíživou bázeň o ni i o sebe. Nebyl bojácný, lidé ho nazývali statečným, ale věděl, co je úzkost. Myslil na to, jak často v krčmě pozoroval toreadora Pedra Romera, když se Romero domníval, že ho nikdo nepozoruje, a jak často si při tom všiml, kolik úzkosti v tom muži vězí, v jeho očích, kolem úst, v každém údu těla. A jak často musel už sám překonat úzkost svou! Nebezpečí číhá na člověka v každém koutě, za každým rohem. Kočka, když žere, se ohlíží ustavičně kolem, neblíží-li se nějaký

nepřítel, a člověk se od ní může učit. Když se nemá člověk na pozoru, je po něm veta. Úzkost je nezbytná, když se chce člověk protlouci, když chce zůstat navrchu.

Ale ona, Cayetana,
zrozena je v také výši,
kde je člověk velkolepě,
nádherně a bláznivě prost,
prost vší úzkosti, jež mukou,
trýzní poutá všechny lidi
v oné výši nezrozené.
Jímá Goyu obdiv, závist,
že je Cayetana Alba
taková a žádná jiná,
bláhová a nebojácná.
Proti divokému srdci
této ženy nespoutané
připadá mu vlastní srdce
bedně malé, žalně úzké.

Nenávistí ještě hlubší
zahořelo nitro jeho
k Joaquínu Peralovi,
k tomu lékaři a muži,
a s ní přišlo pochopení
ještě hlubší nežli dříve,
že ta pouta, jež ho k Albě
pojí, nikdy nesetřese.

26

Až do té doby pohlížel madridský lid na vévodkyni z Alby jako na roztomilé rozmazlené dítě, a kdekoli se ukázala, na ulici, v divadle, v býčí aréně, všude ji slavil, protože si, ač dáma tak velká, počínala jako maja a hlásila se k lidu. Ale nyní, když Raffaelovu Svatou Pannu, to drahocenné, posvátné umělecké dílo, darovala muži, který je vrahem jejího manžela, nálada se obrátila. Teď ji lid považoval za rovnou té cizince, té Italce, teď se stala vznešenou paní, která si

dovoluje, opírajíc se o své výsady, kdejakou nestoudnost. Nyní nebylo už vůbec pochyby, že její doktor Peral s pomocí černého umění sprovodil ubohého mladého vévodu ze světa, a čekalo se na to, že svaté oficium vrhne do této záležitosti světlo a oheň.

„Kdo by to byl do doni Cayetany řekl, chérie!“ pravil don Manuel, zatímco hrál s Pepou karty. „Jak se kvůli našemu příteli Francisoovi zkompromitovala, to přesahuje všechno. Ce n'est pas une bagatelle, ça.*“ Sama Pepa pocítila k Albě jistý obdiv. Imponovalo jí, jak se ta žena k své lásce veřejně a zpupně přiznala. Prohlížela si karty, chvíli se rozmýšlela, vynesla. „Ale,“ řekla, „velikost je v počínání té dámy jen tenkrát, jestliže s důstojností ponese také následky; protože jistě předpokládám správně, že nařídíte, aby se proti vévodkyni a lékaři zakročilo.“

Dan Manuel neměl v úmyslu žádné takové zakročení nařídit. Bylo by to nemoudré, protože ostatní grandové by pravděpodobně Albu hájili. Bylo věcí doni Marie Luisy, chce-li proti své nepřítelkyni postupovat nebo ne. On se do toho míchat nechce. Vynesl svou kartu, nechal Pepu vyhrát, neodpověděl.

Ale myšlenka na Albu ho neopouštěla. To drzé gesto s Raffaelem bylo novým důkazem, jak nevýslovně zpupní jsou ti Albové. Přitom mají právě nyní málo důvodů tak se chovat. Osud jim zasadil těžké rány. Ten muž, který mu odmítl odpovědět tykáním, leží pod zemí, a ani situace doni Cayetany není příjemná. V pachu krve, který se kolem ní teď vznáší, se nedýchá dobře.

Dráždilo ho vyzkoušet, chová-li se dosud tak upjatě, tak jízlivě a arogantně.

Mecenášství, obzvlášť zájem o výtvarná umění, patřilo k povinnostem i výsadám grandů a zamilovaným koníčkem velkých pánů a dam bylo umělecká díla si vyměňovat. Zejména v době smutku se věnovali péči o umělecké poklady, aby si ceremoniální dlouhou chvíli zkrátili.

Manuel se dostavil k doně Cayetaně. Vyslovil znovu politování nad neštěstím, které ji postihlo, přešel k účelu své návštěvy. Jeho vlastní umělecké sbírky jsou chudé na italské mistry; jeho rádcové, don Miguel a nyní bohužel nepřítomný abbé don Diego, s ním tento

* *Ce n'est pas une bagatalle, ça (fr.)* – Tohleto není maličkost.

jeho názor sdílejí. Na druhé straně je ovšem bohatý na Španěly první třídy. Snad by mu doña Cayetana mohla jednoho či druhého Itala přenechat výměnou za některého Greca nebo Velázqueze. Seděl proti ní s nohou přehozenou přes nohu a malé oči jeho hezkého, poněkud těžkého obličeje si ji měřily celou od hlavy k patě s drzou blahovůlí, zvyklou na vítězství.

Obrazy „vyměňovat“ se jí protiví, odpověděla Alba, ačkoliv si po té stránce nevede pravděpodobně špatně, neboť má přátele, kteří umění vskutku rozumějí, například svého osobního lékaře doktora Perala a dvorního malíře dona Francisca de Goyu. Přesto však není v základě žádnou sběratelkou, pouze se ze svých obrazů těší, a nedovede si také představit, že by se měla řídit „radami“, ať už pocházejí od kohokoli. „Ale bude mi potěšením,“ skončila roztomile, „jednoho nebo druhého Itala ze svých galerií vám poslat, a kdyby se snad jednou naskytlo, že bych potřebovala nějakou službu, pak vám dovolím, abyste se revanšoval.“

Cítil se pokořen. Dala mu na srozuměnou, že se on, ten přišlý zdola, ani jako ochránce umění nechová jako grand. Ukázala se vysokomyslná v situaci, v níž by měla všechny důvody k tomu, aby se ucházela o jeho blahovůli. Snad by měl přece jen inkvizici naznačit, že ze strany vlády nestojí nic v cestě tomu, aby zahájila kroky proti doktoru Peralovi.

Ještě dřív, než v té věci dospěl k rozhodnutí, se mu dostalo zadostiučinění.

Doña María Luisa uvažovala již hned po podezřelé smrti dona Josého, má-li Albu potrestat, a s ní také lékaře, který tak opovážlivě odmítl její velkomyslnou nabídku. Politická hlediska ji od toho však odradila. Válka s Anglií se vyvíjela špatně, bylo nutno od reptajících grandů požadovat stále nové a nové válečné příspěvky; za takových okolností by byla šlechta považovala za provokaci, kdyby královna projevila dámě ve vysokém postavení Alby svou nelibost veřejně. Ale nyní, když darování Raffaela vyvolalo pobouření také u grandů, mohla, aniž se musila bát odporu, smělkyni vykázat do jejích mezí.

Doña María Luisa vyzvala ovdovělou vévodkyni z Alby, aby se dostavila do Aranjuezu, kde dvůr právě tou dobou meškal.

Přijala ji ve své pracovně, v jasné, světlé komnatě. Stěny kryl bílý damašek, potahy z téže látky byly na židlích. Psací stůl byl dar od Šestnáctého Ludvíka, od toho, jenž zemřel tak strašlivou smrtí, z

nejušlechtilejšího mahagonu ho vyrobil proslulý Pluvinet, Dupin ho vyzdobil nejrafinovanějšími řezbami, sám mrtvý král zhotovil umělecký zámek. U tohoto psacího stolu v okázalé nádheře, letně oblečena, seděla královna, naproti ní v hlubokém smutku Cayetana, a obě dámy pily ledem chlazenou limonádu.

„Musila jsem vám jednou doporučit, milá přítelkyně," pravila María Luisa, „dbát toho, aby o vás nekolovaly už žádné řeči. Bohužel jste mou mateřskou radu pustila po větru a vůbec jste nepovážila, jaké divoké řeči musí vyvolat nepředložená velkomyslnost, kterou prokazujete svému lékaři." Cayetana se jí dívala s nevinným podivem zplna do tváře. „Nejjednodušší by samozřejmě bylo," pokračovala María Luisa, „nařídit důkladné vyšetření celé záležitosti doktora Perala. Když jsem krále prosila, aby od takového vyšetřování upustil, pak jsem tak jednala výhradně kvůli vám, doño Cayetano. To jest – chci mluvit otevřeně – nejde mi o vás, jde mi o ty, kdo budou nositeli jména Alba po vás." – „Nechápu jediné slovo, Madame," odpověděla Cayetana, „ale chápu, že jsem na sebe přivolala nelibost Vašeho Veličenstva." Královna pokračovala, jako by druhá žena nebyla vůbec promluvila: „Vy, má drahá, zřejmě nejste ochotna nebo schopna toto ušlechtilé jméno chránit tak, jak by bylo vaší povinností. Proto vám musím pomoci." – „Já o tuto pomoc neprosím, Vaše Veličenstvo," řekla Alba, „já si ji nepřeji." – „Vy máte vždycky odpověď pohotově, doño Cayetano," odvětila královna, „ale pamatujte, že poslední slovo mám já." Odložila předtím svůj pohár s limonádou stranou a hrála si nyní s perem, které mohlo její slova proměnit v rozkaz, proti němuž již není žádný odpor možný. „Proto vás tedy," prohlásila, „ať si to už přejete, nebo ne, vezmu do ochrany před novými řečmi. Ukládám vám, abyste se po nějaký čas vzdalovala Madridu. Po dobu trvání smutku," dodala na vysvětlenou.

Po dobu trvání smutku! Od okamžiku, kdy dostala vyzvání, aby se dostavila do Aranjuezu, Cayetana očekávala, že bude vypovězena. Ale že má vypovězení trvat tři roky – neboť tak dlouho se táhla doba smutku pro vdovu po grandovi prvního stupně – s tím nepočítala. Tři roky bez Madridu! Tři roky bez Francha!

Doña María Luisa, stále ještě si pohrávajíc s osudově zlověstným perem, ji pozorovala; měla rty docela lehounce pootevřené, bylo vidět třpyt diamantových zubů. Na okamžik

ztratila Cayetana barvu, ale ihned se zase ovládla, takže druhá žena si mohla jen stěží jejího zděšení povšimnout.

„Máte tři týdny času, má drahá, abyste vykonala potřebné přípravy," řekla nyní královna, vychutnávajíc svůj triumf s takovým požitkem, že její hlas zněl bezmála přátelsky. Alba, nyní zdánlivě opět v zcela vyrovnané míře, vstala, uklonila se, hluboce při tom prolomila kolena, pronesla floskuli: „Děkuji Vašemu Veličenstvu za péči," a políbila jí, jak zněl předpis, ruku: byla to ruka dobře zachovalá, buclatá, skorém dětská, posetá prsteny.

Cayetana vypravovala Franciscovi, co se stalo. „Vidíte, že jsem měla pravdu," skončila s poněkud nucenou čilostí. „Docela tak velkorysá, jak jste ji namaloval, ta Italka není."

Goya propadl zděšení. Cayetana vypovězena! Cayetana nebude v Madridě! Ta událost nezbytně změní celý jeho život. Jistě čeká, že ji bude do jejího vyhnanství provázet. Je to lákavé, být pohromadě s Cayetanou na jednom z jejích panství, pryč od ruchu Madridu, pryč z dosahu těch mnoha slídivých očí kolem. Je ale králův malíř, je prezident Akademie, může tedy, když vůbec, opustit Madrid jen na nejkratší dobu. Tonul v zmatku. A vší tou bezradností, vyhlídkou na štěstí a počtářstvím prolínala kradmá pýcha, že to byl vlastně on, kdo do osudu té vznešené hrdopýšky zasáhl.

Ještě dřív, než si v duchu všechno ujasnil, pokračovala v řeči: „Vidím, že to má také své dobré stránky, žít úplně nezávisle. Vědět, že ke mně madridské tlachy dolehnou, teprve když jsou už zapomenuty."

Musil konečně něco říci. „Kam půjdete?" zeptal se zpozdile. „Prozatím zůstanu tady," odpověděla, a protože na ni zůstal překvapeně civět, dodala: „Chci ji donutit, aby použila svého pera. Musí mi poslat královský dekret. Půjdu, teprve až dostanu carta orden."

Dospěl zatím k rozhodnutí. „Smím vás provázet, Cayetano?" zeptal se nemotorně, pyšný na svou odvahu. Přitom si už se vší selskou mazaností promyslil, že mu jeho ušní choroba skýtá dobrou záminku, aby zažádal o dovolenou. „Samozřejmě, že pojedete se mnou!" zvolala pobaveně. On však jásal: „To je přece skvělé. Na to doña María Luisa určitě nepomyslila, že nám prokáže službu."

Ale María Luisa na to pomyslila. Na Goyovu žádost o dovolenou odpověděl první komoří, aby pan prezident Akademie

laskavě svou dovolenou odložil. Král mu hodlá zadat nějakou větší zakázku. Král ho zve, aby přijel do Aranjuezu, tam s ním Jejich Veličenstva podrobně projednají všechno další.

Alba při té zprávě zbledla.
„Čubka sprostá!“ vyhrklo z ní,
ale hned zas ovládla se.
„Měsíc, dva tě může držet!
Přijedeš tedy později!
Bohužel i naštěstí, my
přece máme času nazbyt.
Přijeď brzy! Pracuj dobře!
Namaluj ji tak podobnou,
jak jen můžeš!“ zakončila
s úsměvem a škodolibě.
„Namaluj ji hodně věrně,
tu svou černočernou maju!“

27

Po příjezdu do Aranjuezu byl Francisco Goya ihned uveden ke králi Carlosovi.

Vladař byl ve společnosti svých dvou nejmladších dětí, infanta Francisca de Paula a infantky Marie Isabel, a bavil se tím, že na kanálu La Ría pouštěl lodičku, plachetnici. Zřejmě měl král z té hračky sám větší radost než jeho děti. „Pojďte se podívat, done Francisco,“ zvolal malíři na uvítanou, „je to přesný model mé fregaty Santísima Trinidad! Fregata sama by měla touhle dobou křižovat po Jihočínském moři, kolem mých Filipínských ostrovů. Jistotu ovšem člověk nemá už žádnou, jak si dnes věci stojí; ti Angličané se spojili se samotným ďáblem. Ale s naší pyšnou fregatou tady šlo všechno jako na drátku. Promanévrovali jsme s ní kolem celého ostrova a po Taju a kanálem. Zůstaňte u nás a hrajte si s námi,“ vyzval Goyu.

Když konečně poslal děti pryč, procházel se se svým malířem po zahradách. Těžkopádně šlapal vypasený pán po cestách, Francisco o půl kroku za ním. Aleje byly nedohledně dlouhé, větve vysokých stromů vytvářely širokou, klenutou střechu z listí,

kropenatě jí prokmitávala trocha slunce. „Dávejte pozor, můj milý," vykládal mu král, „co s vámi mám za lubem! Je to náhoda, mám v tomhle krásném měsíci maji zrovna všechny své milé tady v Aranjuezu pohromadě. A tu mě napadla jedna myšlenka. Musíte nás vymalovat, done Francisco, všechny spolu, na jednom obraze."

Goya slyšel toho dne dobře a Jeho Veličenstvo mělo silný hlas. Přesto se domníval, že se přeslechl. Neboť to, co se tu před ním z královych úst rýsovalo, bylo pohádkové štěstí, jaké se přihází jedinkrát v životě, a on se bál, že by se mu mohlo, kdyby po něm hrábl tuze ukvapeně, rozplynout ve vzduchu.

Málokdy má nějaký král chuť sedět malíři spolu s celou svou rodinou. Lidé modré krve mají málo trpělivosti, a když má jeden z nich volno, pak je druhý zaneprázdněn. Pouze svrchovaně váženým mistrům bylo dovoleno takové skupinové obrazy namalovat, naposledy Miguelovi van Loo.

„Představoval jsem si to takhle," mluvil don Carlos dále. „Uděláte něco pěkného, rodinně útulného, a přesto důstojného, jako na tom obraze Čtvrtého Filipa, kde té malé infantce podávají sklenici vody a jeden klučina kope do psa. Nebo jako na obraze Pátého Filipa, kde si všichni tak pohodlně sedí pohromadě. Mohl bych například srovnávat svoje hodinky nebo hrát na housle. Královna si čte, moji nejmladší si hrají na honěnou. Všichni se příjemně zaměstnávají, a přece v tom je jistá důstojnost. Chápete přece, done Francisco."

Don Francisco chápal. Ale tak si to nepředstavoval. Žánrový obraz, to nikdy. Byl však obezřetný, nechtěl si tu zázračnou šanci zmařit. Děkuje svému králi za důvěru, odpověděl uctivě, jakož i za to mimořádné vyznamenání. Prosí o den dva na rozmyšlenou, potom předloží Jeho Veličenstvu své návrhy. „Povoluje se, můj milý," odpověděl Carlos. „Nikdy nemám naspěch, a v Aranjuezu teprv ne. Až vás něco napadne, oznamte to doně Maríi a mně."

Toho dne i příštího odmítal družný Goya všechnu společnost. Pohřížen do sebe, takřka opojen svým štěstím, žádné volání neslyšel nebo nechtěl slyšet, chodil světlým, slavnostně jasným aranjuezským zámkem, bloumal po nádherných zahradách, pod listnatými klenbami alejí Calle de Alhambra a Calle de los Embajadores, přes mosty a můstky, kolem jeskyň a vodotrysků.

Něco „rodinně útulného", to ne, od toho bude musit Jeho Veličenstvo určitě upustit. „Rodina Filipa Pátého" od van Loo s

vyumělkovaně přirozeným seskupením je dětinské divadlo, nechutná slátanina, k ničemu podobnému se nesníží. A Velázquezovy „Dvorní dámy“, ty „Meninas“ – je pravda, větší výše Španělské malířství nedosáhlo, a on se tomu obrazu obdivuje. Ale zůstává mu tou svou ledovou jasností cizí. Jako vždycky, ani tentokrát nechtěl s nikým závodit, stejně málo s velkým Velázquezem jako s malým van Loo. Chtěl závodit pouze sání se sebou; jeho obraz měl být od Francisca Goyi, od nikoho jiného.

Druhého dne viděl nezřetelně a velmi vzdáleně, co chce udělat. Ale neodvažoval se k tomu přiblížit, aby mu to nezmizelo.

A tu matnou fátu morgánu viděl, promýšlel a snil, když si večer lehal a upadl ve spánek.

Když se nazítří ráno probudil, věděl jasně, co udělá. Viděl to před sebou hmatatelně.

Dal se ohlásit u Jejich Veličenstev. Vysvětloval jim svou myšlenku, mluvě víc k doně Marii Luise než k donu Carlosovi. Vystižení Katolických Veličenstev se mu zdaří nejlépe, pravil skromně, kdyby směl vyzdvihnout reprezentativní rysy, onu neobvyklou důstojnost, která z Jejich Výsostí vyzařuje. Má strach před jistou strojenou nenuceností, která by mohla působit dojmem, jako by šlo o pouhé šlechtické, nebo dokonce jen měšťanské osoby. Rád by proto dal Veličenstvům uctivě k uvážení, nechtějí-li mu přikázat, aby zamýšlený rodinný obraz držel v reprezentativním tónu. Členové královské rodiny mají být zobrazeni vstoje jako ti, jimiž je milost boží učinila, jako králové a infanti. Mají na obraze prostě stát ve svém plném lesku.

Don Carlos cítil zklamání. Nerad se vzdával myšlenky, že se na plátně uvidí se svými hodinkami v ruce a se svými houslemi na stole. Není to možná tak docela královské, dát se vymalovat rodinně útulně, ale dalo by se přece ospravedlnit, že se vladař v kruhu rodiny chová jako soukromá osoba. Na druhé straně v něm však návrh jeho dvorního malíře znovu a silněji oživil představu, která v posledních týdnech zaměstnávala jeho nitro už častěji. Z Paříže došly důvěrné zprávy, že se tam připravuje royalistické spiknutí, a Manuel naznačil, že by třebas, kdyby Španělsko toto hnutí obratně podporovalo, francouzský národ mohl jemu, donu Carlosovi, jakožto hlavě Bourbonů nabídnout také korunu francouzskou. „Yo

el Rey de las Españas y de Francia*," myslil si. „Když tam bude stát uprostřed své rodiny, v hrdé uniformě, s jiskřivými stuhami a řády, se svým mohutným tělem a důstojnou hlavou, a když si bude horlivě myslit „Yo el Rey", pak tento dvorní malíř jistě dokáže odlesk toho zachytit na plátně."

„Vaše myšlenka mi nepřipadá tak docela špatná," prohlásil. Goya si s úlevou oddychl.

Královně se slova jejího dvorního malíře zamlouvala ihned. Je reprezentativní, tak ji Goya namaloval už častěji, a uprostřed své rodiny bude určitě působit dvojnásob reprezentativně. Ale nedělá si to Goya trochu příliš jednoduché? „Jak si to představujete, done Francisco?" zeptala se, nikoliv nemilostivě, ale dosud na vážkách. „Všichni v jedné řadě? Není to trochu jednotvárné?" – „Prokážete-li mi tu milost, seňoro," odpověděl Goya, „a ponecháte úsudek zkoušce, pak doufám, že vás uspokojím."

Bylo dohodnuto, že se král a jeho rodina ráno shromáždí v Zelené galérii, všichni v gala, a pak se s konečnou platností určí, jak bude don Francisco „Rodinu Carlose Čtvrtého" malovat.

Nazítří se také vskutku všichni španělští Bourbonové do jednoho, mladí i staří, dostavili do Zelené galérie; ano, dokonce jedna dvorní dáma držela toporně a opatrně jednoho prince kojence, který měl očividně přijít na obraz také. Panstvo sedělo a stálo v zářivém slunci sálu s velkými okny. Oba nejmladší infanti, dvanáctiletá Isabel a šestiletý Francisco de Paula, se honili po sále. Všichni byli v gala, to působilo v jasném dopoledním světle podivným dojmem. Podle stěn se tísnila početná družina. V sále vládl hluk a zároveň i rozpačitost. Na proceduru jako tato dvorní ceremoniál nepamatoval.

Doña María Luisa vzala věc do ruky. „Tady nás máte, done Francisco," řekla, „a teď z nás udělejte něco krásného."

Goya se pustil do práce. Doprostřed, mezi obě její nejmladší, dvanáctiletou a šestiletého, postavil královnu; po její levici, hodně do popředí umístil mohutného dona Carlose. Tato skupina vyplynula sama od sebe. Také druhou skupinu utvořit bylo snadné. V té byla nenápadně hezká infantka María Luisa se svým kojencem, kterého jí dvorní dáma s hlubokou poklonkou podala, a po její

* *Yo el Rey de las Españas y de Francia* (šp.) – já král zemí španělských a Francie.

pravici její manžel, dědičný princ Parmský, dlouhý pán, dobře vyplňující své místo. Spojení mezi touto skupinou a středem mírumilovně obstarával starý infant don Antonio Pascual, králův bratr, který mu byl až směšně podobný, tři dosud zbývající Bourbonové vyplňovali dobře levou stranu obrazu v pohledu od diváka: následník trůnu don Fernando, šestnáctiletý mladík bezvýrazné, obstojně hezké tváře, jeho mladší bratr don Carlos a jejich teta, nejstarší králova sestra, nevýslovně ošklivá doña María Josefa. Byla to dětsky jednoduchá kompozice a Goya věděl předem, že se na ni bude nejapně hubovat; přesto byla právě takto pro jeho účely správná.

Ale vtom poručil král: „Počkat, počkat! Jsou ještě dvě infantky, které nejsou tady.“ A vysvětloval užaslému Goyovi: „Moje nejstarší, princezna regentka portugalská, a ta neapolská, budoucí choť mého korunního prince.“ – „Poroučí Vaše Veličenstvo,“ zeptal se Goya, „abych tyto královské Výsosti namaloval podle obrazů nebo podle popisů?“ – „Udělejte si to, jak chcete,“ řekl král. „Nejdůležitější je, musí na tom být.“

Tu se však přihlásil don Fernando, princ Asturský, korunní princ. „Nevím,“ prohlásil hněvivě svým drsným, mutujícím hlasem, „zda se patří, abych stál v rohu. Jsem konečně princ Asturský. Proč má ten malý“ – a ukázal na šestiletého – „stát uprostřed, a já v rohu?“ Goya, obrácen víc ke králi než k princi, odpověděl na svou omluvu trpělivě: „Myslil jsem, že umělecky je žádoucí, aby mezi Vaším Veličenstvem a Jejím Veličenstvem nestál žádný velký infant, aby se tak postava Jejího Veličenstva plně uplatnila.“ – „Nechápu,“ hudroval don Fernando, „proč se nemůže dbát mé důstojnosti.“ Král vysvětloval: „Protože jsi takový dlouhán,“ a María Luisa poručila přísně: „Vy mlčte, done Fernando.“

Goya poodstoupil kousek dozadu a prohlížel Bourbony, stojící ve volné řadě. „Směl bych Vaše Veličenstva a Královské Výsosti prosit,“ řekl po chvíli, „aby se odebraly do některého jiného sálu? Potřebuju světlo zleva,“ vysvětloval, „velmi mnoho světla, které padá zleva shora a napravo dolů.“ María Luisa ihned pochopila. „Pojďme do Ariadnina sálu,“ navrhla. „Tam doufám najdete, co potřebujete, done Francisco.“

S hlukem a dusotem se skvoucí četa seřadila a táhla zámkem, mohutný král a našňořená královna v čele, ošklivý staří infanti a pěkní mladí za nimi, zadní voj tvořili páni a dámy suity. Tak táhli

sály a chodbami do Ariadnina sálu. Tam se dalo bez obtíží světlo tónovat, zleva shora padal šikmo proud světla, jak to Goya potřeboval, a obrovské obrazy na stěnách, představující mytologické výjevy, se rozplývaly v šeru.

Tam tedy stál král, královna i princové, a před nimi Goya. Prohlížel si je, jeho oči je vnímaly, rvaly na sebe, do sebe, s bezuzdnou lačností. Díval se kriticky, ostře, přesně, zíral dlouho, v sále vládlo mlčení a družina pokládala to, co se tu děje, že totiž poddaný na svého krále a jeho rodinu tak civí, za nepatřičné, drzé, buřičské, za něco, co by nemělo být. Ke všemu měl Goya – sám by nebyl mohl říci proč – proti mravu i vlastnímu zvyku tentokrát na sobě pracovní halenu.

A vtom řekl dokonce: „Měl bych ještě dvě prosby. Kdyby se Jeho královská Výsost malý infant mohl obléci do svítivé červeně, přispělo by to, že by Vaše Veličenstva, stejně jako i Jeho královská Výsost sama, lépe vynikla. Dále by bylo v zájmu obrazu, kdyby Jeho královská Výsost korunní princ nebyl v červeném, nýbrž ve světle modrém.“ – „Tahle červená je stejná jako barva mé generálské uniformy,“ ozval se don Fernando pánovitě, „je to moje zamilovaná barva.“ – „Vezmeš si modrou,“ řekla královna suše. Don Carlos pravil smířlivě: „Zato si můžeš vzít, jestli proti tomu don Francisco nic nenamítá, víc řádů a stuh, taky Zlaté rouno.“ – „Jeho královská Výsost korunní princ,“ řekl Goya konejšivě, „bude stát v plném světle. Řády a stuhy budou na něm zvlášť blýskavě svítit.“

Rychlými tahy si načrtal skicu na desku. Potom prohlásil, že bude musit jednotlivá panstva samotná nebo v malých skupinách prosit ještě o několik málo sezení. Všecky pohromadě je potřebuje nyní už pouze jednou, pro poslední velkou barevnou skicu. „Povoluje se,“ řekl král.

Ani tuto noc nespal Goya dobře. Ne, nenamaluje žádnou pitvornou anekdotu jako van Loo a nikdo nebude smět říci, co je dovoleno Velázquezovi, že není dovoleno Goyovi. „Velázquez je velký a mrtvý,“ myslil si bezmála vítězoslavně, „a je jiná doba a já nejsem malý a jsem živý.“ A ve tmě, s niterným jásotem, viděl zřetelně, co chce namalovat, ty nesouladné barvy, které donutí splynout vjedno, viděl celý ten mihotavý, blýskavý souzvuk, a uprostřed toho fantastického třpytu tvrdě, naze a jasně všechny obličeje.

Ještě než přikročil ke skicám jednotlivých osob, byl předvolán ke královu intendantovi, ke komořímu markýzi de Ariza. Přijal ho v přítomnosti dvorního správce pokladu dona Rodriga Solera. „Musím panu dvornímu malíři podat několik vysvětlení," prohlásil markýz; mluvil zdvořile, ale před sebe do prázdna, aniž se díval na Francisca. „Ačkoliv je možno na Její Výsost doňu Mariu Antoniu, korunní princeznu Neapolskou, oprávněně pohlížet jako na snoubenku Jeho královské Výsosti korunního prince dona Fernanda, nejsou jednání obou vysokých smluvních stran plně uzavřena, takže dosud leží v mezích možnosti, že by mohlo dojít ke změnám. Bylo by tudíž snad radno, aby pan dvorní malíř dal obličeji jasné snoubenky poněkud neurčité, do jisté míry anonymní rysy, tak aby v případě změněných dispozic postava, panem dvorním malířem zobrazená, mohla představovat nějakou jinou vysokou dámu. Rozuměl mi pan dvorní malíř?" – „Ano, Excelence," odpověděl Goya. „Bylo dále upozorněno na to," pokračoval markýz de Ariza, „že počet knížecích osob, jež jest zobraziti, započteme-li do něho budoucího dědičného prince Parmského, myslím tím onoho kojence, jakož i vysoké nepřítomné infantky, obnáší třináct. Vysoké osobnosti, jež jest zobraziti, jsou samozřejmě nad veškerou pověrčivost povzneseny, nikoliv však všichni možní diváci. V důsledku toho byl učiněn návrh, že by pan dvorní malíř, jak na dřívějších malbách podobného rázu bylo již provedeno, mohl na obraze znázornit také sebe, ovšemže nenápadným způsobem. Rozuměl mi pan dvorní malíř?" Goya odpověděl suše: „Myslím, že ano, Excelence. Bylo nařízeno, že mám být spolu na obraze, jak ve stínu maluji." – „Panu dvornímu malíři se děkuje," odvětil markýz, „pan dvorní malíř rozuměl."

V Goyovi všechno hrálo. Myslil na to, jak se Velázquez namaloval na svém obraze „Královské rodiny", velce, samozřejmě, bez domýšlivosti, rozhodně ne ve stínu, a potom král Filip namalovanému Velázquezovi vlastní rukou přimaloval na prsa Santiagský kříž. On, Francisco, se namaluje do stínu, ale i tak ho bude velmi jasně vidět a také jeho král ho bohatě odmění, možná s menší roztomilostí než don Felipe kdysi Velázqueze, ale jmenování prvním malířem mu konečně udělí; teď, když ho pověřil tímhle velkým, těžkým úkolem, o tom není pochyby. Ten titul si Francisco vysloužil.

„Zbývalo by ještě vyřídit otázku honoráře,“ řekl zdvořile správce pokladu don Rodrigo Soler a ve Franciscovi ihned vzplanulo všechno jeho selské počtářství a rozhodl se velmi dobře slyšet. Někdy se totiž v podobných případech nabízel nižší honorář za předpokladu, že se malíř bude cítit odškodněn poctou takové zakázky. „Myslel jsem původně,“ prohlásil Francisco opatrně, „že bude přípravnou práci třebas možno omezit na pořízení zběžných skic jednotlivých vysokých osobností. Ale ukázalo se, že budu muset i jednotlivé portréty provést do nejmenších podrobností. Budou to snad čtyři menší portrétní skupiny a deset jednotlivých portrétů.“

Markýz de Ariza stál němě vedle, pln pyšného odporu. „Bylo rozhodnuto,“ řekl správce pokladu Soler, „nestanovit váš honorář na základě vynaloženého času, nýbrž honorovat váš obraz podle počtu vznešených osobností, jež jest zobraziti. Za hlavy Veličenstev a jejich Výsostných dětí vám zaplatíme po dvou tisících reálů, za hlavy ostatních členů královské rodiny po ticíci.“ Goya uvažoval, budou-li honorovány také hlavy nepřítomných infantek, hlava kojence i jeho vlastní, ale nezeptal se.

V duchu se usmíval. Špatný ten honorář rozhodně není. Míval ve zvyku svůj honorář zvyšovat, když si zákazník přál mít vymalované také ruce. Tentokrát se o rukou vůbec nemluvilo a už hned od začátku měl v úmyslu namalovat jen docela málo rukou, nejvýš čtyři až šest. Ne, honorář není neslušný, i když se bude honorovat jenom deset hlav.

Ještě téhož dne se v improvizovaném ateliéru i který mu z Ariadnina sálu zřídili, pustil do práce.

Tam si mohl každý jednotlivý model postavit přesně do toho světla, v jakém bude stát na rodinném obraze, a propracovával si skici až do nejmenších podrobností. Maloval dona Luise, dědičného prince Parmského, důstojného, mladého, obstojně hezkého, trochu přihlouplého. Maloval přívětivou, půvabnou, nedůležitou infantku Mariu Luisu s jejím kojencem. Maloval starou infantku doňu Mariu Josefu. Ačkoliv se rozhodl, že nechá její obličej pouze vykukovat mezi plnými postavami korunního prince a jeho anonymní vznešené nevěsty, věnoval na tuto skicu dvě celá dopoledne; odpudivá ošklivost staré infantky ho fascinovala.

Nejvýš ochotný model byl sám král. Držel se velice zpříma a vypínal prsa a břicho. Na nich se třpytila bělomodrá stuha

Carlosova řádu, zářila červená stuha portugalského Kristova řádu, jiskřilo Zlaté rouno; nad kaštanově hnědým sametem kabátu matně svítil šedý lem, jilec kordu se blýskal. Nositel vší té nádhery mu ale stál vypjatý, trpělivý, důležitý, pyšný na to, že přes svou dnu všechno to dlouhé stání vydrží.

Bylo-li pro krále potěšením tak tam stát a pózovat, nedělaly mu přestávky radost o nic menší. To ovšem odkládal kord, někdy také mohutný sametový kabát se všemi řády a stuhami, rozvalil se na židli, porovnával zálibně hodinky a bavil se hovorem o lovu, o zemědělství, o dětech a o běžných všedních otázkách. „Vy ale budete na obraze také, done Francisco," řekl jednoho dne blahovolně. Prohlížel si svého malíře a odhaloval ho. „Máte docela statnou figuru," řekl a nenadále, oživle navrhl: „Co kdybychom zkusili maličký zápas? Jsem o hodně větší než vy, přiznávám, a taky silněji stavěný, ale mám už svá léta a svůj gicht. Ukažte, ať si sáhnu, jaké máte svaly," poručil a Goya mu musil nastavit biceps. „Ne špatné," pochválil je král, „ale zkuste moje." Goya zkusil. „Jen co je pravda, Veličenstvo," řekl uznale. Vtom se na něho nenadále don Carlos vrhl. Goya, překvapen, se houževnatě bránil. Popadl se už v Manoleríi do křížku s leckterým majem, žertem i vážně. Carlos supěl a uchýlil se k nedovoleným hmatům. Goyu to rozmrzelo, zapomněl, že chce být prvním malířem, a stiskl králi pravým majovským hmatem bolestivě vnitřní stranu stehna. „Au!" vyjekl prudce don Carlos. Francisco se ovládl, supěl už také sám a řekl: „Prosím nejponíženěji za prominutí." Přesto trvalo ještě chvíli, než strpěl, aby si mu Carlos klekl na prsa. „Vy jste mi jeden!" řekl Carlos.

Osvědčoval ostatně Franciscovi přízeň všemožným způsobem. V Aranjuezu se vždycky cítil obzvlášť dobře; často tam citoval staré pořekadlo: „Nebýt Bůh Bohem, byl by patrně španělským králem s francouzským kuchařem." Znamenitě naladěný se tedy cítil don Carlos a chtěl svou dobrou náladu přenést i na Francisca, ačkoliv tím postup práce zdržoval. Prováděl ho nehotovou budovou „Casa del Labrador", svého „selského stavení", onoho nádherného vedlejšího paláce, který dal vystavět v parku, a sliboval Goyovi, že tam čeká práce také na něho. Několikrát ho vzal s sebou na lov. Jindy si ho dával zavolat do velkého hudebního salónu a tam mu, uprostřed titěrného čínského zařízení učiněná hora, přehrával na housle. „Nezdá se vám, že jsem udělal pokrok?" ptal se. „V mé

kapele jsou určitě lepší houslisté, ale mezi svými grandy, když náš dobrý Alba musel tak brzy na onen svět, jsem teď nejlepší muzikant jistě já.“

Pouze jeden jediný z Goyových modelů se ukázal zatvrzelý: korunní princ don Fernando. Goya jednal se šestnáctiletým jinochem s obzvláštní uctivostí a vynakládal všechny síly, aby si ho získal. Ale prudký, domýšlivý Fernando zůstával zarputilý. Věděl, že Goya je přítelem Principa de la Paz, a toho nenáviděl. Služky, vychovatelky a dvorní dámy ho předčasně zasvětily do pohlavních rozkoší a tak se malý princ velmi brzy dověděl, že don Manuel je milencem jeho matky, a pohlížel na něho se zvědavostí, závisti a žárlivostí; ke všemu dokonce, když jedenáctý Fernando jednou nevěděl, co si má s malým kordem své plukovnické uniformy počít, don Manuel mu poradil, přezíravě dospěle, rozhodně ne poddansky ponížen. A teď tedy musí příteli toho dona Manuela stát modelem v kabátě, jehož barva se mu protiví, a ten si ještě k tomu troufá před ním, před následníkem trůnu, nosit pracovní halenu.

Zato doña María Luisa byla model obzvlášť ochotný. Jak Goya chtěl, pózovala hned sama, hned s oběma dětmi, hned nechávala to nebo ono z obou dětí pózovat samotné.

Konečně byl tak daleko, že mohl panstvo nejponíženěji požádat, aby mu v Ariadnině sále ještě jednou vespolek a v gala postálo modelem pro velkou barevnou skicu.

Postavili se mu a Goya si je prohlížel a s blaženým pocitem viděl: ten souzvuk nesouladých barev, jak o něm snil, se mu zdařil, bohatý, nový, významný. Jednotlivosti se podřizovaly celku a v každé jednotlivosti byl celek. Protichůdné barvy splývaly v jeden jas, pravá strana červená a zlatá, levá modrá a stříbrná, v každém světle ležel stín, jenže právě rozličně odstupňovaný, a v každém stínu leželo světlo a v celém tom jasu tkvěly naze, tvrdě a přesně obličeje, ta obyčejnost v neobyčejnosti. Nemyslil si to, nebyl by to dovedl vyjádřit – cítil to.

Díval se, civěl, ostře, dlouho, neuctivě, a tentokrát byla suita vážně pohoršena. Tady stojí ten člověk, ten nepatrný poddaný ve své ošuntělé kazajce, a před ním králové a princové ve vší nádheře, a on si je prohlíží jako nějaký generál, který koná přehlídku. To je čiročiré buřičství, něco takového by nebývalo před Francouzskou revolucí možné, a proč si to nechávají Bourbonové líbit?

Francisco začal malovat, maloval rychle, dlouho. Stará infantka María Josefa si stěžovala, že teď už nemůže déle stát, a Carlos ji napomenul, že tahle trocha vytrvalosti je to nejmenší, co může člověk od infantky žádat. Ale Goya neslyšel, neslyšel opravdu, cele se hroužil do práce.

Potom konečně udělal přestávku a všichni si protahovali údy a chtěli odejít. „Ještě dvacet minut!“ požádal však, a protože viděl ty neochotné obličeje, prosil je úpěnlivě, zapřísahal je: „Jenom ještě dvacet minut! Potom vás už nebudu muset obtěžovat, už ani jednou ne!“ Podvolili se. Maloval. Vládlo ticho, bylo slyšet velkou mouchu bzučet proti tabuli jednoho z velkých oken. Konečně řekl Goya: „Děkuji, Vaše Veličenstvo. Děkuji, Vaše Veličenstvo. Děkuji, Vaše královské Výsosti.“

Když osaměl, seděl dlouhou chvíli vyčerpán, šťasten. Nyní nabylo to, co viděl, podoby a tvářnosti, nemůže to už ztratit.

Potom ho žhavě a náhle přepadla touha po Cayetaně. Z prudkosti, s níž se to stalo, vycítil, kolik energie ho stálo po celou tu dobu myšlenky na ni úspěšně potlačovat.

Bylo by bývalo moudřejší, jedině moudré by bylo bývalo zůstat tady v Aranjuezu a pracovat dál. Ale ptal se v duchu: Bude ještě v Madridě? A jak dlouho ještě nebo jak krátko?

Poslal do Madridu zprávu
vévodkyni, že se zítra
do města zas hodlá vrátit.
Vytáčky si chytře smýšlel,
proč a nač tam odjet musí,
kvůli obrazu proč v městě
nějaký den musí strávit.
To vše že je pošetilost,
věděl jasně, ale přesto
vědomě tak činil dále.

Stočil velkou skicu v barvách,
stočil jednotlivé črty,
s péčí všechno v roli svázal,
s nimi pak a s velkou pýchou,
rovněž s mnoha nadějemi,
jako o překot se rozjel
s velkým chvatem do Madridu.

První noc po jeho návratu strávila u něho. Letní noci byly krátké a pro Cayetanu bylo nebezpečné, kdyby ji ráno někdo přistihl na cestě z jeho domu do jejího. Přesto zůstala až do svítání.

Příští večer přišla velmi brzy. Vypravoval jí o své práci, ukazoval jí barevné skici, pokoušel se jí vysvětlit, co nového, velkého se chystá udělat. Sotva však jeho neohrabaná slova vůbec poslouchala; dívala se na skici, na shromáždění domýšlivých, nadutých hlav nad okázale jiskřivými šaty, a protáhla ústa, smála se. Smála se hlasitě, pobaveně. Dotklo se ho to. Takovým dojmem tedy působí? Litoval, že jí své dílo ukázal.

Jeho rozmrzelost měla krátké trvání. Byl šťastný, že jí vidí, že ji cítí, že ji má. Všechno na ní ho plnilo štěstím. „Ven Ventura, ven y dura. Přijď, mé štěstí, přijď a zůstaň," myslil si a pobzukoval si tiše znovu a znovu.

Také tuto druhou noc zůstala u něho. Jsou to možná její poslední hodiny v Madridě; zítra vyprší ty tři týdny, které jí María Luisa povolila. Ale nevěřila tomu, že by ji mohli dekretem vypovědět do vyhnanství, a ani on tomu nemohl uvěřit.

Nazítří odpoledne od ní dostal spěšný lístek: „Přijď ihned 1" a věděl, že byla vypovězena. Utíkal k ní.

Ve velkém palacio Liria vládl rozruch. Množství služebnictva pobíhalo sem a tam, vydávaly se rozkazy a zase odvolávaly, sama důstojná doña Eufemia neutajila své rozčilení. Ano, Cayetana dostala carta orden, vlastnoruční rozkaz králův.

Přijala Francisca v ložnici, zastihl ji ve chvíli, jak se chystá dát se obléci na cestu, ve spodním prádle bez střevíců. Mezitímco dávala komorným instrukce, vypravovala mu. Má město opustit ještě téhož dne a odebrat se na neurčitou dobu na některé ze svých andaluských panství. Je jí výslovně zakázáno bez zvláštního povolení opustit území království andaluského. „Budu cestovat oklikami," řekla. „Budu cestovat tak, abych nocovala jenom na půdě, která patří mně." Smála se zmatku kolem sebe. Chundelatý malý pejsek ňafal.

Jeho srdce prahlo po tom, aby ji mohl provázet, být u ní teď, kdy je tak přístupná a znamenité mysli. A toho se má zříci, zříci se právě těch týdnů, kdy by mu patřila celá a jen jemu. Nezřekne se.

Raději se zřekne toho obrazu, který chová hotový v nitru, raději se zřekne slávy a kariéry. Chce s ní být teď, překypuje žhavou touhou ji napodobit, hodit výzvu celému světu, jak to svým smělým, zpupným, pošetilým, obdivuhodným darem tomu žvanivému doktorovi učinila ona. Ale v příštím okamžiku stejně žhavě v něm vzplane touha po jeho obraze. Velitelsky ho pudí k obrazu, obraz ho celou svou jiskřivou, třpytnou, zářivou, blyštivou záplavou barev prolíná a ze všeho vystupují nahé hlavy: Goyova „Královská rodina“, která sice nezávodí s „Královskou rodinou“ Velázquezovou, ale zase, po pravdě, obraz, který se může ukázat. Řekl, maličko chraptivě: „Smím vás provázet, doňo Cayetano?“ A vzápětí váhavě dodal: „Alespoň první den?“

Po okamžiky, co se v něm všechno toto dalo, ho pozorovala svýma dušeznaleckýma očima a on měl nepříjemný pocit, že Cayetana přesně ví, co se v něm děje. Když nyní svou vlažnou nabídku vyslovil, zasmála se, ani ne nepřívětivě. Přesto se ho to dotklo. Neznamená to snad nic, když králův malíř nechá díla, které z něho má udělat prvního malíře, a projeví ochotu provázet dámu, která je v nemilosti, na její cestě do vyhnanství? „Dovedu to ocenit, done Francisco,“ řekla, „co jste mi nabídl. Jste ale přece rozvážný muž a tentokrát chci být rozvážná také já. Když pojedete jeden celý den vedle mého vozu a budete polykat jeho prach a nebudete z toho mít nic jiného, než že se nikdy nestanete prvním malířem, za tři dny toho začnete litovat a potom toho budete litovat po celý život. Nemám pravdu? A nechci vůbec pomyslit na krásná jména, kterými byste potom po všechna ta léta v tichosti zahrnoval mou hlavu, možná že ani ne v tichosti. Tedy: vřelé díky, Francho.“ A postavila se na špičky a políbila ho.

Potom řekla zlehka: „Ostatně mě doprovází don Joaquín a jsem po všech stránkách pod dobrou ochranou.“ Měl vlastně předpokládat, že ji bude doktor Peral provázet, bylo to samozřejmé. A přesto ho to zasáhlo.

K vozu zve ji služebnictvo.
„Čekám vás, Francisco, brzo!“
řekla usedajíc v kočár.
Slovy lhostejnými jiskří
touha žhavá: „Pospěšte si!

Domalujte obraz rychle!
Hbitý Lukáš nechť vám vzorem!
Andalusie vás čeká.
Spějte, jako když vás horní
samo svaté oficium!“

29

Až dosud neposkytl Goya svému Agustínovi žádnou příležitost k důkladnému pohovoru. Ale sotva byla Cayetana pryč, hned začal; „No tak, ty kyselý Agustíne, teď ti ukážu, co jsem udělal.“ A rozbalil skici a připevnil je malými hřebíčky na desky.

Agustín se před ně postavil, ustoupil kousek, popošel zase blíž, vystrčil velkou boulovatou hlavu proti jedné skice, potom proti druhé, polykal, mlaskal širokými úzkoretými ústy. „Chci ti vysvětlit“ – spustil Goya, ale Agustín ho mávnutím zarazil: „Neříkej teď nic, já už vím.“ – „Nevíš vůbec nic,“ řekl Goya, ale mlčel a nechal přítele dívat se dál.

„Carajo!“ zvolal konečně Agustín. To však byla jadrná, nehorázně oplzlá kletba mezkařů, které měl člověk plnou hubu, a ze způsobu, jak ji Agustín vyrazil, Francisco poznal, že obrazu porozuměl. Přesto se nemohl Francisco udržet, musil konečně vypovědět, co to vlastně chce udělat, musil to vysvětlit. „Nechci nic konstruovat,“ řekl. „Nechci to dělat jako Velázquez, ani žádnou pitvornou anekdotu, rozumíš. Já tam ty lidi jednoduše postavím, prostě, dětsky.“ Cítil, že slova, především jeho slova, jsou příliš neohebná a neohrabaná pro to jemné a komplikované, co se snaží vyložit, ale nedalo mu, aby nemluvil dál. „Jednotlivosti musí být samozřejmě úplně zřetelné, ale přitom je nesmí být vůbec vidět. Jenom obličeje musí na člověka hledět tvrdě, skutečně, přesně tak, jaké jsou. A vzadu je tma, člověk právě jenom ještě tuší ty obrovské mazanice v Ariadnině sále. Chápeš, co chci udělat? Rozumíš?“

„Nejsem přece žádný pitomec,“ odpověděl Agustín. A s tichým, klidným triumfem řekl: „Hombre! To bude opravdu něco docela velkého a něco docela nového. Francho, Francho, co jsi ty za malíře!“ – „Všiml sis toho konečně?“ odpověděl mu Francisco pobaveně otázkou. „Pozítří jedeme do Aranjuezu,“ pokračoval.

„Tebe vezmu samozřejmě s sebou. Budeme rychle hotovi. Zbývá mi jenom ty portréty přenést. Všechno, na čem záleží, je tady. Bude *to* velkolepé.“ – „Ano,“ řekl Agustín s přesvědčením, čekal úzkostlivě na to, pozve-li ho Francisco, aby jel s ním; teď měl dětinskou radost. A hned do něho vjela praktičnost. „Tedy pozítří do Aranjuezu,“ řekl. „To je předtím zapotřebí vyřídit ještě spoustu věcí. Musím k Dacherovi kvůli rámu a kvůli plátnu, k Ezquerrovi kvůli barvám a o fermeži s ním musím promluvit taky.“

Chvíli uvažoval, potom pravil váhavě: „Celý ten čas ses neviděl s přáteli, s Jovellanosem, Bermúdezem, Quintanou. Teď jedeš znovu na kolik neděl do Aranjuezu. Neměl by ses s nimi sejít?“

Goya se za této řeči zachmuřil a Agustín se bál, že vybuchne. Ale Goya se ovládl. Sotva dovedl nyní pochopit, jak se mohl bez Agustína obejít, nedovedl si představit, jak by teď v Aranjuezu dokázal bez tohoto nejmoudřejšího z přátel vůbec pokračovat v práci, musí mu tu radost udělat. Mimoto má Agustín pravdu, dopustil by se urážky, kdyby se s přáteli neviděl.

Sešel se s Miguelem a Quintanou u Jovellanose. „Dlouho jsme se neviděli, vězel jsem po krk v práci,“ omlouval se. „Z dobrot světa,“ pravil trpce Miguel, „je práce ta jediná, která nezanechává žádnou ošklivou pachuť.“

Potom se, samozřejmě, mluvilo o politice. Se Španělskem to stálo špatně, hůř, než si Goya, který se v Aranjuezu před všeobecnými záležitostmi uzavíral, byl ochoten v nitru připustit. Flotila, kterou spojenecká republika donutila vložit se do války, se z těžké porážky u mysu São Vicente už nevzpamatovala. Angličané dobyli Trinidad, podvázali dovoz z Indie, dotírají dokonce na pobřeží španělské mateřské země. Vysoké válečné výdaje plodí hlad a bídu. Ale pařížské direktorium dává Španělsku jenom pykat za to, že tak dlouho váhalo uzavřít alianci. Republika se vyhřívá na výsluní vítězství, vybojovaných jejími vojsky v Itálii, a nechává Španělsko všude na holičkách. Generál Bonaparte zašel tak daleko, že italské příbuzné španělského královského rodu sesadil z trůnu a jejich země shrábl. Aliance s Francií byla ovšem dobrá politika a je to nyní stejně jako předtím jediný možný kurs. Ale místo aby naléhalo, že republika má své závazky, vyplývající ze spojenecké smlouvy, také dodržovat, Španělsko ve všem povoluje. Příčinou toho je, že královna a don Manuel obsadili úřady svými milci nebo je rovnou cestou prodali. Na rozhodujících místech sedí špatní

mužové, kteří se nechávají podplácet republikou, místo aby hájili zájmy Španělska. Ani sama María Luisa není nepřístupná. Vzchopí-li se někdy k položení energického požadavku, pak jí Paříž pošle drahocenné dary a ostrá stížnost se nakonec promění v krotký nářek.

Goya poslouchal němě, překypoval odporem. Patří ke dvoru, v základě jsou tihle tady, protože proti dvoru horlí, vlastně jeho nepřátelé. Je prapodivné, že se kletba Španělska stala jemu samému požehnáním. Pravděpodobně je ten dobromyslně spokojený don Carlos, který se zajímá víc o svou plovoucí hračku než o skutečnou Santísima Trinidad, špatný král, pravděpodobně je vláda doni Marie Luisy neštěstím pro zemi; ale kdyby tihle oba nebyli, jací jsou, pak by neměl žádné zakázky. A dokonce to, že generál Bonaparte sebral bratru Marie Luisy velkovévodství Parmské, přichází jemu, Goyovi, vlastně k dobru. Protože kdyby právě to nebylo dědičného prince Parmského a jeho infantku donutilo strávit léto v Aranjuezu, kdo ví, jestli by pak byla dona Carlose napadla ta znamenitá myšlenka dát „nás všechny pohromadě“ vymalovat.

Tyto úvahy nezabránily, aby rozhořčení ostatních na sobecky špatnou správu Španělska nezachvátilo také Goyu. „Panstvo se muselo zatraceně namáhat, aby tak požehnanou zemi, jako je naše^ strhlo tak hluboko.“ Tato Jovellanosova slova i způsob, jak je pronesl, utkvěly Goyovi v uších.

Ale potřásal tlustou hlavou; měl jiné věci, o čem přemýšlet. Chystal zpáteční cestu do Aranjuezu.

Pro Josefu měl v těch několika málo dnech sotva chvíli času; to ho nyní tížilo na duši. Nechtěl konečně své dílo, když už je ukázal Cayetaně a Agustínovi, před ní schovávat. Se slabým, samolibým, poněkud rozpačitým úsměvem ji přivedl před skici.

Pokusil se jí vysvětlit, co má v úmyslu. Rozuměla malířství dost, aby si ze skic a z jeho vysvětlivek udělala správný závěr. Představovala si hotový obraz a nevěděla, připadá-li ji dobrý. Jistě bude z toho plátna vyzařovat ten nádherný, matoucí třpyt, o kterém Goya mluví, a obličeje králů a princů budou z něho ostře vystupovat. Ale skici se na ni dívaly zle a představa hotového obrazu ji mrazila. Bála se, že v něm bude vězet nějaký špatný duch, něco kacířského, nebezpečného, buřičského. Pravda, krásná nejsou Jejich Veličenstva ani v živé podobě, ale na portrétech od Rafaela Mengse, Maelly, jejího bratra, ba ani na dřívějších portrétech od

Francisca nejsou přece jen tak ošklivá. A dají si to líbit? Z toho obrazu vzejde určitě neštěstí.

„Nu, co říkáš?“ zeptal se jí.
„Nejsou král a královna snad,“
otázkou mu opáčila,
„není teta infantka snad,
a ta hlavně, tuze – tuze –?“
Josefa po slově tápe.
„Podobná si?“ napověděl.
Přikývla a jata kouzlem,
odporem i nelibostí,
stojí, hledá, mlčí, říká:
„Přes to všechno je ten obraz
s určitostí dílem mistra,
jenže tuze překvapivým!“

30

V Aranjuezu, v Ariadnině sále, Agustín se znaleckým obdivem přihlížel, jak se to, co jeho přítel uviděl v nitru, pod jeho rukou nyní zviditelňuje všem.

A s hlubokou radostí poznával teď Agustín ještě něco: že se totiž „Rodina Carlose čtvrtého“ stává obrazem politickým. Avšak chránil se vyslovit toto poznání nahlas. Neboť Francisco neměl samozřejmě v úmyslu malovat „politiku“. Věřil v absolutní královládu, cítil sympatie k tomuto dobráckému, vlastní důstojností naplněnému vladaři a k této doně Marii Luise, která si s nenasytnou chutí vykrajuje z koláče světa svůj nehorázný díl. Ale ty hrozné události, které Španělsko postihly, ty zničené lodě, vydrancovaná státní pokladna, slabost a zpupnost královny, bída lidu, *to* všechno bylo, zatímco maloval, v Goyově mozku, ať chtěl nebo nechtěl. A právě proto, že nemaloval nenávist, právě proto z toho pyšného lesku uniforem, řádů a klenotů, ze třpytu všech těchto doprovodných znaků královlády z boží milosti bilo lidství nositelů této královlády každému bez rozdílu do očí s nahou, brutální věcností.

Ještě nikdy se spolupráce těch dvou nevyvíjela tak dobře. Protáhl-li Agustín svůj věrný, mrzoutský obličej jen sebemíň, hned Francisco věděl, že něco neklape. „Co říkáš ústům královny?“ zeptal se třebas Goya. Agustín se poškrábal přemítavě na lebce a už udělal Goya Maríi Luise na „Rodině“ stisknuté rty místo adule usměvavých z portrétní skici. „Infant Antonio vlastně vypadá králi zatraceně podobný,“ prohodil Agustín a už Francisco, aby křečovitě majestátní výraz dona Carlose zdůraznil, jeho tvářnosti ještě více připodobnil pedanticky důstojný výraz infanta, stojícího přímo za ním.

Goya pracoval s nejvytrvalejší pílí. Jako tenkrát, když po tom autodafé maloval oněch pět obrazů s inkvizicí, pracoval i nyní hluboko do noci při světle svíček, které si připevnil na kovovou střechu nízkého, cylindrovitého klobouku v důmyslném rozestavení, takže mu skýtaly každé žádané světlo.

Maloval svrchovaně svědomitě, ale přesto se suverénním přehlížením podružných detailů. Dostal tehdy pokyn, aby obličej vznešené nevěsty následníka trůnu, jejíž volba nebyla ještě pevně rozhodnuta, držel „anonymní“; nechal tedy okázale vyšňořenou neznámou infantku jednoduše otočit hlavu dozadu. Na královu nejstarší dceru, nepřítomnou princeznu regentku portugalskou, dokonce až úplně doposledka zapomněl: Agustín mu ji připomněl. Francisco ho odbyl mávnutím: „To nic, tu mám ve dvou minutách“, a maloval dál na tlusté, mrzutě důstojné hlavě infanta dona Antonia Pascuala. Volali ho k jídlu, on pracoval dál. Hlavu měl botovou, volali ho podruhé. „Jen se běž posadit,“ řekl Agustínovi, „přijdu hned, namaluju ještě rychle princeznu regentku.“ A opravdu byla polévka ještě teplá, když už hotový obličej infantky, lhostejný a výrazně nic neříkající, vykukoval mezi infantem Antoniem a dlouhým dědičným princem Luisem.

Aby do obrazu přimaloval také sebe, k tomu potřeboval méně než hodinu. Pobaveně a lišácky kýval potom živý Goya na malovaného, který prokukoval z temnoty trochu stínovitý, jak znělo přání, ale velmi znatelný a rozhodně ne skromný.

Vůbec byl Goya proti Agustínovu očekávání po celou tu dobu ve vyrovnaně dobré náladě. Král a královna se také tentokrát činili seč byli, aby mu práci usnadnili. Poslali mu své slavnostní šaty a jednotlivé řády, které potřeboval, a Goya pověsil s bujným smíchem stuhu a řád Zlatého rouna kolem krku Agustínovi nebo k

Agustínově ukrutné radosti do Carlosova královského kabátu nacpal některého tlustého lokaje a poručil mu, aby mu stál důstojně jako Carlos.

Přišel den, kdy nahodil poslední světla. A potom se ptal sebe i přítele: „Je to hotové?“

Agustín se díval. Tady je tedy těch třináct Bourbonů. Tady je tvrdá, nelítostná pravda těch ubohých obličejů a čarovná, omamná nádhera barev jejich dědičné královlády. „Ano, je to hotové,“ řekl Agustín. „Podobá je to ’Filipově rodině‘ od van Loo?“ zeptal se Goya a zazubil se. „Ne,“ řekl Agustín a zazubil se šíře. „Ani Velázquezovým ’Dvorním dámám‘,“ řekl a jeho harašivý smích se mísil s jasným, šťastným smíchem Goyovým.

„Snad by se to mělo ukázat donu Miguelovi,“ navrhl Agustín; seňor Bermúdez byl v Aranjuezu u dona Manuela a Agustín se těšil na zaražený obličej velkého znalce.

Don Miguel přišel, viděl a byl s úsudkem ihned hotov. Obraz mu rozrušoval nitro, odpuzoval ho, byl při všem svém umění barbarský. Přesto se zdráhal promluvit. Nebyl si snad také svou věcí jist, když šlo o Lucíu, a neměl Francisco se svým obojetným portrétem přece jen pravdu? Možná že má Francisco pravdu i s tímhle obrazem tady, ne z opravdového uměleckého vědění, ale z té strašidelné hloubky svého instinktu.

„Neobyčejný obraz,“ řekl posléze Miguel. „Velice odlišný, velice osobitý. Ale –“ Zmlkl. Potom se však rozběhl. Bylo vyloučeno, že by se jeho teorie, získaná usilovnou prací několika desetiletí, mohla takovou měrou mýlit. Dluží estetické moudrosti starých mistrů, která se po dvě tisíciletí dědila z pokolení na pokolení přes humanismus až k němu, donu Miguelu Bermúdezovi, aby nyní proti tomuto barbarství pozvedl hlas. „Obdivuji se tvému barevnému podání, Francisco,“ řekl. „Tvůj kolorit je proti pravidlům, ale přiznávám, že tahle vřava světel, tahle spoutaná ryčnost barev je vysoké umění. Ale proč do své krásy vkládáš tolik odpudivého? Proč diváka nutíš, aby s ní spolkl tolik ošklivého a odporného? Jsem poslední, kdo by nedovedl ocenit nové výrazové prostředky, i když jsou odvážné – ale tohle nechápu. Nechápu na tomhle obraze ještě něco jiného. Odchylky od pravidla, no budiž, s nějakou se už smířím. Ale tady vidím jenom samé odchylky. Každý zdravý realismus vidím s potěšením – ale tví Bourbonové už nejsou portréty, to jsou karikatury. A proč ta přehnaně jednoduchá,

primitivní kompozice? Neznám snad jediné dílo, žádný obraz ani starého mistra, ani současný, na které by ses mohl odvolávat. Neměj mi to za zlé, Francisco, obdivuji se ti, jsem tvůj přítel, ale s tímhle tady už souhlasit nemohu.“ A autoritativně uzavřel: „Tenhle obraz je nepodařený.“

Agustín litoval, že tomu učenému oslovi, který ani zármutkem pro Lucíu nijak nezmoudřel, obraz ukázali. Roztrpčeně vystrčil velkou, boulovatou hlavu kupředu, chystal se odpovědět. Ale Goya ho posunkem zarazil. „Nemám ti to za zlé, staroušku,“ řekl zlehka Miguelovi.

Ten však spustil znovu: „Viděl ten obraz král a královna?“ zeptal se starostlivě. „Udělal jsem skici jednotlivých osob,“ odpověděl Goya, „a ty si ovšem mohli prohlédnout. Obraz sám jsem jim během malování neukázal.“ – „Odpusť, Francisco,“ řekl don Miguel. „Vím, že rádcové jsou zřídka vítáni, ale já ti dlužím otevřenost, a nemohu ti svou radu smlčet. Neukazuj ten obraz tak, jaký je teď! Zapřísahám tě.“ A beze strachu z hněvu, který viděl v Goyově tváři kypět, pokračoval. „Nemůžeš alespoň udělat svého Carlose a Mariu Luisu trošičku“ – hledal slovo – „přívětivější? Konečně jsi mezi námi všemi právě ten, který je vidí nejmírněji.“ – „Nevidím je mírně,“ řekl Goya, „a nevidím je tvrdě. Vidím je, jací jsou. Takoví jsou a takoví zůstanou. Navždycky.“

Obraz uschl, dostal fermežový nátěr, seňor Julio Dacher, slavný francouzský rámař, ho vypjal do rámu. Byl sjednán den, kdy si má obraz prohlédnout královská rodina.

A toho dne byl Goya naposledky v Ariadnině sále, pobíhal před svým dokončeným dílem sem a tam, čekal.

Dveře se otevřely. Veličenstva a královské Výsosti vešly. Procházely se právě po zahradách, měly na sobě jednoduché šaty, jen s docela málo řády, a v jejich doprovodu byl Principe de la Paz, také on velmi prostý; následovala je značně početná družina, v ní i Miguel. Don Carlos, když vstoupil, vyhrabal zpod kabátu a vesty dvoje hodinky, porovnal je navzájem a pravil: „Deset, dvacet dva. Čtrnáctého června, deset, dvacet dva. Odvedl jste obraz včas, done Francisco.“

Tu tedy stáli ti Bourbonové, nikoli seřazeni jako na obraze, nýbrž volně mezi sebou promíchání, a Bourbonové z masa a krve si prohlíželi Bourbony namalované, každý sám sebe a každý všechny.

A za nimi, ve skutečnosti i na obraze ve stínu, stál malíř, který je tak seřadil*a tak namaloval.

Z plátna to blýskalo a jiskřilo svrchovaně královsky, a Bourboni stáli na plátně v životní velikosti, ba víc než v životní velikosti, v životní pravdivosti, ha víc než v životní pravdivosti, neomylně oni pro každého, kdo je jednou zahlédl byť i jen letmo.

Dívali se a mlčeli, poněkud zmatení; byl to úžasně velký obraz, ještě nikdy nebyli namalováni na tak velký kus plátna a ještě nikdy neobklopovalo jednotlivce tolik jiných knížat.

Don Carlos stál mohutně uprostřed, na obraze i v sále. Líbi! se mu celek, líbila se mu i jeho vlastní postava. Jak nádherně je namalován jeho kaštanově hnědý slavnostní kabát, je vidět, že je sametový, a jak přesně jílec kordu a každá řádová hvězda a každá řádová stuha! A dělá významný dojem, stojí tu pevně, neotřesitelně, je poznat, kolik síly a morku má v kostech přes ta léta i přes tu dnu. „Jako skála," myslí si. „Yo el Rey de las Españas y de Francia," myslí si. „Velice významný obraz." Užuž se chystá říci Goyovi něco přívětivě žertovného, ale přece jen raději počká, až se nějak vysloví doña María Luisa.

Ta, stárnoucí, ošklivá, nevyparáděná María Luisa, stojí mezi svým mužem, svým přítelem a svými dětmi a její rychlé, bystré oči si měří stárnoucí, ošklivou, vyparáděnou Mariu Luisu na obraze. Ledaco na této malované ženě se třebas ledakomu nelíbí: jí se to líbí, ona tu ženu schvaluje. Ta žena má ošklivý obličej, je ale jedinečný, nutí člověka, aby se na něj díval, utkvívá mu v paměti. Ano, taková je ona, María Luisa z Bourbonu, princezna Parmská, královna všech španělských říší, královna obou Indií, dcera velkovévody, choť krále, matka budoucích králů a královen, odhodlaná i schopná ze života vytěžit, co se z něho vytěžit dá, bez bázně i bez lítosti, dokud ji nevynesou do Escorialu a dolů do panteón de los Reyes. Kdyby měla umřít dnes, mohla by si říci, že ze svého života udělala, co z něho udělat chtěla. A kolem ní stojí její děti. Se zalíbením se dívá na milého, malého infanta, kterého malovaná královna drží za ruku, a na hezkou malou infantku, jíž položila ruku kolem ramen. Má ty děti, které si tak přála, děti živé, velmi životaschopné, nejen od toho tlustého hloupého muže, kterého potřebuje, aby jí a jejím dětem zůstala navždy zaručena příslušející hodnost, nýbrž i od toho, po němž toužila víc než kdy po kom jiném, a jestliže se celý svět nesesype v trosky, pak budou

také tyhle děti na evropských trůnech. Ano, jsou to krásné, zdravé, chytré děti, její přítel jim odkázal svou sličnost, ona jim odkázala svůj rozum. Je to dobrý, pravdivý obraz, ne nasládlý, ne pochlebný, nýbrž tvrdý a pyšný. A je jenom škoda, že na obraze s nimi není také její Manuel.

Mlčení trvalo dlouho. Goyi se začal zmocňovat neklid. Vztekle se podíval směrem k Miguelovi. Nepřivolal snad nakonec svými mrzoutskými, škarohlídskými předpověďmi neštěstí? Taky Josefa měla obavy. Shledají snad Veličenstva opravdu, že je namaloval tuze nepřívětivá? Nenapadla ho přitom přece jediná zlehčující myšlenka, odjakživa cítil k tomu blahovolnému králi dokonce něco jako úctu a k té životachtivé ženě, která je královnou a zároveň majou, málem sympatii. Namaloval pravdu. Té se dosud držel vždycky a všem se jeho pravda také líbila, majům i grandům, a dokonce i inkvizici. A počítal s tím, že mu tenhle obraz vynese jmenování prvním královským malířem, a má se to i tentokrát rozplynout zase ve vzduchu? Proč konečně neotevřou ústa, ten troup a ta děvka?

Ale vtom doña María Luisa ústa otevřela. „To jste udělal dobře, done Francisco," řekla. „Je to věrný, pravdivý obraz, schopný ukázat světu po nás, jací my Bourbonové jsme." A vzápětí vpadl do řeči hlučně don Carlos: „Znamenitý obraz. Rodinný obraz právě takový, jaký jsme si přáli. Jak je ostatně velký, jak vysoký a jak široký?" Goya podal vysvětlení: „Deset stop vysoký a dvanáct stop široký." – „Po všech stránkách velký obraz," prohlásil don Carlos s uspokojením, a šibalsky, jako by don Francisco byl jedním z jeho dvanácti prvních grandů, dodal: „Cubríos, dejte na hlavu, Goyo."

Všichni se teď v blahopřání Franciscovi rozplývali. Don Miguel mu tiskl silně ruku, v obličeji neobyčejné pohnutí. Čekal úzkostlivě na to, jak se král vyjádří. Měl upřímnou radost, že příteli ta povážlivá věc tak dobře dopadla, a kromě toho to považoval za potvrzení vlastního názoru: nijak neudivuje, že se barbarskému králi zamlouvá barbarské dílo.

Principe de la Paz mezitím šeptal něco králi do ucha. Ten odpověděl nahlas: „Slabý náznak si přece jen dovolit můžeme." A hlaholivě, se širokým, šprýmařským úsměvem, se obrátil na Goyu: „V několika málo dnech, můj milý, zažijete příjemné překvapení." Manuel to však zdůraznil: „Ano, Francho, teď jsme toho dosáhli."

Hned od Bayeuovy smrti toužil Francisco po jmenování prvním malířem, to pro něho bylo svrchovaným uznáním, to ho také titulárně potvrzovalo tím, čím je. Ještě před dvěma minutami pochyboval, že to tak dopadne. Nyní se mu to splnilo. Neměl už, co by si ještě přál. Cítil uměleckou dovednost, růst i naplnění, jeho dílo je zdařilé, uznal to Agustín, uznali to znalci a uznali to hloupí mocní. A uznají to také Francouzové, dokonce i Němci. A také potomci. Idioma universa!. Mladý Quintana našel vskutku pravé slovo. A dnes má tenhle očividný úspěch a zítra bude mít tu nádhernou milenku.

Odjel zpátky do Madridu. Připravoval svou cestu do Andalusie.

Dokud pracoval na „Carlosově rodině“, neměl na Cayetanu skorem vůbec ani pomyšlení, ale teď ho spalovala touha, bodala ho nedočkavost. Nemohl pracovat; pach barev, pouhý pohled na plátno mu byl protivný. Ale neodvažoval se odjet z Madridu dřív, než bude mít jmenovací listinu v rukou. Nevěřil tomu, dokud to neuvidí stvrzené písmem a pečetí. Od slova k jeho splnění bylo daleko a Francisco se bál démonů, těch, co věčně číhají v záloze. Proto také, aby k sobě démony nepřivábil, nikomu o králově příslibu neřekl, ani Agustínovi, ani Josefě. Stravoval se čekáním a neodvažoval se odjet.

Navštívil ho korunní správce pokladu, don Rodrigo Soler. „Pokud se týče vašeho honorování, done Francisco,“ oznámil mu, „jsme zajisté zajedno v tom, že jde o šest Výsostných hlav po dvou tisících reálech a o pět Výsostných hlav po tisíci reálech. Jak vidíte, zahrnul jsem do počtu i hlavu Jeho Výsosti dědičného prince kojence. Na druhé straně však budete zajisté srozuměn s tím, že hlavy dvanáct a třináct, hlavy nepřítomných Výsostí infantek, honorovány nebudou. Právě tak nepřichází v úvahu ani hlava čtrnáct, hlava vaše.“ Goya neshledával sice účet velkodušný, ale ani špinavý.

Opět uplynul den, uplynul i druhý, třetí. Jmenování nabývalo účinnosti teprve tehdy, když proběhlo všemi zúčastněnými úřady, takže nedbalí nebo nepřející úředníci mohli věc po libosti protahovat. Bylo tedy jen přirozené, že Goya musil čekat. Ale jeho netrpělivost se měnila v chorobnou, jeho sluchové schopnosti se horšily. Stále častěji ho napadala myšlenka rozjet se do Andalusie, ke Cayetaně, ihned, ať už z toho vzejde cokoli.

Tu se, čtvrtého dne po návštěvě správce pokladu, v Pepině doprovodu dostavil don Manuel. Jeden z jeho červenopunčocháčů, s velkým portfoliem v ruce, se držel skromně v pozadí.

„Slyšela jsem vyprávět o vašem obraze, done Francisco," roztlachala se Pepa, „a s dovolením dona Manuela, do jisté míry za zády Veličenstev, jsem se rozjela do Aranjuezu a obraz jsem si prohlédla. Je to proti mému zvyku, ale víte přece, jak hluboce se o vaše umění zajímám. Je to opravdu dobrý obraz, člověk musí skorém říci malířské dílo. Nejenom největší, ale i nejlepší, jaké jste kdy vytvořil. Někdy jste si to ovšem trochu ulehčil. Dědičný princ Parmský je například beze sporu tuze dlouhý. Ale vcelku je to obraz znamenitý. A tak pestrý!"

Don Manuel řekl: „Přicházím v oficiální funkci. Mám vám učinit příjemné oznámení." Pokynul červenopunčocháči, ten mu podal spis s velkou úřední pečetí. „Osobně jsem intervenoval," prohlásil, „jinak by to trvalo ještě tři neděle. Takto vám mohu tu listinu odevzdat už dnes. Mám vám ji přečíst?" zeptal se důležitě.

Goya samozřejmě věděl, o co jde, a don Manuel mohl právem čekat díky; přesto se mu podařilo tichý hněv nad tím vypínavým protektorstvím jen stěží ovládnout. „Zase jednou mi dnes sluch neslouží zrovna nejlíp," odpověděl. „Smím si listinu přečíst sám?" – „Jak chcete," řekl ministr dotčeně.

Goya četl: „Král Náš Pán si přeje odměnit Vaše vysoké zásluhy a podat Vám důkaz Své Nejvyšší milosti, který by byl ostatním profesorům Akademie povzbuzením a ukázal jim, jak vysoce si Jeho Veličenstvo váží mistrovství v. ušlechtilém umění malířském. Z toho důvodu se Král Náš Pán uráčil jmenovat Vás prvním dvorním malířem s ročními požitky padesáti tisíc reálů, splatnými dnešním dnem počínaje. Dále má státní pokladna příkaz vyplácet Vám ročně pět set dukátů na úhradu výdajů s Vaším vozem. V dalším pak s Vámi ještě státní pokladna projedná přiměřený příspěvek na reprezentativní byt. Kéž nám Vás Bůh ještě dlouho zachová! První ministr don Manuel Principe de la Paz."

Goya, nyní poctivě pohnut, řekl sípavě: „Děkuji vám, done Manueli." – „Není co děkovat, můj milý," pravil don Manuel, jeho slabé rozladění se v očividné hluboké radosti malířově rozplynulo. Pepa se však zadívala svýma krásnýma, zelenýma, nestoudnýma očima Goyovi zplna do tváře a řekla: „Chtěla jsem být první, kdo ti bude blahopřát, Francho."

Když Goya osaměl, pročítal si listinu znovu a znovu. Těšil ho především příspěvek na byt a ještě víc těch pět set dukátů na vůz. Odjakživa si dělal kvůli tomu vozu výčitky svědomí, teď se mu tady potvrzuje, že si ho opatřil po právu. Pokládal kolikrát krále za skoupého, že chtěl plat prvního malíře tak dlouho ušetřit. Křivdil mu. Don Carlos je velkodušný a dovede umění ocenit. Nenechá na něj dopustit, jestli na něj budou přátelé napříště hubovat.

Když o svém jmenování pověděl Josefě, zhluboka si oddychla. Její v Pánu zesnulý bratr vždy znovu a znovu prohlašoval, že malíř musí spojovat pravdu s krásou. Francho se proti tomuto základnímu pravidlu prohřešil a ona se až do posledního okamžiku bála, že Veličenstva nebudou s jeho zobrazením svých posvátných osob souhlasit. Nyní poprvé byla přesvědčena, že její Francho nemá za svůj vzestup co děkovat jejímu bratru, ani svému úzkému spojení s velkým jménem Bayeu, nýbrž že je velký malíř zásluhou vlastní a právem vlastním.

Příteli Martínu Zapaterovi Goya napsal: „Dlouho jsem Ti nepsal, ale měl jsem práce nad hlavu. Dobré práce. Ani dnes Ti nemohu psát dlouze, musím co nejrychleji na jih, k jisté velké dámě, Ty už tušíš, ke které. Dostal jsem také jmenování prvním královým malířem a budu Tě musit požádat o radu, jak mám nové peníze investovat. Uložil jsem svému Agustínovi, aby Ti poslal opis mého diplomu. Ukaž ho mé matce i mým bratrům a vůbec všem v Zaragoze, především také našemu starému fráteru Joaquínovi ve Fuendetodosu, který nikdy nevěděl, má-li ve mně něco vidět, nebo ne! Teď se právě chystám nasednout do svého vozu, který mi ostatně napříště bude platit král, pět set dukátů ročně, pochválena buď svatá Panna! Jsem vykonanou prací i svým štěstím úplně vysílený. Kup svaté Panně del Pilar několik tlustých svící. Můj milovaný Martíne! Král a královna se rvou o Tvého přítele Francha.“

Odjel do Aranjuezu, aby Veličenstvům složil svůj dík. Objednal si mimořádnou poštu na jih. Ihned po audienci se převlékl, poslal slavnostní dvorní úbor zpátky do Madridu a bez okolků se vydal na cestu do Andalusie.

Žene k spěchu, žene k spěchu.
Ale zkušený ten kočí

druhý den chce oklikou jet,
silnice prý samá jáma,
bandity se jenom hemží.
Goya o tom nechce slyšet,
zbytečné je zajíždět si.
„Žádné strachy," praví Goya.
„Nate, strejdo," dává malíř
užaslému muži pravý
kulatý a zlatý dukát.
„Vezete přec ve svém voze
dítě štěstěny, jen jeďte!"

31

Goya seděl polooblečený v pohodlné židli a přihlížel, jak Cayetana pije v posteli čokoládu. Záclony alkovny, v níž široká postel stála, byly roztaženy. Z každé strany postele byla jedna antická bohyně, pečlivě vyřezaná z ušlechtilého dřeva, z prsou obou bohyň trčely svícny, a ačkoliv již musilo být pozdní dopoledne, svíčky v nich hořely. Nedávaly mnoho světla, pokoj se stápěl v lahodném šeru, fresky, které se táhly po celé délce stěn, směšné zahradní panoráma, bylo znát jen nezřetelně. Malba alkovny samé představovala vysoká okna, malované okenice měly šprýmovně malovaná kukátka, jimiž mohlo dovnitř proudit vysněné slunce, a bylo příjemné v chladu pokoje si představovat, jaké musí být venku horko.

Hravě a mlsavě namáčela Cayetana sladké pečivo do husté čokolády. Dueňa starostlivě přihlížela, jestli nic neukápne. Také Goya přihlížel, lenošný a spokojený. Nikdo nemluvil.

Cayetana snídani skončila, dueňa jí odebrala šálek, Cayetana se líně protáhla.

Francisco byl nezkaleně šťastný. Když včera přijel, pozdě odpoledne, vyběhla mu na uvítanou naproti, projevovala radost způsobem pro dámu nanejvýš nepřístojným a v majordomově přítomnosti ho objala. Potom si s ním, zatímco se koupal a převlékal, otevřenými dveřmi povídala. Celou cestu se bál, že v Sanlúcaru najde hosty; nechal ji dlouho čekat a nebyl by ji mohl mít za zlé, kdyby si byla pozvala společnost. Ale nikdo se neukázal, ba ani doktor Peral ne, seděli večer u jídla sami, byla to radostná

večeře, povídali si a dětsky i méně dětsky spolu žertovali, nepadlo jediné uštěpačné slovo, také po celou dlouhou, bujnou noc ho nesklíčila ani jediná zlá myšlenka, byly to nádherné hodiny.

Odhodila přikrývku, posadila se na posteli. „Nemusíte se mého lever účastnit, done Francisco," řekla. „Vyspěte se ještě trochu nebo si prohlédněte zámek nebo se jděte projít po zahradě. Půl hodiny před jídlem se pak s vámi setkám u letohrádku na krátkou procházku."

Přišel k letohrádku dříve. Byl odtamtud krásný pohled na dům i na krajinu. Jako většina domů zde v okolí Cádizu i tato rozlehlá stavba se přidržovala arabského slohu, zdi prolomené malým počtem oken byly velmi bílé, z ploché střechy trčela k nebi štíhlá vyhlídková věž. Zahrady terasovitě sestupovaly. Široce a líně se vléval Guadalquivir do moře. Město Sanlúcar a jeho žírná rovinka, vega, ležely uprostřed moře písku jako zelená oáza; široko daleko z obou stran bujných vinic a olivových hájů se táhla žlutoběl plochého kraje. Uprostřed písku se mořily hubené lesíky borovic a korkových dubů. Duny se vlnily. Bíle svítily šaliny.

Goya se rozhlížel po krajině bez velkého zájmu. Ať už pozadí tvořily piedrahitské vrchy nebo sanlúcarské duny, pro něho bylo důležité, že je s Cayetanou sám, pryč od dvora, pryč od města Madridu.

Přidružil se k němu doktor Peral. Vlažně spolu rozprávěli. Peral vyprávěl o historii domu, který před nimi ležel. Vystavěl ho hrabě Olivares, ten, kterého Velázquez tak často maloval, ten všemocný ministr Čtvrtého Filipa; poslední, trpká léta svého vyhoštění prožil Olivares tady. Don Gaspar de Haro, jeho synovec a nástupce, potom stavbu dál rozšiřoval a zámek se jmenuje „casa de Haro" právě po něm.

Potom Peral vypravoval, aniž se ho Goya musil ptát, o událostech posledních týdnů. Velké společenské večery doña Cayetana samozřejmě pořádat nemohla, má přece stále smutek, ale přesto bylo v domě dost hostů, přijeli z Cádizu, z Jerezu, ano až ze Sevilly. „Kde je dobrý med, tam se slétají vosy," myslil si Goya staré přísloví. Občas se zajížděl také do Cádizu, do vévodkynina městského paláce, tamějšího „casa de Haro". Jednou, zahalena závojem, přihlížela doña Cayetana v Cádizu býčímu zápasu; také toreador Costillares byl dva dny hostem tady v zámku. Goya nečekal, že Cayetana bude celý ten čas stát na své rozhledně a

vyhlížet ho, jak měly ve zvyku dámy v Pepiných romancích; přesto cítil v nitru lehké rozladění.

Přišla Cayetana a v její družině dueňa, páže Julio, černá holčička María Luz, pejsek Don Juanito a několik koček. Ustrojila se s obzvláštní pečlivostí, zřejmě Goyovi pro potěšení, měl radost. „Je dobře," řekla, „že to dnes už nezachováváme jako za časů našich dědů, kdy vdova musela chodit v černém až do smrti nebo až do druhého sňatku." Žasl nad lhostejností, s níž mluvila o svém vdovství.

Peral požádal, aby se směl vzdálit. Ostatní procházeli zahradami jako malý průvod; po obou stranách, ocas vysoko vztyčený, ťapaly kočky. „Natahujete ukazováček dolů možná ještě o maličko pánovitěji než dřív, Cayetano," řekl, „jinak na vás nemohu vypozorovat žádnou změnu." – „A vy boulíte spodní ret ještě o maličko víc dopředu, Francisco," odpověděla.

V zahradě bylo mnoho slunečních hodin, jedny se stínovou ručičkou namalovanou. „Hrabě Olivares," vysvětlovala doña Cayetana, „jistě ve svém vyhnanství tady trochu zpodivínštěl. Zřejmě snil o tom, že zastaví čas, dokud mu hvězdy nebudou zase příznivější."

Zasedli k lehkému jídlu. Kolem stěn jídelny běžela freska bledé zahrady s mnoha sloupy, byly na ní girlandy, egyptské motivy. Také tam ukazovala stínová ručička na slunečních hodinách pořád jednu a touž hodinu.

Po jídle se Cayetana rozloučila. Francisco odešel do své ložnice, bylo velké horko, lehl si nahý na postel k dlouhému odpočinku. Byl líný a neměl žádné přání. To se mu stávalo v životě zřídka. Stále ho zaměstnávaly plány, nemohl ležet v posteli, aby nemyslil na příští den, na příští týden, na nové podniky. Ne tak dnes. Dnes nelitoval spánku, který na něho přicházel, jako ztraceného času, nýbrž vnímal s rozkoší, jak ho obestírá, jak se mu tělo propadá. Spal hluboce a probudil se šťastný.

Podobně jako tento první den prožíval i dny další, lenivě, šťastně, spokojeně. Byl s Cayetanou po většinu času sám. Peral rušil málo. Před Eufemiou neměla Cayetana žádné tajnosti ani ostych.

Jednou seděli, Cayetana a Francisco, polonazí v ztemnělém pokoji, bylo horko, Cayetana ho ovívala vějířem. Vešla Eufemia, přinášela jí ledovou limonádu. Zahlédla vějíř, zarazila se, pustila

pohár s limonádou na zem, rozběhla se ke Cayetaně a vějíř jí vytrhla. „Přece ne ten," vykřikla, „když tady sedíte takhle!" Byl to vějíř, na kterém byla namalována svatá Panna del Pilar.

Příhoda podobného rázu patřila v Sanclúcaru už k pohnutým událostem. Oba, Francisco i Cayetana, zažili už mnoho, snad za všechna léta života ještě nepoznali čas tak klidný a spokojený, a těšili se z něho.

Pracoval málo. Plátna, štětce, palety se vůbec nedotkl; byly to od doby jeho učení první týdny, v nichž nemaloval. Naproti tomu hodně kreslil, ale jenom sobě pro zábavu. Nakreslil, co se mu na Cayetaninu běžném dni líbilo. Jednou se zeptala, nechce-li ji malovat, třebas jako maju. „Lenošme," prosil ji. „Malování je můj způsob myšlení. Nemysleme."

„Kolik máš vlastně jmen?" zeptal se jindy, když mu padla do oka listina, na níž uvedení jejích titulů zabíralo celou řadu řádek. Hidalgové směli mít až šest křestních jmen, grandové až dvanáct, grandové prvního stupně nebyli v počtu svých křestních jmen omezeni vůbec. Mít mnoho křestních jmen bylo dobré; potom se člověk těšil ochraně mnoha svatých. Cayetana měla jedenatřicet jmen, vypočítala mu je: „María del Pilar Teresa Cayetana Felicia Luisa Catalina Antonia Isabel" a všechna další. Francisco řekl, že přes svou dobrou paměť si nedokáže tolik jmen pamatovat, ale ví tolik, že Cayetana má právě tolik tváří jako jmen. „Jen mi ta jména ještě jednou vypočítej," vyzval ji, „jedno za druhým a ke každému ti nakreslím tvou tvář." Vypočítávala jména, on kreslil, obě ženy, Cayetana a dueňa, přihlížely. Kreslil rychle, směle, vesele a ostře, a tváře, ačkoli to byly vesměs tváře Cayetany, byly ve skutečnosti zřetelně rozdílné; mnohé z nich byly pomilováníhodné, ale některé byly také strašidelné, zlé.

Cayetana se smála. „Jak se ti líbím, Eufemio?" obrátila se na dueňu. „Je to skvělé, co tady pan první malíř kreslí," odpověděla doña Eufemia, „ale bylo by dobře, kdyby dál už nekreslil. To nepřináší požehnáni, dávat všechno na papír." – „Prosím další jméno," řekl Goya. „Susana," hlásila Cayetana a Goya kreslil dál. Zatímco kreslil, a aniž se na dueňu podíval, zeptal se: „Pokládáte mě za čarodějníka, doňo Eufemio?" Dueňa, volíc opatrně slova, odpověděla: „Domnívám se, Excelence, že umění, které pochází od Boha, by se mělo používat především k zobrazování svatých." Goya, zatímco stále kreslil dál, řekl lhostejně: „Namaloval jsem

hodně svatých. Zbožné obrazy ode mne můžete vidět viset v mnoha kostelích, doño Eufemio. Jenom svatého Francisca de Borja jsem maloval devětkrát, pro Osuny.“ – „Ano,“ řekla Cayetana. „Osunové jsou na svatého své rodiny velmi pyšní. My Albové žádného svatého nemáme.“

Goya byl se svou kresbou hotov; pořádkumilovně k ní připojil číslo a jméno: „24. Susana“. Z listu hleděla Cayetana líbezná, posměvačná, neprůhledná. Eufemia, která kypěla vrcholným nesouhlasem, se obrátila na svou velitelku. „Bylo by dobře, beruško moje,“ řekla prosebně a přesto energicky, „kdyby některé z těchhle listů neexistovaly. Požádejte přece pana prvního malíře, aby tuhle ’Susanu‘ roztrhal a ještě některé jiné. Ty obrazy přitahují zlé duchy, to mi věřte. Smím?“ A už hmátla po „Susaně“. – „Necháš to být!“ zvolala Cayetana a napůl v smíchu, napůl vážně proti ní vyrazila. Dueňa proti ní pozvedla zlatý kříž, který jí visel kolem krku, aby tak zaříkala zlého ducha, který zřejmě do její berušky už vjel.

Častěji – odpoledne nebo dopoledne, když Cayetana spala – si zajel Francisco na mezku do města Sanlúcaru. Tam, ve ventě de las Cuatro Naciones, popíjel jerez, které rostlo tu v okolí, a besedoval s ostatními hosty v krčmě, s muži ve velkých bílých kulatých kloboucích, kteří nosili svůj fialový plášť i v létě. Odvěké město Sanlúcar – mnozí odvozovali jeho jméno až od samého Lucifera – bylo proslulé i smutně proslulé jakožto prasídlo čertovských chlapíků, kteří se dovedou lží a krádeží dostat pokaždé z úzkých. Pí carové ze starých románů byli domovem zde a majo, který mohl Sanlúcar zvát radným městem, byl pyšný. Obec zbohatla z podloudnictví a nyní, když před Cádizem ležel silné anglické loďstvo a blokovalo přístav, život a obchod kvetl. V krčmě de las Cuatro Naciones bylo také vždycky možno zastihnout mezkaře v jejich vesele barevném profesionálním kroji a ti uměli vypravovat historky z celé španělské země, o nichž se člověk jinak nedoslechl. Nu, s těmito muletery i s jinými hosty vedl Goya lenivé rozprávky, které se hemžily narážkami, rozuměl jejich řeči i mravu a oni rozuměli řeči a mravu jeho.

Někdy se rozjel také do některé z malých obcí v sousedství, do Bonanzy nebo do Chipiony. Cesta vedla řídkými drnákovými lesy a přes žlutavě jasné pískové duny, všude se bíle leskly šaliny. Jednou, když tak klusal pískem, znovu spatřil „El yantar“, polední strašidlo. Lezlo blíž líně, půl želva, půl člověk, diváka spíš uspávalo, než

děsilo ve shodě se svým druhým jménem „La siesta“. Strašidlo lezlo svou cestou pomalu a neúchylně, ale nebyla to silnice ani směr Franciscův. Držel se na svém mezku a dlouho se na strašidlo díval. Zdáli z pobřeží k němu doléhal povyk hrajících si dětí, které však jeho zraku zakrývaly duny.

Když se vrátil, čekal na něho dopis z Cádizu. Seňor Sebastián Martínez chtěl Santa Cuevě věnovat tři obrazy a dotazoval se, byl-li by pan první malíř ochoten tuto zakázku přijmout. Seňor Martínez byl všude znám jakožto vlastník největšího španělského obchodního loďstva, ovládal podstatný díl obchodu s Amerikou a platil za štědrého podporovatele umění. Návrh přišel Goyovi vhod. Mohl od seňora Martíneze požadovat vysokou cenu a práce pro Santa Cuevu mu skýtala vítanou záminku, jak svou prodlouženou „dovolenou na zotavenou“ u dvora omluvit. V koutku duše uvažoval také, není-li snad nábožná práce takového druhu vhodná k tomu, aby si jí odpykal ono hříšné, co se možná v jeho vášni a štěstí skrývá. Rozhodl se projednat tuto věc se seňorem Martínezem osobně – do Cádizu bylo jen několik málo hodin cesty.

Když o svém úmyslu vypravoval Cayetaně, odpověděla mu, že se to dobře hodí, chtěla mu beztak už sama navrhnout, aby s ní na pár dnů nebo týdnů jel do Cádizu. Teď za války tam je rušný život, také divadlo je dobré. Rozhodli se, že tam koncem týdne odjedou.

Goya nemohl tu noc spát. Přistoupil k oknu. Měsíc byl skorém v úplňku; Goya se díval ven přes zahrady na moře, třpytící se v dálce.

V parku byla Cayetana,
užívala chladu noci.
Byla sama. Uvažoval,
má-li sejít do zahrady.
Nepodívala se vzhůru,
Goya nešel za ní dolů.
Obklopena koček houfem,
postava se její nesla
prapodivně bez šelestu
lahodným tím polosvitem
po terasách vzhůru dolů.
Dlouho stál Francisco v okně,
dlouho, dlouho pozoroval
její cestu jasnou nocí

tichým doprovodem koček,
kterak za ní pyšně táhnou
ve vší slávě, ocas vzhůru.

32

Vévodkyně prováděla Goyu po svém cádizském městském paláci casa de Haro. Hrabě Olivares a Gaspar de Haro, budovatelé paláce, nijak neskrblili. Kdežto domy v městě, které se na hlavě nesmírně uzoučké šíje nemohly rozpínat, byly povětšině stěsnané a vysoké, oni zbudovali široké sály kolem velkého, tichého patia, nádherně dlážděného dvora, který sám vypadal jako širý sál. Kolem tohoto dvora se po vnitřní straně všech tří poschodí táhly arkády. Z ploché střechy trčela k nebi vyhlídková věž.

V rozlehlém domě byl zatuchlý chlad. Stejně jako v Sanlúcaru, i zde byly jedny sluneční hodiny s namalovanou stínovou ručičkou, která zastavovala čas. Bylo tam hodně mramoru, obrazů, soch, lustrů; seňořes antepasados, páni předkové, nijak nešetřili. Ale dům byl nyní trochu zanedbaný, fresky na stěnách vybledly a loupaly se, leckteré z mnoha schodů byly poškozené a odrolené.

Goya a vévodkyně chodili po vyšlapaných mramorových schodech a schůdcích. Starý správce Pedro, sám trochu sešlý, šel slavnostním, dřevěným krokem před nimi a slabě chřestil svým svazkem klíčů. Nakonec, opět po žlutavě vyšlapaných mramorových stupních, stoupali na mirador, vyhlídkovou věž. Točité schody vedly kolem jedněch zamčených dveří, potom stanuli nahoře na ploché střeše věže a dívali se přes nízký parapet dolů na město, které leželo jako ostrov zářivě bíle uprostřed velmi modrého moře, spojeno s pevninou pouze nesmírně uzoučkou šíjí.

Palác casa de Haro ležel vysoko, bezmála na nejvyšším bodě města. Francisco a Cayetana se dívali k severovýchodu a viděli přístav a četné tvrze, které ho chránily, viděli silnou španělskou válečnou eskadru a viděli andaluské nížiny, ověnčené granadskými horami. Dívali se k západu a viděli široké moře a na obzoru anglickou flotilu, která blokovala přístav. Dívali se na jih a viděli břehy Afriky. U nohou jim však ležely cádizské domy se svými plochými střechami, které byly rostlinami všemožných druhů vyzdobeny jako

zahrady. „Visuté zahrady babylónské, říkávala Jejich Excelence, v Pánu odpočívající pan děd," vysvětloval starý správce.

Cayetana a Francisco byli v rozlehlém domě vlastně sami. Jeli napřed, jenom s dueňou; ostatní, doktor Peral, majordomus, sekretář, všechno, služebnictvo, měli za nimi přijet teprve za několik dní. Sedali u jídla sami, obsluhováni Pedrem a jeho ženou, byli bezmála stále takřka sami, věděli, že to nepotrvá dlouho, a vychutnávali svou samotu.

Na druhý den se Goya ohlásil u seňora Martíneze, svého zákazníka. Měl čas toulat se městem, které, zbudováno na stěsnané prostoře, bylo hodně lidnaté. Chodil úzkými ulicemi mezi vysokými bílými domy s převislými plochými střechami, šel po kostkové dlažbě třídy Calle Ancha. Šel mezi jilmy a topoly na Alamedě, oné promenádě na valech. Vrátil se k Puerta de la Mar a bavil se povykem a ruchem trhu. Mohamedánští obchodníci s drůbeží, kteří sem přivezli kuřata a kachny z té velmi blízké Afriky, rybáři, kteří před sebou měli rozprostřené velmi smrduté a velmi barvité ryby a mušle, obchodníci s ovocem před horami pestrých plodů, prodavači vody se svými trakaři, prodavači ledu se svými bečkami, černovousí Marokánci, kteří seděli v plandavých kalhotách u svých datlí a kouřili dlouhé dýmky, pouliční kuchaři a výčepníci vína ve svých budkách, kramáři, kteří obchodovali se svatými obrázky, amulety a námořnickými čepicemi, prodavači cvrčků, kteří chovali svá bzučivá zvířátka na prodej v klíckách z mosazného drátu nebo v pomalovaných domečcích, aby cortejové mohli svým dámám přinést hračku – to všechno hýřilo barvami, hlukem a zápachem pod jasným nebem, orámováno modrým mořem se španělskou a anglickou eskadrou. Nejednou se k Franciscovi přitočily černě oblečené ženy a šťavnatým líčením mu nabízely děvče; připomínaly mu, aby uvážil, že se zvedá solano, ten omamný africký vítr, který budí touhu, a bude prý litovat, že jejich nabídkou pohrdl. „Takový pěkný, buclatý klín," chválily a malovaly ho ve vzduchu rukama.

Francisco se vrátil do úzkých ulic města. Byl čas, aby se odebral k seňoru Martínezovi.

Goya slyšel o Sebastiánu Martínezovi už mnoho. Martínez platil za pokrokového muže a přispěl ledačím k zmodernizování zemědělství a průmyslu v zámořských španělských říších. Na rozdíl od ostatních bohatých obchodních velmožů cádizských se nespokojoval pouze s hromaděním zisku, nýbrž již častěji vedl svou

flotilu za nepříznivých okolností osobně do Ameriky a při srážkách svých kaperských lodí s nepřítelem se osvědčil jako udatný muž. Po všem tom Francisco užasl, když v seňoru Martínezovi poznal vyzáblého muže, který se ve výrazně nenápadném obleku podobal spíš pedantickému učenci než významnému obchodnímu velmoži, politikovi, pirátovi.

Brzy se ukázalo, že jeho proslulé umělecké sbírky jsou pro něho méně otázkou prestiže než otázkou srdce a rozumu. Láskyplně podál Goyovi o svých pokladech vysvětlení; zdůraznil, že si galérii sám osobně zkatalogizoval, a skorém pyšnější než na obrazy a sochy byl na svou sbírku reprodukcí děl, které mohly mít pro dějiny umění nějaký význam. Je prakticky úplná, chlubil se, ve Španělsku jedinečná. „Něco podobného budete u markýze de Xerena hledat nadarmo, done Francisco," řekl a uchichtl se zle; markýz de Xerena byl totiž druhý známý sběratel v městě Cádizu, hlavní a čelný rival seňora Martíneze. „Markýz nepostupuje vůbec systematicky," posmíval se seňor Martínez. „Koupí tady jednoho Greca, tamhle jednoho Tiziana, co se mu právě líbí. Ale na tak anarchistických principech se nedá budovat žádná sbírka, která by si mohla činit nárok na umělecký a vědecký význam. Umění je pořádek, jak zdůrazňovali Winckelmann, Mengs a v neposlední řadě také váš zvěčnělý pan švagr."

Ve třech pokojích byly vystaveny starobylé památky z dějin města Cádizu. Když je seňor Martínez návštěvníku ukazoval, řekl: „Nijak si na to nedomýšlím, že jsem blahobyt některých našich království na druhé straně oceánu pozvedl, a nijak ani na to, že se moje flotily častěji ukázaly schopné čelit Angličanům – jsem ale pyšný na to, že patřím k nejstaršímu měšťanskému rodu nejstaršího města Španělska. Už dějepisec Horozco uvádí jednoho mého antepasada, jednoho Martíneze, a to bylo dávno předtím, než se kdo zmínil o nějakém markýzi de Xerena." – „Nejhorší blázen je učený blázen," myslil si Goya staré přísloví. Nahlas řekl: „To je úžasné, done Sebastiáne." Martínez však odpověděl: „Neříkejte mi prosím 'don' Excelence. Nejsem žádný don Sebastián de Martínez, jsem prostý seňor Martínez."

Ukázal nyní nejstarší provedení znaku svého města, reliéf, který kdysi zdobíval městskou bránu, dnes už dávno zaniklou. Reliéf znázorňoval sloupy, které postavil Herkules, když došel až sem do nejzápadnější země obývaného světa. „Non plus ultra, Dál ne!" řekl

tehdy Herkules a tak stálo také na znaku. Neřekl to ovšem latinsky, nýbrž řecky: „Oketi proso," a seňor Martínez citoval řecky krásné verše Pindarovy, z nichž bylo těchto slov použito. Ale neřekl to vlastně ani řecky, nýbrž fénicky; neboť Herkules nebyl vůbec Herkules, my Cádizané jsme přece mnohem starší než Herkules, ale byl to fénický bůh Melkart, onen Melkart, kterého vidíme na našem druhém městském znaku, jak rdousí lva. Jako vždycky, císař Karel Pátý si potom to hrdé erbovní heslo svévolně přivlastnil, jenže to „non" škrtl. „Plus ultra, Dál!" razil heslo a jako on řídili se jím také antepasados Sebastiána Martíneze a plavili se na svých smělých lodích stále dál a dál na západ.

Goya s úsměvem pozoroval, jak mužův obličej celý omládl, když s elánem a nikoliv bez půvabu vypravoval o dávných dějinách svého města.

„Ale já vás svým vyprávěním zdržuji, done Francisco," přerušil se seňor Martínez, „dovolil jsem si vás sem přece pozvat v obchodní věci. Rád bych vás požádal, Excelence," řekl nyní najednou velmi suše, „abyste namaloval několik obrazů pro Santa Cuevu. Rád bych už totiž s vámi uzavřel obchod, pane první malíři. Otevřeně přiznávám, že bych vás raději požádal, abyste namaloval můj portrét, jenže to byste byl třebas odepřel. Ale zakázku pro Santa Cuevu může člověk těžko odmítnout. Mám pravdu?" A uchichtl se.

„Otevřenost za otevřenost," odpověděl Francisco. „Kolik obrazů to má být? Jak velké? A kolik platíte?" – „Mendozský kanovník, – kterému práce pro Santa Cuevu podléhají," řekl stejně věcně seňor Martínez, „si přeje tři obrazy: Večeři Páně, Nasycení pěti tisíc a Podobenství o manželství. Jde o obrazy střední velikosti; budete-li tak laskav a odeberete se s kanovníkem do Santa Cuevy, snadno se o rozměrech obrazů dohodnete. Ke své třetí otázce mi dovolte, abych vám učinil důvěrné sdělení. Hodlám s několika svými loďmi prorazit anglickou blokádu a osobně tyto lodě dovést do Ameriky a zpátky. Z jistých důvodů nemůže moje malé loďstvo vyplout dříve než za týden, avšak ani ne později než za tři týdny ode dneška. Ale rád bych ty obrazy odevzdal kapitule Santa Cuevy osobně, a musím proto prosit o rychlou práci, done Francisco. Na druhé straně jsem zase ochoten, pakliže mi budou obrazy dodány do tří týdnů, zaplatit vám za každý obraz místo tří tisíc reálů, které obvykle žádáte, šest

tisíc. Vidíte, Excelence, že ani z ruky měšťana není chléb špatný," uzavřel a uchichtl se.

Také Goyu často hnětla
vypínavost jeho grandů.
Tohle bílé město Cádiz,
kvetoucí a přebohaté,
vzkvetlé nad vše pomyšlení,
nejbohatší město světa,
bohatší než i samotný
nabubřelý šerý Londýn,
vystavěli námořníci,
měšťané a obchodníci.
Goya je však v lásce nemá.
Pro měšťanskou hrdost v sobě
jistě pochopení najde,
ale toho Martíneze
s jeho pláním pro umění,
s těmi jeho žoky peněz,
nepříjemně, těžko snáší.
Ani k tomu nemá chuti,
co má úkol namalovat:
Nasycení, Podobenství,
Večeři. Však na malíři
volba vždycky nespočívá,
co a koho namalovat.
Šest tisíc je ale částka!
Vidí obchodníka suchou,
tenkou ruku napřahovat,
masitou svou vkládá do ní:
„Nuže budiž," pravil, „platí!"

33

Cayetana požádala Francisca, aby s ní vystoupil na miradon, vyhlídkovou věž. Tentokrát však kolem zamčených dveří v polovině schodů neprošla bez povšimnutí; odemkla je a vyzvala Goyu, aby vstoupil.

Pokojík byl malý, uhodil je zatuchlý vzduch, vnitřek byl šerý, Cayetana otevřela okenice, náhle dovnitř zplna proudilo světlo. Místnost byla takřka prázdná, na stěně visel jediný obraz střední velikosti, obraz na šířku v nádherném rámu, před ním stály dvě pohodlné, opotřebované židle. „Posaďte se, done Francisco," vybídla ho Cayetana s docela slabým, a jak se mu zdálo, poťouchlým úsměvem.

Prohlížel si obraz. Představoval mytologický výjev se svalnatými muži a kyprými ženami, vznikl pravděpodobně v dílně Petra Pavla Rubense a zřejmě na něm nepracovali zrovna jeho nejnadanější žáci. „Ale máte ve svém majetku lepší obrazy," prohodil po krátké chvíli Francisco.

Cayetana stiskla knoflík na stěně. Mytologie se odsunula stranou, zjevně tlakem pera, a poskytla volný výhled na jiné malířské dílo.

Francisco se napřímil, vstal, postavil se za svou židli. Jeho obličej se napjal, pozorností bezmála zchmurněl, spodní ret se vysunul. Všechno na něm byla všímavost, prohlížení.

Na obraze bylo vidět ležící ženu, která se opírá o pravý loket, dívá se na sebe v zrcadle a k divákovi je obrácena zády. Žena byla nahá. V zrcadle, které jí držel malý, klečící, okřídlený klučina, bylo matně vidět její tvář. Tuto nahou ženu však nemaloval cizozemec, ta nevznikla v Antverpách ani v Benátkách – takových cizozemských obrazů viselo v královských zámcích nebo také v zámku toho či onoho granda kolik; ne, obraz, před nímž Francisco teď stál, malovala španělská ruka, mohl ho malovat jen jeden člověk, don Diego Velázquez. Je to onen obraz, o tom není pochyby, o kterém mu vyprávěl don Antonio Ponz a namátkou také Miguel. Je to ona Velázquezova smělá, zakázaná, proskribovaná, slavená „Dona desnuda", „Svlečená dáma", Psýché nebo Venuše či jak jinak jí chce kdo říkat, a v každém případě velmi skutečná nahá žena. Není růžová a buclatá, ani bílá a přebujele tučná, není to žádná Tizianova Italka ani Rubensova Holanďanka – tahle Velázquezova Dona desnuda je překrásná španělská dívka, žila tedy doopravdy a Francisco před ní teď stojí.

Zapomněl, že obraz je dobrých sto padesát let starý, že sám je v Cádizu, že Cayetana je vedle něho. Díval se na obraz svého druha, jako kdyby byl právě tu chvíli teprve dokončen, na nejsmělejší, nejzakázanější obraz druha Velázqueze, na Doňu desnudu.

Každý si ovšem volí člověka, živého nebo mrtvého, jako vzor pro své žití. Kdyby si byl Francisco Goya směl něco od osudu vyprosit, pak by to bývalo umění a sláva Velázquezova; postavení velkého mistra nepřiznával ze španělů nikomu než Diegu Velázquezovi. Hned po přírodě měl za hlavního učitele tohoto Diega Velázqueze a celý život bojoval o to, aby jeho malířství pochopil. A tu nyní byl ten velký, nový, tajemný, vysoce slavený obraz. Goya, rychlý ve vnímání i postřehu, rychlý v lásce, nenávisti, uctívání i pohrdání, cítil, dřív než uplynulo půl minuty: obdivuje se tomu obrazu, ale přece jej odmítá.

Obdivoval se, jak přirozeně spočívá ta velmi líbezná žena na lůžku, aniž se zdá lenivá; jeho vlastní, Franciscovy, figury se vznášejí často ve vzduchu, místo aby seděly nebo ležely. Obdivoval se rafinovanosti, s níž jeho druh ponechal ženinu tvář v šeru nejasného zrcadla a všechnu divákovu pozornost upoutal na překrásné linie údů, na obrysy ležícího, velmi španělského těla s jeho štíhlým pasem a silně vyvinutou pánví.

Především se však obdivoval, že se don Diego do malování tohoto obrazu vůbec pustil. Zákaz inkvizice zpodobňovat na obraze nahotu byl jednoznačný a přísný a žádný jiný španělský mistr by se nebyl odvážil malovat toto ze všeho nejlákavější, nahé ženské maso. Dona Diega možná chránila přízeň jeho krále nebo některého mocného mecenáše, ale jistě i na dvoře Čtvrtého Filipa měli moc a vliv kněží a svatouškovští tichošlápkové, a nálady velkých pánů bývají vrtkavé. Velázquez tuto ženu maloval, protože ho dráždilo ukázat, že se nahost dá zpodobnit také jinak než po tizianovsku a rubenovsku. Podstoupil nebezpečí, protože byl velký umělec a překypoval španělskou hrdostí, protože chtěl prokázat, že to my, Španělé, umíme také.

Prokázal to. Obdivuhodné, jak ty barvy do sebe navzájem přecházejí, ta perleťová barva pleti, ta bělavost závojového flóru, zelenavá šeď zrcadla, tmavá hněď vlasů, ty červenavě fialové stuhy nahého chlapce, ty docela slabounké duhové tóny jeho křídel. Jemně, lehce, přísně, elegantně je tato nahá žena malována, není tu nic laciného, nic z oné pronikavé, křiklavé rozkoše, která vyzařuje z ženského masa Italů a Holanďanů. Spíše zastírá ten obraz jakási lehká zachmuřenost a čerň přehozu, na němž žena leží, tmavorudá záclona, černý rám obrazu, celý ten vážný kolorit drží všechnu důvěrnost v odstupu. Don Diego je Španěl. Pro něho nemají krása a

láska do sebe nic lehkého, volného, jsou cosi vážného, divokého a Často jsou předehrou k těžkému, tragickému.

Francisco se díval a obdivoval. Aby se člověk díval a obdivoval, to jistě don Diego chtěl. Ale když někdo namaluje ženu v nádherných barvách pleti, kterými ji obdařila příroda, a namaluje ji tak, že se člověk obdivuje a zůstává chladný, je to správné? Budiž, don Diego dosáhl onoho mistrovství, prostého nenávisti a lásky, oné objektivnosti, bezzájmovosti umění, o nichž se tolik nabrebentili Winckelmann a Rafael Mengs i jeho nebožtík švagr, ano, dosáhl onoho mistrovství, v němž mu není rovno – ale kdyby jemu, Franciscovi, dnes ďábel takové mistrovství nabízel zdarma, nestál by o ně, řekl by: „Muchas gracias, ne!“ Je dobře, že tato obdivuhodná, slavnostně jasná a pochmurná malba nahé ženy je na světě. Ale je také dobře, že není dílem jeho, Goyovým. A byl šťastný nejen proto, že neleží v pyšné kryptě kostela San Juan Bautista, nýbrž vůbec, že je malíř Francisco Goya, a ne malíř Velázquez.

Znenadání se v pokoji ozval vysoký, skřehotavý hlas. „Ta dáma je zahálčivá dáma,“ řekl hlas. „Co ji znám, leží tady na tom divanu, dívá se do zrcadla a lenoší.“

Goya se zprudka otočil. Před ním stála ohyzdná stvůra, zmrzačelý a scvrklý stařec, velmi pestře oblečený, vyšňořený medailemi a nejvyššími řády. „Nemáš člověka pořád jen lekat, Padillo,“ pokárala ho Cayetana, ale nikoliv příkře, a vysvětlila Goyovi, že mrzák je dvorní blázen jejího mrtvého děda, zvaný Padilla; žije zde v péči starého správce a jeho ženy, plaše, zřídkakdy se vynoří na světlo.

„Má docela pravdu, Dona desnuda, že bydlí tady v Cádizu,“ skřehotal Padilla dál. „Nikde jinde by ji bydlet nenechali. Přitom je to přece úžasně vznešená dáma, po pravdě granda prvního stupně. Celých sto padesát let nepohnula ani prstem.“ Pro granda znamenala totiž jakákoli práce hanbu.

„Musíš teď odejít, Padillo,“ řekla Cayetana, stále jemně, „nesmíš pana prvního malíře už déle rušit.“ Padilla se uklonil, řády mu zacinkaly, odešel.

Cayetana seděla v židli, podívala se nahoru na Goyu a s úsměvem a napětím se zeptala: „Myslíš, že Padilla má pravdu? Myslíš, že to *byla* granda? Tizianovi a Rubensovi seděly velké

dámy modelem nahé, to je prokázáno.“ A svým trochu tvrdým hlasem opakovala: „Myslíš, že to byla granda, Francho?“

Francisco myslil až dosud pouze na malíře a na obraz, a ani nejslabší myšlenkou nezavadil o model. Ale když se nyní Cayetana ptala, znal ihned odpověď; dobrá paměť jeho oka ho nenechávala v nejistotě. „Ne,“ řekl, „nebyla to granda, byla to maja.“ – „Možná že to byla maja *a* granda,“ řekla Cayetana. „Ne,“ odbyl ji Francisco s touž jistotou. „Je z obrazu ’Přadleny‘,“ prohlásil, „o tom není pochyby, je to ta, co odvíjí přízi z přadena. Pomysli na ta záda, krk, paži, pomysli na ta ramena, vlasy, držení těla.

Nebyla to žádná granda,
ale maja,“ řekl v závěr
nehádavě sic, leč pevně.
Cayetana nemůže se
na „Přadleny“ rozpomenout.
Francho patrně má pravdu,
zklamáni jí srdce tíží:
o co hezčí viděla to
v duchu, až zde před obrazem
sama vedle něho stane!
Stiskla knoflík; před bohyni,
před přadlenu v nahé kráse,
obraz mýtu zasunul se.

34

Když večeřeli, vyprávěla Cayetana ze své minulosti, podnícena patrně nenadálým zjevem dvorního blázna Padilly.

Jako dítě byla tady v Cádizu častěji, se svým dědem, dvanáctým vévodou z Alby. Ten platil za nejpyšnějšího muže ve Španělsku, nepovažoval nikoho v celé říši za sobě rovného, pouze krále, a toho, grobiánského Třetího Carlose, nemohl vystát. Jistou dobu byl vyslancem ve Francii a udivoval Patnáctého a šestnáctého Ludvíka svým přepychem a ceremoniálem. Když se vrátil, provokoval inkvizici; stál totiž tak vysoko, že si přes svou úctu k tradici směl dovolit být „filozofem“, svobodomyslníkem, což bylo každému

jinému zakázáno. Vytáhl si ze žalářů inkvizice mladého člověka, kterého tam mučením mrzačili, a vychoval si ho na dvorního blázna, právě toho zakrslíka, jehož dnes oba viděli; popichoval ho k drzým a buřičským řečem, pojmenoval ho Padillou po hrdinovi dávného velkého povstání a nakázal mu nosit svá vlastní vyznamenání a řády. Nikdo nebyl hoden s vévodou z Alby obcovat než tento blázen. Děd pobýval často a rád v Cádizu právě proto, že si hodně zakládal na svém svobodomyslnictví; město, které bylo svým obchodem v čilých stycích s cizinou a hemžilo se stále zahraničními kupci, bylo nejosvícenějším městem Španělska. „Můj děd," vyprávěla Cayetana s úsměvem, „mě vychovával podle zásad Rousseauových. Měla jsem se učit trojí cestou: z přírody, z vlastního pozorování, ze šťastné náhody."

Goya jedl a pil a poslouchal. Skuteční grandové jsou jiní, než jak si je představoval, jsou pyšní způsobem ještě mnohem složitějším. Jeden nechává hodiny a čas stát, dokud mu nepřeje štěstí. Druhý si drží zatrpklého dvorního blázna, protože nikdo jiný není hoden s ním mluvit. A pak tahle Cayetana. Sedmnáct prázdných zámků na ni čeká a po všechna ta léta také dvorní blázen, na kterého po všechna ta léta zapomněla.

Jedl s ní, spal s ní, byla mu bližší než kdo jiný, byla mu vzdálenější než kdo jiný.

Nazítří přibyl do Cádizu celý Cayetanin dům a od té chvíle s ní byl Francisco už jen zřídkakdy sám. Teď za války se stával Cádiz stále víc a víc hlavním městem země, přijížděli tam páni od dvora, vysocí korunní úředníci, členové Indické rady; a všichni chtěli vévodkyni z Alby složit svou poklonu.

Také Francisco se setkával s mnoha přáteli a známými z Madridu. Těšilo ho, i když nepřekvapilo, když se jednoho dne v zastoupení dona Manuela objevil také seňor Miguel Bermúdez.

Miguel mluvil samozřejmě o politice. Don Manuel zase jednou otočil kormidlo, a protože to je pro danou chvíli nejpohodlnější, paktuje se s vysokou šlechtou as církví a brzdí ona liberální opatření, která sám zavedl. Ve své zahraniční politice je nejistý. Nový francouzský vyslanec Truguet je klidný, chytrý pán. Na něho stačí don Manuel ještě méně než na předešlého vyslance Guillemardeta, hned je tuze výbojný, hned tuze servilní.

„Co se vlastně s Guillemardetem stalo?" zeptal se Goya. Vyslance, podal Miguel informaci, musili odvézt do blázince, sotva

se vrátil do Paříže. Goyu to vzrušilo, jala ho úzkost: nenamaloval tomu muži do tváře jeho osud? Guillemardeta, referoval Miguel dál, připravila o rozum patrně jeho neschopnost pochopit rychlý zvrat ve francouzských veřejných záležitostech a přizpůsobit se mu. Přechod od revolučního radikalismu k umírněné buržoazní demokracii si u sebe snad ještě jakžtakž \ ospravedlnit dovedl; ale to, že by nyní měl provést ještě mnohem prudší obrat k vyslovené plutokracii, přesahovalo očividně jeho síly.

Potom se v Cádizu objevil, ve své funkci jednoho ze zástupců španělské banky, také mladý Quintana. Spolu s donem Miguelem navštívil Francisca v casa de Haro, vévodkyně a doktor Peral byli návštěvě přítomni.

Quintana se při pohledu na Francisca rozjasnil a začal ihned horovat o „Carlosově rodině“. „Vy, done Francisco,“ zvolal, „jste zachránce Španělska z duchovní bídy!“ – „Jak to?“ tázala se zvědavě vévodkyně. Seděla tam, ve svých černých šatech zářivě krásná, nebyla dotčena, že Quintana jeví očividně větší zájem o Goyu než o ni, prohlížela si bez ostychu mladého pána, který projevoval tolik poctivého nadšení; sama podporovala umění, protože se tak na grandu slušelo, ale její účastenství nešlo do hloubky. „Naše Španělsko,“ hovořil Quintana, „vleče za sebou své celé dějiny a tradici jako řetěz. Když konečně jednou někdo přijde a jasně ukáže, co se z původně velkých zřízení dnes stalo, pak je to čin. Víte, doño Cayetano,“ vykládal jí horlivě, „dnešní král, například Katolický král, je sice doposud vybaven vnějšími znaky své moci, ale jeho funkce je dnes dutá slupka, z koruny se stala zastaralá pokrývka hlavy, k vládnutí je dnes ústava potřebnější než žezlo. A to je právě vidět na ’Carlosově rodině‘.“ – „Co nepovídáte, mladý pane,“ poznamenal Goya.

Doktor Peral požádal Quintanu, zda by jim nemohl o tom obraze vyprávět přece trochu víc. „Vy ho neznáte?“ zeptal se mladý básník užasle. „Vy také ne, paní vévodkyně?“ – „Musíte přece vědět, done José,“ odpověděla Alba přívětivě, „že tady nejsem docela dobrovolně, jsem z Madridu vypovězena.“ – „Kde jsem nechal hlavu, paní vévodkyně?“ omlouval se Quintana se slabým, roztomilým úsměvem. „Samozřejmě jste ten obraz neviděla. Ale ten se nedá slovy vylíčit, to nikdo nedovede,“ a vzápětí ho líčil, horoval o jeho záplavě barev a o realističnosti hlav, které z ní vystupují v celé nahotě, tvrdosti a ošklivosti. Mluvil, jako by Goya u toho

nebyl. „Zvláštní malířův umělecký trik záleží v tom," Vysvětloval, „že na tom bohatě figurálním obraze zpodobňuje jen tak málo rukou. Tím bije nahota obličejů nad leskem uniforem a slavnostních šatů dvojnásob ostře do očí." – „Kdyby mi byli víc zaplatili," řekl Goya suše, „pak bych byl namaloval víc rukou." Mladý básník ale pokračoval: „Všichni jsme si už myslili, že Španělsko zkmetštělo. A tu přišel Francisco Goya a ukázal nám, jak je ještě mladé. Francisco Goya *je* malířem mládí." – „No, no," prohodil Goya; seděl ve své židli, obtloustlý, ramena trochu spadlá, sluch vadný a i jinak po mnoha stránkách pošramocený člověk, a bylo poněkud podivné, že ho Quintana nazývá malířem mládí. Ale nikdo se nesmál. A Quintana uzavřel: „Poslední obrazy dona Francisca to prokázaly: této zemi bylo dopřáno zplodit tři věčné mistry, Velázqueze, Murilla, Goyu."

Miguel, ten fanatický sběratel, se v duchu spokojeně usmíval při pomyšlení, že je vlastníkem pěti dobrých Goyů, a zažertoval: „Vidím už, že výnos Třetího Carlose, který zakazuje vývoz Velázquezů a Murillů, nadále nepostačuje; musíme ho rozšířit ještě o tvoje jméno, Francisco."

„Přitom to měl Velázquez o mnoho lehčí," uvažoval Quintana nahlas. „Z celé duše krále a šlechtu ctil, a to byl tehdy předpoklad, běžná samozřejmost. Mohl, musel niterně souhlasit se svým králem a jeho dvorem. Oslavovat myšlenku monarchie, to pro něho bylo nejvyšším úkolem španělského umělce, a musel sám být aristokrat, musel se cítit příslušníkem šlechty, aby svého uměleckého cíle dosáhl. Náš Goya je naproti tomu skrznaskrz nearistokratický, a to je pro dnešek to správné. Dívá se na svého krále právě tak bystrýma očima jako Velázquez, ale je v něm kus maja, je Velázquezem z lidu a v jeho malířství je něco okřejívě brutálního." – „Nebudete mi to doufám mít za zlé, done José," odpověděl Goya vlídně, „když vám nearistokratický a brutálně připomenu staré rčení: 'Tři vlasy jsem si vytrhnout nechal, při čtvrtém začnu být nepříjemný'." Quintana se zasmál a mluvilo se o jiném.

O přátelích Franciscových
později s ním mluví Alba.
Třebaže jsou velmi chytří,
ani v jednom, ni v tom mladším,

corteja by nedovedla
svého vidět, říká Alba.
„Je to věru prapodivné,“
myslí nahlas, naivně však
neuváží, ranit že by
mohla Goyu, „věru zvláštní,
ale tihle tuze chytří
lidé jako ten tvůj Miguel,
Quintana nebo můj Peral,
ti nemají pro mne nikdy
opravdovou přitažlivost.“

35

Přítomnost vévodkyně z Alby, nejslavnější ženy Španělska, Cádizany vzrušovala a všichni se ucházeli o čest její společnosti. Vévodkyně měla smutek; to jí bylo vhodnou záminkou k tomu, aby návštěvy po libosti přijímala nebo odmítala.

S posměchem vnímal Francisco, jak nejistými se před doňou Cayetanou stávají pyšní měšťané cádizští, a víc než všichni ostatní – Francisco to pozoroval s ukrutným potěšením – byl vzrušen smělý, učený a chladnokrevný seňor Sebastián Martínez.

Pod záminkou, že s ním chce mluvit o obrazech pro Santa Cuevu, ho Martínez několikrát vyhledal v casa de Haro. Francisco se nemohl vyhnout tomu, aby ho vévodkyni nepředstavil. Seňor Martínez byl přijat u dvora, o jeho přízeň usilovali velcí pánové, nezměrné bohatství i sláva jeho skutků činily toho hubeného, spíš ošklivého muže mnoha ženám příjemným, vyprávělo se o divokých prostopášnostech, jimž se občas oddává. Ale doña Cayetana v něm zřejmě hned v prvním okamžiku vzbudila chlapeckou, romantickou vášeň, a když s ní mluvil, nemohl se zhýčkaný a jinak tak zdrženlivý pán ovládnout, oči mu oživly plamenem, jeho suchý obličej se červenal. Cayetanu to bavilo, jednala s Martínezem s onou roztomilou, sotva znatelnou povýšeností, která byla vlastní jen jí. Života znalý seňor Martínez musil jistě poznat, že pro ni není víc než hračka, pelele, ale přes všechnu jeho měšťanskou pýchu to očividně byla právě tato samozřejmá arogance grandy, co ho přitahovalo. Goya, zlomyslně rozjařený, si myslil, když se ten kožený dobrodruh dostane k hovoru s ní, že jistě má v malíčku

všechny její staré tituly i data bitev, jež její předek, chmurný polní maršálek, kdy vybojoval.

Pracoval na obrazech pro Santa Cuevu rychle a zběhle, ne s valnou chutí, ale přesto ne bez nových myšlenek. Již koncem druhého týdne mohl seňoru Sebastiánu Martínezovi oznámit, že obrazy jsou hotovy, jen je odvézt.

Seňor Martínez si prohlížel práci za svých osmnáct tisíc reálů. Vyjadřoval se nikoli nesrozumitelně. „Jenom vy, pane první malíři," usoudil před „Nasycením pěti tisíců", „jste mohl udělat lidský dav zároveň tak ustrnulý i tak plný pohybu." A před „Večeři Páně" mínil: „Jenom Francisco Goya si mohl dovolit odehnat apoštoly od stolu. To, jak jste je vrhl na zem v úděsu ' ze slov Páně, to je něco úplně nového, to je buřičské, u jiného by člověk řekl 'kacířské'" Uchichtl se.

Potom potěšený sběratel s lichotivým, lišáckým úsměvem pokračoval v řeči, že pan první malíř bude nyní možná přece jen mít čas a chuť namalovat jeho portrét, obraz cádizského obchodníka Sebastiána Martíneze; jak je donu Franciscovi známo, dá svému loďstvu rozkaz, aby vyrazilo na moře, teprve v příštím týdnu. „Nevím," odpověděl Francisco chladně, „jestli budu mít v nejbližších dnech k práci chuť. Jsem tady na zotavenou." – „Jaká cena by vás mohla zvábit," zeptal se seňor Martínez, „abyste svou zotavenou na dva tři dny přerušil?" – „Pětadvacet tisíc reálů," odpověděl bez váhání Francisco, užaslý nad vlastní drzostí. „Platí," řekl seňor Martínez, také bez váhání.

Potom však, poněkud zdráhavě, pravil, směl-li by snad vévodkyni a jeho pozvat na malou oslavu ve svém domě. Příčina leží nasnadě; obrazy pro Santa Cuevu jsou hotovy, uzavřel s panem prvním malířem obchod, poznal paní vévodkyni, a chystá se k větší slávě Španělska prorazit anglickou blokádu a dovést své lodě do Ameriky. „Plus ultra," řekl a uchichtl se. „Dál!" Goya odpověděl suše, že není oprávněn přijímat pozvání jménem paní vévodkyně. Ostatně ví, že Její Výsost má už po oba příští týdny program hotový, a potom bude ovšem seňor Martínez už šťastně na moři.

Seňor Martínez krátkou chvíli mlčel, jeho suchý obličej pracoval. Kdyby se mu mohlo dostat potěšení a cti, pravil potom, že by směl doňu Cayetanu a dona Francisca uvítat pod svou měšťanskou střechou, nechal by svou eskadru vyplout na moře, aniž

by ji provázel. Goya se zarazil. Pokrčil rameny. „Obraťte se na paní vévodkyni," poradil mu.

V kruhu důvěrných přátel, v přítomnosti doni Cayetany byla řeč o tom, že se seňor Martínez vzdal úmyslu své loďstvo provázet, aby mohl uspořádat večírek na počest vévodkyně. Quintana, který překypoval očividnou nelibostí, řekl: „Musí to být pro ženu trapné, když budí touhu, ať přijde, kam chce." – „Jste velmi mladý, seňore," řekla vévodkyně.

Se zřetelem na smutek doni Cayetany pozval seňor Martínez pouze málo hostů. Nejzajímavější připadal Goyovi pán, kterého Martínez představil jako seňora Bajera, rej daře z Malagy, blízkého obchodního přítele. Ale přízvuk cizího pána svědčil jasně o tom, že je anglického původu. Pravděpodobně byl důstojníkem anglické eskadry, která blokovala přístav; pánové přicházeli s oblibou v přestrojení do Cádizu. S úžasem i pobavením se Francisco během večera dověděl, že chytrý seňor Martínez zajistil průjezd svého loďstva určitými dohodami s anglickými důstojníky.

Byl tam také don Miguel. Měl si se seňorem Martínezem habaděj co povídat, měl porozumění pro jeho horlivé uměleckohistorické zájmy a těšil se z jeho pokrokového postoje. Mladý Quintana však nepřišel; nemohl Sebastiánu Martínezovi odpustit, že pro hezkou tvář upustil od vlasteneckého podniku, od vedení svého loďstva.

Jinak tak jistý Sebastián Martínez se snažil také toho večera dávat najevo měšťanskou zdrženlivost. Věnoval se, jak se patřilo, vévodkyni jen o málo víc než svým ostatním hostům, ale nemohl zabránit, aby jeho úpěnlivé, obdivné pohledy znovu a znovu nezalétaly zase zpátky k ní.

Don Miguel ho zapředl do sáhodlouhého rozhovoru o starožitnostech. Objevil v knihovně seňora Martíneze několik prvotisků knih, které z věroučného hlediska nebyly nezávadné. „Mějte se na pozoru, seňore," zažertoval. „Muž tak osvícený a tak bohatý jako vy je pro pány od inkvizice silným pokušením." – „Moje lodě prorazily anglické linie," odpověděl seňor Martínez se skromnou pýchou, „dokážu se svými knihami a názory proplout také svatým oficiem."

Vévodkyně a Goya očekávali, že se společnost po hostině usadí k hracím stolkům, jak bývalo zvykem. Ale seňor Martínez si vymyslil něco jiného. „Smím vás požádat, doňo Cayetano, abyste se

odebrala do divadelního sálu?“ vybídl vévodkyni. „Zatančí vám Serafina.“ „Serafina?“ zeptala se Alba, upřímně překvapena.

Serafina byla nejslavnější španělská tanečnice, přímo modloslužebně zbožňovaná, neboť dobyla španělskému lidu velkého vítězství. Kardinálu primasovi toledskému došlo totiž mnoho stížností, zejména od cizozemských duchovních knížat, že se ve zbožném Španělsku trpí tak sprosté a necudné tance jako fandango a bolero. Kardinál primas svolal nakonec konzistórium, které mělo o eventuálním zákazu těchto tanců rozhodnout. Arcibiskup sevillský, jenž se bál nevole, kterou musil takový zákaz nezbytně vyvolat především v Andalusii, podal návrh, že by si ctihodní církevní soudcové měli přece dát tance předem předvést. Serafina a její společník Pablo tančili před konzistoří. Prelátům připadalo zatěžko, zůstat sedět na židlích klidně, a fandango zakázáno nebylo.

Brzy potom ale Serafina zmizela, povídalo se, že se vdala; bud jak bud, po dva tři roky ji už nebylo nikde vidět veřejně tančit. „Serafina?“ zeptala se tedy Alba příjemně překvapena. „Řekl jste: Serafina?“ – „Bydlí teď v Jerezu,“ podal seňor Martínez vysvětlení. „Je ženou mého tamějšího obchodního zástupce Vargase. Není jen tak docela lehké seňoru Vargasovou pohnout, aby tančila před někým jiným než před důvěrnými známými. Pro vás, paní vévodkyně, tančí.“

Společnost se odebrala do divadelního sálu. Místnost byla obratně upravena tak, že dělala dojem jednoho z oněch příbytků, v nichž lidoví tanečníci svá představení předváděli. Jinak jistě velmi elegantní divadelní sál byl přeměněn na pošpiněný, zpustlý přijímací salón zchátralého, vznešeného maurského domu. Byly tam prošlapané, záplatované, kdysi velmi drahocenné koberce, stěny byly potaženy bílým, zmazaným plátnem, strop uměle vyzdoben červenými a zlatými arabeskami. Stálo tam několik odřených tvrdých židlí, několik blikavých lampiček a svící dávalo špatné světlo.

Hosté se posadili a již bylo slyšet z jeviště za zataženou oponou pronikavý, roztřásající klapot kastanět. Opona se rozhrnula, scéna představovala primitivně malovanou andaluskou krajinu, v rohu seděl ztraceně na své nízké stoličce osamělý muzikant s kytarou. Chřestot kastanět sílil, z kulis zleva vystoupil majo, zprava maja, šli si vstříc jako milenci dlouho od sebe odloučení, kteří se navzájem

opět nacházejí. Jejich pestré kostýmy byly z nejlevnější látky, poseté spoustou zlatého a stříbrného flitru, mladíkovy spodky i dívčina sukně obepínaly přiléhavě kyčle, sukně byla z tenké látky, dole široká, ne dlouhá. Nevšímali si diváků, hleděli pouze jeden na druhého. S rukama zdviženýma tančili k sobě blíž.

Ještě stále nebylo slyšet nic než tichý, rozehřívající chřestot kastanět. Nyní byli tanečníci docela blízko u sebe. Vtom se ona uhnula, tančila zase zpátky, stále s roztaženýma rukama, on ji stíhal, pomaleji, rychleji, oba měli rty lehce pootevřené, byla to nyní spíše pantomima než tanec, dívali se na sebe, dívali se na zem. Utíkala mu dál, nyní pomaleji, vábila ho, koketovala s ním; on ji stíhal, dosud zdráhavě, ale s rostoucí touhou. Tu se však k němu otočila. Kastaněty se rozchřestily hlasitěji, spustila kytara, spustil malý neviditelný orchestr, tanečníci dospěli až k sobě, již se jejich obleky dotýkaly, již byly jejich obličeje docela blízko u sebe. Vtom nenadále, uprostřed taktu, hudba zmlkla, zmlkly kastaněty, tanečníci strnuli v póze, přikovaní. Pauza trvala několik málo vteřin, zdála se nekonečná.

Potom znovu spustila kytara, dívčiným tělem probíhalo chvění, pomalu se uvolňovala ze své strnulosti, couvala od něho, potom se zase blížila k němu. Tu sebou hnul také on. Rozletěl se jí vstříc ohnivěji. Pomaleji teď, ale milostně) i klouzala k němu. Pohyby obou se staly prudšími, jejich pohledy vyzývavějšími, každý sval se chvěl vášní. Nyní, se zavřenýma očima, se blížili k sobě. Ale opět, v posledním okamžiku, se od sebe odtrhli. A opět jedna z oněch divokých, vzněcujících, neřestných pauz.

Potom však oba ustupovali od sebe, zmizeli v kulisách a teď, ihned vzápětí věděli diváci, začne ona scéna, kterou k fandangu připojila Andalusie, onen tanec, převzatý patrně od cikánů z dávného Orientu, ono sólo, jež Serafinu a před ní už tolik jiných tanečnic proslavilo po celé říši.

Tu již vystupuje ze své kulisy, tentokrát sama a bez kastanět. Za scénou však zazní rytmické a monotónní dupání a tleskání a osamělý, temný hlas zpívá banální, věčně hluboký text:

V *propastném se*
klínu lásky
proto sladce
utápějme,

neboť život
je tak krátký
a tak dlouho
mrtvi spíme,
aj-aj-aj…

Brzy se začnou také slova rozplývat v nesrozumitelný zvuk a to, co osamělý hlas zpívá, je nadále už jen rytmické, jednotvárné, bezmála naříkavé aj-aj-aj, ale přesto divoké a prudké. A pomalý, divoký a prudký je také tanec dívky, stále stejný a stále jiný, tanec klidný, zběsilý, tanec celého těla; zřejmě se tanečnice svému milenci předvádí, ukazuje mu, kolik a jaké rozkoše, sladkosti, divokosti je její tělo s to poskytnout. Tiše sedí diváci. Jednotvárný, divoký dupot jim proniká údy, ale nehýbají se, jsou strnulí a jen se dívají. Na jevišti se neděje nic necudného, nikde není nahoty, v hluboké nevinnosti a ve všech podrobnostech se předvádí nejpřirozenější ze všech tužeb, tělesná žádost, a ta se rozplývá v rytmu.

Diváci viděli tento tanec už kolikrát, ale nikdy ještě tak dokonalý. S obdivem a znalectvím se dívají učený Miguel a sčetlý Martínez na Serafinu, jak se usilovně a rafinovaně vysiluje. Musily to být ženy právě jako tahle, koho si Římané odváželi z neřestného Gadesu do svého města, aby se tam senátoři a bankéři, obeznalí ve všech rozkoších, jejich tancem kochali. Musily to být ženy jako tahle, koho první církevní Otcové, plni svatého hněvu, srovnávali s tančící dcerou Herodiadinou, a jistě má pravdu pověst, která tvrdí, že sochaři, který vytvořil Venuši Kallipygos, stála modelem tanečnice Talethusa z Gadesu.

Serafina tančila s plným odevzdáním a prázdným obličejem, plna vysokého umění, plna vrozené i získané zběsilé rozkoše. Monotónní dupot i zpěv zdivočel. A nyní do něho vpadli diváci. Ti grandové a bohatí pánové tleskali rukama a dupali nohama do taktu, volali olé! a dokonce obchodní přítel seňora Martíneze, ten anglický důstojník, který zprvu cítil pohoršení, dupal s ostatními a volal olé. Serafina ale tančila. Obracela se, aniž se sotva hnula z míst, k divákům hned zády, hned bokem, hned tváří, celým tělem jí probíhalo chvění stále častěji, rozhodilo jí paže do výšky, škubaly sebou ve vzduchu, potom nenadále nastala opět pauza, při níž ona a

s ní všichni strnuli, a potom propuklo poslední, velmi krátké, svou omamností takřka nesnesitelné tančení, škubání, chvění, toužení.

Sólový výstup byl u konce, a znovu se tančila, nyní však v bezdechém sledu, pantomima o prastarém duelu lásky: ostych, touha, chmurná rozhodnost, nová bázeň, rostoucí žádost, poddání, naplnění, blaženství, ochablá, tupá spokojenost.

Nic volného, frivolního nebylo v tom tanci, byl divoce přesvědčivě vážný. A tak ho i vnímali diváci, tak se mu sami oddávali. Ten zpěv se svými banálními, věčně pravdivými slovy, ta hudba, která nebyla žádná hudba, nýbrž melodické znění, jež člověka omamovalo a strhovalo, ne, nebylo jiného umění, které by vyjadřovalo lépe, co tito španělští lidé cítili, prožívali. Před tímto tancem se rozplývalo střízlivé, rozumné myšlení, ta tíživá logika v nic, tady se člověk potřeboval jen dívat a poslouchat, směl, musel se nechat hnát vlněním těch tónů, třepetáním těch pohybů.

Vévodkyně z Alby cítila jako všichni ostatní. Aniž to věděla, klepaly její střevíčky s vysokými podpatky rytmicky do podlahy, její pronikavý dětský hlas křičel olé, zavřela oči, nemohla tu sálající rozkoš již déle snášet.

Franciscův velký obličej byl zádumčivý, vážný, bezmála prázdný jako tvář tanečníků. Mnoho v něm bylo a mnoho jím táhlo, aniž to vykrystalizovalo v slovo nebo v uvědomění. Jeho oči visely na onom andaluském bolem nebo jak se vůbec ten tanec měl jmenovat, on sám však v nitru tančil svou vrozenou aragonskou jotu, onen přímo bojovný tanec, při němž se muž a žena navzájem ohrožují, tanec bez přívětivosti a bez šetrnosti, plný chladné vášně, často ho tančí val, velmi zpříma, jak to ten tanec vyžaduje, jako kdyby šel člověk do bitvy. A spolu s ostatními tleskal svýma silnýma rukama a křičel vysokým hlasem olé.

A potom byl tanec u konce a tanečníci se sebe ani nedotkli, a přesto sami všechny fáze pozemské lásky prožili a ostatním jejich požitek umožnili. Spojeni teď, ustupovali zpátky do kulis, zatímco opona padala. Hudba rázem zmlkla. Netleskalo se. Diváci seděli němě, sami vyčerpaní, vysátí.

Seňor Martínez řekl Goyovi: ’Jsem šťasten, Excelence, že jsem vám mohl připravit potěšení.‘ V jeho slovech zněl však spodní tón, který Goyu zlobil; zlobilo ho, že si nechá všechno vyčíst z obličeje, že na sobě dal tak zřetelně znát, jak silně ho Serafina vzrušila. Jistěže také Cayetana svýma bystrýma očima vypozorovala, jak mu

je okolo srdce. Vtom již řekla: „Na muže, jako jste vy, musela Serafina jistě působit přitažlivě. Máte v Cádizu velmi slavnou pověst, done Francisco. Když seňor Martínez dokázal Serafinu pohnout k tomu, aby mi zatančila, určitě ji dokáže přemluvit, aby prokázala laskavost také vám.“ A seňor Martínez ihned navázal: „Portrét Serafiny vás bude jistě zajímat víc, Excelence, než portrét starého obchodníka. Seňora Vargasová si bude pokládat za čest vám sedět, zvlášť když budete ochoten přenechat portrét mně. Řekl jsem vám již, že seňor Vargas je mým obchodním zástupcem v Jerezu?“

Přišla Serafina. Kdekdo ji zahrnoval chválou a slávou a dvornostmi. Děkovala klidně, vlídně, bez úsměvu, byla na oslavy zvyklá.

Goya neříkal nic, pouze na ni upřeně hleděl. Konečně se na něho obrátila. „Jak dlouho zůstanete v Cádizu, pane první malíři?“ zeptala se. „To nevím,“ odpověděl. „Patrně ještě týden nebo dva. Zůstanu potom ještě nějaký čas v blízkosti, v Sanlúcaru.“ Serafina řekla: „Ani já nebydlím daleko odtud, v Jerezu. Měla jsem v úmyslu pořádat svoje gala lože teprve na podzim. Dnes jsem se ale rozhodla pořádat je dřív a doufám, že mě navštívíte.“ Bylo totiž v této části země zvykem, že zámožnější dámy rok co rok na týden nebo dva onemocněly, ulehly do postele, nechaly se hýčkat a přijímaly návštěvy a dary přátel a známých; přepychová postel, jíž se používalo pouze k tomuto účelu, patřila k výbavě každého děvčete, které si na sobě dávalo záležet.

Goya zadíval se na ni.
Ostatních si nevšímaje
zíral dlouho, Serafina
pohled splácela a oba
rozechvíval monotónně
naříkavý, podupavý
nápěv sladké melodie:
„V propastném se klínu lásky
proto sladce utápějme,
neboť život je tak krátký
a tak dlouho mrtvi spíme!“

Konečně se zmohl na řeč.
Zlomiv kouzlo, oslovil ji

jako pravý majo maju:
„Nepořádej dlouho napřed
gala lože, Serafino,
to jsou věru zbytečnosti
mezi námi bezúčelné.
Stejně malovat tě budu,
stejně zase uvidím tě,
bez záminky, Serafino.“

36

O dva dny později byl navečer sám s Cayetanou. Vanul solano, ten omamný africký vítr; jeho nárazy zanášely do města večerní troubení obou nepřátelských eskader, blízké španělské a vzdálenější anglické.

Francisco byl nervózní a podrážděný. Chtělo se mu zpátky do Sanlúcaru, chtěl mít Cayetanu zase docela pro sebe. Život v Cádizu, ti četní lidé, s nimiž tam musí být člověk pohromadě, se mu najednou zošklivili. Protahuje svou dovolenou přes patřičnou mez, dává v sázku přízeň dvora proto, aby se bavil se seňorem Martínezem a jemu podobnými? Cayetana má ale zřejmě v tom, jak ji tihle lidé uctívají, velké zalíbení. Pro něho nemá pochopení vůbec. Měla by mít tolik srdce a zdvořilosti a konečně si všimnout, že jemu se tady už nechce déle zůstat.

Nedomyslil tuto myšlenku ještě do konce, když Cayetana promluvila: „Nemusíš to teprve říkat, Francisco.“ – „Copak?“ opáčil s předstíranou nevinností. „Co nemusím teprve říkat?“

A ona na to s úsměvem: „Jestli ti to je vhod, vrátíme se zítra do Sanlúcaru.“

Když byl zase v Sanlúcaru, s ní sám, všechna mrzutost z něho spadla; zářil štěstím jako v týdnech před cestou. Také vzpomínka na Cádiz mu zhezkla. Mužové ho oslavovali, ženy se do něho zamilovávaly, dostával zaplaceno, jak do té doby snad ještě žádný malíř; jeho sláva se zřejmě roznesla po celé říši. Přitom teprve začal ukazovat, co dovede, jeho umění je na vzestupu. A nyní je tady, sám se svou nádhernou milenkou, která se přizpůsobuje všem jeho náladám. Je mladý, dokázal si to, má všechno, co si přeje. „Seděl u

zlatých stolů života a umění,“ zněl mu myslí verš, který mu snad kdysi citoval don Miguel.

Jednou, v posteli, líně se protahujíc, se Cayetana zeptala: „Ještě pořád mě nechceš malovat jako maju?“ – „Ale ano, ovšem,“ odpověděl bez meškání. Namaloval půvabný, radostný obraz, jak se spolu procházejí. Ona byla v majovském kostýmu, měla černou mandlu, on šel malý kousek za ní, a ona se k němu otáčela, otáčela se ve vosím pase koketně, vláčně, jedna ruka držela vábivě rozevřený vějíř, druhá ukazovala na vějíř, pobízivě, pánovitě nataženým ukazováčkem. On sám však, Goya, k ní mluvil s dvorsky galantním držením těla, byl nesmírně elegantně oblečen, přímo hejskovsky, měl na sobě hnědavý frak, drahocenné krajky a vysoké boty, byl až k nepoznání omlazený a očividně zamilovaný jako mladý zajíc.

Všimla si dobře, že ji ještě stále nechce vidět jako maju, že ji opět namaloval pouze jako velkou dámu v kostýmu. Měla však z obrazu radost. Jeho škádlivost byla nevinná, nevázaná, a nezesměšnil se snad on už někdy ještě mnohem mladičtěji?

Jindy mu vyprávěla, že ji opět navštívila její mrtvá komorná Brígida. Ta jí znovu řekla, že brzy umře, ale přesto ne dřív, dokud nebude vymalována jako maja. Goya se rozvaloval líně v židli. „Tak tomu tecf budeš muset tedy bohužel věřit,“ odpověděl. „Nemluv žádné hlouposti!“ řekla. „VÍŠ docela dobře, co tím myslela.“ – „Shledávám,“ odpověděl Goya, „že to je úžasně šťastné proroctví. Nepotřebuješ nic než nedat se malovat jako maja a dožiješ se sto padesáti let.“ – „Protože jsem se k tomu rozhodla,“ řekla, „tak se jako maja malovat dám. To ví Brígida stejně dobře jako my oba.“ – „Ostatně, co měla ta tvá Brígida vůbec na sobě?“ zeptal se Francisco. Cayetana, překvapena, odpověděla: „Byla oblečena právě tak jako každá komorná.“ Potom ale vybuchla: „Jak byla oblečená! Vyptáváš se jako inkvizice!“ Francisco odpověděl smířlivě: „Jsem malíř. Když něco nemůžu vidět, pak to pro mě neexistuje. Strašidlo, které nemůžu malovat, není žádné pořádné strašidlo.“

Držel-li se doktor Peral v pozadí už v Cádizu, nyní jako by se úplně propadl do země, kdykoli předpokládal, že není vítán. Jinak se osvědčoval jako veselý a chytrý společník a dával si na tom záležet, aby Goyovi ukázal, s jak znaleckým porozuměním se mu obdivuje. Francisco nedovedl skoro vůbec pochopit, že muž, který

hrál při vévodově smrti úlohu tak temnou, může být tak vyrovnaně veselý a spokojený. Pravděpodobně se tento muž, přes všechno skromné vystupování tak vypínavý, pokládá za nebetyčně povzneseného nad lid a domnívá se, že mu jeho vědění dovoluje to, co pitomému davu dovoleno není. Má-li ve vévodově smrti prsty, a to má, pak učinil to, co učinil, chladně a bez rozpaků, a ani ve snu ho patrně nenapadlo, že se v koutech mohou krčit démoni a přihlížet.

Když ho tehdy Peral žádal, aby ho portrétoval, Goya posměšně odmítl. Nyní však cítil pokušení toho tajemného, přes jeho ostře řezaný obličej tak nesrozumitelného muže malovat, aby si ho u sebe ujasnil. Jednoho dne mu to znenadání nabídl. Překvapený Peral zažertoval: „Ceny seňora Martíneze ale platit nemohu.“ Goya odpověděl s úsměvem: „Připsal bych na portrét: A mi amigo*.“ To však byl slovní obrat, jímž měli malíři ve zvyku označovat dar, a myšlenka, že by měl portrét takového druhu z Goyovy ruky, rozehřála náruživému sběrateli srdce. Jeho zdrženlivý obličej zčervenal. „Jste velice šlechetný, done Francisco,“ řekl.

Goya maloval na portrétu dlouho a horlivě, maloval jej v tom stříbřitě šedém tónu, který byl jen jemu vlastní a který svou jemností podtrhoval ony temné stránky, jež malíř za tím chytrým, mírným obličejem tušil. Goya nedopustil, aby don Joaquín něco schovával; posadil si ho tak, že bylo vidět obě ruce. „Jakže? Také ještě ruce mi darujete?“ žertoval Peral. Ale právě ty ruce, které sprovodily Cayetanina muže ze světa, chtěl Goya malovat.

Sezení měla ostatně velmi příjemný průběh. Peral byl hovorný, choval se upřímně, ačkoliv vždycky ještě zbývalo něco v pozadí, něco nerozluštitelného, a Goya pocítil o toho muže hluboký zájem, ba dokonce si ho oblíbil, ať ho již snad některý jeho náhodný pohled, některý náhodný posunek odpuzoval sebevíc. Mezi oběma vzniklo podivné nepřátelské přátelství; cítili se navzájem spojeni, chtěli se navzájem prozkoumat, působilo jim oběma zábavu říkat si břitké pravdy do očí.

Protože Goya o Cayetaně nemluvil, nepronesl její jméno ani Peral. Ale na všeobecné otázky lásky vůbec přišla řeč častěji. Jednou se lékař malíře zeptal, slyšel-li už o rozdílu, jejž staří filozofové činili mezi hédonikem a erotikem. „Jsem jenom

* *A mi amigo* (šp.) – mému příteli.

nevědomý mistr malíř, doktore," řekl dobromyslně Goya, „a vy jste tertuliante, třikrát moudrý Tullius Cicero. Poučte mě, prosím." – „Hédonik," vysvětloval Peral polichoceně, „je člověk, který chce nejvyšší možný požitek připravit pouze sám sobě; erotik však chce rozkoš také dávat, když sám rozkoš cítí." – „Velice zajímavé," řekl Goya, trochu nesvůj; nevěděl, má-li Peral na mysli Albu nebo ne. „Filozof Kleanthes," pokračoval Peral, „učí: 'Běda tomu, kdo propadne klínu hédoničky,' a komu se to přihodí, tomu doporučuje jako lék, aby hledal útočiště v nějaké velké společné věci, v boji za svobodu a za vlast. Zní to dobře; ale jako lékař pochybuji, že by to pomohlo."

Samozřejmě mluvil Peral při těchto sezeních také hodně o umění. Zvlášť se obdivoval Franciscově technice malování očí, které mluví. „V tomhle jsem vám na váš trik přišel," řekl. „Děláte bělmo oka menší, než je od přírody, a duhovku větší." A protože Goya užasle vzhlédl, vysvětloval: „Obvyklý průměr duhovky činí půl palce bez čárky, vaši lidé mívají duhovku půl palce a půl čárky. Přeměřoval jsem si to." Goya nevěděl, má-li se smát nebo ne.

Jindy zase mluvil Peral o Grecovi. Litoval, že král Filip Greca dost nechápal. O kolik víc mistrovských děl by bylo vzniklo, kdyby byl Filip tomu mistru zachoval přízeň. „Já bych," řekl, „jako tři největší španělské mistry nejmenoval Velázqueze, Murilla a Goyu, jak se vyslovil ten zanícený mladý básník. Pro mne jsou největší Greco, Velázquez a Goya." Goya odpověděl upřímně, že jemu je Greco cizí; je mu tuze umělkovaně aristokratický, tuze nešpanělský. „Pravděpodobně," pravil, „má náš don José Quintana pravdu. Jsem Španěl, jsem sedlák, maluju brutálně."

Potom byl obraz hotov. Z plátna hleděl na diváka velkýma, skeptickýma, trochu pichlavýma očima chytrý, ba významný a tajemný Peral. Pečlivými tahy štětce signoval Francisco: „Goya a su amigo Joaquín Peral." Peral přihlížel. „Děkuji, done Francisco," řekl.

Z Jerezu došel neohrabaně psaný dopis; Serafina se připomínala. „Pojedu možná na několik dní do Jerezu," řekl Goya Cayetaně, „a namaluju Serafinu." – „Nebylo by to pohodlnější," odpověděla, „kdyby sis ji pozval sem?" Mluvila mírně, lhostejně; ale za jejími slovy vězel čtveračivě blahovolný souhlas, který ho popuzoval. „Byl to jenom takový nápad, který mi proletěl hlavou," řekl. „Pravděpodobně ani nepojedu tam, ani si ji nepozvu sem. Ale,"

dodal zlomyslně, „byla by to ideální maja. Jestli zase někdy budu malovat nějakou maju, pak to bude ona.“

Když krátce nato přišel v obvyklou hodinu ke Cayetaně, zastihl ji, jak leží na pohovce v kostýmu, jaký se v uplynulé zimě často nosíval při maškarních zábavách. Byl to šat z tenké, drahocenné bílé látky, spíš úbor toreadorský než majovský, půl košile, půl kalhoty; přiléhaje řásně k tělu, víc je odhaloval, než skrýval. K tomu měla Cayetana na sobě křiklavě žluté bolerko, ozdobené černými třpytivými plíšky, které vytvářely motýlovitý vzor; široký růžový pás stahoval šat. Tak ležela, ruce založené za hlavou.

„Kdybys chtěl malovat Serafinu jako maju,“ zeptala se, „byly by tahle póza a tenhle kostým správné?“ – „Ehm, ano,“ odpověděl, ale nebylo to ani ano, ani ne. Žena, která ležela na pohovce, byla rozkošná dáma, odvážným způsobem převlečená za maju; ale přesto by ji v manoleríjské vinárničce nebyl nikdo považoval za maju, a Francisco si jistě dovedl představit, že by tak maloval Cayetanu, ale ne Serafinu. „Kdybys takovouhle maju maloval,“ ptala se dál, „malovat bys ji v životní velikosti?“ Francisco, trochu udivený, odpověděl: „To je poprvé, co se zajímáš o technické otázky.“ Cayetana řekla maličko netrpělivě: „Dnes mě zajímají.“ Francisco jí s úsměvem podal informaci: „Myslím, že bych ten obraz udělal nejspíš ve třičtvrteční životní velikosti.“

O několik dní později ho zavedla do málo používaného pokoje v domě, do okázale přepychové, trochu zanedbané ložnice, která kdysi možná sloužila některé ze zámeckých paní časy de Haro za místnost k pořádání oficiálních ranních lever. Na jedné straně visel bezvýznamný olej, obraz na šířku, představující lovecký výjev. Pomocí téhož zařízení, jakého již použila v casa de Haro v Cádizu, odsunula Cayetana obraz stranou. Pod ním se objevila holá zeď, prostor pro jiný obraz. Stál tam zpozdile zmatený. „Nechápeš?“ zeptala se. „Ráda bych, abys mě konečně vymaloval jako maju, jako opravdovou maju.“ Vypoulil na ni oči. Pochopil ji? Ta Velázquezova Svlečená dáma, vysvětlil jí to už přece, není bohyně, a není to ani granda, je to maja. „Ráda bych u vás objednala dva portréty, done Francisco,“ řekla, „jeden jako maja v kostýmu, druhý jako skutečná maja.“

Když to tak chce, může to mít. Maloval ji v jejím drahocenném křiklavém kostýmu, a už teď ji pod tou průhlednou látkou maloval nahou. Tu před ním ležela na lůžku, přichystaném k rozkoši, na

matně zelených polštářích, ruce sepjaté za hlavou, levou nohu měla přitaženou, pravé, horní stehno spočívalo měkce na druhém, a Francisco zdůraznil trojúhelník klína. Přikázal jí, aby se trochu nalíčila, a maloval její obličej; nebyl to však obličej její, udělal jí spíš obličej anonymní, mnohoznačný, jak ho dovedl namalovat jen on, byl to obličej ženy jedné jediné a ženy kterékoli.

Cayetana měla radost z hrdého soupeření, do něhož se tímto činem pustila. Dosáhla toho: Francisco maluje jako maju ji – Serafina, ta maja majada, ten prototyp maji, ho mamě zvala k svému gala loži.

Maloval v pokoji, pro nějž byly obrazy určeny. Světlo, které přicházelo zleva, bylo pro oblečenou maju správné. Ale neoblečenou maju maloval na ploché střeše vyhlídkové věže, miradoru, neboť tam parapet napomáhal, že světlo padalo tak, jak Francisco potřeboval. Dueňa, se svrchovaným nesouhlasem, stála stráž, byli chráněni. Nicméně byl podnik, jímž se tam zabývali, odvážný, neboť počínání podobného druhu se prostě nedalo natrvalo utajit.

Goya maloval zarputile. Cítil, že mu Cayetana Serafinu zakazuje, že mu chce být víc než Serafina. Také majovštější než Serafina. Ale to Cayetana být nemůže. Vzbouřila se v něm zlomyslná radost. Jak tady před ním leží, není už on pelele její, nýbrž konečně je ona loutkou jeho. To, co tady na jeho plátně vzniká, není žádná maja. A třebaže jí rodový původ a bohatství poskytují všechno, co Španělsko poskytnout může, z lidu zůstává vyloučena, je stále jenom ubohá granda. Není a nebude majou, ať dělá, co chce. A není jí ani, právě když si strhla poslední roušku.

Jeho myšlenky se odvrátily od ženy z masa a krve, obrátily se k práci. Nevěděl, je-li to umění, co tady provádí. Co by tomu byl řekl Luján, jeho učitel v Zaragoze! Luján mu dával obkreslovat pečlivě oblečené sádrové sochy, býval cenzorem inkvizice. Jistě je to, co tady dělá, na míle vzdáleno onoho objektivně chladného, bezzájmového umění, o němž Mengssové a Miguel tolik horují. Ale carajo! nechce přece soutěžit s mrtvým Velázquezem, a *jeho* Doña desnuda už prostě taková je! Maloval v té oblečené i v té neoblečené Nahé všechny ženy, s kterými se kdy vůbec vyspal, v posteli i po koutech. Maloval tělo, rozněcující ke všem rozkošim. A k němu dva obličeje: jeden plný očekávání a dychtivosti, samou touhou takřka prázdný, a pohled tvrdý, vábivý, nebezpečný – druhý

maličko ospalý, pomalu se z ukojené žádosti probouzející, již zase žíznící po novém naplnění. Co chtěl namalovat, to nebyla Alba, to nebyla maja. Byl to holý chtíč, ten nikdy neukojitelný, se vším svým tupým blaženstvím i se vším svým nebezpečím.

Obrazy byly hotovy. Cayetana se dívala nejistě z jednoho obrazu na druhý. Žena v toreadorském kostýmu má jiný obličej než ta nahá. Oba obličeje jsou její, a přece nejsou její. Proč nenamaloval Francho její skutečný obličej?

„Udělal jste něco jedinečného, done Francisco," řekla konečně, „něco znepokojivého." Probrala se. „Ale tak kyprá ve skutečnosti nejsem," řekla s hravou škádlivostí.

S dueninou pomocí pak
zavěsili plátna na zeď,
takže nahou maju skryla
maja druhá, oblečená.
„Na tuhle už budou hosté
vyvalovat oči," řekla.
Potom znovu, jako dítě
jež si hraje s mechanismem,
stiskla knoflík, aby opět
zjevila se maja nahá.
V černém, s rety zaťatými,
ztuhlá odporem a hnusem,
dueňa se stará mračí.
Usměvavě Cayetana
nahotu svou skryla zase
malbou druhou, majou pestrou.
Ukazovák natažený,
úsměv v líci vzácné krásy,
velkou hlavu pyšně vzhůru,
drobné tělo jako struna,
paní vévodkyně z Alby
rokem lehkým z komnaty pak
vykročila, milostivě
kynouc svému Franciscovi,
aby ubíral se za ní.

Do Sanlúcaru přibyl nový host, don Juan Antonio, markýz de San Adrián.

Goyu to rozladilo. Znal markýze už dlouho, maloval ho už, vyvedl se z toho jeden z jeho nejlepších portrétů. Postavil si markýze do volné krajiny; tam, velmi afektovaně, opíraje se o kamenný sloup, stál ten mladý pán – nebyl už dávno tak mladý, byl možná na začátku čtyřicítky, ale vypadal se svým hezkým, smělým, pyšným chlapeckým obličejem na pětadvacet. Měl na sobě jezdecký úbor, bílou vestu, úzké žluté nohavice a modrý kabát, jakýsi wertherovský kostým. Ruka s jezdeckým bičíkem se vzpírala elegantní o bok, druhá, pečlivě vymalovaná ruka držela knihu, ani malíř, ani model by nebyli mohli říci proč, vysoký klobouk si položil na kamenný sloup. Goya nezatajil ani špetku z arogance hezkého, nadmíru zhýčkaného pána, který byl jakožto jeden z čelných grandů u dvora již v mladých letech jmenován předsedou vlivné Indické rady.

Častěji se už také Goya setkal s markýzem v kruhu Cayetanině, mělo se za to, že býval jedním z jejích milenců. Jisté bylo, že patří k oblíbencům královniným; pravděpodobně si z něho udělala Alba na krátkou dobu corteja, aby doňu Mariu Luisu rozzlobila. Markýz de San Adrián byl chytrý a neobyčejně vzdělaný, žil dlouho ve Francii, platil za velmi pokrokového a vskutku také velmi pokrokový byl. Ale když tím velmi vysokým, trochu táhlým chlapeckým hlasem pronesl některou ze svých cynických, afektovaných, duchaplných poznámek, pak byl Goya jako na trní a měl co dělat, aby neopáčil nějakou hrubost, neotesanost.

Markýz se vyznačoval přirozenou roztomilostí. Přijel, jak prohlásil, aby doně Cayetaně složil poklonu; neboť nemohl její nepřítomnost u dvora již déle snést. Ale druhým, bezmála stejně důležitým důvodem je jeho naléhavé přání, aby don Francisco, když je nyní tak blízko Sevilly, laskavě vymaloval zasedání Indické rady. „Chybíte nám, můj milý,“ zpíval svým trochu skřehotavým hlasem. „Víte, že se nikdy nemůžeme dát portrétovat dost často, a když nás necháte na holičkách, potom musíme hledat útočiště u čackých mužů, jako je váš kolega Carnicero, a potom vyjdou naše obličeje ještě prázdnější, než jsou.“

Markýz se snažil nerušit. Sedával u jídla s nimi a účastnil se také Cayetanina lever; jeho přítomnost byla spíš povzbudivá než obtížná. Cayetana se k němu chovala lehce ironicky jako k nějakému všetečnému mladíčkovi, zřejmě si už svůj poměr s ním vyžila. Buď jak buď, Francisco mohl být s Cayetanou sám jako dosud, kdykoli si jen přál.

Jednou večer u stolu zapředl Goya s Peralem hovor o uměleckých otázkách; druzí dva se neúčastnili. Tu, zatímco mluvil, zachytil pohled, jímž se Cayetana podívala po San Adriánovi. Byl to pohled po očku, jaký měla na jeho obraze ta maja; zašilhala přes stůl k donu Juanovi vyzývavě, vyčkávavě, žádostivě. Pohled netrval ani celé dvě vteřiny. Možná že si ho jen představoval. Určitě si ho jen představoval; umínil si vypudit ten pohled z paměti. Ale jen s námahou dokázal začatou větu ukončit.

V noci si říkal, to všechno že je nesmysl. Cayetana mu s tou jeho Donou desnudou splynula v jedno, podobné věci se mu občas stávají. Potom si zase říkal, že je přece prakticky skoréma jisté, že Cayetana dříve se San Adriánem spávala, a proč tedy přijel, když ne proto, aby to staré přátelství zase ohřál? A určitě nepřijel bez dorozumění s ní. Všechno je jasné a hlupák, pelele, je on, Francisco. Představoval si ji, jak leží se San Adriánem, s tím hejskem, s tím arogantním floutkem, teď, právě teď, zatímco on se v bezesné noci stravuje mukou. A potom mu ukazuje Doňu desnudu a San Adrián svým hnusným hlasem zjišťuje, kolik krás na ní Francisco neviděl.

To všechno je nesmysl. Je prostě žárlivý blázen. Má proč se bát. Je starý a obtloustlý a špatně slyší, záda se mu začínají křivit, to je pro Aragonce zvlášť ostudné; má taky nespoutanou letoru a je morous. Cayetana je „chatoyante“, to viděla stará markýza správně. I kdyby býval mladý a zářivě krásný, i tak by byla možná zalíbení v něm nenadále ztratila a dala přednost některému jinému. Když teď vypadá tak, je jasné, že Cayetana leží raději s tím mladým, štíhlým, duchaplným, vždycky veselým hejskem. Trágala, perro.

Chiméry! Neposmívala se snad markýzi krvavě kvůli Marii Luise? Nedávala mu snad zřetelně najevo, že jejím cortejem je on, Francisco? Ale ten kosý pohled, ten si nepředstavoval, ten nevycházel od Doñi desnudy, ten vycházel z tvrdých, kovových očí živé Cayetany. V příštím okamžiku se dívala hned zas neúčastně, ale je měňavá jako kočičí oko, nic na ní není pravé a zachytitelné.

Není jeho vina, že nedovedl Cayetanu namalovat, ani Velázquez by ji nebyl dovedl namalovat, nikdo ji nemůže vymalovat. Ani její nahotu nemůže člověk vymalovat, i její nahota je prolhaná. A její srdce je stejně našminkované jako její obličej. Je skrz naskrz špatná. Zazněl mu verš ze staré romance, kterou ráda zpívala Pepa: „V krásných prsou mrzké srdce."

Nazítří ráno maloval. Neboť nyní konečně spatřil pravou Cayetanu. Nechal ji letět v povětří; s ní, pod ní, jako mraky, které ji nesou, se vznášely tři mužské postavy. Tentokrát však nevložil do rysů ženy nic anonymního. Tento čistý, pyšný, oválný obličej mohl patřit jediné ženě na této zemi. Cayetaně de Alba, a jasně zřetelné byly také obličeje mužů; jedním z nich byl toreador Costillares, druhým předseda Indické rady San Adrián, třetím don Manuel Principe de la Paz. Ze země však tomuto letu šklebivě přihlížela stvůra, prastarý dvorní blázen Padilla. Bylo to nanebevzetí, co tady Francisco maloval, ale bylo to nanebevzetí svrchovaně bohaprázdné, a jeho cílem rozhodně nebylo nebe. Žena nad mužskými hlavami držela nohy pod širokým, zvlněným, od letu vzdutým šatem toporně napjaté. Velice dobře bylo možno této letící ženě přiřknout všech sedm smrtelných hříchů. Velice dobře mohl tento obličej, aniž vůbec pohnul rty, dát pokyn k odpravení nevinného manžela, protože by jí mohl třebas vadit. Ano, konečně to spatřil, konečně to zachytil, a tohle je jednou provždy její poslední obličej, pravý, čistý, vysokomyslný, hluboce prolhaný, hluboce nevinný, hluboce neřestný obličej Cayetany, to je ta ztělesněná rozkoš, pokušení, lež.

Druhého dne se Cayetana neukázala. Dueňa ji u pánů omluvila. Její bílý pejsek Don Juanito onemocněl, truchlí, nemůže s nikým mluvit. Goya maloval na „Nanebevzetí", na „Lži" dál.

Příští den se pejsek zase uzdravil a Cayetana měla oslnivou náladu. Goya byl zamlklý. Cayetana mu to nezazlívala, vícekrát se ho pokoušela zapříst do hovoru. Protože jí však nevyhověl, obracela se ponenáhlu k San Adriánovi, který s ní mluvil svým roztomilým, dětsky lichotivým způsobem. Použil francouzského citátu, ona odpověděla francouzsky, přešli do francouzštiny vůbec. Peral, který se zmítal mezi škodolibostí a soucitem, se snažil zavést hovor zase zpátky do španělštiny, ale ti dva mluvili dál francouzsky, rychlou francouzštinou, kterou Goya nestačil sledovat. Konečně se Cayetana obrátila na Francisca, stále francouzsky, používajíc

odlehlých slov, jimž nerozuměl. Zřejmě ho chtěla před San Adriánem zkompromitovat.

Po večeři prohlásila, že má dnes radost a nechce si jít ještě lehnout, chce ještě něco podniknout. Hodlá prý svolat své lidi, aby zatančili fandango. Její komorná Fruela tanči znamenitě, ani podkoní Vicente není špatný. Stávalo se často, že grandové ukráceli své společnosti dlouhou chvíli tím, že nechávali svou čeleď tančit.

Nastoupilo pět párů, ochotných a schopných tančit fandango, přišlo na dvacet jiných, aby přihlíželo, lidé z čeledi, pachtýři, sedláci. Roznesla se zpráva, že se tančí fandango, a tu směl každý bez okolků přihlížet. Tanečníci netančili ani dobře, ani špatně, ale fandango byla podívaná, která všechny strhla, i když se nepředvádělo se zvlášť velkým uměním. Zpočátku seděli diváci vážně a zaujatě, později však poklepávali na podlahu, dupali, tleskali do taktu rukama, křičeli olé. Tančil pokaždé jenom jeden pár, ale stále se nacházeli noví lidé, kteří se hlásili, že tančící pár vystřídají.

Cayetana řekla: „Nechcete si zatančit, Francisco?“ Na okamžik pocítil Francisco pokušení. Potom si vzpomněl na to, jak na něm chtěla, aby před vévodou a před Peralem tančil menuet, viděl před sebou roztomile drzý obličej San Adriánův, a má se mu nechat Cayetanou předvádět? Váhal. Vtom se však už obrátila na San Adriána: „Nebo vy, done Juane?“ Markýz odpověděl svým hejskovským způsobem ihned: „Nic raději než to, vévodkyně. Ale v tomhle úboru?“ – „Ty kalhoty by ušly,“ řekla Cayetana znalecky, „a kazajku vám někdo půjčí. Ustrojte se, zatím než se převleču.“

Vrátila se a měla na sobě onen kostým, v němž se dala od Goyi malovat, ten úbor půl košile půl kalhoty z tenké bílé látky, který tělo víc odhaloval, než skrýval, přes něj pak rozpustilé žluté bolero s třpytivými černými plíšky a široký, růžový hedvábný pás. Tak tančila se San Adriánem. Nebyl to správný kostým, ani kostým její, ani jeho, nebylo to ani správné fandango, co tančili, komorná Fruela a podkoní Vicente tančili lépe, a na Sevillu nebo Cádiz nesměl už člověk teprv pomyslit, o Serafině vůbec ani nemluvě. Nicméně to bylo ono nahé, jednoznačné divadlo fandango a bylo cosi hluboce nepatřičného, ba necudného v tom, když vévodkyně z Alby a předseda Indické rady předváděli sanlúcarským sedlákům, komorným a kočím toto divadlo žáru, touhy, ostychu, naplnění. Stejně tak dobře mohla, cítil Goya, všechny ty lidi zavést do své

oblékárny a ukázat jim Doñu desnudu. Ze všeho nejvíc ho však jitřilo to, že ti oba, kteří mu tady před očima tančí, maja a maju pouze hrají, že jimi nejsou. Je to opovážlivá, hloupá, frivolní hra a tak se přece hrát nesmí, je to výsměch všemu pravému españolismu. Temný hněv zavalil Goyu, hněv na Cayetanu a na dona Juana, na všechny ty grandy a jejich ženy, pod nimiž žije, na ty nafintěné floutky a loutky. Pravda, sám odevzdaně přihrával téhle hloupé, prolhané hře v té době, kdy maloval gobelínové kartóny. Ale od toho času nahlížel hlouběji do lidí i do věcí, hlouběji žil i cítil a domníval se, že také Cayetana je něco víc než jedna z těch. Věřil, že mezi nimi dvěma se nehraje žádná hra, že mezi nimi vládne pravda, že mezi nimi je vášeň, žár, láska, pravé fandango. Ale Cayetana lhala, celý čas lhala, a on se nechal jí vznešenou zneužít jako její pelele, tatrman.

Lokajové a komorné, sedláci, poslové, kuchyňské služky, čeledínové měli skvělý večer. Vnímali, jak se Cayetana snaží patřit k nim, a dovedli to ocenit, ale také vnímali, jak se jí to nedaří, a cítili se jí nadřazeni. Podupávali na podlahu, tleskali rukama, křičeli olé, a aniž to vyjádřili slovy nebo jasnou myšlenkou, pokládali se za lepší než ti tam vpředu, a půjde-li dnes v noci komorná Fruela spát s podkoním Vincentem, bude to lepší, přirozenější, španělštější, víc v pořádku, než když bude ta urozená spát s tímhle hejskem nebo se svým malířem.

Dueña nemohla tu podívanou snést. Milovala svou Cayetanu, Cayetana byla náplní jejího života, ale nyní se její beruška nechala od toho malíře očarovat. S hněvem a žalem viděla, jak se první dáma říše, potomek slavného polního maršálka, před tou canaille, chusmou, chátrou tak ponižuje.

Peral seděl a díval se. Netleskal, nekřičel olé. Zažil podobné výbuchy u Cayetany již často, ne snad zrovna docela tak výstřední, ale přesto ne o mnoho jinačí. Podíval se na Goyu, viděl, jak mu celý obličej jen hraje, pocítil zadostiučinění, pocítil lítost.

Cayetana a San Adrián se rozehřívali. Hudba přibírala na ohnivosti, pokřik na hlasitosti, oba tančili, vyčerpávali se. „Jen se uštvi," připadlo Goyovi na mysl, „na maju to přece nepřivedeš. Nemáš taky o fandangu ani potuchy. Chceš si jenom okořenit noc, chceš se rozkurážit, dřív než si s tímhle šaškem, s tímhle floutkem a hejskem vlezeš do postele." Odešel dřív, než tanec skončil.

Také tuto noc spal špatně. Druhý den ráno Cayetana ovšem očekávala, že si pro ni před polednem přijde, aby ji doprovodil na procházce před jídlem, tak to až dosud zachovávali. Nešel k ní, dal jí vyřídit, že ho bolí hlava a že nepřijde k obědu. Vytáhl si obraz, to „Nanebevzetí“, tu „Lež“. Byl hotový, nechyběl na něm už ani jediný tah. Neměl ani správnou náladu k práci, solano ho trýznilo, Francisco měl pocit, že mu sluch slouží zase hůř. Odklidil plátno. Posadil se k sekretáři, začal koncipovat dopis. Myslil si: „Starý si držel dvorního blázna, ona si drží svého dvorního malíře. Ale já už dál nehraju.“ Zkoncipoval jeden dopis dvornímu maršálkovi, druhý Akademii, aby jim oznámil, že se vrací do Madridu. Nechal koncept ležet, neopsal ho na čisto.

Odpoledne přišla, měla svého směšného psa s sebou. Dělala, jako by se nebylo nic stalo, byla roztomilá, bezmála veselá. Litovala, že se Francisco necítí dobře. Proč si vlastně nezavolal na radu Perala? „Není to nic, při čem by mi mohl Peral pomoci,“ řekl temně. „Pošli svého San Adriána pryč!“ žádal. Ona řekla: „Buď rozumný! VíŠ přece, že ho neurazím jenom proto, že ty máš špatnou náladu.“ – „Pošli ho pryč!“ trval na svém. Ona řekla: „Proč mi chceš mluvit do mých věcí? Víš přece, že to nesnáším. Nikdy jsem ti do ničeho nemluvila, nikdy jsem ti neřekla: ’Udělej tohle nebo nech tamtoho‘.“ Ta nehorázná drzost ho roztrpčila. Žádala od něho všechno, co člověk od druhého vůbec požadovat může, nejstrašlivější oběti, a tady se mu najednou postaví a prohlašuje nevinně: „Žádala jsem od tebe snad někdy něco?“

Řekl: „Jedu do Jerezu malovat Serafinu.“

Seděla klidně dál, držela si pejska na klíně. „To se dobře hodí,“ řekla, „že chceš právě teď odjet. Jedu totiž na několik dní taky pryč. Objedu si několik svých statků, chci se svým pachtýřům podívat na prsty. Don Juan mě bude doprovázet a pomůže mi svou radou.“ Jeho spodní ret se násilnicky vysunul, hluboce vsazené hnědé oči se zatemnily. „Já nejedu pryč na několik dní,“ odpověděl, „a kvůli mně nepotřebuješ nikam odcestovat. Jen si s tím svým šaškem zůstaň klidně tady! Nebudu tě už déle rušit. Z Jerezu se vrátím do Madridu.“ Vstala, pejsek ňafal, chtěla odpovědět něco prudkého. Viděla jeho mohutný obličej, oči sršely oheň, byly celé černé, bělmo bylo sotva už vůbec vidět. Ovládla se. „Bylo by to moc pošetilé, Francisco,“ řekla, „kdyby ses nevrátil do Sanlúcaru, a já bych toho moc litovala.“ A protože mlčel, zaprosila: „Buď

rozumný! Znáš mě. Nežádej, abych se změnila. Nedokážu to. Nech mi ty tři čtyři dny, vezmi si i ty stejnou dobu. A pak se vrať a já budu tady, sama, a všechno bude zase, jako bylo.“

Dosud na ni upřeně hleděl, pln nenávisti. Potom řekl: „Ano, znám tě,“ a vytáhl z úkrytu obraz „Nanebevzetí“, tu „Lež“, a postavil obraz na malířskou štafli.

Cayetana se viděla, jak letí vzduchem, lehká, líbezná, s hluboce nevinným obličejem, a to *byl* její obličej. Nedomýšlela se, že malířskému umění nějak tuze rozumí, ale tolik viděla: pustější potupy se vůči ní nedopustil ještě nikdo, ani María Luisa ne, nikdo. Přitom by nedovedla ani říci, v čem ta potupa vlastně záleží. Nebo přece, ví to. Jsou to ti muži, které jí přisoudil, právě tyhle tři, a proč dona Manuela? Ví přece dobře, jak odporný jí tenhle Manuel je, a právě toho jí přisuzuje jako společníka na čarodějnickém sabatu. „Šla jsem do vyhnanství kvůli němu,“ bouřil v ní hněv. „Dala jsem se od něho malovat, jak se žádná granda ještě nikdy od žádného mizerného malíře malovat nedala. A potom se mnou jedná takhle!“

Na jeho pracovním stole ležel škrabací nůž. Sevřela ho v ruce, ani ne rychle, a prudkým pohybem prořízla šikmo plátno shora až dolů. Vrhl se na ni, popadl jednou rukou ji, druhou obraz. Pejsek mu vběhl mezi nohy a ňafal. Stojan i obraz se směšně skácely na podlahu.

S těžkým dechem proti sobě
stáli čelem proti čelu.
Klidně potom, povzneseně,
jak jen ona dovedla to,
řekla Alba: „Je mi líto,
úhona že stihla obraz.
Jmenujte si, prosím, cenu.
Bude vám…“ Však nedořekla.
Ona vlna, onen záchvat,
onen obávaný záchvat
zavalil ho nečekaně.
Jako podťat sklesl v židli
a jak mrzák se v ní schoulil,
v tváři masku čiré zkázy.

Celé hodiny drželo Francisca ochromení, beznadějná otupělost. Znovu a znovu mu táhly mozkem jalové fráze: „To je z toho – Byl jsem pomatený, mate se mi rozum – Teď mě do toho namočila docela, mrcha – To je z toho – Teď jsem v tom navždycky a nadobro.“ Potom si říkal ta slova nahlas, velmi hlasitě. Domníval se, že je slyší, věděl, že je neslyší. Postavil se před zrcadlo, viděl, jak se mu ústa otvírají a zavírají, neslyšel, co mluví. Při dřívějších záchvatech nevnímal zprvu vysoké tóny, teprve až docela nakonec hluboké. Mluvil velmi hlubokým hlasem a velmi hlasitě. Neslyšel nic. Při dřívějších záchvatech slyšel z velmi silného hluku slabý ohlas. Hodil na kamennou podlahu vázu, viděl ji, jak se roztříštila, neslyšel nic. „To je z toho,“ řekl si. „Podvedený, zaskočený, ošizený. Dítě sprovozené ze světa, kariéra na padrť, sluch ten tam.“ Popadl ho běsnivý hněv, hromadil kletbu na kletbu. Rozbil zrcadlo, které zobrazilo její podobu. Zaraženě se díval na pořezanou, krvácející ruku. Potom upadl do kruté rezignace. „Trágala, perro. Spolkni to, pse,“ řekl si a zůstal dřepět v beznadějné otupělosti.

Přišel Peral. Snažil se mluvit velice zřetelně, aby mu Francisco mohl odčítat slova Ze rtů. Francisco jen seděl, obraz zatvrzelé beznaděje. Peral mu napsal: „Dám vám uklidňující prostředek. Lehněte si!“ – „Nechci!“ vykřikl Goya. „Uvažujte přece rozumně,“ napsal Peral. „Po dlouhém spánku se vám všechno zlepší.“ Vrátil se s nápojem. Goya mu ho vyrazil z ruky. „Nedám se taky odpravit,“ řekl tentokrát tiše, ale velmi temně, a nevěděl, řekl-li to vůbec. Peral se na něho přemítavě zadíval, ne bez soucitu, potom bez odpovědi odešel. Za hodinu se vrátil. „Mám vám ten lék podat teď?“ zeptal se. Goya neodpověděl, dřepěl jenom, spodní ret vysunutý. Peral mu namíchal nápoj. Goya ho vypil.

Pomalu, probouzeje se z nekonečného spánku, se vynořoval do vlastní skutečnosti. Viděl, že má ovázanou ruku. Viděl, že v pokoji je nové zrcadlo, jiné než ono, které poskvrnil Cayetanin prolhaný odraz. Vstal, procházel se po pokoji, zkoušel, podaří-li se mu něco slyšet. Postavil židli prudce na kamennou podlahu. Ano, slabý ohlas se ozval. Zkoušel to se zoufalou úzkostí dál. Ano, docela jistě, šramot není úplně zřetelný, ale doléhá k jeho uchu nejenom zevnitř. Ano, možnost sluchu *má*. Je to naděje, nějaká naděje tady být musí.

Přišel Peral. Nedomlouval mu, ale oznámil mu, že poslal do Cádizu pro jednoho lékaře, který platí za dobrého odborníka. Goya pouze pokrčil rameny, přeháněl svou hluchotu. Ale celou duší se upjal na svou naději.

Pozdě odpoledne, v čas, kdy jinak chodíval k ní, přišla Cayetana. Pocítil divě radostný úlek. Očekával, že se svým šaškem odjede, jak mu to ohlásila; nebyla ženou, která by zanechala svého úmyslu jen proto, že on onemocněl. Ale najednou tu byla. Mluvila na něho, snažila se artikulovat slova zřetelně. Byl příliš rozčilený, aby jí rozuměl, také ani rozumět nechtěl. Mlčel. Seděla u něho dlouhou dobu. Potom ho jemně pohladila po čele. Uhnul hlavou. Seděla ještě chvíli, potom odešla.

Přišel lékař z Cádizu. Psal Goyovi slova útěchy, říkal mu je zřetelnými rty. Mluvil rychle a všelicos s Peralem. Napsal Goyovi, že vysoké tóny nebude sice slyšet dlouho, hluboké však ano. To bylo potvrzení a Goyova naděje stoupla.

Ale příští noci k němu přišly všechny příšery, které kdy ve svém příšerami bohatém životě viděl. Měly kočičí a psí hlavy, poulily své obrovské soví oči, zatínaly hrozitánské drápy, třepetaly obrovskými netopýřími křídly. Byla noc a úplná tma, Goya zavíral pevně oči, ale přesto je viděl, viděl jejich ohyzdné tváře i jejich půvabné tváře, které byly ještě strašlivější. Cítit, jak sedí v kruhu kolem něho a dýchají na něj svým hnusným dechem, a v ohlušujícím, mrtvém tichu, které ho nyní svíralo jako zdi, byly hrozivější než kdy předtím.

Když se schylovalo k ránu a *svitl* první jas rozbřesku, zavalilo ho vědomí vlastní hluchoty celou svou hrůzou. Bylo mu, jako by se na něho poklápěl nějaký obrovský zvon, který ho má navěky uvěznit. Bylo nesnesitelné, že by on, jenž vždy musil svou radost i bolest vypovědět jiným, měl nadále zůstat od lidí odloučen. Nebude nyní už nikdy slyšet hlasy žen ani hlas svých dětí, nebude už slyšet přátelský hlas Martínův, posměšné poznámky Agustínovy, starostlivé, hluboce láskyplné výtky ženy Josefy, nebude už nikdy slyšet chválu znalců a mocných. Nebude už nikdy slyšet hluk Puerty del Sol ani vřavu býčí arény, už žádnou hudbu, už žádné seguidilly ani tonadilly, nebude už moci na tlachání majů a maj ve výčepu odpovídat. Lidé se mu budou vyhýbat – neboť kdo by chtěl mluvit s člověkem, který neslyší? Je mu souzeno ustavičně se zesměšňovat a odpovídat na všechno obráceně. Navždycky musí už

nyní být na číhané – a snažit se slyšet něco, co přece slyšet nemůže. Zná studenost světa; je už tak dost zlá pro člověka, který je zdravý a schopen se bránit, je děsná pro člověka, jako je dnes on. Bude muset žít ze vzpomínek, a ví přece, jak démoni člověku vzpomínky zkreslují. Zaposlouchal se do sebe, aby slyšel známé hlasy přátel i nepřátel, a již ho přepadla nejistota, slyší-li je dobře. A zařval. Běsnil.

Přistoupil k zrcadlu. Bylo to krásné, velké, oválné zrcadlo v nádherném, skvostně vyřezávaném zlaceném rámu. Ale co se mu z něho dívalo tváří v tvář, to bylo horší než příšery, které na něho civěly v noci. Je tohle on? Divě splývaly vlasy kolem hlavy, temně a směšně věnčily ježaté vousy bradu a vpadlé tváře, velice, bezmála úplně černě seděly oči v hlubokých důlcích, husté obočí, groteskně rozštěpené, zabíhalo zubatě do čela, od nosu dolů a kolem úst běžely hluboké vrásky, jedna polovina rtů nesmyslně jiná než polovina druhá. Celý obličej byl temný, bezmocně rozběsněný, rezignovaný jako tvář lapeného zvířete, byl to obličej, jaký namaloval mezi obličeji na svém „Blázinci“.

Sdřepl do židle, zády k zrcadlu, a zavřel oči. Tak se choulil, tupý, nekonečnou hodinu.

K poledním se ho zmocnilo divoké napětí, přijde-li Cayetana. Říkal si, že určitě odjela, ale nemohl tomu uvěřit. Vyhnalo ho to ze židle, pobíhal po pokoji. Udeřila hodina, kdy se pravidelně scházívali. Nepřišla. Uplynulo pět minut, deset. Popadla ho nehorázná zlost. Když má její pes zácpu, tak truchlí, jako by se hroutil celý svět, ale když tady sedí on, trýzněný jako Jób, pak si uteče s prvním floutkem, který se jí namane. Prudce v něm vzkypěla nesmyslná touha se pomstít. Chtěl by ji rdousit, kopat, mlátit, smýkat po zemi, zahubit.

Vidí ji přicházet. Najednou se docela uklidní. Všechna tíseň z něho padá; ano, je mu, jako by zvedala hluboký zvon přes něho poklopený. Možná že má nejhorší za sebou, možná že zase slyší. Ale neodvažuje se té zkoušky, nechce ji nechat vidět námahu a utrpení svých smutných pokusů, chce se kochat její blízkostí, nic víc. Nechce ji také vidět, chce jen vědět, cítit, že je u něho. Hodí sebou do židle, zavře oči, dýchá hlasitě, pravidelně.

Přišla. Vidí ho, jak se choulí v židli, jak zřejmě spí, vidí muže, toho jediného, který se jí vzepřel, vzpíral se znovu a znovu, který ji jitřil k hněvu víc než který druhý a s nímž ji pojí pouto pevnější,

než ji kdy jaké pojilo s kterýmkoli jiným mužem. Všechny ženy, které v jeho životě snad byly a ještě budou, neznamenají nic, a všichni muži, kteří byli v jejím vlastním životě a ještě budou, neznamenají nic, a nic neznamená ani to, že dnes se San Adriánem odjede. Miluje jen toho zde, milovala jen jeho, jinak nikoho, a tak to také zůstane. Ale i kdyby na to měl zajít on nebo i ona sama, nezmění se kvůli němu, nevzdá se kvůli němu ničeho, co si jednou usmyslila.

Tady teď z vyčerpání a ze zoufalství sedí a spí muž velmi nešťastný, nešťastný skrze ni, jak skrze ni zase býval šťastný a jak také, znovu a stále, skrze ni šťastný i nešťastný ještě bude.

Přistupuje k němu, mluví,
jednou přec to vyříknout musí,
Goya stejně neslyší nic,
spí, a ani kdyby nespal,
stejně neuslyší slovo.
On však slyší ten hlas dětský,
jak mu tvrdě, jasně říká:
„Jak si hloupý, Francho drahý,
nevíš, neznáš nic ze světa!
Vždy jsem milovala tebe,
hloupý Francho, jenom tebe,
vždycky jenom tebe, ty můj
starý, hloupý, tlustý majo!
Tys to nikdy nerozpoznal,
domýšlíš se, s jinými že
uletět chci do bran pekla!
Ty šeredo, můj jediný,
jak jsi pošetile hloupý!
Ráda mám vždycky jen tebe,
malíři můj drzý, tebe,
vždycky jenom tebe, tebe!“

Goya se však ani nehne.
Spí a silně oddychuje,
dokud Alba neodejde.

Těšila ho lest, že se přetvařoval, a tu noc spal dobře.

Když se druhý den ráno probudil, se zděšením zpozoroval, že nyní opět úplně ztratil všechen sluch a že je neodvolatelně uvězněn v temném zvonu hluchosti. Vztekle i radostně myslil na to, že poslední zvuky, které na tomto světě slyšel, byla slova Cayetanina a že *to* byla jeho zásluha, jeho lest, co jí je vyvábilo ze rtů.

Nadešla hodina, kdy Cayetana přicházívala. Francisco se rozběhl k oknu, pátral venku, otevřel dveře a pátral po chodbě, nemohl ji přece slyšet, až bude přicházet. Uplynulo půl hodiny. Zřejmě nepřijde. Je myslitelné, že by byla po tom, co mu včera pověděla, s tím floutkem odjela?

Přišel k němu Peral, pozval ho, aby s ním poobědval. Francisco se zeptal tak lhostejně, jak to jen dokázal: „Doña Cayetana tedy odjela?“ Překvapený Peral mu odpověděl otázkou: „Copak se s vámi nerozloučila? Šla se s vámi přece rozloučit.“

Po jídle vedli dlouhý rozhovor. Goya propadal netrpělivosti, když se Peral vždycky znovu a znovu pokoušel učinit mu svá slova zřetelnou artikulací srozumitelná, dříve než svou větu napsal. Styděl se za svou vadu. Pátral v Peralově obličeji, který tak dobře znal, po známkách škodolibosti. Nenašel žádnou, ale zůstával nedůvěřivý. Bude mít v budoucnu nedůvěru ke každému, lidé v něm budou vidět mrzoutského starého chlapíka, misantropa, a to on přece vůbec není, miluje bodrou, hlučnou družnost, potřebuje se o své radosti i bolesti s jinými sdílet, a když má nyní na uších zámek, zamkne mu to také ústa.

Peral mu nakreslil vnitřní ucho a pokoušel se mu vysvětlit, v čem jeho neduh spočívá. Mnoho naděje není a měl by se přece začít učit posunkovou řeč. Jeden Francouz, docteur de l'Epée, vynalezl dobrou metodu, větší počet lidí v Cádizu ji ovládá a bylo by dobře, kdyby Goya s cvičením brzy začal. „Ano,“ odpověděl Goya vztekle, „mám se napříště stýkat se samými mrzáky, s hluchoněmými, jenom s mrzáky. Ve společnosti normálních lidí už nejsem vítaný.“

Právě lékařovo vlažné utěšování a jeho chabé pomůcky Goyovi ukázaly, jak strašlivě bude musit v budoucnosti trpět děsivou němostí světa. A bude vůbec kdy ještě moci s některou ženou spát?

Až dosud byl dárcem vždycky on; nebude ho nyní už napořád ochromovat pocit, že se ta či ona žena k němu, mrzákovi, snižuje jen z milosti? Ó, vymyslili si pro něho ti démoni krutý trest, že z mrzké vášně obětoval vlastní dítě a bezmála také své umění. „Řekněte mi," zeptal se bez okolků Perala, „co je vlastně skutečnou příčinou mé nemoci?"

Doktor Peral tuto otázku očekával, bál se jí, prahl po ní. Udělal si o Goyově nemoci jasný obraz už dávno a od chvíle, kdy Goyu stihl jeho poslední strašlivý záchvat, uvažoval, nemá-li mu říci plnou pravdu. Váhal. Obdivoval se Goyovu umění, miloval jeho šťavnatou, nespoutanou letoru, ale záviděl mu také jeho dar získávat si přízeň všech, jeho důvěru ve vlastní osobní štěstí, jeho samozřejmou jistotu, a když nyní konečně také tohoto muže postihla jeho rána, pocítil z toho zadostiučinění. Ptal se sám sebe, jestliže mu bezohlednou pravdu vyjeví, zda tak učiní proto, aby splnil svou lidskou, lékařskou a přátelskou povinnost, nebo spíš proto, aby se tomu miláčkovi štěstěny pomstil.

Když se ho však nyní Francisco tak bez obalu zeptal, zapudil všechny pochybnosti a chystal se ten bolestivý řez provést. Skládal slova pečlivě a prostě a snažil se je zřetelně vyslovovat. „Původní příčina vaší nemoci," řekl, „leží v mozku. Pomalé odumírání vašeho sluchu se dalo v mozku. Neduh má možná původ v nějaké pohlavní nemoci, kterou jste měl bud vy, nebo některý z vašich předků. Můžete mluvit o štěstí, done Francisco, že se následky projevily takhle. V jiných případech, ve většině případů zasahují mozek horším způsobem."

Goya se díval lékaři do obličeje, na ty tenké výrazné rty, jež tvořily ona smrtelně krutá slova. Vřela v něm bouře. Myslil si: „Chce tě otrávit, zákeřným, neobjevitelným, spletitým způsobem, jako už otrávil vévodu, travič jeden." Myslil si: „Má pravdu, mátnu se na rozumu, jsem už vlastně pomatený. Vykládá jenom těmi svými strojenými slovy, že to je ta hříšnost, ta posedlost, to očarování, co mi v mozku vězí." To mu říkalo jeho nitro. Ale jeho ústa řekla: „Myslíte tím, že jsem pomatený." Napřed to řekl tiše a vztekle, ale vzápětí to opakoval řevem: „Pomatený! Jsem pomatený, říkáte! Řekněte, jsem pomatený?" Peral velmi klidně a velmi zřetelně odpověděl: „Můžete mluvit o štěstí, že pomatený *nejste*, nýbrž právě jenom nedoslýchavý. Snažte se to pochopit, done Francisco." – „Proč lžete?" rozkřikl se Goya v odpověď.

„Jestli pomatený ještě nejsem, tak budu. A vy to víte. Neřekl jste ’nedoslýchavý‘?“ zeptal se. „Vidíte, jak lžete,“ pokračoval vítězoslavně nad tím, jak ho usvědčil. „Víte přece úplně přesně, že nejsem nedoslýchavý, ale hluchý jako poleno a navždycky. Hluchý *a* pomatený.“ Peral odpověděl trpělivě: „To, že jste nedoslýchavý, skýtá velkou naději, bezmála jistou, že se tím ta stará nemoc jednou provždycky vybouřila.“ Goya Zanaříkal: „Proč mě tak týráte? Proč mi neřeknete jasně: jsi pomatený?“ – „Protože nechci lhát,“ odpověděl Peral.

Později však vedli oba mužové spolu ještě víc velmi upřímných a pozoruhodných rozhovorů. Hned don Joaquín svého pacienta utěšoval, hned se mu posmíval, a tomu, jak se zdálo, to vyhovovalo; hned lékaři za jeho péči děkoval, hned si dával záležet, aby ho co nejhůř urážel. „I v té své nemoci,“ napsal mu třebas doktor Peral, „jste šťastnější než jiní. Jiní musejí své nebezpečné myšlenky v sobě uzavírat, až se jim časem jejich zeď rozumu opravdu zboří. Vy, done Francisco, je můžete malovat. Vy si prostě všechny vrtochy vyženete z těla i duše štětcem.“ – „Chtěl byste měnit, doktore?“ zeptal se Goya a zašklebil se pohrdavě. „Chtěl byste být ’nedoslýchavý‘ a za to schopný vyhnat si Štětcem jisté vrtochy z duše?“ Tak a podobně žertovali oba. Ale jednou, přemožen tíhou hoře, popadl Goya lékaře za rameno a položil si mohutnou hlavu na nepřítelovu hruď; chvěl se, musil se přimknout k člověku, který mu rozumí, a třebaže nikdy spolu o Cayetaně nemluvili, věděl, že nepřítel mu rozumí.

Když byl sám, pak ho chvílemi přímo omračovala představa jeho budoucího života. Někdy, když se otcne ve společnosti jiných, bude křičet, někdy bude šeptat, nikdy nedokáže správně posoudit sílu hlasu, když mluví, často vysloví nahlas, co si chce jen myslit, a nebude vědět, že to vyslovil, lidé na něho budou udiveně zevlovat, ustavičně bude pln nejistoty a podezíravosti. Připadalo mu, tomu hrdému muži, nesnesitelné, že by měl být pro lidi předmětem soucitu a často posměchu. Peral má samozřejmě pravdu: nevyhnutelně propadne šílenství.

Byl by se z toho rád vyznal, že jeho hluchost je trest. Ale vyzpovídá-li se z toho, neuslyší knězovu odpověď, a řekne-li to Peralovi, bude to ten považovat jenom za další důkaz jeho chorobomyslnosti.

Peral je nadmíru chytrý lékař. Jistě ho už dávno prohlédl, jistě ví o jeho pomatenosti již léta. Ovšem, vždyť také pomatený je, už od nepaměti. Jaké spoustě záchvatů běsnění a zaslepenosti za ta všechna léta již propadl! Kolik strašidel a démonů už viděl, naprosto zřetelných, jen on sám, kromě něho nikdo! A tak tomu bylo, dokud pro něho svět měl ještě hlas; jak tomu bude teď, kdy kolem něho vládne ta nesnesitelná němota?

Bude ještě někdy schopen
rozeznat, co skutečné je
pro každého, co jen pro něj?
Která z těch namalovaných
Cayetana je ta pravá?
Ta, co vévodkyně z Alby?
Ta, co chtíč a nahá vilnost?
Ta, jež s nevinností v tváři
jako čarodějnice se
nese vzduchem v divém letu?

Tady, ach, jsou zase znovu
démoni! A v denním jasu!
To ví přece odjakživa,
nejhorší že bývají ti,
kteří přicházejí za dne.
Nebezpečnější jsou stvůry
denní nežli stvůry noci.
Zasnil se, však přesto hrozně,
strašlivě vnímá svou bdělost.
Zoufale se vrhá tělem
na stůl, aby neviděl je.
Vidí je však stále všechny.
Jsou on sám, jsou v něm, jsou všude,
kolem něho, v jeho nitru.

40

Peral mu oznámil, že asi za deset dní bude doña Cayetana zase zpátky. Goya vysunul spodní ret, zachmuřil se. Řekl: „Za tři dny odjíždím.“ – „To bude doňu Cayetanu určitě mrzet,“ odpověděl Peral. „Počítá s tím, že vás tady najde. Také jako lékař bych vám

neradil, abyste tak dlouhou a obtížnou cestu podnikl už teď. Měl byste napřed svému novému stavu přivyknout.“ – „Za tři dny odjíždím,“ opáčil Goya. Peral mu po chvilce mlčení nabídl: „Mám vás provázet?“ – „Jste velice laskavý, done Joaquíne,“ odpověděl Goya zlostně. „Bylo by ale trpké, kdybych mohl v budoucnosti cestovat vždycky jenom s ošetřovateli a s průvodem.“ – „Dám pro vás tedy připravit ten velký kočár,“ řekl Peral. „Děkuju, doktore,“ odpověděl Goya, „ten velký kočár si nevezmu. Taky ne zvláštní poštu. Taky ne obyčejnou poštu. Vezmu si mezkaře. Dám si zavolat Gila, toho mezkaře z venty de las Cuatro Naciones. To je dobrý člověk. Když mu dám nějakou gratificacioncitu, malé spropitné, pak na mě dá pozor a bude brát ohled na mou vadu.“ A protože Peral nemohl svůj úžas skrýt, Goya podrážděně dodal: „Nedívejte se tak udiveně, done Joaquíne. Nejsem pomatený. Mám své dobré důvody.“

Pohled na ženu, která ho v jeho trudu opustila, byl pro něho nesnesitelný. Musí ihned ze Sanlúcaru pryč, to věděl. A stejně jasné mu bylo, že se nesmí na tu cestu vydat s okázalou nádherou, nesmí cestovat jako první králův malíř. Musí se, v tom má doktor Peral úplně pravdu, svému novému stavu přizpůsobit. Musí se s tím stavem důkladně obeznámit. Musí až do posledního vychutnat všechna pokoření s tou tělesnou vadou spojená. Teprve pak, plně si svého nového stavu vědom, může vstoupit na oči svým nejbližším, dvoru, svým druhům v povolání. Proto bude svým Španělskem cestovat jako prostý člověk a zvykat si na to, k té vadě se otevřeně přiznávat a omlouvat se. „Promiňte, Vaše Blahorodí,“ bude říkat desetkrát denně, „dobře neslyším, jsem takříkajíc hluchý jako poleno.“

Také nebude cestovat přímou cestou do Madridu. Zamíří místo toho ještě mnohem dál na sever. Vyhne se Madridu, pojede do Aragonu, do Zaragozy, aby svému příteli, milovanému Martínovi, celou svou zuboženost předvedl. Teprve až mu Zapater poradí a utěší ho, teprve pak se ukáže Josefě, dětem, přátelům.

Mezkař Gil, s nímž Francisco v sanlúcarské krčmě vedl už lecjaký prudký rozhovor, byl pravý arriero, mezkař starošpanělského ražení, který dovedl své arré, arré vyřvávat, až se v horách široko daleko rozléhalo ozvěnou. Protože dostal vyrozumění, že don Francisco hodlá použít jeho služeb, dostavil se ve svém vesele barvitém mezkařském kroji do casy de Haro. Hlavu

měl obtočenou pestrým hedvábným šátkem, na němž byla namalována Alhambra, cípy mu visely jako copy dozadu: na něm mu seděl špičatý klobouk s širokou střechou. Kazajku z černé skopovice měl bohatě vyšívanou a na ní se leskly velké, filigránové stříbrné knoflíky. Pas mu obepínala široká hedvábná šerpa, faja, a v ní trčel nůž. Na podkolenicích z modrého sametu svítily pestré a stříbrné knoflíky, žluté boty byly z nevydělané teletiny. V takové nádheře stanul před Franciscem, a když se od něho dověděl, že s ním má jet do Zaragozy a vyhnout se přitom Madridu, považoval to za bláznivý rozmar velkého pána. Hvízdl sevřenými zuby, výrazně šermoval rukama a řekl: „Hombre! To je daleká cesta!“ A třebaže věděl, že Goya zvyklosti země dobře zná, požadoval nehoráznou cenu osmi set reálů; to byl pětinásobek roční mzdy, kterou si vydělal pastýř ovcí.

Goya si prohlížel pozorně arriera Gila, s nímž nyní hodlal po čtyři týdny sdílet společný život. Nebyl už prvním malířem královým, nýbrž jedním zdola, a tak si stáli tváří v tvář, jeden selský synek druhému, jeden mnoha mastmi mazaný druhému. A protože Goya tak dlouho mlčel a jen si ho prohlížel, řekl Gil nakonec: „Na takovou zatraceně dlouhou cestu potřebujeme dva mezky. A vám musím samozřejmě dát garaňóna, Valerosa, nejparádnějšího mezka v celém Španělsku. Jeden jeho předek byl Constante, ten, co tenkrát shodil kacíře Tomáše Trebina. když ho měl dovézt k hranici, takový to byl bohabojný osel.“

Nyní však otevřel ústa Goya a řekl vlídně: „Určitě jsem ti špatně rozuměl. Neslyším totiž dobře, to jsi jistě zpozoroval už v krčmě, a tec? jsem takříkajíc hluchý jako poleno. A řekl jsi opravdu osm set reálů?“ Gil šermoval rukama ještě prudčeji, zatímco odpovídal: „Přeju Vaší Excelenci všechno nejlepší. Ale že máte slabý sluch, to cestu ani mně, ani mým zvířatům nijak neusnadňuje. Osm set reálů.“

Tu se Goya rozburácel opravdu strašlivými kletbami. Chrlil na mezkaře carajos, kletby a zlořečení, ayos y cebollas, česnek a cibuli, v takové hojnosti, jaká se tomu člověku ještě nikdy v životě na hlavu nesesypala, a křičel velmi hlasitě. Mezkař mu nezůstal proklínání dlužen. Goya ho neslyšel, ale viděl, jak Gilovi docházejí síly, a znenadání se uprostřed klení zarazil a bouřlivě se rozesmál. „Nic se nenamáhej,“ řekl. „Vždycky musím vyhrát já, protože ty mě slyšíš, ale já tebe ne.“ To Gil uznal také, že tenhle pán se na hůl

brát nedá. „Jste velký muž, done Francisco,“ řekl. „Patříte k nám. Řekněme tedy sedm set osmdesát reálů.“ Dohodli se na šesti stech padesáti. Domluvili také přesně směr cesty, ubytovací výlohy, stravu, krmení pro zvířata, a Gil nabýval k svému cestujícímu stále větší úcty. „Por vida del demonio, jako že je ďábel na světě,“ řekl, „Vaše Excelence rozumí věcem víc než našinec,“ a plácli si slovem i rukou.

Goya se vybavil na cestu tak jednoduše, jak se jen dalo, obstaral si kazajku z černého beránka, prostou širokou šerpu a špičatý klobouk s černým sametovým okrajem. Nezapomněl ovšem na měch na víno – na „botu“. Do kapes u sedla, do alforjas, nacpal jen to nejnutnější.

Vyrazili na cestu. Goya si sebe nehleděl, neholil se, brzy měl obličej zarostlý střapatým vousem. Nikdo by ho ani nebyl pokládal za velkého pána.

Cesta byla dlouhá a jeli ji po krátkých denních úsecích. Napřed zamířili po córdobské silnici. Tou silnicí tehdy přijížděl ke Cayetaně zvláštní poštou, se šestispřežím, co nejrychleji, pln nejvypjatějšího očekávání, miláček štěstěny. Cele to vychutnával, když nyní táhl touž silnicí zpátky, uboze, namáhavě, pomalu, tím oněmělým světem, často nepochopený a často posmívaný, postarší sedlák.

V krčmě v La Carlotě se dověděli, že za tři dny má být v Córdobě popraven proslulý lupič José de Roxas, zvaný El Puñal, Dýka. Poprava lupiče, a zvlášť tak slavného, jako byl El Puñal, byla úžasná lidová podívaná, lákavější než nejkrásnější býčí zápas, a když řízení boží přivedlo člověka v době exekuce do její blízkosti, bylo by to bývalo šílenství, ba zločin, nechat si takové divadlo ujít. Mezkař ihned Franciscovi navrhl, že by se mohli, protože přece nemají nijak naspěch, v Córdobě jeden den zdržet, aby se té slavné podívané zúčastnili.

Pozorovat lidi v neštěstí vábilo Francisca odedávna; nyní, když se octl v neštěstí sám, lákalo ho to dvojnásob. Rozhodl se, že se půjde na popravu podívat.

Mezkař Gil byl jako všichni jeho cechovní bratři zvědavý na novinky, na příběhy všeho druhu, a bavil Goyu už předtím po cestě četnými historkami. Co mu vyprávěl, to v jeho ústech rostlo a přibíralo barvu: en luengas vías luengas mentiras, na dlouhých cestách dlouhé lži. Také o lupiči Puñalovi toho už dovedl napovídat

hodně. Nyní, kdy se celé okolí historkami o tomto banditovi jen hemžilo, připojoval nové rysy. Lupič El Puñal byl lupič zvlášť zbožný a bohabojný, nosil ustavičně dva amulety, růženec a posvěcený obrázek „Bolestiplné Matky Córdobské“, a svědomitě vkládal desátý díl svých příjmů do obětní schránky, která stála před „Cristo del Buen Ladrón“, před „Kristem dobrého lupiče“, aby bandité mohli tímto způsobem alespoň část svých hříchů zahladit pokáním. Svatá Panna vzala také Puñala pod svou zvláštní ochranu a vojáci by ho nebyli nikdy zajali, kdyby mu jeden lump z jeho bandy, který se zaprodal policii, nebyl ve spánku tajně jeho „Bolestiplnou Matku Córdobskou“ ukradl. A třebaže si obyvatelstvo s ulehčením oddychlo, že má nyní od nebezpečného lupiče pokoj, přesto se El Puñal těší jeho sympatiím, a lidé postup úřadů neschvalují. Ty totiž slíbily jemu i jeho lidem milost, jestliže vydá svou bandu do rukou vojáků. Vskutku se mu podařilo svou tlupu přemluvit, aby se vzdala. Avšak, prohlásily úřady, lupiči se nevzdali El Puñalovi, nýbrž vojákům, kteří ho doprovázeli, a úřady ho odsoudily k smrti garrotou, k uškrcení.

Jakmile Goya a Gil dorazili do Córdoby, hned zamířili do vězení, aby se na lupiče podívali – neboť den před popravou směl každý, kdo chtěl, odsouzenci projevit svou ošklivost nebo soustrast. Na chodbě před celou smrti vybírali františkáni milodary, aby se mohly sloužit mše za spásu zločincovy duše. Seděli před pokladničkami a talíři, bafali ze svých doutníků a chvílemi vyvolávali celkovou cifru příspěvků, která se jim už sešla, aby lidi podnítili.

Cela smrti, capilla, byla značně temná. Byl v ní stůl s krucifixem, obraz svaté Panny, dvě voskové svíce. V rohu ležel na pryčně El Puñal. Měl pruhovanou pokrývku přitaženou až k ústům, vidět mu bylo pouze horní část hlavy, střapaté kadeře, pronikavé černé oči, které se v důlcích ustavičně koulely.

Strážcové pobízeli Francisca a mezkaře, aby uvolnili místo, ostatní chtějí také něco vidět. Ale Francisco čekal na to, že se snad El Puñal vztyčí. Dal velké spropitné a směli zůstat.

Za chvíli se El Puñal opravdu vztyčil. Byl bezmála nahý, ale kolem krku mu visel jak růženec, tak i amulet „Bolestiplné Matky“. Přinesl ho jeden mladík, vyprávěli strážcové, tomu ho dal někdo neznámý, neznámý byl zjištěn, ale ten dostal amulet od jiného

neznámého. Zřejmě nechtěl ten, který El Puñalovi jeho „Bolestiplnou Matiku“ ukradl, nechat lupiče umřít bez ní.

Tu tedy, po toliké slávě i ostudě, seděl na své pryčně El Puñal, bezmála tak nahý, jak přišel na svět. Na holém těle měl růženec, který mu zavěsili na krk, sotva se narodil, obraz „Bolestiplné Matky“, který získal, ztratil a v předposlední den života dostal zase zpátky, a okovy a řetězy, jimiž ho lidé před jeho koncem spoutali. Diváci v cele mu spílali, vyslovovali mu soustrast. Neodpovídal. Chvílemi však zvedal hlavu a říkal: „Zabíjejí mě ne lidé, ale mé zločiny.“ To opakoval znovu a znovu, mechanicky, zřejmě ho to naučili mnichové. Goya však viděl, že odsouzenec má zdivočelý pohled, beznadějný a zoufalý, vypadal jako muž, který se tehdy na Goyu díval ze zrcadla.

Druhý den ráno, velmi časně, dvě hodiny před stanovenou dobou, došli Francisco a jeho mezkař na Correderu, na velké, pravidelné córdobské náměstí, na němž se měla poprava konat. Tam již čekal hustý dav, také v oknech, na balkónech, na střechách bylo plno diváků. Prostor těsně kolem popraviště uzavíral kordon vojska, tam měly přístup pouze privilegované osoby, úředníci, dámy a pánové ze společnosti. „Nechce se Vaše Excelence prohlásit?“ naléhal mezkař. Ale ačkoliv bylo namáhavé, stát uprostřed davu a nechat se strkat a tísnit, a ačkoliv výhled na popravní lešení nebyl zrovna dobrý, rozhodl se Goya prožít to, co se má tam vpředu odehrát, raději spolu s davem. Poprvé od rány, která ho stihla, zapomněl na vlastní neštěstí a čekal napjatě jako ostatní.

Davem se prodírali prodavači sladkostí a cerbulátků, nabízely se na prodej romance o El Puñalových činech, pronajímaly se stoličky, aby si na ně mohl člověk stoupnout a lépe viděl. Byly tam ženy s kojenci, ti kňourali, jak je dav mačkal a strkal, nikdo toho nedbal. Netrpělivost davu rostla; mělo se čekat ještě hodinu, ještě pořád půl hodiny, tak pomalu utíkal čas. „Jemu utíká rychleji,“ zašklebil se jeden divák. Goya nerozuměl, co lidé tíkají, ale vždy to uhádl, byl s davem srostlý, cítil s ním. Čekal chmurně, sveřepě, soucitně a radostně jako ostatní.

Konečně odbíjelo na katedrále deset, a nyní se všichni tlačili silněji a natahovali krk. Ale ještě stále se El Puñal neobjevoval. Neboť Španělsko bylo zbožná země a hodiny sousedního dvora

byly nařízeny o deset minut pozadu; ještě deset minut mělo být zločinci dopřáno, možná z milosti, především však ke kajícnosti.

Ale konečně uplynulo i těch deset minut a El Puñal se objevil.

Oblečen do žluté košile odsouzenců, obklopen františkány, jimi podpírán, šel svou poslední, krátkou, nekonečnou cestu. Jeden mnich před ním držel kříž a odsouzenec se znovu a znovu zastavoval, aby ho políbil a prodloužil si život. Všichni s ním jeho otálení prociťovali, přáli mu je, a přece by ho byli nejraději postrčili kupředu.

Nyní došel konečně ke schůdkům popraviště. Klekl si, hustě obklopen mnichy, aby se skryt před zraky davu naposledy vyzpovídal. Potom, provázen jediným mnichem, tělnatým, přívětivého vzhledu, vystoupil po schůdcích.

Nahoře kouskovanými větami, s dechem často selhávajícím, promluvil k davu. Goya nerozuměl slovům, která říkal, viděl však jeho obličej a pod jeho hranou vyrovnaností viděl jeho bezmeznou úzkost. S napětím čekal na větu, jíž zločinec, jak bylo zvykem, vysloví katu své odpuštění. Neboť Španěl katem hluboce pohrdal a náboženstvím předepsaný projev, vyznávající odpuštění, musil El Puñalovi jeho poslední minuty ještě víc ztrpčit. S víčky přimhouřenými se mu Goya díval na ústa a podařilo se mu jeho slovům porozumět. El Puñal však řekl: „Zabíjí mě můj zločin, a ne tenhle tvor.“ – „Tenhle tvor,“ řekl, „ese hombre“, to byl zvlášť zlehčující, opovržlivý výraz, a Goya cítil uspokojení, že lupič učinil náboženské povinnosti zadost a zároveň projevil svému katu patřičné pohrdání.

Nyní však pronesl bandita svá poslední slova: „Viva la fé,“ zvolal, „viva el Rey, viva el nombre de Jesús! Ať žije víra, ať žije král, ať žije jméno Ježíšovo!“ Dav poslouchal, ne tuze účastně, nepřidal se. Teprve když El Puñal zvolal: „Viva la Virgen Santísima!“, propukl dav v strašlivý řev: „Viva la Santísima!“ a přidal se také Francisco.

Zatím vykonal kat své přípravy. Byl to mladý člověk, zastával svůj úřad dnes poprvé, všichni s napětím čekali, jak se osvědčí.

Středem popravního lešení byl až do země zaražen silný kůl. Před ním stála stolička z hrubého dřeva. Na tu nyní kat El Puñala stlačil. Potom mu svázal nahé ruce a nohy tak pevně, že mu natekly a temně naběhly. Opatrnosti nezbývalo; teprve před nedávnem jeden zločinec svého kata při výkonu jeho úřadu zabil. Na kůlu byl

připevněn železný obojek, garrota. Ten pak obepjal El Puñalovi kolem krku. Tělnatý mnich mu ale do spoutaných rukou zastrčil malý křížek.

Nyní bylo všechno připraveno. Smrti zasvěcený tu seděl, ruce a nohy svázané, hlavu obojkem přitlačenou dozadu ke kůlu, jeho obličej se skřípajícími zuby, zvednutý k modrému nebi, byl pln šílené hrůzy. Mnich po jeho boku ustoupil o kousek dozadu, stínil si rukou oči před oslnivým sluncem. Kat sevřel rukojeť šroubu, soudce dal znamení, kat přehodil El Puñalovi přes hlavu černý šátek, potom oběma rukama přitahoval šroub a tím železný obojek El Puñala rdousil. Bez dechu přihlížel dav, jak se ruce dusícího se muže třepetají, jak se jeho hruď obrovsky nadouvá. Opatrně potom nahlédl kat pod šátek, přitáhl ještě naposled šroub, stáhl šátek, složil ho, zastrčil do kapsy, spokojeně si oddechl, sestoupil z popraviště a zapálil si doutník.

Velmi jasně viděli nyní všichni v zářivém slunci obličej mrtvého muže, zkřivený, modře naběhlý, orámovaný kostnatým vousem, oči v sloup, ústa otevřená, jazyk visící ven. Goya věděl, že si kdykoli v budoucnosti dovede ten obličej vybavit zase před očima.

Na lešení postavili nyní velkou svíci, před lešení černé máry, také stůl s dvěma velkými talíři, do nichž směli lidé házet mince, aby se za mrtvého mohly sloužit mše. Horlivě přetřásali diváci, co viděli. Bylo na katu přece jen hodně zřetelně znát, že právě skončil učební dobu, a celkem vzato ani El Puñal neumřel tak statečně, jak se na lupiče tak velkého a slavného patřilo.

Mrtvé tělo zůstalo vystaveno až do odpoledne. Většina diváků, také Goya a Gil, setrvávala. Potom se konečně objevila kára pohodného. Kdekdo věděl, že nyní odvezou mrtvolu za město, do horské pustiny, na malou vyvýšenou planinu, zvanou Mesa del Rey, kde ji rozsekají na kusy a ty pak naházejí do rokle. Jen pomalu se rozcházeli lidé. „Vlku maso, ďáblu duše," zpívali a pobzukovali si cestou domů.

Goya a Gil však opustili Córdobu a táhli dál k severu.

Jak bývalo zvykem, když se cestovalo na mezku, často odbočovali z hlavních silnic a zkracovali si cestu jízdou po stezkách, které vedly přes kopce a údolí. Na velkých silnicích byly fondas a posadas, hospody a hostince, ale na těchto vedlejších stezkách pouze ventas, ubohé herberky, kde bylo málo jídla, několik slaměných pelechů a hodně blech. Znovu a znovu se divil

Gil, že se první králův malíř spokojuje s přístřeším tak nuzným, ale Goya odpovídal: „Nejměkčí polštář je unavený hřbet.“ A spal dobře a beze snů.

Vždy novou zkušeností pak bylo, když z pustých vedlejších stezek zahnuli opět na hlavní silnici. Tam jezdili ve vozech královské pošty, v galérách, tartanách a carrozách obchodníci a kněží a advokáti, tam táhli na mezcích i pěšky studenti, mniši, obchodníčkové, pochybné slečinky, kramáři, kteří hledali štěstí na příštím jarmarku. Tam jezdili cádizští obchodní velmožové v moderních, elegantních cestovních kočárech a grandové ve staromódních coches de colleras se zlacenými ozdobami, s honosným erbem, s početnou přípřeží a s početným lokajstvem. Franciscovi byly tyto silnice dobře známé a viděl nyní možná jejich pestrost ostřeji, když pro něho teď jejich hřmot zmlkl. Ale věděl o tom hřmotu. Znal to chirrio, ono zuřivé vrzání kol, zřídkakdy mazaných, aby jejich silné skřípání člověka už z dálky ohlušovalo a zahánělo divou zvěř. Znal veselou hlučnost cestujících i onen z plna hrdla vycházející pokřik kočích a mezkařů. Viděl i nyní kola se točit, kopyta zvířat dopadat, ústa cestujících a kočích se otvírat a zavírat, ale zvuk si k tomu musil podle vzpomínek přidávat. Byla to rozčilující hra, někdy veselá, povětšině smutná.

Podivuhodné bylo, že se od té doby, co přihlížel zvířecím mukám lupiče El Puñala, jeho vlastní utrpení zmírnilo.

Jednou stál se svým Gilem před hostincem a díval se spolu s ostatními, jak čeledínové zapřahají osmispřeží velkého poštovního kočáru. Práce pokročila potom už tak daleko, že mayoral, hlavní kočí, vzal do ruky řemení všech mnoha opratí, zagal, jeho pomocník, se vyšvihl vedle něho, mezkaři a čeledínové před hostincem zvedli kameny a hole a nyní, v nejbližším okamžiku, se ten obrovský kočár dá do pohybu. Goya viděl, jak lidé křičí, aby koně popohnali, a nemohl se udržet, i jeho to strhlo, aby otevřel ústa a ječivě se přidal k ječivému pokřiku kočích a mezkařů: „Qué peroó! Macho – macho – machoó!“

Potom Goya a jeho Gil zase odbočili z hlavní silnice a zamířili po vedlejších stezkách. Tam ještě častěji než na hlavních silnicích přicházeli na malé mohylky, vyrovnané z kamenů a zdobené křížem a barevnými obrazy na dřevě, na památku lidí, kteří na tom místě zahynuli. Bylo napodiv, kolik lidí na té silnici zemřelo, musily jich být celé legie. Na tabulích bylo vidět, jak se nebožáci řítí do

propasti, jak je splašení koně smýkají po zemi, rozběsněné vody odplavují, bandité rozsekávají šavlemi nebo jak je překvapil záchvat mrtvice. Vždycky byla připojena rýmovaná výzva k zbožnému poutníku, aby se zastavil a za nešťastníkovu duši se pomodlil. S údivem pozoroval Gil, že don Francisco často pouze smekl klobouk a poznamenal se křížem.

Na některých úsecích se připojili k jiným karavanám mezkařů, neboť bylo lépe necestovat po těchto odlehlých stezkách osaměle. Goya se ostatním nijak nevnucoval, ale ani se jim nevyhýbal; neostýchal se jim říci, že je hluchý. Gil cítil k pánu, jemuž se pronajal, úctu stále přátelštější, podváděl ho zřídka a jen o malé částky. Někdy se také nemohl udržet a nedbal Franciscova zákazu, aby ostatním neprozradil, kdo jeho cestující je a jaké neštěstí ho postihlo.

Jednou vjeli také do cesty banditům. Byli to lupiči zdvořilí, lupiči, kteří svému řemeslu rozuměli a brali věci zkrátka. Gil, zatímco dva Francisca prohledávali, rozprávěl šeptem s ostatními; zřejmě jim vykládal, kdo Goya je. Sebrali potom také pánovi, který na královych nástěnných kobercích znázornil výjevy ze života loupežníků a podloudníků tak roztomile, pouze polovinu oněch šesti set reálů, které u sebe měl, a když byli s prací hotovi, nabídli mu, aby se napil z jejich měchu, uctivě se rozmáchli velkým kloboukem a přáli zdvořile: „Vaya Usted con la Virgen! Provázej Vaše Blahorodí svatá Panna!“

Takto Goya, ošuntělý,
v hluchotě své osamělý,
v sedle mezka Valerosa
táhl Španělskem svým v tichu
nepochopitelně němém.
I v té bědné ubohosti
ale rozhodnut byl vzepřít
sílu ramen proti stvůrám,
démonům a jejich čárům
věčně číhajícím, jak by
ducha jeho podlomili.
Jak se mýlí, ubožáčci!
Nedá se jim, půjde zpříma,
on, Francisco Goya, malíř,
hrdý rodák z Aragonu!

Těžkou ranou, jež ho stihla,
jenom získá, pohroma ta
ještě zostří jeho pohled,
ještě zostří jeho kresbu.
Rozesmál se hlaholivě –
až tím u mezkaře Gila
vzbudil obavy a starost.

Sveřepě i lehce táhl
takto Goya z města jihu,
z města závratného štěstí,
z města propastného žalu,
k Zaragoze na severu,
k městu, z něhož kdysi vyšel.

ČÁST TŘETÍ

V oné době, v posledním lustru století, se vláda věcí Francouzské republiky vymkla z rukou lidu a ujali se jí obchodníci. „Nežije tvor nebezpečnější než obchodník, který se vydává na svůj lup," prohlásil před krátkým časem encyklopedista baron Holbach, a rovněž tak smýšleli předáci revoluce. Nyní však byli Gracchus Babeuf a jeho stoupenci popraveni, protože chtěli založit „obec rovných" a zavést rovnost příjmů, a noví pánové Francie hlásali jako své volební heslo: „Obohaťte se!"

Také v oné druhé zemi, která se pokoušela uvést osvícenské myšlenky ve skutek revolucí, ve Spojených státech amerických, házeli nyní vedoucí mužové zamilovaným očkem po starých myšlenkách. Zříkali se oné Francie, bez jejíž pomoci by nikdy nebývalo možno nezávislost vybojovat, uráželi francouzského vyslance a vedli s jeho republikou studenou válku. Usnesli se na zákonu proti cizincům a buřičům, který popíral ducha ústavy, rozřeďovali zásady Prohlášení nezávislosti. Když první prezident Spojených států, George Washington, odstupoval z úřadu, jásaly jedny filadelfské noviny: „Muž, který nese všechnu vinu za celou bídu naší země, sestupuje dnes na úroveň svých spoluobčanů a nemá již nadále moc utrpení našich Spojených států dále rozhojňovat. Každé srdce, které bije pro svobodu a pro štěstí národa, musí dnes cítit radostné pohnutí při pomyšlení, že jméno Washington nyní přestane šířit bezpráví a trpět korupci jako něco dovoleného."

Vášnivé úsilí vytvořit v nejkratší době nový řád lidského soužití svět vyčerpalo. Se všemi silami do krajnosti vypjatými se člověk pokoušel uvést do veřejných i soukromých záležitostí rozumový řád. Nyní se však v zemdlelosti utíkal z oslnivého jasu rozumu zpátky k šerotemnu citu. Všude na světě se nyní vychvalovaly staré konzervativní zásady. Ze studeného chladu myšlení ustupoval člověk zpátky do vlahého tepla víry, zbožnosti, citlivosti. Z bouří, které vyvolala svoboda, se člověk zachraňoval do klidného přístavu autority a kázně. Romantikové snili o obnovení středověku, básníci pěli o své nenávisti, kterou chovají k jasnosti slunce, rozplývali se nad čarovnou nocí zalitou třpytem měsíce, velebili mír a bezpečí v

lůně katolické církve. „Osvícenství nám nepoškráblo ani kůži!“ jásal jeden kardinál.

To však byl omyl. Ty jasné, přesné, nové myšlenky ovládly tuze mnoho duchů, aby se daly zase vykořenit. Výsady, dosud neotřesitelné, byly podryty; absolutismus, legitimita z milosti boží, rozdělení na třídy a kasty, privilegovanost církve a šlechty, u toho všeho stál nyní otazník. Francie a Amerika daly světu velký příklad a přes nově zesílený odpor církve a šlechty si nyní razila dráhu myšlenka: řád lidského soužití má být upraven podle výsledků vědeckého poznání, a ne podle zákonů stanovených starými, svatořečenými knihami.

V onom posledním lustru století žilo ve Francii kolem pětadvaceti miliónů lidí, v Anglii a ve Španělsku po jedenácti miliónech: Paříž měla devět set tisíc obyvatel, Londýn osm set tisíc. Spojené státy americké obývaly asi tři milióny bělochů a sedm set tisíc černých otroků; největším americkým městem byla Filadelfie s čtyřiceti dvěma tisíci obyvatel, Nový York měl třicet tisíc, Boston, Baltimore a Charleston měly po deseti tisíci obyvatel. V tomto pětiletí uveřejnil anglický národohospodář Malthus svůj esej o populačních principech a stanovil zákon, že se lidstvo množí rychleji než prostředky potřebné k jeho obživě, a že nutno další jeho rozmnožování omezit.

Lidstvo využilo v tomto pětiletí dalšího velkého kusu planety ke své potřebě. Spojené státy americké se snažily přitáhnout osadníky a zřídily k tomu účelu úřady a společnosti, které prodávaly půdu za cenu jednoho dolaru za akr a poskytovaly na koupi dlouhodobý a vydatný úvěr. V onom pětiletí započal také Alexander von Humboldt svou velkou výzkumnou cestu do Střední a Jižní Ameriky, jejíž výsledky učinily kosmos jasněji poznatelným a snadněji obyvatelným.

V onom pětiletí se udaly všude na světě, především však v Evropě, mnohé a převratné politické změny. Staré říše se hroutily a byly včleňovány do nových státních útvarů, ponejvíce republik. Nesčetná duchovní panství byla zesvětštěna. Papež sám byl dopraven jako zajatec do Francie, benátský dóže se zasnoubil s mořem naposledy. Francouzská republika zvítězila v mnoha bitvách na souši, Anglie v mnoha bitvách na moři; Anglie dobyla také rozhodného vítězství v Indii. Ke konci století uzavřela Anglie takřka s celou Evropou pakt na obranu proti dalšímu rozpínání

Francouzské republiky a proti šíření pokrokových myšlenek. Celkem vzato bylo v tomto posledním pětiletí na světě víc válčení a násilí než v průběhu celého století a v tomto pětiletí také napsal německý filozof Immanuel Kant svůj drobný spis „K věčnému míru“.

V soukromém životě se vojenští vůdcové rozpolcené Evropy málo starali o řeči širokých mas a novin. V onom pětiletí se Napoleon Bonaparte oženil s Josefinou Beauharnaisovou a admirál Horatio Nelson poznal Emmu Hamiltonovou a zamiloval se do ní.

V onom pětiletí se lidstvo osvobodilo od dosavadního těžkého, honosného odívání a smazalo rozdíly mezi krojem stavů privilegovaných a nízkých. Ve Francii dosáhl zprvu pod vlivem malíře Jacquesa Louise Davida obliby jednoduchý, klasicistický úbor la merveilleuse, také se začaly nosit dlouhé kalhoty, pantalóny, a tento oděv se šířil rychle po Evropě.

V onom pětiletí sestavil Alessandro Volta první přístroj, který poskytoval trvalý elektrický proud, Pristley objevil kysličník uhelnatý, Stanhope vynalezl železný knihtiskařský lis. Ale přesto lpěli lidé všude pevně na tradičních představách a pracovních metodách; pokládali vynálezce a využivatele přírodních zákonů, až do té doby nepoznaných, za emisary ďáblovy a vzdělávali roli stejným způsobem, jak ji vzdělávali před kolika tisíci lety. V onom pětiletí uveřejnil lékař Edward Jenner výsledky pozorování, které doporučovaly proti neštovicím naočkování neštovic kravských, a dočkal se všeobecného výsměchu. Výsměchu se Však nedočkali ti, kdo se koupali ve svěcených pramenech a vodách a uhnali si nákazu, ani ti, kdo usilovali o uzdravení tím, že všemožným svatým obětovali voskové modely svých nemocných údů; inkvizice naopak trestala každého, kdo o léčebné moci takovýchto prostředků pochyboval.

V onom pětiletí byl po celém světě uznán Shakespeare za největšího básníka posledního tisíce let. Mnozí ho překládali do mnohých řečí; August Wilhelm Schlegel pořídil převod, který německou řeč nadcházejícího století změnil a zkrásnil. V onom pětiletí napsal Goethe svou báseň „Hermann a Dorothea“, Schiller svou tragédii „Valdštejn“, Alfieri napsal své klasické tragédie „Saul“, „Antigona“ a „Druhý Brutus“ a zemřel velký básník barvitě duchaplných pohádkových kusů Carlo Gozzi, zanechav tři svazky „Zbytečných pamětí“. Jane Austenová napsala své střízlivé půvabné

romány „Pride and Prejudice“ a „Sense and Sensibility“; Goleridge uveřejnil své první básně a stejně tak učinil i švédský básník Tegnér. V Rusku napsal Ivan Ivanovic Chemincer tragédii „Osvobozená Moskva“ a Vasilij Vasiljevič Kapnist se ve své veršované komedii „Šikana“ trpce vysmíval prodejnosti soudnictví. Milióny lidí, kteří dosud neměli nikdy knihu v rukou, začaly knihy číst a mít z nich potěšení. Ale církev zakazovala většinu oněch děl, jež znalci chválili; ve Španělsku se přestoupení tohoto zákazu trestalo pranýřem, mrskáním a žalářem a habsburské mocnářství propouštělo vysoké úředníky, jimž se prokázala nějaká zakázaná četba.

V onom pětiletí byla v Paříži za obrovské účasti obyvatelstva v Panteonu pohřbena tělesná schránka vůdce volnomyšlenkářů, proskribovaná tělesná schránka proskribovaného Voltaira, a v témž pětiletí otevřela v téže Paříži madame Marie-Anne Lenonmandová věštecký salón, který se těšil největší oblibě. A ve voskovém panoptiku madame Tussaudové stály smířlivě vedle sebe socha svatého Denise, nesoucího svou hlavu pod paždím, a socha kacíře Voltaira.

V onom pětiletí byl v egyptském městě Rosette, arabském Rešídu, nalezen kámen pokrytý nápisy, který badateli Champollionovi umožnil rozluštit hieroglyfické písmo. Antoine Condorcet dovodil kolektivisticko-materialistickou filozofii dějin, Pierre-Simon Laplace vysvětlil přírodovědecky vznik oběžnic. Když se však člověk nehlásil k víře, že svět byl v souhlase s líčením bible stvořen v oněch šesti dnech mezi 28. zářím a 3. říjnem 3988 před Kristem, pak nemohl zastávat veřejný úřad ani ve španělských královstvích, ani v habsburském mocnářství.

V onom pětiletí napsal Goethe v „Benátských epigramech“, že ze všech věcí na světě se mu nejvíc protiví čtyři: „pach tabáku, štěnice a česnek a kříž“, a Tomáš Paine pracoval na své elementární knize racionalismu „Věk rozumu“. V téže době psal Schleiermacher svou knihu „O náboženství. Řeči ke vzdělancům mezi jeho tupiteli“, Novalis svou „Theodiceu“ a francouzský spisovatel Chateaubriand se přiklonil k romantizujícímu katolicismu. Kniha „O úpadku a pádu římského císařství“, v níž Edward Gibbon s lehkým vtipem a s chladnou ironií vylíčil vznik křesťanství jako návrat k barbarství, došla všeobecné chvály jako nejvýznamnější dějepisné dílo celého století; ale nemenšího úspěchu dosáhly ony

„Apologie“, v nichž se biskup Richard Watson snažil elegantně a umírněně Gibbonovy a Painovy vývody vyvrátit.

V onom pětiletí došlo k závazným fyzikálním, chemickým a biologickým objevům, došlo ke zjištění i prokázání důležitých sociologických principů a objevitelé i hlasatelé byli napadáni, vysmíváni, žalářováni. Byly vyzkoušeny nové vědecké léčebné metody a kněží a ranhojičtí zaklinači vyháněli nemocným z těla zlé duchy a léčili modlitbami a amulety.

Filozofující státníci a hrabiví kšeftaři, tiší vědci a šarlatánští dryáčníci, mocichtiví kněží a nevolničtí sedláci, umělci citliví na každý vznět a tupí, paličatí lancknechti, ti všichni žili spolu na stěsnané prostoře, strkali se a tlačili, chytří i hloupí, lidé s mozkem sotva vyvinutějším, než jaký měl první člověk, a lidé s mozkem, který myslil myšlenky, jež mnozí budou s to pochopit teprve až po další době ledové, lidé uměleckého založení, vnímaví ke každé kráse, a lidé trpně tupí k zformovanému slovu, zvuku i kameni, lidé čiperní a snaživí i zabednění a líní dýchali jeden vzduch, třeli se jeden druhému o kůži, byli ustavičně spolu v přímé blízkosti. Milovali a nenáviděli jeden druhého, vedli války, uzavírali smlouvy, porušovali je, vedli nové války, uzavírali nové smlouvy, mučili, upalovali, rozsekávali jeden druhého, mísili se a plodili děti a zřídkakdy si navzájem rozuměli. Hrstka moudrých, nadaných se drala kupředu, obrovská většina ostatních ji zdržovala, napadala, vrhala v pouta, utrácela, snažila se jich všemožným způsobem zbavit. A přesto se ta hrstka nadaných dostávala kupředu, neznatelně ovšem, s mnoha uskoky a s mnoha oběťmi, a strhovala s sebou, valila s sebou obrovskou masu ostatních maličko kupředu.

Ctižádostivci a omezenci využívali lenosti a hlouposti většiny a snažili se četná skomírající zřízení zachovat. Ale Francouzská revoluce rozvířila svět svěžím větrem a Napoleon, dovršitel revoluce, se chystal mnohé, co nebylo schopno života, definitivně smést.

Idea lidských práv byla
teď už víc než pouhým hlasem.
Leckde byla skutečností,
slabounkou sic, výhon mladý,
přesto ale hmatatelný:
psaný zákon. Koncem lustra,

jímž vršilo se století,
bylo v světě přes to všechno
přec maličko víc rozumu,
než v něm bylo možno najít
na počátku toho věku.

2

Před půl hodinou vyrazil don Manuel ze San Ildefonsa. Líně a mrzutě se rozvaloval v polštářování kočáru. Měl před sebou dlouhou jízdu do Cádizu a tam na něho čekala nepříjemná jednání. Samozřejmě že si chtěl napřed popřát několik dní zotavené; teď, v Madridě, inkognito, v Pepině společnosti. Ale ani tato vyhlídka ho nedokázala potěšit.

Caramba, neměl v těchhle posledních týdnech nic jiného než samé zlobení. To, že ho Francouzové nutí, aby nepopulární válku proti Anglii vedl dál, je už tak dost zlé, a nyní trvají dokonce ještě na tom, gabachové jedni, aby podnikl nerozvážné kroky proti spřátelenému Portugalsku, kroky, které se už nikdy nedají zase napravit.

Anglická flotila měla totiž v portugalských přístavech opěrné body a Francouzové s odvoláním na spojeneckou smlouvu žádali, aby Španělsko u Portugalska vynutilo uzavření těchto přístavů. Znovu a znovu, s protivnou důsledností, vyzýval francouzský vyslanec občan Truguet španělskou vládu, aby si pro případ, že by se Portugalsko zdráhalo, uzavření přístavů vynutila mocí zbraní. Jistěže je lákavé, tu malou a bezbrannou sousední zemi přepadnout a dobýt pro Španělsko vítězství – ale princ regent portugalský je zetěm Katolických Veličenstev. Carlos a María Luisa nechtějí vést válku s vlastní dcerou. Kromě toho jemu, donu Manuelovi, Portugalsko poslalo nádherné dary; nechal přece také se svým mlčenlivým souhlasem válku s Anglií bezmála utichnout.

Portugalská otázka nebyla jedinou jeho starostí. Dávno zapomenuté aféry, jako poměr s hubenou Geneviève, dcerou royalistického vyslance de Havré, opět trapně oživly. Po vypovězení ze Španělska se totiž markýz utekl s dcerou do Portugalska, žije tam nyní z podpor z tajného fondu Katolického krále. Ten protivný Francouz, ten vulgární, beztaktní občan

Truguet, to vyčenichal a nyní klade nestoudný požadavek, aby don Manuel nejen všechen další styk s tím „royalistickým dobrodruhem“ přerušil, nýbrž aby kromě toho u prince regenta portugalského vymohl jeho okamžité vypovězení.

Tak se tedy rozvaloval v kočáře Principe de la Paz, cítil dosud šerednou pachuť všech jednání v San Ildefonsu a čekala na něho neradostná vyjednávání v Cádizu. María Luisa nastrkala větší počet svých oblíbenců na vedoucí místa tamější válečné eskadry, pánové si nepřinášeli nic než vysoké tituly a královninu přízeň a velice schopní důstojníci, těm břídilům podřízení a jimi omezovaní, hrozili odstoupením. Všechno, na co se kolem podíval, bylo krajně nepříjemné.

Ne všechno. Čím blíže přijížděl don Manuel k hlavnímu městu, tím víc se ty mrzuté myšlenky rozplývaly. Rozhodl se, že svůj pobyt u Pepy v Madridě o den prodlouží. Zapomene, že mu osud naložil na bedra řízení španělské říše, nebude během těch dní státníkem, nýbrž donem Manuelem, upřímně se těšícím ze života.

Vyšlo to jinak.

Pepa měla za sebou několik týdnů podrážděné nudy. Francisco byl pryč; celé týdny a měsíce, ohrožuje svou kariéru, sdílel s Albou její vyhnanství. S hořkostí v srdci rozjímala o tom, jak žhavé vášně je schopen a s jak nepatrnou lítostí ji odevzdal donu Manuelovi. A Manuel sám! O své lásce k ní nadělá spoustu honosných řečí, ale většinu času tráví v San Ildefonsu nebo v Aranjuezu nebo v Escorialu a nechává ji samotnou, a když přijde, pak přijde na zapřenou. Pepa, která Manuela přijala, byla Pepa podrážděná, mrzutá.

Vybídla ho, aby s ní šel na býčí zápas, na corridu toreadora Pedra Romera. Odpověděl s povzdechem, že v neděli musí už zase dávno být na cestě do Cádizu. „Je to tuze mnoho,“ zeptala se, „když vás prosím, abyste se u mne zdržel o dva dny déle?“ – „Nebylo pro mne nic lehkého, chérie,“ odpověděl, „uvolnit si pro vás ty tři dny. Kromě jiných naléhavých věcí musím taky ještě vést válku. Nepřitěžujte mi, prosím, ještě víc!“ – „Povím vám, proč se mnou nechcete na corridu jít,“ odpověděla Pepa. „Stydíte se za mne. Nechcete se se mnou ukázat.“

Manuel se pokusil přimět ji domluvou k rozumu. „Chápejte přece!“ prosil netrpělivě. „Nesu na svých bedrech opravdu pekelně mnoho. Mám donutit Portugalsko, aby přerušilo styky s Anglií –

mám prince regenta portugalského šetřit. Mám z válečného loďstva propustit šest zblblých grandů – mám jiné tři zblblé grandy do *armády* nasadit. K tomu ke všemu mi Truguet posílá už druhou nestydatou notu: mám dát markýze de Havré vypovědět z Lisabonu. Už takhle budou v Cádizu dělat kyselé obličeje, že přijedu o dva dny později, a přitom mě vy žádáte, abych se tady zdržel ještě přes neděli! Chápejte přece mé těžkosti!“ – „Vaše těžkosti,“ odpověděla hádavě Pepa, „vyvěrají všechny z jednoho pramene: z vaší bezuzdné, laciné smyslnosti. Všechny vaše rozpory s Portugalskem a s Francií pocházejí z toho, že jste musel spát taky ještě s tou hubenou, ubožačkou Genevièvou.“ Manuel, nyní pohněvaný také on, opáčil: „Dohnala jsi mě k tomu přece sama. Kdybys mi byla osvědčovala lásku, jakou muž jako já má právo očekávat, pak bych se nebyl té hubendíry jaktěživ ani dotkl.“ Pepa, do krajnosti vydrážděná, řekla: „A že pořád ještě lezete do postele k staré Maríi Luise, na tom mám vinu taky?“

Teď už toho ale bylo dost. Jeho původní povaha, letora maja z Extremadury, provincie pěstující vepřový brav, propukla na povrch. Rozpřáhl se masitou rukou a vyťal Pepě prudký políček.

Na okamžik mu chtěla ránu vrátit, chtěla ho škrábat, kousat, škrtit. Potom se ovládla. Zatáhla za zvonek. Křikla: „Conchito!“ a ještě jednou: „Conchito!“

Viděl na její velmi bílé tváři hořet stopy své ruky, viděl její zelené, daleko od sebe rozsazené oči, kterak srší rozhořčením. Koktal omluvy. Mluvil o tom, jak je ze spousty nahromaděné práce podrážděný. Ale vtom se již dostavila Conchita, suchá a přísná, a Pepa ovládaným hlasem řekla: „Doprovoď seňora ke dveřím, Conchito!“ On, přemožen lítostí, překypělý touhou, rozkacený na vlastní hloupost, která mu zničila sváteční dny, hromadil omluvu na omluvu, chtěl ji vzít za ruku, obejmout ji. Ale Pepa křikla: „Kdy konečně toho člověka tady vyvedeš, Conchito?“ a utekla do vedlejšího pokoje. Nezbývalo mu nic jiného než odejít.

Říkal si hořce, že mu osud nedopřeje v jeho úsilí o blaho říše ani sebemenší chviličku odpočinku, a rozjel se spěšně, mrzutě, nabitý touhou po činnosti, do Cádizu. Doufal, že tam ve víru jednání a zábav na své neštěstí zapomene a potom, až se vrátí do Madridu, najde Pepu zatím umoudřelou.

Opravdu neměl v Cádizu ani jedinou minutu volnou. Vyjednával s rejdaři, s pohlaváry dovozních a vývozních firem, s

bankéři. Slíbil důstojníkům válečné flotily, své věci znalým, že zhoubné činnosti zblblých admirálů z nejvyšší šlechty udělá přítrž. Na tajné schůzce s pány od anglické blokující flotily potvrdil nepsanou dohodu, podle níž se obě loďstva budou sice ohrožovat, nikoli však napadat. A zasvětil-li dny práci pro říši, věnoval noci proslulým cádizským zábavám.

Ale ani jednání, ani povyražení mu nedokázala vypudit z hlavy myšlenky na Pepu. Znovu a znovu viděl na její tváři znamení své ruky a ta vzpomínka ho plnila lítostí, touhou, žárem.

Sotva jednání skončil, rozjel se nejrychlejší cestou zpátky do Madridu. Spěchal, ještě v cestovním obleku, do paláce Bondad Real. Našel dům v nepořádku, nábytek sestrkaný ke stěnám, koberce stočené a svázané, našel bedny, sbalené kufry. Majordomus ho nechtěl vpustit. Dueňa Conchita s přísným, nepřístupným obličejem přizvukovala. Podstrčil ji tři zlaté dukáty. Nechala ho chvíli čekat, zavedla ho k Pepě.

„Odjíždím na jih," oznámila mu Pepa svým plným, táhlým hlasem. „Jedu do Malagy. Budu tam hrát divadlo. Byl tady seňor Rivero, jeho soubor požívá slávy, nabídl mi dobrou smlouvu. Kdyby se vašemu válečnému loďstvu mělo zase jednou podařit námořní cesty uvolnit, pak se vrátím do své vlasti, do Ameriky. Lima, říká se, má ještě stále nejlepší divadlo celého španělského světa."

Manuel v nitru zuřil. Pravda, uhodil ji, ale pokořil se před ní už a vrátil se, aby se pokořil znovu. Nemusí mu hned hrozit, že mezi něho a sebe rozprostře oceán. Chtělo se mu ji uhodit znovu. Ale z jejích tmavých domácích šatů zářivě svítila její bílá pleť, její široce rozevřené zelené oči se dívaly vážně, budily touhu, cítil její vůni. Měl za sebou noci s vnadnými, ve všech neřestech zběhlými ženami cádizskými, ale věděl: této ženy se vzdát nemůže, svrchovanou rozkoš, ono pravé vytržení, ten nebesky pekelný požitek, který člověka až zdrtí, může mu poskytnout jen ona, nesmí se teď nechat svým vztekem strhnout, musí teď vynaložit všechnu svou obratnou výmluvnost, aby si ji udržel.

Znovu, bouřlivě a zevrubně, se jí omlouval. Kdekdo se s ním teď rve a tahá: madridští pokrokáři i zabednění grandové i fanatičtí papeženci, Francie i Portugalsko. A ten sprostý občan Truguet, ani chladný, pedantický, lišácký Talleyrand nemají pro jeho rafinovaná, vpravdě státnická řešení nejmenší smysl. Stojí tady úplně sám.

Jediný, kdo ho chápe, generál Bonaparte, bojuje někde v Egyptě. Žádný div, když člověk za takových okolností ztrácí rozum. „Trest jsem si zasloužil," připustil Manuel. „Ale tak tvrdě mě trestat nesmíte, seňoro. Tak tvrdě mě trestat nesmíš, Pepo," a popadl ji za ruku.

Vyprostila si ji bez násilí. Život v Madridě, pravila, ji neuspokojuje. On, Manuel, jí byl dlouho útěchou. Jeho síla, jeho bouřlivé projevy náklonnosti ji ošálily. Domnívala se, že je majo a grand v jedné osobě. Teď ji ale zklamal i on. Nemá už déle v Madridě co pohledávat.

Její romantický smutek udělal na něho dojem. Nemůže ji nechat odjet z Madridu, ujišťoval ji ohnivě. Opustí-li ho, složí také on svůj úřad a odejde do ústraní na některé své panství a bude tam žít jen svému žalu a filozofii. „V zájmu Španělska musíte u mne zůstat!" zvolal. „Jediné štěstí v mém těžkém životě jste vy! Bez vás si nedovedu své strastiplné bytí vůbec představit."

Stála proti němu, bílou tvář plně k němu otočenu, a prohlížela si ho svým zvláštním nestoudným způsobem. Potom pomalu, tím lenivým, plným hlasem, který mu rozehříval krev, odpověděla: „Je-li tomu tak, done Manueli, pak to prosím řekněte nejenom mně, nýbrž ukažte to celému světu! Dlouho jsem se smiřovala s tím, že jsem vaší metresou. Svou manželku byste byl tak nepotupil. Smím žádat, abyste se ke mně přihlásil otevřeně."

Zalekl se. Oženit se! Oženit se s Pepou! Hlavou mu táhla všechna zlá španělská přísloví: Antes de casar, ten casas en qué morar, Dřív než se oženíš, starej se, kde hlavu složíš. A: Kdo se ožení z lásky, pojde vzteklým běsem. Nechtěl se však vydat v nebezpečí, že odejde s nepořízenou podruhé.

Po všechny ty měsíce, prohlásil, se zabýval úmyslem požádat ji o ruku. Takový sňatek však znamená potíže s doňou Mariou Luisou, znamená jeho propuštění, znamená nebezpečí pro Španělsko. Neboť nikdo kromě něho nedokáže tu provazolezeckou hru mezi Portugalskem a Francií dovést úspěšně ke konci. „Poslechnu-li hlasu svého srdce, seňoro, a ožením se s vámi," končil, „pak to znamená válku buď s Portugalskem, nebo s Francií." Pepa, dívajíc se mu nepohnutě do obličeje, řekla docela suše a chladně: „Máte nejspíš pravdu. A proto: žijte blaze!"

Musil najít nějaké východisko. „Dej mi čas, Pepo!" zaprosil úpěnlivě. „Dej mi krátký čas!"

„Tři dny,“ řekla.

Třetího dne prohlásil, že našel řešení. Ožení se s ní, ale sňatek musí prozatím zůstat v tajnosti. Jakmile však přivede portugalskou otázku k nějakému rozhodnutí, podstoupí nebezpečí, že na sebe přivolá nepřízeň trůnu, a svůj sňatek veřejně ohlásí říši i světu.

Pepa svolila.

Manuel si sehnal starého ctihodného kněze, jistého padre Celestinose z Badajozu. Padre, který rád strojil drobné politické intriky, byl s potěšením ochoten prokázat svému všemocnému krajanu službu.

Tiše konala se svatba
v palácové kapli sídla,
jež Manuel v městě vlastnil.
Nehořelo mnoho světel,
noc už byla, v šerém přítmí
bylo to tak romantické,
zcela podle vkusu Pepy.
Conchita s donem Miguelem
svědky byli při obřadu.
Padre kázal všechněm složit
přísnou přísahu mlčení,
o smrti že duši živé
o té svatbě nepovědí.
Ani slůvkem, komukoli.

3

Královna, když se jí donesla pověst, že se Principe de la Paz se seňorou Tudó oženil, propadla nespoutanému vzteku. Vylovila toho ničemu z nejnižšího bahna a povznesla ho k postavení prvního muže v říši, a teď se tělem i duší upíše té děvce! Jí, tomu tlustému kusu ženského masa bez mozku, té huse a jamoně, postupuje skvělé tituly, jimiž ho ona, María Luisa, milostivě obdařila! Představovala si ho, jak leží se svou Pepou v posteli a tropí si smích z ní staré, napálené. Ale tentokrát se přepočítal, zmetek jeden, nicka jedna! Existují sta případů zpronevěry a velezrady, pro které ho může

člověk pohnat před soud. Bez ostychu vykrádal královský poklad. Nechal se podplácet cizími mocnostmi. Zradil Svatého otce, nejlepšího spojence. Kul s bezbožnými muži z pařížského direktoria pikle proti Katolickému králi. Páchal zradu na kdekom, na příteli jako nepříteli, z chamtivosti, z ješitnosti, ze zhýčkaného rozmaru. Ale teď ho ona postaví před soud, před soud kastilské korunní rady, dá ho potupně popravit, veřejně, a všichni budou jásat, preláti, grandové, celý španělský národ. A tu osobu, tu děvku, dá s obnaženou horní částí těla vést přes město a potom vymrskat z Madridu.

Věděla, že nic z toho neudělá.

Je chytrá, zná svět a lidi, svého Manuela i sebe Sámů. Tu a tam mu obratnou ukázkou svého rozumu vnukla zájem a cit; možná že se jí dokonce podařilo tento cit občas vystupňovat v chtíč a lásku. Ale jak umělé, jak pomíjivé je něco podobného! Jak dlouho může ošklivá, stárnoucí žena takového mladého, kypícího chlapíka poutat? Najednou ji přemohla bědnost, celá ubohost jejích čtyřiačtyřiceti let. Celý její život byl až dosud ustavičný boj s tisíci, s desetitisíci hezkých mladých Španělek. Může si pořizovat stále nové pomůcky, šaty z Paříže, líčidla, masti, pudry, nejlepší taneční mistry a kadeřníky, ale proti svěží pleti každé hloupé Pasquity, Consuely, Dolores je to všechno směšné.

A přesto je všechno lépe, jak to je. Ještě několik málo let, a potom bude například Alba tak stará, jak je ona teď, a co a jaká bude Alba potom? Zvadlá, sešlá. Jí však, Mariu Luisu, její ošklivost donutila rozvinout rozum. Zmoudřela, protože byla ošklivá, a její moudrost jí zůstala.

Konečně přece jen ještě něco znamená, ona, z boží milosti královna všech španělských říší, Západní i Východní Indie, ostrovů a pevnin ve světových mořích, arcivévodkyně rakouská, vévodkyně burgundská, hraběnka habsburská, flanderská a tyrolská. Světová říše není už tak docela mladá, začíná stárnout jako ona sama, a občan Truguet se opovažuje Katolickým králům ledaco předpisovat. Ale dosud a přese všechno je stále nejmocnější ženou na světě. Neboť svět ví, že Španělsku a oběma Indiím a světovému moři vládne nikoli prostoduchý Carlos, nýbrž ona.

A před takovou ženou dá ten hlupák přednost nějaké Pepě Tudó!

Prohlížela se v zrcadle. Ale zrcadlo ji ukazovalo pouze takovou, jaká byla v tu chvíli, v ten prchavý okamžik, kdy se před dojmem oné drzé noviny neovládala. To nebyla ona, to nebyla její pravda.

Zdvihla se, aby se podívala na svou pravdu. Vyšla z budoáru. První dvorní dáma, camarera mayor, která čekala v předpokoji, se ji chystala provázet, jak ceremoniál vyžadoval. Netrpělivým posunkem doprovod odmítla. Sama šla přes rozlehlé sály a chodby, kolem kněží a lokajů, kolem důstojníků stojících na stráži, kteří vzdávali poctu zbraní, kolem dvořanů, kteří se uklánělí až k zemi. Sama stanula v blyštivé nádheře přijímacího sálu před „Carlosovou rodinou."

María Luisa na tom obraze tady, to je její pravda. Tenhle malíř ji zná, chápe ji, snad jen on jediný. Jak tady stojí v kruhu rodiny, v kruhu vládnoucího krále a budoucích králů a královen, sama vládkyně toho kruhu, to je její ošklivá, pyšná, imponující pravda.

Taková žena se nedá zdeptat tím, že se nějaký hlupák, do kterého je náhodou zamilovaná, za jejími zády oženil se svou děvkou. Nepotrestá toho muže. Nestojí to za námahu, aby o něho bojovala, je však královnou, je na ní samé, aby si vzala, po čem zatouží, a podržela, co chce. Neví ještě jak, ale toho muže podrží.

Spala nadcházející noci dobře a ráno měla dobrý nápad.

Mluvila s Carlosem o věčných, nikdy nekončících politických svízelích. Vypočítala mu tahačky s cádizskými obchodníky, těmi liknavými poplatníky, různá jednání s nestydatým Truguetem, zlobení se vzpurnými námořními důstojníky. Všechny ty spory musí probojovat jeden jediný muž, první ministr. Musejí mu pomoci, musejí jeho autoritu posílit. Carlos přemítal. „Rád," řekl, „ale při nejlepší vůli mě nic nenapadá. Jsou snad nějaké tituly a hodnosti, které jsme Manuelovi ještě nepropůjčili?" – „Mohli bychom možná," pravila María Luisa, „jednou ranou zabít hned dvě mouchy. Myslím tím, že bychom mohli zároveň sprovodit ze světa nepříjemnost s dětmi nebožtíka strýce Luise."

Strýc Luis, bratr Třetího Carlose, byl onen infant, který se oženil s dámou Vallabrigovou, obyčejnou šlechtičnou, jeho děti měly prostý titul hraběte a hraběnky z Bourbonu a Chinchónu, jejich zařazení do ceremoniálu skýtalo ustavičné těžkosti.

Carlos se díval nechápavě. „Jak by to vypadalo," vysvětlovala María Luisa, „kdybychom oba jmenovali 'infanty Kastilskými' a našeho Manuela oženili s 'infantkou' doňou Teresou? Potom by byl

infant taky on a patřil by k rodině.“ – „Dobrá myšlenka,“ přisvědčil Carlos. „Jenom se bojím, že ne v intencích nebožtíka mého královského otce. Nebožtík královský otec udělal z dona Luise a z doni Teresy Excelence, neudělal z nich Královské Výsosti.“ – „Časy se mění,“ objasňovala María Luisa se shovívavou trpělivostí. „Už ve víc případech, můj milý Carlosi, jsi vydal rozkazy, které rozhodnutí nebožtíka tvého královského otce rozšířily. Proč bys neměl takový rozkaz vydat i v tomhle případě?“ – „Máš pravdu jako vždycky,“ podvolil se Carlos.

Královna se pustila energicky do díla. Nebyla budoucí infantce Terese nijak nakloněna. Tato dcera nízké šlechtičny vystavovala na odiv chladnou vznešenost, která Mariu Luisu zlobila – a ta tichošlápská licoměrnice, ačkoliv se samozřejmě neodvažuje špitnout ani hláskem, určitě taky zavrhuje její způsob života. Působilo jí vyražení nahnat tu světlovlasou, tichou, jeptiškovskou Teresu do postele býčkovi Manuelovi.

Ještě téhož dne, kdy dosáhla královna souhlasu k sňatku doni Teresy s Manuelem, vzkázala prvnímu ministru, že si s ním přeje mluvit. Předpokládal, že se královna přes všechno tajení o jeho sňatku přece jen doví, a cítil nyní rozpaky, ba úzkost před bouří, která se tu najednou stahuje.

Ale María Luisa se usmívala celou tváří. „Manueli,“ řekla, „Manuelito, mám pro tebe velkou, radostnou novinu. Don Carlos udělá z hrabat z Bourbonu a Chinchónu infanty Kastilské a ty se oženíš s doňou Teresou a budeš s ní sdílet její titul. Těší mě, že se tím způsobem úzké vztahy mezi tebou a námi zřetelně projeví před celým světem.“

Manuel, když se na něho místo očekávané divoké bouřky snášel tento příval štěstí a milosti, zprvu nechápal, pouze stál, v obličeji zpozdilost. Potom se ho zmocnil bouřlivý jásot. Porla vida del demonio! Je opravdu prvorozený syn štěstěny. Ať se pustí, do čeho chce, všechno se mu požehnaně vyvede. A jak je to štěstí veselé a vtipné! Teď to může splatit tomu donu Luisovi Mariovi, který se tak drze opovážil dívat skrz něj jako skrz vzduch. Teď bude on, Manuel, se sestrou toho hrdopýška spát, a teď udělá on, Manuelito, on opovrhovaný, toho polovičního Bourbona celým Bourbonem, dá tomu bastardovi Luisovi legitimitu.

Tak cítil Manuel a překypoval při tom pýchou. Nikoli neprávem mu otec říkal ’můj čiperný býčku,‘ svou čiperností si i tuto

královnu podmanil – a díval se pln vlastnické marnivosti, něžnosti a lásky na svou starou Mariu Luisu.

Ta ho bedlivě pozorovala. Očekávala, že mu její zpráva notně zatopí, že tu bude stát v hlubokém zděšení a myslit na tu osobu, na svou Pepu Tudó a na ten nesmyslný sňatek. Ale nebylo na něm možno objevit ani sebemenší stopu rozpaků, natož zděšení. Naopak tu stál, v té blyštivé uniformě radost pohledět, a z jeho širokého, plného, hezkého obličeje sálala vděčná radost, nic jiného. Na několik vteřin si María Luisa myslila, že ty řeči jsou lež, ten hanebný sňatek se vůbec nekonal.

Popravdě Manuel v té záplavě štěstí na Pepu i na svůj tajný sňatek úplně zapomněl. Ale pak, po několika okamžicích, si vzpomněl. „Carajo!“ myslil si a „carajo!“ stálo na jeho obličeji čitelně psáno. Ale šťastný pocit, v němž tonul, jeho zděšení zase ihned odplavil. Okol sprovodit ten sňatek ze světa mu připadal lehký. Nepotřebuje nic víc než trochu času.

Když vyslovil královně přehojný dík, zatímco její masitou, prsteny posázenou ruku znovu a znovu zasypával žhavými polibky, poprosil o dovolení, aby směl svůj šťastný svazek s doňou Teresou a s královskou rodinou zemi oznámit teprve po uplynutí dvou tří týdnů. Královna, která se v duchu s trpkým a přemítavým uspokojením usmívala, se nevinně zeptala na důvody toho odkladu. Manuel dělal tajnosti. Prohlásil, že musí ještě dostat pod střechu jisté politické plány, kterým by mohlo jeho povýšení být na závadu.

Čím déle však promýšlel, jak ze svého tajného manželství s Pepou vyváznout, tím obtížnější mu to připadalo. Určitě by mohl sňatek jednoduše popřít; pokyn velkému inkvizitoru, a jeho krajan, padre Celestinos, zmizí v některém odlehlém klášteře. Co ale natropí Pepa? Až se doví, že se její svatba nekonala, promění se v hrdinku některé ze svých romancí. Spáchá okázalou sebevraždu nebo provede nějakou jinou nehoráznou dramatickou nerozvážnost, která uzavření jeho sňatku s infantkou znemožní. Byl by ovšem měl prostředky, jak také Pepu provždycky vyřadit ze svého světa, ale nedovedl si život bez Pepy už vůbec představit.

Neviděl žádné východisko, svěřil se svému Miguelovi.

Ten mu naslouchal se zdvořile účastnou tváří, s nitrem rozjitřeným. Čím víc přálo Manuelovi štěstí, tím byl arogantnější, tím častěji s ním, s Miguelem, zacházel jako s domestikem. Jeho nestoudná chamtivost, nevybíravá chlípnost, bezuzdná ješitnost

Miguela odpuzovaly stále prudčeji. Když mu teď Manuel přišel se svými novými nesnázemi, pocítil pokušení ho nechat, aby si kaši, kterou si tady navařil, taky sám vylízal. Plán lstivé královny směřuje bezesporu k tomu, aby Manuela navždy odtrhl od Pepy. Manuel se ale od Pepy neodpoutá, doña María Luisa nebude ten ustavičný poměr trpět, a jestliže mu on, Miguel, nepomůže, pak ta pomstylačná žena Manuela svrhne. Má mu pomoci? Nebude pro něho spíš štěstí, pravé štěstí, když se toho člověka a jeho jalové arogance zbaví? Když bude mít možnost věnovat všechen svůj čas obrazům, když bude moci dokončit své velké dílo, lexikon umění?

Ale vtom se v duchu viděl, jak sedí, bezmezně sám, uprostřed svých obrazů a papírů, a věděl, že naprosto stejně, jako je Manuel připoután k své Pepě, budou i jeho, Miguelovy, myšlenky vždycky bolestně kroužit kolem Lucíe. Pouze rozčilující hra vysoké státní politiky ho dokáže od nich odvést, nemůže se už bez ní obejít, nemůže upustit od toho, aby ze stínu neřídil říši. *Pomůže* Manuelovi z jeho nesnází.

Promyslil si jeho situaci, navrhl plán, předložil ho Manuelovi. Ten se ho dychtivě chopil, objal svého Miguela, byl šťastný.

Obrátil se na krále. Prohlásil tajemně, že k němu přišel, aby ho požádal o radu a pomoc v jedné osobní záležitosti, jako muž muže, jako caballero caballera. „Co se děje?“ zeptal se Carlos. „Vyřídili jsme si věci s Francií, vyřídíme taky tvoje kavalírské potíže.“ Manuel, takovýmto způsobem povznesen, mu objasnil, že má milostný poměr s nádhernou ženou, která ovšem není šlechtického původu, s jistou seňorou Josefou Tudó. Tento vztah trvá nyní již kolik let a on si láme hlavu, jak má této ženě vhodně podat zprávu o svém nastávajícím sňatku. Vidí tady pouze jednu cestu. Je nutno seňoře Tudó vysvětlit, že chystaný sňatek s infantkou souvisí se službou koruně, aby se totiž osobě prvního ministra dostalo většího lesku pro obtížná jednání s Francií, Anglií a Portugalskem. „No a?“ zeptal se don Carlos. „Proč jí to tedy nevysvětlíš?“ – „Muselo by se jí to vysvětlit,“ odpověděl Manuel, „z autoritativní strany. Pouze tehdy, Sire, jestliže jí vy sám objasníte, že se můj sňatek koná v zájmu říše, přežije seňora strašlivý žal, který jí způsobím.“ Král uvažoval. Potom, pomrkávaje a zálibně se usmívaje, se zeptal: „Ty si myslíš, já jí mám objasnit, že ti má být povolná, i když se oženíš s doňou Teresou?“ – „Myslil jsem si to takhle,“ odpověděl. „Prosím Vaše Veličenstvo opět jednou o vznešenou čest, aby se mnou

povečeřelo, neformálně, a večeře se bude konat v domě oné seňory. Přítomnost Vašeho Veličenstva seňoru Tudó uchvátí. A potom pronesete k seňoře několik oněch přívětivých slov, jimiž dovedete své poddané tak často oblažit, vyložíte jí, že i říši z toho poplyne prospěch, jestliže seňora Tudó své vztahy ke mně nepřeruší, a uděláte mě šťastným na celý zbytek mého života.“ – „Dobrá,“ řekl Carlos po chvilce uvažování. „Udělám, co je v mé moci.“ Přislíbil mu, že se ve středu v šest čtyřicet pět, převlečen za obyčejného generála, dostaví do paláce Bondad Real.

Don Manuel se ptal Pepy, smí-li ve středu u ní povečeřet a přivést jednoho přítele. „Koho?“ zeptala se Pepa. „Krále,“ odpověděl don Manuel. Pepin klidný obličej úžasem zkoprněl. „Ano,“ prohlásil don Manuel slavnostně. „Král Náš Pán touží vás poznat.“ – „Tys mu vypravoval o naší svatbě?“ zeptala se šťastně Pepa. Manuel uhnul. „Král ti podá důležité objasnění,“ odpověděl. „Řekni mi, prosím, o co jde,“ žádala Pepa. „Nechci být nepřipravena, když mi král prokáže tu čest, Že bude hostem u mého stolu.“ Ale don Manuel, který vystihl příležitost, jí řekl po lopatě a jadrně: „Král si ze státních důvodů přeje, abych se oženil s jeho sestřenicí doňou Teresou. To ti oznámí. Bude ji jmenovat infantkou a tím způsobem udělá infanta taky ze mne. Náš sňatek se tedy nesmí považovat za uzavřený.“

Když se Pepa probrala z mdlob, točil se kolem ní jako něžný milenec. Ukázalo se, domlouval jí, že může diplomatická jednání, která od něho koruna a vlast vyžadují, vést a provést jen tehdy, bude-li vybaven nejvyšší autoritou, hodností Člena královské rodiny, infanta. Je si vědom, jak nesmírná oběť se na ní žádá. Právě proto ji don Carlos poctí svou přítomností. Neboť když se s ní král jednou seznámí, pak je její postavení v madridské společnosti provždycky zajištěno. Nemine ji také vysoký titul. Vyjednává s hrabětem Castillofielem, postarším pánem, vlastně pánem velmi starým, který vězí ve velkých dluzích a žije na svém velkém panství u Malagy. Hrabě je ochoten se s Pepou oženit. Bude pak až do své blízké smrti žít dál u Malagy, kdežto ona, seňora de título, zůstane ve svém madridském sídle. „Ty a já jsme ale přece už jednou oddaní,“ nadhodila Pepa k úvaze. „Ovšem,“ odpověděl Manuel. „Ale nevím, jestli to můžeme prokázat. Jediný spolehlivý svědek, padre Celestinos,“ prohlásil sklíčeně, „totiž zmizel. Beze stopy zmizel.“

Pepa uznala, že se její legitimní svazek s Manuelem příčí vůli osudu. Při vší lásce k romantice měla zdravý smysl pro skutečnost a ty noční oddavky jí nikdy nepřipadly docela spolehlivé; rozhodla se podvolit. „Divná je hra osudu!“ řekla snivě. „Teď tedy budeš ke všemu ještě infant! Infant Kastilský!“ – „Všechno záleží jedině a pouze na tobě,“ řekl Manuel galantně. „A král bude náš nerovný svazek svou přítomností sankcionovat?“ zeptala se Pepa. „Dokonce tě vybídne, abys mu zazpívala,“ odpověděl Manuel, „uvidíš.“ – „A budu opravdu hraběnkou Castillofielovou?“ ujišťovala se Pepa. „Oui, Madame,“ odpověděl Manuel. „Ale ty říkáš,“ ptala se Pepa poněkud starostlivě, „že ten starý hrabě má velké dluhy?“ – „To, prosím, ponech na starosti mně,“ odpověděl Manuel vzletně. „Condesa Castillofielová bude žít, jak se na nejkrásnější dámu říše a na přítelkyni infanta Manuela sluší.“ – „Jsem hotova se kvůli tobě obětovat,“ řekla Pepa.

Ve středu v šest čtyřicet pět se v Manuelově doprovodu do paláce Bondad Real dostavil don Carlos. Byl v prosté generálské uniformě a choval se nenuceně. Prohlédl si Pepu a prohlásil uznale, že se jeho milý Manuel vyzná nejenom ve státních záležitostech.

Po ramenou něžně hladil
seňoru a vychvaloval
podařenou její ollu,
shledával, že když tak zpívá
romance své plné žáru,
srdce mu až prudce buší.
Slíbil, že jí na oplátku
příště předvede své housle.

Při loučení krátce řečnil:
„Mou světovou řídit říši
stojí námahy a potu,
Manuel má svízelů a
těžkých strastí plnou hlavu.
Buďte nadále i sama,
dítě moje, chloubou země,
španělského hodna rodu,
zjasňujte příteli mému
řídké chvíle jeho prázdně
veselím a vyražením.“

Condesa doña Teresa de Chinchón y Borbón byla z osamělosti svého venkovského sídla Arenas de San Pedro povolána ke dvoru, do San Ildefonsa, a doña María Luisa jí v králově přítomnosti oznámila, že se ji don Carlos rozhodl provdat, že jí vyměřil věno pěti miliónů reálů. Za manžela jí určil prvního a nejlepšího ze svých rádců, milého dona Manuela, Principa de la Paz. Dále se rozhodl přiznat jí při této příležitosti titul infantky Kastilské, takže nadále bude ke královské rodině patřit i před celým světem.

Doña Teresa tato poslední slova sotva už slyšela. Držela se, tajemná, dvacetiletá, která vypadala ještě mnohem mlaději, jen s úsilím na nohou, tmavomodré oči hleděly strnule z jasného, nyní úplně zbledlého obličeje, rty měla lehce pootevřené. Představa, že by musila snášet polibky a objetí kteréhokoli muže, ji plnila hrůzou, pomyšlení na tohoto dona Manuela hnusem.

„No?“ řekl mezitím s uspokojením don Carlos, „udělal jsem *to* správně? Jsem hodný bratranec?“ A doña Teresa políbila jemu i královně ruku a pronesla patřičná slova uctivých díků.

Don Manuel přišel své budoucí manželce složit poklonu. Přijala ho v přítomnosti svého bratra, onoho dona Luise Maríi, který svého času Principu de la Paz osvědčil tak pyšnou přezíravost.

Tu tedy stál ten don Luis María, v prelátském šatě, štíhlý, vážný, mladý. Během několika týdnů se dočkal překvapivého povýšení, nejenže ho král jmenoval infantem, dostal také místo svého arcibiskupství sevillského arcibiskupství toledské, nejvyšší duchovní úřad celé říše, a kardinálský klobouk. Věděl, samozřejmě, jak věci spolu souvisí, prohlédl špinavou, ničemnou hru dona Manuela a královny. Bylo mu proti mysli, že za své povýšení vděčí zrovna tomu sprostému Manuelu Godoyovi, a svíralo mu srdce, že jeho jemná, plachá sestra, kterou tolik miluje, má být obětována tomu nad všechno pomyšlení hnusnému milenci Marie Luisy. Neexistovala však žádná možnost královu slovu odporovat. Také byl mladý duchovní kníže hluboce věřící muž a zanícený vlastenec. Ctižádost mu byla cizí, ale po právu si zakládal na svém nadání. Když ho nyní Prozřetelnost usazuje na stolec španělského primasa a poskytuje mu příležitost zasahovat do politiky, zatímco jeho sestru

dává v plen tomu sprostému, nízkému Manuelovi, musí se oba v pokoře podvolit.

Don Manuel si prohlížel svou budoucí choť. Světlovlasá, velmi útlá a křehká, seděla před ním, trochu podobná oné Geneviève de Havré, která mu potom připravila tolik mrzutých chvil. Ne, takovéhle na kost vyhublé, vysoce aristokratické slečinky jeho vkus nejsou. Pepa se nebude muset jeho budoucí choti vůbec bát. A je vůbec s to, tahle tady, porodit mu dítě, malého infanta? Nedal ale na sobě nic z těchto úvah znát, nýbrž choval se bez úhony jako grand. Ujistil infantku o svém štěstí i vděčnosti a jednal s tím všivým kloučkem, donem Luisem Maríou, s onou uctivostí, jaká jeho berle a klobouku příslušela, ačkoliv mu k té berle a klobouku dopomohl přece teprve on sám.

Potom se v escorialském kostele, nad hroby mrtvých světovládců a za přítomnosti Veličenstev a španělských grandů, konala svatba dona Manuela s infantkou doňou Teresou. Don Manuel tak přišel nejenom k titulu infanta Kastilského, nýbrž král mu u příležitosti jeho ženitby propůjčil hodnost, jíž se před ním kromě Kryštofa Kolumba nehonosil dosud nikdo: jmenoval ho velkoadmirálem Španělska a Indie.

Přibližně ve stejnou dobu byla v Malaze oddána seňora Tudó s hrabětem Castillofielem. Nová hraběnka zůstala několik týdnů u svého manžela v Andalusii, potom ho nechala v Malaze a sama se vrátila do Madridu.

Don Manuel, věren svému slibu, jí dal možnost vést život, jaký seňoře de título právem náležel. Z pěti miliónů věna, které mu infantka přinesla, poukázal hraběnce Castillofielové půl miliónu. „Půl miliónu“, ta slova zněla Pepinu uchu a srdci poeticky, upomínala ji na její romance; seděla si sama v budoáru, brnkala na kytaru a zpívala si snivě: „Půl miliónu“ a znovu a znovu: „Půl miliónu.“

Využívala nového bohatství, vedla velký dům a vybízela své přátele, aby se na jejím lesku podíleli. Zvala si herce, s nimiž se učila, nízké důstojníky, známé z doby námořního poručíka Tudó, také starší, poněkud pochybné dámy, přítelkyně dueni Conchity. Nechyběl ani onen seňor Rivero, divadelní principál, který ji svého času angažoval k svému souboru v Malaze. Byl to vynalézavý peněžník, měl spojení s proslulými podloudníky a bandity, podílel

se také na kaperských operacích. Hraběnka Castillofielová mu svěřila správu svých financí, k svému značnému prospěchu.

Sladkost jejího úspěchu kalila jedna hořkost; nebyla přijata u dvora. Doña María Luisa totiž nesvolila, aby jí nová hraběnka Castillofielová přišla políbit ruku. Příslušník šlechtické vrstvy však dosáhl plné platnosti svých titulů a hodností teprve představením u dvora.

Dvůr a město se tím nijak nepohoršovaly, že hraběnka Castillofielová vlastně dosud správně k oněm pěti stům třiceti pěti osobám de título nepatří, a u jejího lever byl velký nával. Věřilo se na její vliv a v paláci Bondad Real, v prapodivně míchaném kruhu grandů a prelátů, herců, důstojníčků a pochybných starých dam, bylo zábavně a veselo.

S napětím se lidé ptali, ukáže-li se tam jednoho dne také první ministr. Ten se však kruhu kolem Pepy vzdaloval. 2il místo toho v nejlepší shodě se svou infantkou, pořádal na její počest ve svém palacio Alcudia častěji slavnostní společnosti a ukazoval se světu jako hodný, pečlivý manžel. Přišel-li vůbec do paláce Bondad Real, pak do něho vstupoval pouze zadním vchodem.

Když však uplynuly dva měsíce, doba, jak se domníval, co do slušnosti dostatečně dlouhá, jednoho rána se u Pepina lever objevil, pouze na několik málo minut. Podruhé se zdržel déle, potom se ukazoval stále častěji. Konečně pro něho byla v paláci Bondad Real zařízena pracovna a brzy psali cizí vyslanci svým dvorům, že se nyní státní záležitosti vyřizují povětšině v palacio Bondad Real, seňora Pepa Tudó že propůjčuje úřady a hodnosti, a že dokonce její dueňa Conchita má do státních záležitostí víc co mluvit než ministerští kolegové dona Manuela.

Královnu, když se o tom dověděla, to nijak nepřekvapilo. Věděla, že se Manuel od té osoby nikdy neodpoutá. Zuřila. Spílala si, že se sama od něho nedovede odpoutat. Ale tak je to už jednou od přírody zařízeno. I jiné velké panovnice se zakoukaly do mužů, s kterými se nemohly zrovna blýskat. Slavná Semiramis, Dcera vzduchu, měla svého Menona nebo Ninona nebo jak se jmenoval, Alžběta měla svého Essexe, velká Kateřina svého Potěmkina. Nebude se tedy ani pokoušet Manuela ze svého života vyškrtnout. Ale taky zase jeho drzost jen tak jednoduše nespolkne.

Nebude ovšem tak zpozdilá, aby mu kvůli jeho hraběnce udělala nějakou scénu, o dalším trvání poměru svého milence s jeho Pepou

neztratí jediné slovo – ale s potupou svého neschopného prvního ministra propustí. Důvodů pro takovou nemilost existuje spousta, důvodů dobrých, neosobních, politických. Selhal, znovu a znovu selhával a poškozoval vážnost koruny svou neschopností, nedbalostí, chamtivostí hraničící s velezradou.

Ale když příště proti ní stanul v celé své nestoudné mužskosti, tu na svá předsevzetí zapomněla. „Slyším," pustila se do něho, „že se politika Katolického krále teď vyřizuje v posteli té ženské." Manuel rozpoznal ihned, že tentokrát se zapíráním a chlácholením nevykličkuje; tenhle tuhý zápas musí vybojovat. „Pro případ," odpověděl chladně, zdvořile a bojovně, „že by se nemilostivá slova Vašeho Veličenstva snad vztahovala na hraběnku Castillofielovou, pak je dozajista pravdivé, že si od jmenované dámy občas radu vyžádám. Bývá to dobrá rada. Tato dáma je tělem duší ryzí Španělka a neobyčejně chytrá."

Tu se však María Luisa již déle neudržela. „Ničemo jeden!" vybuchla. „Ty chamtivá, ješitná, chvastounská, lupičská, zpustlá nicko! Ty chlípný, prázdný, nevěrný, surový hlupče! Vytáhla jsem tě z bláta! Tebe, tu hromadu lejna, jsem vstrčila do téhle blýskavé uniformy a udělala z tebe infanta! Tu špetku, co o politice víš, jsem ti vtloukla do hlavy já, dalo to námahy až dost, a ty si mi tady stoupneš, ty plevo bídná, a řekneš mi do očí, že se radíš se svou děvkou!" A prudce a znenadání ho rukou, ověšenou prsteny, udeřila přes tvář, zprava a zleva, až vytryskla krev a potřísnila jeho nádherný slavnostní oblek.

Don Manuel ji popadl jednou rukou za zápěstí, druhou si stíral krev s obličeje. Na zlomek vteřiny pocítil pokušení rány jí vrátit a říci jí věci, které by ji musely zasáhnout ještě bolestněji. Ale vzpomněl si na zlé následky, jež způsobil pohlavek, který vyťal Pepě, a přijal to jako odplatu, že nyní odstal políčky sám. Zdvořile a klidně řekl: „Nemohu uvěřit, Madame, že to myslíte vážně. Stěží by byla španělská královna ustanovila svým prvním rádcem muže s vlastnostmi, které jste právě ráčila vypočítat. Na okamžik se vám zatemnily smysly." A uctivě dodal: „Po tom, co se udalo, smím zajisté předpokládat, že si Vaše Veličenstvo mé další přítomnosti již déle nepřeje." Poklekl, jak vyžadoval ceremoniál, na jedno koleno, políbil jí ruku, a kráčeje pozpátku, opustil pokoj.

Když došel domů, viděl, že má žabó, kabát, dokonce i bílé kalhoty potřísněny krvavými skvrnami. „Satorie stará!“ nestačil vztekle klít a nadávat.

Radil se se svým Miguelem; počítal totiž s tím, že doña María Luisa bude teď pomýšlet na pomstu. Seňor Bermúdez neshledával Manuelovo postavení hrozivým. Královna, vyjádřil se, mu může stavět do cesty překážky, může mu odejmout jeho úřední hodnosti, ale víc než to mu může provést málo. Ode dvora může infanta Manuela zapudit těžko. Ostatně, soudil don Miguel mazaně, nebylo by právě nejhorší, kdyby nyní na Manuelovo místo nastoupil někdo jiný. Je nutno udělat trapné ústupky Francii a bylo by možná dobře, kdyby odpovědnost za ně nesl nějaký nástupce, zatímco don Manuel, mučedník a vlastenec, bude pohoršené stát stranou.

Manuel přemítal. Úvahy dona Miguela mu byly jasné. Rozveselil se. „Manuel Godoy tedy zase jednou udělal všechno dobře,“ měl radost. „A ty soudíš opravdu, můj milý,“ zeptal se, „že mám zatím klidně vyčkávat?“

„Já na vašem místě,“ radil Miguel, „bych Její Veličenstvo předešel. Proč hned nejdete rovnou k donu Carlosovi a nepožádáte sám o propuštění?“

Don Manuel šel ke Carlosovi. Poslední dobou, řekl mu, se mezi královnou a jím, Manuelem, vyskytly rozpory v názorech na nejdůležitější politické otázky, rozpory tak ostré, že úspěšná spolupráce je sotva déle možná. Za těchto okolností se domnívá, že prokazuje vlasti službu, jestliže krále prosí, aby se v budoucnosti o řízení státních záležitostí radil pouze s doňou Mariou Luisou samou. A poněvadž don Carlos zřejmě nerozuměl, připojil jednoznačně jasně: „Prosím Vás, Sire, abych směl svůj úřad složit do vašich rukou.“

Carlos byl ohromen. „To mi přece nemůžeš udělat, můj milý,“ naříkal. „Chápu tvou španělskou hrdost. Ale María Luisa to určitě nemyslela špatně. To já snadno zase napravím.

Jdi, můj milý infante, nebuď přece takový!“ A protože Manuel zůstával pevný, řekl, potřásaje velkou hlavou: „Přece se to už tak dobře zaběhalo. Večer, když se vrátím z lovu, ke mně chodíte, buď vy oba, nebo taky ty sám, a povídáte mi, co se děje, a já podepisuji a dělám svůj ocásek. Jakpak mám mít důvěru, když mi sem přijde někdo jiný? Neumím si to vůbec představit.“ Seděl celý smutný. Také Manuel mlčel.

„Ale přinejmenším,“ začal král po chvíli znovu, o něco živěji, „mi musíš poradit, kdo má být tvým nástupcem.“

Manuel tento požadavek očekával a připravil si už plán, plán tak mazaný, smělý a zbrklý, že se o něm neodvážil promluvit dokonce ani se svým Miguelem, protože toho často napadaly ctnostné skrupule. Manuel chtěl totiž králi navrhnout, aby oba rozhodující vládní úřady svěřil mužům opačného politického zaměření. Počítal s tím, že se potom jeden bude vždycky snažit dané opatření provádět, kdežto druhý že se je bude snažit mařit, takže tím bude vnitřní vládní politika trvale ochromena. Veličenstva se pak budou musit brzy ohlížet po nějakém zachránci; zachránce je však k dispozici pouze jeden.

Manuel tedy králi poradil, aby prvním ministrem jmenoval liberála, ministrem milosti a spravedlnosti však krajního klerikála; tím způsobem bude mít král jistotu, že v této době žádnou z obou velkých stran nerozladí. „To není špatný nápad,“ pravil don Carlos. „Ale bude s tím souhlasit královna?“ – „Bude,“ upokojil ho don Manuel, neboť to samozřejmě už rozvážil; a jmenoval králi oba muže, které měl na mysli. S oběma už doña María Luisa spala, oběma prokázala zjevné známky přízně.

Jedním z nich byl don Mariano Luis de Urquijo. Žil dlouho ve Francii, stýkal se s francouzskými filozofy, překládal francouzské knihy, citoval na veřejnosti Voltaira. Doña María Luisa, ačkoliv se jí radikální liberalismus příčil, našla v Urquijově smělé tváři a v jeho hezké postavě zalíbení, a když proti němu chtělo svaté oficium zahájit kroky, držela nad ním ochrannou ruku.

Druhým z nich byl don José Antonio de Cabalero. To byl tmář, jeho politické názory odpovídaly středověku, podporoval každý požadavek Říma proti pokrokové části španělského duchovenstva. K tak radikálnímu ultramontánství měla María Luisa stejně málo sympatie jako k jeho protějšku; ale také tělesná schránka de Caballera došla u panovnice milosti, dala mu jednu ze svých dvorních dam za manželku a osobně se účastnila svatební slavnosti.

Oba tyto muže jmenoval tedy Manuel králi. Ten smutně přikývl. Potom se zeptal ještě jednou: „A nedá se vůbec nic dělat? Chceš opravdu jít?“ – „Takové je moje pevné, neochvějné rozhodnutí,“ odpověděl Manuel. Don Carlos ho objal, v očích vláhu.

Potom se posadil, aby svému milému Manuelovi napsal hluboce procítěný děkovný list.

„Ve všech úřadech těch četných,
svěřených Vám na starost,“ psal,
„před Španělskem, před národem,
před světem i dějinami
osvědčil jste se co státník,
jako velký přítel míru.
Ujišťuji Vás svým díkem,
hlubokým a nehynoucím.“
Pečlivě psal vlastní rukou,
pečlivěji ještě pod to
„Yo el Rey“ a podškrtl pak
tím ocáskem, zvláštním tahem,
pouze a jen jemu vlastním,
tvaru klíče houslového.
S ocáskem tím tak se piplal,
s rúbricou svou maloval se
s něhou, jakou jedinkrát jen
na taký věnoval podpis,
tenkrát totiž, rúbricu* když
stejně pracně předkresloval
pro královský Escorial,
aby ji tam vytesali
k podpisům všech mrtvých králů,
kteří od věků kdy dávných
nad Španělskem panovali.

5

Martín Zapater bydlil v létě ve svém venkovském domě za městem, v quintě Zapater. Zděsil se, když Francisco nenadále přibyl s mezkařem Gilem a s jeho mezky a když pod přítelovým kloboukem spatřil zarostlý, zestárlý, zdrsnělý obličej.

Mezkař Gil mu vyložil, co se Franciscovi přihodilo; ten stál zatím chmurně vedle. Potom mu Francisco dřív, než ze sebe Zapater stačil vypravit mnoho slov, pánovitě poručil, aby mezkaři dal jeho gratificacioncitu, jeho malé spropitné, aby konečně mohl

* *Rúbrica*, (šp.) – parafa, značka, podpisová zkratka.

zatočit do nějaké venty, mají za sebou namáhavý den cesty. „Dej mu dvě stě reálů," poručil – to bylo nehorázné „malé spropitné". Francisco a Gil spolu vypili ještě poslední doušek z měchu na víno, z „boty", muletero odporučil svého neobyčejného patrona s pohnutím v tváři do ochrany svaté Panny a všech svatých a potom viděl Goya druha své dlouhé pouti zmizet s oběma zvířaty nocí směrem k Zaragoze.

Jakkoli Francisco po tom prahl, aby příteli vypravoval o hrůzách, které ho potkaly, a především o tom strašlivém, co mu objasnil Peral, o nebezpečí zešílení, přesto pro počátek mlčel. Bál se toho, co by mu mohl Martín napsat. Odjakživa se Francisco bával magie utvořeného slova; už jen jasně myšlené slovo přitahuje démony, ještě ošemetnější je slovo pronesené, nejošemetnější je slovo napsané.

První dny bydlili v quintě Zapater sami, obsluhováni starým Martínovým pachtýřem Tadeem a jeho ženou Farrucou. Tadeo byl zádumčivého založení a nadobyčej zbožný; celé hodiny proseděl mlčky, se zavřenýma očima, v náboženském rozjímání. Farrucina blouznivá zbožnost měla něžnější přídech. Farruca se prohlásila za „esclavu de la Santísima Trinidad", za „otrokyni nejsvětější Trojice", její zpovědník jí jménem svaté Trojice přijetí tohoto prohlášení písemně potvrdil. Farruca byla povinna sloužit voskové soše svaté Panny, která stála v její světnici, jako komorná; obnovovala pravidelně květinovou i světelnou výzdobu, odříkávala před voskovou podobou v určitých hodinách určité modlitby, převlékala sochu ve shodě s roční dobou a významem dne, neopominula jí také nikdy, dřív než se uložila k spánku sama, přetáhnout noční košili. Kromě toho měla povinnost každý týden svému zpovědníku, jakožto představiteli svaté Trojice, vyplatit čtyři reály.

Martín nemluvil mnoho, ale přesto byl ustavičně s Franciscem. Ten pozoroval, že Martín silně a často kašle. Farruca naléhala už dlouho, aby šel k lékaři. Ale Martín nechtěl, aby se s jeho nachlazením kdovíco nadělalo, a pro lékaře, ty „pucifousy", měl stejně jako Francisco poctivé španělské pohrdání.

Francisco trval na tom, že mu Martín nesmí dělat ustavičně společnost, nýbrž že se má věnovat svým záležitostem v městě. Když byl potom sám, tu k němu ovšem přicházela Farruca. Neuměla psát a Francisco jí nijak neusnadňoval, aby se s ním mohla

dorozumět, byla však stejně trpělivá jako povídavá a pokládala za svou povinnost nešťastného hluchého pána utěšovat a radit mu. Vypravovala mu třebas o Pedru Sastrovi. To byl vnuk onoho Braulia Sastra, katedrálního lampáře, kterému svého času znova narostla ztracená noha, protože si pahýl celý rok masíroval posvěceným olejem pro lampy Naší Seňory del Pilar. Také Sastre vnuk, vyprávěla Farruca, je nadán velkou mocí a dosáhl už zázračných vyléčení. Je sice těžko přístupný, ale s pánem, jako je don Francisco, jistě mluvit neodmítne; a povzbudivě mu řekla, kde Sastre bydlí. Francisco si dosud z chlapeckých let pamatoval, jak se kolikrát kolem domu tohoto Pedra Sastra plaše ploužival; ten muž musí být velmi starý.

Nazítří večer, sám a potají, v prostém aragonském kroji, který si vypůjčil od Martína, s kulatým kloboukem naraženým do čela, se Goya vypravil do předměstí Zaragozy. Našel dům Pedra Sastra bez námahy, odstrčil ženu, která ho chtěla zadržet, a stanul před zázračným lékařem.

Byl to malý, ohyzdný mužíček, prastarý, jak Francisco předpokládal. Byl pln nedůvěry k dravému vetřelci, který byl hluchý nebo se hluchým stavěl a který se představil nesrozumitelným jménem. Pedro Sastre tedy, jenž žil v ustavičném strachu před inkvizicí, hleděl na tohoto násilnického návštěvníka s podezřením. Jinak byl však o léčivé moci svých prostředků přesvědčen; účinkovaly, kdykoli jim pacienti věřili. Vyslechl hluchého, dal mu mast ze sádla divokého psa, živočicha se zvlášť dobrým sluchem, doporučil mu, aby Naší Seňoře del Pilar věnoval svíce, k jejichž vosku přimísí trochu mazu z vlastních uší. Goya myslil na obrazy vnitřního ucha, které mu nakreslil Peral, a na názorná vysvětlení, jež mu podal, zadíval se zamračeně na Sastra, nepoděkoval, přistrčil mu deset reálů. To byla směšně nepatrná odměna, Pedro Sastre se také silnými slovy v tom smyslu vyjádřil, zřetelně a slabikované. Goya ale nerozuměl, odešel.

Věrný Martín se zatím v úžasně krátké době naučil základům posunkové řeči. On a Francisco se cvičili; při těchto sáhodlouhých cvičeních Francisco často žertoval, ještě častěji klel a tupil Martína. Připadalo mu, že nyní, kdy si musí rukou a rtů bystřeji všímat, pozoruje na těchto rukou a rtech vlastnosti, které dříve jeho oku ucházely.

Pustil se do malování Zapaterova portrétu. Maloval pomalu a pečlivě, vmaloval do obrazu všechno vřelé, srdečné přátelství Zapaterovo i svoje, a když byl s obrazem hotov, vepsal na namalovaný dopis, který ležel před namalovaným Martínem, slova: „Můj příteli Zapatere, tento obraz pro Tebe s největší pečlivostí namaloval Goya.“ Martín ale opět jednou viděl svůj blahobytný, lišácký, blahovolný obličej s velkým nosem na plátně, viděl slova před podpisem a cítil, že ještě stále neudělal pro svého Francisca dost.

O několik málo dní později, zatímco se Martín věnoval obchodním záležitostem vZaragoze, se Goya vydal na cestu, aby vyzkoušel, jak se vede hluchému člověku, když se toulá městskými ulicemi sám. V témž prostém plášti a kulatém klobouku, v němž vyhledal zázračného lékaře Sastra, se dokradl do Zaragozy. Vyhýbaje se hlavní třídě Corsu, procházel se po známém městě.

Opřel se o zábradlí starého mostu a přehlížel Zaragozu; a slavné město a její velká řeka Ebro byly nyní nějak menší, šedší. V jeho hlavě a v jeho srdci to bývalo město pestré, živé, nyní bylo vážné a kalné. Ano, přísné, smutné a tísnivé bylo nyní – a bývala to tenkrát pouze vlastní veselost, co mladý Francisco na to město přenášel?

Tu před ním stály ty kostely a paláce a jeho srdce k nim zůstávalo stejně hluché jako jeho ucho. Šel kolem domu, v němž strávil dlouhá léta v učení u malíře Lujána, u toho zbožného, ctného, pracovitého muže. Mnoho let u něho promarnil pipláním, a nyní dokonce necítil ani hněv nebo pohrdání. A šel kolem Aljaferíe, kde inkvizice konávala svá tajuplná, hrůzostrašná sezení, a vůbec jím neotřásla bázeň. A šel kolem palacio Sobradiel a kolem kláštera escolapiů – stěny těchto budov pomaloval kdysi freskami. Nespočet nadějí, vítězství, porážek býval tehdy spjat s těmi pracemi. Nyní se mu ani nechtělo se na ně podívat, cítil zklamání, už jen když je znovu viděl duševním zrakem.

A tu jsou ty prastaré, přesvaté kostely. Tu je Kristova socha, která otevřela ústa a promluvila ke kanovníku Funesovi. A tady to je kaple svatého Miguela; tady se to stalo, že se k arcibiskupu Lope de Lunovi přikutálela ta statá hlava, aby se mu ze světcova příkazu vyzpovídala a dosáhla od něho rozhřešení; teprve potom se nechala hlava pohřbít. Tato hlava se kdysi kutálela mnohými děsivými sny chlapce Francisca; teď ta posvátná a ponurá stavba hluchého,

stárnoucího Francisca ani neroztřásla bázní, ani mu nevyloudila úsměv.

A tady je katedrála Virgen del Pilar, svědek jeho nejvyšších nadějí, jeho prvního velkého úspěchu a jeho nejhlubší potupy, samy, oné palčivé hanby, kterou mu přivodil jeho švagr Bayeu. Tady je ten malý kůr, tady jeho freska. „Seňore Goyo, zakázka je vaše," oznámil mu tenkrát kanovník don Mateo, Franciscovi bylo pětadvacet let, den byl devatenáctý prosinec, byla to největší událost jeho života, nikdy později už nebyl tak šťastný, ne, ani v nejhezčích okamžicích s Cayetanou ne, a ani tu chvíli, když mu královna řekla, že „Carlosova rodina" je mistrovské dílo. Věděl tehdy ovšem, že katedrální kapitula zadala tu zakázku jemu jen proto, že jí byl Antonio Velázquez tuze drahý, a vázala tu zakázku na ponižující podmínky, na nepřístojně rychlý termín a na přezkoušení jeho návrhů „věci znalými posuzovateli" – ale všechno to přehlížel, patnáct tisíc reálů pro něho bylo bohatství, za které si člověk může koupit celé království aragonské a obě Indie navrch, a byl si jist, že to, co na strop toho malého kůru namaluje, bude chloubou celého století. A tady to tedy je, a je to šmejd, je to mlha, ten packal Carnicero by to udělal líp. To má být Trojjedinost, tenhle pošetilý, mlhavý, a přece střízlivý trojúhelník s hebrejskými písmeny! A co je to za nejapné anděly! A co je to za koudelová oblaka! A jaké je to celé dohromady pitomé, nechutné svinstvo!

Přešel ke kapli Naší Seňory del Pilar, Panny Marie Na sloupu, k jevišti oné „sarny". Tady jsou ty malé kupole, co je pomaloval, tu jsou jeho „ctnosti": Víra, Dobré skutky, Statečnost a Trpělivost, ony malby, které Bayeu a vikář katedrální kapituly, Gilberto Alué, prohlásili za hudlařství. Dobře malované ty ctnosti nejsou, v tom měli pánové jistě pravdu, ale co jeho pan švagr chtěl mít a co sám udělal, to také nemá zrovna věčnou platnost. A jestliže se mu triumf z jeho maleb na kůru zatím rozplynul, sarna této kaple pálí dnes jako tehdy.

„Carajo!" pomyslil si a ulekl se, že *se* mu tato kletba vetřela na mysl na tomto vpravdě přesvatém místě. Neboť tu stojí El Pilar, sloup, podle něhož se katedrála jmenuje, onen sloup, na němž se apoštolu Jakubovi, Santiagovi, patronu Španělska, zjevila svatá Panna a uložila mu, aby zde na břehu Ebra zbudoval svatyni. A tu je skříň se svatým sloupem. A v té skříni otvor, jímž mohou věřící sloup líbat.

Goya ho nepolíbil. Ne snad, že by se v něm bylo ozvalo rebelantství, ne snad, že by chtěl Nejsvětější Panně odpírat úctu, ale necítil přání prosit Naši Seňoru o pomoc. Jak často se k této Virgen del Pilar modlil, když byl v nouzi, kolik váhání a bojů v nitru zakusil, než od Virgen del Pilar přešel k Virgen de Atocha! Nyní stál nezbožně před touto svatyní všech svatyní, která kdysi vyplňovala celé jeho mládí. Kus života mu odumřel, a Francisco ho ani nelitoval.

Vyšel z katedrály a kráčel zpátky městem. „V loňském hnízdě už nejsou žádní ptáci," myslil si. Pravděpodobně v něm žádní nebyli ani loni. Obraz Zaragozy, který nosil v duši, ten vesele živý obraz, to byla léta jeho mládí, ne město Zaragoza. Město Zaragoza bylo jistě také tehdy pusté a zaprášené, takové, jaké je vidí nyní ve své hluchotě. Oněmělá Zaragoza je ta pravá.

Odešel domů, seděl sám mezi bílými stěnami svého holého pokoje v quintě Zapater a bylo pusto kolem něho a bylo pusto v něm.

Potom to ale přišlo znovu, uprostřed bílého dne, přišlo to zoufalé snění. Krčilo se to kolem něho, létalo, strašidelně, s kočičími hlavami, se sovíma očima, s netopýřími křídly.

S nadlidským vypětím se vzchopil, sáhl po tužce. Črtal ty zlé duchy na papír. Tu jsou. A protože je viděl před sebou na papíře, uklidnil se.

Toho dne, nazítří i pozítří, podruhé, potřetí a stále častěji vypouštěl ty příšery z nitra ven na papír. Tak je zachycoval, tak se jich zbavoval. Když lezly a létaly po papíře, nebyly už nebezpečné.

Bezmála celý týden – Zapater ho nerušil – strávil Francisco ve svém holém pokoji, sám se strašidly, a kreslil. Nezavíral před démony oči, nevrhal se tělem na stůl, aby před nimi skryl hlavu. Díval se jim do tváří, zachycoval je, až se mu zjevili docela, nutil je i svou úzkost a své šílenství na papír.

Díval se na sebe do zrcadla, na ty vpadlé tváře, jaké právě měl, na divé vlasy a střapatý vous. Obličej se mu ovšem již trochu vyplnil, vrásky pozbyly své hloubky; nebyl již oním mužem na vrcholu zoufalství, který se proti němu díval ze zrcadla v Sanlúcaru tenkrát po tom zhroucení. Ale přesto mu dosud připadalo snadné ten tehdejší obličej si znovu vyvolat, a tento obličej, tvář své nejhlubší bídy, nyní kreslil.

Také Cayetanin obličej si vyvolával, znovu a znovu. Ten obraz ovšem, který Cayetana zničila, ono bezbožné Nanebevzetí, byl jednou provždycky tentam, a Francisco se vůbec nezabýval úmyslem namalovat ten obraz podruhé. Ale *kreslil* Cayetanin let k sabatu čarodějnic, a kresba vyšla ještě ostřejší a jasnější. Kreslil také mnoho jiných tváří a postav té věčně měnivé Cayetany. Tu byla, hezké děvče, zasněné, jak naslouchá kuplířce. Tu byla, obklopena mnoha uchazeči, jak se zpěčuje, vábivá. Tu byla, štvaná démony, jak před nimi prchá, jak po nich pokukuje. A nakonec nakreslil přímo sabat čarodějnic „aquelarre, obrovskou vřavu, pekelný rej“. Zpříma na zadních nohou tu seděl mistr, mohutný kozel, s ukrutnými, listím ověnčenými rohy, a koulel kulatýma, obrovskýma, ohnivýma očima. Kolem něho tančily čarodějnice, uctívaly ho a obětovaly mu, přinášely mu umrlčí lebky, utracené kojence, a on, kozel, žehnal zdviženýma předníma nohama své obci, čarodějnickému plemeni. Kvetoucí náčelnicí všech příslušnic toho pronároda byla Cayetana.

Den co den tak nyní kreslí
Goya stále, vytrvale.
Všechno, co mu mozkem táhne,
načrtává, vykresluje.
Volně pouští snům svým uzdu.
Příšerám a děsným stvůrám,
démonům všem ponechává,
aby drali se mu z hlavy.
Krysí ocas, tváře psovské,
želví tlamy, ostré drápy,
Cayetanu vždycky s nimi.
Vztekle, nadšeně ji kreslí,
mukou je mu zachytit ji,
je mu rozkoší ji kreslit.
Je to šílení spíš lepší,
šílení skorem veselé –
ne tak zvířecky bolestné
jako ono, jež mu drtí
prsa, hlavu, když jen sedí,
myslí, myslí nekonečné,
ale nikdy nedomyslí.
Ano, jenom pokud kreslí,
smí tak šílet. Šílenství tak

jasnovidné přináší mu
požitek a potěšení,

Goya radost vychutnává,
kreslí, kreslí.

6

Martín se ho na nic neptal a to bylo Goyovi vhod.

Nebylo mu to vhod. To, co v těchto posledních dnech nakreslil, byl prostředek, jak volně vydechnout, jakýsi způsob, jak se vyslovit, ale on musil *mluvit*, zřetelně mluvit o tom, co ho tlačí, o tom, co mu vyjevil doktor Peral, o svém strachu z šílenství. Nemohl to už déle snášet sám, musil mít pro to strašlivé tajemství důvěrníka.

Ukázal kresby Martínovi. Ne všechny, ale obrazy mnohotvárné, lživé, sličně ďábelské Cayetany ano, Martínem otřásly. Rozrušení ho rozkašlalo, kašlal silně a často. Prohlížel si jednotlivé listy, odkládal je stranou, bral je zase do ruky, prohlížel je znovu. Snažil se s ustaranou dychtivostí vypátrat, co mu chce přítel říci.

„Nedá se to říci slovy," vysvětloval Francisco, „proto jsem to řekl takhle." – „Myslím, že tomu rozumím," odpověděl Martín skromně, poněkud nejistě. „Musíš jenom mít odvahu," povzbuzoval ho Francisco, „potom tomu budeš rozumět docela přesně. Idioma universal," řekl netrpělivě, „musí tomu rozumět každý." – „Už rozumím," chlácholil ho Martín. „Vím, jak to všechno vzniklo."

„Nevíš vůbec nic!" řekl hněvivě Goya. „Nikdo nedovede pochopit, jak hluboce je prolhaná." A líčil mu Cayetaninu vrtkavost a to propastně zhoubné, co se v ní skrývá, vyprávěl mu o své velké hádce a o tom, jak ten obraz rozřízla. Ale nic z toho zlobného pohrdání, jímž se vychloubal, kupodivu necítil, zatímco tak mluvil – naopak, teple a zřetelně mu v nitru zněla Cayetanina poslední slova, ona slova silné, poctivé lásky. Nechtěl na ně však myslit, zakazoval si na ně myslit, znovu a znovu se sytil zlobou svých kreseb a naparoval se před Martínem, že ji nyní už jednou provždycky ze svého života vyrval a tak že to je dobře.

A potom se Francisco chystal příteli odhalit své trpké tajemství. Ukázal mu ostatní kresby, ty stvůry a příšery, a zeptal se opět:

„Rozumíš tomuhle?“ Martín se díval zaraženě. „Bojím se tomu rozumět,“ řekl. A Goya ho pobídl: „Jen tomu rozuměj!“ a potom mu ukázal svou podobu, tu vousatou s očima, z nichž hovořilo všechno zoufalství světa. A zatímco se Martín zmateně a zděšeně díval z kresleného Goyi na živého a zase zpátky na kresleného, řekl Francisco: „Chci se pokusit ti to vysvětlit.“ A mluvil tak tiše, že ho přítel sotva slyšel: „Je to něco moc důležitého, moc tajného a moc trpkého, a než odpovíš, musíš si odpověď dobře a důkladně promyslet a za žádných okolností mi ji nesmíš napsat.“ A vypravoval Martínovi, co mu doktor Peral vyjevil o tom, jak blízoučko je od jeho hluchoty k šílenství. Doktor Peral má samozřejmě pravdu, končil, a částečně šílený je už dlouho, a ty příšery, které nakreslil, těmahle svýma šílenýma očima opravdu viděl, a ten pomatený Francisco, kterého tady nakreslil, to je skutečný a pravý Francisco.

Martín se snažil skrýt ohromení. Goya ale řekl: „Tak, a teď přemýšlej! A potom mluv pomalu a měj, prosím, trpělivost. Tak ti potom jistě dokážu odečíst z úst, co mi chceš říci.“ Ale pokora, s níž to řekl, padla Martínovi na srdce tíhou.

Po dlouhé chvíli, opatrně a velmi zřetelně, se s odpovědí přihlásil. Kdo své šílenství tak jasně vidí, řekl, ten je rozumnější než převážná většina lidí, a kdo ze sebe dovede šílenství tak očividně vyhánět a vystavovat, ten je svým nejlepším lékařem. Volil slova obezřetně, splývala prostě, ale přesto dobře uváženě, a zněla Franciscovi jako útěcha.

Až dosud Francisco svou matku nevyhledal. Ovšemže toužil si s ní promluvit; také se třebas už o jeho pobytu v Zaragoze doslechla a cítí se dotčena, že k ní nejde. Ale nedokázal se přinutit, aby ji navštívil; styděl se za svůj stav. Nyní, po rozmluvě s Martínem, byl hotov jít.

Napřed si však opatřil lepší šaty. Potom šel k bradýři. Pánovitě si poručil, aby mu oholil celý vous, a na mužovo přívětivé tlachání odpovídal nevrlými, těžko srozumitelnými větami. Teprve pomalu objevil bradýř, že tento zákazník je hluchý. Kromě toho Franciscovi pleť zchoulostivěla, holení bolelo.

Obličej, který se objevil, když z něho zmizel střapatý vous a vlasy byly pečlivě učesány, holiče překvapil. Udiveně, trochu ostýchavě se díval na pána, který do krámku vstoupil tak pustě zanedbaný, a nyní ho opouštěl s tak vypínavou vznešeností.

Francisco matce svou návštěvu neohlásil. Nesvůj, ale přesto pln očekávání se pustil ulicemi. Měl v obličeji pocit nezvyklé nahoty a chladu, přitom ho pálil. Pomalu, oklikami kráčel k malému domu, v němž matka bydlila, stanul před ním, prošel ulicí ještě jednou sem a tam, vystoupil konečně do prvního poschodí, zabušil klepadlem. Dveře se otevřely, ohluchlý Francisco stál před matkou.

„Pojď dál," uvítala ho doña Engracia. „Posaď se," řekla, nápadně zřetelně, „a vypij si číšku rosolky!" Rosolku dostával jako dítě, když ho stihla nemoc nebo vůbec něco špatného. „Vím už všechno," řekla, stále velmi jasně hláskujíc, a přinesla láhev s rosolkou. „Mohl jsi přijít už taky dřív," hudrovala.

Postavila před něho láhev a sklenky, ještě nějaké pečivo, a sedla si proti němu. Přičichl k silně a sladce vonnému likéru, uznale přikývl, nalil sobě i jí. Usrkl doušek, olízl si rty, namočil kousek pečiva do rosolky, strčil si ho do úst. Díval se jí pozorně do obličeje. „Máš tak velkou hlavu a tak zpupnou!" odčítal jí ze rtů. „Sám jsi jistě dobře věděl, že tak to nemůže jít dál věčně, a taky jsem ti to říkala, že trest přijde. Nejhorší hluchost je ta, která slyšet nechce'," citovala staré přísloví, „a ty jsi nechtěl slyšet nikdy. Bůh na tebe ve svém milosrdenství seslal jenom mírný trest. Představ si, že by tě byl navštívil chudobou místo hluchotou!"

To byl myšlenkový pochod, jaký Francisco dobře chápal. Doña Engracia měla pravdu, hned od začátku ho varovala a jevila o jeho vzestup a lesk urážlivě malý zájem. Byla dcerou hidalga, měla právo nazývat se doñou, ale vedla po otcově boku selsky skrovný život, musela těžce počítat, skromně se oblékat, ve všem se přizpůsobovat tísnivým skutečnostem. Po otcově smrti si ji Francisco vzal k sobě do Madridu, nevydržela to tam dlouho, toužila se vrátit do Zaragozy. Zůstala napořád k jeho štěstí nedůvěřivá a nijak se s tím netajila, že na jeho trvání nevěří. A tady před ní sedí, hluchý, mrzák, a nechává se od ní utěšovat její rosolkou a snáší její hubování.

Přikývl velkou kulatou hlavou, a aby jí udělal radost, maličko své neštěstí přeháněl. Také v povolání, řekl, bude teď mít víc těžkostí. Velcí pánové a dámy jsou netrpěliví, a když bude jejich tlachání špatně rozumět, bude dostávat méně zakázek. „Chceš mi těch mých tři sta reálů snížit?" zeptala se ihned podrážděně doña Engracia. „Ty bych ti posílal," odpověděl Francisco, „i kdybych musel chromou rukou nakládat uhlí." – „Pořád ještě páv,"

odpověděla matka. „Ale ty to ještě poznáš, Paco! Teď, když ti neslouží sluch, ještě ledaco uvidíš! Pořád ses mi chvástal, jaké máš skvělé přátele. Věřil jsi každému přátelství bez rozdílu. Ale s člověkem, který neslyší, se nikdo nestýká rád. Teď poznáš, kdo jsou tví praví přátelé.“ Ale pod jejími tvrdými slovy Francisco cítil, jak je na něho hrdá, jak pevně doufá, že se ve svém neštěstí osvědčí, a jak ho nechce zahanbovat soucitem.

Když odcházel, pozvala ho, aby k ní přišel na jídlo, kdy mu bude prostě libo. Přicházel několikrát týdně. Pamatovala si přesně, co rád jídal jako chlapec, předkládala mu prosté, silně kořeněné pokrmy s množstvím česneku, cibule a oleje, občas také peprné puchero, jakousi zjednodušenou ollu podridu. Oba jedli málomluvně, jedli vydatně a s požitkem. Jednou se jí zeptal, neměl-li by ji vymalovat. „Než se zase odvážíš na zákazníky, kteří platí,“ odpověděla matka, „mohl bys to jistě napřed zkusit s modelem povolným.“ Polichotilo jí to však.

Navrhl jí, že ji bude malovat, jak právě je, ve všedním oblečení. Matka však chtěla, aby ji vymaloval v její nedělní parádě; musil jí také koupit mantilu, a aby mohla skrýt pleš, nový krajkový čepec.

Byla to mlčenlivá sezení. Seděla před ním tiše, zpod vysokého čela se dívaly staré, zapadlé oči, dlouhé rty pod výrazným nosem měla stisknuté. V jedné ruce držela zavřený vějíř, v druhé růženec. Oba měli z těch sezení radost, oba měli trpělivost. Konečně hleděla z plátna stará žena, která hodně prožila, a jsouc od přírody chytrá, životními osudy nabyla moudrosti, žena, která se naučila uskrovňovat, ale hodlá vychutnat léta, jež jí ještě zbývají. S obzvláštní láskou vymaloval Francisco obě staré, kostnaté, silné ruce. Doña Engracia byla se svým portrétem spokojena. Těší ji, řekla, že ho nemrzelo věnovat tolik plátna a tolik námahy na obraz staré ženy, která nic nezaplatí.

Potom vyhledal Goya také bratra Tomáše, toho pozlacovače. Byl uražen, že se u něho Francisco ukazuje teprve tak pozdě. V průběhu rozmluvy se zeptal, nemá-li po tomto pokynu prstu božího také Francisco pocit, že by měl vlastně dělat víc pro rodinu, a přímo ho požádal, aby mu umožnil přesídlení do Madridu. Francisco odpověděl, ano, zítra jde s Martínem na hon.

Franciscův švagr, farář Manuel Bayeu, vyjádřil své mínění v tom smyslu, že když se Goya tak dlouho zdráhá hledat duchovní útěchu u vlastního švagra, pak je to znamení, že výstraze nebes

sdostatek neporozuměl. Když pak Goya faráře navštívil, viděl, že portrét zesnulého dvorního malíře Bayeu, který on, Goya, maloval a který Josefa poslala do Zaragozy, visí v špatně osvětleném koutě. Goya se bez okolků zeptal, co švagr o obrazu soudí. Ten odpověděl, že umění, které z portrétu mluví, je sice velké, ale zatvrzelého srdce. Litoval upřímně Franciscova neštěstí, ale přesto se do jeho lítosti mísila slabá, sotva vědomá škodolibost, že se pýcha bezbožného umělce konečně dočkala pádu.

Čelné zaragozské rodiny, Sálvadoresové, Grasové, Aznaresové, se o Francisca horlivě ucházely. Ale Goya pod zdvořilými záminkami jejich pozvání odmítal. Hrabě Fuendetodos, když Goya nevyhověl ani jeho druhému pozvání, se dal prostřednictvím Martína zeptat, směl-li by ho on, hrabě, vyhledat sám; rozmluva nebude prý působit obtíže, protože se základům posunkové řeči zatím naučil. Tato vytrvalost, takřka pokora, s níž se o něho ucházel, Goyu dojala; pamatoval se, v jak hluboké úctě a v jaké bázni kdysi žila jeho rodina před hrabětem, pánem a vládcem nad jejich rodnou vsí Fuendetodos.

Vyhledal ho dokonce kapitulní vikář katedrály del Pilar. Byl jím dosud týž don Gilberto Alué, který tenkrát ve sporu s Bayeuem použil vůči Franciscovi tak zlovolně nadutých slov. Nic než návštěva tohoto vysoce váženého, nyní stařičkého kněze nemohlo prokázat pádněji, jak mimořádně vysoko se Francisco povznesl. Don Gilberto byl nesmírně zdvořilý, drobnými, ozdobnými písmeny Franciscovi napsal, jak hluboce arcibiskup lituje neštěstí pana prvního malíře, největšího umělce, kterého kdy Zaragoza zrodila. Goyovi však překypovalo srdce ukrutnou radostí nad tím, že teď největším umělcem Aragonu už není mrtvý Bayeu.

Potom řekl a napsal don Gilberto, že by pro arcibiskupa bylo obzvláštním potěšením, kdyby se don Francisco uvolil provést jisté práce pro katedrálu, práce skrovného rozsahu, které nevyžadují mnoho času. A ozdobně a vzletně ihned kapitulní vikář připojil, že katedrální kapitula navrhuje honorář 25 000 reálů.

Na okamžik se Goya domníval, že se přehlédl nebo že se kapitulní vikář přepsal. Přesně pětadvacet tisíc reálů tehdy žádal vysoce proslulý mistr Antonio Velázquez za práci trvající mnoho měsíců, a proto mu katedrální kapitula tu zakázku nezadala. Nyní navrhují jemu, Goyovi, touž částku za práci dvou týdnů.

„Nezpychni, srdce moje!“ poroučel si a umínil si, že bude pracovat s láskou a pokorou a nebude vůbec šetřit časem.

Ale ještě než se mohl
do té zbožné práce pustit,
z Madridu mu došla zpráva.
Don Miguel mu slohem suchým
oznamoval, syn že Goyův
Mariano náhle zemřel.
Rovněž Franciscovi radil,
aby do Madridu přijel,
k ženě Josefě se vrátil.

Goya ihned odjel domů.
Tentokrát však do Madridu
pohodlně odjel poštou,
spěšným vozem, strpěl také,
by ho Martín doprovázel,
cestou o něho se staral.

7

Viděl Josefu, jak se jí pohybují rty, nerozuměl jejím slovům. Namáhala se potlačit zděšení, které ji jímalo z pohledu na toho velice jiného Francha.

Malý Mariano byl pohřben již před několika dny. Říkali si navzájem neobratná slova útěchy. Nebylo mezi nimi zapotřebí slov. Seděli dlouho spolu, mlčky, a jejích mlčení bylo výmluvnější, než kdyby byli mluvili.

Vzchopil se a s poněkud křečovitým úsměvem k ní natáhl ruku se svým náčrtníkem, který nosil nyní ustavičně u sebe, aby mu lidé mohli napsat, co mu potřebují oznámit. „Jestli mi chceš ještě něco povědět,“ vysvětlil jí, „musíš mi to napsat. Rozumím špatně, musím všechno uhádnout. Jsem totiž opravdu hluchý jako poleno.“ Jenom přikývla. Nechtěla se ho nijak vyptávat na to, co se mezi časem přihodilo.

Byla ještě zdrželivější než dříve, úplně se uzavřela. Přesto do ní viděl hlouběji a jasněji. Bral dosud vždycky Josefu jako něco hotového, daného, na čem není mnoho co mudrovat a luštit.

Nerozjímal dlouho o tom, jak asi smýšlí o oné části jeho života, který vede odděleně od ní. Muž jeho společenského postavení si už jednou dopřává žen, na které má chuť; takový je mrav. Josefa je tu, když ji potřebuje; tak to očekával, tak si to Francisco přeje, tak to je. On sám jí přece nikdy nezazlíval, že za většího malíře pokládá svého bratra, že jeho, Franciscovu dílu vůbec nerozumí a že je plna tiché pýchy na svou rodinu, která je o tolik váženější než rodina jeho. Trvalo desítky let, než začala chápat, kdo on jako umělec je a co ve světě znamená. Ale milovala ho, ještě než to věděla, hned od začátku; jinak by si jako Bayeuová nebyla nějakého takového Goyu vzala. On si jí vzal dílem proto, že ji miloval, dílem, a patrně především proto, že byla Bayeuová. Určitě si to sama ujasnila už dávno. A milovala ho dál a snášela ho dál. Odjakživa cítil, že Josefa mnohé a mnohé polyká, a často s ní měl soucit. Nitro mu zaplavoval teplý pocit a byl rád, že nyní má ona důvod, aby měla soucit s ním.

Úplně se mu ale rozplesalo srdce, když spatřil syna Javiera. Nebyl to už žádný chlapec, byl to nyní mladý muž, kolem něhož nepřešlo mnoho žen, aby po něm nepokukovaly. Javier vypravoval, že posledních několik měsíců mnoho uvažoval, je nyní rozhodnut stát se malířem a doufá, že ho otec přijme jako žáka. Goya se díval na svého milého Javiera pln něžnosti a pýchy. Mít takového syna, to byla po ztrátě Mariana vydatná útěcha. Nepřál si, aby chlapcova cesta byla tak krušná, jakou měl sám. Jinoch je rozený hidalgo, don Javier de Goya y Bayeu. Podle aragonských zákonů má hidalgo právo na rentu, vyplácenou mu otcem, aby se nemusel zneuctívat prací. Žijí nyní sice v Kastilii, ale ten aragonský zákon je dobrý. Pošle syna za hranice, do Itálie, do Francie. Sám se v Itálii v umění zdokonalil, ale musel se perně namáhat, aby si lstí pomohl k rýži a chlebu a sýru na nejbližší denní jídlo. Javier má mít život í učení lehké.

V mrzoutském obličeji Agustínově, když opět spatřil Francisca, to škubalo a pracovalo. Goya nechtěl slyšet žádná slova soucitu, řekl drsně: „Šlo hodně věcí naruby, zatímco jsem byl pryč? Natropil jsi moc zla?“ a přikázal mu, aby se Zapaterem zkontroloval knihy.

Později ho však vyzval, aby se mu pochlubil, co celý ten čas dělal, a Agustín mu ukázal své lepty, zhotovené podle nové metody Jean-Baptista Leprince. Agustín Esteve jeho metodu zlepšil, Goya byl překvapen, čeho všeho se jí dá dosáhnout. „Hombre!“ řekl

několikrát a ten muž, na chválu tak skoupý, potom silnými slovy velebil svého přítele a pomocníka. „Ten postup by se teď vlastně měl jmenovat metoda Estevova," prohlásil. Staré hluboké pouto mezi těmi dvěma bylo opět obnoveno.

A pak mu Francisco ukázal kresby, které udělal sám v Zaragoze. V Agustínovi to jenom bouřilo. Pohyboval rty, Goya nevěděl, říká-li něco; když Agustína něco vzrušovalo, měl směšný zvyk mlaskat rty a polykat. Díval se a díval, nemohl se dosyta vynadívat. Posléze mu Goya jemným pohybem kresby odebral. „Tak konečně něco řekni," pobídl ho. Agustín ale řekl: „To je tvoje pravé umění," a svými velkými, těžkopádnými, svědomitými písmeny mu to také napsal. Potěšený Goya zažertoval: „Moje malování tedy nestojí za nic?"

Druhého dne šel Francisco ohlásit svůj návrat dvoru, nikoli v dobré míře a bez obav. Jednali s ním však s mimořádnou ohleduplností, dokonce i arogantní markýz de Ariza jevil horlivou účast.

Don Carlos sám se snažil rozpaky z pohledu na hluchého překonat bodrostí. Přistoupil k němu docela blízko a zahřímal na něho strašlivě: „Nemaluje se přece ušima, ale očima." Goya, poněkud polekán, neporozuměl, hluboce se uklonil a podal mu uctivě náčrtník a tužku. Král se rozjasnil, pochopil, měl radost, že existuje cesta, jak se se svým prvním malířem dorozumět. Utěšlivou větu, kterou na něho zařval, mu nyní tedy napsal: „Nemaluje se přece ušima," psal, „ale očima a rukama." A když už jednou byl v psaní, připojil už ze Zvyku svůj podpis „Yo el Rey" a také kroucený ocásek. Goya si to přečetl a hluboce uctivě se uklonil. „Co jste říkal, můj milý?" zeptal se král. Goya odpověděl, neobvykle hlasitě. „Nic, Vaše Veličenstvo." Král pokračoval v zábavě svým přívětivým způsobem. „Kolik mých portrétů jste vlastně teď už namaloval?" zeptal se. Goya to nevěděl přesně, ale přiznat to by bývalo nezdvořilé. Odpověděl: „Šedesát devět." – „Hleďme," napsal Carlos, a slavnostně to pronášeje, připojil: „Kéž svatá Panna popřeje mně i vám ještě dost let, aby jich bylo sto."

Principe de la Paz si pozval Goyu k sobě. Manuel očekával setkání s napětím. Ještě silněji než dříve cítil tajuplnou spojitost mezi sebou a malířem. Musili se narodit za velice podobné hvězdné konstelace, po pohádkovém vzestupu jim oběma osud zasadil ve stejnou dobu těžké rány. Tenhle Francisco mu zprostředkoval

známost s Pepou, poměr, který do jeho života zasáhl tak závažně, a on, Manuel, mocně podporoval vzestup Goyův. Jsou přátelé, rozumějí si, mohou mluvit otevřeně, na obě strany.

Když Manuel zestárlého Goyu spatřil, zaplavil ho upřímný soucit. Přesto se choval vesele jako za jejich nejlepších časů. Znovu a znovu ujišťoval, že Francisco a on patří k sobě. Nepředpověděl snad, že oba dostoupí nejvyšších vrcholů, každý ve svém oboru? A teď je Francisco prvním malířem, on sám infantem Kastilským. „Toho času tady je nějaký ten mrak," připustil, „ale povídám ti, můj Francho," – a jediným máchnutím ruky ty mraky odehnal – „tyhle nejasnosti zase přejdou a naše hvězdy potom zazáří tím jasněji. Kdo si, jako my oba, musel moc a důstojenství teprve vydobýt," pokračoval důležitě a tajuplně, „ten si je cení mnohem výš, než kdo se s nimi narodil, našinec nepovolí. Plus ultra!" zvolal, a protože Goya nerozuměl, napsal mu: „Plus ultra!" – při svém posledním pobytu v Cádizu si to heslo zamiloval. Prožil v Cádizu bujné časy, vypravoval Manuel. Ostatně si tam patrně bláznivě zařádil taky Francisco, prohlásil s pomrkáváním, mluvilo se tam o jisté neoblečené Venuši.

Francisco se zhrozil. Ukázala ten obraz třetím osobám? Nebojí se povídaček? Nebojí se inkvizice?

Manuel si všiml Franciscova zděšení. Pohrozil mu prstem. „Jsou to přece jenom pověsti," prohlásil, „a nežádám na vás, abyste mi je potvrdil nebo kavalírsky dementoval. Samozřejmě bych si podobnou Venuši u vás rád objednal taky já, mám tady několik opravdu vábných modelů. Možná, že si o tom někdy později promluvíme. Prozatím mi namalujte mou infantku. Maloval jste ji přece už jednou dřív, ještě jako dítě, jak jsem slyšel."

Přisedl si docela blízko k němu a vysvětloval mu s nelíčenou srdečností: „Ostatně se taky učím posunkovou řeč. Rád bych si s tebou často a důkladně popovídal, Francho, můj příteli. A dal jsem taky příkaz vypracovat plán na zřízení moderního ústavu pro hluchoněmé. Podle zásad doktora de l'Epée. A povídám, ponese tvoje jméno, protože jsi mě na tu myšlenku přivedl ty. Věř mi, není to žádná opovážlivost, když takové příkazy dávám už dnes. Čas mé zahálky nebude trvat dlouho. Postoupím ještě mnohem výš. Buď o tom přesvědčen, můj Francho!" A třebaže ho Goya nemohl slyšet, dodal svému temnému tenoru kovový třesk.

Nazítří ohlásil Andrés nějakou dámu. Goya, který nařídil, aby k němu žádné návštěvy nepouštěli, se durdil. Andrés prohlásil, že se dáma nechce nechat odbýt a že to je velice vznešená dáma. Goya poslal ven Agustína. Ten se vrátil, poněkud zmatený, a řekl, že to je hraběnka Castillofielová, a když Goya nerozuměl, křičel na něho: „Pepa! Je to Pepa!“

Pepě se vedlo dobře. Její lesk dočasným pádem dona Manuela do stínu spíše jenom ještě získal. Nikdo nevěřil, že zůstane v nemilosti dlouho, a ti, kdo se z opatrnosti vyhýbali infantu samému, se z opatrnosti ukazovali o to častěji u lever hraběnky Castillofielové. Kromě toho její bohatství úžasně rostlo.

Když se dověděla o dopuštění, které Francisca stihlo, pocítila zprvu uspokojení. Nyní má svůj trest za nevážnost, kterou jí osvědčil. Ale toto zadostiučinění nemělo dlouhého trvání. Cítila, že jeho neštěstí je spjato s jeho vášní, a pohlížela na tuto vášeň závistivě. Mrzelo ji, že to nebyla ona, kdo v něm dovedl takovou vášeň vzbudit.

Přišla, aby mu dala pocítit, že odplata existuje na nebi jako na zemi. Ale když ho viděla, když viděla toho nového, jiného Francisca, byla dojata, její stará náklonnost se prodrala na povrch. Spokojila se tím, že mu jasně vyložila, jak nádherně daleko to přivedla. „Jsem v jiném stavu,“ vyprávěla mu pyšně a důvěrně. „Můj syn bude hrabě Castillofiel, z manželského lože zrozený.“ Všiml si, jak se Pepa namáhá jemu i sobě samé dokázat, že oplývá nejen leskem, ale i štěstím. Přitom přece šťastná není, trpí pro něho, jako on trpí pro Albu – a pocítil k ní tu starou, dobromyslnou, slabě soucitnou, pohodlnou něhu.

Mluvili spolu jako staří důvěrní přátelé, kteří jeden o druhém vědí mnohé, co jinak neví nikdo. Dívala se na něho těma nestoudnýma zelenýma očima, mohl jí snadno odčítat slova ze rtů. Nabyl zkušenosti, že mu dorozumění připadá těžké jen s lidmi jemu lhostejnými, lidem, na nichž mu záleželo, ostatně také těm, které nenáviděl, rozuměl bez námahy.

„Ještě pořád Conchita při kartách šidí?“ řekl. A vzápětí dodal: „Jestli smím, tak k tobě co nejdříve přijdu zase na večeři a popiju si manzanilu.“ Nemohla si odpustit, aby se nevypjala. „Musíš se ale napřed ohlásit,“ řekla, „nebo jinak by se mohlo stát, že bys u mne natrefil dona Carlose.“– „Kterého dona Carlose?“ zeptal se. „Dona Carlose, krále všech španělských říší a obou Indií,“ odpověděla.

„Carajo!“ řekl. „Neklej,“ napomenula, „a zvlášť už ne v přítomnosti dámy, která brzy přivede na svět malého hraběte.“ A potom vypravovala o Carlosovi dál. „Přichází jako obyčejný generál,“ vysvětlovala, „a nechce ode mne to, co si myslíš. Ukazuje mi svoje hodinky, nastavuje mi ruku, abych zkusila, jaké má svaly, jíme naši oliu podridu, přehrává mi na housle a já mu zazpívám několik romancí.“

„Teď ale musíš několik romancí zazpívat taky mně,“ žádal. A protože na to odpověděla rozpačitým pohledem a zjevně nevěděla, co si má z jeho slov vybrat, řekl se vzteklou veselostí: „Máš pravdu, jsem hluchý jako poleno, ale ještě pořád slyším líp než většina ostatních.

Zpívej!“ řekl tvrdošíjně.
„Já tě budu doprovázet!“
Stalo se, jak Goya žádal.
Pepa zpívala k hře jeho,
bylo to jak v těch romancích,
smutné, sladké, nespoutané,
leckdy dokonce se shodla
melodie jeho s její.

8

Martín Zapater zůstal v Madridě déle, než se původně předpokládalo, tvrdil, že kvůli obchodním věcem. Ve skutečnosti věnoval všechen čas svému příteli. Dbal toho, aby Francisco nešel nikdy po ulici sám; bál se totiž, že by hluchého přítele mohla potkat nehoda. Francisco nenáviděl všechny formy hlídání, ale Martín to náramně mazaně zařizoval tak, že Goya zůstával ustavičně pod dohledem, aniž to pozoroval.

Franciscovi se hromadily zakázky víc než kdy předtím a Martín mu zaopatřoval stále nové a nové, aby přítel neměl dojem, že se ho lidé pro jeho neduh straní. Goya přijímal práce málo, odkazoval většinu objednavatelů na pozdější dobu.

Martín se snažil vypátrat všechno, co by mohlo Goyu zajímat. Také o Cayetaně se mu podařilo ledaco vyzvědět. Vévodkyně z

Alby, mohl referovat Franciscovi, poprosila o dovolení, aby směla odcestovat do ciziny k italským příbuzným, a jistě se nevrátí do Španělska dřív, než bude její vyhoštění ode dvora odvoláno. „Ať je kde je," usoudil Francisco, „s mrzákem si moc starostí nenadělá."

Pobyt v madridském vzduchu, často a náhle proměnlivém, zjevně Zapatera namáhal. Vypadal špatně, silně kašlal, a byl rád, že Francisco nemůže slyšet, jak šeredně jeho kašel zní.

Konečně ohlásil, že se vrátí domů. Přátelé se rozloučili hlučně, jak už měli ve zvyku. Snažili se neprojevovat žádné pohnutí, pleskali se chlapsky po ramenou, žertovali o svém stáří a o svých strastech a potom jel Martín zpátky do Zaragozy.

Sotva Martín odjel, vydal se Francisco na cestu, aby sám a bez omezování vypátral, jak se hluchý Goya a město Madrid spolu srovnávají. Od jeho domu na Puertu del Sol, hlavní madridské náměstí, byl krátký kousek cesty. Do náměstí ústilo mnoho velkých tříd, Calle Mayor, Calle Arenal, Carmen, Alcalá a mnoho dalších.

Na Puertě del Sol, v době největšího ruchu, se tedy postavil Goya. Nejprve postál u kramářských bud a stolků na Red de San Luis, potom přešel na Gradas, na to velké prostranství před kostelem San Felipe el Real, potom ke kašně Mariblanca. Puerta del Sol platila za nejhlučnější místo na světě. Goya si ten hluk a shon prohlížel. Lidé do něho strkali a hubovali na něho, překážel, ať stál kde stál, ale nedbal toho, díval se a kochal se tím hlukem. Jak odumřelá se mu předtím zdála jeho Zaragoza, tak živý mu nyní připadal jeho Madrid.

„Čerstvá voda!" volali aguadores, stáli kolem kašny Mariblanca, pod tou podivuhodnou sochou, o níž nikdo nevěděl, má-li představovat Venuši nebo Víru, která však byla proslulá tím, že tolik vidí a slyší, a ačkoliv žena, nic nevyžvaní. „Čerstvá voda," volali aguadores, „kdo se chce napít? Čerstvá od pramene!" – „Pomeranče," vyvolávaly naranjeras, „dva za cuarto!" – 'Libo malý vůz, seňore?' nabízeli nájemní kočí. „Podívejte, jaký mám parádní kočárek! Podívejte, jaké mám pěkné zvířátko! Libo se projet po Pradu nebo kde chcete jinde?" – „Darujte almužnu," žebral mrzák, „ve jménu svaté Panny! Malou almužničku statečnému invalidovi, který ve válce proti kacířům ztratil obě nohy!" – „Jak se vede, milánku?" nabízelo se ochotné děvče. „Chceš vidět můj pokojíček, můj maličký? Chceš vidět mou postýlku? Měkkou, hezkou postýlku, druhá taková není." – „Čiňte pokání!" hřímal ze své

lavice jakýsi kazatel. „Čiňte pokání a kupte si odpustky!“ – „Noviny, čerstvé noviny, Diario, Gaceta,“ vyvolávali kameloti, „poslední tři výtisky!“ A brebentili spolu gardoví důstojníci, a cortejové předčítali svým dámám pestrá návěští, a vojáci valonské a švýcarské gardy rámusili, a ti, kdo měli úřadům předložit podání, diktovali veřejným písařům svou žádost, a kejklíř nutil svou opici do tance, a proyectistas se do krve hádali o své projekty, jak zlepšit říši a svět, a kramáři nabízeli neúnavně své zboží.

Goya stál a díval se. „Na Puertě del Sol,“ říkalo se jako přísloví, „se chraň žen před sebou, mezků za sebou, vozů vedle sebe, tlachalů před sebou, vedle sebe i za sebou!“ Goya se nechránil. Stál a díval se. Slyšel a neslyšel, znal každé volání a každé slovo, a neznal je už a znal je lépe než kdy dřív.

Potom se ale najednou ukázala slepá zpěvačka balad. Obyvatelé Madridu měli k slepcům nedůvěru, příliš mnoho jich bylo slepých, aby mohli lépe páchat kapesní krádeže, nebo alespoň aby vzbudili víc soucitu. Madriďané měli ve zvyku tropit si z těchto slepců kruté žerty, ať už viděli, nebo ne, a často se jich účastnil také Goya. Nyní ho však slepá žena strhla bolestně zpátky k uvědomění vlastní hluchosti. Zpívala a provázela se na kytaru, jistě si zrýmovala pěknou mordýřskou historku, protože všichni jí naslouchali s účastí a s napětím, úzkostí, potěšením – on však, ačkoliv jí hleděl upřeně na ústa, nerozuměl nic. Společník zpěvačky ukazoval zatím obrazy k tomu, o čem zpívala, našmírované strakatiny, a najednou se musil Goya smát; přišlo mu na mysl, že on neslyší její slova, ona zase nevidí obrazy k nim.

Krvavá historka se ale očividně týkala El Maragota, onoho zuřivého bandity, kterého zajal statečný mnich Zaldivia. El Maragoto nebyl žádný ušlechtilý lupič, byl to tupý, bestiální, krvelačný a chamtivý zběsilec, a když mu chudý mnich nabídl jediný kus svého majetku, sandály, chtěl ho El Maragoto srazit pažbou pušky. „Nestojíš s těmi svými sandály ani za kulku,“ rozkřikl se na něho. Ale udatný mnich se na něho vrhl, pušku mu vyrval, střelil prchajícího do zadku, a svázal ho. Celá země měla ze statečného kapucína radost a dav na Puertě del Sol zaníceně poslouchal, jak zpěvačka balad tu událost líčí, zřejmě s barvitými podrobnostmi. Goya se cítil vyřazen. Koupil si text té krvavé rýmovačky, aby si ho doma v klidu přečetl.

Bylo pozdě odpoledne, vyzvánělo klekání, lidé se modlili Anděl Páně, kramáři zažíhali ve svých stáncích světlo, před domy a před mariánskými obrazy se rozsvěcely lucerny. Francisco Goya se vydal na zpáteční cestu.

Na balkónech seděli lidé a užívali chládku. Na balkóně jednoho ponurého, podezřelého domu, který byl takřka bez oken, seděly dvě dívky, jasné a hezké a kypré, seděly opřeny o zábradlí, měly mnoho důležitého co si povídat, ale přesto pokukovaly dolů po mužích, kteří šli kolem. Ale za dívkami, v hlubokém stínu a tak zahaleni do pláště, že jim nebylo vidět obličej, stáli bez hnutí dva mladíci. Goya se díval, zpomalil krok, nakonec se zastavil vůbec. Díval se zřejmě tuze dlouho, zakuklená sebou hnuli, byl to jen nepatrný posunek, ale byl to posunek nebezpečný, zjevně bylo radno jít dál. Ano, ty dívky na balkóně byly pravé majas z Manolerie, majas se vší svou vábivostí a mihotavostí, a za nimi, tak se to patřilo, stál stín a hrozba.

Nazítří se zeptal Agustín, zda by neměli konečně začít s obrazem markýze de Castrofuerte. Ale Goya zavrtěl jenom hlavou. Měl něco jiného na práci. Maloval, co včera zažil. Namaloval na šesti malých tabulových obrazech příběh lupiče El Maragota, jak u klášterní fortuny ohrožuje kapucína a jak ho mnich statečně a duchapřítomně výstřelem ochromí a zajme. Bylo to prosté, svěží vyprávění, bylo v něm všechno to mordýřství i všechna nelíčená, silná radost, kterou Puerta del Sol z této krvavé historky měla.

Potom mu však nenadále vytanul obraz onoho druhého lupiče, jehož popravu zažil na córdobském náměstí Corredera, obraz El Puñalův. A maloval mrtvého banditu na jeho pranýři hanby, toho zardoušeného, vousatého, v žlutém rouchu odsouzencově, samotného v tvrdém světle.

Ještě téhož dne – a pudilo ho, aby ten obraz začal ještě ten den, – se pustil do malování majas, těch opravdových, těch na balkóně, a jejich nebezpečných přátel ve stínu, a maloval pokušení, které z těchto žen přeskakuje na muže, i tu ošemetnou chmurnost v pozadí, která pokušení zesiluje.

Ukázal obrazy Agustínovi. „Měl jsem raději malovat markýze de Castrofuerte?“ zeptal se ho pyšně a zálibně. Agustín polkl a mlaskl. „U tebe se člověk pořád učí,“ řekl, a opravdu to také byl velmi odlišný způsob malování od toho, jímž Francisco až dosud podobné výjevy zpracovával. Neboť lupičské a majovské výjevy

vypodobnil už hned ve svých časných počátcích, na nástěnných kobercích pro krále, ale to byly tehdy veselé a velice neškodné obrazy, kdežto tyhle nové rozhodně neškodné nebyly, a Agustínovi připadalo podivné, znepokojivé a blaživé, že první dvorní malíř teď maluje takovým způsobem. Francisco se zatím kochal radostí a vychloubal se. „Je slyšet toho Maragota vyhrožovat?“ ptal se. „Je slyšet třesk té rány? Je slyšet, jak si ty majas šeptají? Je poznat, že to maloval hluchý?“ A dřív než Agustín stačil odpovědět, řekl Francisco pyšně: „Vidíš! Přiučil jsem se! Plus ultra!“

„Co chceš s těmi obrazy udělat?“ zeptal se Agustín. „Osuna chtěla několik malých obrazů. Z ’Lupiče Maragota‘ by měla určitě radost.“ – „Ty obrazy neprodám,“ odpověděl Goya. „Ty obrazy jsem namaloval pro sebe. Ale rozdám je. Jeden si můžeš vzít ty, ostatní daruju Josefě.“

Josefa žasla, ale radostí zčervenala. S úsměvem, svými rozmyslnými, v klášteře naučenými písmeny, mu napsala: „Děkuji ti,“ a přikreslila k tomu kříž jako ke všemu, co psala.

Díval se na ni. Poslední dobou ještě víc zeštíhlela a ještě vic se uzavřela. Neměli toho mnoho, co si navzájem říci, ale přesto by si s ní byl nyní mnohdy rád popovídal. Tolik přátel, ba i cizí se naučili posunkovou řeč; bylo mu líto a mrzelo ho, že si ona tu námahu dosud nedala.

Z ničeho nic ho napadlo ji namalovat. Viděl ji nově, viděl ji zřetelněji než dřív. Viděl na ní to, co u něho probouzívalo netrpělivost, její podobnost s bratrem, její nevíru v jeho umělecké mistrovství. Viděl ale také, co dříve vidět nechtěl, její z lásky vyvěrající smutek a starost nad jeho hluboce nezbožným založením, nad jeho neukázněností, nevázaností.

Byla dobrý, trpělivý model. Zpříma vypjata, jak jí to přikázal, seděla na své židli, kolem ramen trochu nepoddajný šál.

Zdůraznil prvek aragonské upjatosti a pýchy, který v sobě měla, dal jí pózu a přísnou půvabnost. Viděl ji s láskou; nezkrásnil ji, ale maličko ji omladil. Tu sedí, nese hrdě hlavu pod těžkými copy zlatorudých vlasů, úzkoretá ústa pod velkým nosem má pevně semknutá. V rysech dlouhého obličeje je vidět slabou ostrost, pleť, dosud růžově bledá, jeví první chřadnutí, v skleslých ramenou je lehká ochablost. Velké, zářící oči jsou smutné a hledí široce přes diváka do dálky. Ruce však spočívají těžce na kolenou, vězí v

šedivých rukavicích, prsty levičky leží strnule a podivně toporně na pravé ruce.

Byl to dobrý, láskyplný, ale přesto nikoli radostný obraz. Velmi se lišil od onoho ze Zaragozy, kde ji maloval s dvěma jejími dětmi. Tento poslední obraz nemaloval rozhodně Goya radostný.

Tento poslední obraz. Několik málo dní po dokončení obrazu Josefa onemocněla a ulehla. Tratila se velmi rychle. Příčina jejího smrtelného vysílení byla jasná. Bylo jí záludné podnebí města Madridu, byly to ty ledové zimy, parná léta, prudké větry; byla to dále její četná těhotenství.

Když se nyní blížil její konec, měla ta mlčenlivá žena mnoho co povídat. A teď poznal, že byl dotčen neprávem, protože Josefa se posunkové řeči naučila. Naučila se jí, a když jí nepoužívala, pak jen z upjatosti. Nyní s ním hovořila svými umdlenými prsty, ale pouze dva tři dny, potom jí už byly ruce tuze těžké. Viděl, jak Josefa pohybuje rty, také s nesmírným vypětím, aby mu zanechala poslední vzkaz, a odčítal jí slova: „Buď šetrný, Francho! Nemrhej sebou ani svými penězi!“ Zemřela tak, jak žila, tiše, bez mnoha okolků, s napomenutím.

Tvář mrtvé ženy pod hojností rudosvětlých vlasů se zdála méně unavená než poslední dobou. Myslil na všechno, co s ní prožil, na útlé, štíhlé, neohrabané tělo dívky, které si poprvé vzal, na nenaříkavé úsilí, s nímž mu rodila děti, na dlouhá němá muka, jež jeho zaviněním vytrpěla, na její nedostatek porozumění pro jeho umění, na její houževnatou lásku. Je to zlomyslné, že musela umřít právě teď, kdy se navzájem o tolik lépe poznali.

Necítil však nic z oné divé, zoufalé bolesti, která ho jinak tak snadno přepadala. Spíš ho ochromovala zasmušilá, tupá pustota, vědomí osamělosti, z níž není úniku.

Josefě vypravil pohřeb
prostý, ne tak okázalý,
jako kdysi uspořádal
pro svou malou Elenitu.
Po návratu ze hřbitova
zlobně pořekadlem starým
přátelům svým pokynul pak:
„Mrtví k hrobu, živí k stolu!“

S ulehčením povšimli si,

nové neštěstí že přijal
bez výbuchu zuřivosti.
Ba sám Goya nyní věřil,
nepřítele ve svém nitru
že se zbavil jednou provždy.

9

Ze Zaragozy, nečekaně, přijela jeho matka, aby ho utěšila. Měla pro zesnulou uznalá slova. Když byla tenkrát v Madridě, nesnášela se s Josefou dobře.

Vykonala tu cestu sama. Tomáš ji chtěl samozřejmě provázet, také farář Manuel Bayeu. To však chtěla Franchovi ušetřit – neboť oba by ho byli jenom nutili, aby jim dal víc peněz, a to není zapotřebí. Martínem Zapaterem by se byla provázet dala. Ten ale je bohužel zase už nemocný, jeho starý kašel; tentokrát plival hodně krve.

Goya se zděsil. Matčina střízlivá slova v něm vzbudila pověrčivou hrůzu, bál se o Martína. Mnoho přátel, které maloval, tělesně umřelo a žijí nadále jen v jeho obrazech. Neumřela mu snad právě teď Josefa? Jakmile dokončil její portrét? Už je to tak; když někoho maluje s plným zaujetím, odebírá mu kus života, protože potom je namalovaný člověk tady v obraze a z jeho dýchající bytosti je velká část odňata. Přináší neštěstí – on, Francisco, úplně stejně jako Cayetana; pravděpodobně zrovna to ho s Cayetanou tak poutá.

Přítomnost rozumné doni Engracie mu pomohla z těch černých myšlenek se vymanit. Stará paní byla statná, nejevila, třebas ji maloval, ani sebeslabší stopu chátrání.

Škoda, že nemohla jeho chlapce, svého vnuka Javiera, ani vystát. „Ten chlapec se mi nelíbí," řekla svým drsným způsobem. „Má všechno, co je na Bayeuových špatné, a všechno, co je špatné na Goyových. Nosí vysoko nos, je prolhaný a marnotratný. Měl by sis s ním jednou promluvit jasné slovo, Francho," a citovala starou moudrost: „Al hijo y mulo para el culo, Synu jako mezku domlouvej po zadku."

Vznešenému a elegantnímu Javierovi se neotesaná babička z Aragonu líbila stejně málo jako on jí. Naproti tomu se přátelé, Agustín, Miguel, Quintana, předháněli, jak matce svého Francisca prokázat pozornost. Don Miguel Franciscovi navrhl, aby doňu Engraciu přivedl ke dvoru a představil ji Veličenstvům, aby seňora viděla na vlastní oči, jak vysoce si král a María Luisa jejího syna váží. Ale stará paní se čepejřila. „Nepatřím ke dvoru," řekla, „patřím tam stejně málo jako ty, Francho. Kdo se narodil jako cibule, z toho nikdy nebude růže."

Nezůstala dlouho a přes jeho prosby trvala na tom, že také zpáteční cestu vykoná sama. Necestoval snad do Zaragozy sám také on? „Stará ženská se o sebe dovede postarat ještě pořád snadněji než hluchý," prohlásila.

V poslední chvíli před odjezdem mu dávala rady, které mu připomínaly napomínání Josefino. Má být opatrný, má šetřit, nemá bratrovi a švagrovi, těm lačným krkavcům, dávat tuze mnoho. „Můžeš jim přece v poslední vůli něco pořádného odkázat," soudila, „ale být tebou, dokud jsi naživu, bych jim příspěvek nezvyšovala. A především se dělej raději malý než velký, Paco! Nebuď zase zpupný! Vidíš přece, co z toho vzchází. 'Čím krásnější jsou šaty, které nosíš, tím horší je špína, která na ně padne'."

Usadil ji do poštovního vozu. Mayoral, vrchní kočí, a jeho pomocníci poháněli spřežení. „Macho, macho!" křičeli, a protože přední kůň hned nezabral, kleli: „Qué perro!" Uprostřed všeho pokřiku vyhlédla matka z vozu a řekla: „Chraň tě svatá Panna, Paco!" Francisco viděl to klení a viděl to žehnání a v nitru se mu obojí mísilo. Potom se velký vůz rozjel a Francisco věděl: není pravděpodobné, že tu velmi starou ženu ještě někdy uvidí.

To, že se doňa Engracia nemohla s jeho synem Javierem srozumět, mu zaměstnávalo mysl. Miloval a hýčkal Javiera teď jako předtím; co Javier říkal a jak to říkal, Franciscovi se líbilo. Javier mu přirůstal stále silněji k srdci. Matka nemá pravdu, nemůže mít pravdu, Javier za to stojí, aby ho hýčkal. Maloval ho; to mu často pomáhalo, aby si druhého člověka ujasnil. Nepřehlédl nic, nezapomněl slabé stránky, které Josefa a předtím jeho' matka na Javierovi vypozorovaly, slabé stránky, které byly možná Javierovi a tomu floutkoví, markýzi de San Adrián, společné. Ale vmaloval do obrazu všechnu svou lásku k synovi. Maloval mladého šviháka, přesto však pln ironické něhy k jeho tak půvabně hejskovskému

založení. Tu stojí ten chlapec, sotva odrostlý, v přehnaně elegantním, perlově šedém kabátě s dlouhými šosy, v přiléhavých nohavicích a vysokých černých botách, nohu módně vykročenou. Má na rukou žluté rukavice, v levé ruce drží špacírku a třírohý klobouk, druhou má zastrčenou do drahocenného žabó z bílých krajek. Z vesty visí přepychové přívěsky a u nohou štíhlého mladého dlouhána se směšně krčí tlustý, bílý módní pokojový pejsek s červenou mašličkou. Chlapcův obličej je dlouhý, krátké rudosvětlé kadeře mu padají do čela, pod matčinýma očima a nad protáhlým horním rtem trčí otcův přitloustlý nos. Celý obraz se však stápí v záplavě jemných, světlejších a tmavších šedých tónů, které do sebe kouzelně přecházejí.

Tváří v tvář hotovému portrétu Francisco dobře pochopil, které Javierovy vlastnosti Josefu a jeho matku mrzely. On však měl Javiera rád takového, jaký je, a právě jeho afektovanosti a jeho mladická záliba v eleganci a přepychu se mu zamlouvaly.

Nezamlouval se mu ale už najednou dům, v němž bydlil, ten skvostně zařízený dům na Carrea de San Jerónimo. Nežila Elena, nežil Mariano, byl sám s Javierem. Bydlení, život v tom domě a mezi tím nábytkem patřil minulosti.

Koupil si jiný dům, hned u Madridu, ale přece už na venkově, na břehu Manzanaresu, blízko Segovijského mostu. Byla to stará, prostorná, dvoupatrová stavba, pravý venkovský dům, quinta, s širokou rozlohou volné krajiny kolem. Měl odtamtud nádhernou vyhlídku; na jedné straně se mu naskýtal pohled na milovanou, často malovanou louku svatého Isidra a nad ní široce leželo jeho město Madrid, na druhé straně viděl Guadarramské hory.

Zařídil si svou quintu přímo nuzně. S lehkým úsměvem pozoroval, že se nová sporost jeho synu Javierovi málo líbí, a vybídl ho, aby si své vlastní pokoje vybavil po libosti nádherně. Přenechal mu drahocenná křesla a židle, zlatým damaškem potažené stoličky z domu na ulici San Jerónimo. Přenechal mu také většinu obrazů; pro sebe si však ponechal onen Cayetanin portrét, který maloval ne pro ni, nýbrž pro potěšení své. Jinak umístil do svých vlastních, prostorných pokojů jen to nejnutnější, a kdežto stěny jeho dřívějšího ateliéru zdobily gobelíny a vzácné obrazy, stěny quinty ponechal holé.

Často sedával, někdy s lišáckým úsměvem, proti těmto holým stěnám. Zanášel se úmyslem pomalovat je. Na těch stěnách měly

být obrazy z *jeho* světa, *jeho* pozorování, *jeho* fantazie mu měly vést štětec, neměla platit žádná pravidla než jeho vlastní: a tento jeho niterný svět měl přesto být světem skutečným.

Ale dřív než mohl vykonat, co mu tady tanulo na mysli, musil se ještě mnoho naučit. Neboť ve svém umění sice již vskutku něčeho dosáhl, ale byla to teprve jedna z prvních výšin. Stejně jako člověk, který zlezl jeden z prvních horských hřebenů, potom před sebou spatří celé širé, bezoblačné horské pásmo, tak spatřil Francisco nyní, v tom roce žalu, šílenství, hluchoty, osamělosti, rozbřesku rozumu, svůj pravý cíl, cíl daleký a velmi vysoký. Poprvé ho temně tušil, když po ohavném divadle Olavidova pokoření maloval inkvizici, blázinec a ostatní malé obrazy. Nyní to cítil jasněji: vnější vidění musí být doplněno viděním vnitřním, nahá pravdivost světa sny vlastního mozku. A teprve až lak dokáže malovat, teprve pak si pomaluje stěny své quinty.

Jak spoře si zařídil dům, tak velkou váhu kladl na své oblékání. Totiž tak, že se teď oblékal podle nové, poměšťanštělé pařížské módy. V dvorním úboru se nyní ukazoval pouze tehdy, když to bylo předepsáno, jinak nosil místo calzas, podkolenic, nohavice dlouhé a třírohý klobouk nahradil kloboukem vysokým a tvrdým, profilarem, „bolívarem“. Vlasy si česal přes uši, které nyní přec už nic neslyšely, často ho lidé vídali tak se procházet po jeho rozlehlé, nepěstěné zahradě, energicky, důstojně, s lvím obličejem hodně chmurným, ve vysokém klobouku a s vycházkovou holí. Říkali mu „El Sordo en la huerta, Hluchý v zahradě“, jeho domu říkali „La quinta del Sordo, Vila Hluchého“.

Měl ustavičně po ruce papír a tužku, aby si mohl dát napsat, co mu chtěl kdo říci. Stále častěji črtal do tohoto dorozumívacího sešitu drobné, bleskové skici, první návrhy, momentní snímky, své niterné i venkovní krajiny. Také se nyní naučil Agustínově nové metodě, hodně s ním pracoval, bez ostychu ho žádal o radu.

Stejně jako v domě v ulici San Jerónimo, i v quintě sdílel ateliér s Agustínem. Když se však nyní chystal kreslit to své Nové a rýt to do desky, tu ho rušila přítomnost i toho věrného, soucitivého pomocníka. V nejhlučnější čtvrti města, na rohu Calle de San Bernardino, si ve vysokém, hustě obydleném domě najal pokoj v nejvyšším poschodí. Také ten pokoj si vybavil spoře; kromě nejnutnějších movitostí tam dal dopravit pouze ty pomůcky, které

potřeboval k svému leptání, měděné desky, lis, ostatní technické příslušenství.

Tam tedy seděl Goya, jeho pečlivý oblek se podivně odrážel od chudoby dílny, a jistě se usmíval, když pomyslil na to, že tu nyní není žádná Josefa, která by protahovala obličej, protože se ke své špinavé práci nepřevléká do haleny. Tam tedy seděl; odvedle, zdola, z velmi živé Calle de San Bernardino tam doléhal hluk, ale Goya seděl ve svém hlubokém tichu a konal nové, smělé, převratné pokusy, a holá dílna se mu proměnila v milou poustevnu, v jeho Ermitu.

Agustínova metoda umožňovala nové, dosud nebývalé tónování, a to se znamenitě hodilo. Neboť svět, který nosil Goya v hlavě a chtěl rýt do desky, byl bohatý a mnohotvárný. Byli tu lidé, věci a zkušenosti z jeho selsky maloměšťáckého mládí ve Fuendetodosu a v Zaragoze, a byli tu lidé a věci z jeho dvorského života, svět Madridu a královských rezidencí. Dlouho se předtím domníval, že to dole, to minulé odumřelo a že zůstal pouze dvořan Goya. Nyní však, od svého ohluchnutí, od společné cesty s mezkařem Gilem, pozoroval, že toto staré je dosud velmi živé, a to mu bylo milé. Byl tu pojednou nový Goya, moudřejší Goya, který se poučil ze života se sedláky a měšťany, s dvořany, s chátrou a se strašidly.

Dokud byl mladý, byl by se rád vzepřel a se světem serval. Ale musil získat zkušenosti: kdo se pokusí sebe světu vnutit, tomu dá osud palicí do hlavy. Později se přizpůsobil, s potěšením se činně připojil k bohatému, pohodlnému životu dvora. Ale musil získat zkušenost: kdo se vzdá a cele se nepřizpůsobí, tomu dá osud palicí do hlavy také, ten ztratí sám sebe i své umění. Naučil se: člověk nesmí chtít ostré hrany lámat, musí se je pokusit ohnout a obrousit, svět i sebe.

Připadalo mu, jako by všechno, co dosud prožil, bývalo určeno k tomu, aby ho přivedlo sem, do toho velkého, světlého, holého pokoje na rohu Calle de San Becnardino, a jako by všechno, co dosud namaloval a nakreslil, bývalo jen cvičením prstů pro to, co má udělat teď. A tady ve své Ermitě seděl a dovoloval světu, aby se mu vnucoval, a zároveň nutil svět být takovým, jaký ho vidí.

Takový ho črtal na papír, takový ho ryl a lavíroval na desce. Hombre! To je něco jiného, než když člověk maluje objednaný portrét a musí dbát, aby ten druhý, ten objednavatel, ten pitomec,

taky poznal, že to je on sám. Tady může člověk malovat pravdivost pravdivou. Hombre! Jaká rozkoš!

Stejně jako holost jeho quinty mu byla vítaná i jednoduchost a úspornost, k níž ho nutil materiál jeho nového umění. Světlo a barva jsou něco nádherného, často se jimi opájel a často se jimi ještě opájet bude. Ale nyní někdy, v té samotě, své dřívější obrazy strašlivě haněl. Vždyť to jsou strakatiny jako magotí zadek! Ne, pro jeho nové, pichlavé, trpké i veselé průhledy do nitra věcí existuje jenom jedno – rydlo a slušná černá a bílá.

Oznámil Akademii, že musí s těžkým srdcem požádat o zproštění ze svého úřadu, jeho hluchost ho k tomu nutí. Akademie ho jmenovala čestným prezidentem a uspořádala u příležitosti jeho odstoupení z úřadu reprezentativní výstavu jeho děl.

Král přispěl k lesku této výstavy zapůjčením „Carlosovy rodiny“.

O tom smělém obraze kolovalo mnoho pověstí. Na zahájení výstavy se dostavili nejenom ti členové dvora, kteří se chtěli projevit jako příznivci umění a přátele Goyovi, nýbrž i všichni, kdo v Madridě platili za stoupence pokroku.

Tu tedy visel obraz, který na sebe soustřeďoval tolik chvály a rozruchu a úsměvného šepotu, a většině lidí, kteří ho spatřili poprvé, se zatajil dech.

A nyní, uveden prezidentem výboru Akademie, markýzem de Santa Gruz, předstoupil Goya středem napjatého zástupu zanícených ctitelů před své dílo. Postavou obtloustlý pán v poněkud těsném obleku, starší než jeho léta, s očima přimhouřenýma a spodním rtem vysunutým, tak stál a prohlížel si své Bourbony a za ním stáli dvořané a měšťané a umělci města Madridu. A jak ho spatřili před jeho obrazem, tu najednou propukl nesmírný jásot. „Ať žije Španělsko!“ volali a „Ať žije Francisco Goya!“ a „Viva!“ a „Olé!“ a bouřlivě tleskali. Goya však nic z toho nezpozoroval. Markýz de Santa Gruz ho zatahal za rukáv a otočil ho jemným pohybem tváří k ostatním a tu Francisco viděl, co se děje, a vážně se uklonil.

Obraz si prohlížel velký inkvizitor don Ramón de Reynoso y Arce, byl mu označen za drzou provokaci proti legitimitě z boží milosti.

Díval se a viděl, že to,
co mu jeho lidé řekli,
je jen pravda nepřehnaná.
„Být na místě Carlosově,
Španělů a říše krále,“
řekl potom po latinsku,
„nikdy bych byl nejmenoval
Goyu prvním malířem svým.
Od svatého oficia
byl bych žádal dobrozdání,
nebyl-li tu spáchán zločin
pusté laesae maiestatis.“

10

Don Manuel počítal dobře, když králi navrhl, aby prvním ministrem jmenoval liberála Urquija a ministrem spravedlnosti zpátečnického, zarytě klerikálního Caballera. Ale jedno nerozvážil: že totiž don Mariano Luis de Urquijo je víc než zištný politik, že mu pokrokové myšlenky, k nimž se hlásí, jsou víc než oblíbené téma pro módní zábavu v salónech. Oba ministři se sice vzájemně potírali a snažili se jeden druhému mařit jeho opatření, jak to don Manuel předvídal, ale Urquijo se osvědčil jako žhavý vlastenec a státník skutečného formátu, na něhož obmyslný, sobecký, omezený Caballero rozhodně nestačil. Navzdory všem Caballerovým machinacím se Urquijovi podařilo vliv Říma na španělskou církev zmírnit a španělské papežence donutit, aby peníze, které dosud plynuly do Říma, odváděli koruně; také se mu podařilo oklestit soudní pravomoc inkvizice. Ale především měl Urquijo úspěch se svou zahraniční politikou. Nejenže zabránil provedení oněch ústupků Francouzské republice, které don Manuel považoval za nevyhnutelné, ale dokázal také obratným manévrováním mezi chytrou povolností v maličkostech a mezi zdvořilou neústupností ve velkých věcech postavení Španělské koruny vůči mocnému, vítěznému a obtížnému spojenci posílit.

Don Manuel byl zklamán. Doña María Luisa k němu rozhodně nevzpínala ruce, úpěnlivě volajíc o pomoc, nýbrž teď jako předtím

ho ledově přezírala a místo něho zahrnovala důkazy spokojenosti a přízně ministerského předsedu nového.

Před světem udržoval don Manuel s Urquijem dobré přátelství, ale strojil zatím sta pletich, aby jeho politiku mařil. Kde jen mohl, všude přiskočil pobožnůstkářskému Caballerovi na pomoc, podněcoval ultramontány, aby z kazatelen a v tisku zvedli pokřik proti bezbožnému ministerskému předsedovi, postaral se, že kastilská rada podala králi Carlosovi osobně rozklad o vlažnosti, s níž se za ministra Urquija provádí cenzura.

Především se však don Manuel snažil mařit Urquijovu politiku zahraniční. Pařížští vládcové spatřovali v osobě nového prvního ministra nečekaně chytrého, cílevědomého odpůrce a pracovali v Madridě k jeho pádu. Manuel se přivedl v Paříži v příjemnou paměť a dodal direktoriu vítanou dobrou záminku, proč žádat jeho odvolání.

Bratr krále Carlose, Ferdinand Neapolský, totiž – k tajné Carlosově radosti – přistoupil k protifrancouzské koalici a byl rychlým polním tažením poražen a sesazen. A Manuel vladaři poradil, aby neapolskou korunu žádal pro svého druhého syna. To byl drzý požadavek, neboť král Carlos, jakožto spojenec Francie, měl svého bratra včas přimět, aby zůstal neutrální. Urquijo sice samozřejmě králi vysvětloval, že se jeho požadavek prohřešuje proti vší politické moudrosti a vyvolá nejtrapnější následky, ale král zůstával na Manuelovu radu pevný; Urquijo musí na Paříži žádat neapolskou korunu pro španělského prince. Jeho úzkostlivé předpovědi se splnily. Direktorium shledalo předložený požadavek nestoudným a směšným, odpovědělo ostře a žádalo krále, aby propustil ministra, který na republiku vznesl tak urážlivou žádost. Manuel králi namluvil, že Paříže se dotkla a tu nepříjemnou notu vynesla vlastně jenom Urquijova neohrabaná forma. Král, na přání doni Marie Luisy a aby zachoval důstojnost, Urquija sice prozatím v úřadě podržel, ale vyslovil mu svou nelibost a vyrozuměl o této výtce vládu republiky. „Téhle lišce se taky brzy kožešníci v Burgosu dostanou na kůži," citoval Manuel vítězoslavně jedno staré přísloví.

A nyní zasáhla opět jedna z oněch šťastných náhod, s nimiž don Manuel tak napevno počítal a na něž byl jeho život vpravdě tak bohatý. Napoleon Bonaparte se vrátil z Egypta a dal se prohlásit prvním konzulem. Vítězstvími zhýčkaný vojevůdce a státník neměl

v úmyslu projednávat španělské záležitosti s obtížným Urquijem a nedělal ani nejmenší tajnosti s tím, že by uvítal, kdyby v čele španělské vlády opět viděl svého přítele, infanta dona Manuela.

Napoleon nebyl muž, který by svá přání nechal jen při přání. Odvolal dosavadního vyslance Trugueta a nahradil ho svým bratrem Lucienem. Tomu dal s sebou návrh nové státní smlouvy mezi Španělskem a republikou, návrh dohody chytře vypočítané na rodovou pýchu doni Marie Luisy, a dal Lucienovi příkaz, aby o této smlouvě jednal nikoli s Urquijem, nýbrž s donem Manuelem.

Lucien tedy, v tajném rozhovoru, infantu Manuelovi oznámil, že první konzul chce z velkovévodství Toskánského a z papežských držav vytvořit nový stát, království Etruské, a korunou tohoto království že hodlá obmyslit dědičného prince Luise Parmského, zetě španělských královských manželů, aby ho odškodnil za ztrátu jeho velkovévodství Parmského. Jako náhradu za tuto iniciativní úsluhu první konzul očekává, že Španělsko odstoupí svou americkou kolonii Louisianu Francii.

Manuel pochopil ihned, že by tyto návrhy, ačkoli pro Španělsko ne zrovna výhodné, zněly uším doni Marie Luisy příjemně, a slíbil novému vyslanci Lucienu Bonapartovi, že je královským manželům určitě přednese a vřele doporučí.

Doña María Luisa neposkytla Manuelovi od jejich velké hádky dosud jedinou příležitost, aby si s ní promluvil o samotě. Nyní ji požádal o důvěrné slyšení v ryze politické záležitosti. Přednesl ji návrh. Vyjádřil potěšení, že nemilé napětí mezi Španělskem a republikou, které svým neobratným jednáním zavinil Urquijo, je nyní jeho vlastním zprostředkováním odstraněno, jak lze poznat z velkodušné nabídky prvního konzula. Jinak, pokračoval, nelze mít prvnímu konzulovi za zlé, nechce-li vést jednání o choulostivých státních záležitostech, jako je vytvoření království Etruského a vzájemné protislužby ze strany Španělska, s mužem tak neotesaným, jako je Urquijo.

Doña María Luisa poslouchala pozorně, sentimentálně, posměšně. Místo Manuela si za milence vyvolila gardového poručíka Fernanda Malla a udělala ho prvním komorníkem dědičného prince Parmského. Ale nový Mallo byl hloupý a brutální, omrzel ji, a když po dlouhé době proti ní teď zase jednou stál Manuel sám, tu pocítila, jak silně ho po celou tu dobu postrádala; její celé tělo po něm prahlo. Samozřejmě, María no Luis Urquijo je

státník docela jiného kalibru, ale v tom má Manuel jistě pravdu: první konzul prostě nechce jednat s Urquijem, nýbrž s Manuelem.

„Jestliže vám rozumím správně, infante," řekla, „pak máte za to, že smlouva, o které mluvíte, může být uzavřena jedině vaším prostřednictvím." Manuel se na ni díval usměvavě. „To, že Jeho Excelence vyslanec Lucien Bonaparte projednává tajné plány svého bratra se mnou," odpověděl, „vypadá zřejmě jako důkaz důvěry, jakého se nedostává hned tak každému. Ale snad, Madame, abyste se zeptala vyslance Bonaparta přímo," pokračoval drze. „Ty tedy chceš mermomocí být zase prvním ministrem, Manuelito," řekla královna snivě a sladce, „chceš to dokázat oklikou přes generála Bonaparta." – „Jste veskrze na omylu, Madame," prohlásil don Manuel přívětivě. „Jak si věci dnes stojí, nemohl bych úřad prvního ministra opět převzít. Ať byste si mé rady žádala sebečastěji, musil bych myslit na pohanu, jíž mě potupila vaše ruka." – „Vím," řekla královna, „ty jsi hrozně jemnocitný. Copak chceš ze mne už zase vymámit, chico, můj maličký?" – "

„Musíte přece chápat, Vaše Veličenstvo," prohlásil don Manuel, „'že se nemohu do úřadu navrátit, aniž budu žádat zadostiučinění." – „Tak už konečně tu svou nestoudnou hubu otevři," opověděla María Luisa, „a pověz mi, co chceš za to, aby se moje dcera stala královnou etruskou!" – „Prosím uctivě o to," odpověděl don Manuel a zvučně rozezněl svůj temný tenor, „aby Vaše Veličenstvo přijalo hraběnku Castillofielovou do počtu svých dvorních dam." – „Jsi sprostý," řekla María Luisa. „Jsem ctižádostivý," opravil ji infant Manuel, „pro svou osobu i za ty, kteří mi jsou blízcí."

Když byla Pepa písemným sdělením markýze de Arizy, prvního královského komořího, jménem Jejich Veličenstev vyzvána, aby se v den královych narozenin dostavila do Escorialu k besamanos, k rukypolíbení, zářila celým obličejem. Jak sílila v životě, tak sílil i její pocit spokojenosti. 2e má být ke dvoru uvedena v jeden z osmi vysoce slavnostních dnů, to byl nový, skvělý úsměv štěstěny. Bude tam Manuel, budou tam všichni, celý dvůr. Bude tam taky Francho; na královy narozeniny nesmí první malíř chybět. A ona bude stát tváří v tvář královně, lidé budou srovnávat, všichni ji budou srovnávat, celý dvůr, taky Manuel, taky Francho.

S radostí a dychtivostí se pustila do příprav. Především se musí ihned do Malagy vypravit zvláštní kurýr, aby toho starého pitomce, jejího hraběcího manžela, přivlékl do Madridu, protože ten nesmí

při jejím představení chybět. Bude dělat těžkosti, bude to stát pár tisíc reálů, ale to za tu věc stojí. Je dobře, že jí právě z Paříže, z ateliéru mademoiselle Odette, došla ta nová zelená toaleta, kterou jí obstarala Lucía. Dá si ji v pase rozšířit, potom jí bude právě při jejím těhotenství zvlášt pěkně slušet. Dlouho se radila s mademoiselle Lisette od Puerta Cerrady, jak změny provést. Kromě toho studovala neúnavně z „Příručky ceremoniálu“. Kniha měla rozsah osmdesáti tří stran velkého formátu; nebyla veřejně v prodeji, nýbrž úřad dvorního maršálka ji vydával pouze osobám, které měly přístup ke dvoru.

Ve vší nádheře předjela v den přijetí po boku svého třaslavého hraběte před hlavní portál zámku. Tentokrát vstupovala do Escorialu nikoli zadními dveřmi, nýbrž na pozvání pána domu. Kráčela sály a chodbami, zbudovanými nad hroby mrtvých králů, kolem stráží, vzdávajících zbraní poctu, a kolem vyšňořených, hluboce se uklánějících lokajů – neboť v oněch osmi vysoce slavnostních dnech byla zmobilizována celá králova domácnost, valonská i švýcarská garda a všechno vyšší i nižší služebnictvo, 1874 mužů.

Pepu přijala a ujala se jí camarera mayor, markýza de Monte Alegre, jíž příslušel úkol připravit ony dámy, které mají být Veličenstvu představeny. Toho dne to bylo devatenáct dam, povětšině velice mladých. Všechny se zdály rozčilené úlohou, která je čeká, jediná naprosto klidná byla hraběnka Castillofielová; když studovala herecké umění, musila zvládnout mnohem těžší role.

Když se camarera mayor objevila se svým stádečkem v trůnním sále, byli grandové, preláti a vyslanci již shromážděni. Cháska nižší šlechty a vysokých dvorských úředníků zaujala místa po stranách velkého sálu a na galériích. Příchod Pepy vzbudil senzaci. Bezostyšně se rozhlížela, hledajíc známé. Mnozí ji okázale zdravili, ona s klidným potěšením odpovídala vlídným, lehkým přikývnutím. Na galérii objevila Francha, živě mu pokynula.

Z předsálí zazněly slabé trubky, povely, zařinčely halapartny stráží. Potom poklepal druhý mayordomo třikrát holí a oznámil: „Los Reyes Católicos.“ A pak, mezí hluboce skloněnými postavami, vtáhli do sálu Katoličtí královští manželé, za nimi členové královské rodiny, mezi nimi infant Manuel se svou infantkou. Veličenstva se usadila na svých trůnních křeslech. Mayordomo mayor ohlásil, že se grandové říše shromáždili, aby

Katolickému králi přednesli blahopřání šlechty k tomuto šťastnému dni. „Nechť Nejsvětější Panna popřeje Katolickému králi pro blaho Španělska a světa dlouhý život!“ zvolal. Všichni toto provolání opakovali, po celém zámku zazvučely trubky, zvony na velkém kostele se rozezněly.

Zatímco do obrovského, nádherně chmurného sálu tlumeně zaléhal slavnostní hlahol, přistupovali k besamanos, k políbení ruky královským manželům, nejdříve grandové prvního stupně se svými dámami. Potom začalo představování oněch devatenácti dam, byly seřazeny podle hodnosti, hraběnka Castillofielová byla sedmá. Když markýz de Ariza vyvolal Pepino jméno a markýz de la Vega Inclán je opakoval, proběhla sálem přes všechnu chladnost shromáždění vlna napětí a zvědavosti. První komorník předvedl Pepu ke králi; když mu líbala ruku, nemohl Carlos potlačit slabý, otcovsky poťouchlý úsměv.

Hraběnka Castillofielová předstoupila před Mariu Luisu. To byl okamžik, na který všichni čekali. Tu byl don Manuel Godoy, infant, Principe de la Paz, muž, o jehož vlivu na královnu a osudy Španělska s pozorností, nadějemi nebo starostmi mluvila všechna evropská kancléřství, muž, o jehož milostných dobrodružstvích si s odporem nebo s pomrkáváním vyprávěl celý svět. A tu stály tváří v tvář proti sobě jeho milostnice, mocnářka, která se nemohla odpoutat od něho, a žena z lidu, od níž se nemohl odpoutat on, a přihlížela tomu legitimní žena dona Manuela a přihlížel tomu legitimní muž doni Marie Luisy a přihlížel tomu legitimní muž Pepy Tudó.

María Luisa tu seděla, oděna do královského hávu z těžkého brokátu, poseta klenoty, na hlavě diadém, jako modla. Pepa Tudó stála před ní, ve své plnosti spanilá, zralá, v květu mládí, se zářivě bílou pletí pod rudosvětlými vlasy, klidně si jistá svou krásou. Prolomila se v kolenou, se zřetelem na těhotenství ne docela tak hluboko, jak zněl předpis, políbila doně Maríi Luise ruku, opět se vztyčila. Obě ženy si hleděly navzájem do očí. Malé, ostré, černé oči královniny si měřily představenou ženu, jak se slušelo, lhostejně zdvořile. V ňadrech jí zuřila bouře. Ta osoba je hezčí, než si myslila, určitě také chytřejší, ta osoba je nepřemožitelná. Pepiny oči ale zářily; klidně vychutnávala, jak se zde té bezmocné mocné předvádí. Dvě vteřiny, jak zněl předpis, se dívala hraběnka

Castillofielová královně do obličeje. Potom se otočila k vysokému křeslu prince Asturského, následníka trůnu.

Goya stál na galérii, viděl oběma ženám dobře obličeje. Usmíval se. „Slepice nepatří do katedrály," ale teď Pepa, jeho jamona, do katedrály patří, dosáhla toho. Je teď seňora de título, má svůj listinně stvrzený šlechtický predikát, dítě, které teď nosí pod srdcem, bude rozené hrabátko.

Po tabuli se Pepa účastnila karetní společnosti královniny. Doña María Luisa se obracela s přívětivě lhostejnými slovy hned na toho, hned na onoho. Pepa čekala, že královna osloví také ji. Čekala dlouho. „Vyhráváte, hraběnko?" zeptala se konečně svým zvučným, ne nepříjemným hlasem doña María Luisa. Rozhodla se jednat s tou osobou přátelsky, to bylo ze všeho nejchytřejší. „Ne mnoho, Madame," odpověděla Pepa. „Jak se vlastně jmenujete křestním jménem?" zeptala se královna. „Josefa," odpověděla Pepa. „María Josefa. Madridský lid mi říká hraběnka Pepa nebo taky jednoduše Pepa." ~ „Ano," pravila královna, „lid mého hlavního města je přívětivý á důvěřivý." Ta nestoudnost uvedla Pepu v úžas; Mariu Luisu, „tu cizinku, Italku, nevěstku, lupičku," stíhala všeobecná nenávist, a když si vyjela do Madridu, musila policie učinit rozsáhlá opatření, aby zabránila demonstracím. „Vy máte statky v Andalusii, doňo Josefo?" vyptávala se královna dál. „Ano, Madame," odpověděla Pepa. „Ale pobytu v Madridě dáváte přednost?" zeptala se María Luisa. „Ano, Madame," odpověděla Pepa. „Tak, jak jste říkala, Madame. Lid vašeho hlavního města je přívětivý a důvěřivý. Ke mně." – „A hrabě, váš pan manžel," ptala se María Luisa, „vaši radost ze života v Madridě sdílí?" – „Zajisté, Madame," odpověděla Pepa. „Jeho zdraví ale bohužel vyžaduje, aby větší část roku strávil v Andalusii." – „Chápu," řekla María Luisa a: „Jste v naději, doňo Josefo?" dotazovala se. „Dík nejsvětější Panně," odpověděla Pepa.

„Řekněte mi, jak je vlastně
starý ten váš manžel hrabě?"
pátravě a přívětivě
královna jí zeptala se.

„Šedesát a osm roků,"
odvětila na to Pepa.
„Doufám však, ba v nitru chovám

neochvějnou víru, že mi
svatá Panna de Atocha
požehnání neodepře,
abych šťastně porodila
synka, statné, zdravé dítě.“
Při těch slovech dívala se
královně své zplna ve tvář,
v očích záři nevinnosti.

11

Doña María Luisa chtěla z prestižních důvodů zabránit zdání, že si nechává od konzula Bonaparta předpisovat, jak má obsazovat úřady. Na nějaký čas tedy Urquijovo propuštění odložila.

Don Manuel to jen vítal. Pochopil hned na začátku, a Miguel mu to s neústupnou logikou doložil, že Lucienem navrhovaná smlouva přináší Španělsku pouze nevýhody. Jestliže Francie podaruje zetě doni Marie Luisy etruskou korunou, pak je sice takové povýšení potravou pro marnivost Marie Luisy, ale platit za to musí Španělsko. Manuelovi mohlo být jenom příjemné, aby při podepisování takové smlouvy seděl v úřadě někdo jiný. Ano, nemohl si lepší rozdělení úloh ani přát: on vyjednává s Lucienem Bonapartem a má u královny za to čest, Urquijo jí vysvětluje důvody, které proti té dohodě mluví, ona jim z marnivosti nepopřeje sluchu. Urquijo bude musit nakonec smlouvu podepsat a spolknout hanu za to.

Don Manuel si byl jist, že se mu podaří Urquija svrhnout, kdykoli si prostě zlíbí, a na základě toho se k němu doneslo, *že se o* něm Urquijo vyslovuje zlomyslně a pohrdavě. Usmál se a řekl si: „Dej mi dobré nepřátele, Virgen del Pilar, a dlouhou, sladkou pomstu!“

Don Manuel ve své sytosti a šťastné a dobré míře chtěl část své radosti přenést i na jiné. Jeho dobrá, stará, rozumná María Luisa se zachovala velice slušně, ukázal se vděčný, zpíval jí, snažil se stavět své přátelství s Pepou méně na oči. Vyložil Pepě, že již nyní chová k dítěti, které ona nosí pod srdcem, nejněžnější city a že chce zabránit, aby na tom dítěti uvázl i jen sebeslabší stín podezření. Z

toho důvodu hraběte Castillofiela přemluvil, aby až do doby jejího slehnutí zůstal v Madridě; on sám však, Manuel, jakkoli mu to připadá zatěžko, se s ní bude v těchto posledních měsících těhotenství, aby se zachovalo patřičné dekorum, vídat jen zřídka. Pepa vyslovila bez okolků souhlas, také ona si přeje, aby malý hrabě Castillofiel spatřil světlo světa za okolností pokud možno důstojných.

Dokonce jeho infantka Teresa dala donu Manuelovi pocítit své radostně vděčné rozpoložení a on jí projevoval útrpně neotesanou náklonnost. Španělská královna mu porodila děti, ty však bohužel nenesou jeho jméno, žena, kterou miluje, mu povije dítě, to však bohužel ponese jméno někoho jiného. Teď mu ale tahle rozená infantka jistě přivede na svět syna, který jeho jméno ponese. Nebyl by to vlastně nikdy do té na kost vyhublé kozy řekl, že může otěhotnět. Chtěl jí jen ukázat, že si jejího výkonu váží, chtěl jí prokázat pozornost. Věděl, jak silně touží, aby mohla odjet z Madridu. Z určitých důvodů musí ovšem její porod proběhnout v Madridě. Ale prozatím si může doña Teresa klidně prožít dva tři týdny v tichu svého venkovského zámku Arenas de San Pedro, který tak miluje.

Kromě toho – také to ji bude těšit – mu musí Francisco konečně infantku vymalovat.

Francisco nejel do Arenas nerad; jméno té obce v něm probouzelo pěkné vzpomínky.

Svého času, dokud byl Francisco ještě neznámý a bezvýznamný, pozval ho do Arenas na Jovellanosovo doporučení otec doni Teresy, starý infant don Luís, aby tam portrétoval jeho a jeho rodinu. Na Goyu udělalo hluboký dojem, převrátilo to jeho názory na svět, že tento urozený princ, králův bratr, ze sebe nenadělal víc než každý Pedro nebo Pablo v Madridě nebo v Zaragoze. Francisco zůstal tedy v Arenas celý měsíc a infant Luis a jeho rodina s ním jednali jako se sobě rovným. V onom šťastném čase poznal doňu Teresu a maloval ji, byla tehdy malé dítě, plaché dítě, ale k němu důvěru měla.

Teď rozuměl Goya ještě mnohem lépe než tenkrát, jaký moudrý muž byl infant, jak vřelé měl srdce. Don Luis by byl podle bourbonského posloupného práva měl nárok na korunu, ale vzdal se ho, aby se mohl oženit s ženou, která mu nebyla rodem rovna, s dámou Vallabrigovou z Aragonu. Dával přednost životu na svém panství Arenas, životu se ženou, kterou miloval, a s dětmi, jež mu

rodila, životu věnovanému zemědělství a lovu, obrazům a knihám. V základě ho tehdy Goya považoval za mírně bláznivého. Ted ho chápal lépe, ačkoliv by se, být na jeho místě sám, svého práva byl nevzdal, ani dnes ne.

Maloval doňu Teresu ještě podruhé, bylo jí tehdy sedmnáct a oba její rodiče byli už dávno mrtvi. Byla pravou dcerou těchto rodičů, spokojená se svým životem v klidu, daleko od křiklavé, směšné pompy dvora. A nyní přihrála bezuzdná María Luisa toto roztomilé, nevinné dítě zpustlému, sprostému Manuelovi jako cenu za to, aby si i nadále občas vlezl do postele její. A Manuel přijal doňu Teresu jako nepohodlný přívažek k vytouženému titulu, jehož by se mu jinak než skrz ni nebylo mohlo dostat.

Od té doby, co byl Francisco sám hluboce postižen neštěstím, dovedl lépe chápat neštěstí jiných. Viděl její smutné těhotenství. Viděl, jak hluboce doňa Teresa trpí pohoršlivou pošetilostí situace, do níž byla uvržena a která celou její bytost uráží. A maloval s největší péčí a jemnocitností. Vmaloval do jejího portrétu všechno své soucítění s dcerou bývalého příznivce.

Vznikl z toho nesmírně něžný obraz. Tu ta malá princezna sedí. Dětské, křehké, těhotné tělo je zahaleno bílým, nadýchaným, pod ňadry převázaným šatem, krk a poprsí vystupují něžně z šatů a nad ním, pod hojností světlých vlasů, se zvedá podlouhlý, ne krásný, ale přece přitažlivý obličej. Ve tváři se zrcadlí celá rozrušená mysl těhotného dítěte; velké, smutné, polekané oči hledí do světa, jehož ohavnost nechápou.

Když portrét spatřil don Manuel, byl zaražen; vůbec si dosud neuvědomil, jak tklivě jemná jeho infantka vypadá. Zmocnil se ho pocit bezmála zbožný, také pocit slabé provinilosti, a Manuel hlučně zvolal: „Por la vida del demonio! Namaloval jsi mi infantku tak, že se do ní nakonec ještě zamiluju!“

Don Manuel však nepřijel proto, aby si prohlédl portrét doni Teresy, nýbrž aby si ji odvezl zpátky do Madridu. Jeho dítě se musilo narodit v Madridu. Krtin dítěte se měl účastnit dvůr. Oba, doňa María Luisa i don Manuel, chtěli světu dokázat, že mezi nimi zase vládne smír.

Patnáctého října přijel do Escorialu zvláštní posel dona Manuela a oznámil královně, že infantka povila zdravou dcerušku. Doňa María Luisa se odebrala ihned k donu Carlosovi a žádala, aby dvůr pobyt v Escorialu přerušil, tak aby malé princezně mohl být v

madridském paláci, v královských komnatách, udělen křest. Don Carlos přemítal. Taková cesta do Madridu by mu sice ušetřila nepříjemnou návštěvu hrobky předků v Escorialu; ale délka pobytu v jednotlivých zámcích je ceremoniálem přesně vymezena a nebožtík jeho královský otec riskoval život, aby tento předpis neporušil. Doña María Luisa však prohlásila, že infant Manuel prokázal králi a říši služby tak mimořádné, že mu musejí toto toužebné přání splnit, trvala na svém a král povolil.

Zavolal si prvního komořího a udělil mu patřičný příkaz. Ohromený markýz de Ariza vznesl vysoce uctivé námitky, že předpis v „Manuálu ceremoniálu“ je jasný a jednoznačný, po dobu čtvrt tisíciletí nebyl porušen. Doña María Luisa prohodila chladně: „Jednou se to poprvé stát musí.“ Král potřásl velkou hlavou a řekl markýzi: „Slyšíš, můj milý.“ Markýz de Ariza, markýz de la Vega Inclán a markýza de Monte Alegra seděli spolu v zmatku a rozhořčení. Markýz de Ariza, který dosud nikdy v životě neprojevil sebeslabší rozčilení, prohlásil se zardělým obličejem: „Nejraději bych vlastníma rukama stránku dvaapadesát z manuálu vytrhl a uchýlil se pak do ústraní na své statky.“

Porušení etikety vyvolalo úžasnou senzaci. Všichni vyslanci hlásili tuto událost svým vládám jako neklamné znamení, že don Manuel nyní opět vzal neomezené řízení osudů Španělska do svých rukou.

Pouze šestatřicet hodin měl trvat pobyt královských manželů v hlavním městě; ale přesto musili Katolická Veličenstva provázet všichni ministři, dvorští hodnostáři, vyšší i nižší osobní služebnictvo královo, stejně jako královnino, členové dvorní kapely, celá početná domácnost královských manželů a všech infantů.

Křest se konal se slavnostní okázalostí, jaké se jinak dostávalo pouze křtu následníka trůnu. Camarera mayor, nejvyšší dvorní dáma, provázena oddílem švýcarské gardy, se odebrala do palacio Alcudia, aby přivezla dítě dona Manuela do královského paláce. Za ní, v královském kočáře, jela kojná. Křest vykonal v komnatách Katolického krále velký inkvizitor don Reynoso y Arce. Pokřtil dítě jménem Carlota Luisa. Potom si dal kojence podat sám don Carlos. Opatrně, aby dítěti svými četnými řády neublížil, si je v náručí pohupoval, držel mu před obličejíčkem prst a mlaskal: „Ts-ts-ts.“ – „Pěkné děťátko,“ usoudil, „silná, zdravá princezničk a, která bude

rodu Bourbonů dělat čest.“ Potom odvezla camarera mayor, tentokrát provázena vallonskou gardou, maličkou infantku zpátky do paláce dona Manuela.

O hodinu později se k donu Manuelovi odebrala sama Katolická Veličenstva. Jela poprvé ve slavnostním kočáře, který jim před třemi nedělemi poslala darem Francouzská republika; pocházel z kočárových stájí gilotinovaného Šestnáctého Ludvíka, ale byly na něm provedeny jisté změny.

U dona Manuela se konala slavnostní hostina. Spolu s královskými manžely se jí účastnili téměř všichni hodnostáři, také francouzský vyslanec Lucien Bonaparte. Byly vystaveny dary, které malá princezna dostala; zaplnily dva sály; Lucien Bonaparte přispěl z příkazu prvního konzula zlatým chřestítkem. María Luisa si černýma, pichlavýma očima prohlížela dary, odhadovala jejich cenu na dva až tři milióny. Ona, královna, propůjčila malé infantce řád, který sama založila, řád „Za šlechetnost, ctnost a zásluhy – Nobilitati, virtuti, merito.“

Infant don Manuel dal mezi dav rozhazovat peníze, celkem padesát tisíc reálů. Přesto ta luza, populacho, chusma, nadávala.

Několik neděl po tom slehla Pepa. Malého hraběte Castillofiela křtil biskup cuencský, dal mu jméno Luis María a ještě řadu jiných jmen, mezi nimi Manuel a Francisco. Slavnostní akt se konal v paláci Bondad Real.

Účastí též obřad poctil
don Manuel, v zastoupení
Jeho Veličenstva krále
pak z komořích jeho jeden.
Ten odevzdal jim dar králův,
divotvornou relikvii,
světce Isidra zub vzácný,
umně v zlato zasazený.
Kdo ho nosil, osvojil si
zázračnou moc všechněm kolem
příjemný být a v přátelství
získávat si srdce lidí.

12

Den předtím, než se dvůr rozjel do Madridu ke křtu malé infantky, vyhledal Lucien Bonaparte v politických záležitostech prvního ministra Urquija. Když se pánové rozcházeli, vyslanec jen tak mimochodem prohodil, že se beztak zítra v Madridě zase spolu uvidí. Urquijo opáčil, že se necítí docela dobře a zítra do Madridu nepojede. Na to odpověděl Lucien Bonaparte se slabým podivem a lehce ironicky:

„Věru velice nepříjemná nehoda, Excelence, že vám zrovna zítra bude nevolno."

A vskutku byla tato Urquijova nemoc příčinou jeho pádu. V posledních týdnech se první ministr dopouštěl zlehčujících výroků o donu Manuelovi stále častěji a častěji – to, že se krtin infantky nezúčastnil, byla výzva. Don Manuel ji přijal. Čekalo se již dost dlouho; v dorozumění s doňou Mariou Luisou se rozhodl při nejbližší zámince od Carlose žádat, aby toho nestoudníka propustil.

Záminka se naskytla brzy. Papež Pius si v důvěrném vlastnoručním listě trpce stěžoval na jisté lžifilozofické výroky, jež učinil španělský vyslanec u Svaté stolice. Vyslanec také ohlásil reformy, jež hodlá první ministr Urquijo provést, reformy takového' rázu, že se těžce dotýkají starých práv svaté stolice. Papež zapřísahal Katolického krále, aby od těchto reforem upustil a aby se k pronásledovatelům utlačované církve nepřidával také ještě on, nýbrž aby ji utěšoval a bránil.

Papež nunciovi uložil, aby list odevzdal králi do vlastních rukou. Nuncius, který o nepřátelském smýšlení dona Manuela vůči Urquijovi věděl, vešel ve styk s donem Manuelem; ten zařídil, že Carlos přijal nuncia v přítomnosti královny a dona Manuela.

Prelát odevzdal list králi a z příkazu Svatého otce ho prosil, aby si jej ihned přečetl. Carlos četl a zhrozil se. Reformy, na které si papež stěžuje, mají prý, jak se vyjádřil Urquijo, nasadit korunu jeho velkému dílu, osvobození Španělska od Říma, a on, Carlos, přede dvěma týdny podepsal edikt, který z těchto reforem činí pravoplatný zákon. Dlouho se zdráhal, ale jednou, když byl sám, ho Urquijo dostal do své moci, rozebral mu přednosti a zdánlivou legitimnost ediktu se zchytralostí tak záludnou, že Carlos nakonec projevil souhlas. Ano, když Urquijo mluvil o tom, že papeženci

tentokrát určitě zvednou nehorázný nářek a povyk, dokonce mu výslovně přislíbil ochranu před frailucos, před popy. Tady z toho má teď nadělení.

Král koktal rozpačité omluvy, ujišťoval nuncia nejhlubší zbožnou úctou k Svatému otci, svým nejvřelejším soucitem. Nuncius odpověděl, že bude toto poselství Svatému otci tlumočit, obává se však, že ho tuze neuspokojí.

Když se prelát vzdálil, spustili na Carlose don Manuel a María Luisa. Ten lišák Urquijo ho podvedl, svou ďábelskou výmluvností ten rouhačský edikt na bezelstném králi šalebně vylákal. Králova lítost přešla v hněv proti Urquijovi. Manuel a María Luisa jeho rozvzteklení využili. Urquijo musí být bez odkladu pohnán k odpovědnosti.

Ležel nemocný v posteli. Musil vstát a jen nakvap oblečen předstoupit před královské manžele a před Manuela, svého nejsveřepějšího protivníka. „Co sis to dovolil!“ rozkřikl se na něho král. „Podváděl jsi mě za zády i do očí! Přivedl jsi mě do různic se Svatým otcem a přivolal jsi na mne hněv boží! Ty kacíři!“ – „Přednesl jsem Vašemu Veličenstvu všechna pro i proti, jak bylo mou povinností,“ odpověděl nemocný ministr. „Vyslechl jste mé důvody, Sire, a souhlasil jste s nimi, dřív než jste ráčil podepsat. Víc než to, Sire: přislíbil jste mi ochranu před očekávanými útoky ultramontánů.“ – „To je drzá lež!“ zařval don Carlos. „Slíbil jsem ti ochranu před popy, před frailucos, ale ne před nunciem a před Svatým otcem. Ty jsi zavinil, jedině ty, když jsem teď s Římem bezmála ve válce. A potom chceš ten zločin svalit na mne.“

A aby se jeho žhavý vztek nevykouřil, rozkřikl se: „Do Pamplony! Na pevnost!“ a jen s námahou se podařilo ho zadržet, aby se na Urquija nevrhl.

Když ministr, na smrt bledý, ale přesto důstojný, odešel, myslila si doña Maria Luisa, že je vlastně přece jen škoda, že ho ztratila. Carlos ale řekl, potřásaje hlavou: „Podivné. Ještě dnes ráno mi byl docela sympatický a teď je najednou zločinec a já ho musím zavřít.“

„Už na něho nemyslete,
Sire,“ králi svému řekl
konejšivě don Manuel.
„Klid jen, Sire, všechno další

ponechte už na starosti
horlivosti inkvizice.“

13

Na radu infanta Manuela objednal král Carlos, aby prvnímu konzulovi prokázal přátelství a poctu, u velkého pařížského malíře Jacquesa Louise Davida obraz, který by generála Bonaparta důstojně oslavil. David navrhl jako námět „Překročení Svatého Bernarda“. Umělec nebyl levný, požadoval čtvrt miliónů reálů a kromě toho právo zhotovit tři maloučko pozměněné kopie. Bylo však důležité udržovat k prvnímu konzulovi dobrý poměr, dvůr zakázku udělil, David maloval, obraz došel, visel nyní v Aranjuezu, pánové Francisco Goya, Miguel Bermúdez a Agustín Esteve si ho prohlíželi.

Byl to rozměrný obraz, přes dva a půl metru vysoký, bezmála dva a půl metru široký. Napoleon, uprostřed pusté horské krajiny, seděl vítězně na oři, bujně se vzpínajícím, kolem něho se pohybovali malí a stínovití vojáci s děly; bledá písmena na hladkých skaliskách upomínala na oba druhé slavné válečné hrdiny, kteří překročili Alpy, na Hannibala a Karla Velikého.

Miguel pronesl po dlouhém mlčení soud první. „Oslava génia,“ prohlásil, „že důstojnější si Člověk sotva dovede představit. Obrovský masív Alp působí proti velikosti Bonapartově zakrslým dojmem. A při vší antické monumentalitě celého díla vtiskuje malíř svému hrdinovi podobu portrétu.“ – „Za čtvrt miliónu může člověk krapet portrétní podobnosti klidně přidat,“ usoudil Goya věcně. „Kůň portrétní podobu nemá,“ poznamenal Agustín suše. „Ten kůň je monstrum.“ „Ano,“ přisvědčil Goya, „to jsou tvoje koňské zadky lepší.“

Miguel poučoval Agustína. „Nemůžete Davidovi odpustit,“ káral ho, „že se pro revoluci nenechal gilotinovat. Já za svou osobu jsem šťastný, že nám tento velký umělec zůstal zachován. Také nemůže být vůbec řeč o tom, že by snad byl svůj vznešený vzor, antický Řím, zapřel. Jako Říman by se byl pravděpodobně – a protože republika skomírala, docela právem – přidal ke straně císaře

Augusta. Když se dověděl o coup d'état*, který provedl první konzul, řekl něco nádherného. Prohlásil: 'Pro republiku jsme nebyli dost ctnostní'."

Goya nerozuměl. „Co řekl kolega David?" zeptal se. Sál byl hodně veliký, Miguel opakoval, že se to rozléhalo: „'Pro republiku nejsme dost ctnostní'."

Goya se omezil pouze na to, že odpověděl: „Vidím." Viděl, že tento David je nyní dryáčnickým opěvatelem mladého generála, stejně jako předtím býval dryáčnickým opěvatelem revoluce. To považuje za „ctnostné" a pravděpodobně je upřímný. On sám, Francisco, když byl v Parmě a velmi mladý, maloval u příležitosti jisté soutěže překročení Alp také, přechod Hannibalův. Na tom obraze bylo hodně vojenské pompy, vyzbrojení válečníci, sloni, praporce. David je hospodárný a má svou mistrovskou techniku: ale pojetí padesátiletého Davida není o nic hlubší, než kdysi bylo pojetí dvacetiletého Goyi.

Agustín pokračoval ve výsměchu. „Jak je David pružný ve své politice," pravil, „tak strnulý zůstává ve svém umění. Pomalý malíř, ale hbitý politik." – „Necháváte se tuze zavádět svými city, done Agustíne," mentoroval opět Miguel. „Kdo se vyslovuje o politických záležitostech, má tak činit bez nenávisti! Kdo se chce úspěšně zabývat politickými otázkami, ať již jako aktivní účastník nebo také jako pozorovatel, má mít smysl pro spravedlnost! Ostatně," zakončil jakoby lhostejně, ale přesto slova jasně slabikoval, „co nejdřív se o monsieuru Davidovi dovíme víc autentických zpráv. Poslání doni Lucíe v Paříži je splněno. Očekávám, že se doña Lucía do dvou týdnů vrátí."

Goya viděl, jak Agustínovi obličej hraje. Porozuměl tedy správně. Sám byl dojat. Ted se tedy vrací k Miguelovi, jako by se nic nestalo, a on ji přijímá, jako by se nic nestalo. A co se stalo s abbém? Takové už ty Cayetany a Lucíe jsou.

O dva týdny později byla doña Lucía opravdu zpátky v Madridě.

Pozvala si nejbližší přátele na tertulii. Byla to přesně táž společnost jako onoho večera, kdy don Manuel poprvé spatřil Pepu; chyběl pouze abbé.

* *Coup d'état* (fr.) – státní převrat,

Lucía byla tak nenucená, jako by se byla vrátila domů z krátkého pobytu na venkově. Goya si ji pozorně prohlížel. Jeho portrét je dobrý, odpovídá Lucii dnešní možná ještě lépe než té dřívější. Seděla tu, maličko jako pod maskou, prazvláštně prohnaná, znepokojivě nonšalantní. Byla bezúhonnou velkou dámou, a přitom opar dobrodružnosti kolem ní ještě zhoustl. Mezi touto Lucíou a jím, Franciscem, bylo cosi společného. Oba patřili bezesporu k těm nahoře, přesto v obou žilo dále to spodní, z čeho vyšli.

Lucía vyprávěla o Paříži, ale nemluvila o tom, o čem všichni dychtili slyšet, o osudu abbého. A její vznešený, roztomilý chlad dámy žádné důvěrné dotazy nepřipouštěl.

Později potom seděly Lucía a Pepa pohromadě, blízké přítelkyně jako dřív, plny vzájemné shody, která ostatní lidi vylučovala. Bylo na nich vidět, jak se s tichou potměšilostí baví na účet méněcennosti mužů. Tolik bylo jisté: prozradila-li Lucía vůbec někomu, co se mezi ní a mezi abbém zběhlo, pak to bylo Pepě.

S Franciscem mluvila Lucía málo. Neměla ve zvyku vyslovovat tuze zřetelně, zábava s hluchým byla pro ni možná příliš namáhavá. Snad také cítila, že ji zná lépe než ostatní lidé, a byla opatrná. Neměl jí to ani za zlé.

Příjemně ho překvapilo, když k němu později často přicházela, do jeho quinty. Tam pak seděla u něho a u Agustína v ateliéru. Stejně jako předtím málo dbala jeho hluchosti, nemluvila zřetelně, a když něčemu nerozuměl, nedala si vůbec námahu, aby mu to napsala. Ale očividně byla ráda u něho a přihlížela, jak Francisco pracuje.

Leckdy přišly také obě, Lucía i Pepa. Potom si povídaly spolu nebo také jen prostě seděly, mlčky a lenivě.

Agustín, přes své přátelství a úctu k Franciscovi, cítil při pohledu na obě krásné ženy ono staré závistivé roztrpčení. Tady je ten Francisco, starý a hluchý, a ještě pořád za ním ženy běhají. Pro něho samého nemají jediný pohled. Přitom rozumí umění víc než kdo jiný ve Španělsku a bez něho by se Goya nikdy nebyl stal Goyou. Ke všemu dává Francisco zřetelně najevo, jak málo si z obou těch žen dělá. V hloubi nitra myslí ještě pořád na tu vznešenou, která ho uvrhla do neštěstí; ta Alba, jejíž portrét si ze všech svých obrazů ponechal jako jediný, obě ty ženy tady přehlíží a ony si to nechávají líbit.

Agustín, když viděl Lucíu tak sedět pod obrazem Alby, nechápal, jak se člověk, který mohl mít takovou Lucíu, mohl spokojit s takovou Albou. Alba zůstane napořád a v každém převlečení jenom směšnou vévodkyní, dokonce ani Goyovo umění ji nedokázalo přetvořit v maju; určitě dost často postavila ubohému Franciscovi na oči své grandovství, aby mu připomněla hvězdnou vzdálenost, která leží mezi takovým nízkým malířem a mezi vévodkyní z Alby, a vehnala ho v černé běsnění. Tahle Lucía se ale stala opravdovou velkou dámou a zůstala přitom opravdovou majou. Je na mínění světa skutečně nezávislá. Odjede si se svým abbém do Paříže, když se ji tak zlíbí, a když pocítí zase chuť na Madrid, vrátí se stejně bezstarostně zase zpátky ke svému učenému oslu manželovi.

Jednou, když byla Lucía s oběma muži v ateliéru, sama bez Pepy, řekla nečekaně: „Myslela jsem, že vy a náš abbé jste přátelé. Připadá mi to ne zrovna přátelské, že jste se na něho ještě ani jednou nezeptal.“ Mluvila před sebe, nebylo jasné, komu její výtka patří, zda Goyovi nebo Agustínovi. Goya maloval dál; zřejmě nedával na její rty pozor. Agustín, údivem oněmělý a zkoprnělý, se konečně nabídl: „Přejete-li si, vaši větu mu napíšu.“ – „O čem je vlastně řeč?“ zeptal se od své štafle Goya. „O abbém,“ vyslovil velmi zřetelně Agustín. Goya přestal malovat a díval se pozorně na Lucíu.

„Brzičko, a vrátí se,“ oznámila Lucía lhostejně.

Agustín se posadil. Goya odložil štětec a paletu a přecházel sem a tam. „Jak jste toho dosáhla, doño Lucío?“ zeptal se. Lucía se na něho podívala svýma lehce posměšnýma očima, zastřenýma jakoby závojem. „Napsala jsem mu, aby se vrátil,“ řekla. „Ale inkvizice!“ zvolal Agustín. „To přece pro toho muže znamená hranici!“ – „To si přece nenechá svaté oficium nikdy a za nic líbit!“ zvolal také Goya. „Mluvily jsme,“ vysvětlovala Lucía svým poněkud vleklým hlasem, „Pepa a já jsme mluvily s domem Manuelem a ten mluvil s velkým inkvizitorem. Není pochyby, nějakou tu nepříjemnost abbé samozřejmě podstoupit musí. A je také hotov ji podstoupit. Protože tak bude alespoň ve Španělsku.“

Doña Lucía mluvila lhostejně, neprozradila ani špetičku pýchy. Francisco a Agustín pocítili chlad. Takřka s nenávistí myslili na to, jaký triumfální pocit musí tu ženu hřát. Vymohla si přece od manželova představeného návrat svého milence. A ten se vrací,

hotov podstoupit oběti a nebezpečí, jenom aby mohl dýchat vzduch téže země jako ona. A za to, že upustí od upálení toho arcikacíře, si velký inkvizitor Reynoso jistě nevymínil cenu levnou. To, co don Manuel s Reynosem „mluvil“, pravděpodobně zasáhne do osudů ještě mnohého člověka. A tady ta žena sedí a vypravuje o tom všem klidně, pansky, lhostejně, jako by šlo o nějakou tertulli nebo novou frizúru. Náhle musil Francisco opět pomyslit na prodavačku mandlí v Pradu, která ho tenkrát, jako pravá maja, zasypala spoustou „ajos y cebollas, česneku a cibule“, na onu sprostě uličnickou Lucíu s její zálibou v drzých odpovědích a peprných žertech. Teď si tropí žerty z prvního ministra, z velkého inkvizitora, z celé země.

Ostatně však, tak se zdálo,
chlubila se vítězstvím svým
předčasně, neb uplynuly
celé týdny, potom měsíc –
po měsíci ještě další,
po návratu abbého však
nikde vidu ani slechu.

14

Goya seděl ve svém ateliéru v Calle de San Bernardino, v Ermitě, a pracoval. Udělal přestávku, odstrčil desku a rydlo, prohlížel si se slabým, nepřítomným úsměvem zašpiněné ruce. Zvedl se, aby si je umyl.

V pokoji stál muž, možná že již dlouho, nuncio, jeden ze zelených poslů inkvizice. Muž se zdvořile uklonil, řekl něco, Goya tomu nerozuměl, muž podal svou potvrzenku a ukázal na zapečetěný dopis. Goya věděl, že má podepsat, podepsal mechanicky, ale přesto velmi pečlivě, muž si vzal potvrzenku, odevzdal svůj dopis, uklonil se, řekl něco, Goya odpověděl: „Pochválena budiž Nejsvětější Panna,“ muž odešel.

Goya seděl ve svém osamění, které mu připadalo, jako by se bylo ještě prohloubilo, dopis v ruce, a civěl bezmyšlenkovitě na pečeť s křížem, mečem a metlou. Věděl, že inkvizice proti němu má dobrý materiál. Cayetana, ta čarodějnice, ta zhoubkyně, ukázala jiným ten obraz, co maloval, ten obraz nahoty; když o tom ví don

Manuel, pak o tom ví taky inkvizice. Mnohý jeho výrok by se dal vyložit jako filozofický, kdyby někdo měl zlou vůli; taky v jeho obrazech by se jistě dalo najít to či ono, co by někdo mohl nazvat kacířstvím, kdyby měl zlou vůli, a donesly se mu úsudky velkého inkvizitora, z nichž je zřejmé, že na něho a na jeho malování pohlíží nevlídným okem. Domníval se však, že v přízni královně a ve vlastní slávě je bezpečný. A nyní tu sedí, předvolání před svatý tribunál v ruce.

Dýchal s námahou, šílená úzkost mu svírala prsa. Právě nyní, kdy se vynořuje z hlubokých vírů zhouby, kdy zná její propastnost, se nechce znovu propadnout dolů. Teprve v tomto posledním roce poznal, co znamená *život*, co znamená malování, co znamená umění. Nesmí se to stát, aby po něm právě teď inkvizice sáhla svýma strašlivýma rukama!

Nemohl se odhodlat, aby dopis svatého oficia otevřel. Utápěl se místo toho v nicotném přemítání. Tak dlouho čekali, neodvažovali se proti němu postupovat: jak to přijde, že teď najednou udeřili? Vzpomněl si, jak ty dvě spolu tehdy seděly, Lucía a Pepa, vábivé, šelmovské a nebezpečné jako ty majas na balkóně. Možná že do obchodu, který Lucía sjednala ve věci návratu abbého, je zahrnut také on, Francisco. Po zkušenostech s Cayetanou byl pln podezíravosti; od každého se může člověk nadít všeho.

Otevřel dopis.

Inkviziční tribunál v Tarragoně ho zve, aby se zúčastnil zasedání auto particular, na němž bude vynesen rozsudek nad kacířem Diegem Pericem, bývalým abbém, bývalým sekretářem svatého tribunálu v Madridě.

Na okamžik pocítil Goya úlevu. Potom se ho zmocnila hluboká nevole, že mu inkvizice toto potměšilé pozvání poslala. Jeho, hluchého, který přece předčítání rozsudku nemůže slyšet, nutit, aby podstoupil námahu dlouhé cesty až do nejzazšího kouta Aragonu! Je to hanebně drzý požadavek.

Je to temná hrozba – právě proto, že to je takový hanebně drzý požadavek.

Kdyby nebyl Francisca brzdil jeho neduh, pak by byl o svých starostech prostě pověděl Agustínovi nebo Miguelovi. Ale takhle se styděl. Neboť o této nebezpečné věci se mohlo mluvit jen v narážkách, polohlasnými slovy, a tu by nebyl odpovědím rozuměl; a zdálo se mu směšné a tísnivé musit se znovu dotazovat. Kdyby

mu však byli přátelé odpovědi napsali, jen by to bylo přivábilo démony ještě povážlivěji blíž. Kolikrát uvažoval, nemá-li se svěřit svému synu Javierovi. Před tím by se byl nestyděl. Ale Javier byl příliš mladý.

A tak se tedy Goya vláčel se svou smutnou vědomostí sám, zmítaje se ustavičně mezi strachem a nadějí. Hned si byl jist, že velký inkvizitor posle abbého, když ho už jednou má v moci, bez ohledu na dona Manuela rovnou na hranici a jeho, Goyu, že uvrhne do vazby. Potom si zase říkal, že don Manuel je prohnaný, Lucía lstivá jako had, určitě si dali poskytnout záruky, že celý proces nebude nic než ponurá fraška a Franciscovo obeslání planá hrozba.

Inkvizice ale zatím, ačkoliv ji zvyklosti zavazovaly, aby celou věc tajila, rozšiřovala o nastávajícím autodafé pověsti, které líčily návrat abbého jako slavné vítězství. Bůh, povídalo se, probudil kacířovo svědomí, takže se dobrovolně vrátil do Španělska, aby se dal svatému oficiu k dispozici.

Když se Agustín tímto způsobem o chystaném autodafé dověděl, otřáslo jím dojetí. Abbého titěrně puntičkářská učenost a hejskovsky duchaplná povaha ho sice odpuzovaly a byl také bezmezně žárlivý, že se Lucía do toho muže zbláznila, ale obdivoval se donu Diegovi proto, že se kvůli Lucii vrátil a vrhl do chřtánu inkvizice. Byl také dost chytrý a poctivý, aby dovedl ocenit pokrokové smýšlení dona Diega, a vítězství inkvizice právě nad tímto mužem ho hnětlo.

Rozervaný protichůdnými pocity zeptal se Goyi: „Víte, že se abbé doopravdy vrátil? Slyšel jste o tom autodafé?“

„Ano,“ řekl Goya a ukázal mu pozvání svatého tribunálu.

Přes všechno‘ leknutí pocítil Agustín pýchu. Duchovní soudcové se tedy toho hluchého, osamělého muže bojí tak hluboce, pokládají jeho umění za tak působivé, že mu poslali takovou výstrahu! Nic z těchto myšlenek však Agustín ani slůvkem neprozradil, nýbrž uchýlil se, přesně stejně, jak učinil Goya, k hněvu nad troufalým požadavkem takové trmácivé cesty. „Je to sprostota,“ huboval, „ukládat vám takovou štrapáci!“ To, že Agustín reagoval na obsílku takhle, přišlo Goyovi velmi vhod. Oba nyní hubovali ne na inkvizici a ne na Lucíu, ale na námahu cesty.

„Samozřejmě, že tě doprovodím,“ řekl po chvíli Agustín. Potají si Goya vytrvale pohrával s myšlenkou, že Agustína poprosí, aby ho doprovázel, ale taková prosba by mu byla připadla zatěžko – neboť

k tomu, aby člověk provázel ohroženého na místo, kde má vyslechnout svou výstrahu, bylo zapotřebí odvahy. Když se mu nyní Agustín sám nabídl, zamumlal Francisco jakési odmítnutí, vyjádřil mu vděčnost, přijal jeho doprovod.

Když velký inkvizitor uvážil, že by vláda s autodafé přímo v Madridě pravděpodobně nesouhlasila, zvolil s velkým rozmyslem město Tarragonu. Jméno toho města vyvolávalo totiž u každého Španěla vzpomínku na jeden z největších triumfů inkvizice.

Psal se tehdy rok 1494. V Barceloně řádil mor a barcelonský inkvizitor de Contreras uprchl se svými úředníky do Tarragony. Do městské brány se dostavily úřady a daly inkvizitoru na uváženou, že když povolí pobyt v městě *jemu*, budou požadovat také úředníci *králově, aby* byli z karantény vyňati. Inkvizitor odpověděl, že dává pánům na rozmyšlenou lhůtu tří Miserere. Neotevře-li se potom brána, uvalí na celé město exkomunikaci a interdikt. Pomodlil se třikrát Miserere a přikázal, aby notarius svatého tribunálu zaklepal na bránu. Když se brána neotevřela, odešel a uchýlil se do blízkého dominikánského kláštera, sepsal tam exkomunikační listinu a dal ji přibít na brány Tarragony. Po týdnu Tarragona inkvizitorovi oznámila, že mu jsou její brány otevřeny. Nyní však uražený kněz žádal, aby všichni hodnostáři a čelní měšťané učinili slavnostně pokání. Město se musilo podrobit. V přítomnosti katalánského místokrále se dostavili všichni úředníci a vážení měšťané tarragonští před inkvizitora, trůnícího v katedrále, oblečeni v potupné roucho, svíce v rukou, a tímto způsobem uvalili na sebe i na své potomstvo nesmazatelnou hanbu.

Aby všem hříšníkům oživila tuto událost v paměti, vyvolila inkvizice pro autodafé abbého město Tarragonu.

Po dlouhé, nepohodlné cestě dorazili Goya a Agustín do Tarragony, o hodně víc než včas. Vystoupili u prostého hostince a Francisco se šel ohlásit do arcibiskupského paláce, do palacio del patriarca. Byl však přijat pouze jedním z vikářů. Ten oznámil, že autodafé se bude konat pozítří ve velkém poradním sále arcibiskupského paláce, a suše k tomu dodal, že panu prvnímu malíři královu bude jistě k prospěchu, jestliže bude aktu přihlížet.

Francisco nikdy v Tarragoně nebyl. Spolu s Agustínem si prohlížel město, jeho obrovské zdi, kyklopské valy, zbudované dlouho před římskou dobou, nesčetné římské starobylosti a katedrálu, tu nádhernou prastarou stavbu s jejími křížovými

chodbami a vraty, s jejími římskými sloupy a pohanskými skulpturami, které byly naivně přetesány na křesťanské. Goya dovedl s potěšením ocenit žerty, které si tu a tam ztropil nějaký dávno zpráchnivělý sochař. Dlouho a se zálibným úsměvem stál před vytesaným příběhem oné kočky, která se na oko mrtvá nechává nést myšmi ke hrobu, aby se, až se jich seběhne dostatečné množství, na ně vrhla. Pravděpodobně měl ten příběh v oné době, kdy ho dávný umělec tesal do kamene, svůj jinak docela nevinný vedlejší význam. Goya vytáhl dorozumívací sešit a nakreslil si příběh s kočkou po svém.

Zamířil s Agustínem k přístavu, do skladišť. Tarragona byla proslulá svým vínem, ořechy a marcipánem. V jedné obrovské místnosti třídily dívky ořechy, oddělovaly dobré od hluchých, házely hluché pod stůl a dobré do košíků na klíně. Práce jim šla od ruky mechanicky a nesmírně rychle, dívky při tom brebentily, smály se, zpívaly, ba i kouřily. Bylo jich dobře na dvě stě, velká místnost šuměla životem. Goya zapomněl na autodafé, kreslil.

Nazítří se potom zrána dostavil do poradního sálu v palacio del patriarca. Sál byl velký, moderní, střízlivý. Většina pozvaných, jak se zdálo, byla z Tarragony nebo z blízkého hlavního města Katalánska, z Barcelony. To, že si inkvizice předvolala Francisca až z dalekého Madridu, vypadalo povážlivě, lidé si ho prohlíželi s ostýchavou zvědavostí, nikdo na něho nepromluvil.

Tribunál se vnesl průvodem do sálu. Korouhev, zelený kříž, chmurné řízy duchovních soudců, celá ta ponurá pompa se podivně odrážela od moderního zařízení sálu a od střízlivých, soudobých obleků hostí.

Přivedli abbého. Goya očekával, že bude na sobě mít žlutou košili odsouzenců, sambenito, ale – také to byl jistě ústupek, který musila inkvizice vládě udělat – don Diego měl na sobě měšťanský oblek, střižený podle pařížské módy, a očividně se snažil dodat si vzezření elegantního, klidného, pána. Když ho však vyvedli na stupínek obžalovaného a uzavřeli do nízké dřevěné ohrádky, tu při pohledu na všechnu pochmurnou okázalost kolem a na vlastní potupu obličej abbého sebou začal škubat, ochabl, rozplýval se a cynický pán, uzavřený v své dřevěné kleci a usazený tváří v tvář okázale nebezpečnému tribunálu, dělal ve svém prostém všedním oblek úplně stejně žalostný dojem, jako kdyby ho byli navlékli do sambenita.

Převor dominikánů začal se svým kázáním. Goya nerozuměl, nesnažil se ho sledovat, jen se díval. A třebaže tento tribunál rozvinul o tolik méně nádhery a moci než tenkrát soud nad Olavidem v kostele San Domingo el Real, nebyl o nic méně ponurý a tísnivý. Neboť ať už Lucía a Manuel s velkým inkvizitorem domluvili cokoli a ať už je don Diego odsouzen k trestu mírnému nebo přísnému, také zde – obličej abbého to jasně prozrazoval – je zase jeden člověk ničen. Z tak strašlivého pokoření, jaké zde prožívá tento muž, se už nikdo jaktěživ nezotaví, i kdyby byl své srdce obrnil sebesilnější skepsí, rozumností, statečností. A bude-li i jednou po letech, snad propuštěn na svobodu, ponese cejch odsouzeného kacíře, Španělé se od něho budou s odporem odvracet.

Zatím započalo předčítání rozsudku. Také tentokrát trvalo dlouho. Fascinovaně a s hrůzou pozoroval Goya, jak se tvář abbého stále víc a víc rozplývá, jak mu světácká, duchaplná maska úplně sklouzává a jak se pod ní objevuje všechno ponížení, zoufalství, trýzeň toho tvora.

Tento abbé kdysi přihlížel zkáze Olavidově v kostele San Domingo, teď trčí v odsouzeneckém kotci na pranýři hanby v palacio del patriarca a on, Goya, tomu přihlíží: nebude jednou on sám stát před takovým zeleným křížem, před takovými svícemi, před takovým slavnostně hrozebným tribunálem, v dřevěné kleci? Goya cítil, jak se k němu znovu blíží démoni, jak po něm sahají. Viděl přímo hmatatelně, co se za čelem štvaného abbého děje. Nebyla tam už žádná myšlenka na milovanou ženu, už žádná myšlenka na možnost štěstí v budoucnosti, na skutky již vykonané ani na ty, které ještě vykonat zbývají, byla tam pouze žalostná, propastná, nekonečná bída daného okamžiku. Nadarmo *si* říkal Goya, že to, co se tady děje, není nic než hloupé divadlo, strašidelná šaškovina s narafičeně mírným koncem. Bylo mu, jak mu kdysi bývalo srdce jako chlapci, který pochyboval o cocovi, o tom bubáku, Černém muži, a cítil potom drtivou hrůzu, když se ukázal.

A pak se abbé odpřísahal. Vidět toho muže v jeho elegantním moderním obleku, jak klečí před černě zahaleným křížem s rukou na otevřené bibli, bylo ještě hrůzyplnější než tenkrát to divadlo s kajícím Olavidem v jeho kacířském rouchu. Kněz mu předříkával a abbé ty strašlivé, pokořující floskule opakoval.

Než se nadál, byl posvátný akt u konce, odsouzenec byl odveden, hosté se rozcházeli. Nechávali Goyu nebezpečně

samotného. Krokem poněkud vrávoravým, ve své hluchosti nejistým, vyšel podivně malátný z šera místnosti.

Agustín seděl v hostinci, proti svému zvyku před lahví vína. Ptal se, k jakému trestu byl abbé odsouzen. Goya to nevěděl, nerozuměl. Ale hostinský mohl již ohlásit, že Diego byl odsouzen ke třem letům uzavření v klášteře. Hostinský byl patrně tajný liberál, překypoval k panu prvnímu malíři úctou, byl horlivě pozorný, ale i podivně ostýchavý, bezmála soucitný. Vyprávěl o neobyčejně dobrém vínu, třináctiletém, kterého má už nyní pouze sedm lahví, pro sebe a pro zvlášť úctyhodné hosty, a jednu z těch lahví přinesl. Goya a Agustín zamlkle popíjeli.

Ani na zpáteční cestě nemluvili Francisco a Agustín mnoho. Pouze jednou otevřel Goya své srdce a s jakýmsi vzteklým zadostiučiněním nenadále řekl: „Tady to vidíš, kam to vede, když se člověk pouští do politiky. Kdybych byl jednal, jak jste chtěli, pak bych býval už dávno shnil v žalářích svatého oficia.“

Rozhodl se pevně v nitru:
A teď zrovna tribunál ten
svatý namaluje věrně!
V klidu dílny, své Ermity,
nakreslí si inkvizici,
jak je vskutku: ty frailucos,
syté popy, jak s rozkoší
přihlížejí, zatímco se
jejich hříšník provinilý
v osidlech mučivě třepá.
Také garrotovaného
bude ještě znovu kreslit,
zobrazí ho pravdivěji.
Rovněž zpodobí tu stvůru,
toho bubáka el coco,
noční můru, postrach dětí,
onoho Černého muže,
který není, a je přece.

Když dojel zpátky do Madridu, řekl mu jeho syn Javier, že si pro něho vzkázala vévodkyně z Alby. Bydlí zase ve svém palacete Buenavista v Moncloji; nový Goyův dům, jeho quinta, však ležel velmi blízko tohoto malého venkovského sídla. Francisco nevěděl, co všechno javier o jeho vztazích ke Cayetaně ví. Ovládl se, řekl pokud možno lhostejně: „Děkuju, synu!“

Došel k víře, že Cayetanina démonická moc nad ním je tatam; zbývaly už pouze obrazy, sny, dobré i hrozivé, ale přesto bez výjimky spoutané řetězem rozumu. A tak tomu skutečně také bylo, dokud meškala v Itálii, dokud ji od něho dělilo moře. Když jí však nyní mohl dosíci krátkou procházkou, byl řetěz, jímž své sny spoutal, náhle zpřetrhán.

Neohlásil se Cayetaně. Byl skorém ustavičně v Ermitě, ve svém poustevnickém ateliéru. Snažil se pracovat. Ale tarragonské obličeje mu vybledly. Viděl jen strašlivé sny sanlúcarské. Seděl bezmocně, pln nešťastné touhy, pod zvonem své hluchoty.

Zčistajasna před ním stála doňa Eufemia. Tyčila se před ním černá a důstojná, nezměněná, překypující zdvořilou nenávistí, přes všechno své vzezření neurčitého stáří prastará. „Požehnej Vaší Excelenci svatá Panna,“ řekla. „Nijak se člověku nesnažíte usnadnit, aby vám mohl vyřídit vzkaz,“ a s nesouhlasem se rozhlížela po nuzném, špatně uklizeném ateliéru. Nevěděl, rozuměl-li jí dobře, byl tuze rozčilený. „Musíte mi napsat, co mi chcete říci, doňo Eufemio,“ odpověděl sípavě. „Slyším totiž ještě hůř než dřív, jsem tak říkajíc hluchý jako poleno.“ Doňa Eeufemia mu svůj vzkaz napsala; zatímco psala, pravila: „Vždycky jsem vám to říkala, pane první malíři, že to nemůže dobře skončit, když malujete tolik pekelných krámů.“ Goya na to nic neřekl. Přečetl si pozorně vzkaz. Odpověděl, že tedy očekává doňu Cayetanu zítra večer v půl osmé.

„Tady v ateliéru v Calle San Bernardino,“ dodal velmi hlasitě.

Oblékl se na ten večer obzvlášť pečlivě a sám se sobě posmíval. Je v tom elegantním obleku směšný v tomhle ateliéru, který je ledabyle a nuzně zařízený jako v době jeho chudoby, pokoj pouze na práci a na pokusy. Proč si pozval Cayetanu právě sem? Byla to zpozdilá, mladická vyzývavost, věděl to, obličej doni Eufemie mu to potvrdil, a přece to udělal. A přijde vůbec? Ví ona, ujasnila si

vůbec, jak se změnil? Poví jí to dueňa, že se z něho zatím stal hluchý, nevrlý starý muž, utápějící se v podivínských snech?

Bylo půl osmé, bylo deset minut po půl. Kdo ovšem nepřisel, jako Cayetana. Přemítal: jaký život mezi tím časem asi měla: s tím beznadějně zamilovaným, němě tísnivým Peralem, s italskými kavalíry, kteří jsou ještě frivolnější než caballeros španělští. Rozběhl se ke dveřím, podíval se za dveře, možná že tam stojí a klepe a zapomněla, že on neslyší, ona přece vždycky myslí jenom na sebe. Nechal dveře maličko pootevřené, aby světlo padalo na chodbu. Je osm hodin, a pořád ještě není tady a teď už určitě nepřijde vůbec.

Pět minut po osmé přišla, pozdě jako vždycky. Odložila závoj, mlčky, stála před ním úplné změněná, čistý oválný obličej nádherně jasný nad drobným, útlým, černě oblečeným tělem. Stáli a dívali se na sebe a bylo to jako tehdy, když ji spatřil na její estrádě a jejich velký spor ještě neexistoval.

Také v příštích dnech, týdnech, měsících bylo všechno jako dřív. Možná že méně mluvili, ale nedorozumívali se snad hned od začátku lépe mimikou tváře a posunky než slovy? Slova natropila mezi nimi vždycky zlo. Jí ostatně rozuměl snadněji než komu jinému, dovedl jí odečíst ze rtů všechno, připadalo mu, jako by si jeho paměť byla její tvrdý dětský hlas uchovala věrněji než hlasy všech ostatních lidí; kdykoli si dovedl svým niterným uchem vyvolat přesný tón těch posledních slov, která na něho promluvila, nevědouc, že on ji přec jen slyší.

Chodili do divadla, třebaže nyní mohl hudbu a dialog vnímat už pouze očima, chodili do vinárniček v Manoleríi a byli vítáni jako předtím. „El Sordo, Hluchý," říkalo se mu všude. Neobtěžoval však lidi mrzoutskými rozklady o svém neduhu, smál se s ostatními, když se mu přihodilo nějaké komické nedorozumění, musel být prostě celý chlapík, jinak by se s ním Alba nepřátelila.

Jeho vzpomínky nebyly mrtvé, věděl o Cayetaniných záludných mělkostech, ale sny měl pevně spoutány v řetězech. Právě proto, že se musil propadnout do tak závratné hlubiny, nyní úplně vychutnával, že je opět ve světle. Nikdy se jí nekochal s takovým vytržením jako teď a ona mu jeho opojení splácela.

Necítil už vůbec touhu ji malovat, a ona ho o to už nežádala. Jeho velké portréty Cayetany byly nepravdivé, zobrazovaly jenom povrch, ale on věděl, co se pod ním skrývá, zahlédl to kdysi a ve

zbědovanosti a osamělosti to také maloval a kreslíval a to byla pravda, to byl jeho lék, jeho vyléčení. Ublížila mu nejkrutěji, jak může člověk člověku ublížit, plna nevinné potměšilosti a prostopášné nevědomosti, ale dala mu také prostředek, který byl nejenom lékem, ale který ho učinil silnějším, než byl dříve.

V této době maloval Goya mnoho portrétů, lehkou rukou ne zrovna ledabyle, ale přesto tak, jak by to byl dokázal i před lety, a on i Agustín věděli, že teď dovede něco lepšího. Maloval mnoho krásných žen, s radostnou smyslností, která dodávala jejich kráse ještě větší zářivosti. Maloval dvořany, vojenské pány, bohaté měšťany a všichni se zdáli významnější, aniž jejich slabé stránky potlačil. Jeho portréty mu vynášely novou slávu a nové peníze a dvůr i město chovaly pevné přesvědčení: není v celé Evropě většího malíře než hluchý Francisco Goya.

Syna Javiera rozmazloval dál. Náruživě se zajímal o všechno, co mladík podniká. Nakázal mu vstoupit do školy Ramóna Bayeua, aby si jeho osobním, Franciscovým, vyučováním neosvojil manýrovitost. Přijímal Javierovy umělecké soudy vážně, často, když ho Cayetana navštívila v jeho rozlehlém, holém domě, v quintě, dovoloval Javierovi sdílet jejich společnost. To byly pro Javiera slavné chvíle. Cayetana s ním jednala napůl jako s chlapcem, napůl jako s mladým kavalírem. Neznatelným, roztomilým způsobem mu dávala lekce, co má dělat a čeho má zanechat. Tlumila jeho touhu přehnaně se oblékat. Přinášela mu dárky, hodinkové přívěsky, několikerý rukavice, prsten, a vychovávala ho, aby křiklavě okázalé věci, jež s oblibou nosil a jimiž se s oblibou obklopoval, nahradil předměty ušlechtilejšími, vkusnějšími. Plně využíval všech výhod toho, že je přijat do kruhu první dámy v říši, a neskrývaně projevované blízké přátelství vévodkyně z Alby s jeho otcem mu potvrzovalo otcův vynikající umělecký význam.

Tou dobou se v Madridě objevil cádizský rejdař Sebastián Martínez a vyhledal Goyu. Dorozumíval se s Goyou písemnou cestou; Francisco přihlížel jako u vytržení, s jakou rychlostí ty dlouhé spletité věty pod mrštnými prsty velkého obchodníka vznikají, a skorém litoval, že tehdy nevěnoval na zpodobnění těchto rukou více péče.

Nakonec mu seňor Martínez napsal: „Povídá se, že jste v Cádizu a v Sanlúcaru maloval nejenom obrazy pro Santa Cuevu. Povídá se

o nějaké Venuši. Jsem neskromný, jestliže Vás prosím, abyste pro mne zhotovil kopii té Venuše?“ Chichtal se, zatímco psal, potom přistrčil napsané Goyovi před oči. „Jste neskromný, seňore,“ odpověděl Goya. Hbitě psal seňor Martínez dál: „Nabízím 50 000. Za kopii.“ Podtrhl slovo kopie, přistrčil písmo Goyovi na oči, ale ještě než mohl odpovědět, přitáhl si papír zase zpátky, a hbitě připojil. „Jsem ještě neskromný?“ – „Jste neskromný, seňore,“ opakoval Goya. „100000,“ napsal Martínez, udělal nuly velmi veliké, jedničku ještě větší a opět hbitě připsal: „Ještě neskromný?“ – „Ano,“ řekl prostě Goya. Seňor Martínez pokrčil smutně rameny a vyjádřil se, tentokrát nikoliv písemně, nýbrž jasně článkovanou mluvou: „Jste velmi nepřístupný, Excelence.“

Seňor Martínez přišel vévodkyni z Alby složit poklonu. Pozvala ho na slavnost. Slavnost se protáhla dlouho. Tančilo se při ní desmayo, tanec nyvosti a mdloby, při němž napřed tanečník, potom tanečnice malátně, s plnou odevzdaností a se zavřenýma očima padne svému protějšku na prsa. Později se předváděla marcha china. Při tomto „čínském pochodu“ lezli napřed tanečníci po všech čtyřech přes sál, potom utvořily tanečnice „čínskou zeď“. Stojíce v řadě vedle sebe, sehnuly se kupředu, až se rukama dotýkaly podlahy, a tanečníci prolézali alejí ženských rukou; potom prolézaly zase tanečnice pod rukama mužů.

Cayetana se účastnila obou tanců; desmayo tančila s markýzem de San Adriánem, marchu chinu se seňorem Martínezem. Francisco tomu hnusnému divadlu přihlížel a chtě nechtě musil přitom myslit na „Aquelarre“, které kdysi nakreslil, na ten hrozný povyk, šílený rej, sabat čarodějnic, na němž zobrazil onoho mohutného kozla, jak sedí vzpřímeně na zadních nohou a žehná tančícímu čarodějnickému pronárodu, a kde kvetoucí náčelnicí toho pronároda je Cayetana.

Ale zasmušilé rozladění, jež Francisca prostupovalo, bylo daleko oné nepříčetné zběsilosti, kterou v sobě pocítil tenkrát, když Cayetana tančila fandango. Nyní, když viděl Cayetanu, San Adriána, Martíneze a ostatní její přátele takovým zpozdilým a vulgárním způsobem lézt po zemi, vnímal mnohem hlouběji než prostým rozumem, cítil celou bytostí, kolik vzájemně si odporujících vlastností současně může jeden člověk mít, kolik jich každý člověk současně má. Tato žena to ví, zakusil to, dovede být plna odevzdání, něžná, sobecky náruživá, jako žádná druhá. Dovede

říci: „Miluju vždycky jenom tebe“ hlasem, při němž člověka jímá závrať a který proniká zvonem hluchoty, přes člověka poklopeným, a tady si teď leze po podlaze, sprostá, oplzle sprýmovná, se smíchem, jehož polechtanou vřískavost vidí Goya tak jasně, až bodavě proniká i jeho hluchotu. Taková už prostě je. Takový je každý. Takový je i on sám. Stoupal k nejčistšímu nebi a najednou se zřítil do nejšpinavější propasti. Rozplýval se jasným a čistým nadšením z kouzelného tónování barev a odhodil štětec a šel, ani ho nevymyl, a vrhl se v rujném chtíči na první děvku. Člověk žere ollu podridu a vzněcuje se Velázquezem a plane vlastním uměním a válí se na špinavé posteli s pětireálovou děvkou a kreslí démony a uvažuje, jestli člověk má Dávilovi za ten portrét vytáhnout z kapsy ještě o tisíc reálů víc nebo ne.

Odešel ze slavnosti, nocí kráčel do své Ermity.

Tam, v onom bezmezném tichu, účtoval s Cayetanou de Alba, definitivně naposledy, s vědomím, že je jedinou ženou, kterou kdy miloval a kdy milovat bude.

Svíce vytrhávaly ustavičné nové a nové kusy velkého pokoje do svého světla a stíny, které na stěně tančily, narůstaly a smršťovaly se, proměňovaly se mu v obličeje Alby. Všechny Albíny zlé obličeje, které kdy předtím viděl, viděl nyní znovu, ty pohrdavě šklíbivé, čarodějnické, ďábelsky zhoubné, ale také ty ostatní, obličeje v lásce plně odevzdané, ve vášni rozplynulé, a poroučel si: „Nezapomenout! Nezapomenout na ty ostatní!“

Usilovně se snažil být k ní spravedlivý. Nemá také ona právo mít své démony? A potěšení z těch démonů? Chtěl by on sám žít bez svých démonů? Život by byl bez nich nudný; z člověka by se stalo něco jako Miguel. On, Francisco, má své démony na řetěze, on může své zlo a svou sprostotu kreslit. Cayetana své démony na řetěze nemá, nedovede svou mrtvou komornou Brígidu ani popsat, natož aby ji pak dovedla hodit na papír. Musí tedy své zlo a nesmyslnosti vypouštět v podobě slov a skutků, musí dělat, co jí mrtvá Brígida našeptává. Proto musela tančit to desmayo a tu marchu chinu. Často je Cayetanou, potom zase Brígidou.

Zavřel oči a viděl ji, Cayetanu a Brígidu v jedné osobě. A kreslil ji, její poslední pravdu a svou poslední pravdu. Kreslil svůj sen, kreslil lež, přelétavost.

Tu před ním půvabně spočívala a dal jí, té jedné ženě, dva obličeje. Jeden z nich je obrácen k muži, který ji, rozplývaje se

oddaností, objímá, a rysy tohoto muže jsou neomylně rysy jeho, Franciscovy.

Její druhý obličej však,
krásný též, ač panovačný,
hledí tvrdě žádostivým
zrakem v stranu zcela jinou,
pošilhává, kde muž jiný.
Jednu ruku ponechává
žena s dvojí tváří volně
milci svému blouznivému,
kdežto druhou vzkaz přijímá
od Brígidy s dvojí tváří.
Vzadu druhá Brígida je,
tlustá machna, na výstrahu
prohnaně prst na rtech drží.
U té krásky, která leží,
před ní, za ní, všude kolem,
leze, kroutí se a svíjí
havěť hnusná, želvy, zmije,
číhavě se zeširoka
přeohyzdný šklebí démon.
Ale ve výši a v dáli,
lehký, vzdušný svítí zámek,
smrtelníku nedosažný,
zbudovaný jistě ze snů
zamilovaného blouda.

16

V údolí Manzanaresu, v obvodu Casy del campo, kde král lovíval ve Floridě, stál kostelíček, zasvěcený svatému Antonínu Paduánskému. Král ho měl příhodně při cestě, když při návratu z lovu chtěl vykonat svou večerní pobožnost. Kostelík byl tou dobou zchátralý a don Carlos, který rád stavěl, přikázal staviteli Venturovi Rodríguezovi, aby ho přestavěl. Seňor Rodríguez miloval radostné honosné stavby, jaké bývalo zvykem stavět v šedesátých a sedmdesátých letech. Navrhl, že ermitu de San Antonio de la Florida vyšperkuje jako klenotničku, a don Carlos s tím okamžitě

vyslovil souhlas. Francisco Goya udělal svého času ty hezké, veselé gobelíny; to je pravý muž, který kostelík patřičně vymaluje.

Francisca ten příkaz těšil. To, že zbožný král pověřil výzdobou svého zamilovaného kostelíka právě jeho, Francisca, a právě potom, kdy byl tak výhružně pozván k autodafé, bylo dobrým štítem proti dalším útokům velkého inkvizitora. Jinak se však cítil, když měl malovat něco náboženského, jaksi nesvůj. „Je pravda," řekl Cayetaně, „kdo svému řemeslu rozumí, umí malovat všechno. Ale v malování svatých už prostě nejsem nijak zvlášť dobrý. Ďábla dovedu portrétovat znamenitě, toho jsem viděl často, ale svaté, ty jsem viděl zřídka."

Zobrazit měl jeden z hlavních zázraků svatého Antonína. Z vraždy byl nařčen nevinný člověk a světec vzkřísil zavražděného k životu, aby vydal svědectví o nevině obžalovaného.

Francisco se prokousal z doby těžkého roztrpčení a neštěstí opět zpátky k radostnému, lehkému životu a zobrazování vražd a vznešenosti ho nelákalo. Ale našel řešení.

Odvážně namaloval na klenbu kupole ten zázrak. Tu stojí ve své františkánské kutně svatý Antonín, hubený, před šedivým nebem, naklání se ve vybízivém postoji kupředu a příšerně se ze své strnulostí zvedá napůl zetlelá mrtvola a nevinný zbožně a blaženě rozpíná paže. Tento zázrak se však děje před množstvím diváků a ty diváky – to bylo ono řešení – maloval Goya s obzvláštní láskou. Světce, mrtvého a nevinného považoval za pouhé rekvizity, všechen zájem věnoval přihlížejícímu davu. Do tohoto davu vmaloval rozpoložení, v němž tou dobou žil, své nové, radostné, vědoucí, zkušené mládí.

Diváci, které tu Goya maloval, nejsou rozhodně současníci svatého Antonína, jsou to spíše Madriďané z jeho vlastního okolí, praví Madriďané, mnozí asi z Manoleríe. Také v nich zázrak nebudí zrovna zbožné pocity, přihlížejí mu spíš jako nějakému skvělému býčímu zápasu, jako nějakému prvořadému auto sacramental. Diváci se opírají pohodlně o balustrádu, nádherně ověšenou mantónem, několik uličníků dokonce na balustrádě sedí a leze po ní. Tito Madriďané si spolu povídají, navzájem se upozorňují na to, zda se ten již tlející člověk také opravdu k životu probouzí, jiní jsou celkem lhostejní, flirtují, vyprávějí si historky, které nemají zrovna nezbytně se zázrakem nic společného. O nevinného se nezajímá nikdo.

Na klenbu nad vchodem, na cvikle pod kupolí a do okenních lunet namaloval Goya cheruby a jiné andělské bytosti. Jsou to nadobyčej hezcí, ženští andělé s plným, slastiplným obličejem, jsou v souhlase s předpisy inkvizice důkladně oblečeni, ale snaží se své tělesné přednosti jasně ukázat. Každou tu andělici maloval Goya s obzvláštní rozkoší. Kromě křídel jim nedal nic andělského, ale dal jim ovšem ony anonymní, a přesto velmi znatelné tváře, jaké dovedl malovat jen on, tváře žen jemu a leckomu jinému velmi dobře známých.

Goya se proměnil, když pokrýval stěny ermity de San Antonio malbami, zase v bezstarostného, bujného Goyu z prvních let u dvora, kdy se s bezmeznou radostí podílel na nestísněném životě kolem sebe. Hluchost pro něho neznamenala nic než nepatrnou nepříjemnost, která skorém vůbec neruší, byl opět za dvořana převlečený majo, hlučný, pestrý, kypící honosivým životem. Ozářily ho poslední červánky jeho radostné minulosti, nesužované starostmi. Fresky v této ermitě vyzněly jako jeho nové gobelíny, ale malované mužem, který o mnoho víc umí a o mnoho víc rozumí barvě, světlu, pohybu.

Kostelíček stál blízko Goyovy quinty a blízko palacete Buenavista. Cayetana přicházela často ze svého letohrádku a přihlížela, jak Goya pracuje. Také Javier přicházel často, Agustín byl v kostelíku skorém ustavičně, přicházeli jiní Goyovi přátelé, grandové a grandy stejně jako lidé z manolerijských výčepů. Práce šla Goyovi rychle od ruky. Všichni se radostně divili, když viděli, jak svěže a zručně leze Francisco po lešeních a jak maluje také vleže na zádech. Prožívat spolu, jak z ničeho vzniká ten křiklavý, pestrý dav, ti statní, čiperní cherubíni, ty k rozkošem dráždící andělice, to až zaráželo.

Dva dny po tom, kdy Goya ohlásil, že práce je hotova, prohlédl si král svůj nový kostel, když se s družinou vracel z lovu.

Tu tedy stáli ti pánové a dámy v loveckém obleku v onom malém, ne právě dobře osvětleném kostele, jejž však zjasnil a zradostnil veselý dav goyovských okřídlených i neokřídlených Madriďanů. Trochu užaslí byli ti grandové a grandy nad svrchovaně světským podáním té posvátné události. Nezobrazili však snad také jiní mistři, cizozemští ovšem, povznesené děje občas velmi pestře a vesele? Oni sami, ti vznešení pozorovatelé, měli v posledních měsících mnoho starostí; líbilo se jim nyní. že se tento hluchý,

stárnoucí muž s takovým elánem přiznává k radosti ze života. Bylo příjemné ponořit se zpátky do oněch let, kdy si člověk sám počínal stejně jako tito andělé a tento veselý lid. Je to ostatně také v základě šťastná událost, co se na těch freskách tady odehrává, stává se přece zpropadeně zřídka, aby byl nevinně odsouzený zachráněn zásahem nějakého světce, je potěšitelné být očitým svědkem takového radostného zázraku, a možná že milý Bůh udělá zázrak také s námi a osvobodí nás od války, od Francouzů a od věčných finančních nesnází.

Tak uvažovali a byli by rádi chválili. Čekali však na projev panovníkův a mlčeli. Musili mlčet dlouho, a nebylo slyšet nic než zdušený hluk přibývajícího davu a ržání dusajících koní, který dovnitř doléhal otevřenými dveřmi kostela. Carlos si dával načas. Nevěděl správně, co si má z těch maleb vybrat. Není žádný morous, žert má docela rád, nechce ani svou zbožnost a modlitby mít tuze ponuré, nemá v zásadě proti jasným, radostným obličejům a oblekům při zobrazování náboženských dějů žádné námitky a nepřikázal snad sám, aby jeho kostelíček byl veselý? Ale co tady jeho malíř udělal, není to snad přece jen příliš světské a frivolní? Tyhle andělice jsou tak úžasně neandělské! „Tahle tady s těmi sklopenými křídly, tu přece znám," řekl najednou. „To je přece Pepa! A tahle tady, to je přece Rafaela, co měla napřed poměr s Acrosem a kterou si potom vydržoval mladší Colomero a která se teď tak často objevuje v policejních zprávách. Můj milý done Francisco, takovíhle andělé se mi nelíbí. Vím sice, že umění zušlechťuje, ale Rafaelu, zdá se mi, jste nezušlechtil dost," Králův silný hlas se rozléhal celým kostelíkem a zněl všem jako bouře, jenom Franciscovi ne, protože ten ho neslyšel. Podal králi svůj sešit a řekl: „Prosím ponížen za prominutí, Sire, ale ráčil byste mi slova svého královského uznání napsat?"

Vtom zasáhla doña María Luisa. Má samozřejmě pravdu: tenhle anděl se složenými křídly se podobá té osobě, Pepě, a ten s rozepjatými křídly připomíná člověku po Madridě vykřičenou Rafaelu a Goya si mohl vyhledat jiné modely. Ale nejsou to koneckonců žádné portréty, jsou to jen podobnosti, člověk může mezi nebeským a pozemským lidem na freskách objevit tolik podobností, kolik se mu zachce, to už je prostě jednou Goyův zvyk, a vlastně je škoda, že do fresky nepojal také ji samotnou, doňu Mariu Luisu. Alespoň teď stojí Pepa vedle nevěstky Rafaely.

Kromě toho María Luisa pocítila, že jí nástropní malba připomíná podobný Corregiův obraz v Parmě, a na svou milou Parmu myslila vždycky ráda. „Tady jste vytvořil zase jedno mistrovské dílo, done Francisco,“ řekla, hláskujíc velmi jasně. „Je pravda, vaši andělé a někteří muži a ženy mezi vašimi diváky si počínají trochu moc vesele, v tom mohu s králem jenom souhlasit, ale andělé a dav se právě rozjásali opojením z pohledu na zázrak.“

Protože María Luisa dílo schvalovala, umírnil se ihned také don Carlos. Popleskal Goyu přívětivě po rameni. „To muselo být namáhavé,“ soudil, „lézt pořád po těch výškách a malovat. Ale já přece vím, kolik mízy máte v těle!“ A pak všichni, grandové i duchovní, Franciscovo dílo velebili.

Venku se zatím shromáždil lid z údolí Manzanaresu, aby se podíval, jak bude král se svou družinou odjíždět. Zdravil krále a provolával mu slávu. Goya byl mezi posledními, kteří odcházeli z kostela, mnoho lidí ho poznalo a propuklo v nový bouřlivý pokřik, když jim vstoupil na oči. Goya viděl jejich jásot, věděl, že ho lidé v jeho Madridě mají rádi, chápal, že tyto poslední výkřiky platí jemu. Byl v slavnostním dvorském úboru, třírohý klobouk měl pod paždím. Nasadil si ho a zase ho smekl, jak bylo zvykem, měl-li člověk pozdrav splatit, a viděl, že mu dav jásá vstříc ještě hlasitěji.

Předjel jeho kočár, Goya se zeptal svého sluhy Andrése, co vlastně ti lidé křičeli. Andrés, který od Goyova ohluchnutí pozbyl trochu své mrzutosti a osvojil si mnohem víc píle, se snažil slova velice zřetelně vyslovovat. „Nu, lidé volali: Sláva svatému Antonínovi! Sláva Nejsvětější Panně a jejímu nebeskému dvořanstvu! Sláva Franciscu Goyovi, dvornímu malíři světcovu!“

V příštích dnech jezdil do Floridy celý Madrid, aby se podíval na Goyovy fresky. Na Goyu se snesl déšť chvály. O Goyově novém výtvoru se mluvilo a blouznivě psalo. „Ve Floridě je vidět dva zázraky,“ napsal umělecký kritik Iriarte, „jeden svatého Antonína, druhý malíře Francisca Goyi.“

Krajně však neschvaloval Goyovy malby velký inkvizitor Reynoso. Pozval toho kacíře do Tarragony, a on je teď ještě nestoudnější než dřív. „Když maluje svaté,“ bouřil kardinál inkvizitor, „tak k nim přimaluje sedm smrtelných hříchů a udělá je vábivější než ctnosti.“ Nejraději by toho hříšníka zatkl a kostel uzavřel. Ale tenhle Goya je prohnaný. Není vidět žádnou nahotu,

žádnou zjevně patrnou nemravnost, a král stejně jako dav je bohužel k subtilnosti té neřesti a bezbožnosti slepý.

Ano, Madriďané měli z těch fresek radost. Majové z vinárniček, Goyovi přátelé, malí rolníci a pradleny z údolí Manzanaresu je viděli první, rozšířili jejich slávu a nyní přicházel všechen madridský lid, aby si zázrak oblíbeného světce prohlédl. Cítili se s lidmi u balustrády úplně srostlí; právě tak by si byli počínali sami, kdyby byli bývali svědky toho zázraku oni. Takto milovali své náboženství živé, vzrušující, podívanou pro oči, při velkých procesích a při veřejných autodafé cítívali docela stejně jako ti u balustrády, byli úplně totožní s tím veselým pestrým hemžením, jímž jejich malíř kostelík naplnil. Namaloval přímo je a byli mu za to vděční.

Jednoho z příštích dnů, kolem poledního, kdy byla Florida pro velké horko bez návštěvníků, si Goya zašel do kostelíka, aby si hotové fresky prohlédl nerušeně. Postavil se do temného kouta; odtamtud měl nejlepší pohled na tu část malby, kterou si chtěl prohlédnout. Do kostela vstoupila stará žena, aniž si Goyi všimla. Prohlížela si fresky, zaklonila hluboce hlavu, aby se podívala na zázrak v kupoli, pokývla pochvalně hlavou, plná radostné zbožnosti se šourala po kostelíku, dívala se sem, dívala se tam. Nakonec přešla zase doprostřed a ukláněla se na všechny strany, velmi hluboce. Svatého měla však nad hlavou, takže se určitě nemohla klanět jemu, nýbrž musily to být ty veselé andělice a prostý přihlížející lid, komu vzdávala poctu.

„Co to tropíte, matičko?“
žasne Goya. „A proč vlastně
klaníte se tak pobožně?“
Nedovedl však odhadnout,
jakou silou hlasu mluví,
a ten zřejmě rozlehl se
kostelem jak hromobití,
až vyděsil starou ženu.
Ohlédla se a spatřila
jakéhos cizího pána.
„Co to tropíte, matičko?“
řekl znovu a s úsměvem.
„Proč se klaníte tak zbožně

před tím davem malovaným,
před tou malovanou sběří?“
Ona pravila vsak vážně –
odečetl jí slova ze rtů –:
„Vidět něco tak krásného,
to se jeden klanět musí!“

17

Dokud bylo v Paříži u vesla direktorium, potud mohla španělská vláda vyřízení trapné portugalské otázky stále znovu a znovu oddalovat. Nyní však byl Napoleon Bonaparte prvním konzulem, a to nebyl muž, který by se spokojil s vytáčkami a planými sliby. Žádal závaznou formou, aby infant Manuel okamžitě podal Portugalsku časově omezené ultimátum a donutil je tak přerušit styky s Velkou Británií; kdyby se Portugalsko zdráhalo, pak že spojenecké vojsko, španělské a francouzské oddíly, obsadí Lisabon. Aby svému požadavku dodal důrazu, nařídil Napoleon jednomu francouzskému sboru pod vedením generála Leclerca zaujmout postavení u španělských hranic a dal Leclercovi rozkaz, aby do deseti dnů, ať se už zatím v Aranjuezu podnikne nebo nepodnikne to či ono, dal é» sebe Í své oddíly králi Carlosovi *na španělské půdě* k dispozici k podpoře portugalského tažení.

Před nadurděným, hudrujícím Manuelem se objevil vyslanec Lucien Bonaparte. Vysvětloval, že chápe, jak zatěžko Jejich katolickým Veličenstvům připadá, mají-li zakročit proti spřízněnému portugalskému královskému domu. Přichází ale předložit prvnímu ministru plán, svůj vlastní výmysl, je to ovšem prozatím jen mýdlová bublina, ale jeho bratr Napoleon o tom ví a pravděpodobně by to ulehčilo královně její těžké rozhodnutí, zakročit proti vlastní dceři v Lisaboně vojensky.

První konzul nemůže totiž od své choti Josefiny očekávat žádného dědice a v dohledné době se dá rozvést, aby mohl uzavřít nový sňatek. On, Lucien, si s okouzlením všiml půvabů infantky doni Isabely, která je sice dosud dítě, ale která se přesto může jistě už ve velmi krátkém čase zasnoubit; nadhodil už svému bratru, prvnímu konzulovi, narážku v tomto smyslu a Napoleon ji přijal s velkým zájmem.

Nejmladší dcera doni Marie Luisy, infantka Isabel, byla – podobnost to prokazovala – dítě jeho, Manuelovo, a na okamžik ho až omráčilo štěstí, že jeho dceři je souzen takový vzestup. Ihned si však řekl, že co tady Lucien vykládá, to jsou patrně jen prázdné tlachy. Ale buď jak buď, byl rád, že může zachovat zdání. Slavnostně odpověděl, že za těchto okolností, domnívá se, bude na sebe moci před Bohem i před svým svědomím odpovědnost za žádané ultimátum Portugalsku vzít, doporučí Katolickým Veličenstvům postup, k němuž první konzul radí.

Zastřenými slovy se potom oba pánové ještě dohodli, jak si mezi sebe rozdělí osobní provize z válečného odškodnění, které bude od Portugalska požadováno.

Návrhy generála Bonaparta udělaly na doňu Mariu Luisu dojem. Stálo ji sice přemáhání své dobrosrdečné, poslušné dceři Carlotě, která vládne v Portugalsku, ublížit a válečně ji přepadnout, ale Napoleon už v jednom dřívějším případě dodržel slovo: udělal z její dcery Marie Luisy královnu etruskou. Je úplně možné, že se chce s rodem Bourbonů sešvagřit, přivést si její dceru Isabel do Versailles a tam spolu s ní vládnout. Potom budeme my, Bourbonové, sedět zase na všech evropských trůnech.

Domlouvala donu Carlosovi, aby se přece smířil s tím, co je nevyhnutelné. Ten si s těžkým srdcem zavolal Luciena Bonaparta a oznámil mu, že ultimátum Portugalsku pošle. „Tady to vidíš, můj milý vyslance," řekl se slzami v očích, „jaký žal to může člověku přinést, když nosí korunu. Jak svého milého zetě znám, ten se nepodvolí, a potom musím poslat vojsko proti vlastní dceři, která mi nic neudělala a vůbec neví, o co vlastně jde."

A vskutku princ regent portugalský ultimátum odmítl a španělské vojsko pod velením dona Manuela vtrhlo do Portugalska. To se stalo 16. května.

Již 30. května požádalo bezbranné Portugalsko o mír. Jednání se vedlo v Badajozu, při portugalské hranici, v Manuelově rodném městě. Smlouva byla uzavřena překvapivě rychle. Manuel, který dostal od Portugalska bohaté čestné dary, povolil poraženému nepříteli velkodušné podmínky. Lucien Bonaparte, také on už vlastník provize a štědrých darů, připojil ke smlouvě svůj podpis jménem Francie.

Principe de la Paz prokázal opět svému jménu čest a přes slavné válečné úspěchy přiznal poraženému protivníku šlechetný mír.

„Badajozský mír“ byl v obou zemích oslavován. Dekret krále Carlose povolil vítěznému infantu Manuelovi triumfální vjezd do Madridu.

Avšak Napoleon, který právě v rozhodné bitvě u Marenga porazil Rakušany na hlavu, prohlásil v ostré notě, že vyslanec Lucíen svou pravomoc překročil; jeho, prvního konzula, ani nenapadne, aby tento pošetilý „badajozský mír“ uznal, považuje se i nadále ve válečném stavu s Portugalskem. A aby zabránil možnosti, že by vznikl jakýkoli mylný výklad, rozkázal, aby do Španělska vtáhl druhý francouzský „pomocný sbor“.

Kadidlo, jímž země podkuřovala infanta Manuela, mu zatemnilo zrak. V notě, o nic méně rozhodné než nota Napoleonova, žádal, aby francouzská vláda své armády, nyní zbytečné, okamžitě ze Španělska stáhla; dříve nebude o nějaké revizi „badajozského míru“ ani uvažovat. Napoleon odpověděl, že si může Manuelova smělá slova vykládat pouze v ten smysl, že Katolická Veličenstva jsou namáhavým sezením na trůně unavena a touží sdílet osud ostatních Bourbonů.

Manuel před španělským národem, ba i před královskými manžely zatajil, že první konzul vznesl proti „badajozskému míru“ námitky, a dvůr i město oslavovaly infanta Manuela hejsa hurá dál. Ten, bezmezným jásotem stále hlouběji oslepován, se rozhodl odkázat Napoleonovu nestoudnost do patřičných mezí. Načrtl důstojnou odpověď, kterou měl Azara, španělský vyslanec v Paříži, Manuelovým jménem odevzdat při osobní audienci generálu Bonapartovi. V této odpovědi upozornil don Manuel Francouzského parvenu na to, že o osudech států nerozhoduje žádný první konzul, nýbrž všemohoucí Bůh, a poukázal na to, že mladý, právě teprve ke kormidlu usazený regent ztratí vládu snáze než pomazané Veličenstvo, jehož předkové nosili korunu už po celé tisíciletí předtím.

Když si koncept této odpovědi pročítal Miguel, pocítil nelibost. Poslat Napoleonovi, vítěznému na všech frontách, takovou odpověď, to hraničí se šílenstvím. Sekretář Manuelovi předložil k úvaze, že první konzul odpoví na takovýto list vojenskými kroky proti Madridu. Ministr se podíval temně na Miguela, mlha se roztrhla, věděl, že Napoleon není muž, který by dělal dlouhé cavyky. Nevrle řekl: „Měl jsem celou tu řeč spisovat nadarmo?“ Miguel navrhl, aby se krásná a důstojná odpověď dona Manuela

poslala do Paříže, ale s příkazem, že ji má vyslanec Azara odevzdat teprve v případě krajní nutnosti. Manuel mrzutě přisvědčil.

Zatím však došly do Madridu Napoleonovy definitivní podmínky pro uzavření míru s Portugalskem. Podmínky tvrdé. Portugalsko mělo Francii odstoupit svou kolonii Guayanu, podepsat obchodní smlouvu, pro Francii velice výhodnou, zaplatit válečnou náhradu v částce jednoho sta miliónů, a samozřejmě přerušit veškeré styky s Anglií. K zajištění, že tyto podmínky budou dodržovány, měla až do uzavření míru s Anglií francouzská armáda zůstat na španělské půdě. První konzul povolil španělskému spojenci v jediném bodě: že se i tento mír má uzavřít v Badajozu.

Don Manuel odpověděl žalobně a zarputile. Na to reagoval Napoleon příkazem svému bratrovi Lucienovi, aby nadále už s Manuelem nevyjednával, a poslal mu vlastnoruční list, který má okamžitě odevzdat doně Marií Luise, aniž o tom vyrozumí Manuela. Rozkaz prvního konzula byl stylizován slovy tak jednoznačně přísnými, že se Lucien volky nevolky podrobit musel. A v osobním listě Napoleona Bonaparta královně španělské stálo: „Pan první ministr Vašeho Veličenstva zaslal v posledních měsících mé vládě řadu urážlivých nót a kromě toho vedl o mé osobě opovážlivé řeči. Jsem tohoto zpozdilého a nepřístojného jednání syt. Prosím Vaše Veličenstvo, aby vzalo na vědomí, že dojde-li mi ještě jediná taková nota podobného rázu, udeřím bleskem.“

Poděšená María Luisa si dala okamžitě zavolat Manuela. „Tady máš toho svého dobrého přítele Bonaparta!“ řekla a hodila mu dopis. Dívala se, jak Manuel čte. Tlustý obličej toho jinak jistého muže začal jevit rozrušení, jeho vypasené tělo ochabovalo. „Vaši radu, prosím, pane první ministře!“ řekla posměšně. „Bojím se,“ odpověděl sklesle, „že má-li Bonaparte badajozský mír ratifikovat, pak bude asi muset tvoje Carlota kolonii Guayanu vydat.“ – „A těch sto miliónů,“ doplnila María Luisa.

A tak byla uzavřena
druhá smlouva badajozská.
Tato nová smlouva míru
tentokrát na líci nesla
podpis prvního konzula.
Ale tento mír měl s onou
první smlouvou badajozskou

společné snad jenom jméno.
Z nových klauzulí té smlouvy
jenom málo oznámeno
bylo lidu ve Španělsku,
kde don Manuel se těšil
slávě stále bouřlivější.
Ale vojáci Francie
zůstávali i nadále
na španělské říše půdě,
a to na španělský účet.

18

Goya maloval v Aranjuezu na novém portrétu dona Manuela.

Přes všechen pokřik slávy mnozí prohlédli, jak hanebný je badajozský mír, chytrý Francisco také, a Manuelovi záleželo na tom, aby si Goyu, s nímž se cítil spjat, sobě naklonil. Zahrnoval ho drobnými, vybranými pozornostmi, sedával s ním u pravidelných denních jídel, jezdil s ním na procházku.

často používal posunkové řeči, ještě častěji prostě mluvil a mluvil, zhusta tak rychle a nezřetelně, že Goya rozuměl jen máločemu. Někdy se Francisco v duchu ptal, chce-li vůbec Manuel, aby mu rozuměl/Zřejmě ho nutkalo se vymluvit, ale považoval za moudřejší vymluvit se před společníkem, jehož vnímavost je omezena. Neboť Manuel povídal ledaco ožehavého. Vyjadřoval se trpkými, zpupnými slovy o prvním konzulovi a nešetřil ironickými řečmi o doně Maríi Luise a o Králi Našem Pánu.

Don Manuel Goyu vyzval, aby ho namaloval reprezentativně, s odznaky generalissima; tane mu na mysli, prohlásil, něco jako Davidův obraz generála Bonaparta na přechodu Alp. Goya proto zobrazil dona Manuela v nádherné uniformě, na bojišti, jak po vybojovaném vítězství odpočívá na drnovém sedátku, s depeší v ruce.

Za drnové sedátko sloužila při sezeních pohodlná pohovka. Na té se infant rozvaloval a klábosil. Goya necítil už nyní k mocnému příznivci žádnou shovívavost, uvědomoval si, že mu zesádelnatěl nejen obličej a tělo, ale i jeho nitro. Myslil na hrubou lhostejnost, s

níž Manuel zničil život infantky doni Teresy, myslil na podlou mstu, kterou páše na svém odpůrci Urquijovi proto, že se ten osvědčil jako lepší muž. Úřady totiž držely bývalého prvního ministra jako vězně v temné, vlhké kobce na pevnosti v Pamploně, živily ho nedostatečnou potravou, odmítaly mu papír a inkoust. S myšlenkami na to všechno namaloval Goya sice generalissimův plný lesk, ale také jeho prohnilost a ztučnělost, jeho mrzoutsky blazeovanou pýchu. „Čím výš opice vyleze, tím zřetelněji ukazuje zadek," myslil si staré přísloví.

Někdy bývala sezení přítomna také Pepa. Cítila se v Aranjuezu doma, byla dvorní dámou královny, měla k ní dobrý vztah, lepší ještě ke Carlosovi, neexistoval snad už žádný vrchol, na který by mohla ještě vystoupit, kolem ní se prostírala modrá výšina. 2e ji Goya vymaloval ve Floridě jako anděla, to jí připadalo jako potvrzení, že ještě stále zaujímá v jeho mysli nějaké místo. Vybídla ho, aby se podíval na jejího malého synáčka. Francisco měl děti rád, usmíval se na maličkého, nastrčil mu p&t, aby si s ním pohrál. Pepa řekla: „Má k vám důvěru, done Francisco. Směje se na celé kolo." A znenadání se zeptala: „Nezdá se ti, že ti je podobný?"

Obraz dona Manuela byl hotov; on a Pepa si ho prohlíželi.

Tu seděl don Manuel, opřen dozadu na nízké travnaté vyvýšenině, v plném lesku válečné výstroje, třpytil se zlatem, na závesníku kordu se mu blýskal Kristův řád. Vlevo chabě vlál ukořistěný portugalský prapor, v pozadí se stínovitě pohybovali koně a vojáci. Za Manuelem byl jeho pobočník hrabě Tepa, proti němu malý. Tak pod olověnou, tragickou oblohou seděl vojevůdce, zřejmě vítězením unavený, a s lehce znuděným obličejem četl svou depeši; velmi zřetelné byly jeho pěstěné, masité ruce.

„Sedí tak nepřirozeně," vyjádřila se Pepa, „ale jinak si je úžasně podobný. Opravdu jsi trochu ztloustl, infante." Manuel s tím nesouhlasil. Malba je obraz muže a jeho úspěchu. Tak sedí, tak se obléká, tak se dívá pouze muž, který má moc. „Znamenitý obraz," chválil. „Pravý Goya. Škoda že nemám čas, abych vám seděl ještě k jednomu obrazu, můj příteli a malíři. Ale," vzdychl, „vládnutí mi teď zabírá celý boží den."

Měl opravdu mnoho práce. Protože totiž, brzděn generálem Bonapartem, nemohl svou moc ukazovat Evropě, chtěl ji přinejmenším dát pocítit Španělům. Chtěl jim ukázat, že nyní sedí u vesla jiný muž než Urquijo, muž, který si nenechá tou bezbožnou

Francií do své politiky mluvit. Don Manuel vládl tedy proti liberálům a přikláněl se ustavičně blíž a blíž k zpátečnické šlechtě a k papeženskému duchovenstvu.

Miguel Bermúdez se snažil svým tichým způsobem věci mírnit, varoval lichotkami, chytrými, jemnými důvody. Manuel ale nechtěl slyšet, ba dal mu dokonce najevo, že jeho rady pociťuje nepříjemně. Manuelův vztah k Miguelovi se zatím změnil. Musil se kdysi v trapných nesnázích dovolávat Miguelovy pomoci, nechtěl, aby se mu to teď připomínalo. 2e se jeho sekretář ve věci s Lucíou nyní zachoval tak nemužně, to bylo infantovi niternou záminkou, aby si ušetřil vděčnost.

Přes všechnu duševní vyrovnanost pociťoval Miguel těžce, že se mu Manuel vymyká. Miguelův život byl už beztak pln neklidu a starostí. Lucíin návrat mu nepřinesl očekávané uspokojení, nýbrž uvrhl ho do nového zmatku. Ted Lucía dokonce strojí s Manuelem intriky, z nichž ho vylučuje a o nichž musí vědět, že on je neschvaluje. Není sporu o tom, že mírný trest abbého souvisí s povážlivými dohodami mezi Manuelem a velkým inkvizitorem, a není sporu o tom, že za celou tou záležitostí vězí Lucía s Pepou.

Miguel pozoroval, jak je z důvěrnosti s donem Manuelem vytlačován ustavičně dál a dál. Manuel, proti jeho radám, tísnil liberály stále tvrději a nyní se rozmáchl k svému nejtvrdšímu úderu.

Velký inkvizitor Reynoso tehdy totiž žádal za mírné zacházení s abbém donem Diegem Perkem jednu jedinou službu na oplátku: nemilosrdné propuštění arcikacíře a rebela Gaspara Jovellanose. Manuelovi se příčilo zakročit proti muži, jemuž sám vymohl omilostnění a nové povýšení. V hloubi srdce však vítal myšlenku zbavit se kyselého mravokárce, jehož samotný zjev mu je ustavičnou výčitkou. Po jistém zdráhání a handrkování tedy na podmínku velkého inkvizitora přistoupil. A zdálo se mu, že nyní nadešel správný okamžik, kdy ujednání splnit.

Příhodná záminka se našla brzy. Jovellanos vydal tiskem novou smělou knihu a svaté oficium ostrým dopisem požádalo, aby vláda ihned to bezbožné a buřičské dílo zakázala a pohnala autora k odpovědnosti. „Ten tvůj don Gaspar se už nadosmrti i neumoudří," řekl don Manuel Miguelovi vzdychavě. „Bojím se, že tentokrát budu muset proti němu zakročit." – „Nebudete přece chtít dopustit, aby se ta kniha dostala na index?" zeptal se Miguel. „Dovolte, abych zkoncipoval odpověď Reynosovi," prosil, „něco

chlácholivého, konejšivého.“ – „Bojím se, že s *tím* tentokrát nic nepořídíme,“ pravil Manuel a zadíval se zplna na Miguela, jasným pohledem, přesto však zřejmě se zlými úmysly. „Hodláte opravdu Jovellanosovi udělit důtku?“ zeptal se Miguel, nyní vážně postrašený. Nebyl s to zachovat odměřenost, jíž se jinak jeho bílý, hranatý obličej s jasným čelem zpravidla vyznačoval. „Bojím se,“ odpověděl Manuel, „že tentokrát nestačí ani to.“ Zdvihl masitou ruku vznešeně znuděným gestem odmítnutí. „Don Gaspar mě ustavičně přivádí do nových a nových rozporů s velkým inkvizitorem a s Římem a nechce vůbec nic chápat.“ A pak už bez masky, zlovolně, zpupně jako vzdorovité dítě, dodal: „Mám už těch věčných tahaček po krk. Pošlu ho zpátky do jeho Asturie. Požádám krále, aby mu poslal carta orden.“

„To neuděláte!“ zvolal Miguel. Vyskočil přitom. Tanula mu na mysli trpká vzpomínka na dlouhý boj, který to stálo, než král povolal Jovellanose z jeho vyhnanství zpátky. Ten boj zasáhl změnou do osudů Franciscových, Pepiných, Manuelových i jeho vlastních – a mají teď všechny ty oběti a horlivá úsilí vyznít nadarmo? „Prosím vás snažně o prominutí, done Manueli,“ řekl. „Ale když se nyní velkému inkvizitorovi tak bezpodmínečně podvolíte, pak bude v budoucnosti jen tím smělejší.“ – „Vzpomeň si laskavě, done Migueli,“ odpověděl mu Manuel mírně a posměšně, „že když na to přijde, dovedu se papeži a velkému inkvizitorovi náramně dobře postavit. Stalo se snad už někdy předtím, že by se člověk, který propašoval odsouzeného kacíře za hranice, vrátil a zůstal naživu? Nu, můj milý, já to dokázal. Náš abbé *je* ve Španělsku, nevede se mu špatně a povede se mu ještě líp. Uznej, done Migueli: zasadili jsme svatému oficiu těžkou ránu. Je jenom spravedlivé, abychom mu prokázali malou laskavost.“ – „Malou laskavost!“ zvolal don Miguel hlasem bezmála neovládnutým. „Jovellanos, největší muž této říše, ve vyhnanství! Z takové porážky se už nezotavíme nikdy! Uvažte to dvakrát, done Manueli,“ zapřísahal ho, „než takový krok učiníte!“ – „Tvoje rady, můj milý,“ odpověděl don Manuel nápadně klidně, „mi poslední dobou připadají trochu moc dotěrné. Věř mi, dovedu docela dobře myslet sám! Zdá se mi, že všem vám liberálům roste tuze hřebínek, příliš jsem vás rozmazloval.“ Vstal. Masitý, velký, statný stál proti hubenému Miguelovi. „Všechno jsem Uvážil,“ řekl. „Tvůj přítel

don Gaspar dostane svou carta orden!“ Jeho temný tenor hlaholil, zněl potměšile a vítězně.

„Prosím o propuštění,“ řekl don Miguel.

„Ty nevděčný pse!“ rozkřikl se don Manuel. „Ty hloupý, slepý, nevědomý, nevděčný pse! Nechápeš ještě pořád, jak to všechno spolu souvisí? Nedovedl sis to sám srovnat v hlavě, že to je cena za návrat vašeho abbého? Copak ti to tvoje Lucía nevysvětlila? S ní a s Pepou jsem to přece projednával. A takový hlupák mi chce radit!“

Don Miguel však v přítomnosti
Manuelově znát nedal,
jak se třese celým tělem.
V hloubi srdce už to věděl,
jenže o tom vědět nechtěl,
sám před sebou všechno skrýval.
„Děkuji za vysvětlení,“
řekl vyprahlými ústy,
mluvit zdálo se mu těžké.
„To by tedy bylo všechno,“
pravil s prkennou úklonou
a prkenně též odešel.

19

Don Manuel upustil pod vlivem rozepře s Miguelem od úmyslu vypovědět Jovellanose do vyhnanství královským dekretem. Místo toho mu při osobní rozmluvě vysvětlil, že jeho přítomnost v Madridě znamená ustavičnou provokaci velkého inkvizitora a duchovenstva, oddaného Římu, a ohrožuje politiku Krále Našeho Pána. Doporučuje tedy donu Gasparovi, aby se odebral zpátky do své rodné Asturie, a to, jak koruna očekává, aby cestu do Gijónu nastoupil před uplynutím dvou týdnů.

Don Miguel, kterého tížilo, že hlavní vinu na zlém údělu dona Gaspara nese Lucía, mu domlouval, aby se místo do Asturie odebral do Francie. Měl sám sto chutí, protože z jeho rozepře s Manuelem vyplývalo, že jeho další pobyt ve Španělsku je na pováženou, odjet a hledat útočiště v Paříži. Nemohl se však odhodlat k tomu, aby se před Lucíou ukázal jako zbabělec. Vynakládal všechnu výmluvnost

na to, aby k cestě za hranice pohnul alespoň svého uctívaného přítele.

Ale Jovellanos zaburácel: „Co si o mně myslíte! Už na hřebenu Pyrenejí bych cítil smích odpůrců jako zlý vítr, který mi duje do zad. Ten lump Manuel nesmí nade mnou všude triumfovat: ’Tady máte toho svého hrdinu, práskl do bot, je za horami!‘ – Ne, done Migueli, já zůstanu tady!“

Den předtím, než odcházel podruhé do vyhnanství nedozírného trvání, shromáždil don Gaspar kolem sebe své přátele. Sešli se u něho Miguel a Quintana, Goya, Agustín a kupodivu také doktor Peral.

Stárnoucí muž jevil ve svém neštěstí onu důstojnou vyrovnanost, jaká se od něho očekávala. Je pochopitelné, vyjádřil se, že se don Manuel snaží siláckou politikou vnitřní zastřít své neúspěchy v politice zahraniční. Ale mír s Anglií nemůže na sebe nechat dlouho čekat, a potom se ten ubohý, vrtkavý šplhavec jistě pokusí měšťanstvo a volnomyšlenkáře znovu si usmířit. Jeho, Jovellanosovo, vyhnanství nebude mít dlouhé trvání.

Ostatní naslouchali důvěřivým výkladům dona Gaspara s rozpaky v obličeji. Nikdo nepokládal jeho naděje za oprávněné; ukrutnost, kterou Manuel projevil při odstranění Urquija, budila obavy, že i Jovellanose čeká jenom zlé.

První se po zaraženém mlčení ujal slova doktor Peral. Svým klidným, rozumným způsobem dovozoval, že když už jednou Manuel udělal první krok, bude se asi sotva bát kroků dalších Proto by ovšem všichni viděli svého váženého hostitele raději v Paříži než v Gijónu. Ostatní nelenili a ihned lékaři přizvukovali. Nejživěji ze všech mladý Quintana. „Jste tím povinen nejen sám sobě, done Gaspare, nýbrž celému Španělsku,“ prohlásil horlivě, „abyste vyhledal bezpečí před tímhle pomstylačným ničemou. Jste pro boj za svobodu a civilizaci nepostradatelný.“

Zdálo se, že jednomyslná rada přátel, především pak domlouvání Quintanovo, jehož zápalu a mravnosti si Jovellanos vysoce vážil, udělala na zatvrzelého dona Gaspara dojem. Přemítavě se díval z jednoho na druhého. Potom však, takřka s úsměvem, odpověděl: „Domnívám se, mí přátelé, že si se mnou děláte příliš mnoho starostí. Ale i kdybych v Asturii zahynul, bylo by to věci pokroku víc na prospěch, než kdybych seděl v Paříži jako nečinný povídavý uprchlík. Ještě nikdo, kdo zahynul v boji ducha,

neumřel nadarmo. Juan Padilla v boji podlehl, ale žije a bojuje dodnes.“

Francisco nerozuměl sice každému jednotlivému slovu, ale přesto pochopil smysl toho, co don Gaspar právě prohlásil, a připadlo mu zatěžko skrýt smutný úsměv. Ovšem, Padilla žije dodnes – ale jako zapomenutý dvorní blázen Cayetanin, jako zakrslý, zmrzačený Padilla v case de Haro v Cádizu.

Doktor Peral mluvil o generálu Bonapartovi. Není sporu, že se poctivě snaží věc osvěty podporovat po celé Evropě. Bohužel ho však už jednou politika dona Manuela nutí, aby hledal vojenská zajištění, především ve Španělsku. To dělá zlou krev a první konzul bude sotva chtít rozladění španělského národa jen ještě jitřit tím, že by se stavěl na stranu civilizačních reforem na Iberském poloostrově. Jak si dnes věci stojí, určitě nebude Napoleon prvnímu ministrovi v jeho boji proti volnomyšlenkářům nijak bránit. „A proto, done Gaspare,“ vrátil se Peral s charakteristickou vytrvalostí zase ke svým dřívějším slovům, „být na vašem místě já, tak bych ve Španělsku nezůstával.“

Ostatní, zejména don Miguel, očekávali, že Jovellanos tvrdošíjného rádce hřímavě usadí. Ale don Gaspar se ovládl. „Vzpomínám bez hořkosti na dobu svého posledního vyhnanství,“ řekl. „Ta nucená zahálka mi jenom prospěla. Mohl jsem lovit, mohl jsem po libosti číst, studoval jsem a ledaco napsal, co není možná docela bezcenné. Když mě nyní prozřetelnost posílá zpátky do mých hor, má pro to třebas dobré důvody.“ Ostatní zdvořile mlčeli, ale skepse je nepřecházela. Když vypovězenému Urquijovi odpírají inkoust a papír, není pravděpodobné, že donu Gasparovi dovolí, aby v Asturii napsal druhou knihu jako „Chléb a býci“.

„Neměli byste, mí přátelé,“ utěšoval Jovellanos, „při porážce, kterou jsme utrpěli, zapomínat, čeho ušlechtilý a statečný Urquijo dosáhl. Konečně je nezávislost španělské církve hotovým skutkem. Konečně zůstávají obrovské částky, které se dříve odváděly do Říma, nyní zde v zemi. Co proti takovým úspěchům znamená ta trocha nepohodlí, s kterou se musím smířit?“ Tu však otevřel ústa Agustín a řekl temně: „Když si troufají vyhnat z Madridu vás, done Gaspare, pak se neleknou ani odvolání ediktu.“ – „Toho se neodváží!“ zvolal Jovellanos. „Nemohou dopustit, aby nás Řím znovu zalehl a vysál nám poslední kapičku krve. Říkám vám, mí přátelé, toho se neodváží! Ten edikt neodvolají!“

Ostatní slyšeli tato utěšlivá slova rádi, ale v nitru jim dělala Jovellanosova prostomyslnost starosti. Dokonce Franciscovi, který se politickými záležitostmi mnoho neobíral, bylo úplně jasné, jak je dětinské, že don Gaspar po tolika zlých zkušenostech ještě stále přičítá světu tak málo špatnosti.

Prohlížel si portrét na stěně, který maloval, dokud Jovellanos nebyl ještě starý a dokud on sám byl ještě velmi mladý, špatný portrét. Kdyby ho měl malovat dnes, pak by nechal z obrazu vyzařovat, že don Gaspar je při všem svém banálně patetickém založení víc dojemný než směšný. Zůstane tedy opravdu sedět tady na dosah ruky mocného nepřítele, místo aby mezi něho a sebe co nejrychleji postavil Pyreneje. Ještě stále se nenaučil, že člověk, chce-li bojovat za nějakou vytčenou věc, musí především zůstat aspoň naživu. A přesto není Jovellanosova hloupost žádná hloupost hodná pohrdání; ano, Goya měl bezmála obdiv pro pedantství, s nímž se don Gaspar v životě řídil vlastní mravností.

Najednou si všiml, že Jovellanos mluví k němu. „Je teď na vás, done Francisco," říkal, „abyste tady v Madridě zaujal mé místo. Dnešní držitelé moci jsou před vašimi obrazy podivuhodně slepí a nepozorují, jak velký účinek mají vaše obrazy v boji proti tmářům a kořistníkům. Musíte pro sebe té slepé přízně krále a jeho grandů využít. Nesmíte se krčit. Musíte té zpustlé době nastavit zrcadlo. Stačí vám, „abyste jenom chtěl, a stanete se Juvenalem tohoto dvora i tohoto města."

Nic nebylo Goyovi vzdálenější. Chtělo se mu ty deklamátorské věty dona Gaspara, jeho nestoudně vyzývavou žádost, důraznými slovy odmítnout. Uvážil však, že ten stárnoucí muž jde vstříc neznámému osudu a že člověk, který tolik ukládá sám sobě, má právo klást požadavky také na jiné. „Obávám se, done Gaspare," odpověděl zdvořile, „že účinek mého umění přeceňujete. Vláda ví, jak malý vliv mé obrazy mají, proto také nezakročuje. A když král a grandové dovolují, abych je maloval tak, jací jsou, pak to činí ze zpupnosti. Pokládají ise za tak povznesené, že je nemůže snížit žádná pravda, ať jim ji už řekne dvorní blázen nebo ji namaluje dvorní malíř."

„To sám sobě křivdíte, done Francisco!" namítl bouřlivě Quintana. „Co můžeme dát my spisovatelé, to je jenom pěstěná kastilština, která zní pěkně uším několika málo vzdělanců. Ale Vaše

’Carlosova rodina‘, vaše fresky ve Floridě, ty se vtisknou do srdce všech. Idioma universal.“

Francisco se na Quintanu přívětivě zadíval, ale nic neodpověděl. Také se už nenamáhal sledovat, co ostatní mluví. Prohlížel si místo toho znovu Jovellanosův obraz a bylo mu líto, že don Gaspar musí odjet a že už nezbývá čas, aby namaloval jeho portrét ještě znovu.

Neboť teprv teď ho chápe.
Jemu nejde o vítězství,
tomu muži jde jen o boj.
Je to věčný rytíř práva.
Z Dona Quijota v něm kus je,
ale v kterém ze Španělů
nevězel by? V tomhle donu
Gasparovi plane touha
bojovat za spravedlnost.
Kde bezpráví najde jaké,
tam je ranou ztrestat musí.
Nevidí, že spravedlnost
ideál je, cíl azurný,
meta nikdy nedosažná
jako cíl Dona Quijota.
„Ne, on musí, Don Quijote
na harc musí, jinak nelze!

20

Rytiny, které Francisco v posledních měsících udělal, byly pouze přepracováním skic, načrtnutých v oněch šťastných měsících v Sanlúcaru. Ale neškodné radostné kresby z tehdejší doby přijaly v nové formě jiný význam, význam bohatší, vyhraněnější, zlomyslnější. Cayetana nebyla už dávno jenom Cayetanou. Za dueňou Eufemiou vykukovala mrtvá komorná Brígida. Komorná Fruela, tanečnice Serafina se zjevovaly v mnoha podobách jako madridské majas. A v mnoha podobách se zjevoval on sám, Francisco: hned tu byl jako pošetilý milovník, hned jako nebezpečný majo, ale skorém vždycky muž blouznivý, muž podvedený, pelele, blázen.

Tak vznikla pestrá, bujná obrázková kniha, v níž bylo vykresleno, co všechno se ženám tohoto města Madridu přihází, mnoho špatného a jen málo dobrého. Zeny se v ní provdávaly za bohaté muže ohyzdného vzhledu, lákaly nevinné zamilované, vykořisťovaly, kdo se vykořisťovat dal, a byly zase samy vykořisťovány lichváři, advokáty, soudci. Milovaly a miliskovaly se, „pávily se ve vábivých šatech, a i když byly už prastaré a měly tvář jako posmrtnou masku, seděly před zrcadlem a dávaly se šminkovat a upravovat. Nádherně si vykračovaly a vozily se a zase se žalostně krčily v odsouzeneckém rouše před inkvizitorem, ležely zoufale v žaláři, stály na pranýři hanby, byly v potupné polonahotě vedeny na popraviště.

A vždycky se kolem nich hemžili elegantní prostopášníci, brutální policisté, násilničtí majové, potutelné dueni a kuplířky.

Také démoni se kolem nich rojili, nejenom mrtvá Brígida, nýbrž celý legion příšer, některé vlídné, některé hrůzostrašné, většinou groteskní, bizarní. A nic nebylo jednoznačné, všechno se před divákem rozplývalo a proměňovalo. Nevěsta, která kráčela ve svatebním průvodu, měla ještě druhý obličej, zvířecí, a stará žena za ní vypadala jako ohyzdná opice, ze šera se šklebili zasvěcení diváci. A muži, žádostivci, nápadníci, poletovali kolem jako ptáci se znatelně neznatelnými obličeji, padali, byli v pravém slova smyslu oškubáváni, a když byli oškubáni, pak byli vymeteni. A ženichovi byl předložen neposkvrněný rodokmen vysoce urozených mrtvých předků snoubenky, on ho studoval, a nepoznal a stále nepoznával opičí tvář živé nevěsty. Ona sama ji nepoznala. Každý nosil masku a jevil se, také sám sobě, takový, jaký být chce, a ne takový, jaký je. Nikdo nepoznával nikoho, nikdo nepoznával ani sebe.

Takové kresby tedy tvořil Francisco v těch posledních týdnech, s plným zaujetím, se zuřivým elánem. Od rozloučení s Jovellanosem mu však všechno nadšení vyprchalo. Seděl zahálčivě ve své Ermitě, rozhovor u dona Gaspara mu nechtěl z hlavy, přel se v duchu s ostatními. Co od něho vlastně chtějí? Má se jít postavit k těm proyectistas na Puertu del Sol a ukazovat lidem buřičské obrazy? Copak tihle Jovellanosové a Quintanové vůbec nechápou, že mučedníci nejsou nic platní? Tři sta let se už teď nechávají pro jednu a touž věc mrzačit, mučit a zabíjet – a čeho dosáhli? Ať si jen ten staroch v těch svých asturských horách klidně sedí a čeká, až přijdou zelení nunciové inkvizice a odvedou si ho – on, Francisco,

si falešnou odvahou rozum zamlžit nenechá. A tuyo tú! Starej se o své!

Nemohl se však zbavit toho, o čem se u Jovellanose mluvilo. Myslil na dona Manuela, jak se líně, přežraně a arogantně rozvaloval na pohovce, která měla představovat bitevní pole, myslil na infantku, jak velkýma očima zírala do nepochopitelně ohavného světa, sama jemná a křehká.

A najednou, se spodním rtem daleko vysunutým, seděl zase" u stolu a kreslil. Ale žádné ženy tentokrát, žádné velké dámy, žádné petimetry ani majas, ani kuplířky, také nic náznakově zastřeného, nic mnohoznačného, nýbrž tentokrát prosté kresby, jimž musil rozumět každý.

Tu učil velký starý osel s důstojnou horlivostí menšího mladšího osla abecedě; tu hrála opice okouzlené staré oslici na kytaru a družina oslice nadšeně tleskala; tu studoval vznešený osel rodokmen svých předků a byli to samí oslové celé tisíciletí dozadu; tu malovala horlivá, zručná opička pyšného, blyštivého osla a z plátna hleděla hlava, nikoliv portrétně nepodobná, ale přesto víc lev než osel.

Goya zkoumal, co nakreslil. Bylo to tuze smělé, tuze prosté příliš ve smyslu jeho přátel. A nakreslil dva velké těžké osly, jak dřepí dvěma hluboce sehnutým mužům na zádech, až jim je lámou. Zásmal se zle. „Tú que no puedes, llévame a cuestas. Ty, který nemůžeš, nes mě i mé panděro." To bylo už lepší. Tady bylo vidět, jak šlechta a kněžstvo sedí trpělivým Španělům na hřbetě.

Slibovat si politický účinek od podobných škrábanin, to byl samozřejmě nesmysl. Ale dělalo mu to dobře takové věci kreslit, bylo to zábavné.

V příštím čase meškal hodně v Ermitě a pracoval s tichým zápalem. Až dosud neměl pro své kresby a rytiny žádné jméno, nyní jim říkal „sátiras, satiry".

Kreslil opět také ženy, ale nyní s větší zlomyslností a s menším soucitem. Tu byla laškující dvojice a u nohou zamilovaných byli dva titěrní, módní pokojoví pejskové, zabývající se touž činností jako pár milenců. Tu byl před obrovskou hromadou skal zamilovaný muž, zoufalý při pohledu na mrtvou milenku. Je ale opravdu mrtvá? Nemžourá, aby se těšila z jeho zoufalství?

Do života, který kreslil, nyní stále hlouběji zasahovali démoni. Lidské, nebeské, ďábelské se zmateně prolínalo, uprostřed té

bizarní změti kráčeli, tančili Francisco, Cayetana, Lucía, a všechno se slévalo v smělou, velkolepou hru.

Kreslil slast té hry. Nakreslil satyra, usazeného na kouli, zřejmě na zeměkouli, a tento kozlonohý brach, velký, dobrosrdečný démon, si krátí čas trochou kejklířství. Se zasněným, pobaveným, dětským obličejem drží vysoko ve vzduchu muže v pyšné uniformě a s mnoha řády a ten muž má obrovskou paruku, která kouří a plane, a také v rukou má pochodně, které kouří a planou. Na jedné straně zeměkoule však padá dolů jiný, s nímž satyra zřejmě už omrzelo si hrát, roztažené nohy padajícího a jeho zadek trčí groteskně do nicoty. Také na druhé straně letí jeden střemhlav do prázdného vesmíru, s rukama i nohama roztaženýma, také on je opotřebovaná hračka satyrova.

Francisco měl radost z mnohoznačnosti toho, co nakreslil. Usmíval se při pohledu na kouřící paruku a kouřící pochodně, neboť slovo „humear, kouřiti“ znamená také „vypínat se, nadýmat se“; a měl radost ze šťastného, nadutého paňáci, z toho pelele, s nímž si kozonoh hraje a který dosud neví, jak brzy poletí za oběma ostatními opotřebovanými hračkami. A ptal se sám sebe, je-li snad don Manuel tím dětsky hravým satyrem nebo tou spokojenou hračkou, tím paňácou. Jedno bylo jisté: z této kresby musí poznat i nejhloupější troup, že štěstí není žádná hezká, vrtošivá žena, nýbrž velký, dobrosrdečný, vlídný a ve své omezenosti notně nebezpečný satyr. Také sám na sebe myslil Francisco, na své vlastní „subir y bajar“, na své vlastní „nahoru a dolů“. Ale jemu se už teď nemůže vést jako tomu kouřícímu paňácovi. Odhozen být může, ale překvapit se už nenechá od žádného kozonoha ani od žádného jiného démona. Za blázna se už mít nenechá. Je připraven na všechno.

Brzy se však mělo ukázat, že jeho sebedůvěra je pošetilé chvástání. Satyr měl za blázna jeho stejně jako všechny ostatní.

Ze Zaragozy došla zpráva: Martín Zapater zemřel.

Francisco nikomu o svém neštěstí neřekl, rozběhl se do své Ermity. Tam seděl dlouhou chvíli, omámený. Zase je kus života vytržen, ztracen, pryč. Teď už neexistuje nikdo, s kým by si mohl popovídat o dřívějšku, s kým by se mohl smát dětinskostem, komu by to mohl ukázat, když je bezmezně rozvzteklený na mrzuté maličkosti, nikdo, před kým by mohl „kouřit a pracovat“, co srdce ráčí. Martín mrtev! Ten nosáč, jeho milovaný Martín!

„Že jsi mi provedl tohle, ničemo jeden!“ Domníval se, že si to myslí, ale řekl to nahlas. A z ničeho nic, ve svém ateliéru sám, se pustil do tance. Uprostřed toho nepořádku všech měděných desek, lisu, papírů, štětců, rydel, velkých i malých vyhřívacích kotlíků sunul kroky, tančil, divě, a přesto toporně. Byla to jota, onen důstojný, zuřivý, bojovný tanec, domovem v Aragonu, v rodném kraji Franciscově i Martínově, bylo to rozloučení, tryzna za Martína.

K večeru ho napadlo, že má s Cayetanou domluvenou schůzku. „Mrtví k hrobu, živí k stolu!“ řekl si nahlas, vztekle. Byl proti svému zvyku oblečen nepořádně, také si neobjednal kočár a nahoru do Moncloje byla cesta dlouhá. Šlapal ji pěšky. Cayetana byla udivena, když přišel tak zaprášený a zanedbaný, ale neptala se a on jí o Martínově smrti neřekl. Zůstal u ní té noci dlouho a zmocňoval se jí divoce a násilnicky.

Nazítří, v Ermitě, ho staré poblouznění přepadlo plnou silou. Zapaterovu smrt zavinil on, zavinily ji jeho portréty. A tentokrát se neodvážil příšerám se postavit. Prodrápaly se mu do nitra, slyšel jejich němý chechtot.

Choulil se dlouho, zdrcen strachem. Pak, náhle a bezmezně, ho popadl vztek. Napřed na sebe. Potom na Martína. Tenhle Martín se k němu přitíral, vkrádal se mu do nitra, až ho pak už nemohl postrádat, a když mu byl nepostradatelný, pak ho opustil a zradil. Všichni jsou jeho nepřátelé; ti, co se chovají jako jeho nejbližší, jsou nepřátelé nejhorší. Co vůbec byl tenhle Martín? Mazaný hlupák, bankéř, člověk, který rozuměl umění zrovna tolik jako ten čoklík Juanito, nicka. A jak nesmírně byl ošklivý! Jak se mohl někdo s takovým nosem opovážit se vetřít a pročenichat do jeho tajemství. Rozezleně ho nakreslil, jak sedí před talířem polévky a hltá a jeho veliký nos se ustavičně zveličoval a najednou se ten obličej lačně mlaskajícího, srkajícího a čenichajícího chlapa proměnil v cosi nehorázně oplzlého. Nebyl to už žádný obličej, byl to mužský pyj.

Francisca roztřásl hněv a lítost. Prohřešil se na mrtvém! Co tady nakreslil, to je jeho vlastní zpustlost, jeho vlastní propastná sprostota. Protože Martín býval jeho nejlepším přítelem a všechno na světě pro něho udělal, proto, ze závisti na jeho dobrotu, vkreslil do jeho obličeje své vlastní špatné prasácké myšlenky! Martínova prostota byla požehnaná, proto se nemohli k němu démoni přiblížit.

K němu, k Franciscovi, se přiblížit mohou – a byl blázen, když si namlouval, že je jejich pánem.

Tady kolem něho sedí, hrůzně skuteční, do jeho hluchosti proniká jejich sípot, vrčení, skřek, cítí jejich ohavný dech.

S usilovným vypětím se ovládl, posadil se zpříma, stiskl rty, přihladil si kabát, sčísl si vlasy přes ucho. On, Francisco Goya, první králův malíř, čestný prezident Akademie, nezavírá oči, neschovává obličej před příšerami, dívá se na ně, i teď, když mu sprovodily ze světa jeho milovaného Martína.

Vypořádá se s tou havětí, zazené ji na papír.

Kreslí. Kreslí sám sebe, jak leží rameny na stole, a schovává obličej v loktech, kolem něho se to krčí, divý shluk noci, kočičí stvůry, ptačí stvůry, obludy, sovy a netopýři, obrovské zrůdy, a dotírají na něho. Dotírají na něho z největší blízkosti: nesedí mu jedna ta příšera už na zádech? Smějí vsak jenom až k němu, do něho dovnitř už nesmějí. Neboť jednomu z těch divých, ohyzdných ptačích duchů vtiskl do drápů rylec, ryteckou jehlu. Sloužit mu musí ty příšery, musí mu samy podávat nástroje, tu zbraň, jíž je zkrotí a zažene na papír, tam, kde už nemohou škodit.

Od té doby se už pak strašidel nebál. Pudilo ho potýkat se s nimi, naveskrz je poznat, aby je měl v malíku. Volal si je, a vida, jsou zkrocená, přicházejí. Ukazovala se mu všude. Proměnlivé seskupení oblak, když někam šel, větvoví stromů, když se toulal po své zahradě, náhodné usazeniny v písku, když se procházel po břehu Manzaneresu, skvrny na stěnách Ermity i prstence slunce, to všechno se mu slévalo v obrysy a podobu toho, co nosil v nitru.

Obíral se přírodopisem démonů již od mládí a znal jich víc než většina ostatních španělských umělců a básníků, ba víc než démonologové, ti inkviziční znalci z povolání. Nyní, přemáhaje svou bázeň, si mocí přitahoval blíž i ty, kteří se dosud drželi stranou, a brzy je znal všechny. Znal permoníky, skřety a fúrie, lemury, zmetky a vlkodlaky, šotky, víly i pidimužíky, mrchožrouty i bludné duše, vampýry a bazilišky. Znal také „soplones, duchy foukače, našeptávače“, ty nejodpornější ze všech stvůr, kterým se právem dávalo totéž jméno jako špehům policie a svatého oficia. Znal ale také duendes a duendecitos, hospodáře a hospodářičky, ty zmoky a šetky plivníky, kteří v noci vděčně a ochotně konají svému nedobrovolnému hostiteli domácí práce.

Mnohá tato strašidla měla lidské rysy, znaky přátel i nepřátel zmateně promíchané. Jedna a táž čarodějnice mu připadala hned jako Cayetana, hned jako Pepa, hned jako Lucía, jeden a týž hulvátský duch mu připadal hned jako don Manuel, hned jako don Carlos.

Často a ráda přicházela strašidla v církevním šatě, jako soudcové svatého tribunálu, jako preláti. Ráda se po nich také opičila, napodobovala církevní obřady, udílela svátost oltářní, svěcení, poslední pomazání. Jedna čarodějnice mu zjevila, jak sedí na ramenou satyrovi a skládá přitom řeholní slib poslušnosti; zemřelí duchové v biskupských ornátech, vznášející se ve výšinách, jí drželi na očích knihu, z níž přísahala, z hlubin moře přihlíželi novicové a zpívali.

Zbavil se posledního zbytku bázně před strašidly. A cítil hluboký, pohrdavě lítý soucit s těmi, kdo tráví celý život ve strachu před tím bubákem, před tím přeludem. Zobrazil dav, který pln zbožné úcty vzývá coca, panáka, krejčím vymóděného za strašidlo. Zobrazil lid, ty vykořisťované, ty chudé duchem, kterak slepě a s nekonečnou trpělivostí krmí a pěstí své utiskovatele, chinchillas, ty obrovské krysy, grandy a opy, ty lenochody bez mozku, kteří mají oči zalepené, uši uzavřené obrovskými zámky a údy navlečené do tuhých, prastarých, drahocenných, příliš dlouhých rouch, v nichž se nemohou hýbat. Zobrazil nečinnou, přeludnou masu spodní vrstvy, ty poddané, jak se choulí hloupé, tupě, netečně, zatímco se jeden do morku vysátý ubožák posledními silami vzpírá proti obrovské kamenné desce, která se musí v nejbližším okamžiku zřítit a všechno živé pod sebou rozdrtit.

Stále smělejší, víceznačnější byly výplody jeho fantazie. A neříkal svým listům už „satiry“, říkal jim, „myšlenky, nápady, rozmary, caprichos“.

Naslouchal příšerám při jejich nejintimnějších zaměstnáních, když se zpíjely, když dělaly toaletu, navzájem si stříhaly chlupy a drápy. Musely mu ukázat, jak spěchají k sabatu, k aquelarre, jak nutí nemluvně, aby pouštělo větry a tím jim rozdmýchávalo oheň pod jejich vařící polévkou, musely ho zasvětit do ceremoniálu, který bylo možno pozorovat při besamanos, při líbání ruky velkému kozlu, musely mu prozradit prostředky a zaklínání, jichž používají, aby člověka proměnily ve zvíře, v kozla nebo v kočku.

Často přinášel si s sebou
do Ermity sporý oběd,
chléb a sýr a trochu vína.
Potom ovšem k jídlu zvával
i své stvůry, nabízel jim
chléb i sýr a manzanillu,
sedával s nimi u stolu.
Satyra zval „mi amigo,
příteli můj,“ jinému zas
ďáblu obru říkal „chico,
maličký“ a besedoval
s příšerami a žertoval,
ohmatával jejich drápy,
rohy, za ocas je tahal.
Prohlížel si zevrubně ty
pitvory zlé, hrubé, hloupé,
jejich divé, bujné tváře,
a pak v tichu své Ermity
bouřlivým halasil smíchem.
To se vysmíval démonům.

21

Goya si zakázal, aby za ním někdo do Ermity chodil, ledaže by šlo o naléhavou věc. Jenom jeden směl přijít kdykoli: Cayetana.

Nikdy se ho na jeho práci nevyptávala. Jednoho dne ale řekla: „Tebe teď člověk najde skorém vždycky už jen tady. Co vlastně děláš?“

„Kreslím pár nápadů,“ odpověděl, „vrtochy, hračičky. Ta nová metoda s akvantintou se k tomu zvlášť dobře hodí. Jak říkám, není to nic významného, jsou to chiméry, caprichos.“ Zlobil se sám na sebe, že svou práci tak zlehčuje. Doufal, že ho Cayetana nevybídne, aby jí něco ukázal, a čekal na to.

Nevybídla ho. Vtom, proti své vůli, řekl: „Jestli chceš, tak ti něco z toho ukážu.“

Ukazoval jí své listy, bez výběru, jak na sobě ležely; takové, které narážely na ni nebo které se tak mohly vykládat, nechával stranou. Prohlížela si listy, mlčky a rychle, jak už měla ve zvyku. Při té prastaré, velmi ošklivé, která se dívá do zrcadla a upravuje se,

řekla uspokojeně: „To té své doně Maríi Luise ukázat nesmíš.“ K ostatním kresbám se nevyjádřila nijak.

Pocítil zklamání. Podal jí listy, na nichž byla zobrazena sama. Prohlížela si je s týmž přívětivým, neosobním zájmem. Při laškující, milostně spolu rozprávějící dvojici, což byli oni dva sami, s oběma laškujícími pejsky u nohou, řekla: „To je nepotěší, tu tvou Pepu a dona Manuela.“ Na zlomek okamžiku ho to překvapilo. Ale což nenakreslil sám „Nikdo sebe nezná“?

Listy se strašidly si prohlížela déle, než měla jinak ve zvyku obrazy si prohlížet. „Tu Brígidu jsi vystihl dobře,“ řekla. Ale při většině listů zůstávala chladná a zřejmě udivená. „Zajímavé,“ usoudila nakonec. „Hračičky, sám jsi to povídal. Otevřeně řečeno, představovala jsem si tvé hračičky trochu veselejší. Nous ne sommes pas amusées*,“ citovala s docela slaboučkým, zlým úsměvem. A potom sáhla po sešitě a napsala mu: „Otevřeně řečeno, ledaco mi připadá brutální, barbarské.“ – „A mnohé nevkusné,“ promluvila nakonec, hláskujíc velmi zřetelně.

Stál jako zkoprnělý. Očekával, že se pohoršené od těch kreseb odvrátí; nebyl by se divil, kdyby se byla rozhořčila. Ale „barbarské“, „nevkusné“? Tady před ní leží poznání a plod těchto blažených a zoufalých pěti let. Tu, hle, po svrchovaně nebezpečné plavbě, objevil svou Ameriku. A všechno, co na to říká, je: „Nevkusné.“ Úsudek grandy. *Ona* desmayo tančit směla. Když jí její manžel trochu vadil, *ona* ho odpravit směla. Ale když si on ta strašidla, která ho chtěla zničit, vyvolal a zdeptal, pak je to nevkusné.

Již po několika vteřinách svůj hněv spolkl. Měl její nepochopení vlastně předvídat, neměl jí ty listy vůbec ukazovat. „Idioma universal,“ táhlo mu hlavou. „Mladý Quintana se mýlil.“ Usmál se. „Čemu se usmíváš?“ zeptala se. „Tomu, co jsem tady udělal,“ odpověděl, srovnal listy Caprichos na sebe a uložil je zase zpátky do truhly.

Druhého dne se pustil do nové kresby. Nakreslil muže a ženu, spolu svázané a připoutané ke pni stromu, zoufale se namáhající od sebe se odtrhnout; nad hlavou však měli obrovskou obrýlenou sovu s rozepjatými křídly a ta zatínala drápy jedné nohy do pahýlu stromu, drápy druhé nohy do vlasů ženy. A Jovellanos a Quintana

* *Nous ne sommes pas amusées* (fr.) – Nejsme potěšeny, nelíbí se nám to.

budou patrně tu obrovskou sovu pokládat za církev a její zákony, které bdí nad posvátnou nerozlučností manželství. A Manuel bude sovu pokládat za fátum, které váže Miguela k Lucii, a Miguel se bude domnívat, že sova představuje pouto, které pojí Manuela k Pepě – on však věděl, že kresba představuje všechno to a navíc že představuje ještě nerozlučné spojení Cayetanino a jeho.

O několik dní později se v quintě del Sordo nečekaně objevil doktor Peral. Goya, nedůvěřivý od přírody, ještě nedůvěřivější po svém ohluchnutí, si ihned řekl, že Peral přichází z Cayetanina příkazu. To je tedy účinek jeho nového umění! Na docela krátkou chvíli cítil, jak se na něho znovu valí ta černá vlna. Potom však bral Cayetanin postoj žertovně. Nijak přece neskrývala, co o těch listech soudí, a když sama sebe pokládala za Pepu, proč by neměla pokládat jeho za blázna?

„Jen to přiznejte, doktore," řekl s křečovitou veselostí. „Přicházíte z příkazu doni Cayetany. Máte se zase jednou podívat, jak se mi vede se zdravím." Peral odpověděl se stejnou veselostí: „Ano a ne, done Francisco. Je pravda, že k mé návštěvě dala popud doña Cayetana, ale nepřicházím ke svému bývalému pacientovi, nýbrž přicházím k malíři Goyovi. Tak dlouho už nebylo vidět žádné vaše nové dílo. A tu mi paní vévodkyně vypravuje, že jste v poslední době vytvořil spoustu věcí, kresby, rytiny. Víte, jak hluboký obdiv k vám chovám. Byl bych šťastný a pyšný, kdybych se směl na některé z vašich nových prací podívat."

„Buďte poctivý, done Joaquíne," odpověděl Francisco, „Cayetana vám řekla, že se uzavírám a dělám pomatené krámy. Řekla vám," pokračoval, nyní však najednou zlostně, „že mi zase přeskočilo, že jsem trudnomyslný, pobloudilý, popletený," mluvil stále rozlíceněji, „potrhlý, pomatený, pominutý, choromyslný, bláznivý, šílený!" Nyní už křičel. „Máte pro to přece spoustu vědeckých názvů, označení, tříd, klasifikací." („Musím se ovládat," myslil si, „jinak mi řekne právem, že jsem pomatený.")

Doktor Peral odpověděl velice klidně: „Doña Cayetana považuje vaše kresby za pozoruhodné. Ale za naší cesty po Itálii a také už předtím jsem udělal zkušenost, že soudy paní vévodkyně o věcech umění bývají náladově svérázné." – „Ano," řekl Francisco, „čarodějnice mají svou vlastní teorii umění." Peral, jako by to nebyl slyšel, pokračoval: „Víte přece také sám, proti kolika předsudkům musí bojovat mistr, který stvoří něco nového. Příčí se mi, abych se

vám vtíral. Nepovažujte to však, prosím, za hloupou zvědavost a ani za lékařský zájem, jestliže s napětím čekám na to, co jste udělal!“

Slyšet po pošetilém tlachání a chování Cayetanině názor tohoto mírného, v umění obeznalého pána Francisca lákalo. Řekl: „Přijďte zítra odpoledne do mého městského ateliéru, v Calle de San Bernardino, víte přece! Počkejte, ne zítra,“ opravil se, „zítra je úterý, to je nešťastný den. Přijďte ve středu odpoledne! Ale nemohu vám s určitostí slíbit, že tam budu taky.“ Peral ve středu přišel, Goya tam byl. Ukázal mu několik ze svých kreseb, ze „satir“. Viděl, s jakou znaleckou dychtivostí v očích si don Joaquín listy prohlíží, ukázal mu jich víc, nyní také některé Caprichos. Cítil, s jakou rozkoší Peral vdechuje kadidlo a síru, jež z kreseb stoupají, a ukázal mu Cayetanu, letící na mužských hlavách k sabatu čarodějnic. A měl radost ze škodolibého triumfu, který Peralovi zaplanul v očích.

„Šílím, doktore?“ zeptal se.
„Jsou šílené tyhle kresby?“
Ale Peral, pln obdivu,
s úctou upřímnou mu řekl:
„Nedovedu-li snad něco
správně nebo plně chápat,
je to proto, že o tolik
méně znám, než vy sám znáte.
Ukazujete nám peklo,
jako kdybyste tam býval,
a mě jímá prudká závrať,
když se na to všechno dívám.“
Francisco však odpověděl:
„Já opravdu byl v tom pekle.
Ví-li kdo to v světě celém,
pak jste vy to, můj doktore.
Mne jímala závrať také –
aby jímala též jiné,
právě to jsem dokázat chtěl.
To je správné!“ A mladicky
vesele ho pleskl po zádech.

Zanedbal práci na portrétech; objednavatelé začínali jevit netrpělivost. Agustín mu připamatoval, že obraz hraběte Mirandy měl být dodán už před třemi týdny; také vévoda de Montillano již upomínal. Pokud mohl s oběma portréty udělat něco on, Agustín, má svou práci už hotovou; teď je na Franciscovi, aby je dodělal.

„Dodělej je přece ty," odpověděl Goya lhostejně, znuděně. „Myslíš to opravdu?" zeptal se Agustín dychtivě. „To se rozumí," odpověděl Goya. Od chvíle, kdy si Cayetana prohlížela Caprichos, staral se o mínění svých vysoce urozených modelů ještě méně.

Agustín maloval s napětím, po deseti dnech byly oba obrazy dokončeny. Hrabě Miranda byl velmi spokojený, vévoda de Montillano o nic méně.

Potom ponechával Goya dokončení podobizen, z nichž sám namaloval sotva víc než první začátky, svému Agustínovi stále častěji. Nikdo si toho nevšiml, Francisco se tou nedostatečnou pozorovací schopností diváků bavil.

Řekl Agustínovi: „Doña Cayetana by ráda nový portrét. Když ji budu malovat já, vyjde mi ten obraz moc osobní, to cítím. Víš přesně, jak to chci – pusť se do toho tedy konečné ty! Studií a podob je tady víc, než potřebuješ. Štrejchnu do toho potom párkrát štětcem ještě sám a podepíšu to a dekorum bude zachované." Agustín se na něho díval zaraženě, nedůvěřivě. Francisco řekl vyzývavě: „Netroufáš si na to?" Potají si Agustín myslil, že to je nebezpečný žert, a jestli skončí špatně, že si ho bude muset odskákat on, Agustín. „Musíš přece vědět," řekl nejistě, „jak úžasně je vévodkyně v umění obeznalá." – „Je v něm obeznalá na chlup stejně jako ti ostatní," řekl Francisco.

Agustín obraz maloval. Podařilo se. Namalovaná dáma byla vévodkyně z Alby; to byl její čistý, jasný, neposkvrněný, krásný oválný obličej s těma obrovskýma očima, pyšným obočím, dráždivě černými vlasy. Za tímto čelem však nestrašila žádná mrtvá Brígida; nikdo by nebyl do té ženy řekl, že snad, kdoví, uspíšila smrt svého muže a že těm, které miluje, z rozmarnosti, pýchy a ďábelství připravuje pekelná muka. Francisco si prohlížel obraz důkladně. Potom přidělal několik tahů štětcem, osignoval. Vrhl na dílo

poslední pohled. Zůstávalo obrazem od Agustína Esteva. „Znamenitý,“ usoudil. „Uvidíš, že udělá Cayetaně radost.“

Tak se stalo, Cayetana
že se těšit mohla z klidné,
čisté, pyšné krásy tváře,
jež hleděla na ni z plátna.
„Namalovals mě už, Francho,
možná lépe, ale tenhle
obraz se mi líbí nejvíc. –
Nemám pravdu,“ zeptala se,
„milý done Joaquíne?“
Peral hleděl zaraženě
neb žert tušil Goyův krutý.
„Tento portrét obohatí
s důstojností vaši sbírku,“
řekl na to. Bez úšklebku.
Goya zřel a slyšel všechno.
S Cayetanou vyrovnal se!

23

Onoho večera, kdy se přátelé sešli naposledy s Jovellanosem, Agustín temně a určitě předpověděl, že don Manuel Urquijův smělý dekret o nezávislosti španělské církve odvolá. Ale fanatická námitka dona Gaspara: „Toho se neodváží!“ na něho udělala dojem a vzbudila v něm, proti vlastnímu rozumu, naději. Nyní však don Manuel královským ediktem starou, trpkou a nákladnou závislost španělské církve na Římu vskutku obnovil a tato událost, ačkoliv očekávaná, dolehla na Agustína tíhou nové pohromy.

Cítil potřebu vylít Franciscovi své srdce. Když mu Francisco ponechával na podobiznách, které sám signoval, tak velký podíl, připadalo to Agustínovi jako důkaz nového, hlubšího přátelství. Ale jeho radost měla krátké trvání. Už týdny mu teď Goya neposkytl jednou příležitost k přátelskému vypovídání a ani v tuto chvíli, kdy ho tak naléhavě potřebuje, není přítel tady. Všechna jeho zlost se pomalu obracela proti Franciscovi.

Věděl, že ho nic nepopudí víc, než když ho člověk vyruší v jeho Ermitě. Rozběhl se do Ermity.

Když Agustín vstoupil, odstrčil Goya rozhořčeně desku, na níž pracoval, stranou tak, aby Agustín nic neviděl. „Ruším tě?“ zeptal se Agustín velmi hlasitě. „Co jsi říkal?“ zeptal se Goya hněvivě a podal mu poznámkový blok. „Ruším tě?“ napsal Agustín, pln rostoucího niterného rozjitření. „Ano!“ odpověděl Francisco hřímavě a zeptal se: „Co se děje?“ – „Manuel ten edikt odvolal!“ vyřizoval pobouřeně a velmi zřetelně Agustín. „Který edikt?“ zeptal se Goya. Tu se však Agustín už déle neudržel. „Však ty víš docela dobře!“ rozkřikl se. „A máš na tom notný kus viny!“ – „Ty blázne, ty tupce, ty osle oslovská!“ řekl Francisco nebezpečně tiše. Potom ale začal křičet také on. „A s tím se mě opovažuješ rušit!“ rozkřikl se. „Nebylo by stejně dobře stačilo, kdybych se to byl dověděl až večer? Co si vlastně představuješ? Myslíš si, že se, teď rovnou cestou rozběhnu a dona Manuela zapíchnu? Nebo co?“ – „Nekřič tak!“ řekl Agustín zle. „Takové hloupé, nebezpečné žvásty řveš ještě ke všemu na plné plíce!“ A napsal mu: „Tenhle dům má tenké zdi. Nemáš zapotřebí, abys proti sobě provokoval ještě víc udání.“ A tlumeně, hořce a zřetelně pokračoval řečí mluvenou: „Tady si dřepíš a děláš svoje soukromé krámy. A když k tobě přiběhne přítel, protože mu přetéká srdce, tak se na něj rozkřikneš, aby tě nechal na pokoji! Co jsi vlastně udělal za celou tu dobu, zatímco zatlačili Španělsko do té prašivé noci? Namaloval jsi Manuela, náčelníka těch šibeničníků, jako Caesara a Alexandra a Valdštejna v jedné osobě. To bylo všechno, co jsi k tomu měl co říci. Francisco! Člověče! Copak jsi naveskrz zbahnělý a prohnilý?“

„Nekřič tolik,“ odpověděl Goya mírně. „Netvrdil jsi snad zrovna tecf sám, jaké má tenhle dům tenké zdi?“ Nabyl zatím úplného klidu. Bezmála ho rozveselovalo, jak se Agustín rozčilováním vyčerpává. Je snad někdo druhý, kdo v těchhle trpkých měsících viděl bídu říše tak ponuře jasně jako on, Francisco Goya? Je snad někdo druhý, kdo se projevil? A tady, s Caprichos na dosah ruky, stojí tenhle chrabrý Agustín Esteve a plive na něho pro jeho slepost, lenost, tvrdou kůži!

„Ještě teď mě to bere za srdce,“ štěkal a hrče! Agustín dál, „když pomyslím na Jovellanose, jak ti domlouval: „Španělsko, Španělsko! Pracujte pro Španělsko! Malujte pro Španělsko!“ Už kvůli svému umění jsi neměl zavírat oči. Ale tobě záleží jen na sobě samém. Pan první malíř musí brát ohledy. Jeho Excelence nesmí

riskovat nic, co by mohlo naparáděnou sebranku rozladit. Je mi to lokajství! Je mi to slouhovství! Qué vergüenza!“

Francisco zachovával klid, ano, usmíval se. To Agustína jen ještě víc jitřilo. „Všechno samozřejmě zavinila ta žena,“ řekl. „Pro ni jsi něco riskoval a tím jsi svou odvahu prokázal – a teď ležením u ní cepeníš. A jen krčíš posměšně rameny nad tím, co ti říká takový Jovellanos, a tropíš si šašky, zatímco Španělsko v posledním tažení dodělává!“

Goya slyšel pod Agustínovými obžalobami jeho bezmocný vztek na doňu Lucíu. „Ubohý blázne,“ řekl bezmála soucitně. „Ty věčný študente! O umění nějakou potuchu máš, ale světu a lidem a mně prd rozumíš. Představuješ si mě, že jsem se tady celé tyhle měsíce líně povaloval a v pýše dumal o svých romantických citech. Ne, ty hlavo přemoudřelá, ty dušeznalče! Ne, tropil jsem tady něco jiného.“ A odemkl truhlu a vytáhl z ní hromadu kreseb a hromadu rytin a narovnal je do stohu před Agustína.

Tomu vzdouval Goyův posměch nitro. Ale dychtivost vidět na vlastní oči, co Francisco celou tu dobu dělal, byla palčivější než utrpěná pohana.

Tu nyní seděl a díval se. A divoce a náhle ho zavalil ten nový obrovský svět Franciscových Caprichos, ta přemíra neslýchaných, skutečně přeskutečných zážitků. Znovu a znovu si prohlížel každou jednotlivou kresbu, nemohl se od ní odloučit, odložil ji, tuze dychtivý na další. Zapomněl sám na sebe, zapomněl na edikt dona Manuela. Zažral se, vžil se do toho nového světa. Je pravda, z toho či onoho listu, který mu předtím Francisco ukázal, jistou špetku veselosti, divokosti a drásavosti těch kreseb vycítil, ale to, co se před ním rozvíjelo nyní, to bylo ve své strašlivé divosti něco nového. Rýsovalo to nového, neznámého Francisca Goyu, který objevil nový svět, hlubší než všechny předešlé.

Agustín se díval, pomlaskával, v obličeji mu to škubalo. Goya mu dával načas. Díval se na něho, jak se dívá, a to bylo silné potvrzení.

Konečně, uchvácen, otřesen, takže mohl jen s námahou mluvit a Goya mu sotva dokázal odečítat slova ze rtů, Agustín řekl: „A to jsi nás nechal mluvit! A to jsi nás nechal mudrcky řečňovat! Museli jsme ti přece všichni připadat jako blázni a slepci!“ Protože viděl, že mu Goya plně nerozumí, začal používat posunkové řeči, prudce gestikuloval, šlo mu to pomalu, zapadl zase do svého blouznivého

tlachání a mlaskání: „Tohle tedy v tobě bylo a možná je už z tebe venku, a ty jsi nás pořád nechával mluvit!“ A znovu a znovu si stavěl listy na oči, neschopen se od nich odtrhnout, a jásavě, obdivně huboval: „Jsi docela sprostý pes. Tady si sedíš, tajně, a děláš tohle! Ty tichošlápku, ty tajnůstkáři! Ano, teď jsi je přitiskl ke zdi, všechny, ty dnešní i ty dřívější!“ Zasmál se pošetile, šťastně, vzal Goyu rukou kolem ramen, byl dětinský a Francisco byl šťastný. „Konečně tedy chápeš,“ naparoval se, „co je tvůj přítel Goya za chlapíka! Pořád dovedeš jen hubovat. Nemáš ani ždibek důvěry. Musel jsi vtrhnout sem do mé Ermity a nemohl jsi počkat. No co, *jsem* tedy ruina? *Jsem* zbahnělý a prohnilý?“ A o překot vysypal jednu otázku za druhou: „Řekni sám, nejsou ty mé kresby veselé? Udělal jsem z tvé techniky něco?“

Agustín, s pohledem upřeným na jednu zvlášť bizarní kresbu, řekl bezmála pokorně: „Tomuhle listu nerozumím úplně přesně, ještě ne úplně. Ale celek chápu. Tohle tady, to strašlivé i oblažující, musejí přece pochopit všichni. To pochopit *musejí!*“ Zasmál se. „Idioma universal.“

Goya, když to slyšel, cítil podivný zmatek. Občas se sice sám sebe ptával, jak by asi jeho listy na jiné lidi působily a má-li vůbec jiným lidem to dílo ukázat, ale vždycky zase ihned takové úvahy od sebe plašil, takřka úzkostlivě. Od chvíle, kdy před kresbami tak pohoršené cize stála dokonce Cayetana, byl zarputile rozhodnut, že žádné jiné oči už ty listy nespatří. Strašlivý a směšný boj se strašidly zůstává jeho vlastní, svrchovaně osobní záležitostí. Ukazovat lidem Caprichos, to by bylo, jako kdyby běhal nahý madridskými ulicemi.

Agustín vyčetl příteli z obličeje jeho tíseň a přeložil si ji do reálných pojmů. Uvědomil si, co samozřejmě musí vědět také Goya: že totjž jsou tyto listy nebezpečné, smrtelně nebezpečné, člověk, který staví lidem takovéto kresby na oči, může rovnou jít a sám se vydat inkvizici jako arcikacíř. To měl na mysli Agustín a cítil osamělost svého přítele Francisca v celé její mrazivosti. Tohle strašlivé a groteskní vyrval ten muž ze svého nitra, docela sám, měl odvahu to nakreslit, docela sám a bez naděje, že by se kdy mohli na jeho velkých, strašlivých viděních podílet jiní.

Jako kdyby byl Agustín myslil nahlas, Francisco řekl: „Měl jsem být moudřejší. Bývalo by možná lepší, kdyby tyhle kresby

nebyly spatřily ani oči tvoje.“ Shraboval listy na hromadu. Agustín ho při tom nechal, neodvažoval se mu pomoci.

Když ale Goya házel kresby mrzutě zase zpátky do truhly, Agustín se ze strnulosti vytrhl. Nebylo myslitelné, že by tyto listy měly zůstat ležet v té truhle tady, nikým neviděny, dlouhou dobu, možná navždycky. „Aspoň přátelům je musíš ukázat,“ prosil, „Quintanovi, Miguelovi. Nebuď tak pyšně uzavřený, Francho! Vždyť člověka přímo nutíš, aby tě pokládal za tupého.“

Goya udělal nevrlý obličej, huboval, měl námitky. Ale přesto v srdci toužil své dílo přátelům ukázat.

Pozval si do Ermity Miguela a Quintanu. A vybídl také syna Javiera, aby přišel.

Stalo se poprvé, že v Ermitě byli pohromadě víc než dva lidé, Goyovi to připadalo takřka jako znesvěcení. Přátelé seděli rozpačitě kolem, chování všech, kromě Javiera, bylo neobratné, podivně napjaté. Goya dal přinést víno, obložené chleby, sýr: vybídl hosty, aby si posloužili. Sám byl neurvalý, skoupý na slovo.

Konečně, s okolky, s důraznou těžkopádností vytáhl listy z truhly.

Jeden je podával druhému. A rázem se Ermita naplnila rejem těch přeskutečných lidí a oblud, těch polozvířat a poloďáblů. Přátelé se dívali a viděli, že ty postavy mají přes své masky, pro své masky, obličeje obnaženější než lidé z masa a krve. Byli to lidé, které znali, ale krutě ze svého zevnějšku vysvlečení a zahaleni do zevnějšku jiného, mnohem špatnějšího. A směšní i strašliví démoni na těchto listech byly ony pitvorné obludy, které, těžko postižitelné, ohrožovaly je samé, které vězely v nich samých, bědné, nevědomé a plny povážlivého vidění, sprosté, záludné, zbožné a vilné, veselé, nevinné a zlořečené.

Nikdo nemluvil. Konečně řekl Goya: „Pijte přece! Pijte a jezte! Nalij, Javiere!“ A protože mlčeli ještě stále, pravil: „Říkám těm listům caprichos, nápady, myšlenky, rozmary.“ Mlčeli dál. Jenom mladý Javier řekl: „Rozumím.“

Konečně se Quintana vzchopil. „Caprichos!“ zvolal. „Uděláte svět a říkáte mu ’Rozmary!‘“ Goya vysunul spodní ret, protáhl koutky úst v slaboulinký úsměv. Ale Quintanovo nadšení se už zadržet nedalo. „Položil jste mě na lopatky, Goyo!“ zvolal. „Jaký dětina a hudlař si připadám se svými ubohými verši! Před těmihle

listy jsem jako malý chlapeček, který jde poprvé do školy a z tolika písmen na tabuli se mu točí hlava.“

Miguel řekl: „Pro badatele v umění není příjemné, když se vynoří něco nového a celou jeho teorii zvrátí. Musím se přeučit, Francisco. Ale přesto: blahopřeju ti.“ Odkašlal si. „Doufám,“

pokračoval, „že mi to nebudeš mít za zlé, jestliže na některých listech poznávám vliv starších mistrů, například vliv určitých Boschových obrazů v Escorialu, vliv určitých řezeb na lavicích v katedrále avilské a toledské a samozřejmě vliv řezeb v zaragozské katedrále del Pilar.“ Javier poznamenal: „Také největší umělec stojí na ramenou některého jiného.“ Tato prostořekost přivedla přátele do rozpaků; ale Goya se podíval na přemoudřelého syna shovívavě, se souhlasným úsměvem.

Miguel uvažoval: „Smysl většiny listů se zdá jasný. Ale ledačemu, odpusť, Francisco, nerozumím ani za mák.“ – „To je mi líto,“ odpověděl Goya. „Ledačemu totiž nerozumím sám a doufal jsem, že bys mi to mohl vysvětlit.“ – „Tak jsem si to představoval také,“ přisvědčil potěšené a všetečně Javier. „Člověk nerozumí ničemu a rozumí všemu.“

Tu Agustín převrhl svou vinnou sklenici. Víno se rozlilo po stole a pomazalo dvě kresby. Ostatní na to hleděli, jako by se byl Agustín dopustil svatokrádežného znesvěcení.

Quintana se obrátil na Miguela poněkud podrážděně. „I když vám ten či onen list zůstal nesrozumitelný,“ řekl, „přesto jistě uznáte, že celek je srozumitelný každému. Idioma universal! Dočkáte se toho, done Miguel: lid bude těmhle kresbám rozumět.“

„Mýlíte se,“ odpověděl Miguel. „Lid těmto listům určitě rozumět nebude. Nebudou jim rozumět ani všichni vzdělanci. Je jenom škoda, že váš předpoklad nelze podrobit důkazu.“ – „Jak to, že ne?“ zeptal se Quintana bojovně. „Doporučujete snad, aby tohle zázračné dílo zůstalo uvězněno tady v Ermitě v Calle de San Bernardino?“ – „Nu a co jiného?“ odpověděl Miguel. „Chcete přivést Francisca na hranici?“ Tu se temně vmísil do hovoru Agustín: „Jestli se tyhle listy dostanou mezi lidi, pak zapálí inkvizice oheň, proti kterému budou všechna dřívější autodafé ubohý lojový knůtek. To víte přece sám.“ – „Ta vaše zpropadená opatrnost!“ zvolal Quintana trpce. „Chcete z každého dělat zbabělce!“ Agustín ukazoval na jednotlivé lepty. „Má se tohle tady uveřejnit? A tohle?“ ptal se. „Něco by se muselo samozřejmě

vynechat,“ připustil Quintana, „ale většina se uveřejnit může, uveřejnit musí.“ – „Většina se uveřejnit nemůže,“ opáčil Miguel zostra. „Nemůže se vůbec vynechat dost, aby nezakročila inkvizice a královské soudy k tomu.“ A protože ostatní chmurně a bezradně mlčeli, zdvořile utěšoval: „Musí se počkat na pravý čas.“ – „Až přijde váš ’pravý čas‘,“ řekl Quintana, „pak nebude těchhle kreseb už zapotřebí. Pak budou jenom umění – a zbytečné.“ – „Takový je už úděl umělce,“ prohodil zamyšleně mladý Javier. Quintana ale trval na svém: „Umění, když nepůsobí, nemá smysl. Don Francisco zviditelnil hlubokou, tajnou úzkost, která leží nad celou zemí. Je ji zapotřebí jen ukázat, a rozplyne se. Je jen zapotřebí cocovi, Černému muži, strhnout šaty, a hned přestane být nebezpečný. Měl Goya udělat své mistrovské dílo jen pro nás pět a pro nikoho jiného? Ne, k tomu dojít nesmí!“

Replika stíhala repliku, jako by Goya mezi nimi vůbec nebyl. Francisco mlčky poslouchal, dívaje se z jedněch úst na ústa druhá, a ačkoli všemu nerozuměl, přece jen znal jednotlivé přátele dost dobře, aby si dovedl jejich vývody v hlavě srovnat.

Konečně své důkazy vyčerpali a dívali se na něho a čekali. A on, mazaně a hloubavě, prohlásil: „Co jsi říkal ty, Migueli, to se dá slyšet, ale hodně dá do sebe i to, co jste říkal vy, done José. Ale protože si bohužel jedno druhému úplně odporuje, musím si všechno dobře rozmyslet.“ „Musím taky uvážit,“ pokračoval se zálibným úsměvem, „že si vlastně nemůžu dovolit, abych byl dělal tolik práce zadarmo. Potřebuju peníze.“

S těmi slovy shrnul všechny kresby i lepty dohromady a zamkl je do truhly.

Omámeně zřeli všichni,
jak se ten čarovný nový
divý svět propadá v hloubi.
Zde v tom domě všedně hlučném,
tam v té nenápadné truhle
kam nemůže lidský pohled,
největší teď leží dílo,
jež od časů Velázqueze
stvořila španělská ruka.
Hle, v té truhle, tady leží,
zkroceni a uvězněni,
všichni démoni Španělska!

Jsou však zkrocení, když člověk
netroufá si je ukázat?
Není právě *to* důkazem,
moc že jejich stále trvá?
Co v té truhle leží, to je
ošemetné, nebezpečné…

Z Ermity když přátelé pak
odcházeli plni žasu,
nadšení, a přesto plaší,
v silných poutech velké tísně,
těm přátelům táhly v patách
příšerné a divé, pusté
stíny strašidel a ještě
příšernější stíny lidí.

24

Goya se rád poučil z dojmu, jímž jeho dílo působilo na ostatní. Protože přátelé, ač lidé s dobrou vůlí a otevřenou hlavou, četná Caprichos nepochopili, rozhodl se příliš nejasné, příliš osobní náměty vyloučit a ostatní kresby sestavit do přehledného sledu.

Na začátku umístil ony listy, které představovaly snadno pochopitelné výjevy a žerty. Po těchto listech „ze skutečnosti“ zařadil rytiny, které zobrazovaly svět strašidel a strašidelné vlivy. Takový pořad byla snadná cesta k správnému porozumění, svět skutečnosti poukazoval na svět démonů a tato druhá skupina, skupina strašidel, vysvětlovala skupinu první, lidskou. Jeho vlastní příběh, jak byl v Caprichos vykreslen, ten zmatený sen o jeho lásce, o jeho vzestupu, štěstí, zklamáních, dostal v takovém uspořádání pravý smysl. Stal se příběhem všech, příběhem Španělska.

Když výjevy rozdělil a roztřídil, pustil se do pojmenování jednotlivých listů – neboť koneckonců musila dobrá kresba mít jméno právě tak jako každý dobrý křesťan. Nebyl spisovatel, často musil pravé slovo dlouho hledat, ale právě to ho bavilo. Zdál-li se mu název některé rytiny tuze planý, pak k němu připsal krátké vysvětlení. Konečně měl každý list nejen titul, ale také komentář. Někdy byl nápis řádný a ctnostný, a zato komentář o to žíravější,

někdy byl titul choulostivý, a zato výklad naivně didaktický. Přísloví a obraty z nich, kruté žerty, nevinné lidové průpovídky, ironicky zbožné poučky, rčení potměšile zchytralá i skrytě mudrcká, to všechno se tady vespolek prolínalo.

„Tantalus," napsal pod kresbu, která ukazuje zoufalého milence před mrtvou, tajně mžourající milou, a posmívaje se sám sobě, komentoval: „Kdyby byl rytířštější a méně nudný, pak by se probudila zase k životu." Pod svůj Maškarní ples napsal „Nikdo se nezná" a pod stařenu, která se dává k pětasedmdesátým narozeninám před zrcadlem obřadně a nákladně šlechtit, napsal „Až do smrti". Kresbu, na níž se maja dává šňořit, zatímco se Brígida, kuplířka, modlí růženec, komentoval: „Modlí se za ni – a nemá pravdu? – aby jí Bůh popřál štěstí a osvobodil ji od všeho zla a od lazebníků, lékařů a soudních vykonavatelů, aby byla obratná, čiperná a ke všemu úslužná jako nebožka její matka." Ale k listu, na němž ubohá nevěstka sedí před sekretářem svatého tribunálu a poslouchá svůj ortel, připsal: „Se statečnou ženou, která za kus chleba tak pilně a blahodárně sloužila celému světu, zacházet takhle, špatné, špatné!" A onu rytinu, na níž čarodějnice, sedící na zádech satyrovi, skládá posvátným duchům rouhačský řeholní slib, komentoval: „Přísaháš, že budeš svých učitelů a nadřízených poslouchat a je ctít? Půdy vymetat? Okovy řinčet? Skučet a houkat? Lítat, pomazávat, vysávat, foukat, opékat? Konat všechno, ať je co je, a kdykoli se ti to uloží? – Přísahám. – Dobře, dcero, tím ses stala čarodějnicí. Přijmi srdečné blahopřání."

Dlouho uvažoval, který list má zařadit jako úvodní. Rozhodl se označit číslem jedna onu kresbu, na níž je vidět jeho samého, jak leží trupem na stole a zakrývá si před strašidly oči. A nazval tento list „Idioma universal". Potom se mu však zdál tento list příliš domýšlivý a přejmenoval kresbu na „Spánek rozumu". A připojil vysvětlení: „Dokud rozum spí, vyvolává snící fantazie příšery. Spojena však s rozumem stává se fantazie matkou umění a všech jeho obdivuhodných děl."

K uzavření souboru Caprichos však nakreslil nový list.

Tu v panice přibíhá ohromný, bezmezně ošklivý, příšerný mnich a za ním druhý a vpředu stojí s hubou dokořán jedna z oněch grandovských příšer bez mozku, jeden z oněch lenochodů, krys chinchillas, a sedí tu ještě čtvrtá příšerná bytost, mnišská,

rozeřvaná. A pod list napsal Goya výkřik, který ty čtyři ohyzdné, obrovsky rozšklebené tlamy řvou:

„Ya es hora, naplnil se
čas, hodina udeřila!“
Každý přece musí vidět,
čas že vrchem naplnil se,
strašidlům již zvoní hrana!
Pryč teď musí grand automat
on i jeho kumpánové,
preláti a mnišské žoky!
Správně! To je pravá kresba,
by Caprichos uzavřela!
Naplnil se čas, hodina
udeřila, ya es hora!

25

Od té doby, co ukázal Caprichos přátelům, byl Goya méně úzkostlivý, aby si uchránil přísný klid své Ermity. Přátelé přicházeli častěji a bez formalit.

Jednoho dne, když přišli ve třech, Agustín, Miguel a Quintana, ukázal Miguel s úsměvem na mladého básníka a napsal Goyovi: „Něco ti přinesl.“ A protože se Goya podíval tázavě na uzardělého Quintanu, Miguel pokračoval: „Napsal ódu, která se týká tebe.“ Quintana vytáhl zdráhavě rukopis z desek a chystal se ho odevzdat Goyovi. Agustín však naléhal: „Přečtěte ty verše sám, prosím.“ A Goya s ním souhlasil: „Ano, prosím, přečtěte je, done José! Rád se dívám, když čtete. Většině rozumím.“

Quintana četl, byly to vzletné verše. „Upadá,“ četl.

„Upadá říše, v troskách vláda světa…
Jen žár, jenž v duši Velázqueze plál
a v srdci Murillově žehl, plane dál!
Leč v Goyovi šleh jeho nejvýš vzlétá!
Kouzelnou mocí fantazie, ducha
v stín halí ubohosti, v bědnost, zmar
nahotu pravdy štětce jeho čár!
Aj, přijde den,

a přijde brzy, Goyo, kdy před tvým jménem
hlavu svou v úctě zbožně skloní svět,
jak dnes ctí Raffaelův božský dar!
Odevšad do Španěl pouť konat budou davy
umění tvému složit hold svůj žhavý,
ó, done Francisco, chloubo své vlasti slávy!“

S úsměvem a dojetím se dívali ostatní na Govu, který se usmíval též, sice trochu rozpačitě, ale dojat jako oni.

„Sí vendrá un día,
vendrá también, oh, Goyaí en que a tu nombre
el extranjero extático se incline,“

opakoval Quintanovy verše a všichni žasli, jak dobře jim rozuměl. Quintana se zarděl temněji. „Maličko nadnesené, nemyslíte sám?“ zeptal se Goya s úsměvem. „Kdybyste byl zbásnil, že jsem lepší než kolega Jacques Louis David, to by už bylo znamenalo taky něco. Ale hned lepší než Raffael, není to trochu přehnané?“

Ale Quintana odpověděl bouřlivě: „Pro člověka, který vytvořil tyto kresby, jsou i nejvyšší slova chvály tuze slabá!“

Goya věděl, jak dětsky naivní je Quintana a jak dětsky naivní jsou jeho verše, a nepotřeboval žádné potvrzení, že je od dob Velázqueze největším španělským malířem, a co je to vlastně? Přesto v něm vzkypěla vlna šťastného pocitu. Tak vzletné, hymnické verše tedy napsal tenhle mladý člověk před jeho „brutálními, barbarskými, nevkusnými“ listy! A to ještě dokud byly neseřazené a těžko srozumitelné.

Goya by byl rád přátelům ukázal sbírku Caprichos, jak vypadá nyní, a řekl pokud možno lhostejně: „Chtěli byste se na ty kresby ještě jednou podívat? Srovnal jsem je totiž do správného pořadí a opatřil jsem je nápisy. Kromě toho jsem připsal taky komentář,“ dodal vychytrale, „pro ty hloupé, kteří potřebují vysvětlení.“

Jeho návštěvníci prahli celou tu dobu po tom, aby listy ještě jednou viděli, jen se neodvažovali toho podivného muže o to poprosit. Když před nimi nyní svět Caprichos vyvstal podruhé, pohled na ně je ohromil. Ano, pořadí, do něhož Goya listy nyní srovnal, jim teprve dávalo pravý smysl. Dokonce střízlivý Miguel

řekl, takřka se zbožnou úctou: „Co jsi udělal, Francisco, to je tvůj nejlepší, největší portrét. Tady jsi zachytil tvář celého Španělska.“

Mladý Quintana řekl: „Jsem bezesporu volnomyšlenkář, ale od nynějška budu ve všech koutech vidět čarodějnice a démony.“ A Agustín prohodil temně a jízlivě: „A to jsou na světě lidi, kteří považují Jacquesa Louise Davida za umělce!“

Došli k poslednímu listu, k rytině s prchajícími, rozeřvanými, mnišskými ohavami. „Ya es hora!“ zvolal Quintana. „Cierra, España! Kupředu, Španělsko!“ vyrazil rozzářeně a nadšeně starý bojovný výkřik.

Ale Miguel pravil rozjímavě: „Ty nápisy jsou pozoruhodné, leckteré jsou znamenité. Mají, pokud jim správně rozumím, ten účel, aby se obsah zdál nevinný. Ale často ho jen přiostřují.“ – „Opravdu?“ zeptal se Goya s potutelným údivem. „Jsem si samozřejmě vědom,“ pokračoval, „že moje neobratná španělština nedostačí vyjádřit to, co mi tane na mysli. Byl bych ti za tvé rady velice vděčný, Migueli, taky vám, done José, a tobě, Agustíne.“

Přátelé cítili velkou poctu i potěšení, že mohou Goyovi při jeho velkém díle pomáhat. Miguel měl ihned po ruce vhodný nápis pro kresbu prastarého lakomce, který ukrývá své poklady, cervantesovský citát. „Každý je takový, jakého ho stvořil Bůh, a obyčejně mnohem horší.“ Také ostatní měli nápady. Pochopili, o co Franciscovi jde; nápisy mají být lidové, břitké a šťavnaté. „To neuhlazené musí zůstat,“ vysvětloval Miguel. „To se rozumí,“ řekl Francisco, „takový přece už jednou jsem.“ Všichni pracovali družně spolu s velkou horlivostí, sestavili celou řadu nových nadpisů a komentářů, Ermita zvučela žertováním a smíchem.

Ale Miguel byl při vší té veselosti znepokojený. Pročpak si asi Francisco, který těžko hledá slova, dal tu námahu všechny ty nadpisy a komentáře vymýšlet? Zahrává si snad přece jen s nebezpečnou myšlenkou Caprichos zveřejnit?

Čím déle o tom Miguel přemýšlel, tím silněji ho tížila starost. Bezesporu se nechal ten geniální hlupák Goya nakazit pošetilým fanatismem Quintanovým. Miguel dumal a dumal, jak by to měl nastrojit, aby přítele uchránil před nějakou osudnou nepředložeností.

V tom zde mohl pomoci jeden jediný člověk: Lucía. Miguelův vztah k Lucii byl teď jako dřív dvojaký. Když jí oznámil, že požádal o propuštění, protože se už déle zhoubné politiky dona

Manuela účastnit nemůže, Lucía ho utěšovala, rozumně, zdvořile, vlažně. Pravděpodobně o tom již věděla napřed od Pepy, možná přímo od Manuela.

Lucía litovala upřímně rozmíšky mezi Miguelem a Manuelem, na níž měla vinu. Hodlala oba zase smířit. Ale teprve až po čase. Neboť pro nejbližší měsíce měl Manuel zkušeného, vlasteneckého a spolehlivého rádce: abbého.

Ano, velký inkvizitor dohodu s prvním ministrem dodržel, abbé byl z kláštera propuštěn. Ne snad, že by svaté oficium bylo rozsudek zrušilo, ale familiárové inkvizice ho neviděli, zelení poslové Santa Casy ho míjeli bez povšimnutí, a třebaže si nesměl troufat ukázat se v obvodu královských rezidencí, přesto ho Manuel ujistil, že může tajně přijít do Madridu, pokud dvůr dlí mimo hlavní město. Právě nyní, kdy byl Manuel připraven o svého Miguela, potřeboval muže se schopnostmi abbého.

Miguel měl samozřejmě o všech těchto věcech zprávy. Hluboce trpěl tím, že ho Lucía a Manuel vyřadili a nahradili abbém.

Nyní, ve starostech o Goyu, měl vítanou záminku zapříst s Lucíou důvěrný rozhovor. Když jí napřed znalecky vychválil Caprichos a jejich novost a otřesnou krásu, vyprávěl jí o Goyově šíleném záměru listy zveřejnit a výmluvnými slovy si naříkal na hloupost lidí, zvlášť těch chytrých. Lucía horlivě souhlasila. Konečně mu na jeho prosbu slíbila, že se pokusí Goyu z jeho bláznovství vyvést.

Šla k němu. „Slyším," řekla, „že jste udělal celou řadu velmi nevšedních rytin. Není to od vás hezké, že je před starou přítelkyní schováváte." Miguelova slabost a povídavost zpěnila Goyovi krev. Ale neukázal snad proti vlastnímu lepšímu přesvědčení ty rytiny sám už Cayetaně?

Lucía se ho zeptala přímo, kdy by mohla Caprichos vidět. Nepřijde ostatně sama, přivede s sebou jednoho společného přítele. Goya se zeptal nedůvěřivě: „Koho?" Myslil, že to bude Pepa, a té Caprichos ukázat nechtěl. Lucía ale řekla: „Ráda bych se na vaše nové rytiny podívala společně s abbém." Goya, úžasem až pošetilý, se zeptal: „Don Diego je tady? Což je to –?" – „Ne," odpověděla Lucía, „není to dovoleno. Ale je tady."

Goya se zarazil. Když dovolí odsouzenému kacíři, jehož autodafé byl svědkem, překročit svůj práh, není to nejopovážlivější provokace svatého oficia? Lucía viděla jeho zmatek. Její úzké

šikmé oči mu hleděly přímo do obličeje, kolem dlouhých rtů jí pohrával slabý, hluboký, velmi posměšný úsměv. „Považujete mě za špiónku inkvizice?“ zeptala se.

Goya ji opravdu ’na okamžik podezíral, že ho chce nahnat do rukou inkvizice. Což z neblahého rozmaru nevyhnala do exilu Jovellanose? Ale to je samozřejmě nesmysl. Také jeho zdráhání vidět abbého je nesmysl. Když se může abbé ukazovat v Madridě, aniž ho zatknou, pak může někdo těžko něco vytýkat jemu, Franciscovi, že nevykáže abbého ze dveří. Tak to s ním a s Lucíou dopadá vždycky – právě v její přítomnosti má své slabé, směšné okamžiky; tak tomu je od jejich prvního setkání v Pradu napořád. A nyní se musí on, který překonal svou osobní i celonárodní španělskou úzkost a nakreslil Caprichos, opět jednou nechat od ní překvapit v záchvatu zbabělosti, malicherném, nesmyslném. „Carajo!“ zaklel v duchu.

Přitom ho vábilo Lucii Caprichos ukázat. Odjakživa, přes jeho nepřátelskou opatrnost, ho Lucía jaksi nejasně přitahovala. Je mezi nimi něco společného, Lucía, a v tom je její síla, si s sebou vzala do výše to dolní jako on. Je si jist, že Lucía Caprichos pochopí – mnohem hlouběji než každá jiná žena, kterou zná. Ano, bylo mu, jako by se mstil na Cayetaně, když Caprichos ukáže Lucii.

„Prosím, doño Lucío,“ řekl suše, „abyste donu Diegovi tlumočila ode mne pozdrav a abyste mi prokázala tu čest a ve čtvrtek odpoledne ve tři hodiny mě spolu s ním navštívila v mém ateliéru v Calle de San Berrtardino.“

Abbé, když přišel s Lucíou, vypadal skorém nezměněný. Měl na sobě jednoduchý, velmi elegantní oblek podle poslední francouzské módy a snažil se jevit nenucený, povznesený, duchaplný, trochu cynický, jak to u něho byl člověk zvyklý. Ale Goya pozoroval, jakou námahu ho to stojí, a byl nejistý. Pospíšil si, aby úvodní rozhovor zkrátil, a rytiny vytáhl z truhly.

Doña Lucía a abbé si prohlíželi Caprichos. Stalo se, jak Goya očekával. Lucíin obličej ztratil své zdání masky, rozestřel se po něm jakýsi fanatický souhlas. S celou svou nezkroceností nasávala dravý život, který z listů sálal, a zase ho vyzařovala.

Abbé se před první skupinou rytin, před těmi „skutečnými“, ukázal jako zkušený znalec umění, jímž byl, a pronášel chytré poznámky o technické stránce. Ale později, když listům stále

přibývalo na smělosti a fanatičnosti, zmlkl a pomalu přijal jeho obličej onu zanícenou pohrouženost, kterou jevila tvář Lucíina.

Nyní se oba skláněli nad rytinou s navzájem spoutanou dvojicí a se sovou-osudem, která jim do hlavy zatíná drápy – „Což nás nikdo nerozváže?“ pojmenoval Goya tu kresbu – a pln hlubokého uspokojení Francisco pozoroval, s jakou lačností Lucía a abbé hltají tento list a svůj los. A od té chvíle, zatímco si prohlíželi ostatní Caprichos, pojilo tu živou trojici navzájem pouto, jaké se nedá slovy vůbec vyjádřit.

Konečně, skrývaje svou radost za drsností, řekl Goya: „Tak, teď jste viděli došití“ a chystal se shrnout kresby dohromady. Ale: „Ne, ne!“ vykřikl dětsky nespoutané abbé a také Lucía neměla ani pomyšlení na to, aby odložila list, který držela v ruce. „Myslela jsem,“ řekla, „že jsem tu čeládku prokoukla. Ale teprve vy člověku pořádně ukazujete, jak strašlivě se hloupost a sprostota navzájem prolínají.“ Otřásla se. „Mierda!“ řekla a bylo prapodivné vidět to pusté zaklení vycházet z dlouhých, ušlechtile vykrojených rtů této dámy.

Abbé ukázal na číslování listů a řekl: „To že má být šestasedmdesát kreseb? Jsou to tisíce! Je to celý svět! Je to celá španělská velikost a celá španělská bída!“

Nyní však Francisco rytiny definitivně sebral a Caprichos se propadly do truhly.

Abbé civěl na truhlu divým, ztraceným pohledem. Goya poznal, co se v něm děje. Viděl ho přece tenkrát v Tarragoně klečet před tribunálem. Tyto Caprichos jsou mstou utiskovaných, jsou mstou také abbého; také on křičí těmi Caprichos nestoudným mocným do tváře svou nenávist a pohrdání.

A tu abbé opravdu řekl, tiše, pomalu a náruživě: „Je nepochopitelné, že tohle je na světě, a přesto ne ve světě.“

Na Goyu přeskočila žhavá touha abbého, aby nahá tvář těch proklatců, oněch, kteří dnes vládnou Španělsku, tak jak jí na listech v této truhle nastavil zrcadlo, vytanula na očích celému světu. Silněji než kdy předtím cítil pokušení poslat Caprichos do světa. „Pošlu je do světa,“ rozhodl se sípavě.

Tu se však abbé vytrhl ze své ztracenosti zpátky do skutečnosti tohoto ateliéru a tohoto města Madridu. A řekl zcela nenucené, konverzačním tónem: „Vy samozřejmě žertujete, done Francisco.“

Goya se mu zadíval pozorně na obličej a pod elegantní maskou rozeznal tu tvář, obličej mrtvého. Ano, ten muž je mrtvý. Tady si chodí, tajně, nedovoleně, jako psanec, po témž Madridě, kde býval zvyklý se blýskat ve všech salónech a mít prsty v každé akci, a žije nyní jen ze soucitu a milosti ženy, kvůli níž na sebe zhoubu uvalil. Sedí před ním mrtvý, který se snaží zapříst lehký, duchaplný rozhovor. Goya vidí nové Capricho: napůl zetlelého muže, kterak se elegantně opírá o klavír a kouří doutník.

Cítil jakousi hrůzu před tímto člověkem, který si chodí po světě jako živý, ale který je přece mrtvý. „Nerozuměl jsem," řekl poněkud přihlouple.

Lucía se mu podívala do obličeje, sice nevlídně, ale bez posměchu. „Abbé myslí," řekla velmi zřetelně, „že byste měl být chytřejší."

Vtom najednou pochopil, jak se věci mají. Pochopil, že mu Lucía abbého předvádí, aby viděl na vlastní oči, jak se vede mučedníkům. Lucíino napomenutí je docela místné. Byl jako dítě. „Slavná chlouba Španělska!" Quintanovy verše mu stoupaly do hlavy, ješitnost mu zatemnila rozum. Chtěl svou „slávu" hmatat rukama. Zasluhuje si ten přísný pohled, tu Lucíinu výtku. Udělala dobře, že k němu přivedla dona Diega, aby mu jeho zjev napravil tu starou, ještě stále tak nemoudrou hlavu!

„Máte pravdu, seňoro," děl.
A pak stejně prostě řekl
rovněž donu Diegovi:
„Máte pravdu."
Leč Lucía,
dřív než k odchodu se zvedli,
na truhlici ukázala,
která pravou jeho slávu
v skrytu chová, a pak jasně,
zřetelně a nahlas řekla:
„Díky vám, Francisco Goyo!
Když jsou na světě Caprichos,
teď už nestydím se za to,
španělskou že krev mám v žilách!"
Pak před zrakem Diegovým
náhle Franciscovi vtiskla

na rty vřelé políbení,
bez ostychu, zplna, vroucně.

26

V Ermitě vyhledal Goyu doktor Peral. Francisco poznal, že přichází ve vážné věci.

„Přišel jsem vám něco oznámit," řekl také opravdu Peral po několika úvodních slovech. „Váhal jsem mluvit a je možná úplně chybné, že mluvím. Ale dovolil jste mi, abych viděl doňu Cayetanu vašima očima, v Caprichos, a nechal jste mě být svědkem toho, když jste soud doni Cayetany podrobil tím portrétem zkoušce. Smím jistě předpokládat, že vy a já jsme velice blízkými přáteli duquesity."

Goya mlčel, jeho mohutný obličej byl uzavřený, vyčkával. Váhavě, s nucením, mluvil Peral dál. Zeptal se, zpozoroval-li Goya v úplně poslední době na Cayetaně nějakou malou změnu. Aha, pomyslil si Francisco, prohlédla ten žert s Agustínem a on mě přichází varovat. – „Ano," řekl, „v posledních dnech mi doña Cayetana trochu změněná připadala."

Peral řekl se strojenou lhostejností: „*Je* změněná. Je těhotná."

Goya se v duchu ptal, zda správně rozuměl, ale věděl, že rozuměl správně. „Esta preñada," řekl Peral. „Palabra preñada," slovo těhotné významem, pomyslil si Goya bláznivě. Cítil v nitru bouři, snažil se ji potlačit. Peral neměl pravdu, Francisco nechce o těchto věcech nic vědět, nechce být do Cayetaniných neblahých intimit zasvěcen. Ale Peral ve svých nevítaných důvěrnostech pokračoval; dokonce mu je nyní psal. „Dříve se v takových případech," napsal, „doña Cayetana včas starala, aby se toho stavu zbavila. Ale tentokrát v prvních týdnech zřejmě hodlala přivést dítě na svět, a teprve později se rozmyslila jinak. Povážlivě pozdě, neboť kdyby na svém rozhodnutí setrvala, nebylo by to prosto nebezpečí."

Goya četl. „Proč mi to oznamujete?" zeptal se hněvivě. Peral neodpověděl, jenom se na něho díval a Goya věděl to, co pochopil hned napoprvé: že totiž jde o dítě jeho, Franciscovo. Jeho dítě chtěla Cayetana přivést na svět – a teď už nechce. Peral napsal:

„Bylo by dobře, done Francisco, kdybyste mohl doňu Cayetanu přemluvit, aby od tohoto zákroku upustila.“

Goya odpověděl chraptivě a velmi hlasitě: „Není moje věc, abych do jakýchkoli rozhodnutí paní vévodkyně zasahoval. Nikdy jsem to nedělal a taky to neudělám.“ Uvažoval nesmyslně: „Preñada, Palabra preñada. Odpravila svého manžela, odpravila mou Elenu, odpraví taky tohle moje dítě.“ Řekl velmi hlasitě: „Nepromluvím s ní, nepromluvím s ní o tom jediné slovo.“ Peral maličko víc zbledl. Napsal Goyovi: „Rozumějte, prosím, done Francisco, že provedení zákroku není prosto nebezpečí.“ Goya četl. Pokrčil rameny. „Nemohu s ní mluvit, doktore,“ řekl zmučeně, znělo to jako omluva, „prostě nemohu.“ Doktor Peral neřekl nic a ani víc nenapsal. Vytrhl list ze sešitu a roztrhal ho na malinké kousky.

Goya řekl: „Odpusťte mi mou prudkost, done Joaquíne.“ Vytáhl Caprichos z truhly, vyhledal z nich dva listy, onen, který představoval Cayetanu, jak na oblaku tří mužských hlav bohaprázdně letí do nebe či do pekla, a onen druhý s tou Cayetanou s dvěma obličeji, s blouznivým milencem, s tou havětí všude kolem a s kouzelným zámkem v povětří. „Chcete ty dva listy?“ zeptal se. Peral se hluboce zarděl. „Děkuji, done Francisco,“ řekl.

Po několika málo dnech došel od Perala vzkaz, aby Goya ihned přišel do Moncloje. Rozjel se tam, spatřil Peralův obličej, věděl, že už nezbývá žádná naděje.

Zatemnělý pokoj, v němž ležela Cayetana, vystříkali voňavkou, ale přesto nestačila přehlušit slabý, nasládle nepříjemný pach, který vycházel z alkovny. Záclony alkovny byly spuštěny. Peral Franciscovi pokynem naznačil, aby je roztáhl, potom se vzdálil. Francisco záclonu rozhrnul. Po straně postele seděla suše, strnule, zkameněle dueña. Francisco přistoupil k druhé straně postele.

Před ním ležela Cayetana se žlutavě voskovým obličejem, hluboce zapadlé oči zavřené. Často už Franciscovi připadalo vysoké obočí té ženy jako obrovské klenuté brány, ale co se za těmi branami děje, to nedokázal vypátrat nikdy. Nyní si horečně přál, aby se ta zavřená, vosková víčka otevřela. Znal její oči, které dovolovaly tušit přebohatý rej a nepřipouštěly ani sebemenší jistotu. Kdyby teď, jednou, naposledy, otevřela oči, pak by viděl pravdu.

Velice zřetelně, tak zřetelně, jako by skutečně visela v pokoji, mu v nitru zněla poslední slova, jež si z mluvícího světa odnesl s

sebou do své hluchoty, slova její: „Vždycky jsem milovala jenom tebe, Francho, vždycky jenom tebe, ty hloupý, starý šeredo, ty jediný muži. Vždycky jenom tebe, ty drzý malíři. Vždycky jenom tebe.“ Přitom věděla, že ji láska k němu přivede do záhuby; říkala jí to mrtvá Brígida i živá Eufemia. Vrhla se do své lásky a do smrtelného nebezpečí vědomě. A on, třebaže ho o to tak často prosila, ji ani nenamaloval. Nemohl ji namalovat. Ale nemaloval ji možná taky jen proto, že nechtěl ohrozit její život. A přesto tady teď leží a umírá.

Zíral na ni pln zmatených myšlenek. Není myslitelné, že umírá, není si vůbec možno představit, že by toto vřelé, rozmarné, pyšné srdce mělo přestat bít. Poroučel jí, aby sebou hnula, aby konečně otevřela oči, poznala ho, promluvila na něho. čekal na to s násilnickou netrpělivostí. V hloubi nitra jí spílal, že je už zase rozmarná. Ale ona oči neotevřela, nepromluvila, zabývala se pouze vlastní slabostí, vlastním uplýváním, vlastním umíráním.

Francisca zalil pocit nezměrného osamocení, nezměrné cizoty. Byli spolu spojeni, ona a on, že lidé spolu úže již spojeni být nemohou, a jak si jsou navzájem cizí! Jak málo zná ta žena jeho skutečnost, jeho umění! A jak málo zná on ji! Jeho „Tantalus“ je lživý; ona nemžourá, ona umírá.

Doña Eufemia, tvrdá, nepřátelská, přešla na jeho stranu. Napsala mu: „Musíte teď jít. Přijde markýza de Villabranca.“ Pochopil dueňu: po celá ta léta vévodkyni z Alby zneuctíval, nyní ji má nechat alespoň důstojně umřít. Bezmála se usmál. Patřilo by se přistoupit k této poslední Albě se smělým, drzým, pohrdavým slovem na rtech. Ale tady leží, slabá a v neblahém pachu, a její cesta na věčnost nebude o nic důstojnější, i když ji vykoná v přítomnosti rodiny Villabranců místo v přítomnosti jeho.

Dueňa ho doprovodila ke dveřím. „Vy jste ji zahubil, pane první malíři,“ řekla s bezmeznou nenávistí v očích.

V předpokoji byl Peral. Oba muži se sobě navzájem uklonili, hluboce, beze slova.

Síní kráčel se spěšnou důstojností kněz s nejsvětější svátostí. Goya si klekl spolu s ostatními. Cayetana bude z této návštěvy vnímat stejně málo jako z návštěvy Villabranců a z návštěvy jeho.

Madridský lid, s klepy velice pohotový, roztrušoval také tentokrát ihned, že jde o travičství, a to, že ji, svou sokyni, dala otrávit ta cizinka, ta Italka, královna. Zášť, s níž se od vévodovy

smrti na Albu pohlíželo, se proměnila v soucit, lásku, uctívání. Kolovaly o ní dojemné historky, jak prostě s každým mluvila, bez pýchy, jako by jí byl roven, jak si na ulici hrávala s dětmi na býčí zápasy, jak ochotně a jak bohatě dávala každému potřebnému, který se na ni obrátil o dar.

Jejího pohřbu se účastnil celý Madrid. Všechna okázalá nádhera, jakou vyžadovaly slavnostní smuteční obřady za dámu tak vysoce urozenou, byla vystavena na odiv. Villabrancové nešetřili, ale také se nijak nenamáhali ukazovat pohnutí. Pouze dobrosrdečná doña María Tomasa litovala Cayetanu, která bývala tak krásná a musela se tak brzy a tak strašlivě rozloučit se světem. S pohrdáním shlížela stará markýza na upřímný zármutek lidu. Cayetana chátru milovala, chátra miluje ji. Obličej doni Marie Antonie byl tvrdý a pyšný. Nyní táž ruka, jíž ta zpustlá, z cesty sešlá žena dala odpravit jejího milého syna, odklidila také ji samu. Při modlitbách za duši zesnulé pohnula stará markýza sotva rty, a co říkala, to nebyla zbožná přání.

V poslední vůli vyměřila vévodkyně z Alby vysoké odkazy doně Eufemii, komorné Fruele, početnému služebnictvu na svých mnoha panstvích, nezapomněla ani na dvorního blázna Padíllu. Byl to rozmarný testament. Částkami peněz, leckdy velmi vysokými, byli obmyšleni lidé, jež znala jen letmo, studenti, kteří jí jednou přeběhli přes cestu, poloblbý žebravý mnich, jemuž na jednom ze svých statků poskytla přístřeší, nalezenec, který byl objeven na jednom z jejích zámků, větší počet herců a toreadorů. Prvnímu královu malíři Franciscovi de Goya y Lucientes zanechala doña Cayetana jednoduchý prsten, jinak nic, jeho synu Javierovi malou rentu. Naproti tomu dostal její lékař doktor Joaquín Peral půl miliónu reálů, k tomu jedno z andaluských venkovských sídel a řadu exkvizitních obrazů. Doňu Mariu Luisu mrzelo, že skvosty, jejichž vlastnictví Albě záviděla, mají nyní připadnout domácí čeledi a všelijaké luze místo jí samé – neboť Cayetana proti všem zvyklostem nezůstavila žádné ze svých panství Katolickým Králům. Také don Manuel byl zklamán. Doufal, že si bude moci s hlavním dědicem, markýzem de Villabranca, levně vyměnit obrazy z Albiných galérií. Nyní měly obrazy přejít do majetku protivného doktora Perala, který byl svou neústupností proslulý.

Jak královna, tak i první ministr jen uvítali, když don Luis María markýz de Villabranca, nyní čtrnáctý vévoda z Alby, vznesl proti

testamentu odpor. Doña Cayetana byla prý důvěřivá a v obchodních věcech nezkušená. Je nasnadě podezření, že určité odkazy, jmenovitě nesmyslně vysoké odkazy lékaři, dueně, komorné Fruele, byly na zůstavitelce závadným způsobem vylákány. Také náhlá smrt vévodkyně je podezřelá. Sama se naskytuje domněnka, že se chamtivý, po umění posedlý lékař, když se napřed do testamentu lstivě vetřel, chtěl odstraněním vévodkyně urychleně stát vlastníkem odkazů.

Královna se domnívala, že soudní řízení proti lékaři rychle udusí pošetilé pověsti, které uvádějí její posvátnou osobu ve spojitost s Cayetaninou smrtí. Uložila donu Manuelovi, že se má osobně postarat, aby o smrti a poslední vůli její první dvorní dámy bylo zjednáno naprosté jasno.

Byla podána žaloba na doktora Perala, na dueňu, na komornou Fruelu prozatím stran captación de herencia, vloudění se do dědictví. Obžalovaní byli vzati do vazby, pozůstalost byla obstavena. Rychle se prokázalo, že zůstavitelka jednala pod nepřípustným nátlakem. Testament byl prohlášen za neplatný. Řízení proti všem třem zatčeným pokračovalo.

Odkazy, prohlášené za neplatné, byly připojeny k pozůstalostní podstatě, která připadla novému vévodovi z Alby. Ten požádal dona Manuela, aby si z galérií zemřelé vévodkyně vybral několik obrazů a milostivě je přijal jako skromné odškodnění za námahu, kterou vynaložil na vypořádání dědictví; větší počet obrazů, na nichž infantovi záleželo, záhadným způsobem napřed zmizel. Doňu Mariu Luisu, která tak milostivě usilovala, aby se tajuplná smrt doni Cayetany vysvětlila, nový vévoda z Alby v nejhlubší úctě poprosil, aby se uráčila přijmout z pozůstalosti drahé zesnulé na památku některé skvosty.

V galériích infantů pak
brzy vidět bylo mnohý
obraz dříve Cayetanin.
A na hrdle královnině,
jejích pažích, rukou, šatech,
blýskaly se spony, šperky
z vyhlášené klenotnice
mrtvé vévodkyně z Alby.

Přátelé nemohli Goyu pohnout k tomu, aby jim řekl své mínění o Cayetanině smrti. Už se báli, že znovu propadne svému černému běsu. Zůstal toho však ušetřen.

Chmurně, nemluvně chodil a posedával po holých pokojích své quinty. Snažil se znovu si vyvolat Cayetanu. Nedařilo se mu to. Nosil v sobě pouze obraz té voskově umírající, která se uzavřela sama do sebe a do toho zlověstného pachu. S poslední škádlivostí se ještě zpěčovala otevřít oči. Jeho roztrpčení na její mělkost v měsících před její náhlou smrtí zesláblo; nyní, když už nebyla, přepadlo ho s novou prudkostí.

Procházel se po své širé zahradě, důstojně, s bolívarem pevně naraženým na hlavu, se svou krásnou bambuskou, aragonsky zpříma, a zlostně dumal. Cayetana už není, prostě už není, to ví. Nevěřil na nebe a peklo popů, jeho nebe a peklo byly z tohoto světa. Protože Cayetana už není na této zemi, prostě už není.

Není tady z ní už nic, a je to jeho vina. Jeho portréty jsou žalostné, ubohé stíny, které nevyzařují nic z její skvělosti; dokonce Agustínova hudlařská podobizna jí vyjadřuje víc. Umění jeho, Franciscovo, selhalo. Nejzřetelnější zůstává ještě to, co z ní zachytil v Caprichos. Ale tam zachytil jen to čarodějnické a z jejího jasu, z její kouzelnosti není v jeho kresbách nic a nic ani v jeho obrazech.

„Mrtví otvírají oči živým," říkalo se. Jemu je mrtvá Cayetana neotevřela. Nechápal ji, nechápal ji nyní, nechápal ji ani nikdy předtím. A nikdy ani ona jeho. Tak cize nestála před jeho uměním žádná jiná žena. „Nevkusné a barbarské." Možná že to byly Caprichos, co ji svedlo, aby změnila rozhodnutí a jeho dítě zahubila, ještě než je přivedla na svět.

Pokusil se učinit jí po právu. Je pravda, nenáviděla ho hned od první chvíle, ale od první chvíle, od okamžiku, kdy ji spatřil na její estrádě, nenáviděl také on ji. Nikdy se s ní nevypořádal a nikdy se s ní ani nevypořádá. Vždycky, i v nejžhavějších chvílích, se do jeho vášně mísila nenávist. Cayetana řekla svá slova lásky domněle spícímu – on nemohl říci ani mrtvé, že ji miloval.

Plakal slzy jako hrachy, bez ostychu, nedůstojně, nad sebou i nad ní. Nic neodplavily – nic z jeho nenávisti, nic z jeho lásky.

Byla to od něho podlost, spílat jí mrtvé, jí bezbranné. Pokřižoval se před dřevěnou sochou Virgen de Atocha, právě před tou, kterou Cayetana oné první noci zahalila mantilou, aby ta svatosvatá její počínání neviděla. Modlil se: „A odpusť jí její vinu, jakož i my odpouštíme našim viníkům.“ Dokonce jeho modlitby byly podlé – neboť on jí neodpouštěl.

V jeho nitru byl chlad jako v quintě. Až dosud jeho život překypoval ustavičně nově dotírajícími tužbami a pracemi. Nyní poprvé cítil nudu. Nic ho nelákalo, žádné potěšení, ani ženy ne, jídlo ani pití, žádná ctižádost, žádný úspěch. Ani práce ne: už jen pouhý pach barev a plátna ho otravoval.

Byl hotov se vším, se svým uměním právě tak jako s Cayetanou. Co měl říci, to bylo řečeno. Caprichos ležely v truhle, hotové, odbyté.

Nebyl hotov s Cayetanou. Pálilo ho bezpráví, jež na mrtvé páchali královna a don Manuel. Když pomyslil na to, že doktor a dueňa sedí ve vězení, že ohavné pověsti kydají na Cayetaninu památku hanu, pak jím lomcoval vztek. Mrtvé směl křivdit on, jinak nikdo.

Ani s Caprichos nebyl hotov. „Umění, když nepůsobí, nemá smysl,“ řekl tehdy Quintana. Na tom něco bylo. Když někdo svoje dílo před divákem schovává, je to podobné, jako když žena dítě zardousí, ještě než se narodilo.

Hrál si s představou, co by se asi stalo, kdyby Caprichos vydal na veřejnost. Někdy, když člověk provede nějakou zvlášť nehoráznou smělost, pak to ty nahoře ochromí, až zkoprní. Dřívějšího Goyu, mladého Goyu, by býval tak mimořádný husarský kousek lákal. A když teď celému světu ukáže, co si o hanobitelích Cayetany myslí, nebude to zadostiučinění také za to, jak jí ublížil sám? Oběť zemřelým? Možná že pak dokonce i ona pozná, jak se to s těmi „nevkusnými“ Caprichos vlastně má, a bude si tím spolu se svou mrtvou Brígidou lámat tu mrtvou hlavu.

Ovšem vydat Caprichos na veřejnost, to je proti všemu rozumu; to mu dokázali ostatní, to dobře věděl sám. Ale zestárl už tolik a je tak bezkrevný, že se nyní už řídí jenom rozumem? Stal se z něho takový kožený Miguel? Není ho hodno, aby, bázlivý jako stará bába, schovával Caprichos v Ermitě.

Přerušil Agustína v práci. „Dal jsem zapřáhnout," řekl. „Pojedeš se mnou. Přivezeme si Caprichos sem do quinty." Ohromený Agustín viděl jeho temný, rozhodný obličej a neodvažoval se ptát.

Dojeli mlčky do Calle de San Bernardino, vystoupili po schodech až nahoru do Ermity a snesli namáhavě, za užaslého pokukování obyvatel domu, desky a kresby, rytiny, truhlu a těžký lis na ulici a do vozu. Musili po úzkých, strmých schodech několikrát přejít nahoru a dolů, než bylo všechno v carroze naloženo. Sluha Andrés chtěl přiložit ruku k dílu, Goya jeho pomoc zlostným pohybem odmítl. Také na zpáteční cestě seděl chmurně mlčky, nespouštěl oči z truhly. Potom s Agustínovou pomocí vynesl všechno nahoru do ateliéru v quintě. Tam postavil truhlu ke zdi tak, že každému musila padnout do oka.

Přicházeli návštěvníci, vévodkyně z Osuny, markýz de San Adrián, ostatní, kteří směli předpokládat, že jsou ke Goyovi v blízkém vztahu. Dráždil zvědavost jich všech. „Rádi byste asi věděli, co je tady v té truhle," špičkoval. „Možná že vám to jednou ukážu. Stojí to za to."

Také z Cádizu se dostavila návštěva, a to rejdař Sebastián Martínez. Hbitě napsal Franciscovi: „Oba jsme utrpěli velkou ztrátu, Excelence. Její Výsost, paní vévodkyní – velkou dámu, skvělou dámu, poslední květ starého Španělska," a pohlédl účastně na Goyu. „Žalostné," psal dále, „jak se pozůstalost této velké dámy rozpadává a mizí. Celá řada obrazů tady prostě najednou není. Také ta tajemná 'Nahá Venuše' z vaší ruky, Excelence: beze stopy a politováníhodně zmizela. Návrh: bylo by možné, že by nyní jistý spolehlivý, oddaný, dobře platící znalec umění dostal alespoň kopii?" Goya četl, jeho obličej se zachmuřil. Seňor Martínez pravil rychle: „Nic, nic, jako bych byl nic neřekl," a vzal si papír a roztrhal ho.

Všímavě a zvědavě slídil po holém ateliéru, stále znovu a znovu se vracely jeho oči k truhle. Konečně se zeptal, je-li dovoleno zvědět, co pan první malíř v těchto posledních měsících vytvořil. Goya se po krátkém přemýšlení usmál a řekl milostivě: „Zájem znalce tak zkušeného a dobře platícího je pro mne ctí." Vytáhl z truhly některé listy: napřed sérii s osly, potom několik listů s příběhy maj. A když viděl, s jakým znalectvím, potěšením a pohnutím si seňor Martínez rytiny prohlíží, rozhodl se ukázat mu také „Cayetanino nanebevzetí."

Seňor Martínez zafuněl, zachichtal se a zčervenal: „To musím mít! Musím mít všechno, co je v té truhle! Musím mít celý obsah i s tou truhlou!“ Byl samý překot, koktal, psal s letem o závod, to mu šlo tuze pomalu, vrátil se zase k mluvenému slovu. „Viděl jste mou sbírku, done Francisco,“ říkal a psal. „Musíte uznat, že toto vaše obdivuhodné dílo patří do casy Martínez. Plus ultra! bylo odjakživa heslem Martínezů. Plus ultra! je také zásadou vašeho umění, done Francisco. Dostoupil jste dokonce větší výše než sám Murillo! Prodejte mi tu truhlu, Excelence! Kupce, který by toho byl víc hoden a byl oddanější, nenajdete!“ – „Nazývám tyto rytiny ’Caprichos‘,“ řekl Francisco. „Znamenitý název,“ řekl rychle a zaníceně seňor Martínez. „–’Rozmarné nápady pana prvního malíře‘ – skvělé!

Bosch a Breughel a Callot v jednom, a to všechno španělské a tím divočejší a větší.“ – „Ale copak chcete vlastně koupit, seňore!“ zeptal se Goya přívětivě. „Znáte přece z celé sbírky teprve několik málo listů. V truhle jich je pětkrát nebo šestkrát tolik.“ – „Koupím všechno,“ prohlásil seňor Martínez. „Všechny desky a otisky a truhlu k tomu. To je závazná nabídka. Řekněte si sám cenu, Excelence!

Řekněte si cenu velkou!
Když jde o mistrovské dílo
z vašich rukou, pak neskrblím!
Nikdo, jen mé bědné oči,
nesmí zázračné ty kresby
jaktěživo okem spatřit!“ –
„Kdybych dal Caprichos tisknout
a vydal je na veřejnost
pošlu jeden z prvních tisků
jistě vám,“ slíbil Francisco.
„První, první!“ zapřísahal
seňor Martínez a prosil,
„první tisk, tři první tisky,“
žadonil, „a rovněž desky!“

Goya musil vynaložit
mnoho práce, aby toho
muže silně vzrušeného
z dveří quinty vyprovodil.

Onoho jara došly špatné zprávy o osudu dona Gaspara Jovella nose. Infant Manuel už jistý čas neodpíral inkvizici dovolení Jovellanose stíhat a jedné noci byl starý muž na svém statku u Gijónu probuzen ze spánku a zatčen. Vedli kacíře celou dlouhou cestu do Barcelony spoutaného a vydaného na pospas očím všech, dopravili ho na ostrov Mallorcu a tam ho zavřeli do kláštera, do cely bez oken. Používání knih, papíru, každý styk s vnějším světem je mu znemožněn.

„Ya es hora, hodina udeřila," řekl Goya Agustínovi. „Definitivně Caprichos dodělám. Ty mi k tomu obstaráš papír a obtáhneme je spolu. Myslím, že napoprvé bude stačit tři sta otisků."

Agustín už celé ty týdny sledoval s obavou, jak si Francisco dává záležet, aby své návštěvníky upozornil na tajemný obsah truhly. „Ty chceš opravdu –?" koktal zděšeně. „Udivuje tě to?" posmíval se Francisco. „Nepřiběhl ke mně snad jednou někdo do Ermity a neřval na mne: 'Zbahnělý, prohnilý, ruina?' Tenkrát byl tvůj don Gaspar jen vypovězený – dnes sedí v poutech a bez vzduchu a bez světla někde ve sklepě." – „Zbláznil ses, Francho!" vybuchl Agustín. „Tohle nám provést nesmíš. Tuhle radost inkvizici udělat nesmíš!" – „Těch tři sta otisků obtáhneme!" poručil Goya. „Jiní mí přátelé budou právě to považovat za správné, za jedině možné. Například jistý Quintana." – „Já to věděl," naříkal trpce Agustín. „Quintanovo kadidlo ti stouplo do hlavy, ta dětinská óda o tvé nesmrtelnosti."

„Na nesmrtelnost seru," řekl Goya klidně. „Taková sprostá lež!" odpověděl Agustín hněvivě. „Nenadávej," řekl Goya, stále nápadně zdrženlivě. „Napřed jsi do mne při každé sebemenší příležitosti hučel, že musím svým uměním dělat politiku. A teď, když chtějí k smrti utýrat dona Gaspara, teď mám mlčet. Takoví už jste vy politikové a proyectistas všichni. 'Učení žvaní, stateční jednají.'" – „Bylo by to čiré šílenství," rozohňoval se Agustín „pustit Caprichos z truhly teď. Jsme ve válce, inkvizice si může dělat co chce. Vem rozum do hrsti, Francisco! Člověk může zabít otce a třebas vyvázne životem, ale ten, kdo rozšiřuje takovéhle rytiny dnes, ten páchá sebevraždu." – „To si vyprošuju!" zvolal Goya. „Jsem Španěl. A Španěl sebevraždu nepáchá." – „Je to sebevražda," trval Agustín na

svém. „A ty to víš. A neděláš to taky z důvodů patřičnosti a politiky. Od té doby, co ta žena nežije, ti všechno připadá pusté a holé a ty si to chceš nějakou ztřeštěnou eskapádou zpestřit. To je ono. Vinu na tom má jenom ta žena. Vrhá tě do neštěstí ještě po smrti!“

Teď však Francisco už zuřil.
„Hubu drž,“ řval, „a jestli chceš
dál se zdráhat pomoci mi,
pak si najdu pomoc jinou!“
„Jen si hledej! Nenajdeš ji!“
Agustín mu odsekl zas.
„To jen já jsem taký blázen,
že u tebe to vydržím!“
Z pokoje i z quinty vyšel,
a ač věděl, že to Goya
není schopen vůbec slyšet,
hlučně přitom mlátil dveřmi.

29

Přemáhaje ostych běžel k Lucii; ona jediná dovedla svého času Franciscovi vymluvit ztřeštěný nápad Caprichos uveřejnit.

Naříkal si jí, že se seňor de Goya, patrně pod vlivem poslední těžké rány, nyní přece jen rozhodl rytiny otisknout a rozšířit. „Pomozte, prosím, doňo Lucío!“ zapřísahal ji. „Prosím, seňoro, nenechte ho, aby se vrhl do neštěstí! Největšího muže Španělska!“

Zatímco, bezradně a vzrušeně, tak a podobně mluvil, dívala se mu Lucía pozorně do obličeje. Viděla, co se v jeho nitru děje. Miluje ji, ale přesto ji v srdci viní, že zruinovala jeho přátele, abbého, Miguela a především Jovellanose. Určitě ho hněte, že je nucen prosit o pomoc právě ji. „Jste věrný přítel, done Agustíne,“ řekla mu. „Udělám, co mohu.“

Lucía se domnívala, že chápe, co Francisca žene, aby Caprichos nyní přece jen vydal. Aby se vytrhl z prázdnoty a ochromení svého smutku, potřebuje nebezpečí a vysokou hru. Jinak to je ale aragonský sedlák, zvyklý spojovat smělost s opatrností; i když se

bude chtít do nějakého dobrodružství podle vlastní volby vrhnout, dobrou výzbrojí jistě nepohrdne.

Viděla jednu možnost, jak ho před inkvizicí ochránit. Ale její plán vyžaduje přípravy. Jde tedy o to, Franciscovi zabránit, aby se nějak neukvapil.

Šla k němu. „Samozřejmě víte," řekla mu, „jak je váš záměr nebezpečný." – „Vím to," odpověděl Goya. „Jsou cesty," prohlásila, „jak to nebezpečí zmenšit." – „Nejsem už žádný chlapec," řekl Goya. „Popadnu řeřavý uhel raději kleštěmi než holou rukou. Jenom by musely být nějaké kleště tady." – „Mírové jednání v Amiensu," vysvětlovala Lucía, „nepokračuje docela tak, jak odpovídá osobním přáním dona Manuela. Potřeboval by tam spolehlivého vyjednavače. Když teď don Miguel projevil ochotu znovu pracovat s donem Manuelem, pak by patrně mohl ledaco prosadit ve prospěch pokroku a ve prospěch muže, který mu leží na srdci." Goya se jí díval pozorně na rty. Doña Lucía pokračovala: „V nejbližší době uspořádám tertulii jen pro své nejdůvěrnější přátele. Bude to infant Manuel, Pepa, a doufám don Miguel. Smím počítat také s vámi a s donem Agustínem?" – „Ovšemže přijdu," řekl Goya a s vřelostí pokračoval: „Dáváte si velkou námahu, doño Lucío, abyste mě uchránila před následky mé hlouposti. Chcete kvůli tomu dokonce vpašovat několik klauzulí do mírové smlouvy." Usmíval se celým obličejem. „Teď vypadáte víc jako lišák než jako lev," řekla doña Lucía, také s úsměvem.

V politických věcech byla Lucía obeznalá a situace byla právě příznivá. Na konferenci v Amiensu, kde Anglie, Francie a Španělsko jednaly o evropském míru, se měla rozhodnout řada otázek, které se, to bylo Lucii jasné, úzce osobně dotýkaly infanta Manuela. Ten chtěl dosáhnout výhod pro papeže, od něhož si sliboval velice vysokou poctu. Měl důvod, proč královně prokázat svou nepostradatelnost, a chtěl vymoci výhodné podmínky pro ony italské země, jejichž vládcové jsou s ní spřízněni. Především si ovšem musil přát zvětšit državu království neapolského a vypudit z oné země vojenské oddíly generála Bonaparta, ty gabachos. Neboť podaří-li se mu to, pak tím padne také překážka, která stojí v cestě zamýšlenému sňatku dědičného prince Neapolského s nejmladší dcerou doni Marie Luisy; ta však, infantka Isabel – z toho nedělal don Manuel jaktěživ tajnosti ani před Pepou, ani před ní, před Lucíou – je jeho dítě a Manuel jistě celým svým srdcem touží

nasadit vlastní dceři královskou korunu. Zájmy dona Manuela se tedy vždycky nekryjí se zájmy Španělska – a protože vyslanec Azara, který říši v Amiensu zastupuje, není právě jeho přítelem, potřebuje infant na konferenci vyjednavače, který by vzbudil porozumění také pro infantovy záležitosti osobní. Lucía byla přesvědčena, že Miguel může za ochotu jet do Amiensu jako infantův zástupce požadovat vysokou cenu.

Doña Lucía pozvala Manuela na svou tertulii a s uspokojením viděla, jak se rozjasnil, když mu vyprávěla, že počítá také s účastí Miguelovou. Miguel sám dělal sice trochu drahoty, ale zřejmě i jeho těšila příležitost setkat se opět s infantem.

Kolem doni Lucíe se shromáždil týž úzký kroužek jako onoho večera, kdy poprvé svedla dohromady přítelkyni Pepu s donem Manuelem; pouze abbé musil ovšem chybět.

Ještě hustěji než tehdy byly stěny shora dolů ověšeny Miguelovými obrazy. Mezi nimi visel Goyův portrét doni Lucíe. Plnou, kouzelnou věrnost toho obrazu pochopil Miguel bolestně hluboce teprve v poslední době. S děsivou jasnozřivostí vytušil tehdy Francisco Lucíino pravé já a její další osudy; nyní je živoucí Lucía učiněná inkarnace ženy na plátně.

Miguelův obličej zůstával také toho večera, kdy se směl za tak příznivých okolností znovu vidět s donem Manuelem, jasný a vlídně klidný; ale v nitru mu vířil zmatek. Namlouval si, že je šťastný. Jeho velké životní dílo, lexikon umění, se mu zásluhou nucené prázdně posledních měsíců daří podle přání, je takřka hotovo. A tu, uprostřed uměleckých pokladů, které miluje, sedí žena, kterou miluje; mráčky mezi nimi se rozplynuly. A přišel-li o svůj milovaný úřad, v němž ze stínu řídil osudy Španělska, pak dnes si věci stojí tak, že ho muž, který ho urazil, bude muset snažně prosit, aby se ho opět ujal. Přesto se do jeho očekávání a radosti mísila stísněnost. Má půdu pod nohama otřesenou, jeho blahá jistota je tatam. Může sice sobě i ostatním říci se starou určitostí: „Toto je dobré a tamto je špatné," ale autoritativní je dnes už jen jeho hlas.

Jistota uklidnění, jaké nepocítil už dávno, naplňovala však toho večera srdce Agustína Esteva. Neměl o podrobnostech Lucíina plánu ani tušení, ale bylo mu jasné, že tertulii uspořádala proto, aby pomohla Franciscovi. Už jen opětné přátelské setkání Miguela s Manuelem, a to ve Franciscově přítomnosti, znamenalo mnoho.

Agustín si chválil, že přemohl ostych před doňou Lucíou a vykonal užitečné kroky, aby ochránil Francisca před následky jeho hlouposti. Zdála se mu jasnější i budoucnost vlastní, když se mu nyní podařilo tohle. Snad se přece jen ještě vypracuje na malíře prvního řádu. Je pomalý a těžkopádný, ale právě ti, kdo se vyvíjejí pomalu, dosahují někdy nejvyšších met. A i kdyby nikdy takového cíle dosáhnout nedokázal, nebude si naříkat. Naplnění je už to, že mu bylo dopřáno být Franciscovým úspěšným pomocníkem.

I sama Lucía měla ze své tertulie radost. Její hosté zažili od doby, kdy se u ní shromáždili poprvé, mnoho převratných změn, ona měla na těchto změnách činnou účast a hodlá zasahovat do osudů ještě dál, do osudů země i do osudů těch kolem sebe. Škoda, že tady nemůže být don Diego. Ten by plně vychutnal zábavnost toho, jak nyní bude Manuel sám napomáhat, aby v Caprichos navždy světu zachoval zrcadlo své vlastní nízkosti.

Manuel přišel s pevným úmyslem opět si získat Miguela. Principe de la Paz hodlal znovu udělat čest své hlavní zásadě „Unce míru je lepší než tuna vítězství“. Loďstva s americkým zlatem a stříbrem budou zase bez překážky připlouvat, celé Španělsko bude oplývat penězi a jásotem a on bude mít zásluhu o to. Za takových okolností mu nepřipadne zatěžko ukázat Miguelovi velkodušnost; také by mu mohly, když bude amienským stromem třást Miguel, do klína spadnout plody ještě mnohem nádhernější.

Sotva tedy políbil doně Lucii ruku, hned bouřlivě přistoupil k Miguelovi, který tu stál velice zpříma, poklepal mu na rameno, pokusil se ho obejmout. „Jak mě to těší,“ zvolal, „že zas jednou vidím tvou tvář! Tak se mí zdá, jako bys mi byl, když jsme byli naposledy spolu, řekl nějaké opovážlivosti, skorém hrubosti, a ani já jsem se patrně nevyjadřoval tuze diplomaticky. Já na ten nesmysl zapomněl. Zapomeň na něj taky ty, Miguelito!“ Miguel si předtím umínil, že bude své city držet na uzdě, dlouho si z toho důvodu četl v Macchiavellim. Přesto se nyní uzavřel a řekl upjatě: „Nějaký smysl v tom nesmyslu, který se tehdy mluvil, přece jen vězel.“ – „Víš přece sám,“ mluvil do něho infant dál, „v jaké jsem byl tehdy tísni. Ale věci se zatím změnily. Jen bude mír pod střechou, hned uvidíš, jak rychle zatlačíme popy, ty frailucos, zase zpátky do kouta. Netvař se přece tak kysele, Migueli! Potřebuju tě v Amiensu! Nesmíš mně a Španělsku tuhle službu odepřít!“ – „Nepochybuji, done Manueli,“ odpověděl Miguel, „že jste dnes rozhodnut

provádět liberální politiku. Ale ať už dopadne mír tak nebo tak, bojím se, že nakonec půjde k duhu pouze papeži, velkému inkvizitorovi a hrstce hltavých grandů.“

Don Manuel spolkl nevoli nad Miguelovým odporem a nedůvěrou. Mluvil o velkolepých pokrokových podnicích, které hodlá uskutečnit. Provede dávno chystané úpravy říčních toků, zřídí vzorné zemědělské ústavy a velké laboratoře. Uvažuje také o založení tří dalších univerzit. Samozřejmě uvolní cenzuru, možná že ji vůbec zruší. „Přivez mi domů dobrý mír,“ zvolal, „a uvidíš, jak Španělsko ve slunci osvěty rozkvete!“ Rozezvučel při tom svůj temný tenor. Všichni poslouchali.

„Nádherné plány,“ řekl Miguel, mluvil suše, věcně, těžko bylo možno z jeho slov odposlouchat posměch. „Bojím se, done Manueli,“ pokračoval, „že podceňujete síly odporu, proti kterým musíte bojovat. Ale nemáte asi vůbec ani dost málo jasné ponětí, jak v posledních měsících stoupla zpupnost svatého oficia. Dnes si rozmýšlí dokonce takový Francisco Goya, může-li jisté skvělé kresby bezpečně vydat na veřejnost.“

Manuel se překvapeně obrátil na Goyu. „Je to pravda, Francisco?“ zeptal se. A hned vpadla do řeči i Pepa: „Co je to za kresby?“ Manuel s dobromyslným burácením pokračoval: „Pročpak jsi nepřišel ke mně, ty kůže podšitá?“ A vzal Goyu za rameno a táhl ho ke stolu. „O těch kresbách mi musíš vypravovat víc,“ řekl. Pepa si nedala ujít, aby si k nim nepřisedla.

Goya si všiml, jak chytře Miguel nastrojil Manuelovi léčku, a radoval se z obrovského žertu, v nějž mělo nyní to nebezpečné dobrodružství vyústit.

Jeho radost netrvala dlouho. Manuel ho totiž rýpl důvěrně do žeber, mrkl na Pepu a řekl: „Tak, můj milý, a teď se přiznej: namaloval jsi ještě nějakou nahou Venuši?“ A zazubil se od ucha k uchu.

Goya si vzpomněl na narážky seňora Martíneze na osud obou obrazů, které namaloval tenkrát v Sanlúcaru. Tady měl vysvětlení. Z faunovského obličeje Manuelova, z klidné, posměšné tváře Pepiny mohl vyčíst, co se s těmi obrazy stalo. Zřejmě byly při inventarizaci pozůstalosti nalezeny, za oblečenou Cayetanou byla objevena nahá, pravděpodobně má nyní tento obraz v majetku Manuel a ten si vykládá Miguelova slova tak, že on, Francisco, znovu nakreslil něco podobného, a proto žije ve strachu z inkvizice.

Představil si, jak ti dva, Manuel a Pepa, před tím obrazem stojí, sprostýma očima ohmatávají Cayetanino tělo a podívanou na ně rozněcují svou vilnost. Od hlavy k patě kypěl hněvem. Stálo ho námahu, aby nezařval.

Pepa pozorovala s úzkostí i radostí, jak mu temní pohled. Manuel si však vykládal jeho nevoli chybně. „Ano, done Francisco," špičkoval ho s neotesaným šibalstvím, „my jsme vám na ty podfuky přišli. Máte jaksepatří za ušima. Žádný Francouz by to nebyl dokázal líp. Ale nemusíte mít strach. Obrazy přešly do majetku znalce, muže, který má moc vás před inkvizicí ochránit. Obě dámy, ta přední i ta zadní, visí teď v mé galérii a zrovna tak, jak visívaly v case de Haro."

Francisco s námahou hněv zkrotil; ano, bezmála se usmíval. Myslil na to, že tomu prasáckému hlupákovi je souzeno, aby se vzápětí prohlásil za ochránce jeho sbírky Caprichos a sám si tím postavil lešení, na němž má být na odiv vystavena jeho sprostota. On, Francisco, zachová klid, tu sladkou, temnou pomstu si nepokazí.

Pepa seděla proti němu. Krásná, bílá a klidná, dokonalá hraběnka Castillofielová. Až dosud mlčela. Nyní však nabyla vrchu radost, že Francisco je odkázán na její přízeň. „Co je to za kresby, done Francisco," vyzvídala přívětivě, „co jste teď udělal? Vím s určitostí, že vás infant bude chránit, když je uveřejníte." – „*Jsou* to kresby na způsob té Venuše?" zeptal se dychtivě don Manuel. „Ne, Výsosti," odpověděl Francisco suše. „V celé sbírce je jen *docela* málo listů erotického rázu." Manuel, upřímně užaslý, lehce zklamaný, se zeptal: „Ale proč se tedy bojíte?" – „Mí přátelé," vysvětloval Francisco, „mě od jejich uveřejnění zrazují proto, že některé rytiny představují strašidla, oblečená do kuten a sutan. Mám za to, že sbírka jako celek je velmi veselá. Říkám jí 'Caprichos'." – „Vy jste přece měl odjakživa tak podivuhodné nápady, done Francisco," prohodila Pepa. Goya pokračoval, jako by nebyla vůbec promluvila: „Velký inkvizitor Reynoso není zrovna přítelem mého umění." – „Mne taky nemá Reynoso rád," řekl Manuel hlučně. „Taky já jsem musel kvůli němu některé své záměry odložit. Ale tyhle ohledy brzo přestanou." Vstal, podepřel se oběma rukama o stůl, byl rozehřátý, vyhlásil: „Náš přítel Goya nebude už muset dlouho čekat, než světu ukáže svá strašidla v kutnách. Stačí jen, když mi přineseš amienskou smlouvu, Migueli. Potom můžeme říci,

hodina udeřila. Rozuměl jsi, Francisco?“ zeptal se hluchého muže hřímavě. Francisco se mu díval při řeči pozorně na ústa. „Rozuměl jsem: hodina udeřila, ya es hora,“ řekl. „Sí, seňor,“ odpověděl Manuel se smíchem, zvučně, „ya es hora.“ A Agustín vesele, dunivě hlučně opakoval: „Ya es hora.“

„Ted bychom se ale na ta nebezpečná strašidla taky rádi jednou podívali, done Francisco,“ domlouvala se Pepa. „Ano, téct jsem na ně opravdu zvědavý,“ přisvědčil Manuel. Pleskl Francisca na rameno, prohlásil hlučně: „A abys věděl: tvoje strašidla a Caprichos *budou* uveřejněna, i kdyby tahala velkého inkvizitora za jeho rudý plášť! Postavím se před tebe, a pak uvidíme, kdo si troufne blíž. Jenom docela kratičký čas musíš ještě počkat, několik málo měsíců, možná jen týdnů, než budeme mít mír. Tenhle tady ho může uspíšit, jen když bude chtít,“ řekl a ukázal na Miguela.

Povstal a Francisca přitáh
k Miguelovi a pak zvolal,
objav oba kolem ramen:
„Máme dnes tak krásný večer,
musíme si připít na mír!
Ty, Migueli, ty pojedeš
na cestu do Amiensu.
Ty, Francisco, ty ukážeš
zase světu své Caprichos,
navzdor strašidlům a popům,
slavný sám i k větší slávě
Španěl umění a lidu.
A já sám tě chránit budu!“

30

Když se Pepa dověděla o Albině smrti a o podivuhodných okolnostech, které ji provázely, pocítila zprvu bolestný triumf a chtěla Goyovi vykonat soustrastnou návštěvu. Ale Lucía byla v Ermitě již několikrát a ji, Pepu, tam nepozval ještě ani jednou; hraběnka Castillofielová se nevtírá.

Později ji pak Manuel přivedl před ty nestoudné obrazy a ukázal jí vévodkyni v odvážném toreadorském kostýmu a potom nahou vévodkyni za ní. Oplzlosti Alby a bezbožného Francha v ní sice

vzbudily odpor, ale znovu a znovu ji to pudilo před obraz a často, dlouho a znalecky si prohlížela obraz své soupeřky. Ne, nemusí se srovnávání bát; nikdo nepochopí, že Francho mohl dát této lačné, nestoudné, afektované ženě přednost před ní.

Na Lucíině tertulii se jí pak bohužel nenaskytla příležitost, aby si mohla s Franchem otevřeně promluvit. Nyní se ale kvůli uveřejnění svých rytin obrátil o pomoc na ni a na Manuela, a protože starosti s jednáním v Amiensu neponechávaly Manuelovi jedinou volnou minutu, rozhodla se vyřídit věc a prohlédnout ty nebezpečné Caprichos sama.

Rozjela se do quinty, neohlášena, napjata, ne tak zcela bez rozpaků. Vysvětlila Franciscovi důvod své návštěvy, Francisco ji zdvořile vyslechl.

Dobře se hodilo, že don Agustín nebyl v ateliéru. Tak byli ona a Francho zase jednou spolu sami jako za starých časů, a protože mu zjevně nebylo nemilé, že přijela bez Manuela, považovala za záhodné říci mu několik přátelsky důvěrných slov. „Nevypadáš, Francho, tak dobře, jak bych si přála," začala. „Tahle věc ti dala pořádně co proto. Bylo mi to strašlivě líto, když jsem se o tvém neštěstí dověděla. Ale já věděla odjakživa, že ti ta tvoje vévodkyně nepůjde k duhu." Goya mlčel. Portrét Alby, jediný obraz v tom holém pokoji, ji jitřil. „Ani namalovat jsi ji nedovedl," pokračovala. „Stojí tady úplně nepřirozeně. A jak natahuje ten ukazováček, to působí skorém směšně. Tak to bylo vždycky: když mezi tebou a tvým modelem něco nehrálo, pak jsi taky nesvedl žádný kloudný portrét."

Goya vysunul spodní ret. Znovu viděl v duchu tuhle hloupou, nestoudnou putu stát před Nahou Cayetanou spolu s tím hlupákem, jejím pelešníkem. Cítil prudkou touhu ji popadnout a shodit se schodů. Ale dobré důvody mu kázaly se ovládnout. „Rozuměl-li jsem správně, hraběnko," řekl, „přišla jste proto, abyste si z infantova příkazu prohlédla mé rytiny." Mluvil velmi zdvořile. Hraběnka Castillofielová se cítila pokárána.

Přinesl Caprichos. Prohlížela si je a Goya ihned viděl: rozumí jim. Byla právě u série aristokratických oslů. Její obličej zpyšněl. Goya zvětřil nebezpečí. Pepa má nad Manuelem velkou moc; zlíbí-li se jí, může ho s Manuelem rozkmotřit, může Caprichos navždy pohřbít v truhle. Ale neřekla nic víc než: „Ty jsi vlastně fantasticky

nestydatý, Francisco.“ Pýcha jí zatím z obličeje zmizela; kývala krásnou hlavou lehounce ze strany na stranu a málem se usmívala.

Měl tenkrát přece jenom správný čich, že se s ní spřáhl!

Velké potěšení jí připravil list „Hasta la muerte, Až do smrti“, na němž bylo vidět stařenu, kterak se šlechtí před zrcadlem, zřejmě v ní poznala královnu. Poznala-li snad v té či oné z žalostných a bujně si vykračujících maj a petimeter sama sebe, nedala to na sobě vidět. Ale ukázala ovšem, že poznala Albu. „A krutý jsi taky, Francisco,“ řekla. „To jsem věděla. Zeny to nemají u tebe dobré. Pravděpodobně to ani ona neměla u tebe dobré.“ Zadívala se mu svýma zelenýma, lenivýma, nestoudnýma očima zplna do tváře a Goya viděl: i když to u něho nemají ženy dobré, byla by přece ochotna ještě jednou to s ním zkusit.

Vlastně se mu líbila, jak před ním seděla, fyzicky nádherná. A je od ní také slušné, že drží s ním proti Manuelovi.

Pocítil něco z oné lhostejné, vlažně blahé žádostivosti jejich někdejší vzájemně nezávazné příchylnosti. Nebylo by nepříjemné mít zase jednou tuhle bílou, hladkou, kyprou, rozumnou, romantickou Pepu v posteli. Ale ohřívaná jídla ho odpuzovala. „Co je pryč, je pryč,“ řekl neurčitě; může si to vztáhnout na to, co řekla o jeho krutosti ke Cayetaně.

Ona, zdánlivě bez souvislosti, řekla hněvivě vlídně: „Co budeš dělat, Francho? Půjdeš do kláštera?“ – „Jestli dovolíš,“ odpověděl, „tak přijdu brzo k tobě a podívám se zase jednou na tvého kloučka.“

Znovu obrátila pozornost k listům Caprichos. Prohlížela si snivě všechny ty dívky a ženy. Tohle je Alba, to je ona sama, to je Lucía, a tady jsou mnohé jiné, které Francho očividně také velmi dobře zná, ať už opravdu nebo domněle. A miluje a nenávidí je všechny. A do všech a kolem všech kreslí strašidelné bubáky. Francho je velký umělec, ale světu a lidem a zvlášť ženám vůbec nerozumí. Je s podivem, co všechno nevidí, a je s podivem, co všechno vidí, co vůbec neexistuje. Je to ubohý, posedlý Francho a člověk na něho musí být vlídný a povzbudit ho.

„Elles sont très interessantes, vos Caprices*,“ chválila. „Zaujmou v tvém oeuvre čestné místo. Řekla bych, že jsou

* *Elles sont très interessantes, vos Caprices* (fr.) – Vaše Rozmary jsou velice zajímavé.

pozoruhodné, remarquables. Mám *jedinou* námitku; jsou přehnané, jsou až příliš smutné a pesimistické. Já jsem zažila taky hodně zlého, ale *tak* černý ve skutečnosti svět není, to mi můžeš směle věřit, Francho. A ty sám jsi ho dřív taky neviděl tak ponurý. A to jsi přitom ještě vůbec ani nebyl první malíř.“ – „Přehnané,“ myslil si, „pesimistické, barbarské, nevkusné. Moje kresby to nemají lehké, ani u živých, ani u mrtvých.“ Ona si myslila: „Šťastný byl přece zrovna jen tak dlouho, dokud byl se mnou. Z těch rytin je vidět, jak zlé to měl u jiných.“

Nahlas řekla: „Romantická byla, to se jí musí přiznat. Člověk může být ovšem romantický, a nemusí přitom kolem sebe rozsévat zlo.“ A protože mlčel, dodala na vysvětlenou: „Přinášela neštěstí všem. I ty peníze, co nechala tomu lékaři, mu přinesly neštěstí. A nikdy taky nevěděla, kdo je její přítel a kdo je její nepřítel. Jinak by mu je nebyla odkázala.“

Goya poslouchal, nerozuměl všemu a zůstával smířlivý. Ze svého stanoviska má Pepa pravdu. Často ho svým hloupým tlacháním zlobívala, ale neštěstí mu nepřinesla, a když mu mohla pomoci, tak mu pomohla.

„Co lidé o doktoru Peralovi všechno omílají,“ řekl, „to nesouhlasí. Skutečnost je často jiná, než jak si to ta tvoje hezká, romantická hlavička představuje.“ Mrzelo ji trochu, že s ní ještě stále jedná, jako by byla malé hloupé děvčátko. Ale zase jí lichotilo, že s ní mluví o záležitostech, které se ho blízce dotýkají. Ještě pořád zbývá něco z jejich dřívější důvěrnosti.

„Jak to tedy s tím lékařem bylo?“ zeptala se. „Pomohl jí do hrobu nebo ne?“ Goya, vřele a s přesvědčením, odpověděl: „Peral na tom má právě tolik viny a neviny jako já. A uděláš dobrý skutek, když to jistým lidem vysvětlíš.“ Byla pyšná a šťastná, že ji Francisco – bylo to poprvé – bez obalu požádal o službu. „Zavděčila bych se ti, Francho?“ chtěla vědět a zadívala se na něho zplna. Francisco odpověděl, poněkud suše: „Zachránit nevinného by mělo blažit u srdce zrovna tolik tebe jako mne.“ Vzdychla. „Nikdy nechceš přiznat,“ postýskala si, „že ti na mně záleží.“ – „Mně na tobě záleží,“ přiznal Francisco, sice trochu posměšně, ale přesto nikoli bez něhy.

Při loučení řekla Pepa:
„A na koni jsi mě ještě

pořád nemaloval, vidíš!“
„Udělám to,“ řekl Goya,
„kdy jen chceš, však neradím to.“
„Vždyť i královně to v sedle
pěkně sluší,“ řekla Pepa.
„Ano, sluší,“ odpověděl
Goya suše, ale Pepa
postěžovala si trpce:
„Ty jsi vždycky, Francho milý,
upřímný až k hanebnosti.“

„Není na přátelství našem
právě tohle to nejlepší,“
pravil, „že si nikdy nelžem?“

31

Seňor Miguel Bermúdez přišel k Franciscovi Goyovi, aby se s ním rozloučil.

„To, oč don Manuel a královna usilují sami pro sebe,“ vysvětloval příteli, „to se dá v Amiensu pravděpodobně prosadit. Ale dobrý mír domů přivézt nemohu. Když dosáhnu pro Španělsko hodně, pak to bude přátelská formulace, takže zůstane zachována aspoň prestiž. Nerad se účastním tohoto málo potěšitelného jednání; uvolil jsem se k tomu jen proto, že bych svou pozici u infanta Manuela rád posílil. Tmáři se mají stáhnout zase zpátky do šera a“ – rozjasnil se – „aspoň jeden člověk má mít z amienského míru užitek: Francisco Goya.“ – „Vždycky s tvými uměleckými názory nesouhlasím, Migueli,“ řekl Francisco, „ale jsi dobrý přítel.“ Nasadil si svůj velký klobouk na hlavu, smekl ho před ním.

„Jak dlouho, myslíš, že bude ta konference trvat?“ zeptal se později. „Určitě ne déle než dva měsíce,“ odpověděl Miguel. „Do té doby,“ uvažoval Goya, „budu pohodlně hotov. Tři dny po uzavření míru ohlásím Caprichos veřejnosti, o týden později je může každý v Madridě vidět. A koupit, když na ně bude mít peníze,“ dodal vesele.

Miguel řekl, poněkud zdráhavě: „Byl bych rád viděl Caprichos v jejich definitivní podobě, dřív než je pošleš do světa. Nechceš počkat, až se vrátím z Amiensu?“ – „Ne,“ řekl Goya bez okolků. Miguel prosil: „Aspoň ty listy s Manuelem a královnou by sis měl

prohlédnout dvakrát.“ – „Prohlédl jsem si je dvatisíckrát,“ odpověděl Goya. „Taky když jsem maloval ’Carlosovu rodinu, tak někdo sejčkoval až hrůza. Ostatně,“ pokračoval mazaně, „v podrobném letáku jasně vysvětlím, že se Caprichos nevztahuji na jednotlivé případy ani určité osobnosti.“ – „Aspoň tu oslovskou sérii bych vyřadil,“ naléhal Miguel. Francisco odmítl. „Kdo se dívá na Caprichos s čistou myslí,“ odpověděl s pobavením, „ten je bere, jaké jsou. Zlomyslný bude podkládat zlo i leptům nejnevinnějším.“ – „Nebuď tuze smělý, Francisco!“ prosil ještě jednou Miguel. „Nepřepínej to!“ – „Přijmi můj dík, Migueli,“ odpověděl Goya s lehkým srdcem, „a neměj o mne žádné strachy! Uchovej si hlavu lehkou pro Francii! Udělej tam svou věc dobře! Já už svou věc tady špatně neudělám.“

V příštích dnech přemýšlel Goya naposledy, které listy Caprichos má podržet, které má vynechat. Neuvažoval však o tom, co by mohlo urazit Manuela nebo doňu Mariu Luisu, nestaral se o dvůr ani o politiku, nýbrž ptal se sám sebe pouze: Činím po právu Cayetaně? A ponechal ve sbírce posvátně bezbožné „Nanebevzetí“, vyřadil však „Sen o lži a nestálosti“.

Caprichos se mu stávaly záležitostí osobnější a osobnější. Staly se mu deníkem, kronikou vlastního života.

Nyní mu vadilo, že v čele je list s oním Goyou, který se vrhá na stůl, obklopen příšerami. Pro ten list se třebas najde vhodné místo někde víc vzadu, možná před druhou částí, před sérií s příšerami; ale aby celé dílo uváděl, k tomu se nehodí. Goya na té rytině je idealizovaný, je přespříliš štíhlý a přespříliš mladý. Především je ale nedůstojné, je zcela a naprosto nepatřičné, aby Goya na prvním listě svůj obličej schovával. Tvůrce díla tak bojovného jako Caprichos musí svůj obličej *ukázat.* Musí se před své dílo postavit tak, aby ho každý poznal. Na prvním listě Caprichos musí být vidět Francisca Goyu zřetelného. A musí to být Goya dnešní. Goya, jemuž umřela Josefa, Martín, Cayetana, jenž se propadl do hlubokého víru strašlivého zmatku a zase se vynořil. Goya, který svou fantazii přinutil, aby se podrobila rozumu a nevytvářela žádné příšery, nýbrž umění.

Namaloval a nakreslil už mnoho vlastních podobizen, jednoho mladého Goyu, který se ze stínu skromně, a přesto s důvěrou v budoucnost dívá na mocného příznivce, jednoho Goyu o něco staršího, smělého, troufalého, v toreadorském kostýmu, který ví, že

mu patří svět, pak Goyu dvorského, hejskovského, který galantně obletuje Cayetanu, potom Goyu, který opět ze stínu, ale tentokrát nadřazeně, otáčí hlavu ke královské rodině, a nakonec nakreslil Goyu vousatého, zoufalého, posedlého všemi zlými démony.

Nyní šlo tedy o to, udělat Goyu dnešního, který prošel trpkou cestou poznání a naučil se světu přizpůsobit, ale neuznávat ho.

Sčesal si pečlivě vlasy přes ucho a dlouho uvažoval, co si má obléci. Právě v čele Caprichos musí stát Goya reprezentativní, Goya důstojný, žádný kejklíř ani šprýmař, nýbrž první králův malíř. Uvázal si nákrčník, až vysoko pod bradu uzavřený, vklouzl do honosného šedivého pláště a nasadil si na těžkou, kulatou hlavu pyšný cylindr, širokostřechý bolívar.

Tak, z profilu, se kreslil zvědav, co z toho vzejde.

Kresbu svoji dohotovil
a s úžasem patří na ni.
Tenhle starý, nevrlý pán,
to má on být? To že *on* je?
Z koutku zle a ostře oko
zespod číhá na diváka,
mrzoutsky mu visí spodní
pysk, odulý, vystrčený.
Rýhy hluboké se táhnou
od nosu k hornímu retu,
tenkému a prohnutému.
Mohutně a odmítavě
na krku lví hlava sedí,
pod mohutným bolívarem
zdá se ještě mohutnější.

Zmaten hledí Goya na list.
Doopravdy, vskutku má tvář
takhle starou, *tak* mrzutou?
Nebo tu snad samovolně
předznamenal svou budoucnost,
osamění misantropa,
plné nenávisti k lidem?
Zarputile zvedl hlavu.
Navzdor, zrovna vpíše jméno:
„Franc° Goya y Lucientes,
malíř,“ a hned komentuje:

„Vizte jeho moudrou vážnost!
Ale sundejte mu klobouk,
jen mu otevřete lebku –
úžasem strnete z toho,
až spatříte, co je pod ní!“

32

V Madridě hlaholily všechny zvony. Zplnomocnění zástupci Katolického krále a Jeho Veličenstva krále Velké Británie podepsali v Amiensu smlouvy; byl mír. Jásalo se. Tatam je všechna bída. Ze zámořských zemí budou zase připlouvat lodě. Poklady obou Indií budou zalévat suchopár Španělska jako zúrodňující déšť. Život bude jedna nádhera.

V tak rychlý výsledek mírových jednání Goya nedoufal. Byl však připraven: tři sta kusů Caprichos měl vytištěných, leták, který je měl provázet, zkoncipovaný.

Týden po vyhlášení míru oznámil vydání Caprichos v „Diario de Madrid“. Seňor Francisco de Goya, stálo v tomto oznámení, zhotovil řadu rytin, jejichž námětem jsou „asuntos caprichosos, rozmarné věci“. Z mnoha výstředností a nesrovnalostí společnosti, z četných předsudků a nepravostí schvalovaných zvyklostmi, nevědomostí a ziskuchtivými zájmy, vybral autor ony, které mu připadaly jako nejvhodnější látka k fantastickému a zároveň poučnému zobrazení. Seňor de Goya nemá rozhodně v úmyslu napadat určité osoby a případy nebo se jim posmívat, nýbrž jeho cílem je tepat typické charaktery, neřesti a zvrácenosti. Tato „Caprichos“ je si možno prohlédnout v obchodě seňora Frágoly, Calle de Desengaño 37. Sloha obsahuje 76 leptů. Cena je jedna unce zlata čili 288 reálů.

Calle de Desengaño byla tichá a vznešená ulice, útulný obchůdek seňora Frágoly byl hezky a přepychově zařízen. Koupit se tam daly vybrané voňavky, ušlechtilé francouzské likéry ještě z doby Patnáctého, ano i Čtrnáctého Ludvíka, valencijské krajky, tabatěrky, staré knihy, umělecká bižuterie a čínské dekorativní předměty, rarity a starožitnosti všeho druhu, také ozdobné relikvie, kostičky svatých a podobně. Agustín a Quintana Goyovi rozmlouvali úmysl vystavit Caprichos v tomto stánku přepychu a

výlučnosti. Ale Goya trval na tom, že Caprichos mají být vyloženy právě tam, drahocennost mezi drahocennostmi; má se na ně hned od začátku pohlížet ne jako na prostředek politické propagandy, nýbrž jako na umělecké dílo. Také měl na mysli, jak často býval v obchodě v Calle de Desengaño s Cayetanou, když si tam dávala ukazovat vzácné a kuriózní předměty, které vynalézavý seňor Frágola vyslídil. Především ale Francisca lákal významný název oné ulice. Slovo „desengaño“ má totiž dvojí význam: znamená zklamání, rozčarování, vystřízlivění z iluze, a znamená také zmoudření, poučení, poznání. Calle de Desengaño byla pravá ulice pro Caprichos. Sám tou ulicí prošel, nechť jí nyní projdou jiní.

Jiní však, kteří si přicházeli Caprichos prohlédnout, z nich žádné poznání nečerpali, a pokud nějaké rozčarování cítili, pak z leptů samých. Listovali ve sloze a byli zaraženi. Také v recenzích bylo málo vřelosti a pochopení. Pouze kritik Antonio Ponz chválil novost a hlubokost díla a napsal: „čtyři oči najednou, praví přísloví, ještě nikdy strašidlo neviděly. Goya pravdivost tohoto přísloví vyvrací.“

Quintana, který očekával, že Caprichos přivedou město do varu, cítil roztrpčení. Ne však Goya. Ten věděl, že dílo jako toto potřebuje svůj čas, než najde pravý ohlas. Měl důvěru.

Trvalo pak už jenom krátkou chvíli, než se zájem zvedl, a do Calle de Desengaño spěchalo stále víc a víc lidí.

Mnozí totiž v oněch listech
přes Goyovy komentáře
viděli karikatury
a narážky na osoby
právě nejvýš postavené,
vtipný výsměch zvykům církve.
Začalo se stranou šeptat,
dychtivě a polechtaně.
Též pánové ze svatého
oficia přicházeli
do obchodu Frágolova
často a stále častěji.

Náhle, záhadně, stál před Goyou jeden ze zelených poslů. Přišuměl jako stín, odšuměl jako stín. Nejistými prsty Goya dopis otevřel. Byl na příští den pozván před svaté oficium.

V hloubi nitra věděl už odedávna, že to takhle dopadne, hned od té doby, co se musil účastnit Olavidova autodafé v kostele San Domingo el Real. Byl varován, několikrát a velmi důtklivě. Přesto ho pozvání zasáhlo zdrcující ranou.

Volal si na pomoc rozum. Avšak velký inkvizitor není žádný bubák Coco, žádný Černý muž, nad kterým by se dalo zvítězit tužkou a rydlem. Ale což nemá Francisco ještě jiné zbraně? Má ujištění svých přátel, a když je nyní válka u konce, může don Manuel útoky svatého oficia snadno odrážet.

Přes tyto úvahy zavaloval Francisca strach stále novou a novou temnou vlnou. Dřepěl ve svém křesle, s ochablým obličejem a s ochablým tělem, a nikdo by nebyl v tom úzkostí zmítaném tvoru poznal Francisca Goyu, který si v šedém plášti a bolívaru vždycky tak důstojně vykračuje.

Nikdo z přátel nebyl v Madridě, Miguel a Lucía byli dosud ve Francii, Manuel a Pepa v Escorialu, u dvora, Quintana u Indické rady v Seville. Aspoň s Agustínem by si měl promluvit, nebo s Javierem. Ale strach před krutými tresty, které hrozily člověku, jenž se prohřešil proti příkazu zachování tajnosti, mu vězel příliš hluboko v kostech; nitro mu svírala všechna hrůza, která ho kdy jako chlapce obestírala, když každoročně býval vyhlašován edikt víry.

Všem přináší neštěstí. Jeho ubohý syn Javier! Také ten bude teď prokletý a vyvržený psanec.

Druhého dne, nenápadně oblečen, jak se slušelo, se dostavil do Santa Casy. Zavedli ho do malého, všedně obyčejného pokoje. Přišel soudce, tichý pán v kněžském rouchu, obrýlený, za ním v patách sekretář. Najednou byla na stole akta, také jedna sloha Caprichos. Byl to jeden z oněch prvních souborů, které dal zhotovit jako zkušební otisky. Tři ty soubory měl seňor Martínez, jeden měla Osuna, jeden Miguel. Nemělo smysl bádat a dumat, jak si inkvizice tu slohu opatřila, kdo ho zradil. Tady ta sloha leží, to jediné je rozhodující.

V malém pokoji vládla němost hlubší a tísnivější, než jakou kdy hluchý Goya pocítil. Nikdo nepohnul rty. Soudce napsal, co se chtěl zeptat, podal napsanou otázku sekretáři, aby ji zaprotokoloval, potom ji podal jemu, Franciscovi.

Soudce měl mezi spisy Goyův komentář ke Caprichos. Ukázal ho Goyovi. Byl to první opis, pořídil ho Agustín. Francisco sám ho opravil. Soudce se zeptal: „Mají vaše kresby vyjadřovat pouze to, co stojí v tomto komentáři, nebo kromě toho ještě něco jiného?“ Francisco se díval přihlouple. Nebyl s to udržet myšlenky pohromadě; bezděčně se v duchu jen ustavičně ptal: Od koho mají tu slohu? Od koho ten komentář? Aby se soustředil, prohlížel si pozorně soudcův obličej a jeho ruce. Byl to obličej klidný, podlouhlý, hnědavě bledý, zpod brýlí hleděly mandlovité, protáhlé, bezvýrazné oči, ruce byly hubené, pěkně formované. Konečně se Goyovi podařilo se vzchopit. Řekl opatrně: „Jsem prostý člověk a nejsem ve vynalézání slov zrovna zběhlý.“

Soudce čekal, dokud sekretář tuto odpověď nezaprotokoloval. Potom vytáhl ze slohy jedno Capricho a ukázal je Goyovi. Bylo to Capricho 23; na něm bylo vidět onu nevěstku v kajícnickém rouše, jíž sekretář svatého tribunálu předčítá rozsudek, zatímco zbožný a zvědavě rozjitřený dav, hlava na hlavě, napjatě přihlíží a poslouchá. Goya se díval na list, který mu hubená ruka ukazovala. Je to dobrá kresba. Jak ta obrovská kacířská čepice trčí do prázdného prostoru, tak obličej té ženy i její postoj nejsou nic než prach a špína a zkáza, to je výborné, a ten profesionálně tupý, horlivě čtoucí sekretář, který vypadá nachlup stejně jako ten, co tady zapisuje, a to moře hlav, zvědavě rozdychtěných, a přece zbožně tupých, to všechno je znamenité, nemusí se za tu kresbu stydět. Soudce ji položil zase zpátky na stůl a přidržel mu na oči, to vše odměřenými pohyby, komentář. K tomuto listu, k Rozmaru 23, Goya napsal: „Se statečnou ženou, která za kus chleba tak pilně a blahodárné sloužila celému světu, zacházet takhle, špatné, špatné!“ Soudce se zeptal: „Co jste tím chtěl říci? Kdo zachází s touhle ženou špatně? Svatý tribunál? Nebo kdo jiný?“ Otázka ležela před Goyou – konkrétní, z úhledných, zřetelných písmen nesmírně nebezpečná. Musí si dát na odpověď pozor, jinak je ztracen. A nejenom on, nýbrž i jeho syn a synové jeho syna až do nejzazší budoucnosti.

„Kdo nachází s touhle ženou špatně?“ stálo ještě stále před ním, doráželo na něho. „Osud!“ řekl. Hladký podlouhlý obličej zůstal

beze změny. Hubená ruka napsala: „Co rozumíte slovem osud? Božskou prozřetelnost?“

Jeho odpověď nebyla odpověď. Otázka, pouze v jiné podobě, stála před ním dosud, zdvořilá, pošklebná, hrozivá. Musí najít odpověď, odpověď dobrou, věrohodnou. Křečovitě po ní pátral, odpověď ale nikde. Lapili ho, mají ho. Brýle na soudcových klidných očích se leskly a třpytily. Francisco přemýšlel a hledal a přemýšlel a hledal. Ani soudce, ani sekretář se nehýbal a třpytivé brýle se bez ustání upíraly na něho. „Nejsvětější Panno de Atocha,“ modlil se Goya v hloubi srdce, „dopřej mi najít odpověď! Dopřej mi, aby mě napadla dobrá odpověď! Nemáš-li slitování se mnou, měj slitování aspoň s mým synem!“

Zcela slabým pokynem tužky ukázal soudce na napsanou otázku. „Co rozumíte slovem osud? Božskou prozřetelnost?“ ptaly se ruka a tužka a papír. „Démony,“ řekl Goya a byl si vědom, že jeho hlas zní chraplavě. Sekretář to zapsal.

Ještě jedna otázka, a ještě jedna, a ještě deset, a každá byla skřipec a každé napětí mezi otázkou a odpovědí bylo věčnost.

Věčnost za věčností, až konečně byl výslech u konce. A pak se pustil sekretář do dopisování protokolu, aby byl hotov k podpisu. Goya seděl a díval se, jak ruka píše, byla to ruka zběhlá, ale přesto hrubá a sprostá. Pokoj byl obyčejná místnost, v něm stál obyčejný stůl se spisy, u něho seděl dobře vychovaný pán v kněžském rouše s tichým, obrýleným, zdvořilým obličejem a obyčejná ruka psala klidně a jednotvárně. Ale Goyovi bylo, jako by místnost ustavičně temněla, stále se víc podobala hrobu, jako by se zdi posouvaly stále blíž k němu, jako by ho vytlačovaly ven, jako by padal časem a prostorem ven ze světa.

Sekretář psal nesnesitelně pomalu. Goya čekal, až bude protokol hotový, a přesto si přál, aby sekretář psal ještě pomaleji, aby nebyl s psaním hotov, nikdy. Neboť až s ním bude hotov, pak mu předloží protokol k podpisu, on bude muset podepsat, a jakmile podepíše, přijdou zelenokabátníci a odvlečou ho a on zmizí navždycky ve sklepeních. Ostatní se půdou ptát, kde je, budou rokovat a honosně mluvit. Ale neudělají nic a on ve svém sklepě shnije.

Seděl tam, čekal, cítil tíhu každého jednotlivého údu. Je to velmi namáhavé, udržet se na židli; v nejbližším okamžiku omdlí a sveze se na stranu. Nyní ví, co je peklo.

Písař byl hotov. Soudce pročítal protokol, pomalu, pozorně. Podepsal. Podal listinu Goyovi. Musí nyní podepsat? Díval se pln úzkosti na soudce. „Přečtěte si to," vyzval ho soudce a Goya, protože dosud nemusil podepsat, dýchl volněji.

Četl, byla to trýznivá četba. Tu byly soudcovy otázky, ty nelidsky obmyslné, každá z nich léčka, tu byly jeho hloupé, bezradné odpovědi. Přesto četl pomalu, neboť každá vteřina byla zisk. Četl druhou stranu, četl třetí, čtvrtou. Pátá strana byla popsána jen z poloviny. Nyní dočetl do konce. Sekretář mu podal pero a ukázal na místo, které bylo určeno pro podpis. Klidné oči se na něho dívaly, brýle se třpytily. Podepsal ztuhlými, těžkými prsty. Měl šťastný nápad. S přihlouplým, chytráckým úsměvem vzhlédl k blýskavým brýlím. „Rúbricu také?" zeptal se. Soudce přikývl. Znovu získal čas. Goya přimaloval rúbricu, pomalu, pečlivě. A tím tedy nyní podepsal definitivně.

Nic se nestalo, byl volný.

Krok za krokem ze schodů šel
až ven na vzduch, jenž ho ovál
svěžestí, však také bolel.
Krok mu každý cestou domů
trudnou mukou byl a trýzní,
jak by po nemoci těžké
z lože byl vstal tuze brzy.
Došel k smrti vysílený.
Doma kázal nosit na stůl,
leč když Andrés jídlo přines,
našel Goyu v tvrdém spánku.

34

Mladý seňor Javier de Goya s údivem pozoroval, že ho jeho přátelé ze zlaté mládeže už déle nezvou a že jeho zvaní pod záminkou odmítají; pravděpodobně se ten či onen z grandů a prelátů cítil souborem Caprichos pohoršen.

Javier by si o tom byl rád promluvil s otcem. Ten však upadl v posledních dnech opět do takové zamlklosti a mrzutosti, že se Javier přes svou mladickou bezohlednost zdráhal přijít mu ještě se starostmi svými. Ale potřeboval kolem sebe veselí, přátelství,

uznání. Necítil se již v Madridě dobře, a protože mu přece otec slíbil, že ho pošle na studijní cestu za hranice, svým nejroztomilejším tónem mu to připamatoval. „Připomínáš mi to v pravý čas," odpověděl Goya nečekaně přívětivě. „Hned všechno připravíme."

Také Agustín Esteve si s rostoucí stísněností uvědomoval prázdnotu kolem Goyi. Šlechtici, kteří se dříve snažně ucházeli o zhotovení portrétu, nyní své objednávky pod chatrnými záminkami odvolávali. Seňor Frágola nemohl najednou prodat ani jediný další výtisk Caprichos. Stačilo jenom vyslovit Goyovo jméno a hned byli lidé zaražení. Kolovaly pověsti, že svaté oficium se chystá zahájit řízení proti němu; zdálo se, že tyto pověsti pramení přímo ze Santa Casy.

Agustín si oddychl, když se dověděl, že se manželé Bermúdezovi v nejbližších dnech vrátí.

Ano, don Miguel své poslání v Amiensu šťastně splnil a byl spolu s doňou Lucíou již na zpáteční cestě. Byl si sice vědom, že mír, jehož dosáhl, nepřináší říši žádné výhody, avšak alespoň pro dona Manuela a pro královnu dobyl úspěchů, které převyšovaly očekávání. Država italských zemí byla rozšířena, vévodství Parmské bylo obnoveno, Francie se zavázala v krátké době stáhnout okupační vojska jak z území papežova tak i z království Neapolského a Etruského. Kromě toho, k infantovu vrcholnému uspokojení, dosáhl don Miguel toho, že zástupci Španělska mohli mírovou smlouvu podepsat několik dní před zplnomocněná Francouzské republiky. Tolik však bylo jisté, že si Miguel dobyl práva na infantovu vděčnost, a byl rozhodnut tento dluh uplatnit ve prospěch pokroku, civilizace, svobody.

Vracel se tedy do Madridu velmi spokojený. Sotva tam však dojel, již se u něho objevil rozčilený Agustín Esteve a vyprávěl mu o znepokojivých událostech kolem Franciscovy osoby.

Don Miguel se ihned odebral k policejnímu prezidentovi, seňorovi de Linares, aby se ujistil, jak dalece je Agustínova panika opodstatněná. Seňor de Linares, který měl v Santa Case své špehy, se ukázal jako člověk dobře informovaný.

Co se Miguel dověděl, vzbudilo v něm největší starosti.

Don Ramón de Reynoso y Arce, arcibiskup burgoský a zaragozský, patriarcha obou Indií, čtyřicátý čtvrtý velký inkvizitor, prohlásil, že pokušení, jež vyvěrá z pekelného umění Francisca

Goyi, je nebezpečnější než všechny knihy a řeči Jovellanosovy. Jindy se vyjádřil, že z Caprichos čpí síra pekel. Výroky podobného rázu pronesl velký inkvizitor častěji, také před osobami laickými, pravděpodobně za tím účelem, aby se jeho slova roznesla dál. Není nejmenší pochyby, že Reynoso je rozhodnut proti Caprichos a jejich autoru zakročit. Povídá se, že pan první malíř byl již vyslýchán.

Don Miguel policejnímu prezidentu poděkoval a radil se s Lucíou. Velký inkvizitor, dobrý politik, který jistě už dávno pochopil, jak silně uzavření míru ohrožuje jeho moc, chce očividně bez průtahů vyprovokovat měření sil a Caprichos mu poskytují příznivou příležitost. Nebezpečí je velké, spěch záhodný.

Napřed dlouho diskutovat s Franciscem nemá smysl. Miguel a Lucía vymyslili plán, jak útoky inkvizice udusit hned v zárodku. Ještě téhož dne se Miguel rozjel do Escorialu.

Manuel, kterého tam zastihl, byl bouřlivě šťastný. Opět znovu vyzkusil, že je opravdový miláček štěstěny. Předně mohl k svým hodnostem připojit ještě jednu novou, skvělou. Papež ho z vděčnosti a v uznání za výsledky dosažené v Amiensu jmenoval knížetem di Bassano; jmenovací listinu mu ke všemu musil odevzdat jeho švagr, don Luis María, primas španělský, týž muž, který se kdysi skrz něho díval, jako by byl vzduch. Dále pak mohl opět jednou doně Marii Luise prokázat, že státník don Manuel řídí osudy jejího domu mezi všemi úskalími stále kupředu, k novým a novým vítězstvím. Za třetí dosáhl toho, že infantka Isabel, její i jeho hýčkaná dcera, bude královnou, královnou nezávislého, od gabachů osvobozeného Neapolska. A nad to všechno – a to snad byla největší pýcha dona Manuela – jeho zástupci podepsali mírovou smlouvu jakožto první. Ano, udělal svému jménu novou čest; on, ne ten pyšný generál Bonaparte, vrátil Evropě vytoužený mír. Nyní bude jeho jméno, jméno Príncipa de la Paz, ve všech španělských říších slaveno se zbožnou úctou hned po jméně Nejsvětější Panny. Upřímně se těšil na opětné shledání s Miguelem, nezapomněl mu, že na amienských úspěších má podíl také on, a měl pro něho připravena překvapení; vlastnoruční děkovný list Katolického krále, k tomu nové tituly a hodnosti, jakož i podstatný peněžitý dar.

Don Miguel však bohužel radost z prvního opětného setkání zkalil. Přivedl řeč na Goyovu tíseň.

Tvář dona Manuela zastřel slabý stín. Až dosud vyplňoval všechen čas okázalým vystavováním svého nového lesku, našel

málo volných chvil, aby se staral o Goyu. Samozřejmě, slyšel už o tom, že Reynoso svraštil nad Caprichos čelo. Ale neočekávalo se to snad? A od zamračení je k autodafé dlouhá cesta. Ne, Miguel vidí tu věc tuze černě. Velký inkvizitor zůstane při několika mrzutých výrocích a dost. A mávnutím ruky, gestem muže světa, chtěl infant starosti dona Miguela rozehnat.

Ale Miguel se tím nespokojil. Prohlásil, že velký inkvizitor má v úmyslu udělat z Goyova případu druhý případ Jovellanosův, to je zjištěno. Nevpadne-li se mu do rány ihned, pak bude Francisco možná již v nejbližších dnech sedět v některém žaláři svatého tribunálu. Dostat ho odtamtud ven je nepoměrně obtížnější než učinit dnes jednoznačná, účinná opatření.

Dostat se uprostřed toho všeobecného jásotu do konfliktu se Santa Casou bylo infantovi trapné, ale přesto uznal, že bude muset něco podniknout. „Máš pravdu," pravil. „Musíme se okamžitě našeho milého Francisca zastat. A uděláme to. Dvojí svatba v královské rodině se má slavit s leskem dosud ještě nevídaným. Město Barcelona se má proměnit v jediné jeviště slávy. A víš, koho navrhnu jako vrchního pořadatele oslav? Francisca Goyu. Nevyznamenal snad Filip Veliký při podobné příležitosti Velázqueze podobným pověřením?" Rozohňoval se čím dál tím víc. „Přiznej, že jsem připadl na to pravé. Ukážeme tímhle způsobem celé říši, jak vysoké přízni Katolických Veličenstev se Francisco těší. Hned zítra promluvím s doňou Mariou Luisou. A potom bych rád viděl, jestli se Reynoso odváží našeho Goyu ještě dále obtěžovat."

Miguel mnoha slovy infantův šťastný nápad vychválil. Jenom se bojí, pokračoval, že ani nejvyšší pocta nestačí fanatickou nenávist velkého inkvizitora zastrašit. Je nutno učinit opatření, která se dotýkají přímo Caprichos. Je nutno, aby se tak řeklo, Caprichos obezdít nepřekročitelnou hradbou. A třebaže Manuel protáhl obličej, Miguel nepovolil. „Jak by to vypadalo," dovozoval, „kdyby náš přítel Francisco odevzdal při příležitosti této šťastné dvojí svatby Jejich Veličenstvům nějaký dar? A kdyby za ten dar zvolil desky svých Caprichos? Takže by v budoucnosti Caprichos tiskla a vydávala umělecká tiskárna králova?"

Překvapený Manuel neměl vhodnou odpověď ihned pohotově. Soubor Caprichos, který mu Francisco poslal s věnováním darem, si prohlédl jenom zběžně. Vznikl v něm tehdy jakýsi stín podezření,

že tu a tam míří Goyova smělost přímo proti němu samému; ale dřív, než toto tušení zesílilo, pocit vlastního štěstí a významu ono podezření zaplašil. Nad karikaturami doni Marie Luisy se infant zálibně usmíval, aniž si jimi lámal hlavu. Dílo jako celek mu připadalo jako umělecký šprým, nadmíru zpupný, ale přesto v základě nevinný.

Když mu nyní Miguel předložil tento smělý návrh, pocítil znovu ono slabé podezření; také se obával, že by María Luisa, tak okatě na Caprichos upozorněna, mohla dělat potíže. Nicméně z důvodů, které si ani neujasnil, si ponechal tuto námitku pro sebe. Místo toho se po krátkém mlčení zeptal: „Jak si to představuješ? Caprichos přece už vyšly, chybí jim do jisté míry panenský pel. Může člověk něco takového nabídnout králi darem? Mají ty desky vůbec ještě nějakou cenu, když jsou kresby už na trhu? Doña María Luisa je dobrá počtářka. Nebude takový dar považovat za urážlivě špinavý?“

Na tuto námitku byl don Miguel připraven. „Seňor Frágola,“ odpověděl, „ze strachu před inkvizicí prodej po několika málo dnech zastavil. Pokud jsem informován, není ve veřejnosti ještě ani celých dvě stě souborů. Z desek je možno zhotovit pět tisíc až šest tisíc otisků, zájem je obrovský, za jeden výtisk se může žádat unce zlata. Vidíte, done Manueli, že dar, který seňor de Goya Katolickým králům nabízí, svou hodnotou té slavné příležitosti vskutku odpovídá?“

Don Manuel v duchu počítal. Vyšlo mu: půl druhého miliónu reálů. Hvízdl mezi zuby.

„Spíš,“ pokračoval Miguel s úsměvem, „se bude královna ptát, proč jí Goya tak mimořádně vzácný dar nabízí, a uhádne, že se Francisco chce chránit před svatým oficiem. Ale to v jejích očích cenu daru jenom zvýší; jistě jí není proti mysli, provést velkému inkvizitorovi povedený kousek.“

„Na tvých důvodech něco je,“ pravil infant. „Ale“ – a nyní musel se svými pravými obavami přece jenom ven – „pokud si správně vzpomínám, jsou tam jisté listy, které se doně Marii Luise budou asi sotva líbit. Královna je právě nyní velice choulostivá.“

Ale don Miguel, připraven také na tuto námitku, odpověděl bez váhání: „Královna jistě uváží sama, že by: si jí člověk netroufal to dílo nabídnout, kdyby se jisté listy vztahovaly na ni. A když dokonce sama královna to dílo vydá, pak určitě nikdo nepřipadne na myšlenku, aby jisté listy spojoval s ní.“

To bylo Manuelovi jasné. Velký státník zneškodní paskvil nejlépe tím způsobem, že ho sám rozšíří. Nedal snad generál Bonaparte jeden hanlivý plakát pověsit níž? Nebo to byl pruský král Fridrich? Ať ten nebo ten, don Manuel a doña María Luisa dokážou totéž co on. Myšlenka, aby Caprichos vydala umělecká tiskárna králova, se mu zamlouvala stále víc a víc. „Já s doňou Mariou Luisou o Goyově plánu a daru promluvím," slíbil. „Děkuji vám, infante," odpověděl don Miguel.

Vypověděl Lucii, jaký úspěch měla jeho rozmluva. Lucía vyhledala Goyu.

Ten kypěl trpkým hněvem, že Miguel po tak dlouhé nepřítomnosti odjel do Escorialu, aniž se na něho přišel podívat. Takoví jsou jeho přátelé, holota; když je nyní v neštěstí, stavějí se mrtví.

Rozjasnil se, když k němu teď přišla Lucía.

„Dovídám se," začala, „že inkvizice není s vašimi Caprichos tuze spokojená. Slyšel jste už také o tom?" Bojoval s pokušením mluvit, všechno své zoufalství vylít ze srdce, ale řekl pouze suše: „Ano". – „Jste podivný člověk, done Francisco," řekla Lucía. „Proč jste se na nás neobrátil? Měl jste přece náš slib." – „Sliby!" řekl Goya a zdvihl a spustil významně ramena.

Lucía řekla: „Bylo rozhodnuto, že dvojí svatba infantů se bude slavit v Barceloně. Vás, done Francisco, povolají do Escorialu a při slavnostní audienci dostanete příkaz, abyste navrhl celou výzdobu pro oslavy a dozíral na ni. Jako kdysi Velázquez." Goya uvažoval. „Stačí to?" zeptal se věcně. „Dělám ostatně výzdobu takových oslav stejně nerad, jako maluju svaté." Lucía řekla: „Očekává se, že královské rodině nabídnete k té dvojí svatbě nějaký dar. Vaši přátelé shledávají, že desky vašich Caprichos by nebyly k takovému účelu nevhodné."

Goya se domníval, že dobře nerozuměl. „To mi musíte napsat, doño Lucío," řekl. Vyhověla mu, a jak tam nyní seděla, jazyk v koutku úst, a horlivě psala, byla najednou zase tou prodavačkou mandlí z Prada. Goya četl. „Neshodí mě," zeptal se, „v Escorialu se schodů? Jsou totiž strašně příkré." – „Vaši přátelé," odpověděla doña Lucía, „vypočítali, že Caprichos, když je bude vydávat Královská umělecká tiskárna, mohou vynést půl druhého miliónu. Vaši přátelé se to snaží dvoru objasnit.":

Goya přemýšlel a čím dál tím víc ho věc bavila. „Ten plán jste vymyslela vy, Lucío?“ zeptal se. Neodpověděla mu, místo toho řekla: „Být na vašem místě, jeden list bych vypustila, až budete Veličenstvům Caprichos předkládat: ten list „Hasta la muerte, Až do smrti‘.“ – „Tu starou, jak se krášlí?“ opáčil Goya otázkou. „Ano,“ odpověděla Lucía, „stárnoucí dámy bývají někdy choulostivé.“ Ale: „Nic nevypustím,“ prohlásil Goya hlasitě a vesele. „Ta stará v souboru zůstane. Až do smrti!“ A dodal: „Komu se odvahy nedostává, tomu ani prach a brok nepomáhá,“ cituje staré přísloví. Lucía se zdála pobavená. „Riskujete hodně,“ řekla. „Ale musíte vědět, jakou pro vás má ten žert cenu.“

Goya, úmyslně ji špatně chápaje, odpověděl: „Máte pravdu. Takový drahý prezent prostý malíř Katolickému králi dát nesmí.“ Přemýšlel, rozjasnil se. „Jste přece tak šikovná, doňo Lucío,“ uvažoval nahlas, „a don Miguel je diplomat. Už dlouho se zabývám úmyslem poslat svého Javiera na studijní cestu do Itálie a do Francie. Nedalo by se to nějak zaonačit, aby král zaplatil aspoň to?“

Goya zřel Lucíu smát se,
nestávalo se to často.
„To není zlý nápad,“ řekla.
„Kdyby se dvůr zdráhal váš dar
přijmout, že je tuze vzácný,
pak naznačit šlo by králi,
aby nadanému synu
svého malíře na cestu
přiznal slušné stipendium.
Proč by neměl král svůj smysl
pro umění osvědčovat
jak u otce, tak u syna?“
Selský synek z Aragonu
s prodavačkou mandlí z Prada
na sebe se podívali,
od srdce se rozesmáli.

35

Don Carlos a doňa María Luisa seděli na vyvýšených trůnních křeslech. Za nimi stáli infant Manuel, hraběnka Castillofielová, jiní

pánové a dámy. První králův malíř, Francisco de Goya, kleče jedním kolenem na stupínku trůnu, odevzdával svůj dar, slohu se souborem Caprichos.

Jak tak klečel, plně vychutnával krutý žert, který se tu odehrává. Je to jistě nejpustší žert jeho života na pusté žerty nijak chudého, je to capricho, které svou ponurou fraškovitostí překonává všechna Caprichos ve sloze. Tady je ten vznešený, nádherně vážný Escorial, tady je ten bodrý hlupák vladař a jeho vilná a pyšná královna, a tady je on sám se svými drzými rytinami, se svými ctihodnými osly, opičáckými děvkami, se svou vyšeptalou stařenou a se svými příšerami. A za tyto stvůry jeho nejzpupnějšího rozmaru mu Katolická Veličenstva milostivě poděkují, ujistí ho svou ochranou před drápy svatého oficia, slíbí mu, že jeho satirické výtvory ukážou světu. A to nad hrobkou starých světovládců, zakladatelů a zvelebovatelů inkvizice! Goya viděl v duchu jasně capricho, na němž se ti mrtví králové pokoušejí umrlčíma rukama zvednout těžká víka stříbrných rakví, aby to rouhavé strašidlo sprovodili ze světa.

Veličenstva si prohlížela Caprichos.

Listovali v nich, navzájem si rytiny podávali, dívali se dlouho, a ponenáhlu se z Goyova srdce ta pustě radostná zpupnost vytrácela. Dotírala na něho nevolnost. Navzdory všemu uvážení třebas královna při pohledu na list „Hasta la muerte“ ztratí důstojnost, hodí mu jeho dar pod nohy, vydá ho inkvizici.

Také Manuel a Pepa se dívali na doňu Mariu Luisu pobaveně a napjatě. Je určitě dost inteligentní, aby jisté listy viděla správně: bude také dost inteligentní, aby je přehlédla?

Prozatím se vyjádřil pouze don Carlos. Měl z Caprichos povyražení. Zvlášť se mu líbila oslovská série. „Tady vidím mnohé ze svých grandů,“ řekl s potěšením. „Tolika z těchhle oslů bych mohl od minuty říci: ’Cubríos‘. A jak jednoduchými prostředky jste to dokázal, můj milý done Francisco! Kreslit karikatury je vlastně lehké. Člověk udělá dlouhý nos delší a hubená lýtka hubenější, a už je to umění. Co nejdřív to zkusím sám.“

Doña María Luisa překypovala v těchto týdnech radostným rozčilením. Zase jednou se její přání v plné slávě splnila. Prosadila proti tomu lupičskému sprostému francouzskému generálovi svou – vztyčila opět trůny svých dětí – království Portugalské, Neapolské, Etruské, vévodství Parmské jsou pevně v držení dynastie – a bez

překážky plují opět její lodi po sedmi mořích, aby jí skládaly poklady všech světadílů k nohám.

V takovém rozpoložení si prohlížela Caprichos. Ano, její malíř Goya má jasný, bohaprázdný pohled. Jak neúplatně zřetelně ukazuje člověku muže, prohlédl jejich bouřlivé, a přece tak prázdné hlubiny. A jak dokonale zná ženy! Jak je miluje, nenávidí, jak jimi pohrdá a obdivuje se jim, opravdový, mužný muž. Tak, jak to ukazuje tenhle Francisco, tak je nutno bojovat, když je člověk žena. Musí se krášlit a dbát na to, aby hřeben seděl správně ve vlasech a punčocha pěkně přiléhala k noze, člověk musí spekulovat, jak by mohl mužské oškubat, a bránit se, aby jiní neoškubávali tuze silně jeho samého, člověk se musí zajistit, aby žádný licoměrný velký inkvizitor proti němu nekázal a nesvrhl ho s trůnu.

Ta, co tady letí do nebe nebo snad do pekla, není to Alba? Samozřejmě, je to ona. Straší taky na různých jiných těchhle listech, pyšná a krásná, ale čarodějnice. Zřejmě taky svému milenci Franciscovi zle zatápěla; při vší své kráse sympatická na těchhle listech není. Buď jak buď, teď leží ve svém mauzoleu v San Isidru, práchnivý, už zapomenutá, a tahle Caprichos ji už ani nepobaví, ani nerozzlobí. Potupně a se skandálem musela odejít ta krásná, drzá, pyšná sokyně! Ale ona, María Luisa, je ještě pořád v květu, má dosud opravdu silnou chuť k životu a vykoná ještě mnoho velmi pozemských cest před svou poslední cestou do nebe nebo do‘ pekla.

Goya hleděl upřeně na ruce doni Marie Luisy, jak listují v jeho leptech, na ty masité, lačné ruce, které už tolikrát maloval. A viděl na prstech těchto rukou mnoho prstenů a mezi nimi zamilovaný prsten Cayetanin. Často ten starý, zvláštní, zálibně hýčkaný prsten vídával, hmatal, maloval, často se na něj zlobíval a často by ho byl velmi rád měl. To, že ho nyní viděl na tomto prstě, plnilo jeho srdce žlučovou hořkostí. Udělal dobře, že v Caprichos zachytil zpustlou, chlípnou ohyzdnost téhle královny; zasluhuje si to už jen za tu sprostotu vůči Cayetaně.

Tvář pozorně hledící, mlčící královny byla tvrdá, soustředěná, ovládaná. A najednou, a mnohem prudčeji než předtím, přepadl Goyu strach. Křiklavě jasně mu projelo mozkem, jak nehorázně opovážlivý je jeho „dar“. Byl blázen, že proti Lucíině radě ponechal list „Hasta la muerte“ ve sloze. Královna určitě pozná sebe, určitě pozná Cayetanu. Určitě pozná, že; on, Francisco, vede na těchto listech’bbj mrtvé, nenáviděné nepřítelkyně dál.

A teď to bylo tady. Teď si stárnoucí, vyšňořená Marik Luisa prohlíží vyšeptalou stařenu, která se šňoří.

Sama nebyla rozhodně suchá, byla spíš kyprá, také přinejmenším dvakrát mladší než ta stařena. Nechtěla tomu věřit, a přece to okamžitě věděla: Ta opičácká, bláznivá bába na tomhle listě, to je ona. Až se jí nad tou potupou, nejničemnější ze všech, jaké kdy ve svém na urážky bohatém životě utrpěla, zarazil dech. Bezmyšlenkovitě se dívala na číslo listu: 55. „Cincuenta cinco“ myslila si mechanicky, „cinquante – cinq“, několikrát za sebou. Tady stojí ten člověk z chátry, ta hromada hnoje, ta nicka, kterou pozvedla a udělala prvním malířem, tady stojí v přítomnosti jejího manžela, Katolického krále, a jejích přátel i nepřátel a strká jí tenhle záludný list pod nos. A všichni, Manuel a jeho Pepa a všichni vůbec, z toho mají radost. Je nejpyšnější královna celého světa bezmocná, protože je starší než čtyřicet a není krásná?

Mechanicky, aby neztratila duševní rovnováhu, četla a opakovala si: „Hasta la muerte, cincuenta cinco, cinquante cinq.“ Vzpomínala si na své četné portréty, které tenhle Goya udělal. I na těch namaloval její ošklivost; ale také její sílu, její důstojnost. Je na nich jako dravý pták, a ne krásný, ale dravec s ostřížíma očima a s dobrými drápy, který dovede vysoko lítat a svou kořist rychle vyslídit a bezpečně lapit. Na tomhle listě 55 odčaroval ten člověk všechno, co je na ní dobré, a vyjádřil jenom tu ošklivost, a ne její pýchu ani sílu.

Na zlomek vteřiny v ní prudce vzkypěla zuřivá touha toho chlapíka zničit. Nepotřebuje vůbec ani hnout rukou. Stačí, když pod jakoukoli záminkou tento „dar“ odmítne; pak už všechno další obstará inkvizice. Byla si však vědoma, že ti kolem číhají na to, co teď udělá. Nechce-li kolem sebe dlouho *do* budoucnosti cítit pohrdání, pak musí této sprosté smělosti čelit s klidem, s posměšnou nadřazeností.

Mlčela a dívala se. Manuel a Pepa čekali s rostoucí obavou. Odvážili se přece jenom tuze daleko? Samotného Goyu zavalila nová mocná vlna strachu, až mu brala dech.

Konečně otevřela María Luisa ústa. S vyrovnaným, přívětivým úsměvem, takže se jí diamantové zuby třpytily, laškovně pohrozila: „Tahle stará souška před zrcadlem – můj milý Francisco, nevyvedl jste tady matce naší dobré Osuny přece jenom trochu moc šeredný kousek?“ Všem třem, Goyovi, Manuelovi i Pepě, bylo jasno: ta

žena ví, že „Hasta la muerte“ je osobní narážka na ni. Ale drží se, ani nemrkne. Jí se na kobylku nedostane nikdo.

María Luisa prolistovala Caprichos ještě jednou, zběžně. Uložila je zpátky do desek. „Jsou to dobré kresby,“ prohlásila, „smělé, bláznivé, dobré. Je možné, že někteří naši grandové se budou durdit. Ale u nás v Parmě jsme mívali přísloví: Jenom blázen se zlobí na zrcadlo, které ukazuje jeho tvář‘.“ Vrátila se, vystoupila po stupních, posadila se na vyvýšené křeslo. „Naše Španělsko,“ řekla bez patosu, ne však bez důstojnosti, „je stará země, ale navzdory jistým sousedům dosud velmi životaschopná. Snese lecjakou pravdu, zvlášť takovou, která je podána umělecky a s kořením. Přesto byste snad měl být v budoucnosti opatrný, dome Francisco. Ne vždycky vládne rozum a mohl by nadejít den, seňore, kdy byste byl závislý na bláznech.“

Namířila ukazováček, na němž měla Cayetanin prsten, na slohu Caprichos, jako když se ujímá jejich vlastnictví. „Přijímáme váš dar, done Francisco,“ řekla. „Postaráme se, aby se vašim kresbám dostalo velkého rozšíření, v hranicích Naší říše i mimo ni.“

Tu sestoupil z trůnu don Carlos, popleskal Francisca mocně po zádech a řekl hluchému velmi hlasitě a jako k dítěti: „Znamenité, ty vaše karikatury. Pobavili jsme se. Muchas gracias.“

María Luisa však pokračovala: „Kromě toho jsme se rozhodli poskytovat vašemu synu po tři roky stipendium na obsáhlou studijní cestu. Chtěla jsem vám to oznámit sama. Je hezký ten váš mladý syn, Goyo, nebo je podobný vám? Musíte mi ho poslat ukázat, než odjede do ciziny! A proveďte svou věc v Barceloně dobře! Těšíme se na ty velké, slavné dny Našich dětí a Naší říše.“

Veličenstva se vzdálila. Goya, Manuel a Pepa překypovali radostí, že všechno dopadlo podle jejich přání. Přesto jim však připadalo, jako by ani nebyli vyvedli oni královnu, nýbrž ona je.

María Luisa se odebrala do svého toaletního pokoje; desky s Caprichos si dala přinést za sebou. Pustili se do převlékání královny. Ale sotva ji vysvlékli ze slavnostního úboru, již nařídila, aby ji nechali o samotě.

Její toaletní stůl pocházel z pozůstalosti Marie Antoinetty, byl to umělecký, drahocenný, labužnicky rafinovaný kus. Stálo na něm mnoho vybraných věcí a věciček, dózy a skříňky, kelímky a lahvičky, hřebeny, pomády, pudry a líčidla všeho druhu, voňavky Franchipana a Sans-pareille, sultanská, ambrová a růžová silice,

také jiné vzácné vodičky, destilované lékaři a mistry kosmetického umění. Netrpělivou rukou odhrnula doña María Luisa celé to haraburdí stranou a položila si před sebe Caprichos.

Tam tedy, uprostřed světáckých, titěrných krámů, na drahocenném stole gilotinou sťaté Marie Antoinetty, ležely ty břitké, smělé, rozvratnické kresby. A nyní se doña María Luisa pustila do prohlížení listů, v klidu, sama.

Samozřejmě, tenhle Francisco jí tu slohu nepřinesl proto, aby ji urážel, nýbrž aby se zachránil před velkým inkvizitorem. V tom jí tedy Reynoso dopomohl k dobrému obchodu. Caprichos jsou opovážlivé a zábavné, lechtají člověka, hodně lidí si ten soubor koupí. Plný milión, vysvětlil jí Manuel, se z nich dá vyzískat. Je to pro toho malíře docela spravedlivý trest, že ten milión sklidí ona, María Luisa, a ne on.

Dívala se na poslední list, na ty strašidelné, v panice prchající mnichy a grandy. „Ya es hora, Hodina udeřila," stálo pod kresbou. Náhle, žhavě jí vytanul celý opovážlivý, buřičský smysl toho listu. „Ya es hora" – myslí si to on doopravdy? To se tedy ten chlapíček zdola, pan první malíř, mýlí. Hodina dosud neudeřila. Také hned tak brzy neudeří. A ona, Mana Luisa, vůbec na to nepomýšlí, že vezme nohy na ramena. Až do smrti ne.

A znovu byla u listu „Hasta la muerte". Je to sprostý, podlý list. A jak otřepaný je to žert, jistě už miliónkrát omletý, tropit si smích ze stárnoucí kokety! Tak nízko by se renomovaný malíř přece jen zahazovat neměl.

Co do myšlenky je snad ten list laciný: dobrý ale zůstává přesto. Jak tady ta stará sedí před zrcadlem, dychtivá, to není nic moralizujícího, není to ani žádný levný žert, je to klidná, smutná, nahá, holá pravda.

Kdo do také vidí hloubky,
to je člověk nebezpečný.
Ona před ním strach však nemá.
Psi štěkají, karavana
ale dál svou cestou táhne.
María Luisa je skorém
ráda, že ten malíř žije.
Ona dovolit si může,
by se někdo v hloubku díval
duše její, neboť přece »v

také ona démony zná.
Dna a on patří k sobě.
Královna a její malíř
druhové jsou, spřízeň duší,
formoval je stejný kadlub,
oba ze fládru jsou smělců.

Odstrkuje slohu s listy.
V ploše zrcadla se zhlíží.
Ne, ne, není ještě stará!
Ani trochu se té bábě
z oné kresby nepodobá!

Ach, je šťastná! Dosáhla přec
všeho, co člověka blaží,
co si může na světě přát!
Vtom najednou v pláč propuká,
bezradně prolévá slzy,
slzy hořké, slzy hněvu,
slzy prudké, stále prudší,
až zármutek křečovitě
lomcuje jí celým tělem.

Jedním rázem vzchopila se.
Utírá si oči, smrká,
pláčem zrudlý nos si pudrem
zasypává, sedne zpříma.
Zvoní a pro dvorní dámy,
které zase přicházejí,
královna, hle, královnou je.

36

Když se Goya vrátil z Barcelony, unavený a zahrnutý novými poctami, shledal, že se i jeho madridské záležitosti vyvíjejí šťastně. Královská umělecká tiskárna zatím podle Agustínových pokynů vydala Caprichos, ve vysokém nákladu, a již se připravuje vydání druhé. Slohu lze koupit ve všech větších městech říše. V hlavním městě je nyní soubor vyložen v sedmi obchodech s knihami a uměleckými předměty.

Občas si Francisco zašel do Duránova knihkupectví se pozeptat, co lidé listům Caprichos říkají. Krásná majitelka, seňora Felipa Duránová, měla radost, když ho viděla, a vypravovala mu horlivě a s potěšením. Caprichos si přichází prohlédnout spousta lidí, především také cizinci, ze zahraničí, a soubor se přes vysokou cenu prodává snadno. Goya si všiml, že doña Felipa se tomu v duchu diví: neměla totiž pro Caprichos žádné zvláštní pochopení. „Máte vy ale divoké sny, done Francisco!“ říkala obyčejně a vrtěla při tom koketně hlavou. Francisco se dobromyslně usmál a pohled jí oplatil, líbila se mu.

Většina lidí ovšem stávala před Caprichos zaraženě. Vkus, shledával Goya, je zkažený klasicismem kolegy Davida. Třebaže přicházeli mnozí a vysázeli za svůj výtisk Caprichos 288 reálů, kupovali je proto, že on a jeho dílo jsou předmětem klevet a senzace. Za každou postavou Caprichos hledali určitý model, a také se jistě proslýchalo o jeho podzemním boji s inkvizicí.

Někteří ovšem, hlavně z lidí mladších, viděli v Caprichos víc než sbírku pikantních a senzačních karikatur, chápali jejich nové, smělé a osobité umění a obdivovali se mu. Také z Francie a Itálie docházely dopisy, vyjadřující pochopení a úctu. Vítězně prohlašoval Quintana, že už se prokázala pravdivost jeho veršů, už je Evropa plna Goyovy slávy.

Do quinty přicházelo mnoho návštěv, obdivovatelé a zvědavci. Goya jich přijímal jen málo.

Jednoho dne přišel překvapivě doktor Joaquín Peral.

Ano, pustili ho na svobodu. Ale dali mu na srozuměnou, aby se do dvou týdnů odstěhoval a napříště se už nikdy v zemích Jejich katolických Veličenstev neukazoval. Přišel ke Goyovi, aby se s ním rozloučil a aby mu vyslovil dík; neboť don Francisco, pravil Peral, jistě přispěl svým dílem k tomu, aby mu vymohl svobodu.

Goyu těšilo, že mu Pepa „prokázala tu laskavost“. – „Nebylo to těžké,“ řekl, „něčeho pro vás dosáhnout. Když byla kořist rozdělena, nikdo už neměl zájem držet vás ve vězení.“

Peral řekl: „Byl bych vám rád nechal na památku některý obraz ze své sbírky. Ale celý můj majetek propadl bohužel konfiskaci.“ Potom, ke Goyovu úžasu, vysázel na stůl 288 reálů. „Mám k vám jednu prosbu, done Francisco,“ vysvětloval. „Výtisky Caprichos, které člověk dostane v obchodech, jsou bledé. Zavázal byste si mě, kdybyste mi mohl přenechat jeden z prvních, čerstvých obtahů.“ S

docela slabým spokojeným úsměvem Goya odpověděl: „Můj Agustín Esteve vám dá nejlepší otisk, jaký máme.“

Také Peral se usmíval a najednou vypadal jeho obličej mnohem mladší. „Možná,“ řekl, „že vám budu moci z druhé strany hranic poslat nějaký důkaz vděčnosti. Musel jsem v životě udělat už lecjakou neblahou zkušenost, a proto jsem se před touto poslední na výkyvy osudu připravil. Jedu totiž do Petrohradu, a jestli všechno správně klaplo, pak se tam opět shledám s několika nejmilejšími kousky ze své sbírky. Se všemi svými Goyi, done Francisco, mezi nimi i s jedním listem z Caprichos, který nebyl do konečného vydání pojat.“ Ačkoli byli sami, přistoupil docela blízko k němu, a velmi jasně hláskuje, šeptat: „Doufám, že tam najdu taky jeden obraz, Velázquezův, obraz slavný, ale přesto velmi málo známý, jistou Venuši se zrcadlem.“ – „Jste prozíravý muž, done Joaquíne,“ řekl Francisco uznale. „Z výnosu toho Velázqueze můžete určitě žít bez starostí.“ – „Myslím,“ odpověděl Peral, „že nebudu muset toho Velázqueze prodat. Nebudu to mít na carově dvoře těžké; mí přátelé jsou spolehliví a ujistili mě vábnými sliby. Ale budu těžce pohřešovat Španělsko. A vás, done Francisco.“

Peralův příchod rozbouřil Goyovo nitro. Spolu s ním se mu z hloubi vynořily vzpomínky na velmi šťastná a velmi bědná léta. S pocitem tupé prázdnoty viděl nyní Francisco odcházet také tohoto muže, toho přítele, který o jeho bolestných a šťastných vztazích ke Cayetaně věděl víc a chápal je víc než kdokoli jiný.

Brzy potom byly také hotovy poslední přípravy na cestu Javierovu. Počítalo se s dlouhým pobytem v Itálii a s dlouhým pobytem ve Francii; měla to být cesta vpravdě studijní. Goyův syn – tak si to přál otec – cestoval jako velký pán, se sluhou a s mnoha zavazadly.

Francisco stál s Javierem u vozu, zatímco se nakládaly poslední kufry. „Hledím kupředu s velkou důvěrou,“ řekl Javier. „Tvůj syn se vrátí jako umělec, na kterého můžeš být hrdý. Ano, chovám tichou naději, že jednou dokážu malovat jako ty, otče. Samozřejmě v Caprichos,“ řekl uznale, „tě napodobit nedokáže nikdo.“

Přehodil si plášť široký,
módní, nepoddajně tuhý,
jenž pod krkem zapínal se
na stříbrnou krásnou sponu,

dárek vévodkyně z Alby.
Potom nohama lehkýma
skočil rovnou do kočáru,
s obličejem rozesmátým
kloboukem naň mával z okna.
Kočí opratěmi trhl,
koně zabrali a kola
hnula se a roztočila

Pryč byl nyní i Javier
Otci po něm jenom zbýval
obraz poslední: ta hezká,
mladá tvář, tak bezstarostná,
klobouk, který mává z okna,
a plášť v skoku rozevlátý,
jenž pod krkem zapíná se
na sponu od Cayetany.

37

Goya žil dál v quintě del Sordo, sám s Agustínem a se svými obrazy, s obrazy namalovanými i nenamalovanými.

Léty nebyl ještě starý a dosud byl bohatý věděním i viděním. Donutil příšery, aby mu sloužily, zůstávaly však dosud vzpurné. Zakusil to teprve před nedávnem, tenkrát před inkvizičním soudcem, když ho popadla a rdousila ta strašlivá úzkost. Ale ať mu démoni prováděli kousky takové nebo onaké, život mu už znechutit nemohli; právě to, že před tím soudcem pocítil onu úzkost, dokazovalo, jak silně lpí na životě.

Myslil na doňu Felipu, na tu krásnou majitelku knihkupectví. Vidí ho ráda, o tom není sporu, ’třebaže je hluchý a nemladý. Když se namáhá vylíčit kupcům soubor Caprichos vábně, pak *to* nečiní kvůli leptům samým, nýbrž aby se zavděčila jemu. „Máte vy ale divoké sny, done Francisco!“ Straší v jeho snech trochu tuze často. Co nejdříve se pustí do jejího portrétu: pak se ukáže, co se bude dít dál.

Popadl velký klobouk a vycházkovou hůl. Vyšel ven. Pomalu stoupal na malý vršek za domem. Nahoře si dal postavit dřevěnou

lavici, bez opěradla. Posadil se, seděl velice zpříma, jak se slušelo na muže z Aragonu.

Před ním se táhl do široka plochý kraj, v pozdním ránu stříbřitý, za mdle blyštivou plání se zvedaly Guadarramské hory se sněžnými vrcholy. Jindy mu ten výhled často potěšil srdce; dnes ho nevnímal.

Mechanicky kreslil holí do písku klikyháky, z nichž vznikaly zmatené křivolatiny, postavy a tváře. Se slabým podivem viděl: tady opět jednou nakreslil něco jako obličej svého přítele Martína Nosáče.

Přicházelo k němu nyní mnoho mrtvých. Měl víc přátel mrtvých než živých. „Mrtví otvírají oči živým.“ Tu by se mu tedy byly měly oči široce rozevřít.

Dospěl k několika poznáním. Věděl například, že život, ať ho bude proklínat ještě sebečastěji, stojí za námahu. Přese všechno. A že za námahu bude stát i dál.

„Ya es hora!“ nebude samozřejmě moci zvolat hned tak brzy. Ale i když hodina neudeří vůbec, přesto na ni bude čekat a v ni věřit, až do posledního vzdechu.

Nevidomým pohledem zíral na pláň před sebou a na hory za ní. Dostoupil vysokého hřebene. Ale na této výšině viděl se stísněným srdcem, jak vysoká je nejbližší výšina a jak nebetyčně vysoká je ta poslední. Plus ultra, to se lehko řekne. Ta trpká cesta je čím dál strmější, kamenitější a řídký, studený vzduch bere člověku dech.

Znovu kreslil do písku, rozmarně hravě. Tentokrát chiméru, která se mu často zjevovala, postavu obra, který sedí na zemi, přihlouple zasněný odpočívá, nad hlavou hubený, směšný srpek měsíce.

Pohybem, jako když utne, přestal kreslit, jeho výraz se napjal, ztvrdl. Spatřil něco nového. Vměstnat toto nové na plátno nebo na papír bude stát pekelnou námahu. Krutě divokou, ledově mrazivou výšinu bude při tom muset zlézt! A bude muset vynajít dosud nevídané barevné odstíny, aby to dosud nevídané mohl znázornit. Něco jako černavou běl a hněď, něco jako špinavě zelenou šeď, něco plavého, tlumeně pobuřujícího. „Je tohle ještě malířství?“ budou se lidé ptát. Bude to malířství, *jeho* malířství; když člověk caprichos *maluje*, pak jiné malířství není prostě možné. A proti malovaným caprichos budou ta rytá pouhý nevinný dětský žertíček;

„Máte vy ale divoké sny, done Francisco!“ Důstojný pán se pod důstojným bolívarem usmál zeširoka a zle. Vstal. Šel zpátky do domu.

Šel do své ložnice. Odložil šedivý plášť, udělal si pohodlí. Oblékl si pracovní halenu, kterou už dlouhou dobu neměl na sobě; znovu se usmál ~ Josefa by z něho bývala měla radost.

V pracovní haleně sešel pak dolů do jídelny. Posadil se mezi své holé stěny.

Pro to nové, co tu spatřil, se nehodí žádné plátno. Není to nic, co by se vypínalo do rámu a přenášelo sem tam. Je to kus jeho světa a jím to má taky zůstat. Nepatří na žádné plátno, patří to stmelit s jeho zdí.

Hleděl upřeně na hladkou plochu stěny, zavřel oči, otevřel je, hleděl znovu, ostře, a přece nevidomě. Žilami se mu rozproudila nová síla, strašidelná a oblažující.

Jeho nový obr, to je pro jeho stěnu to pravé. Ten je něco jiného než obr, kterého až dosud tak často vídával a posmíval se mu a čáral ho do písku. Také ten nový bude strnulý obr, ale lačný a nebezpečný, možná ten, který požírá Odysseovy druhy, nebo snad ten Saturn nebo jak se jmenuje, démon času, který polyká vlastní děti.

Ano, takový lidožravý obr patří sem, na stěnu jeho jídelny. Dříve se mu občas připletlo do cesty polední strašidlo „El Yantar“, a on se ho bával a vyhýbal se mu, ačkoliv to je démon vlídný, mírně se usmívající; nyní je tak daleko, že se už nebojí ani „El Jayana“, toho hloupého a nebezpečného neřáda. Naopak, chce si na něho přivyknout, chce ho mít ustavičně na očích, toho „Ogro“, „Coloso“, „Gigante“, toho obra, který žere, hltá, žvýká, drtí a který nakonec sežere i jeho samého. Všechno, co na světě žije, všechno žere a je požráno. Tak je to správné a to chce mít na očích, dokud jemu samému je ještě dopřáno žrát.

A má to mít na očích taky ta hrstka přátel, kterým dovoluje zasednout ke svému stolu. Kdo se na jeho Obra podívá, ten má dvojnásob palčivěji á šťastněji vnímat, že je dosud naživu. Všechny sežere ten Ogro, všechny, Miguela i Lucíu i Agustína i doňu Felipu, tu krásnou majitelku knihkupectví. Ale prozatím žere člověk sám a žije. Tělem mu kolotá síla. Člověk cítí, že má nad tím strnulým obrem na stěně tisícinásobnou převahu. Vidí do něho skrz naskrz, celou tu jeho všemocnost i bezmocnost, celou jeho nebezpečnou

zlovolnost i žalostnou směšnost. A člověk si může jeho strnulost a žravost a záludnost dobírat a odbývat ji a zlehčovat, dokud sám sedí u stolu a žere. A tím obrazem na stěně se může člověk tomu hloupému lidožroutu vysmát dopředu až za vlastní smrt.

Ten Coloso, ten Gigante
zatím je jen přelud pouhý.
Stínovitý, zelenavě
hnědý, černavý a plavý,
přesto ale plný třpytu,
s lidským drobkem v děsné tlamě.
Ale stín se v tělo zhmotní.
Však už Goya svého Obra
ze tmy ven vytáhne na den,
jenž dnem třebas ani žádným
nebude, na světlo siné.

Obr však na stěnu musí!

Povstal Goya, řekl sobě:
„K hrobu mrtví, k stolu živí!“
A ke stolu posadil se.
Jediný zub nechyběl mu,
apetýt měl znamenitý.

Přišel Agustín a spatřil
Francha v pracovní haleně.
Podivil se, ale Goya
se jen zubil a s bezuzdnou
radostí mu vysvětloval:
„Ano, zas malovat budu.
Udělám něco nového.
Nemůžu se na ty holé,
pusté stěny už podívat.
Namaluju něco na zeď.
Něco peprného, co by
zbystřilo chuť. Zítra začnu!“

UMĚLEC A POLITIKA

Lion Feuchtwanger se narodil 7. července 1894 v Mnichově, studoval na filozofické fakultě germanistiku a v roce 1907 byl prohlášen doktorem filozofie, když úspěšně obhájil disertační práci o Heinově fragmentu *Rabín z Bacherachu*.

Záhy ho zaujalo divadlo. Od roku 1908 pracoval jako divadelní kritik pro časopis německé levicové inteligence *Schaubühne* a tato spolupráce trvala osm let. Kromě toho se pokoušel o samostatnou tvorbu, psal nepříliš zdařilá dramata a v oblasti prózy se ocitl pod vlivem módního lartpourlartismu. Všestranně se vzdělával, zajímal se o filozofii, historii, mytologii, překládal indická a španělská dramata. Válečná katastrofa ho přivedla k psaní protiválečných veršů. Setkal se s Bertoltem Brechtem a přátelství s ním ovlivnilo jeho tvorbu i život.

Když nabyl fašismus na síle, Feuchtwanger opustil Německo a v emigraci se stal jedním z nejaktivnějších antifašistických spisovatelů, účastnil se různých protiválečných kongresů, burcoval svět z lhostejnosti, varoval, psal. Spolu s Brechtem a Willi Bredelem vydával v letech 1936 - 1939 protifašistický kulturní časopis *Das Wort*.

Moskva 1937 (Moskau 1937) se jmenuje jeho cestopis inspirovaný návštěvou Sovětského svazu. Feuchtwanger zde polemizuje s Gideovým protisovětským stanoviskem a obhajuje socialistické zřízení. Návštěvu Sovětského svazu považoval Feuchtwanger – vedle prožitku první světové války – za událost, která nejvýznamněji ovlivnila jeho životní postoje a která mu definitivně pomohla, odpoutat se od měšťanské třídy, z níž vyšel.

Od roku 1941 žil ve Spojených státech amerických, v roce 1953 byl za své „velké literární dílo, věnované bojí za humanitu a demokracii“, vyznamenán státní cenou NDR. Rok nato mu byl udělen doktorát berlínské Humboldtovy univerzity. Zemřel 21. prosince 1958 v Pacific Palisades ve Spojených státech amerických.

Do německé literární historie se Lion Feuchtwanger zapsal především svými romány, v nichž řešil vždy otázky ryze aktuální, ačkoli často zpracovával historické náměty. Velký čtenářský úspěch měla již jeho *Ošklivá vévodkyně Markéta Pyskatá* (Hässliche Herzogin Margarete Maultasch, 1923) a *Žid Süss* (Jud Süss, 1925), zfilmovaný v třicátých letech zprvu v Anglii a pak v nacistickém Německu, kde humanistický námět byl hrubě zneužit a znetvořen do nechutné antisemitské podoby. Přímou reakcí na události v Německu a v Evropě byla jeho trilogie

Čekárna (Wartesaal: *Úspěch*, Erfolg, 1930, *Sourozenci Oppermannovi*, Die Geschwister Oppermann, 1933, a *Vyhnanství*, Exil, 1940), romány *Bratři Lautensackové* (Die Brüder Lautensack, 1943) a, *Simona* (Simone, 1945). Značný ohlas měl i jeho historický román *Nepravý Nero* (Der falsche Nero, 1936) a historická trilogie *Josephus (Židovská válka*, Der jüdische Krieg, 1932, *Synové*, Die Söhne, 1935, a *Zaslíbená země*, Das gelobte Land, 1942).

I v poválečné tvorbě zůstal Feuchtwanger ve svých historických románech – *Lišky na vinici* (Die Füchse im Weinberg, 1947/48), *Goya* (1951), *Bláznova moudrost* (Narrenweisheit, 1952), *Židovka z Toleda* (Die Jüdin von Toledo, 1955) věrný pokrokovým námětům, nadále stranil „rozumu proti hlouposti a násilí“, proti tomu, co Marx nazýval „’poklesem do nehistoričnosti‘“. I zde si kladl aktuální otázky, například otázku umělcovy zodpovědnosti, otázku sepětí umění a politiky, působení lidových mas v běhu dějin apod.

Všechny Feuchtwangerovy romány jsou vedeny vírou v pokrok a v člověka, objevuje se v nich vášnivé zaujetí pro všechno nové, hluboký cit pro pravdu a dějinnou spravedlnost.

Španělský malíř Francisco de Goya je ústřední postavou jednoho z nejvýznamnějších děl Liona Feuchtwangera. Vyšlo sice až v roce 1951, avšak myšlenkou napsat román o tomto slavném španělském umělci se Feuchtwanger zabýval již na konci dvacátých let, přibližně v době, kdy psal román Úspěch. *Nežli kniha o Goyovi dostala konečnou podobu, prodělal autor veliký vývoj uměleckého i ideového zrání. Mezi prvním úmyslem a jeho realizací ležela dlouhá léta emigrace, kdy si neblahý vývoj v Německu a posléze válečné události nutně vyžádaly i bezprostřední zpracovávání aktuálních látek v dílech, jakými mimo jiné byly romány* Sourozenci Oppermannovi, Nepravý Nero, Vyhnanství *či* Bratři Lautensackové.

Na Goyovi *pracoval Feuchtwanger intenzívně asi tři roky. Jeho úsilí sledoval zblízka Thomas Mann, žijící tehdy ještě ve Spojených státech amerických, a označil je za „vyčerpávající práci bez přestávky“. Feuchtwanger musil samozřejmě prostudovat mnoho materiálů, musil se poučit především z historie, filozofie a dějin umění, než mohl vůbec zasednout za stůl a začít psát.*

Všechny německy psané romány o Goyovi, které Feuchtwangerovo dílo předcházely – nejznámějším mezi nimi byl zřejmě román Manfreda Schneidera Don Francisco de Goya (1935) –, *se pokoušely zrekonstruovat Goyův život z drobných anekdotických příběhů, tu doložených, tu dobře či špatně vymyšlených, sestavit mozaiku z dokumentů, ze vzpomínek*

Goyových současníků a z dalších historických pramenů, více či méně spolehlivých. Výsledkem byl obraz, jehož věrnost byla nakonec tak jako tak pochybná. Těmto pokusům navíc chybělo reálné sepětí Goyova života s tím, co se tehdy ve světě dalo.

Feuchtwanger se ovšem také opírá o historické prameny, především o knihu F. D. Klingendera Goya v demokratické tradici *(Goya and the Democratic Tradition, 1948), ale i o díla Kurta Bartela, Hugha Stokese, Augusta L. Mayera, Andrého Malrauxe, Richarda Murthera, A. de Beruete y Moreta, Fritze Nemetze či Antonia Bellestera, avšak věren svému pojetí historického románu nevytváří minuciózní životopis z&chovávající data z Goyova života. Do hávu Goyovy biografie halí společensky závažné myšlenky často nadčasového charakteru a obecného dosahu, bez rozpaků a zcela záměrně historická data obměňuje a přesunuje tak, jak to vyhovuje celkovému vyznění románu. Typické pro tento postup jsou například změny dat známých z historie umění. Feuchtwanger mění historicky prokázané pořadí Goyových děl, zdánlivě živelně a svévolně, má však přitom na mysli dnešního čtenáře a ideovou intenci, s níž k psaní románu přistupoval. Podtrhuje tak Goyův progresivní ideový vývoj. Například obraz královské rodiny Carlose IV. vznikl ve skutečnosti až v roce 1800, tedy o několik let později než slavné* Caprichos. *Feuchtwangerovým cílem nebylo poučit čtenáře o Goyově životě, nýbrž dát mu materiál k přemýšlení o současnosti.*

Goya žil v době, kdy došlo k sociálním převratům historického významu, které dokonale změnily tvářnost celé Evropy. Vyrůstal za rozkvětu racionalismu, jeho umění dosáhlo vrcholu v letech Francouzské revoluce, a pracoval v době vzestupu a pádu Napoleona Bonaparta. Feuchtwanger nás zavádí do roku 1794, do doby první koaliční války proti francouzské republice, do doby, kdy Goyovi bylo bezmála padesát let.

Španělsko bylo tehdy zemí, kde dosud přetrvával hluboký středověk. Sepětí církve a monarchického státu vytvářelo atmosféru, která španělskému lidu vnucovala víru v nezbytnost trůnu a oltáře a povinnost sklonit se před mocí obou těchto složek. Nemalou roli zde hrála inkvizice, tato policejní a soudní instituce katolické církve, která se podle Marxových slov stala „nejstrašnější zbraní absolutismu“ a jejíž vliv právě ve Španělsku pronikl do všech oblastí života tehdejší společnosti. Když se z Francie začaly šířit nové osvícenské myšlenky, nacházely živnou půdu především u pokrokové inteligence, která se pokoušela reformovat politický život v liberálním smyslu slova. Protifeudální opozice ve Španělsku však byla na konci osmnáctého století velmi slabá, takže třetí stav jako sociální základna buržoazního osvícenského hnutí byl málo významný. Obecný rozklad monarchie nesl s sebou pauperizaci

obyvatelstva. Masy obyvatelstva se měnily v žebráky, kterých tehdy bylo ve Španělsku bezmála sto padesát tisíc.

Francisco de Goya se o nic jiného nestará, a ani starat nechce, než o své malování: „Jsem malíř a nic než malíři“ A přece je nakonec vtažen do středu politického dění. Stále se sice brání „dělat politiku“, riskovat konflikt s inkvizicí, stále „jenom“ maluje. A právě svým uměleckým dílem vlastně do politiky zasahuje. Když vzniká jeho cyklus Caprichos, *je jeho pozice ve společnosti jasná a nesporná. Poznává, že Z umění lze ukovat velmi účinnou a velmi nebezpečnou zbraň v boji proti přežilému a nemorálnímu společenskému řádu, a sám se této zbraně ochotně chápe.* Caprichos *je řada groteskních karikatur, z nichž každá obsahuje smělou a trpkou satiru na tehdejší španělské poměry, zejména na poměry u dvora a v církvi. Jsou to obrazy, kterým „rozumí každý, od mezkaře až k prvnímu ministrovi“, obrazy, které „jitří člověka a jeho nitro mnohem víc nežli slova nejbouřlivější“, obrazy, které „vzněcují srdce a dráždí žluč“. A ještě ke všemu nechává Feuchtwanger Goyu zakončit* Caprichos *listem nazvaným* Ya es hora *(Hodina udeřila). Tento motiv je v několika závěrečných verších vlastně rozvinut do revoluční výzvy: „’Ya es hora, naplnil se /čas, hodina udeřila!‘/ Každý přece musí vidět, /čas Že vrchem naplnil se, strašidlům už zvoní hrana!“*

Feuchtwanger v Goyovi *básnicky vyjadřuje vztah mezi uměním a politikou, podobně jako předtím v Beaumarchaisovi v* Liškách na vinici. *O sepětí těchto dvou oblastí lidské činnosti se sice pokusil již podstatně dříve v románě* Vyhnanství, *tam se však jeho vztah k hudbě neukázal natolik těsný, aby mohl jít více do hloubky. V* Liškách na vinici *je Beaumarchais ovšem jen jednou z jednajících postav, zatímco v* Goyovi *učinil Feuchtwanger umělce postavou centrální. V obou románech je zachycena atmosféra vzniku velmi významného a nebezpečného díla, v obou románech se líčí problémy boje za uplatnění a rozšíření těchto děl. V* Liškách na vinici *je středem pozornosti* Figaro, *zde* Caprichos. *V obou případech se pak přesvědčivě ukazuje, jak zástupci napadeného starého společenského řádu, kteří mohou existovat právě jen za podmínek tohoto přežilého a odcházejícího systému, sami pomáhají rozšiřovat ty pravdy, které je poškozují.*

Dochází ostatně k tomu, co o několik desetiletí později konstatoval Bedřich Engels o Balzakovi a Lenin o Tolstém, že totiž pravý umělec, chce-li zachytit pravdu, stává se bez vlastního záměru – nebo i v rozporu s ním – bezděčným kritikem svých vlastních názorů, nebo kritikem reakční společnosti.

Goyova cesta k politice je ve Feuchtwangerově románu procesem zrání směřujícím k uměleckému mistrovství, které je s to všechny jevy života z hlediska dějinného pokroku esteticky hodnotit. Poslední věta

románu ukazuje na nový počátek tohoto nekonečného procesu – „Zítra začnu!“

Jednotlivé postavy románu jsou vykresleny se svými lidskými vlastnostmi, s klady a zápory, černobílá manýra je Feuchtwangerovi cizí. „Ovšem že jsem své postavy tvořil se sympatiemi nebo antipatiemi, ale pokoušel jsem se nemoralizovat, a věřím, že se lze do mých postav, i do těch negativních, vcítit, takže i na jejich nesympatické vlastnosti lze pohlížet se sympatiemi nebo s humorem,“ napsal Lion Feuchtwanger v jednom z& svých dopisů v roce 1956. K tomu, aby byl například král Carlos IV. předveden jako neschopný, omezený vladař, není třeba satiry. On sám, realisticky vykreslen, je postavou natolik směšnou, že autorův komentář není nutný. Čtenář si jistě připomene postavu jiného neschopného vladaře z Feuchtwangerových románů, Ludvíka XVI. z Lišek na vinici, *jehož neschopnost vylíčena realistickými prostředky bez satirické nadsázky byla ve své podstatě zdrojem čtenářova úsměvu, protože realistický obraz se sám stal karikaturou.*

Umělecký génius Francisca Goyi se svou vitální silou do sebe pojal zkušenosti lidu a přirozenou inteligenci. Ukázal, se nakonec nadřazeným celé parazitující šlechtické společnosti. Goya se dlouho domníval, že lze být zároveň šlechticem i majem, ale posléze se před ním zřetelně objeví propast mezi lidem a těmi privilegovanými, a Goya tuto propast uvidí, jeho světový názor se mění a formuje. Rodí se kvalitativně nový vztah: třídní hrdost.

Kulisou k zachycení procesu vytváření nového Goyova světového názoru je jeho láska ke Cayetaně de Alba. Teprve rozbití Goyova vztahu ke Cayetaně zničí jeho iluze o možnosti kompromisu. Tento individuální konflikt mezi majem, který se dočasně stává dvořenínem, a grandou, která chce hrát roli maji a sjednotit nesjednotitelné, přenáší autor do oblasti vztahů celospolečenských.

Goyova „trpká cesta poznání“ není jen cestou distancování se a osvobození, dle i cestou nových vztahů, návratu k lidu, Z něhož Goya vyšel. Lid jako celek v románu ke slovu nepřichází. Feuchtwanger tehdy ještě neměl důvěru v sílu a moc masy, ještě neviděl v lidu takovou hybnou sílu dějin, jakou zachytil později v Bláznově moudrosti. *Lukács říká „o Feuchtwangerovi tohoto období, že ztvárnil ve svých dílech osudy lidu, avšak z lidu přímo nevycházel, a klade ho vedle Heinricha Manna a Bruno Franka. V* Liškách na vinici *zajímaly autora objektivní dějinné procesy, do nichž se promítají aktivity jednotlivců, v* Goyovi *zůstává tento pohled uchován, ale koncentruje se na vývojovou cestu velké umělecké osobnosti, individuality, která je postavena do změn doby. Stojí zde ovšem na straně lidu, pokroku, tyto své pocity vyjadřuje spíše prostřednictvím svých hlavních postav, přičemž jeho pojetí dějin je optimistické a*

perspektivní. A to – vedle dramatičnosti děje, zajímavých postav, sepětí moderní psychologie se studiem historických pramenů, sevřeného, moderního výrazu a ze současnosti čerpajícího jazyka ~ získalo románu o Goyovi mezi čtenáři velkou oblibu.

Jiří Veselý

GALÉRIE KLASIKŮ

LION FEUCHTWANGER

GOYA

ČILI
TRPKÁ CESTA
POZNÁNÍ

Z německého originálu Goya oder Der arge Weg der Erkenntnis, vydaného nakladatelstvím Greifenverlag v Rudolstadtu 1951, přeložili Emanuel Tilsch a Emanuela Tilschová. Doslov napsal Jiří Veselý. Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Aleš Krejča. Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, n. p. jako svou 3933. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1981. Odpovědná redaktorka Helena Milcová. Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, Český Těšín. 33,52 AA, 34,03 VA. 605 22 856. Vydání sedmé. Náklad 75 000 výtisků. 01-019-81. 13/24. Vázané 36 Kčs